

ERDÉLY ÉS AZ ÉSZAKKELETI HÁBORÚ

LEVELEK ÉS OKIRATOK

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

BEVEZETÉSEKKEL ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTVA

KÖZZÉTETTE

SZILÁGYI SÁNDOR

R. T.

MÁSODIK KÖTET

BUDAPEST

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA KIADÁSA

1891

TRANSSYLVANIA
ET
BELLUM BOREO-ORIENTALE

ACTA ET DOCUMENTA

JUSSU COLLEGII HISTORICI ACADEMIAE SCIENT. HUNG.

INTRODUCTIONIBUS ET NOTIS ADIECTIS

INSTRUXIT

ALEXANDER SZILÁGYI

TOMUS SECUNDUS

BUDAPESTINI

EDITIO ACADEMIAE SCIENT. HUNG.

MDCCCXCI

ERDÉLY

ÉS AZ ÉSZAKKELETI HÁBORU.

I.

A csapás, mely Lengyelországot érte, sokkal nagyobb — s a változás, melylyel ez az európai államok egyensúlyát fenyegette, sokkal mélyrehatóbb volt, hogysen azt a diplomácia tétlenül nézhette volna. A bizonytalanság érzete nyugtalanította a hatalmakat s önkénytelenül is felvetették maguknak a kérdést, hogy mi lesz most? Hogy e kérdést megoldja, Brandenburg a fegyveres intervenciótól sem volt idegen — de kudarcza complicalta a helyzetet, s az 1656 febr. 14-én létrejött francia-brandenburgi védelmi szövetség sem tisztázta azt, mert ez Brandenburg erejét a francia-spanyol háborúra nézve kötötte volna le, s lényegében sakhuzás volt Ausztria ellen.¹

Ez a háború, valamint a németországi államok részben várakozó, részben fenyegető magatartása a Spanyolországgal szoros viszonyban levő Ausztriára nézve is tartózkodó állást parancsolt, mely a fegyveres intervenció idejét csak akkor látta volna eljötnnek, ha Erdély tényleg beavatkozik a vitába. Mindaddig elégnék tartotta a diplomáciai intervenciót. Ugy akarta megoldani a kérdést, hogy a két ellenség közül, mely Lengyelországot elfoglalta, az egyiket, az orosz, békére bírja. Ezért küldte 1655 júniusban Allegettit Moszkvába,² hova ez sok nehézség után csak october 17-én érkezett meg.³ Ezért bízta meg gróf Pöttingent, hogy ez Károlynál s gróf

¹ Erdmannsdörfer 243. l.

² Pribram: Oesterreichische Vermittelungs-Politik. 424. l.

³ Pribram: U. o. 426. l.

Kufsteint, hogy ez a lengyel királynál ajánlja fel a császár békeközvetítését.¹

Mikor János Kázmér Visconti Jánost, a császári udvarnál levő residensét, 1655 november 1-i levelével megbízta, hogy országa szomorú helyzetét tárja fel a császár előtt,² nem olyan válaszra várt, mint a milyent Kufstein hozott magával. Ausztria magatartása később nagy hasznára vált ugyan Lengyelországnak — de ez országnak most rögtöni segélyre volt szüksége. S ezt nem kapta meg sem a császártól, sem Rákóczytól, daczára hogy egyiknek úgy mint a másiknak felajánlották a koronát is.

Önmagából kelle tehát erőt merítnie, hogy a gyülölt svéd igát lerázza. Igaz ugyan, hogy János Kázmért a dissidensek nem szerették, a catholicusok pedig nem becsülték, s hogy Károly könnyű sikereinek egyik okát ebben találjuk — de az is igaz, hogy ez a félév épen elegendő volt arra, hogy az idegen hódítótól teljesen elforduljanak. Hogy a svéd hadak kiszivattyúzták az országot, még megbocsátották volna, de a mit nem tudtak megbocsátni, az a protestantismus diadalra juttatása volt. A catholicus Lengyelországban megindult a mozgalom az eretnecség jármának lerázására. A száműzött király egyszerre szeretetök tárgyává lett, lépéseket tettek visszahívására, s e törekvések élén a hű Potocki állt. A tyszowcei 1655 december 29-iki confederatio volt erre az első lépés,³ s ezt néhány nap mulva 1656 január 2-án követte a landshuti, mely magának a királynak jelenlétében jött létre.⁴ A papok keresztes hadat hirdettek, a nép örömmel és lelkesedéssel gyülekezett zászlaik alá, a nemesség is hozzájuk csatlakozott, s a király visszahívására eleinte kis körben megindult mozgalom általánossá lett.

S a mint fejlődtek az események, a protestans Rákóczy annak keretébe mind kevésbbé illett belé. Már Mikes hazajövetele után pár héttel észrevette ezt Lubieniecki, figyel-

¹ Pribram: Franz v. Lisola 19. l. Rudawski 205. l.

² Rudawski 205. l.

³ Kochowski II. 98. l.

⁴ Rudawski 227. l.

meztetve Rákóczyt, hogy a vele kezdett tárgyalások szünetelni fognak s azokat csak a végső szükség esetére veszik elő.¹

Úgy történt. János Kázmér január 4-én lépett lengyel földre,² hol kimondhatatlan lelkesedéssel fogadták. Nyomon Lembergbe ment: Erdély, Moldva és Kozákország közelébe, «azon reményben, hogy ez országokkal a svédek ellen coalitiót hozhatnak létre»,³ s a háborút onnan könnyebben szervezhetik. A dolgok váratlan s alig remélt fordulata, a siker, mely a nemzeti szervezkedés munkáját követte, befolyással volt a decemberben kezdett tárgyalások folytatására: s menél kedvezőbb eredménnyel vezették az ellenállást Károly ellen, annál kevésbbé gondoltak komolyan Erdélyre. A diadal, melyet Károly Czarneckin február 18-án Golumbo mellett vívott ki, keveset használt neki, szemben a nemzet általános fölkelésével, s miután Czarneckzi Warkánál ápril 7-én a kölcsönt vissza adta neki, Károly visszahúzódott Varsóba.

Rákóczyval szakítani a sikerek daczára sem lett volna tanácsos. Az ő régi jó barátai, a dissidensek, nem is gondoltak erre, a hivatalos és catholicus Lengyelország pedig ennek még a színét is kerülni akarta, mert tisztában volt azzal, hogy Erdély jóakarató semlegessége is nagy hasznára lehet, míg ellenkezőleg csatlakozása a svédekhez fokozni fogná a zavarokat, s még az eddigi vívmányokat is meghiúsíthatná. De a Mikessel folytatott decemberi tárgyalások olyan stadiumban voltak, hogy azt egyszerűen mellőzni nem lehetett: s ha azon az alapon többé nem akarták folytatni az alkudozásokat, azon kellett lenniök, hogy időt nyerjenek a tárgyalások új mederbe terelésére. Az akkori megállapodások értelmében a respublikának nyomon követséget kellett volna küldeni Erdélybe, melynek tagjait, annak jeléül, hogy az eddigi tárgyalásokkal egyetért, magának a királynak kellett volna kinevezni.⁴

A király azonban nem nevezte ki a követséget, nem akarván a dolgok kedvező fordulata mellett az ennek adandó

¹ L. jan. 2. és 8-iki leveleit.

² Lubieniecki jan. 8-iki levele.

³ Rudawski 209. l.

⁴ A januári lanchuti tanácskozás 8-ik pontja: *Racocio per legatum certis conditionibus regnum offerre.* Rudawski 228. l.

utasítással megkötni saját maga kezeit. Csak hat hét múlva, február derekán kezdték emlegetni, hogy kit állítsanak a követség élére. Egy napon egyik, más napon másik főúrról volt szó, mert Rákóczynak mindig akadt olyan szószólója, ki tőle várta Lengyelország megmentését. Aztán Rákóczy személye mellett fia nevét is kezdték emlegetni — ez is ürügy volt a halasztásra. De ennél is jobb ürügy volt a király halatlan tunyasága, mely miatt — mint mondák — a dolog sehogy sem haladván előre, arról kezdtek beszélni, hogy a követküldést a királytól ki fogják erőszakolni.¹

Ez idő alatt Rákóczyt folytonosan jó szóval tartották. Mikor János Kázmér visszaindult országába, meleg hangú levelet írt Rákóczynak reményeiről, kilátásairól a jövőre, kérve ezt, hogy csatolja ő is segélyhadait a többi várt segélyhadakhoz.² A segélyt és a pénzt sürgette folytonosan a fejedelem ügyének legbuzgóbb támogatója Wielopolski is — s ezek következetesen azzal biztatták, hogy a trónkövetkezés az ő számára biztosítva van.³ A szép szóra Rákóczy is szép szóval felelt: február 9-éről üdvözölte a királyt szerencsés hazaérkezéseért; de többre mindaddig, míg a dolgok fejlődése határozottabb alakot nem ölt, nem volt hajlandó. Sem pénzt, sem hadat nem küldött. Egészen kedvére volt, hogy a lengyelek nem siettették a lebonyolítást — a családi tradíciók őt a svédhez vonzották s X. Károlyon kívül, kihez a múlt év végén küldött követeket, még Chmielnickivel, a kozák hetmánnal is kezdett tárgyalásokat; ezekkel, de még inkább a tatárokkal, kik vele szemben fenyegető állást foglaltak el, akart tisztába jöni, mielőtt valamire határozta volna magát.

A tatároknak ez idő szerint szövetsége volt a lengyelekkel, s a khán, azért, mert Rákóczy nem csatolta a megelőző év végén hadait az övéhez, neheztelt Rákóczyra. Híre járt, hogy a tatárok haddal készülnek Erdély ellen,⁴ s hogy ennek

¹ Lubieniecki január—márcziusi jelentései.

² Okmánytár 287. l.

³ Okmánytár 283., 300., 315. ll. a janár 4. és 27. s február 11-iki levelek.

⁴ Családi Levelezés 500. l.

volt valami alapja, mutatja, hogy a khán azzal a különös követeléssel állott elő, hogy vegye le Rákóczy kezét a két Oláhországról s fizessen, úgy mint a portára, neki is évi adót.¹

Nem egyéb volt ez üres fenyegetésnél, melylyel a khán nem akart mást elérni, mint azt, hogy Rákóczyt elvonja a kozákoktól, kikkel az ismét élénkebb összeköttetést kezdett. Mert attól fogva, hogy Chmielnicki az orosz fenhatósága alá adta magát, a khán pedig kibékült a lengyellel, a két nép közt feszült viszony állott be. A hetmán fia, a Szucsavában elesett Timusz haláláért első sorban Rákóczyt vádolta, s ezt nem is tudta neki soha megbocsátni. De bár mennyire gyűlölte is a fejedelmet, jobban ragaszkodott az eszméhez melyért fegyvert fogott, s ennek érdekében kész volt Rákóczyval is tárgyalásokba bocsátkozni. S ez sem volt idegen a régi barátság megújításától.

Míg a fejedelem követküldéseinek a megelőző évben nem volt más célja, mint puhatólódzani, ha vajjon a hetmánnak nincs-e összeköttetése a havasalföldi lázadókkal s az ő békés szándékai iránt megnyugtatót azt,² most arra gondolt, hogy ő maga egyengesse a leendő szövetség útját. Ismét Luczot küldötte el Kozákországba, s most már azzal a felhatalmazással, hogy tegyen ajánlatot egy közös véd- és dacszövetség megkötésére, de egyúttal nézzen is szét, hogy a kozákok, muszkák és tatárok minő előkészületeket tesznek?³

Lucz nem volt az az ember, ki egy ily fontos feladatot meg tudott volna oldani. Tett ugyan szövetségi ajánlatot a hetmánnak, de ez kicsinylette az ő személyét, mert nem tartozott a főurak közé,⁴ s február 9-én azzal az ígérettel küldte vissza, hogy ő majd a tárgyalások folytatására főkövetet fog küldeni.⁵ Lucz márczius elején érkezett haza egy

¹ Okmánytár 294. l.: a vajda jan. 20-iki levele; Rákóczy válasza márcz. 17-ről 332. l. A Rákóczyak Családi Levelezése 498. l., s a fejedelemnek aprilisi levele.

² I. k. 438., 473. ll.

³ Családi Lev. 500., 503. ll.

⁴ Okmánytár 347—8. ll.

⁵ Okmánytár 313. l.

csomó kalandos hírrel: «hogy a kozák s muszka összeháborodtak, a svédhez nem vonzanak, inkább Kázmérhoz vagy hozzá: megesküdtek ellenségei nem lesznek».¹

De hogyan lehetett volna ezeket a híreket komolyan venni, mikor egész Kelet forrongott s szemben a váltakozó eseményekkel egyik fél sem tudta magát mire elhatározni. Rákóczy kedvencz terve, hogy ezek a kis államok közös védelemre bizonyos fokú coalitióban egyesüljenek, olyanban mint Erdélyé volt a két oláh vajdasággal, a kozákok kétértelmű s a tatárok ellenszenves, fenhéjázó magatartása miatt ez idő szerint még nem biztatott kilátással a sikerre. S nem is volt az addig komolyan szóba hozható, míg a fejedelem a svéd királylyal tisztába nem jön — ki maga is alkudozott a kozákokkal,² de a kinek főgondja ez idő szerént oda irányult, hogy a fegyverein a lengyelek által az év elején ejtett csorbát kiköszörölje. De az ő fényes téli hadjáratának programjába még nem volt felvéve Rákóczy, ki havokon át hijában várta követeit, Sebesit és Jakabfalvyt: még hírt sem hallott rólok.³ Ezek márczius 3-án Varsóban voltak,⁴ de csak lassan jöhettek, s a veszélyt még sem tudták elkerülni: a warkai csata után hadi foglyokká lettek s tisztességes kísérettel János Kázmérhoz vitettek Lembergbe, hol csak Sebesi ügyességén múlt, hogy küldetésök valódi céljáról a lepel le nem rántatott.⁵

A warkai diadal kétségtelenül fényes eredmény volt, s ha ennek daczára a király mégis elfogadta Sebesi mentségeit, ez annak jeléül szolgált, hogy Erdély csatlakozására súlyt fektetett. A januári landshuti pontozatok közé Erdély megnyerésén kívül a brandenburgi választóval való kiegyezés,

¹ Családi Lev. 503. l.

² Pufendorf 140. l.

³ Családi Lev. 504. l. A fejedelem márcz. 22-iki levele.

⁴ L. L'Isola márcz. 4-iki jelentését.

⁵ Okmánytár 306. l., melynek kelete hibásan van februárra téve ápril 4-ike helyett: mert az erdélyi követeket a warkai csata után fogták el, mint ezt Lubienieckinek ápr. 22-iki levele igazolja. V. ö. a királynak ápr. 22-iki levelével Okmánytár 366. l. Pufendorf: De rebus Car. Gust. gestis 198. l. Grondski 278. l.

a kozákoknak megengesztelése s tatár hadaknak segélyül hívása is be volt igtatva. Nagy fontosságú volt mindez — de megvalósításukra csak nagy későn, ápril végén gondoltak, s akkor sem komolyan. Minden kül-segély nélkül, saját erejükből, oly váratlan eredményeket vívtak ki, hogy nem látszott lehetetlennek, hogy nagyobb áldozatok nélkül is uraivá lesznek a helyzetnek. Mert bár mily fényes katonai művelet volt is Károly visszavonulása Varsóba, de a lengyel fölkelő sereg nyomában volt, s a svéd hadakat azon felül még az a veszély is fenyegette, hogy az oroszokkal háborúra kerül a dolog. Aztán János Kázmér még arra is számított, hogy a tatároktól — kikhez Szumowszkit küldé — segélyt fog kapni, s hogy ezek közvetítésével a kozákokat meghódolásra bírandja.*

A mily arányban javült a lengyelek helyzete, azon arányban lettek követelőbbekké. Ha eleinte még hajlandónak mutatkozott is a király teljesen túltenni magát a königsbergi egyességen s megelégedni a brandenburgi választó neutralitásával, később már ennyivel nem akarta beérni, s a brandenburginak német területen fekvő birtokait is megtámadta. Úgyszólván magok terelték arra az útra a választót, hogy X. Károlylyal bocsátkozzék alkudozásba.

Ilyen formán bántak el Erdélylyel is. Míg decemberben arról volt szó, hogy magának Györgynek biztosítják a trónkövetkezt, esetleg corregensi vagy kormányzói hatáskörrel ruházzák fel őt, s ennek akkor plausibilis megoldását keresték: már áprilisben egészen más alapra akarták terelni az alkudozást. S ezt megtehették a nélkül, hogy önmagukkal következetlenségbe jöjjenek: mert a decemberi megállapodás nem kötelezte a királyt, ki akkor nem is volt országában, s kinek épen ezért kétségtelenül jogában állt az alkudozásra új kiindulási pontokat keresni. A főnehézséget természetesen a vallás kérdése okozta. Lengyelországban a catholicismus uralkodó volt: az volt az állam s a többség vallása. Mikor Lengyelországból csak egy pár geographiai mértföld létezett, akkor a felszabadulásért egy pár rajongó még azt az árt sem sokalhatta, hogy a felszabadító, még ha eretnek is, királylyá

* Rudawszki 242. 1.

legyen. De mikor a közvetlen veszély elmúlt, már másként mérlegelték az adandó segély értékét. A királynak nem volt gyermeke: az pedig, hogy az ő utódját még életében megválaszszák, semmi nehézséggel sem járt, föltéve, hogy az ország szabad királyválasztási jogát s a megválasztandó catholicusságát eleve biztosítják.

Ezen az áron, hogy a szabad királyválasztást s a catholicismus elsőségét biztosítsák, felajánlották a koronát a római császárnak, fel a muszka czárnak is, de legkomolyabban mégis Rákóczyval alkudoztak. Márczius derekán már jóformán tiszttában voltak, hogy minő követeléseket formálnak, s már a követ — Prazmowszki — személye is ki volt szemelve,¹ de ezeket a feltételeket mégis csak hetek múlva szövegezték, épen tíz nappal azután, hogy Lengyelországot felajánlották szűz Máriának.²

Prazmowszki azzal volt megbízva, hogy Rákóczytól pénzt és hadakat eszközöljön ki. Viszonzásul ezért fel volt jogosítva kilátásba helyezni Rákóczynak, hogy a király fiát fiává fogadja. Ha ezzel Rákóczy nem érné be, fel volt a követ hatalmazva, hogy tovább mehet: fiát a rendek királylyá fogják választani, ez esetben aztán lakjék a király mellett, legyen catholicussá, s udvara személyzetét a király válaszsza meg. Ha pedig Rákóczy ezeket a feltételeket nem fogadná el, s maga akarna királylyá lenni, meg volt bízva Prazmowszki meggyőzni őt arról, hogy a király életében ő mint nem catholicus ember csak választott király lehet s nem megkoronázott király, s az ország igazgatásába sem elegendhetnek, s hadsereget is az országba csak a király és respublica beleegyezésével küldhet.

Még nem halt ki a lengyelek emlékéből, hogy mit köszönhettek annak az uralkodónak, Báthory Istvánnak, kit Erdély székéről emeltek a királyi trónra: az ország régi fényének és hatalmának fellobbbanását. Jó hátvéd volt az a kis ország az orosz háborúban, honnan mindig friss erőt merített. Hasonló szolgálatokra számítottak most is, midőn

¹ Okmánytár 331. l. Kázmér levele márcz. 17-ről.

² Ápr. 1. Rudawszki 241. l.

Prazmowszkit május elején útnak indították — de kihagyták a számításból, hogy az ennek adott utasítás nem volt olyan természetű, melylyel a protestans Rákóczyt egy protestans uralkodó megtámadására lehetett volna bírni.

II.

Károly 1655-iki támadó hadjárata 1656-ban lényegileg védelmivé alakult át, s ez szükségkép politicalai és diplomacziái actiójának módosítását is maga után vonta. Még 1656 január 5-én azzal dicsekedett, hogy Anglia, Franciaország s Erdély szövetséggel kínálják: ¹ de nemsokára be kelle látnia, hogy egy más könnyen sebezhető oldalról, Oroszország felől, támadás fenyegeti s már is fordultak elő összeütközések Litvániában svéd és muszka csapatok közt. Az első év diadalainak mámorában rá sem gondolt, hogy a keleti államok, Erdély, a két oláh ország, a zaporoviak, a tatárok mily hasznos szolgálatokat tehetnek neki: egész figyelmét a mivel nyugot magatartásának megfigyelésére fordítá. A kis, függő államok közül Brandenburg képezett kivételt, ennek értékét teljesen felismerte. De az orosz ellen ez nem sokat használt volna kieke: ez ellen a kozákokat akarta felhasználni.

S ezt annyival szükségesebbnek találta, mert 1655 végén az a hír volt elterjedve, hogy a «a tatárok a kozákokkal igen erősen kötöttek». ² Az a körülmény, hogy a tatárok, frigyársai a lengyeleknek, 1656 elején untalan fenyegették Erdélyt, valószínűséget kölcsönzött e hírnek. ³ De a kozákok megnyerése nagy hasznára lehetett volna, s eredeti terveiből ⁴ ezekért sokkal kevesebbet kellett volna feláldozni, mint az erdélyi szövetségért, melynek fejedelméről tudta, hogy a lengyel koronára áhítozik. Ugyan abban az időben, midőn az erdélyi követeket visszabocsátotta, s midőn Lucz a hetmánnal tárgyalta, kezdett ő is ezzel bensőbb összeköttetésbe lépni. Oxen-

¹ Carlson 121. l. az első «pro defensione rei evangelicæ».

² Okmánytár 262. l.

³ Okmánytár 329. l.

⁴ Ezeket Carlsonból ismerjük: 109. l.

stierna ennek keresztülvitelére Radziejowskit hozta szóba de Károly nem bizott az áruló lengyelben,¹ daczára, hogy Dániel archimandrita is melegen ajánlotta őt: ugyan az a Dániel, ki a múlt év végén Chmielnicki megbízásából szövetségési ajánlatokat tett Károlynak,² s szolgált neki útmutatásokkal, tanácsokkal.³

Dániel, épen úgy mint Jakabfalvyék, nagy későre térhetett vissza Czeherinbe. Innen 1656-ban indult vissza Erdély felé a hetmán márczius 18-án kelt ajánló-levelével Rákóczyhoz.⁴ Útját Jászvásárnak vette, s a vajda már április elején tudatta a fejedelemmel, hogy «az igen tudós, böles és nagy tekintetű ember» hozzá siet,⁵ ki máj. 10-én Grondsky Sámuel kíséretében csakugyan Fejérvárra érkezett.⁶ Attól fogva az érintkezés a hetmán és fejedelem közt igen élénkké lett: a leveleket a moldvai vajda közvetítette, s végre⁷ Chmielnicki beváltotta a Lucz által s utóbb is tett ígérését: Bruchowiecki Jánost küldte Erdélybe,⁸ hogy a megkezdett tárgyalást folytassa, s hozzon köztők «szilárd egyetértést» létre.

A hetmán — kétségtelenül Rákóczy tudakozódásaira válaszolva — kérkedőleg hirdette, hogy a «czárral megesküdvén a barátságra, valamint a krimi hámmal is», azt ő fenn akarja tartani,⁹ az archimandrita által pedig a svéd királylyal kötött barátságát bizonyítá. Ez és a másik vándor diplomata, Andreas Græcos, ki a svéd király üzeneteivel Czeherinből Erdélyen át tért vissza hozzá, egyengették útját a hetmán közeledésének Rákóczyhoz,¹⁰ míg Bruchowieckinek már az volt a feladata, hogy az egyetértésbe bevonja Rákóczyt. De ez a szilárd egyetértés, melyet a Bruchowiecki által hozott levél

¹ Carlson 127. l. jegyzet. Pufendorf 174. l.

² Pufendorf 91. l.

³ Pufendorf 137. és 170. ll.

⁴ Okmánytár 330. l.

⁵ L. a vajda ápril 6-iki levelét.

⁶ Grondski 282. és 365. ll.

⁷ Régi szerint ápril 10-én.

⁸ Okmánytár 361. l.

⁹ Okmánytár 354—56. ll.

¹⁰ Okmánytár 380., 401., 406. ll.

is emlegetett, még nem volt felhatalmazás a szövetség megkötésére, valamint a czár és khán barátságára hivatkozás sem tette azt, hogy neki ezekkel szövetsége volna. Az ő közledésének ahoz, kit szíve mélyéből gyűlölt, komoly oka az volt, hogy Rákóczynek a lengyelek bizonyos feltételek mellett felajánlották a koronát. Az ő hite szerint ez rá és a kozákokra nézve nagy csapás lett volna: attól elvonni a fejedelmet, az volt most az ő főtörekvése, s követküldésének is ez volt titkos rugója.

Prazmowszki, a későbbi gneseni érsek és Silniczki, a lengyel követek, május 15-én érkeztek Gyula-Fehérvárra,¹ május végén pedig Bruchowiecki, a kozák követ Radnótra,² éppen azokban a napokban, midőn a nagy küzdelemnek egyik legválságosabb fordulópontja állott be. A békétárgyalások a svédek és oroszok közt máj. 17-én megszakadtak,³ s néhány hét múlva ez utóbbiak támadólag léptek fel. Éppen ebben az időben tétettek meg a császár közvetítésére az előkészületek hogy János Kázmér és a czár közt tárgyalások kezdessenek a béke megkötésére, melynek egyik feltétele az utóbbiak részéről az volt, hogy a gyermektelen királynak utódjává a lengyel trónon Michael Alexievics legyen.⁴ De ugyanakkor (máj. elején), a lengyel királytól Chmielnickinél is volt követtség, mely azzal volt megbízva, hogy a hetmánnak a béke megkötésére ajánlatokat tegyen,⁵ mely azonban, a nélkül, hogy célt érhetett volna, volt kénytelen távozni Czeherinből.

Azzal, a mit Prazmowszki hozott, Rákóczy nem volt megelégedve: főként fiának vallásváltoztatása, a lengyelek *conditio sine qua nonja*, bántotta. Élt szívében a remény, hogy célját, a lengyel korona elnyerését, fiának «lelke vesztesége», azaz catholizálása nélkül is elérheti. De ez még csak remény volt, míg a lengyel követtség positiv ajánlatokat

¹ Grondski 284. l.

² Családi Levelezés 507. l.

³ Galiczin 219. l.

⁴ Pribram: Oesterr. Vermittelungs-Politik 433. l.

⁵ Rudawszki: Annales 243. l. Grondski: Bellum Cosaco Polonicum 282. l.

hozott. Igaz, hogy ezek mögötte maradtak a Mikes-féle pontoknak, de mégis alkalmasok voltak arra, hogy kiindulási pontul szolgáljanak. Előzékenyen, szívélyesen fogadta a követeket, s megkezdte velök a tárgyalásokat. A praeliminárikat csakhamar megállapították, de minthogy Rákóczy követelése túlment azokon, melyekre a követek fel voltak hatalmazva, Silniczki visszautazott a királyhoz, Prazmowszki pedig nála maradt.¹

E gyors lebonyolításnak, vagyis a tárgyalások ilyszerű felfüggesztésének oka a kozák követség megérkezése volt. Ezeket Radnótra vezették — tehát elég távol Fejérvártól, hogy Prazmowszki, ki Fejérvárt maradt, mit se tudhasson meg a tárgyalásokból — hova május 24-én maga a fejedelem is elutazott.² Pedig a lengyel követ szeretett volna valami bizonyost tudni a radnóti tárgyalásokról. S a mint Silnickitől híreket kapott Lengyelországból, sietett is azokat közölni Rákóczyval,³ megragadta az alkalmat kérni ezt, hogy igyekezzék a lázadó kozákokat rábírní, hogy Lengyelország fenhatóságát ismerjék el, felajánlva jó szolgálatait, hogy a király válaszának siettetésére kész haza utazni, s végül kérve, hogy hívassa őt is Radnótra. Miért? felelé június 12-én a fejedelem, hiszen a kozák követek már elutaztak, az ő közvetítését pediglen senki sem vette igénybe.⁴

Rákóczynak igaza volt: a kozák követek már nem voltak ott. Ő velek már ekkorra végzett Rákóczy. A fejedelem gyors elhatározásának útját a svéd király vándor diplomatái egyengették,⁵ kik azzal kecsegtették Rákóczyt, hogy az általa és a hetmán által megkötendő véd- és dacszövetséghez a svéd király is hozzá járuland. Mert ez idő szerint még csak arról

¹ Grondski 285. l. V. ö. Pufendorf 268. és Kochowszki Annalesei II. k. 175. l. elmondott adomával.

² Családi Levelezés 507. l.

³ L. jun. 9-iki levelét.

⁴ L. Rákóczy jun. 12-iki válaszát s Prasmovski június 15-iki válaszát.

⁵ A hetmán május 13-án köszöni a svéd «nuncius» jó fogadtatását. Okmánytár 368. l., erről írhatta Krauss 253. l., hogy kozák ruhába bujtatott svéd.

volt szó, hogy a közös védelemre hitleveleket cseréljenek ki, s kísérletet tegyenek az orosz czárt is megnyerni ehhez a szövetséghez.

A kozák követeket a fejedelem június 3-án hallgatta ki,¹ s pár nap múlva már azzal bocsátotta el őket, hogy ő maga is követeket indítand útnak mind a muszka czárhoz, mind a hetmánhoz. Legelőbb június 12-én a czárhoz indította útnak követeit, Rác Györgyöt és Tövissy Dánielt, azzal a megbizással, hogy a moldvai vajda kíséretével menjenek előbb Czeherinbe, s onnan a hetmán és archimandrita ajánlataival ellátva a czárhoz: felajánlani barátságát, s utána járni, ha akarja-e a hadakozást folytatni a lengyelek ellen, s milyen viszonyban van a svédde, tatárral, kozákkal?

Már ekkor a kozákokhoz küldendő követ is ki volt nevezve: Sebesi Ferencz,² ki június 20-án kapta meg utasítását: hozzon létre véd- és dacszövetséget a hetmánnal oly módon, hogy ellene, utódai s szövetségesei ellen hadat nem indítanak, s ellenségeit is határaikon át nem eresztik — erre a hetmán s főemberei tegyék is le az esküt és adjanak hitlevelet, ő azonban csak hitlevelet fog adni eskü nélkül. Járjon utána, milyen viszonyban vannak svédde, muszkával, tatárral. Mondja el, hogy ő még sem a svéd, sem a lengyel mellé nincs lekötölezve: az első még nem kért segílyt tőle, de az utóbbi igen — s épen azért békeközvetítő is lehet, ha erre tőlük felszólítást nyerne.³

Sebesi Bruchowieckivel⁴ jun. 22-én Köhalomban találkozott, s július 4-én ért Jászvásárra. De itt csak három nap mulatott. Július 10-én lépett át a Neszteren kozák földre, s július 19-én érkezett Czeherinbe, honnan négy nappal előbb július 15-én indult el Rác a hetmán ajánló-levelével, s mellé rendelt kísérekkel.⁵ Mint Rácot, Sebesit is szívélyesen

¹ Okmánytár 374. l.

² Okmánytár 374., 379., 384. ll.

³ Okmánytár 385. l., a hetmán eskümintája 416. l.

⁴ Naplójában Burkacskinak nevezi.

⁵ Okmánytár 401—403. ll. Ezeket a leveleket külön posta, a fejedelemasszony étékfogója vitte Erdélybe. Családi Lev. 509. l.

fogadta a hetmán, s nemcsak ő, hanem Vihoczki és Bruchowiecki is megvendégelték. Ez alatt folyton folytak az értekezletek. 26-án Sebesi beadta követségének pontozatait, megbeszéltek, de nem tudták megállapítani a szövetség feltételeit, s ezért elhatározzák, hogy kozák követek mennek vele Erdélybe: Kowalowski és Hrusza, kik folytassák a tárgyalásokat, melyek végeztével az egész sereg leteendi az esküt, s kössék meg a szövetséget, csakhogy az a svédok hátrányára ne legyen. Sebesi július 28-án átvette a hetmán s Vihowski leveleit, s másnap a kozák követekkel haza indult.¹

Rácz a czárnál sokkal később végezhetett: mire ő hozzá juthatott, már javában folyt a háború a svédok ellen, melyet a czár személyesen vezetett. Ráczot is táborában fogadta, szívélyesen ugyan, de azért oly válaszzsal bocsátotta el, mely üres szavaknál egyebet nem foglalt magában.²

Ezen egész idő alatt Prazmowski Erdélyben volt. De tárgyalásai Rákóczyval sehoggy sem haladtak: a fejedelemtől sem határozott választ, sem segélyt nem tudott kieszközölni. Silnicki is visszaérkezett rendeletet hozva Kázmér királytól, hogy a főkövet Prazmowszki haladéktalanul térjen haza. A főkövet, ki július végén Rákóczyval Kolosvárra ment, csakugyan hazatért, de Silnicki, betegség ürügye alatt, azonban oly czéllal, hogy a történendőket figyelemmel kísérje, még ott maradt.³

A hírek nyugotról és északról csak kerülő utakon, hosszas idő alatt jutottak el Erdélybe, s Rákóczynak, ki csak másod kézből kapta azokat, nem voltak megbízható tudósításai az európai udvarok titkos diplomaciai tárgyalásairól. Mikor Ráczot a czárhoz küldte, talán már sejtette, hogy a svéd-orosz szövetség megingott, de nem tudta, hogy már eldőlt ennek sorsa a császár közvetítésére, hogy néhány hét múlva megkezdődnek a wilnai tárgyalások a czár és Kázmér meghatalmazottjai közt, hogy azt lengyel-orosz szövetség váltsa fel;⁴

¹ Okmánytár 377—9. ll.

² Közölve Okmánytár 426. l. Visszatérő útjában szept. 7. volt a hetmánnál.

³ Grondski 289—90. ll.

⁴ Pribram 434—5. ll.

még nem voltak hírei a szövetségről, mely X. Károly és Fridrik Vilmos közt Marienburg június 25-én kötött, mely eleve eldöntötte a nagyfontosságú három napos varsói csatának sorsát; aligha volt tudomása a hollandok fenyegető magatartásáról, kik e nyáron 48 hadihajót küldöttek a keleti tengerre Danzig megvédésére s az elbingi tárgyalásokról;¹ még kevésbbé voltak megbízható tudósításai a francia kormány törekvéseiről, mely ellentétben a császárával, a lengyelek és svédek kibékítésén munkált: mindezekről csak később értesült. Magáról a három napos varsói csatáról (jul. 28—30), csak pár hét múlva kapott hírt: tudta ugyan, hogy a svéd-brandenburgi hadak diadala teljes volt, de nem tudta, hogy e fényes diadal csak szétverte, de nem semmisítette meg a lengyel haderőt, mely újra szervezkedett s makacsabb ellenálláshoz készült, még kevésbbé tudta, hogy épen e diadal magát a győző Károlyt, kit otthon is lázadás fenyegetett, milyen válságos helyzetbe hozta: az oroszszal már folyt a háborúja, a dán, a császár által bujtogatva, ismét fenyegette, a brandenburgi választó készült Lengyelország mellé visszatérni. Nem volt más választása mint vagy kibékülni Lengyelországgal, mely nem akart vele békülni — vagy megkötni a szövetséget Rákóczyval s a kozákokkal.²

III.

Rákóczy törekvéseinek végeztelje a lengyel korona elnyerése volt. De bár János Kázmér felajánlotta neki, nem hitte, hogy az ő közvetítésével célt érhesse: ellenben arról meg volt győződve, hogy X. Károly ellenzésén minden törekvése hajótörést fog szenvedni. Egyedüli aggodalma az volt, hogy hátha ez magának akarja megtartani? s Jakabfalvyék által első sorban erről akart meggyőződést szerezni.

Valóban fontos kérdés volt ez, mely egész Európát foglalkoztatta. Károly pedig nem gondolt rá, hogy mint egyszer volt, a két koronát, lengyelt és svédet, egy fön egyesítse.

¹ Carlson 157—160. II.

² Carlson 163. I.

Ő csak szét akarta darabolni, megtartván magának a zsákmányból az oroszlán-részt,¹ s sok dolognak kellett történni, míg ráhatározta magát, hogy Rákóczy király-jelöltségét elfogadja.

Marienburg 1656 május 8-án látta el utasítással a Rákóczyhoz kinevezett követeit, Sternbach Czelesztint és Welling Gothárdot. Meg voltak bízva rávenni Rákóczyt, hogy fegyvereit a királyéhoz csatolja. Továbbá felajánlani neki mint hűbért a Szepességet, Halicsot és Lemberget önállóan, melyből azonban Premisl, Sanok, Belz és Chmelm el fognának szakasztatni, de Podolia részei hozzá csatoltatnának. A kozákok fentartandók lennének; ha hadaik egyesülnek, fővezér a király lesz, s ha a háborúnak vége lesz, a fejedelem vegye fel Halics nagyhercege czímét; a fejedelem fia s Kemény palatinatuságokat fognak kapni.²

De sok idő telt el abban, míg a követek Erdélybe juthattak. Útjokat nem vehették a jablonkai szorosnak a lengyelek közelsége miatt, hanem Boroszlóba mentek. Nehány napi tartózkodás után, Hatzfeld tábornok által kísérettel ellátva, Leipnikon át a liszkai szorosnak tartottak, onnan akarván Ledniczére eljutni. De a morva határszélen július 12-én gróf Illésházy letartóztatta őket, s csak pár hét múlva, midőn visszanyerték szabadságukat, kelhettek újra útra, s augusztus 17-én Kolosvárra értek.

Ekkorra már belátta Károly, hogy a májusi utasítás, pontjai nem elégíthetik ki Rákóczyt, s minthogy ügyei is bonyolodni kezdettek «post maturam deliberationem»,³ elhatározta Rákóczyt bevonni a háborúba: ne kössenek addig Rákóczyval, írá követeknek július 1-én, míg újabb rendeleteit nem veszik.

Különben sem kötettek volna, mert Rákóczyt az első augusztus 18-án élő szóval elmondott előterjesztések nem elégítették ki. Kívánta, hogy ajánlataikat írásban adják be.

¹ Carlson IV. 109. 1. ismerteti az Oxenstierna által készített tervet.

² Pufendorf 199. 1.

³ Pufendorf 200. 1.

A követek siettek kíváнатának eleget tenni,¹ s minthogy a benyújtott irat az átengedendő területeket csak általánosságban említette fel, most azt kívánta a fejedelem, hogy azokat részletesen sorozzák fel. Hosszan tárgyalt velök a következő napokban is, elmondva kétségeit, aggodalmait: ha, mint hírei hangzanak, a császár megtámadja Brandenburgot s megsegíti Lengyelországot, van-e a királynak ereje akkor is megvédeni őt? hátha a király megbékélne Lengyelországgal, ha a török és császár egyszerre támadnák meg őt, a muszka és a tatár pedig a király ellen mennének, mi lesz vele? Kijelenté nekik, hogy a tárgyalások folytatásával Keményt bízta meg, ismételve sürgetve az átengedendő részek megnevezését. Kíváнатának a követek eleget tettek. A fejedelem azonban kevesellette a felajánlott területet, ezért az árért nem volt hajlandó hadait a svédekéhez csatolni. Erre vonatkozó ígéret helyett azt a hirt kapták, hogy a fejedelem Fejérvárra utazik, s a rendeletet, hogy ők is oda kövessék.

Úgy történt. Az ok, miért a fejedelem Fejérvárra sietett, az volt, mert Sebesit várta a kozák követséggel. Intézkedett, hogy Sebesi Kovalowskiék előtt jöjjön hozzá² jelentéstétel végett, mert a moldvai vajda tudósítása a követségről épen nem volt alkalmas bizalmát felébreszteni — a vajda Kovalowszkit álnok, ravasz embernek írta.

A fejedelem Kolosvártt augusztus 27-én fogadta Sebesit kihallgatáson, ki ott jelentést tett követségéről. Talán kedvezőbb színben festette eljárása eredményét, s indokoltnak tűntette fel, hogy a kozákok nem tették le az esküt: mert Rákóczy a tárgyalások folytatásának áthelyezését Erdélybe elfogadhatónak találta. Szeptember 2-án érkezett Fejérvárra, hol Sebesi s a kozák követek már vártak rá.³

Ez a két tárgyalás a kozákokkal és svédekkel bizonyos tekintetben összefüggött: mert Chmielnicki nem volt ugyan még egy oldalra sem lekötelve, de mindkettővel tárgyalt, Rákóczy pedig mind a kettővel egyszerre akart tisztába jöni.

¹ Közölve Okmánytár 438. l.

² Okmánytár 431. l.

³ Okmánytár 379. l.

Ezért bizonyos pontig siettette az alkudozást a svédde. Sternbachék Fejérvártt Kemény Jánossal tárgyaltak: szerencsére megjött a király elhatározása, hogy utasításaitat túl-lephetik. S midőn ezek alapján Sternbachék nagyobb területi átengedést tettek kilátásba, oly módon, hogy ezekre nézve a királyt a fejedelem protectornak ismerje el, azt a választ nyerték, hogy mielőtt a fejedelem a «conjunctio armorum-ról» nyilatkoznék, tudnia kell, ha meg akarja-e Károly a lengyel királyi czímet magának tartani?

Ez felnyitotta ugyan a svéd követek szemeit, de még egy ideig haboztak a nyilatkozattal. Rákóczy nem engedett, s végre is a követeknek ki kellett jelenteni, hogy a király nem fogja ellenzeni, hogy ő a lengyel királyi czímet felvegye. Erre Kemény azt felelte, hiszen annyival, mit a király a fejedelemnek szánt, ez nem volna képes megvédeni azt a területet. Rákóczy valóban nem rég kapott levelet Lubomirskitől, ki sürgette a segílyt,* s a lengyel senatorok részéről újabb alkudozást helyezett kilátásba: ha hát — írák Sternbachék — könnyebb szerrel hozzá juthat a lengyel koronához, hajlandó lesz ezen az úton fogadni el azt. Azonban a határozott válasz szeptember 6-án már meg volt adva, a fejedelem hajlandó a fegyveres beavatkozásra, ha a kívánt területeket megkapja.

Másnap megtörtént a kozákokkal is a döntő lépés.

Károlynak eleddig nem volt velök szorosabb összekötetése, csak barátságos érintkezése: többre nem is volt szüksége, míg jó viszonya az oroszokkal tartott. Most azonban, hogy ez meglazult, szövetkezni akart velök is, úgy mint Rákóczyval, s épen ennek közvetítésével küldött aug. elejéről levelet a hetmánhoz. Chmielnicki már a Sebesivel folytatott tárgyalásokban hangsúlyozta barátságát a svéd királylyal, s az ügy a mostani tárgyalások alatt is szóba került. Kowalskiék sept. 1-én érkeztek Fehérvárra a hetmán jul. 28-iki levelével s utasításával, mely határozott ígéretet foglalt magában: hogyha a fejedelem és a rendek megesküsznek a szövetségre, ők is le fogják az esküt tenni. Sept. 2-án fogadta a fejedelem a kozák követeket s folytatta velök a tárgyalást.

* Okmánytár 427. 1.

De kétértelmű kiegyezés jött velök létre: megállapodtak ugyan a két ország véd- és daczsövetségében, s ennek meg is állapították pontozatait: azonban Rákóczy abból indulva ki, hogy ő absolutus fejedelem, a hetmán pedig nem önálló, a pontozatokat általános nyilatkozatban foglalta össze, míg a hetmánra s a zaporovi hadra vonatkozólag az egyes pontoknak külön felsorolását kívánta. Sept. 7-én a követek ily alakban le is tették az esküt, míg Rákóczy s a tanácsurak ünnepeyes alakban állították ki az assecuratoriákat.

Mielőtt azonban Rákóczy ezeket a diplomákat kiadta volna kezéből, főrendeivel s tanácsuraival jött tisztába. A kozák frigy involválta a fegyveres beavatkozást, erre nézve pedig ő kikérte azok votumát: a lengyelek vagy a svédek ajánlatait fogadja-e el, kik közül mind a kettő felajánlja a koronát, csakhogy az első vallásváltoztatás kikötésével. S a mint Rákóczy megkapta a tanácsurak votumát,¹ kiknek nagyobb része bár fentartással a svéd szövetkezés mellett nyilatkozott,² hozzáfogott a kozák követség elindításához. Ismét Sebesit szerette volna küldeni,³ de ez beteg volt, s minthogy sürgősen kellett intézkedni Újlaky László személyében nyugodott meg.

A fegyveres beavatkozás kérdése ezzel elvileg el volt ugyan döntve, de annak gyakorlati megvalósulása mégis attól függött, hogy el fogja-e Károly magát határozni Rákóczy követeléseinek megadására. Rá nézve ez az interventio égető szükséggé vált. Sept. 11-én Hollandiával kiegyezett ugyan Károly, de az oroszok béke- és szövetség-alkudozása is a lengyelekkel Wilnában már előhaladt, s a czár aug. vége óta személyesen ostromolta Rigát. Aztán a lengyelek is összeszedték magokat, s néhány hét múlva a varsói csata után Kázmérnak ismét tekintélyes serge volt, a francziák kísérlete pedig, hogy Károly és Kázmér közt békét hozzanak létre, folytonosan újabb-újabb akadályokba ütközött — épen a

¹ Ezek közölve vannak Okmánytár 451—7. ll. s Erdélyi Országgyűlési Emlékek XI. 326—329. ll.

² De anyja azt határozottan ellenezte. Családi Levelezés. 510. l.

³ Okmánytár 450. l.

lengyel király makacssága miatt. Károly ily körülmények közt nem sokat bízva e közvetítés sikerében, tervbe vette a lengyelek engesztelhetetlen ellenségével a kozákokkal szorosabb frigre lépni, s e tervének kiviteléhez akkor fogott, mikor már javában folyt alkudozása a fejedelemmel.

Dániel archimandrita, ki a tavasszal Grondskival Rákóczynál volt, a nyár folytán Czeherinből csakugyan elment a svéd királyhoz Chmielnicki nyilatkozatával, hogy ez kész hadait az övéhez csatolni.¹ Másfelől a svéd király levelére, melyet Rákóczy gyorspostától küldött hozzá, azonnal válaszolt a hetmán s erre sept. 25-én (r. sz.) Károly, Dániel előadásából örömmel értesülván, hogy a régi viszályt a fejedelem s hetmán közt barátságos viszony váltá fel, megbízta Törnsköld Jakabot, hogy siessen a hetmánhoz, igyekezzék őt szövetkezésre s hadai felültetésére bírni, megértetvén vele, hogy ez úton függetlenségét kivívhatja. Értesítse a Rákóczyval folyamatban levő tárgyalásokról, de szerezzen arról is biztos meggyőződést, hogy minő viszony van a hetmán és czár közt, s igyekezzék amaszt rábírní, hogy ez utóbbit haddal támadja meg. Ha észrevennék, hogy Chmielnicki a lengyel koronára vágyik teljesíthetetlen feltételeket szabjanak elébe. Egyúttal Wellinghez is rendeleteket küldött, hogy siessen Erdélyből Czeherinbe, megerősíteni a hetmán és Rákóczy közti viszonyt.

De az erdélyi tárgyalások még nem jutottak abba a stadiumba, hogy e rendeletnek Welling azonnal eleget tehetett volna. A svéd és kozák követek Erdélyben létele s alkudozása felkölté a lengyelek aggodalmát, s Lubomirski marsal, Rákóczynak különben is rokona, bizalmas emberét Wojakowski Jánost hozzá küldé, hogy őt a svédekkel való szerződésről beszélje le,² s ismételve tegyen neki ajánlatokat. A követ bizalmasan közölte a fejedelemmel, hogy a császár, a bajor választó, a czár járnak a lengyel korona után, de a lengyelek neki adnak előnyt, s a vallás kérdésében is hajlan-

¹ Pufendorf 205. l.

² Grondski 355. l.

dók engedékenységre, csakhogy valamely fényes tettel ő is bizonyítsa be jóindulatát hozzájuk.*

Rákóczy gyorsan határozott. Közölte ajánlatait a svéd követekkel, anyja és neje aggodalmai daczára, kik elleneztek az interventiót, s sept. 26-án meglehetősen rideg választ adott Wojakowskinak. Szemrehányásokat tett, hogy már Prazmowski követségével is kijátszták őt: elfogadhatatlan feltételeket tűztek elibe. Most meg a császárnak is felajánlották a koronát, s ő ezzel ellentétbe nem helyezi magát. Ezenkívül is a követ a trónkövetkezésre nézve csak szóbeli nyilatkozatot tett, s írást nem adott be. Neki még nincs szerződése a svéddel: de ne csak áldozatokat kívánjanak tőle, hanem tegyenek komolyan elfogadható ajánlatokat s ő szívesen fog velők tárgyalni.

Kétségkívül e resolutio a királylyal kezdett alkudozások folytatásának útját elvágta: de fentartotta a lehetőséget, hogy folytassa a tárgyalásokat családja barátaival. Mert ő, figyelembe nem véve a lengyel nemzet közvéleményében beállott változást, s nem törődve azzal, hogy ott ez idő szerint a legnépszerűtlenebb ember a svéd király, mint Károly szövetségese akart Lengyelországba ütni, de úgy, hogy a dissidensekből s háza barátaiból alakuljon egy párt, melyre támaszkodhassék. Elhatározó lépést ez irányban sem akart tenni, míg viszonya a kozákokhoz s a svéd királyhoz tisztázva nem lesz.

Sternbachék aug. 2-ika óta levelet a királytól nem kaptak, minthogy ez időközben hadaival Poroszországba ment. S épen a miatt, mert a királytól nem jött válasz a fejedelem követeléseire, a tárgyalásban szünet állt be. Hiában akarta ezt a két fejedelemasszony, s a párt, mely a svéd szövetekezést ellenezte, arra felhasználni, hogy Rákóczyt ettől elvonja: mert, ha volt is aggodalma a miatt, hogy Károly és Kázmér közt békétárgyalást közvetített a francia követ — ő megnyugtatta a követeket, hogy ha a király a kívánt területi átengedésekbe megnyugszik, ha biztosítja, hogy lengyel és osztrák támadással szemben is megvédi s biztosítja Radzivill

* Sternbach okt. 4-iki levele.

területeit: ő előkészíti a fegyveres beavatkozást. Erre czélzott azzal is, hogy sept. 30-án Száva Mihályt a tatár khánhoz s ennek nagyvezéréhez küldte azzal a megbizással, hogy elvonja őket a lengyeltől s megnyerje a svédnek,¹ de legmegnyugtatóbb bizonyosságát ennek azzal adta, hogy october elején kibocsátotta a rendeletet, hogy a hadkötelesek a táborba szállási parancsolatot fölkészülve várják, s ugyanakkor intézkedett, hogy a két szövetséges oláh vajda is hadaival készen álljon a csatlakozásra.² Egész oct. 16-ig állandóan érintkezett a követekkel — 17-én azonban elment Gyógyra, s onnan Dévára,³ mikor aztán a követek leveleikkel keresték fel őt s sürgették elhatározását.⁴

De egyelőre nem nyerhették azt meg, mert Rákóczynak sok akadálylyal kellett küzdenie. A lengyel háború nem volt népszerű Erdélyben: nemesak anyja, neje, napa ellenezték azt, hanem a papok is, kik egyházi szónoklatokkal izgattak ellene, s a mint a svéd szövetkezés a megoldás felé közeledett, a főurak közül is többen felszólaltak. Nevelte a zavart az a körülmény is, hogy Újlakiék követsége nem úgy ütött ki, mint azt várta a fejedelem. A dolog pusztá formai kérdésen fordult meg. Rákóczy diplomát küldött a kozákoknak, de azt, mi e diplomában volt, ő pontokba szedte (épen úgy, mint a hetmán is pontokba szedte a Kovalowskinak adott utasításban) s ezekre kívánta a zaporoviaiak hitét: a mi a kozákok részéről az ő souverainitásának elismerését jelentette volna. A pontozatokat Újlaki oct. 11-én adta át a hetmánnak. Másnap megkapta a feleletet Vihowskitól, Teterától: miért tennék ők a pontokra le az esküt, mikor azok nincsenek a diplomában? Két nap múlva még világosabban indokolta Vihowski az eskü megtagadását: a fejedelem őket nem hódoltatta meg mint a moldvaiakat. S midőn Újaki elmondá, hogy Kovalowski és Hrusza már letették az esküt a pontokra, csakhogy meg nem ölték őket, úgy rájok támadtak.

¹ Okmánytár 477. l. Török-magyar-kori Államokmánytár I. 437. l.

² Török-magyar-kori Államokmánytár I. 437. l.

³ Családi Levelezés 512. l.

⁴ Okt. 21-ikéről Okmánytár 490. l., nov. 8-ikáról U. o. 497. l.

A dolog közel állott a felbomláshoz, s végre is Újlakinak engedni kellett: a hetmán és pulkownikjai nem a pontokra, hanem a diplomára tették le az esküt, kezöket a Bibliára fektetett keresztre tévén. S most már a hetmán kiadta a rendeletet a fölkelésre.¹

Rákóczy kénytelen volt ennyivel is beérni, s épen a tervbe vett közös operatio érdekében, Újlaki hazaérkezése után, nov. 16-án Henter Ferenczet küldte a hetmánhoz,² s nem sokkal utóbb a hadfölkelés módozatainak megállapításával bejáróját Horvát Istvánt bízta meg, ki e czélból mint követ Czeherinbe utazott.³

A mint az előleges intézkedések a hadfölkelésre meg voltak téve, Rákóczy puhatolódzani kezdett, hogy Lengyelországra vonatkozó tervei ottani barátainál minő fogadtatásra találnak. Nov. 14-ről kérdést intézett Lubomirskihoz, hogy a Wojakowski által tett izenetére miért nem kapott választ, aggodalmát fejezte ki, hogy miután a császárnak is hasonló ajánlatot tettek mint neki, ő vele csak méltatlan játékot űznek: s kijelenté, hogy a méltóságán ejtett sérelmet nem fogja tűrni. Ugyan akkor Mikes Tamást azzal az izenettel küldé hozzá, hogy a lengyelek kétszeri meghívásának meg fog felelni, s méltóságának megfelelő kísérettel menend hozzájuk.⁴

Hogyan akar hozzájuk menni? azt már sejtették a lengyelek, hogy nem úgy, a mint hívták — pedig attól fogva, hogy őt meghívták a trónra, gyökeresen megváltozott minden. A mi akkor forrongott az európai diplomáciában, az már kiforrtta magát: most egészen új átalakulások álltak elő. Nov. 3-án (r. sz. oct. 24) megkötöttetett a wilnai fegyverszünet a lengyelek s oroszok közt, mely a nagyhercegnek biztosítá lengyel királylyá választatását s a trónkövetkezést.⁵ Ennek volt a következménye, hogy Kázmér Károlynak a francziák

¹ Okmánytár 485. és 489. ll.

² Nov. 20-án Jassyban volt. Okmánytár 498. l.

³ Krauss I. 244. l. De a napra nézve téved.

⁴ Grondski 357. i.

⁵ Pribram 443. l. s Galiczin 219. l.

által közvetett békeajánlatára nov. végén kiadta a választ, hogy elébb vonja ki a svéd király hadait az országból, s csak azután fognak vele tárgyalásokba bocsátkozni. Ez bírta másfelől Károlyt is engedékenységre a labiaui tárgyalásokban, midőn nov. 10-én szerződést kötött a brandenburgi választóval, melyben Poroszország souverainitását elismerte s biztosította.¹

Nagy fordulatot jelzett a diplomáciai tárgyalásokban az is, hogy a császár hosszas habozás után végre elhatározta actióba lépni: dec. 1-én megkötöttetett a lengyel-osztrák szövetség, mely Ferdinándot kötelezte, hogy négyezer embert bocsát a lengyelek segélyére. Nem, mint Erdmannsdörfer² hiszi, a varsói csata bírta őt erre, hanem a svéd követeknek fejevári tárgyalásai, melynek peripatetiáiról a bécsi udvarnak Wielopolski, a lengyel követ, útján voltak értesülései, s mely Ferdinándot arra bírta, hogy elébb levéileg Szelepcsényi s utóbb külön követe által igyekezzék lebeszélni a svéd szövetség megkötéséről s e czélból nov. 17-én Kissevith Horváth Györgyöt küldte Gyula-Fejérvárra.

Horváthot Radnóton dec. 3-án fogadta Rákóczy. Elterjedt a híre, monda a követ, hogy a fejedelem a lengyeleket haddal akarja megtámadni, a császár nem ad ugyan ezeknek hitelt, s szeretné, ha a fejedelem épen a császár útján nyugtatná meg a lengyel királyt. Rákóczy harmad napra dec. 5-én adta ki válaszát, mely kitérő volt. Felsorolta sérelmeit: kétszer ajánlották fel a trónt neki, vagy fiának — de soha sem komolyan, hanem méltósága sérelmével. Aztán lefoglalták a szász választótól küldött ajándékokat. Végre a svéd királyhoz küldött követét elfogták s elzárták. Nem volna csuda, ha csakugyan forralna valamit a lengyelek ellen. Hadi készülődéseit azzal menté, hogy azok csak elővigyázati rendszabályok, de távolról sincsenek ő felsége ellen intézve.³

S más nap dec. 6-án a svéd és erdélyi biztosok aláírták a

¹ Carlson 177., 178. II.

² 263. I.

³ Erdélyi Országgyűlési Emlékek XI. 242. I.

szövetséget: aláírták pedig a nélkül, hogy Károlytól Rákóczy követeléseire válasz érkezett volna.

Kezdetől fogva következetesen, kitartással háraitotta el az akadályokat, melyek ennek a szövetségnek útjában állottak. Nem tartotta vissza az, hogy havokon át nem jött válasz Károlytól, mert számításba vette a közlekedés akadályait: Frauenburgtól (Poroszország) Erdélyig ellenséges területen át roppant út volt. S a mint a kozákokkal a differenciák ki lettek egyenlítve, s Károlytól sept. 2-ról és 22-ről (régi szerint) levelek érkeztek, melyek a szövetség megkötését sürgették — de a melyekben még nem volt válasz postulatumaikra — nov. 24-én kiállította Kemény János és Mikes Mihály számára a credentionalis levelet a szövetekezési pontok megállapítására és szövegezésére.

Hanem a szövegezés lassan haladt. A követek nem voltak hajlandók átlépni utasításaikat, s Rákóczy sem volt hajlandó engedni. A fordulatot épen a császár követének megérkezése adta meg. A mint Horváth Radnóthra érkezett s kihallgatást kért, a fejedelem értésére adta a követeknek, hogy a tárgyalásokat azonnal fejezzék be, mert ő válaszát a császárnak ahhoz fogja szabni s aztán ő oka ne legyen, ha a tárgyalások félbeszakadnak.

Rákóczy nyilatkozata meglepte a követeket. De belátták, hogy gyorsan kell határozniok. Utoljára is a mit Rákóczy kívánt, túllépte ugyan a követek instructiójában foglalt engedményeket, de nem állott ellentétben a király intentióival. Aztán a király állapotáról rossz híreket hallottak, a császár s a lengyelek mindent elkövetnek, hogy Rákóczyt megnyerjék: ő pedig kozákjaival, oláhaival veszedelmes ellenség lehet, míg rögtöni táborba szállása, csak Krakó szorongattatását tekintve is, nagy fordulatot adhat a hadjáratnak. Megfontolandó dolgok voltak ezek, mert szükségök volt Rákóczy segélyére. S midőn a wieliczka-i sóbányákat illetőleg nem akartak engedményeket tenni és Rákóczy egyszerűen megjegyzé: tartsátok meg, itthon maradunk, vagy midőn a területi felszólásnál tettek kifogást, s a fejedelem megjegyzé: megkaphattuk volna az egészet, vagy midőn a cím kérdésénél el-

utazással fenyegetőztek s Rákóczyt ez sem ingatta meg — belátták, hogy engedniök kell, hisz a ratificatio úgyis fenn van tartva a királynak.

Ez a szerződés, melyet Sternbach és Welling, Kemény és Mikes írtak alá, körülírja a szövetekezés célját, Lengyelország felosztásának módozatait a szövetséges és közreműködő hatalmak közt, részletesen megszabva azt, mi a fejedelemnek jutand, s különösen gondoskodva a kozákokról, a brandenburgiról, Radziwirlról, némely pontokat jövő tárgyalásokra tartva fenn, intézkedik Krakó átadásáról, a sóbányákról, a kereskedelmi érdekekről, a jövőendő foglalásokról, a közös hadi műveletről, a királyi címről.

S a mint az aláírás megtörtént, Rákóczy lázas sietséggel fogott a készülődések befejezéséhez, a nélkül, hogy a szerződés ratificatióját Károly részéről bevárta volna. Maga Sternbach írja, hogy erre az ő ügyes diplomáciája vette. Krakót lengyel hadak szorongatták, s Würtz, a svéd tábornok, még csak hat hétig tudta volna oltalmazni. Azt a körülményt, hogy Rákóczy a fővárost minden áron meg akarta szerezni, használta fel a követ arra, hogy rábírja, hogy a ratificatio megérkezése előtt elinduljon. S csakugyan intézkedett, hogy legkésőbbre december végéig úgy elkészüljön minden, hogy újév első napjaiban a lengyel határon lehessen; s e célból maga is Sternbachchal együtt Radnótról Kolosvárra ment. Épen ebben az időben a tatár khántól is jött fényes követség a megkezdett tárgyalások folytatására,¹ jött Chmielnickitől is fényes követség, s megérkezett egész váratlanul Lubomirski marsal követe Stanislawski Miklós, hogy utolsó kísérletet tegyen, lebeszélni Rákóczyt e vállalatról, vagy legalább annak elhalasztására bírni,² de egyszersmind azzal a megbízással is, hogy még azon esetre is, ha ez nem sikerülne, maradjon mint ügynök oldala mellett.³

Mint Grondski mondja, Rákóczy bírt azzal a tulajdonnal, hogy meg tudta nyerni az embereket. Stanislawski, habár

¹ Krauss I. 245. l.

² Erdélyi Országgyűlési Emlékek XI. 249. l.

³ Grondski 359. l. Pufendorf 268. l.

erős felügyelet alatt tartatott is, csakhamar pártjára állott, részt vett az előkészítési munkálatokban s utóbb még a hűségi fogadalmat is letette.¹ Ez alatt Rákóczy elkészítette a kiáltványokat, melyeket benyomulásakor akart szétosztani, manifestumát a lengyel rendekhez, a leveleket egyes főurakhoz: Lubomirskihez, Zebrzydowskihoz, Wielopolski Jánoshoz, kiknek közreműködését meg akarta nyerni.² S ha sérelmeit felsorolta is, kerülni akarta a színt, hogy mint hódító megy az országba: úgy akart megjelenni mint felszabadító, ki a lengyelek meghívásából meríti az invasio alapját.

Már ekkorra meg volt állapítva a két oláh vajdával s a kozák hetmánnal együttesen intézendő operatio terve is: ki hol és mekkora erővel csatlakozzék hozzá. December 22-én Welling elutazott a kozákokhoz lóval és pénzzel a fejedelemtől ellátva,³ hogy a hetmán táborba szállását siettesse, de azzal a titkos megbizással, hogy puhatolja ki, ha vajjon hajlandók-e a kozákok Rákóczyt fejöknek elismerni, vagy független országot akarnak-e alapítani, s belenyugosznak-e Lengyelország felosztásába?⁴

Közepette e készülődéseknek jött a hír, hogy a Rákóczy hadi készületei által megrémített lengyelek békével kínálták meg a svéd királyt:⁵ Sternbachnak azonban sikerült erre nézve megnyugtatót a fejedelmet, s ez táborba indulásának idejéül 1657 jan. 6-át s a lengyel határra érkezésének napjául jan. 14-ét tűzte ki, daczára hogy a császár, a nádor s a cancellár mindent elkövettek, hogy őt legalább annyira bírják, hogy táborba szállását tavaszig halaszssa el.

Elindulása előtt még egy befejezetlen vagy legalább eddig nem egészen elintézett ügyet akart elintézni: a kozákokkal való alkudozást. Még az Újlakival folytatott tárgyalások alatt Rákóczy lengyel királysága nem jött szóba. Henter

¹ Okmánytár 510. l.

² Rudawski 326—7. ll. Kochowski II. 195. l.

³ Erdélyi Országgyűlési Emlékek XI. 245. l.

⁴ Pufendorf 206. l.

⁵ Az alkudozások megkezdésétől a király nem is volt idegen, de kikötötte, hogy a tárgyalásokban Rákóczy követei is részt vegyenek. Pufendorf 268. l.

és Horvát követsége után s valószínűleg az ezekkel folytatott tárgyalások következtében érkeztek udvarába a hetmán s a kozák sereg követei Bohdanowicz Sámuel és Kovalowski János. Rákóczy ezekkel külön, Sternbach beavatkozása nélkül kötötte a szövetséget s Kolosvárról Szamosújvárra ment át, kiállította a hitlevelet, melylyel kötelezte magát, hogy lengyel királyllyá választatása esetére megtartja őket kiváltságaikban, s akkor velök szerződni fog. A kozák követek azonnal letették az esküt a hetmánnak, a kozák főnököknek esküvése akkora tartatván fel, mikor a két sereg egyesülni fog.* S a mint ezzel tisztába jött, jan. 5-én Mednyánszkyt a császárhoz küldé, hogy ott előterjeszsze az okokat, melyek arra bírták, hogy Lengyelországba hadat vezessen (január 5-én 1657).

S most 1657 jan. 6-án Rákóczy Szamosújvárról elindult Máramarosba.

IV.

A portai tárgyalások ez évben különös fontossággal bírtak. Kapitiha Balogh Máté, s a török diák Harsányi volt. Mikor az év elején a tatár khán Rákóczyt haddal kezdte fenyegetni, ez a portához fordult panaszával, s onnan megnyugtató választ nyert. De másfelől a porta nem nézte rossz szemmel, hogy a khán ragaszkodik a lengyel királyllyal kötött szövetségéhez, s eleinte attól sem mutatkozott idegennek, hogy Rákóczy is szövetkezzék vele. Maga, másfelé lévén elfoglalva, mindent mi beavatkozásra vezethetett volna, gondosan került. De azért Konstantinápoly a legszövevényesebb diplomaciai mesterkedések színhelye volt. Orosz, kozák, tatár követek váltakoztak s igyekeztek a német, angol, francia residenseket részökre nyerni. A fejedelem kapitihái is érintkeztek ezekkel s egyengették a Konstantinápolyba menendő svéd követség útját, másfelől pedig tudatták, hogy a fejedelem a kozákkal frigyre lépett — mit a porta helyeslőleg vett tudomásul.

* Grondski 339. I.

Ősszel, szeptemberben Bánffi Zsigmond vezérlete alatt főkövetség ment a portára, s most Rákóczy fel akarta vettetni a kérdést, hogy miután a svéd és a lengyel is kéri segélyét, melyik részére álljon? Egyikére sem: tanácsolták neki eleinte. Az angol követ a svéd részén volt, de a franczia kijelentette, hogy az ő udvara a két hadakozó félt ki akarja békíteni. Mindamellet a portai válaszok egészen tagadólag még sem hangzottak, s a kapitihák végre is arra a meggyőződésre jutottak, hogy ha Rákóczy vállalata sikerülni fog, meg fogjak nyerni a diván utólagos beleegyezését. A svéd királytól Rákóczy közvetítésével Kalamb Klaudius ment követül a portára.*

Az év végén Balogh Máté visszatért. Helyét a kapitihágában Tisza István foglalta el.

---

* Pufendorf 208. l.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1656 jun. 2.

Lubomirsky levele Klobusiczkyhoz.

Illustris et magce dne, et amice observandissime.

Non est, quod Itas Vra miretur tardiori correspondentia expectationem ejus detentam. Tanti enim ponderis, momentique negotio, ex qua utriusque regni principum, populorumque pendet fœlicitas, non debuit, nisi pleniori senatu proponi, tractarique, qui demum post fœlicem (annuat votis supremum numen) sac. reg. Mtis dni nostri clementissimi, in regnum suum reditum frequens comparuit. Iam vero expensis bene hanc in rem rationibus, sincere sensum S. R. Mtis. senatusque Ilti Vrae detego. Ac quoad primæ propositionis attinet punctum: videtur res sine exemplo esse, et quo magis expenditur, pluribus involvi difficultatibus et periculis. Quoad secundum: illud omnino, et facilius, magisque ex re utriusque regni videri, et ex quo mutuae fœlicitatis gloriæque insigne possit sperari augmentum, quod si cel. princeps pariter ex re sua esse judicaverit. Item Vram etiam atque etiam obtestor, ut me quam citissimis reddat certiore literis, tum enim S. R. Mtas et respublica legatos suos ad tractandum expedient. Quod ut prospere eveniat, videamusque hoc vinculo gentium nostrarum fœlicitatem gloriamque copulari, animatus voveo. Cæterum Ilti Vrae, diligentissime promptitudinem meam defero obsequiorum. Dabantur Krosnæ, die ij. Januarii 1656.

Illustritatis Vrae

amicus

et servitor ad officia paratissimus
Georgius Lubomirski mp.

Kivül: Illustri et magno dno Michaeli Mikese de Zabola, cels. principis Transylvaniæ equitatis prætoriani vice-colonello, dno et amico observandissimo.

Lubieniecki jelentései.

a)

1656 jan. 8.

A fejedelemhez.

Sersme celsissimeque Princeps, dne dne clementissime.

Post scriptas missasque 2-a præsantis ad me Cel. Vrà literas, quibus de publico et privato, ac insuper meo quoque statu fusius perscripseram, expectandum mihi aliquantisper putabam, dum aliquid compertius specialiusque cognoscerem, atque demum Cel. Vrà scriberem.

Verum literæ Cel. Vrà 26. Decembris Gyaluino datæ heri mihi sero jam vespere redditæ, properatæ scriptionis istius ansa et occasio fuere, ne in respondendo Cel. Vrà dno meo clementissimo negligens insimulari possim. Rex Casimirus duobus saltem, tribusve diebus Lubovliæ consilio cum senatoribus capiendo commoratus, 4. præsantis Poloniam parvo comitatu ingressus, postero die prandio a dno Vielpolskio exceptus, ac post Becium magno plausu tripudioque omnium (tanquam si Svecus Polonia excessisset) intravit, nihilque moratus, versus Leopolim movit ad Tartaros excipiendos, senatorum aliquibus ei assistentibus, aliquibus vero brevi eum sequuturis. Sed Tartari, sive tantæ moræ pertæsi, sive (uti spargitur) a Sveco corrupti, nutare aut tergiversari dicuntur, ad quos alliciendos, uti antea scripsi, d. Sumowski cum 5000^m aureorum præmissus est; quo successu, brevi patebit. Interim quanto magis de adventu regis (qui ut huc veniret, ægerrime sibi persvaderi passus est) desperaverant, tanto in majores spes attolluntur proceres et magnates, ac imprimis spirituales, quorum consiliis et spiritu alii omnes, ceu corpus a capite, animantur, fore, ut restituto Casimiro rege, illis etiam inveterata prærogativa, amplissimi reditus, et quicquid ad pompam et luxum (quo diffluxerant) pertinet, (quæ omnia, rerum potente Sveco eripi sibi indignantur, frendentque) restituantur. Ista spe ebrii, motore et impulsore dno Vielpolski (qui unicus tot malorum et calamitatum dissidentibus nuperrime illatarum autor extitit) plebem rusticam ad diripiendas domos et bona dissidentium, nonnullosque crudeliter trucidandos, omnes vero ad supplicium quærendos, edictis etiam promulgatis, concitarunt, non aliam ob causam, quam quod belli hujus Svecici authores et conscii,

ac jam promotores a catholicis censeantur; atque eam ob causam, jam aliquorum, tanquam patriæ hostium bona, a rege Casimiro, nimium scilicet ex alieno liberali, jure caduco novis possessoribus iniquissime collata sunt. Hac eadem spe et præsumptione (imprimis, postquam d. Vielopolski non tantum contra gentium et humanitatis, sed et contra antea et recens contractæ cum Cel. Vra amicitiae jura, diffusus fidei et benevolentiae Cel. Vrae in rempublicam nostram, in famulos et literas Cel. Vrae præfidenter inviolare ausus est) tumidi, quod videant Cel. Vram cum rege Sveciæ literis legationibusque certare, languidius jam propositum Cel. Vrae negotium promovent (nam nullas post abitum m. dni Mikesz datas esse ab illis eo nomine ad Cel. Vram literas puto, nisi forte alio quam per Makovicam itinere), ac si divinare licet, si forte solus rex Casimirus recuperando regno non sufficiat, in Brandenburgum, qui reipsa Svecorum hostis est, bellumque cum eo gerit, respicient, quod si ad Cel. Vram recurrent, nonnisi extrema necessitate adacti facient; id certe ego, quamvis hoc vel maxime ab illis occultetur, certis conjecturis assequor, quod si fallor, Cel. Vram de eo præmonitam esse non oberit.

Sed ut ingenue fatear, quod sentio et olfacio, non esse illis fidem adhibendam, his præmissis infero. Consultius fortasse fuerit (si illudere Cel. Vrae, hac vocatione irrita facta, voluerint) regis Sveciæ amicitiam præhabere et conservare, vel si ex re visum fuerit (id quod ultimis literis meis 2. præsentis datis Cel. Vrae proposui), per legatum eum admonere, de vocatione et oblatione regni a proceribus Cel. Vrae facta, atque ita communicato consilio, unitis animis et viribus, saltem ex æquo, si aliter fieri nequeat, cum eo regnum partiri. Aequissimum enim est, ut Cel. Vra, meritis suis in rempublicam nostram, erectisque omnium fere in se studiis, non contemnendam istius naufragii nostri capiat tabulam; nam confusus ita procerum nostrorum consiliis et animis, disponente ita divini numinis voluntate, regnum nostrum primi occupantis erit; quod si Svecus contra jura gentium non expectata pactorum expiratione, conscientia vi rapti regni non movetur, quanto meliori jure Cel. Vra, vicinus meritusque nobis princeps, adhæc quod maximum, jam vocatus et invitatus regnum nostrum, obviis regnicolarum animis, occuparet. Sed hoc fidei in Cel. Vram meæ sit documentum. Rex Sveciæ de pace cum Brandemburgo ac Borussis ineunda serio agit, transegisseque jam aliis dicitur. Quod si fieri, versis viribus obviam recta consiliis Casimiri regis iret, haud dubieque injurias nobilibus dissidentibus, tum cædes Svecis hinc inde illatas crudeliter ulcisceretur.

Atque dum hæc scribo, peropportune allatus mihi est nuncius, Svecorum ducentos trecentosve equites Cracovia egressos, nobile oppidum sub montibus situm, unde rusticorum conjuratorum greges hinc inde prædabundi effundebantur, nudius tertius igni delevisse, oppidanosque nulla sexus vel ætatis ratione habita, partim igne, partim ferro trucidasse. Ante octiduum quoque fortalitio Visnicensi necquicquam tentato ad trecenti rustici a Svecis eruptione e munimento facta, periire. Cœnobium Czystochowiense bene munitum Sveci pertinaciter etiamnum oppugnant, comite illo Bohemo (qui apud nos ante aliquot annos salisfodinarum administrationem egit, quique etiam apud Cel. Vram in Transylvania fuit) oppugnationem strenue urgente. Iudex civitatis Eperiesiensis dno Velopolskio ob interceptas ab eo suos ab Oxensternio literas summopere infensus, capi curaverat detinerique famulum patruelis fratris dni Vielopolski, ægreque dimitti jussit, postquam comperisset, illum non esse ex famulicio dni castellani Voynicensis. Quem mihi insidias struxisse, struereque etiamnum, majoribus indicis indies palam fit, ob hanc explicite rationem, quod ab aliquot annis cum Cel. Vra communicem consilia in perniciem patriæ, quodque jam pridem dignus gravissima poena fuerim.

Puncta legationis Tartarorum ad Cel. Vram nulla vidi; gratulor tamen vehementer, eam jam a Cel. Vra cum honore expeditam, nec satis possum laudare excelsum Cel. Vrae animum, qui barbaros simul et avaros tam generose tractare sciat. Sed jam abrumpo voto prosperrimæ valetudinis, vitæque in annos Nestoris Cel. Vrae dno meo clementissimo prorogandæ. Dabantur Zboroviæ die 8. Januarii 1656.

Sersmæ Celdnis Vrae

humillimus cliens
(W. Lubieniecki) mp.

Kivül: Sersmo Celsissimoque principi dno Georgio Rakoczy, stb.

b)

1656 jan. 10.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, sat.

Etsi literas meas, quas 8. præsentis Cel. Vrae scripsi, vix dum Patakinum pervenisse puto, quia tamen scio Cel. Vram indies imo in horas semper aliquid a me de rebus no-

stris expectare novi, facere non potui, quin calamum sumerem, ocyusque post a me audita, Cel. Vrae perscriberem. Rex Casimirus postquam Poloniam (uti jam scripsi) ingressus est, aliquantum, scilicet uno alterove die, Becii et prope Becium apud dnum Vielopolskium commoratus (quo tempore non ignobile oppidum Zakliczyn, quatuor milliaribus Becio dissitum, quinta presentis a Svecis, suorum caedes et nobilium dissidentium aliquorum mortes, omnium vero fugas, et bonorum direptiones, crudeliter vindicantibus, incensum arsit, totumque funditus unacum incolis in cineres redactum est, tristi certe, intranti in Poloniam regi Casimiro, omine,) Cronnam, quinque milliaribus dissitam Becio civitatem se contulit, ibique plerosque senatores et proceres (quorum pauci, ac inter eos d. mareschallus regni, Scepusio in Poloniam cum rege venerunt) ad se venientes opperitur; hodie et cras secretius cum illis consilium ibi de summa rerum habiturus; quo demum expedito, aliquem ex proceribus (nam dnum Vielopolskium, antea in hoc iter promptum, sese jam excusare, fortasse quod Cel. Vram offenderit, sibi conscium fama est), ad Cel. Vram inde expeditum iri certo mihi perscriptum est.

Jam quod apparatus contra Svecos attinet, omnia ab illis in majus extolluntur. Tartarorum, (quorum cum quartianis adventum, rex Crosna egressus, Lancuti, fortalitium est egregium mareschalei regni non remote a Jaroslavia dissitum, expectaturus est) quadraginta millia ab hamo relicta dicuntur, cum promisso literario, longe majoris incunte vere, etiam in propria sua persona ferendi subsidii, cum tamen relictus ab hamo exercitus, vix ad 20,000 ascendere feratur. Quartianorum 15,000 excedere fama est, cum ægre decem millia computari possint; qui tandem ducibus suis, et hi illis nuper mutuo sacramento sese obstrinxere, se regi Casimiro fidos fore, confecto ea de re inter sese instrumento, mutua subscriptione firmato, confederationem vocant, quo inter alia sibi apud regem cavent, ne bona reipublicæ juris regii quacunque tandem ratione imposterum vacantia, cuiquam præter milites conferat. Ducem Visniovecium cum capitaneo Javoroviensi Sobieskio, ducis Dominici conjugis unico fratre, qui cum legionibus suis regis Sveci partes sequuti sunt, ob prodicionis suspicionem aliquam, sive quod durioris fortasse disciplinæ militaris, quam est apud nos, pertæsi, liberius forte, quam par erat, sveta Polonis præsertim inter potandum libertate, contra Svecos locuti sunt, suspensio jussu regis Sveci sublato constans fama est, sed an vera, adhuc affirmare non ausim. Male tamen inter Svecos et Polonos in castris convenire, vel id verisimile facit, quod mihi

heri relatum est, vexilliferum regni Koniecpolskium cum mille suis militibus Svecos deseruisse, ad regemque Casimirum misisse, ut, si forte aliqua modica pecunia suis istis militibus mittatur, illos e vestigio in partes illius et reipublicæ transitorios; quod et factum est nuperrime, missis eo nomine a rege plus duobus millibus imperialium. Interim nobilitas ad generalem contra Svecos expeditionem exnunc suscipiendam repetitis literis regiis evocatur. Duodecim equitum vexilla, cum prædiariis Sandeciæ Beciæque peditibus, rusticorumque catervis, ad observandos Svecorum conatus, inter Visnicium et Cracoviam relinquenda ordinantur, ipse rex, ubi se cum Tartaris et quartianis conjunxerit, recta Varsoviam regi Sveco obviam iturus est.

Quid jam ultra futurum sit, deus novit. Nos certe maximam prævidemus tempestatem, et ultimum haud dubie patriæ excidium, exitiumque. Manus ista Svecorum, quæ Zaklicinum nuper exussit, versus Sandecium abiisse dicitur, par ei excidium interminata; ita dum delirant reges, plectuntur Achivi.

Dnus Vielopolski heri suum illum sacerdotem Pegowski præpositum (qui, cum legatum ante aliquot annos apud Cel. Vram ageret, secretarius ipsius legationis fuit) ad me misit; is me de constanti in me illius affectu amicitiaque, certum securumque faciebat, nomine ipsius obnixè orans, ne fidem adhibeam iis, quæ a malevolis de eo jactabantur, eum ne per somnium de me capiendò cogitasse, orareque ut ea pro fabulis anilibus reputem, pro veterique amicitia et candore confidenter cum eo agam. Multa simul hac occasione de constanti affectu et studio illius in Cel. Vram disseruit, quod cœpto hocce in negotio oblato Cel. Vràe sceptri luculenter demonstrare paratum se offerat. Ego (quia ingenium hominis, qui prostratis nunc fortunis suis sese in modum vertumni circumagit, optime novi, quemque, cum homines literasque Cel. Vràe violare ausus est, mihi quoque insidias struere potuisse, longe facilius credere possum), tantum verbis illius fidem adhibui, quantum Cel. Vràe dno meo placēbit, in eoque, ut et in aliis, a nutu Cel. Vràe pendebo; æquissimum enim puto, cum invidiam hancce causa Cel. Vràe subierim, omnia mea ad Cel. Vram dnum et patronum meum referri. Plura nunc non addo, brevi forte fertilem scribendi materiam habiturus, interim, quid animi sit Cel. Vràe in his, et aliis, de quibus ante perscripsi, lubenter a Cel. Vrà expectans.

Vale et vive diu incolumis princeps Celsissime, et fove prote-
geque

Dabantur die 10. Januarii, 1656.

Sersmæ Celdnis Tuæ

famulum humillimum

V. L. mp.

(W. Lubieniecky)

c)

1656 febr. 8.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, sat.

Ad literas Cel. Vrä 29. Januarii ad me datas herique post occasum solis redditas, urgentibus cursoribus Ecce-
diensibus haud mora respondeo; non quod habeam spe-
ciale quippiam, Celnique Vrä incompertum (idque potissimum ob intuta ab utraque parte itinera, difficilesque cum literis, quæ rarissimæ scribuntur, transitus), sed ne segnis ociosus-
que curiæ Cel. Vrä Zboroviensis incola, mutusque rerum no-
strarum Svecicarumque, adeo scilicet vicinus, contemplator, apud Cel. Vram dñum meum elementissimum audiam.

Rex Lancucio Samborium, atque inde post brevi Leopoli-
m concessit, peracto senatusconsulto, cujus primarius effectus est, totius quartiani exercitus (etiam ejus legionis, quæ cum tribuno Voynilovicio, ad observandos Visniciensium Cracoviensiumque Svecorum conatus in submontanis relicta erat) duce Czarneckio, ad Sandomiriam congressus. Ac quicquid de offensivi belli a nostris gerendi proposito, imperiti vel simulatores loquantur et jaent, non aliam hujus conatus nostri rationem dare possum, quam quod nuper certo audivimus, regem Svecum inita cum electore Brandemburgico pace, sexdecimque ab eo ex vi pactorum, militum millibus auctum, Varsoviam rediisse, tripartitoque exercitu Cracoviam, Sandomiriam, Lublinumque versus, validissimam copiarum partem versus Sandomiriam destinavisse. Ii quidem, qui id factum nollent, pernegant initam hanc cum Brandeburgo a rege Sveco pacem, imo initio hujus anni bis eos, iniquiori Svecis fortuna, inter se conflixisse, iteratis ab aula literis fidem nobis facere volunt; sed vix persuadere poterunt, cum et certioribus indiciis contrarium nobis referatur, et nostrates, cunctatione vi consilii consumpta, et ob virium defectum futili ostentatione tumidi, impudentissime plerumque falsa pro veris venditent; id quod crebra nimis nos docet experien-

tia. Ad hæc non mirum videri debet, Svecorum consilia haud ita facile penetrari posse, qui omnia cautissime, ac (quod anima consilii est) summo silentio omnia perficiunt, plerumque prius quam cæpta cognoscantur; cum e contra nostri, stolidi jactantia vel garrulitate, ac fatali torpore et cunctatione, saluberrima quandoque consilia in ipso limine corrumpant. Cujus rei evidens præ oculis exemplum habemus, commissionem ad Chmielnickium nuper e Laneuciensi congressu expeditam (ejus capita Cserniechoviensem, Braclaviensem, et Russiæ, qui campestris militis præfectura jussu regis Czarnneckio cessisse dicitur, palatinos et Jaskolskium ablegatos) cum nuper audiverimus Cosaccorum legatos haud ita pridem a rege Sveco per tractum Lublinensem redeuntés, Svecorumque aliquot cohortibus usque ad Vistulam comitatos, iis mandatis a rege Sveco instructos, ut Chmielnickius a tergo regium exercitum invadat, quod facillime fieri posse non dubito, vereorque præterea, ne rex Casimirus, dum eventum commissionis hujus cum Chmielnickio (in qua magnum belli gerendi momentum omnes posuere) dum auxilia Tartarorum Leopoli præstolatur, sejunctus ab exercitu, dolis Chmielnickii circumveniat.

In hocce capto cum Cel. Vra negotio, non fugit Cel. Vram ratio, eos nonnisi extremæ necessitati (qua jam pridem se constrictos stolidi non vident) Cel. Vram reservare; omnes enim id circumstantiæ, quas ego de propinquo contemplor, arguunt. Interim nescio quod fatum cursores Cel. Vrae cum literis subinde excipit, unde Cel. Vram a nostris suspectari haud difficulter cernere licet. Post captum priorem libertum dimissumque, iterum Cracoviam alium expeditivimus cum ejusdem argumenti literis ad generalem Virtzium, ut Cel. Vrae legatis, pro ea, quæ inter Cel. Vram et regem Svecum colitur, amicitia, securum præstat reditum; et pervenit hic quidem sine noxa, literasque tradidit. Sed in reditu, cum ab una alterave Svecorum decuria ultra Visnicium deduceretur, ex eoque aliquibus nostratium suspicione oborta, quinque milliaribus a Makovica captus, Sandeciumque ad tribunal Voynilovicium ductus, cum nullas habere se diceret literas, tandem tormentis impar fassus est, se literas baculo inclusas eo, quo caperetur loco, abiecisse; itaque in eum locum iterum ductus non invenit baculum, quem proximi pagi anus pro foco cum aliis lignis collectum, cum medium dissecare vellet, in ignemque conjicere, advertit literas, percontantibusque, qui cursorem in illum locum duxerant, tradidit; ob quam scilicet perfidiam iterum Sandecium ductus in carceremque conjectus est. Ei liberando, heri ad hunc tribunal

expostulatoriis scriptis literis misimus, quo successu, postea Cel. Vrae innotescet. Certe dolere satis non possum, homines Cel. Vrae, tanti tamque amici reipublicae nostrae principis a nostris subinde violari.

His nihil amplius addere jam possum, quam quod miles quartianus, si rex Svecus iterum victor ad nos redeat, (contra quam Cel. Vra ad calcem literarum suarum mihi scripsit) nunquam ad Svecum deficeret, abjecta omni spe veniae ob tam insignem perfidiam qua se polluit, tum ob solenne et publicum iuramentum, quo se invicem universus exercitus obstrinxit, contra regem Svecum, faciliusque crediderim eum ad Turcam potius, quam ad Svecos transiturum. Sed jam manum de tabula. Vale et vive quam diutissime, bono omnium bonorum, afflictæ imprimis patriæ nostræ princeps Serme. Dabantur die 8. Februarii * 1656. Zboroviae.

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus cliens

V. L. mp.

(Wlad. Lubieniecki)

Ultima Januarii datas literas meas Cel. Vrae redditas scire velim quantocyus.

d)

1656 febr. 13.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque Princeps, sat.

Iam tandem, quod multi factum noluisent, diuque successus Svecorum remoratum est, evenit, temporeque ipso, quod abditissima quæque in lucem protrahit, firmum ratumque fit, regem Svecum sola pene armorum ab utrinque ostentatione, sine clade et sanguine, cum electore Brandenburg 22. Januarii pacem iniisse. Quod cum multi jam scribant certatim loquanturque, tamen ilmi palatini Lublinensis heri mihi redditæ literæ id luculentissime confirmarunt; nihil quidem de pacis conditionibus addidit, utpote sibi adhuc incompertis, sed in tota Borussia regali Dantiscum, Marienburgum et Puckum tantum superesse affirmat regis Sveici imperio non subjecta. Urbs imprimis Gedanensis fortiter ipsi resistere parat, igni deletis splendidissimis maximisque circumquaque suburbiis, tum magistratu plebeque universa (quicun-

* A szövegben ugyan Januarii áll, de az lapsus calami.

que annos octodecim impleverat) ad publicum juramentum fidelitatis, constantiæque non dedendæ urbis, sed pertinaciter propugnandæ adacta. Brevi rex eo venturus sperabatur a Svecis, qui cœnobium Olivense uno duntaxat milliari ab urbe dissitum occuparunt, expectatus. Interim, quia copias nostras bipartitas videt, quartianis (qui duce castellano Kii-viensi Czarneckio ultra Sandomiriam in interiora regni progredi jussi) Duglassium submissis ei, ad antiquos, quos penes se habuit, milites, quatuor Svecorum millibus ire obviam jussit; comiti vero de la Garde (quem ab initio belli Livoniæ gubernandæ præfecerat) attributis ei quinque millibus militum, mandavit, ut reliquias Litvanici exercitus, quas strenuus militarisque vir palatinus Vitepscensis Sapiëha, lectis promptissimis quibusque e nobilitate Litvanica et Podlassica collegit, conjungereque quartianis volebat, disiciat; quis successus horum ab utrinque moliminum sit futurus, Czarneckio cum octo quartianorum millibus contra Duglassium prope-rante, brevi patebit.

De Tartarorum succursu, an et quando sperandus sit, prorsus incertum. Cosaccorum reali pacificatione auxiliaribusque contra Svecum copiis svaviter lactamur; sed vereor, ut fides nobis esse possint, si maxime velint, non sublato prius fundamento hocce, hæreticis fidem non esse servandam, quod tolli nulla ratione apud nos potest, quamdiu Romanis sacris rex addictus imperium obtinet. Nullum jam plerique, imo fere omnes rebus fessis remedium certius præsentiusque præter Cel. Vram sentiunt et loquuntur.

Scripsit mihi ilmus palatinus Lublinensis, in cæptis cum Cel. Vra tractatibus jam instructionem in cancellaria regia concipi, legationemque solennem per d. castellanum Voynicensensem, vel alium ex senatorio ordine (ita ille scribit) obeundam ad Cel. Vram propediem certo expediri, de quo Cel. Vram mature præmonitam volui.

Retulit quoque mihi heri secretius revdmus episcopus Cselmensis Cel. Vrae intime ac bona fide addictus, tanto magis et impensius a senatoribus hocce negotium urgeri, quanto minus spei et fiduciæ in rege Casimiro reliquum esse vident, quam præter innatam (ita ille fidenter referebat) incapacitatem nunc extraordinarius quidam torpor, in expediendis consiliis segnicies invaserit; neque hoc tantum, verum extra se quandoque eum rapi, non satisque rationis compotem subinde fieri, certo mihi asseverabat; adeoque increpita hac pessima in tam eximio cæpto mora, hinc Sveci regis in Borussia successibus, hinc regis Casimiri supina sui, reiquepublicæ negligentia, proceres regni brevi adigendos, ut sibi reique

publicæ ob tam tarda consilia extreme periclitanti, tandem vel invitissimo rege succurrant, serio affirmabat.

Literas dni palatini Lublinensis (quem Cel. Vra, concessa ei in castello Zboroviensi habitandi facultate, multum sibi devinxit, ita ut perpetuum se Cel. Vrae cultorem, tantæque ejus humanitatis debitorem fateatur,) meis hisce inclusas Cel. Vrae mitto, non ultra eam moraturus; hoc tantum addito: commorari Zboroviæ aliquot fœminas virosque nobiles evangelicos, quibuscum Cel. Vrae sunt communia sacra, his belli malis ex patria huc sub patrocinium Cel. Vrae delatos, qui dum hic agunt volentes quandoque sacras audire conciones, cum suum habent secum concionatorem, precesque in frequentiori congressu hoc calamitoso tempore ad deum fundere, orarunt per me dnum Szalajum, ut conclave aliquod huic sacro operi peragendo, concedere in curia Cel. Vrae Zboroviensi; primoque congressu impetraveram id ab eo; sed ubi opus effectui dandum erat, recusavit. Quia autem res justa et laudabilis est, quam negavit, orarunt me, ut Cel. Vrae de eo scriberem, oraremque ut id mandato Cel. Vrae speciali pondus apud d. Szalajum habere possit; quod ut eis denegare haud potui, ita me non difficulter apud Cel. Vram impetraturum confido. Sed jam abrumpo, prius firmam valetudinem felicissimosque rerum atque consiliorum successus Cel. Vrae comprecatus, testatusque me fore dum vivo

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus servitor

V. L. mp.

(Wl. Lubieniecki)

Dabantur Zboroviæ, die 13. Februarii 1656.

e)

1656 febr. 19.

A fejedelmhez.

Sersme Celsissimeque princeps, sat.

Nuperis 13. præsentis datis a me literis scripsi Cel. Vrae regem Sveciæ, inita cum Brandemburgo 22. Januarii pace, missisque copiis nostris obviam Duglassio, et comite de la Gardio cum bona exercitus parte, Dantisco oppugnando, atque ita universæ Borussiæ ex asse pacificandæ, unico fuisse intentum; jam ne nihil eorum, quæ scire intersit, Cel. Vram dnum meum clementissimum latere possit, iterum scribo, regem Svecum, gnarum ex fortuna successuque conflictus

suorum cum quartianis, belli momenta pendere, thesaurario regni Lescinio, Radziejovio, ac instigatore regni Zydkievicio, proditorum factiosissimis, ad tractandum cum Dantiscanis relictis, mutato subito manendi in Borussia consilio, raptis secum octo tantum, ut fama fert, armatorum millibus, magnis itineribus Varsoviam pervenisse, ad Radomiumque oppidum, prope medio inter Varsoviam Sandomiriamque itinere situm se cum Duglassio, qui sex millia militum habere fertur, conjunxisse. Czarneckius quoque Kiioviensis castellanus cum octo vel decem, ut aliis placet, equitum millibus, adactis in transitu ad conjurationem contra Svecos, novumque regi Casimiro dicendum sacramentum palatinatus Sandomiriensis nobilibus, excisisque hinc inde, paucisque Svecicis præsidiis per oppida sparsis, contra Duglassium movit; quorum moliminum ab utrinque eventum ut primum cognoscam, Cel. Vrae fideliter perscribam, quem brevi futurum utinam cum bono reipublicae speramus.

Nostrorum interim consilia torpent, rege Casimiro torpente, atque tanquam in altissima pace, sui, reipublicae status negligentissimo, adeo quidem, ut senatores, qui ei ad maturandum e Silesia in Poloniam reditum autores fuere, multum jam sui consilii paeniteat. His urgentibus, jam pridem destinata ad Cel. Vram legatio fuisset expedita, sed partim rege ipso, aegre consilium communicandi vel deponendi imperii admittente, partim cancellario Korycinskio, quod regem, suo tantum, non aliorum, quibus sine dubio melior de republica sensus, consilio uti velit, (adeo scilicet his hominibus in publicis, iisque extremis malis, privatis commodis et æmulationibus indulgere vacat,) optima quæque miscente, hucusque dilata est. Adornatur tamen, brevique non d. castellanus Voynicensis tantum, sed dnus mareschallus quoque regni Lubomirscius, necnon aliquis ex episcoporum collegio (quod quidem mihi revdmus episcopus Cselmensis Pstrokonskius, Cel. Vrae faventissimus addictissimusque, serio et bona fide senator, heri referebat,) ad Cel. Vram in Transylvaniam abitura sunt.

Scripsit ad regem Casimirum revdmus archiepiscopus Gneznensis Lescinius ultimis diebus Januarii ex Silesia prolixas literas, quibus multis gravissimisque rationibus svadet probatque consilium de Cel. Vra compellanda. Sed ilmus regni mareschallus nuperrime eximium tractatum conscripsit, quo firmissimis rationibus probat, neminem alium præter Cel. Vram posse majori cum successu celeriusque lapsis reipublicae nostrae rebus subvenire, adeoque neminem alium meliori jure præter Cel. Vram ad sceptrum regni nostri capes-

senda vocandum. Utrumque scriptum latine redditum prima occasione Cels. Vrä mittam, non ingratum credo futurum.

Quia vero anterioribus literis mihi Cel. Vrä scripserat, ut si legati nostri ituri sint, ego quoque iter ad Cel. Vram suscipiam, istud, si ita quidem Cel. Vrä dno meo placeat, lubenter sum facturus, dummodo sciam quantocyus mentem de eo Cel. Vrä, literæque salvi passus sufficienter ac specificæ, expresseque de necessariis mihi in itinere suppeditandis scriptæ jussu Cel. Vrä sine mora mihi mittantur cum mandato Cel. Vrä ad d. Szalay speciali, ut mihi de equis, necessariisque itineri suscipiendis rebus prospiciat; sæpius enim experientia didici, errorem, vel insufficientiam literarum salvi passus multum mihi in itinere difficultatis, quodque maximum, moræ peperisse, tardiorisque, quam oportuerat, mei ad Cel. Vram adventus causam exitisse.

Credo dd. legatos brevi, neque multum jam regis voluntate consensuque expectato, adeo cunctationis vel potius tarditatis et soporis illius pertæsi sunt, iter ad Cel. Vram suscepturos; quod si mihi quoque in Transylvaniam eundum sit, sine mora literas istas mihi mitti oportere, facile Cel. Vrä judicabit; nam mihi, nisi forte vocato, ire cum aliquo illorum integrum non est. Quod reliquum est, deum opt. maximum oro, ut Cel. Vram dnum meum dextera omnipotentis tueatur, eique prosperam quam diutissime valetudinem, felicissimisque rerum consiliorumque successus reipublicæ christianæ bono largiatur.

Dabantur Zboroviæ die 19. Februarii, 1656.

Sersmæ Celdnis Vrä

humillimus cliens
W. Lubieniecki mp.

f)

1656 febr. 25.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, stb.

Iam integer effluxit mensis, quod non tantum per literas, sed ne fama quicquam de Cel. Vrä dno meo clementissimo cognoscere licuit; quod, cum me non mediocriter anxium habeat, tanto majori sollicitudine ad scribendum Cel. Vrä identidem impellor. Ob eamque causam majori fiducia veniam me apud Cel. Vram obtenturum spero, quod quamvis 19. præsentis ad Cel. Vram literas dederim, quibus fuse singula scitu digna persecutus sum, tamen hac quoque

occasione scribere non dubitem ; præsertim cum probe sciam, me minus in Cel. Vram importunitate peccaturum, quam negligentia.

Rex Sveciæ, pactis cum Brandemburgo, ut fama fert, annuis, vel biennialibus induciis, quod videret rem suam in eo verti, ut quantocyus copiis nostris, quas Czarneckius in eum ducebat, occurreret, ipse quidem cum parte exercitus ad componendum cum Gedanensibus in Borussia aliquantum mansit, sed propere palatinum Rheni fratrem suum cum Duglassio, vexilliferoque regni Koniecpolskio, attributa eis majori exercitus parte, misit, qui impetum Czarneckii exciperent. De quo certior factus generalis Vittemberg, cum mille et quingentis equitibus Cracovia egressus, obviam Duglassio progressus est; quo audito Czarneckius, cum selectis aliquot equitum millibus intercipere Vittembergium conatus est, assensusque prope Ilzam, impetum in eum fecit, acriterque cum damno et clade non levi Svecorum pugnatum est; cum subito (consilio-ne id, an casu factum sit, nondum mihi constat) majori mole nostris incumbens Duclassius, victoriæ fructum, quem nostri jam se in manibus tenuisse crediderant, Czarneckio eripuit; is enim inopinata vel potius improvisa hostium multitudine percussus, sustentata aliquantis per fortiter pugna, acceptaque, ut heri et hodie fama aliquot e locis tulit, non levi clade, cum exercitu propere pedem retulit, Vistulamque trajecit. Sveci primis hisce successibus læti, cum exercitu bipartito progrediuntur; ac quid facturi sint, brevi Cel. Vra a me sciet.

Interim rex noster (cujus inutile nomen tantum e Silesia in Poloniam reductum est) torpet, ac optima quæque consilia spernens, nihilque ipse in medium consulens, id quoque saluberrimum, uniceque rebus utcunque erigendis accommodatum, de accersenda Cel. Vra consilium respuit, promovente illius tarditatem solo cancellario Korycinskio. Quod prudentiores, imo omnes, de republica nimium, quam sollicitos proceres, ita male habent, ut nihil magis; ablegaruntque e medio sui nuper regni mareschallum Lubomirskium ad regem Leopolim cum ea declaratione, ut si forte præfracte et pertinaciter deponere nolit curas de republica, quibus impar sit, acturos se id, quod optimum factu extreme jam periclitanti patriæ videbitur. Quid apud eum effecturus sit, brevi patebit. Legatos tamen, utcunque sors ferat, ad Cel. Vram destinari solennes dubium non est; jamque pridem id factum fuisset, nisi hæc fatalis tergiversatio regis obstitisset, ejus revocati, tanta jam omnes omnino pænitentia subit, ut nihil unquam magis inconsulte ac perniciose a se factum loquan-

tur, videantque ad oculum, hocce unicum et extremum ad perdendam rempublicam medium defuisse. Tractatum de accersendis a Cel. Vra auxiliis, et literas archiepiscopi ad regem, utrumque a me in gratiam Cel. Vraë tumultuaria opera genuine translatum, Cel. Vraë mitto, ex quibus liquido Cel. Vra cernere potest, quid animi sit nostris, quoque in statu sint res patriæ nostræ, ac insuper quantopere gens nostra Cel. Vram æstimet, quamvis non sine privato sui commodi respectu. Vellent quidem procures fidei suæ in regem, quamvis inutilem contestandæ, tum rebus imprimis religionis catholicæ utcumque stabiliendis, regem in pristino fastigio relinquere, Celdnisque Vraë filium, imperiū, dum vivaret, consortem instituere. Verum id quam sit Celd. Vraë inhonorificum, nemo est qui non videat, vel hoc solo respectu, quod per m. d. Mikesz ipsa Cel. Vra ab illis fuerit vocata. Id quidem illi non alio fine et respectu facere volunt, quam quod celmus princeps Franciscus, juvenis adhuc, æquiori longe, quam Cel. Vra, istam imperiū imaginariam (uti volunt, aut velle videri volunt) societatem animo ferre posset. Sed illi miseri tantis malis et calamitatibus pene oppressi, velut affisa caligine erant; et quia ipsi cæcutiunt, omnes cæcutire putant. Credo tamen, imo haud obscuris indiciis assequor, illos, hujus tantæ moræ et tarditatis regiæ pertæsos, nolit velit rex, Celdnem Vram ad regni nostri fasces capessendas absolute vocaturos; sed quam id tempestive sit futurum, adeo jam inclinatis rebus nostris, facile cuivis obvium est. In literis archiepiscopi, cum mihi communicatæ fuissent, omissum quiddam fuit, quod (dum hæc scribo) mihi jam dictum est: ubi archiepiscopus regi novam confæderationem faciendam, aliaque errata in ordinem redigenda svadet, inter alia istius confæderationis puneta id quoque inserendum censeat: ut unitarii omnes regno Poloniæ pellantur. Quod propterea Cel. Vraë nunciandum duxi, ut videre possit ad oculum, quam salutaria patriæ, quamque tempestiva a nostris tali tempore reipublicæ ineantur consilia, quod cum se suæque omnia in tanto discrimine videant constituta, tantum tamen ocii et animi ad concives perdendos habeant, adeoque re ipsa testatum faciant, quanto odio ferantur in eos, qui diversum ab illis in religione sentiunt.

Unum adhuc, ne sim amplius molestus Cel. Vraë, addam, speciale pœnæ in nos divinæ documentum. Ante conflictum istum Czarneckii cum Svecis octiduo accidit, ut quingenti Sveci, quos Duclassius annonæ pro exercitu conquirendæ præmiserat, inciderent forte fortuna in mille ducentos equites nostros Wilezkovio duce, ad speculandos

exercitus hostilis conatus a Czarneckio præmissos; Sveci paucitati suæ diffisi, ad pagum quendam Radomio vicinum pedem referunt, ac curiæ nobilis, pagi illius domini, ligneo sæpimento circumdatæ sese includunt, nostri eos persequuntur, ac expugnare conantur, tandem cum viderent eos sine sanguine suo expugnari non posse, ut illos e latebris extraherent, ignem vicinis curiæ tectis subiiciunt; quo viso Sveci, mittunt orantes veniam, deditionemque offerentes, dummodo illæsis in partes nostras transire illis liceat. Nostri feroces, superbe conditionem respuunt, cumque iterum rejecti confidentius a nostris oppugnarentur Sveci, fortiter resistentes non sine nostratum clade, tandem viso, uti fama est, postremum agmen nostrum, (dolo-ne id, an fato nostris semper conatibus vel optimis inimico, factum, in medio relinquo) in fugam verti, facta virtute ex necessitate, conferti una erumpunt, in nostrosque impetu facto, totum illud agmen partim cædunt, partim disiciunt.

Famulos ilmæ dnæ Bathorianæ, obtentis ab episcopo Cselmensi, et dno Voynickio pro illis literis salvi passus, ne forte in nostratum rabidas manus inciderent, nudius tertius cum deo bono expedivi.

Pro amicis meis aliquibus, in curiam Zboroviensem citra illum Cel. Vrä dni mei elementissimi damnum recipiendis, non ita pridem humillime consensum Cel. Vrä petii, sed nondum responsum a Cel. Vrä dno meo elementissimo habeo; quia tamen non despero me obtenturum, iterum humillime a Cel. Vrä dno meo peto, ut mihi voluntatem super eo suam elementer prima quaque occasione aperire dignetur, nam a d. Szalay petere non possum, nisi literis suis Cel. Vrä mihi prius perscripserit.

Scripsi etiam ante paucas septimanas, nomine quarundam matronarum evangelicarum (atque hæ illæ ipsæ sunt, quarum nomine conclavia aliquot in ligneis ædificiis, quæ multa sunt, peto,) ut conciones haberi, et sacra evangelico ritu in aula eadem Cel. Vrä celebrari, pro illis nobisque etiam hic habitantibus possint; id iterum in memoriam Cel. Vrä revoco, consensumque super eo a Cel. Vrä quamprimum expeto.

Quod si occasione abiturorum brevi ad Cel. Vram legatorum nostrorum, me quoque ad se venire Cel. Vrä velit, literas salvi passus pro commoditate itineris sufficienter scriptas, quarum mentionem postremis literis meis feci, ut mihi quantocyus Cel. Vrä mittere velit, humillime peto. Quod reliquum est, deum optimum maximum oro humillime, ut Cel. Vram quam diutissime incolumem conservare velit, om-

nes conatus et modernorum comitiorum progressum secundet, eumque Cel. Vraē spiritum instillet, quo jam pene emortuæ patriæ nostræ vires animari et erigi possint cum gloria insigni Cel. Vraē, celsissimæque familiæ suæ ornamēto.

Id unice optat

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus cliens
W. Lubieniecki mp.

Dabantur 25. Februarii 1656.

9)

1656 márcz. 4.

A fėjedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, stb.

Non tantum jam de literis (quas triginta quinque dierum spatio nullas a Cel. Vra accepi) sed, quod longe majus, de valetudine Cel. Vraē, de qua jam pridem nihil mihi constat, magis indies sollicitus, post scriptas octiduo abhinc a me ad Cel. Vram literas, has ecce expedio, quibus omnia, quæ apud nos novissime acta sunt, explicatius paulo, quam antea (ut fit re penitius ab iis, qui conflictui interfuerunt, perspecta) Cel. Vraē aperio. Ac primam Czarneckius, indita nostris supina negligentia ac præsumptione, ducto ultra Vistulam versus Varsoviam exercitu, ubi di potentia Svecorum exercitus sibi obviam euntis accepit, cum persuadere sibi non posset Svecos, tormentis bellicis ac pedite omni relicto, solo equite tantum cum nostris decertaturos, atque eam ob causam incautius egisset, reducto trans Vistulam exercitu (qua ratione tutum se ab hostili exercitu speraverat,) ad Golajb, pagus est ad Vistulam situs, cum exercitu consedit; cumque securius quam par erat, nullis forte exploratoribus hosti observando missis, ageret, improvise hostis supervenit, ac, vix una atque altera turma ei utcunque resistere ausa, totus exercitus noster (qui octo vel novem millium haud dubie fuit) in fugam effusus, dispersus, pauci cæsi captique, plures in fuga, flumine vepro, fracta cedenteque glacie, absorpti sunt. Insequebatur strenue fugientes hostis, sed occupato in transitu Lublino, ad Zamoscium (civitas est Zamoscii pocillatoris regni eximie munita) impetum stitit, ab eoque fortiter oppugnatur. Ea Zamoscii obsidio spacium ad colligendas dolendi istius naufragii tabulas forte dabit, nam ad Lezaysko (civitas est inter Vistulam et Sanum fluvios sita, Lancucio, mareschalei regni

fortalitio, aliquot duntaxat milliarium spacio dissita,) dispersus iste exercitus colligitur. Sunt, qui ibidem vexilliferum regni Koniecpolskium cum suis turmis, relictis Svecorum partibus, nostris uniri dicant. Sed mihi vix fidem faciunt, cum plures confirment, illum cum Polonis suis militibus maximum momentum ad eam nostratium cladem attulisse. Ad Belzum præterea civitatem generalis Potockius, Volhiniæ, Belzensis et Russiæ palatinatum nobiles, congregare publicis literis jussus est, ubi et Litvaniei exercitus reliquiæ adventuræ sperantur.

De commissione ad Cosaccos expedita, si forte ad partes reipublicæ attrahi possint, Cel. Vram nihil dubito; nec levis spes ab initio illorum reducendorum affulgebat. Sed jam (uti heri ex literis ilmi palatini Lublinensis comperi) nutare incipiunt, ac quod magis suspectum merito esse potest, non cum republica, sed cum solo rege Casimiro tractatus instituere volunt. Quo magis, rex apud procures suspectus redditur, qui, cum ipse javare republicam neque possit, neque capax sit, non tantum illi conservandæ non incumbat, verum malitioso prorsus conatu in detrimentum boni publici agere omnia videatur. Multi eum jam egressum, vel brevi egressurum Leopoli dicunt, Camenecumque ultimum asylum, petiturum; inde, si alia subsidia non adveniant, furore ac desperatione recordem, apud imperatorem Turcarum auxilium imploraturum, eique ad extremum Camenecum dediturum. Hæc ita se habere certo sibi Cel. Vra persvadeat.

Ita turbatis rebus nostris, tandem (dubium, an non senatorum tantum nomine, rege, qui seu a societate, seu ab abdicatione imperii plus quam dici possit, abhorret, forte non consulto) notum jam pridem Cel. Vrae nomen, dnus Dubrawski Præmisliensis succamerarius, ad Cel. Vram legatus expeditus scribitur ultimis Februarii diebus egressus. Omnes, non tantum procures, regis istam tergiversationem et stuporem detestantur. Nuper certe districtus Sandecensis nobiles ad eum ablegarunt triumviros, ultimarie exquirendo, ut non verbis, neque papyracea certitudine demonstret sua Mtas, sed effectu ipso modos et rationes, quibus se, rempublicam a præsentis exitio vindicare velit, ni faciat, eos, nihil in sua Mte præsidii videntes, alium sibi dominum, qui ipsos protegere possit, quæsiturum (*igy!*) Idem et alios facturos nullus dubito. Dnus castellanus Voynicensis (præteritorum, sine dubio præsentis status rerum consideratione pœnitentia ductus) amicas mihi nuper scripsit literas, quibus testatus amplissime illibatum suum in Cel. Vram studium, oblato Cel. Vrae missoque Zboroviam eximio, nec obviæ magnitudinis equo Nea-

politano non castrato, tandem conficit, se cum aliqua militum suorum manu versus Leopolim ad regem tendere, ut juncto cum aliis consilio, quia preces non proficiunt, neque ullæ omnino rationes (formalia eius pono) minis apud regem extorqueant, ne nos amplius perdere pergat, legatosque ad Cel. Vram haud mora expediat; quod hisce diebus futurum spero, inquit; quia vero hucusque procrastinatum id fuit, cancellarius adulator in causa est; non deponat Sua Celdo animum nos in protectionem suam recipiendi, nostri milites, quamvis adeo sint trepidi, sub alio duce viros se præstabunt. Per deum immortalem Sveci milites fex tantum sunt hominum, nisi quod per eos ulciscatur deus peccata nostra; hucusque ille; simul orat Cel. Vram (de quo etiam scripsisse se Cel. Vrae mihi scripsit) ut ei una fornix pro asservandis ipsius rebus in arce Makovicensi mandato Cel. Vrae concedatur. Magnum certe indicium est procures deserere jam velle regem Casimirum, vel ex eo, quod hisce diebus dnus mareschallus regni cum dno castellano Voynicensi (quorum utrique rex maxime est offensus) ire destinabant ad collectitios istos milites nostros, aliosque qui ad Lezayseum confluent, ut eis persuaderent, cum nihil prorsus sit opis speique in rege, Cel. Vram pro dno suo suscipiant; quid futurum sit, brevi patebit.

Dum hæc scribo, allatæ mihi sunt literæ, quibus confirmatur vexilliferum regni Koniecpolskium certo a Svecis descivisse cum copiis suis, Brodisque (fortalitium ejus eximium est in Volhinia) nunc expectare, quasi neutralem, suos, quos ad regem Leopolim miserat, ablegatos; neque id abludit a vero, cum undique eadem certatim scribantur. Hoc certissimum est, Svecos, post hanc nostratium fugam, non tantum in fortunas, sed in vitas quoque nobilium passim sævire.

De dnis legatis Cel. Vrae, plane nihil nobis, quid ipsis fiat, constare potest, tanquam si ultra glaciale Oceanum ablegati essent a Cel. Vra, neque eos ita detinere, boni amici esse quisquam dixerit; compertumque mihi est, illos a rege Sveco, specie honoris pro obsidibus amicitiae Cel. Vrae, (cui fortasse non usquequaque subdoli homines fidunt) tam diu detineri. In sodalicio conjugis illustrissimi palatini Lublensis Tarlo, cui Cel. Vra in castello Zboroviensi conclavia aliquot indulgit, est hic etiam eximia matrona, defuncti ilmi castellani Præmisliensis Tarlo relicta vidua, ex splendidissima Kostkorum familia oriunda; quæ, quia ilmæ dnæ Bathorianæ, istius eximiae familiae sanguine propinqua est, oravit me vehementer, ut ejus mentionem facerem, humiliaque ejus Vrae Cel. deferrem servitia; parata est literis imposterum sua Celsmæ principissæ, tum ilmæ dnæ Bathorianæ, testari ser-

vitia, dummodo prius, eam hic esse, beneficioque Cel. Vrae uti, prius Cel. Vrae innotescat. Sed jam plus justo forte molestus sum Cel. Vrae. Quod reliquum est, deum optimum maximum humillime oro, ut Cel. Vram quam diutissime incolarum, florentemque, non vestri tantum, sed nostri etiam regni commodo, conservet.

Dabantur Zboroviae 4. Martii anno 1656.

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus famulus

V. L. mp.

(Wladislaus Lubieniecki)

Equos sex jugales eximios habet hic quidam nobilis, qui si Cel. Vrae placuerint, justo pretio in rationem Cel. Vrae comparari possent, quod ut quamprimum scire a Cel. Vrae possim, humillime peto.

h)

1656 márcz. 23.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, dne dne clementissime.

Nullum octiduum effluit, quin semel, bisve quandoque, Cel. Vrae literas scribam, quæ utrum fideliter omnes Cel. Vrae dno meo clementissimo reddantur nec ne, nullis jam pridem a Cel. Vrae acceptis literis (nam postremæ, quas accepi, 24. Februarii scriptæ fuere) prorsus me latet. Jam iis, quas 20. præsentis Cel. Vrae inscripsi, hasce addo, sedulitatis meæ in tradendis rebus nostris testes. Rex Sveciæ, dilapsis stolidæ fuga ad Golebium nostris, admotisque frustra Leopoli Præmisliæque, nec sine aliqua utrobique suorum clade, suis copiis, occupandæ Leopoli, totiusque adeo submontanæ oræ spe evolutus, ubi milites nostros colligi, parique ac fugerant celeritate sub signa coire vidit, metuens præterea, ne transmissio flumine San, terga suorum a nostris, quod quidem jam cæptaverant, circumvenirentur, impositis navibus, præmissisque secundo flumine Sano die 22. præsentis a portu Jaroslaviensi tormentis bellicis, ipse cum exercitu a Prevorseo oppido, quod medio itinere inter Jaroslaviam et Lancucium (quo milites ducesque nostros confluere præsenſerat) situm est, altero post die versus Lezaysko, ac, ut fertur, Sandomiriam versus nocte intempeſta movit. Dnus castellanus Kiioviensis Czarnecki, junctis cum dno mareschallo, ac castellano Sandomiriensi (quibus et eos,

qui cum vexillifero regni Koniecpolskio in partes Svecorum abierant, accessisse certo scribitur,) copiis, quæ ultra decem millia extendi fama est, exceptis nobilibus plebeque rustica, passim ad arma concurrente, castraque sequente, vestigiis Svecorum hærentes, secuti sunt hostem, die 24. præsentis Lancucio (unde eo ipso die a dno castellano Voynicensi accepi literas) egressi. Quia vero vix ullum commodius opprimendi hostis tempus futurum putant, brevi conflictus speratur, cujus eventum ut primum mihi innotuerit, Cel. Vrae perscribam. Cæterum ea est locorum, quæ nunc regem Sveciæ cum exercitu habent, natura situsque, ut si modo modico duntaxat intervallo nostri conatus hostium observent, fugere sit arduum, obstantibus hinc Vistula, inde Sano fluminibus, auctu e montibus nivibus aquarum majori quam umquam alias stagnantibus, ad Sandomiriamque confluentibus. Nihil itaque utrisque restat præter pugnam, ex qua, meo quidem iudicio, momenta conficiendi alterutrinque belli pendeant. Regis Sveciæ exercitum non ultra decem millium numerum implere, ex captivis cognitum est; sed auxiliares copias cum palatino Rheni sibi brevi adfuturas certo sperabat, jamque ante octiduum duo equitum millia ad eum penetrasse, certum nobis est. Atque non aliam causam, quod Jaroslaviam deseruerit, subesse puto, quam quod militem suum hybernis laboribus fessum nostris opponere non ausus, ad excipienda recentia subsidia properaverit.

De Cel. Vra duplices hic, e Polonia allati sparguntur rumores: alter, Cel. Vram imperatori bellum denunciasse; alter, subsidiarias copias nostris auxilio submissas a Cel. Vra, limitibus Poloniæ propinquare. Uterque quam verus sit, Cel. Vrae melius quam cuiquam mortalium, notum est. Posterior quidem utilis, imo unice salutaris nobis esse posset. Sed quid speramus unquam boni, cum ad tot tantaque atrocissima, si unquam mala, insuper discordia, fatalis regnorum pestis accesserit: qua fit, ut omnibus fere utriusque status proceribus in Cel. Vram pronis ac intentis (ita quidem, ut nullum post deum præter Cel. Vram, qui rempublicam nostram erigere, sibi que restituere possit, credunt et loquantur) paucorum, quorum cancellarius coryphæus est, obstinatione et protervia, tam laudabile ceptum hucusque protrahatur, ejusque recens consilio, jam non succamerarius Præmisliensis, sed e clero secretarius major Prazmowski, legatus ad Cel. Vram destinetur, ut aliquid agere videantur verius, quam ut reipsa id futurum velint. Sed indices expectatur declaratio regis de mittendo ad Cel. Vram palatino Lenciciensi Lescinio (uti ex hesternis dni castellani Voynicensis literis accepi) in

cujus viri notitiam et familiaritatem penitius nuper admissus, comperi eum in paucis eximium in republica virum, Celdinique Vrä, atque huic negotio toto perquam faventem esse. Vix tamen induci possum, ut credam, regem nonnisi extrema necessitate adactum ad tractatus cum Cel. Vra ineundos induci posse; nisi forte archiepiscopi, ac recens reginæ literæ, quæ id ei unice svadent, eum compellant.

De dnis legatis Cel. Vrä tandem accepimus, eos et honorifice a rege Svecorum expeditos, et brevi Makovicam venturos; expectabat eos per octiduum et ultra Varsoviæ dnus Rainer, sed (uti mihi scripsit) præstolantibus adhuc illis militum justam manum, quæ illis in reditu securitatem præstaret, necdum tunc paratam, abire coactus est; quotidie tamen venturos ad nos speramus. Quod reliquum est, deum optimum maximum oro, ut Cel. Vrä firmam valetudinem, vitam longevam et prosperrimos rerum omnium successus largiatur, de iisque quamprimum audire mihi liceat.

Dabantur Zboroviæ die 29. Martii 1656.

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimus famulus
W. Lubieniecki mp.

i)

1656 ápr. 1.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque Princeps, stb.

Post eas, quas mihi 24. Februarii Cel. Vra inscribere dignata est, nullas ego alias accepi literas præter hasce novissimas, quæ mihi heri, 20-a nempe Martii Balásfalvini datæ, sub vesperam redditæ sunt, ita, ut subvereri incipiam, ne aliquæ intra id temporis scriptæ forte a Cel. Vra, interciderint, mihiq; non sint redditæ, quod quidem multo melius Cel. Vrä, supputata temporum ratione, notum esse potest. Ego humillimas Cel. Vrä pro præsentibus ad me datis ago gratias, quamvisque nuper, videlicet 29. Martii, Cel. Vrä scripserim, neque hanc tamen occasionem negligendam putavi, quin aliqua adderem, vel quædam, utpote serius cognita, illustrarem.

Rex Svecorum post aliquot improsperas cum nostris velitationes (nam et Præmislia, ubi exiguum munimentum, nimisque facile expugnatum fuit, cum elade suorum turpiter depulsus, et ad Jaroslaviam alibique, amissis militibus, et currubus impedimentisque aliis non paucis, iniquiorem fortu-

nam expertus est) inopiaque credo, qua laborare cæperat, commeatus pressus, deportatis, ut nuper scripsi, secundo flumine Sano, qui Jaroslaviam præterfluit, per naves machinis bellicis a Prevorsko 23. Martii cum exercitu movit, ad Lezayskoque oppidum quatuor a Jaroslavia milliariibus ad idem flumen situm, eum obsideri a rusticis, passim et undique ad arma concurrentibus fama vulgavit. Poterant quidem eum nostri in itinere assequi, et extremum agmen ejus carpere, trajectuque vadorum, crebro ibi occurrentium, arcere; sed sveta nostris proceribus consultandi mora, qua postera dies absumpta est, causa fuit tardioris copiarum nostrarum projectionis, ducumque; qui quod plures sint (Czarneckio enim mareschaleus regni, castellanus Sandomiriensis et castellanus Voynicensis accessere verendum est, ne quandoque per ambitionem æmulationemque (quibus vitiis etiamnum nobis laborare vacat) discordes, rem pari ac ad Pilawce eventu perdant corrumpantque. Et certe si quando, in præsens occasio est rei bene gerendæ, Svecosque, paucitate militum, qui non ultra decem millium sunt, locorumque angustiis ac discriminibus laborantes ac circumventos opprimendi. Jamque nobilitas omnis, quæ jugo Svecico minus obnoxia est, literis universalibus mareschalei regni, tum et plebs rustica undique evocata, ad observandos, sicubi hostis elabi nitetur, transitus concurrat, quo successu, ac omine, brevi patebit. Ad momentum prosperi successus accessit maximæ partis militum Polonorum, qui cum vexillifero regni Koniecpolskio erant, ad nostros defectio; ipse quidem Koniecpolski nondum in exercitu adest; sed tamen jam pridem a Sveco divulsus, contra nostros ad Gołebium pugnare non sustinuit; nunc vero non nostris infensus, sed de belli exitu sollicitus ad castra nondum venit, quamquam eum cum aliquot millium manu tendere fama est. Ex præcipuis tribunis Polonis tantum succamerarius Kiioviensis Niemirycz, notarius campestris Sapicha, capitaneus Brachaviensis Kalinski et Korycki regi Sveco adhærent, qui defectionis prodicionisque suspectos permultos Polonos milites, corpore nudato, selopis transfigi more militari jussit; verendumque, si victoriam reportaverit, ne promiscue in nostros sæviat; cujus rei multa jam sunt indicia, cum promiscue etiam nunc, ubi possunt, noxios et innoxios, suspectos et integros emungant, rapiant, diripiant, spolient, carceribus iniiciant, aliquos et trucidant. Quod si victoriam obtinuerint nostri, jam catholicis certum, statutumque est, dissidentes in religione omnes rapere, trucidare, bona eorum militibus in stipendia distribuere, ut pote qui omnium horum malorum et calamitatum causa esse affir-

mentur. Atque ita dubium nobis est miseris, utri parti favere aut adhærere debemus, inter malleum, ut dicitur, et in eudem versantes. Deo optimo maximo, qui ne pilum quidem de capitibus nostris se nolente decidere patitur, eventum commendamus, tanquam eertissimo innocentiae vindici.

Si aliquo bono successu recreabuntur nostri, eo tardius ad legationem (jam toties designatam) ad Cel. Vram instituendam adduci poterunt; quamquam jam secretarium majorem Prazmowskium destinatum nuper scripsi, jam expeditum me audivisse, Cel. Vrae scribo, hominem (uti a gravibus viris, eique bene notis audiui), turbidi ingenii, et parum ad talia tractanda idoneum. Sed si semel adhuc a Sveco premantur, jam tandem duram eorum cervicem fractam iri non dubito.

Princeps Boguslaus Radzivillius Tikocinum (civitas est in proxima Litvaniae parte loco et situ opportuno) ad visendum defuncti principis Janussii corpus cum exercitu suo profectus, a reliquiis Litvanici exercitus duce Sapielha Vitepscensi palatino oppugnatus, strenue rem gerens, copias illas fudit disjecitque, Tikocinumque valido praesidio pro rege Sveco firmavit, ubi sumptu maximo defuncto fratri parentare constituit. Dantiscum et Marienburgum in Prussia, in fide reipublicae permanent constanter.

De legatis Cel. Vrae a rege Svecorum redeuntibus nihil ultra ea, quae nuper Cel. Vrae scripsi, audivimus, sed indies eos expectamus, miramurque nondum advenisse.

Equus pro Cel. Vra a dno castellano Voynicensi ante mensem huc missus, eximius est, dignusque, qui quantocyus ad Cel. Vram ducatur, ne ocio (nam qui dextere eum exerceat, nemo est,) torpescat. De jugalibus sex prima quaque occasione Cel. Vrae scribam, eorumque colore et precio.

Tam habitam cruentamque in porta mutationem, de qua mihi Cel. Vra scripsit, verendum, ne major status Turcici revolutio consequatur, sveto hoc saeculo regnorum imperiorumque fato, quae quantumvis pacatissima, subitis bellorum motibus concutiuntur. Sed jam finio, deum optimum maximum orans, ut Cel. Vram, pacato imperio fruentem, ac velut e specula mala regum regnorumque prospicientem, tum, si voluntas ejus sit, armata manu afflictis populis opem ferentem, protegat, diuque incolumem conservet.

Dabantur Zboroviae die 1. Aprilis 1656.

Sersmae Celdnis Vrae

humillimus cliens
V. L(ubieniecky) mp.

k)

1656 ápr. 7.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, stb.

Post scriptas 1. præsentis Cel. Vrà literas, quamvis pauca sint Cel. Vrà perscribenda, ne tamen famuli ilmæ dnæ Batorianæ (qui singulari felicitate iter tam longinquum emensi, heri ad nos pervenere) sine literis meis sese Cel. Vrà sistant, brevibus officio meo in Cel. Vram defungi libuit, plura brevi, ubi uberior scribendi materia occurrerit, scripturus.

Rex Sveciæ cum exercitu, confluenti Sano imminens, parumque ad Lezaysko moratus, nostris nequicquam eum insequentibus, vel, si verum fatendum est, lacessere ausis, tantum extremum ejus agmen leviter carpentibus, ultima Martii, in planicie (quæ in conspectu Sandomiriæ est) ubi fluvius San Vistulæ jungitur, loco nimis opportuno castra posuit; ac, quod præsidium aliquod Sandomiriæ haberet, præmissis qui id exequerentur, mandavit construi duos pontes Vistulæ traiciendæ, quibus et ipse exercitum, si opus sit, transmittat, et subsidia, quæ cum generali Keniksmarchio adventare fama est, ad se penetrare faciat. Sed mareschalcus regni cum castellano Voynicensi ac tribus circiter militum millibus trajicere Vistulam, expugnataque arce Sandomiriensi, ac exciso, ut fertur, præsidio Svecico, pontis quidem struendæ conatus abiit in auras, sed dum tormentorum ictibus a nostris ars verberabatur, concepto forte a pulvere pyrio in horreo civitati vicino igne, ac vento validissimo eum hinc atque hinc promovente, tota civitas Sandomiria conflagravit. Castellanus Kiioviensis cum copiarum parte cis Vistulam Svecorum conatus observat, velitationibusque tantum cum hoste decertat, quæ ei nuper parum feliciter cessere, dissipata ante triduum, majorique parte deleta quingentorum equitum turma, quibus tria Svecorum millia inopinato invecta sunt. Interim universa nobilitas, aliorum sibi poprinquantium exemplo, vel metu, ne, ni velint præda suismet fiant, tum undique plebs rustica ad arma capienda excitatur et confluit. Sed plebs rustica magis militibus nostris, qui eos deprædati sunt, infensa, vindictam interminatur, libertatisque bona prælibans, dominis suis internecionem passim denunciat, et certe gravius multo ab his malum (quod Cel. Vram prædixisse literis meis memini) reipublicæ universæ imminere nemo est, qui non videat. Sed hujusce consilii authores pa-

rum curant, dum non soli, sed cum republica cadunt. Nihil tamen magis Svecos offensos habet, quam omnium, quotquot illis adhærebant, militum nostrorum defectio. Nam vexillifer regni Koniecpolskii cum aliquot suorum millibus jam ante mensem a Svecis defecerit. Sed qui adhuc manserant in castris Sveeorum, fidemque servaturi (ut pote jurejurando eam polliciti) credebantur: Sapielha notarius campi et Kalinski Braclaviensis capitaneus cum 13 vexillis ultima Martii a Svecis ad nostros contra fidem datam transiere, ita ut ex præcipuis tribunis Polonis nonnisi unicus Niemiriczius Kiiovensis succamerarius regi Sveco adhæreat.

De secretario majori regni Prazmowskio, quamvis jam antea Cel. Vrä scripserim, tamen etiamnum eum ad Cel. Vram nomine legati expeditum scribo; cum ex literis d. castellani Voynicensis 30. Martii ex castris ad me datis perceperim, illum 26. Martii iter destinatum in Transylvaniam Leopoli ingredi debuisse. Plura temporis angustia, et occasio præceps, tum materiæ defectus Cel. Vrä protunc scribere vetat. Jam itaque abrumpo, deum optimum maximum orans, ut Cel. Vram quam diutissime incolumem et florentem conservet. Dabantur Zboroviae die 7. Aprilis 1656.

Sersmæ Celdnis Vrä

humillimus famulus
W. L(ubieniecki) mp.

l)

1656 ápr. 9.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps stb.

Literas Cel. Vrä dni mei clementissimi ultima Martii Albæ datas per cursores ad abducendum hinc Cel. Vrä equum missos, heri, (certe vix unquam celerius alias) accepi; simulque eas, quas Cel. Vra generali Cracoviensi, et d. castellano Voynicensi inscripserat, quas utrasque heri haud mora, quanta licuit diligentia et cautione expediendas cum d. provisore curavimus. Nunc (quod nudius tertius per famulos ilmæ dnæ Bathorianæ Cel. Vrä scripserim,) aliquid saltem addam ex literis amici mei, ex castris ad Sandomiriam ad me scriptis 4. præsentis, quas heri circa vesperam accepi, eæ sic habent:

Quod hucusque justum cum hoste non sit a nostris commissum praelium, in causa est defectus peditum, ut ut numerosum equitem habeamus, tum, quod machinis bellicis pau-

cis instructi simus, iisque de causis, explicata cum hoste acie decertare non audent duces exercitus nostri; alia ratio est, quod ad occurrendum Svecicis auxiliis, quæ cum Königs-marchio adventare fama est, properandum nobis fuit, quo fine traductus nuper per Vistulam exercitus est. Et extremum quidem, quod traiciebat agmen, superveniens ex improvise Svecus duorum millium equitatus, oppressit delevitque. Sano-ciensis et Præmisliensis districtus nobiles, trajectum fluminis opperientes, medio ab eo loco milliari stabant; utrum cum hoste decertarint, vel disjecti fugerint, nondum nobis constat. Crudeliter hostis sævit, igni et ferro cuncta vastans, multosque pagos et curias nobilium ad Vistulam sitas in cineres redegit. Verum id quoque funestum est, quod capta jam direptaque Sandomiria, volentes nostri Svecos, qui se in arce firmaverant, ignis fumique vapore extra arcem elicere, iniecto ictu tormenti vicini stabuli tectis igne, ventoque ingenti flammæ promovente, civitatem totam cum omnibus templis funditus exussere. Quodque magis dolendum, Svecos ex arce nocte fugisse fama est, suppositisque ab illis opportunis locis pyrii pulveris tonnis, aliisque instrumentis, multos nostrorum prædandi avidos, arcemque turmatim ingressos, violentia ignis ejectos, vel ruina oppressos esse. Tribunus Eschen ad castellum Uiazd, quod jam antea Sveci satis munierant, profugit, illudque justo cum præsidio pro Sveco tenet. Rusticæ plebis ingens numerus concurrit ad nos. Hostis ex altera parte Vistulæ hæret cum novem, nec ultra militum millibus, versus-ne Lublinum vel Cracoviam iturus, nondum comperit. Noster exercitus prope viginti millium est, qui crastina die movere certo a Sandomiria debet, sed quo, nondum nobis constat. Hactenus ille. Sed nobis certo constat, permultos ex nostris in hocce trajectu fluminis partim trucidatos, partim vi fluminis absorptos, multosque nostratium currus (inter quos dñi mareschalei et d. castellani Voynicensis omnes fuisse dicuntur) hosti in prædam cecisse. Ac quo consilio, quamque læto successu trajecerunt duces nostri cum toto exercitu Vistulam, relicto a tergo hoste, et quicquid inter Sanum et Vistulam terrarum est, hostium incursionibus obnoxium expositumque deseruerint, tempus docebit. Nostri quidem spe auxiliorum Tartaricorum Cosacicorumque ebrii, id faciunt. Sed vereor ne eos fallat. Nam Cosaccis, quicquid scribant offerantque, prorsus fidendum non esse, quotidiana docet experientia. Tartarus pollicetur, et credo præstiturum, nam ante octiduum fuit legatus hani apud regem Leopoli, per quem, et per literas hamus pollicitus est, se expediturum fuisse 20 Tartarorum millia nostris in subsidium, dieque

15. Martii movere debuisse. Sed antequam id fiat, multa tristitia evenire possunt; quod si in hostem (nam quicquid ultra Vistulam est, hosticum dicendum est) exercitus noster parum lætor successus habeat, actum certe de eo erit, alterutrinque hostilibus copiis grassantibus.

Obitum defuncti dni Borosz, eximii militum tribuni, valde doleo, cujus viri tanto major post fata elucet gloria, quod ejus obitum Cel. Vra tantus scilicet virtutum uniuscujusque æstimator, lachrymis suis honestare non dubitet. Sed non deerunt, deo volente, huic Alexandro Parmeniones etiam imposterum, dum modo se aliquis offerat Darius, quod quidem, fatis ita disponentibus, brevi futurum auguror. Sed jam manum de tabula. Vale et vive quamdiutissime princeps Sersme, et favere perge

Dabantur die 9. Aprilis 1656.

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimo famulo
W. L(ubieniecky) mp.

m)

1656 ápr. 22.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, dne dne clementissime.

Acceptis 19. præsentis literis Cel. Vrä 11. ejusdem ad me datis, cum nihil notabile, quod Cel. Vrä scriberem, occurreret, expectandum mihi (cum etiam 17. præsentis de omnibus fuse Cel. Vrä scripserim) fuerat, dum aliquid scitu Cel. Vrä dignum adferretur. Acciditque peropportune, ut unus ex amicis meis heri ex castris huc adveniret, a quo de omnibus sigillatim percontatus, protinus Celdni Vrä scribo.

Postremis literis, regem Svecorum, nequicquam prohibente exercitu Litvanico, Sanum flumen transiisse, et eis Vistulam, versus Casimiriam progressum, exercitum vero nostrum omnem, cum generalis nobilium expeditionis turmis, ultra Vistulam, Varsoviā versus ad intercipiendas auxiliares Svecorum copias propere profectum, Cel. Vrä perscripseram. Et marchio quidem (cujus mihi cognomentum in præsens non succurit) qui sororem Sveciæ regis conjugem habet, regi suppetias properaturus, ad Zvolenum usque, duodecim circiter a Sandomiria milliaribus, processerat cum quatuor millibus integri et expediti exercitus; sed de nostro exercitu propere Vistulam transvecto certior per exploratores factus, referebat mature pedem versus Varsoviā, Varkamque non

ignobile oppidum, octo Varsovia milliariibus dissitum, pervenerat. Czarneckius, cui regimen stipendiarii exercitus, cum mareschalco regni, cui regimen nobilium publicæ expeditionis nomine militantium a rege demandatum, cum Sandomiriensi et Voynicensi castellanis, aliisque omnibus legionariis tribunisque, ac toto cum exercitu expedito nec multum onerato currubus agmine 4. præsentis a Sandomiria movit, dieque et nocte festinans, 6. ejusdem Varkam appulit. Et quia fluvius Pilea, qui oppidum præterlabitur, intumuerat, pontemque Sveci superato flumine dejecerant, existimabant se tutos esse; sed nostri duces, totusque exercitus, ut primum constitit, viso pontis struendi spacio occasionem rei gerendæ e manibus sibi eripi, flumen nando non integræ horæ spacio superavere, nihilque morati, præter opinionem hostis (qui tanta celeritate nostros advolaturos nunquam speraverat) extremum primo ducentorum equitum agmen deleverunt; post (quia hostium exercitus prope sylvam instructus, nostros fortiter excepit, aliquantumque cursum victoriæ remoratus est), non ultra dimidiæ horæ spatium urgentium fortiter nostrorum impetum sustinere valentes Sveci, in fugam effusi magnam partem cæsi, tribusque itineribus ab insequentibus nostris sub ipsa Varsoviæ mænia profligati, multi, ac imprimis e præcipuis officialibus capti; utrorumque numerus ad mille et ducentos vulgatur, reliqui in fugam effusi, ad suos se diversis itineribus receperunt; impedimenta omnia, currus, equi et alia non vulgaris præda cum magno mulierum, quarum multæ a calonibus interemptæ, numero, nostris cessere. Unus etiam Saxoniae ducum (qui duo cum marchione tunc fuisse feruntur) in hoc prælio occubuit; ipse marchio cum ducentis vel trecentis equitibus se se in castellum Czerescense, ad Vistulam, quinto a Varsovia milliari situm, receperat; nostris cum ob peditum machinarumque bellicarum (quorum utroque exercitus noster, tantum equitibus constans, prorsus destituitur) defectum, oppugnare non ausis, imo, quod Czarneckius postremo nostrorum curruum agmini in receptu exercitus, parum certe provide, nullam turmam præsidii loco reliquisset, hostibus e castello errumpentibus, quinquaginta currus in prædam cessere, totidemque fere calones ab iis interempti. Hunc tam egregium nostrorum successum, prava consilia, consultantiumque discordia, prope dixerim, corruptit. Nam ubi post cæsos, dispersosque hostes exercitus noster Varkam regressus est, duces de ulteriori belli progressu consilium habuere, ac orto incuria lixarum, in amplo sane oppido de nocte igne, quod pene totum conflagravit, consilium interruptum, sed postero die in proximo pago

repetitum est. Censebatque mareschalcus regni cum aliis pene omnibus, deletis hisce subsidiariis Svecorum copiis, multum animi viriumque decessurum regi Sveco, proinde reducendum versus copias ejus extemplo exercitum, subvenientumque hac ratione copiis Litvanicis ad observandos regis Sveci conatus relictis, ne forte a Svecis deleantur, quod si cum eis conjungatur, fieri posse, ut rex Svecus vel extremam cum nostris tentet praelii aleam (de cujus successu optimo, in ea hostium paucitate, ac nostrorum e recenti victoria alacritate et numero multo majori dubitandum non sit), vel honestissimis nobiscum conditionibus paciscatur. Et salubre id quidem consilium videbatur. Sed pervieit obstinatio Czarneckii æmulatione concitata, qui censuit insistendum victoriæ, rectaque in Borussiam ducendum exercitum, frustra renitente mareschalco, affirmanteque, rem periculose plenam aleæ esse, relinquere a tergo hostem, ireque in Borussiam (ubi urbes et fortalitia oppugnanda sint) sine pedite et machinis bellicis. Atque ita exercitus (qui aliis quindecim, aliis viginti millium esse dicitur), versus Lovicium promotus est. Quo audito rex Sveciæ, qui cis Vistulam cum exercitu tantum defensive agebat, imposito apud Casimiriam navibus pedite, machinisque bellicis, Varsoviamque remissis, ipse cum omni equitatu extemplo Vistulam trajecit, tergis exercitus nostri hæsurus; facileque ista nostrorum improvidentia fieri poterit, ut collectis nuper sparsis auxiliariis, aliisque e presidiiis deductis militibus, conflatoque justo ad decertandum exercitu, inter tot fluminum trajectus, nostros ex improviso adoriatur, opprimatque. Mareschalcus certe, uti mihi relatum est, ubi vidit, rem pessimo consilio, ac nonnisi impetu Czarneckii agi, reditum meditabatur, ni magnam militum partem e castris secum abituram metuisset; sed brevi tamen rediturus speratur, si per Svecos, terga nostrorum observantes, regredi tuto licebit.

In hocce ad Varkam praelio inter captivos Svecos duos nobiles Hungaros quoque captos, a Cel. Vra ad regem Svecum ablegatos, et jam revertentes, iste amicus mihi retulit; a quo, cum de liniamentis faciei, et statura dni Jakabfalvii (nam dni Sebessii non recordor,) inquirerem, comperi illum ipsum esse. Honestissime illos a dno mareschalco acceptos et tractatos certo scio, imo jam prope Beciam in reditu eos versus Hungariam esse, quamquam adhuc confuso rumore, hodie audiui, ita ut non sit, quod de illis sit multum sollicita Cel. Vra, nam sine dubio, de honestissimo a dno mareschalco et dno castellano Voynicensi illorum reditu Zboroviam providebitur. Idem amicus meus dixit, dnum mareschallum jam

ante mensem ablegasse virum quendam nobilem, qui per omnia sacra regem Casimirum obtestetur, ut quantocyus duo millia peditum, qui ipsi Leopoli adsunt, cum tormentis, rei-que tormentariæ præfecto ad se mittat, si velit rem ex voto successuram; sed regem tergiversari, nolleque se præsidio corporis sui defraudare, fama est. Et qua ratione cum tali hoste, absque pedito et tormentis bellum geri potest?

Interim rex istis successibus confusus, misit centuriam equitum, qui reginam e Silesia ad se Leopolum deducant. Sed parum consulte et provide id fieri, omnes omnino loquuntur.

Defunctus princeps Janussius Radzivillius, nullam masculam prolem reliquit, tantum unicam filiam, idque prioris matrimonii; id enim prioribus literis meis Cel. Vrae scribere omiseram.

De interfectis, mandato regis Sveci, militibus nostris illi adhærentibus, non recte Cel. Vra intellexit, nam id haud dubie tyrannicum esset; sed cum alii defecissent, deprehensos fuisse mature ante defectionem quadraginta vel quinquaginta, futuræ defectionis manifestos, eoque nomine de more militiæ jussu regis a militibus interfectos.

De obitu regis Hispaniæ, deque comite Olivario ad regnum aspirante, ob eamque causam Leopoldo magnis itineribus in Hispaniam profecto, fama est; certum tamen affirmare non ausim. Sed si ita se res haberet, domus Austriaca haud dubie inclinaret.

Ego brevi, deo adjuvante, iter in Transylvaniam adornabo, Cel. Vram dñum meum clementissimum utinam prosperrima valetudine fruentem visurus; id tantum unice peto, ut Cel. Vra serio mandare velit, ut literæ conjugis meæ (quas mihi crebras in Transylvaniam mitti, ad informandam Cel. Vram de statu rerum nostrarum, curabo et injungam), fidelius diligentiusque, quam antea factum fuit, mittantur. Vale et vive quamdiutissime princeps Celsissime, et favere pege

Dabantur Zboroviæ die 22. Aprilis 1656.

Sersmæ Celdnis Tuæ

humillimo clienti
W. L(ubieniecky) mp.

Literas istas haud mora ad Cel. Vram expediendas d. provisorii dedi, in quibus transmittendis si aliqua mora fiet, non mea culpa esse, Cel. Vram scire velim.

n)

1656 ápr. 27.

A fejedelemhez.

Sersme Celsissimeque princeps, stb.

Literas Cel. Vrae 5. praesentis ad me datas 14. ejusdem ante ipsa immediate festa accepi, ad quas statim eadem hora respondere animus erat, si modo scribendi argumentum adfuisset; vanis vel incertis rumoribus aures Cel. Vrae sciendarum exacte rerum curiosissimae implere (quod aliis moris est,) non meum est.

Rex Sveciae, qui in recessu a Jaroslavia in maximas angustias inter Vistulam et Sanum cum exercitu delatus, jam prope captus deletusque dicebatur, sveta sibi agendi dexteritate, oneratis pedite et machinis bellicis, ingentique praeda, premissisque secundo Vistula Varsoviam versus novem magnis navibus, nostris ex utraque parte fluminis frustra, quamquam non sine aliquo sanguine, transitum prohibentibus, exustis currubus, impedimentisque castrensibus, 5. praesentis cum equitatu a Sandomiria movit, ripamque fluminis inoffenso pede legens, versus Varsoviam ad excipiendas credo auxiliares copias, (quae jam pridem venire ei dicuntur, nec tamen comparent) progressus est. Litvanicus quidem exercitus ad tria vel quatuor millia esse dicitur, palatino Vitepscensi Sapielha duce (qui post obitum defuncti principis Janussii Radzivillii Vlnensis palatinus et generalis copiarum mag. duc. Litvaniae a rege Casimiro nuper declaratus est,) ad Sandomiriam usque progressus, agmen Svecorum carpere, transituque eos prohibere nitebatur, sed frustra. Mareschalcus regni cum castellano Kiioviensi et Voynicensi, accepto Radziejovium cum 4000 militum Sveco in auxilium venire, obviam ei cum exercitu processere, jamque copias illas a nostris disjectas, Radziejoviumque aegre fuga elapsum, constans fama est; sed mihi nondum fidem facit. Quicquid sit, rex Sveciae cum paucis militum millibus ad Praemisliam usque praefidenter progressus, nullis sibi venientibus subsidiis, excepta praeda, quam exustis funditusque deletis oppidis, vicis, pagisque multis maximam egit, nihil profecit, quam quod turpiter, cum summo suo, suorumque periculo et labore, tum et clade hinc inde accepta, referre pedem coactus sit, relictis iterum dissidentibus eorumque bonis et fortunis crudelitati catholicorum, qui concitatis iterum in eo militi-

bus plebeque rustica, bona eorum diripiunt deprædanturque, etiam personis illorum, ni diffugiant, manus injecturi.

Multi nuper ex evangelicis Bartpham venerunt, inter quos subjudex palatinatus Cracoviensis Chrzæstowski, magnæ senex autoritatis, et notum Cel. Vrà nomen, qui manifestum vitæ periculum, non domi tantum suæ, sed in itinere quoque, dum in Hungariam tenderet, a concitata in se plebe, ægre evasit; is quoque obnixè me petiit, ut illum Cel. Vrà commendarem, ipse quoque brevi Cel. Vrà scripturus, suumque ad serviendum promptum studium Cel. Vrà approbaturus. Interim istos plebis rusticæ concitatores condignum meriti præmium reportaturos confido; nam plebs passim conglobata, degustatis semel licentiæ illæcebris, jugum jactat, labores svetos detrectat, dominorum quoque capitibus imminet, ac, sicubi potest, milites nostros licentiosius grassantes (a quibus se potissimum deprædatos, ac ad incitas redactos nec falso queritur,) interficit.

Exercitus noster indies major accessu nobilium rusticorumque passim concurrentium efficitur. Svecos omnes duces et tribuni nostri secuti sunt, quo successu, brevi patebit. Nam machinis bellicis et peditum exercitatu penitus destituimur, adeoque hanc unicam causam, quod Svecus ex angustiis istis impune elapsus sit, subesse, certo sibi Cel. Vrà persvadeat.

Rex Casimirus post festa paschatos cum peditibus ac machinis bellicis Leopoli egressurus, ad castraque iturus certo scribitur; sed quantum conjectari licet, parum ibi gratus noster futurus est, apud milites, ducesque promiscue, passim eum parum fortunatum clamitantes, ac si de Svecis plenam reportaverint victoriam, prospecturos sibi de alio rege palam loquentes. Vexillifer regni Koniecpolskius non ita pridem a rege Leopoli benigne acceptus, milites quidem suos cum tribuni ad castra abire jussit, sed ipse ad fortalitium suum Brodense rediit, quo animo et consilio, nescitur; sed gnari rerum, eum inter et castellanum Kiioviensem Czarneckium simultates quasdam foveri, dicunt; ita ad plenam patriæ ruinam, unicum malum defuerat ducum discordia. Nam ego tempestatem hanc, quæ se recedentibus in interiora regni Svecis, in ducatum Masoviae vel Lublinensem palatinum exoneravit: majori quam adhuc mole, brevi ad nos redituram auguror; atque utinam fallar.

Sveci Cracoviam exquisitissime munierunt, et omnium rerum copia instructi, vel maxime diuturnam obsidionem tolerare parati sunt. Interim turmatim circum circa excurrunt, ac prædantur; nobiles captivos ducunt, alicubi (ubi

rusticos ad castra abiisse compertum habent) ferro et igni grassantur.

Dux Dominicus Cracoviensis palatinus, primis diebus Aprilis extremum diem obiit, febris pestilentiali suffocatus; de comite Vszeszowic, qui apud Svecos egerat colonellum, ex vulnere, quod, uti fama fert, ad Czestochoviam, propius forte munimento advectus, accepit, eum Cracoviæ occubuisse, constans fama est. Literæ, quas mihi Cel. Vra apprime commendaverat, haud mora Cracoviam missæ, et recte generali Vitz redditæ sunt; responsum ejus d. Szalay Cel. Vra mittit hac occasione. Lancucium a Svecis nunquam oppugnatum fuit. Defectionis Koniecpolskii a rege Sveco non aliam causam esse certo scio, quam continui sacrificulorum susurri, et fidei hæretico regi datæ facillima relaxatio; accedebat vana, uti puto, spes subsidiorum Cosacorum, et incerti, pro certis et præsentibus vulgati, Tartarorum succursus. Princeps Boguslaus, deditis jam pene omnibus procëribus et nobilibus regi Sveco, diu cum exercitu suo suspensus hæsit, exitum belli, et quo tandem fortuna inclinatura esset, opperiens; tandem viso regem Svecum rerum potiri, ad eumque summam rerum polonicarum inclinare, adulto jam anni præteriti autumno, partibus Svecicis accessit. Principem Janussium veneno sublatum, cujus post obitum manifesta inducia apparuere, jam antea Cel. Vra scripsi, ejus exequias nondum celebratas scio, sed brevi per principem Boguslaum celebrandas scribo, si forte per hanc belli tempestatem licebit. De his omnibus ego jam antea Cel. Vra plene perscripsi, ut mihi dubium sit, an literæ meæ omnes Cel. Vra rite et fideliter reddantur, quas tricies et quater, a reditu meo e Transylvania, ad Cel. Vram dnum meum clementissimum scripsi; nam et manuscripta quædam a me Cel. Vra missa, utrum Cel. Vra sint reddita ignoro, et hucusque ambigo. Pro literis liberi passus mihi missis Cel. Vra ago gratias maximas. Et ego certe perlubenter ab ore Cel. Vra potius, quam per literas percipere cupio ea, que Cel. Vra literis haud committenda censeat; quam ob causam, ut primum per valetudinem, cui firmandæ exiguum tempus jam insumpsi, licebit, quod brevi deo volente futurum spero, quamprimum advolare connitar ad Cel. Vram, eique, si qua in re lubebit, exile quantumvis obsequium studiumque meum commodabo; interim de omnibus, quæ geruntur, fideliter Cel. Vra perscripturus.

Secretarium majorem Prazmowskium, jam pridem ad Cel. Vram pervenisse non dubito, ut qui 26. Martii Leopoli movere debuerit. Recte Cel. Vra, eum cancellarii consilio in Transylvaniam expeditum censeat; nam et cancellarii cliens

est, et haud dubie, non ex mente bene de republica sentientium, nec ex commodo publici boni, sed ex ipsius cancellarii instinctu, et ad lubitum regis cum Cel. Vra tractaturus est. Sed pluribus jam Cel. Vram onerare non est animus. Deum optimum oro, ut mihi Cel. Vram dnum meum incolumem florentemque quantocyus conspicere liceat, testarique coram, quam sim

Sersmæ Celdnis Tuæ

Dabantur Zboroviæ die 27. Aprilis 1656.

humillimus famulus

W. L(ubieniecky) mp.

1656 febr.

Piccolomini herczeg a varsói dékánhoz. Lengyelország megsegélléséről.

Discurso del prencipe Piccolomini al decano di Varsavia Doni.

Da quattro bande voi potete havere aiuto forestiero:

Dal Turco

Dall' Arciduca d'Inspruch

Dal Duca di Neoburgo

Dal Ragozzi.

Il primo non può essere, che per denaro, del quale non siamo sicuri.

Il secondo sarebbe molto a' proposito, ma vi s'incontrano molte difficoltà.

Li terzi aiuti potrebbero essere di più sodisfattione, e più pronti, se vi fosse pronto denaro, ma non vi è, ne vi può esser di proprio.

Li ultimi sons i più di tutti a' proposito, se le condizioni al Re non siano svantaggiose, ma qui entrano molti rispetti di Dio e degl' huomini. Contuttocio è cosa d'applicarvi sopra ogni altrà per la prontezza.

Io nondimeno stimo, che si debba fare l'ultimo sforzo appresso l'imperatore e non dispero. Jo fin hora vi sono stato contrario, perchè li mezzi non erano pronti, ma hora che sono in buona dispositione, vi prometto di rappresentare così vive ragioni, che la cosa resti persuasa, nè cesserò mai sino a tanto, che non ne segua l'effetto, che io non posso però dar' per sicuro, perchè dipende dall' altrui volontà, ma è necessario che segua, se non vogliamo perderci. Si negotii per parte vostra da persona di buon giuditio la quale porti pro-

positioni chiare intorno alle presenti forze del Re, e alle conditioni che si vogliono fare *all'imperatore*, o siano denaro, o altro, accio si possa sapere quello che si ha da sperare da quella parte.

Il papa offerisce assistenza *allimp(eratore)* senza dichiarare quale e questa dichiarazione bisogna procurare.

Io non adulo, e stimo, che si possa trattare questo negotio.

Intanto e necessario, che si venga tempo reggiando col nemico e si fugga di venire a battaglia.

Fuori di cifra.

Nell'imperio 6 mila Croatti disfecero una volta 30 mila Suetesi senza combattere. Questi si tenevano in diverse partite nascosti nelle selve e altri luoghi, e quando usciva alcuno dal campo nemico, li davaro adosso senza dar' mai quartiere. Voi havete cavalleria a proposito per questo, ogni volta che voglia patientarsi di vivere in quest'imboscate con pane et acqua, se il bisogno lo richieda. Se non havete capi pratici per condurli, io vi procurerò quei stessi, che hanno così ben' servito nell'imperio, e spererei che l'esercito nemico si riducesse nell'estremo per mancanza di vivere.

Visconti in cifra.

In corte cesarea tutti concludono, che si corri alla perditione, onde le cose potriano mutar faccia. Hanno gli, istessi sensi *Ausperg*, et *l'ambasciatore di Spagna*. Questi hanno per la Dio gratia fatto nuova amicitia, la quale potrebbe essere anche di beneficio al nostro negotio, e potriano disporre *imperatore*, al quale fa nuove offerte il papa, e si dovrebbe mandare a Sua Santità per qualche precisa dichiarazione.

A dőlt betűkből szedettek titkos írással, mely következő:

a = w	g = l	n = u	t = x	<i>Jegyzet: A mik</i>
b = c	h = ?	o = e	u = n	<i>kérdőjellel vannak,</i>
c = b	i = d	p = m	v = ?	<i>azért nem tudhatók,</i>
d = i	k = ?	q = s	w = a	<i>mert a pár fentebbi</i>
e = o	l = g	r = f	x = t	<i>szóban nem fordul-</i>
f = r	m = p	s = q	y és z = ?	<i>nak elő.</i>

(Az Ossolinszky intézet könyvtárának 227. codex 1-ső leveléről, Lembergől.)

Lucz István követsége Chmielnickihez.

a)

1656 február.

Lucz által készített szövetkezési tervezet.

Ego Stephanus Lutsch de Kolosvár, serenissimi principis Georgii Rakoczy dei gratia principis Transylvaniae, partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis, domini domini mei clementissimi aulicae cancellariae juratus notarius do pro memoria et in testimonium praesentibus: Quod cum certitudo amicitiae et foederum nexus sinceris assecurationibus velut fulctis et stare et valere possint: eam ob rem serenitas sua ad illustrissimam D. t. totumque exercitum dominorum Kozakorum Zaporoviensium expeditum me habuit, quo ea cum suis D. agerem et nexu firmo vincirem, quae ad aeternum et immutabilem suae benevolentiae stabilimen spectarent. Quamvis enim de affectione sincera suarum Dnum nihil ambigat, uti nec Suae Dnes de suae Sertis in se candore quicquam suspicionis habere possint vel etiam habeant, nihilominus arctioris conjunctionis gratia, ut omnis dubitationis alea excluderetur, illam suam Dnem totumque exercitum F. B. M. (?) S. R. fide mea mediante nomine suae Sertis assecuro et certifico, quod si Dnes suae firmam cum sua Serte amicitiam ita observaverint, ut nemini contra suam Serenitatem et confederatum principem V. T. V. militarem vel pecuniariam opem et subsidium subministraverint, nec ad ullius sollicitationes, mandata et respectum foedera contraria pepigerint, nullisque adversariis suis auxilia et vires suppeditaverint, nec quicquam hostilitatis meditatura est. In ejus rei robur et immutabilem firmitatem fide mea mediante hasce meas dare volui, compromittens sub iuramento suam quoque Serenitatem suas in simili forma daturam. Datum et actum in vetusta Russorum civitate Czeherin.

b)

1656 febr. 9.

Chmielnicki levele Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 313. l.)

1656 márcz. 5.

Szalay jelentése a fejedelemhez a lengyel ügyekről.

Serenissime celsissimeque princeps, Domine dne mihi clementissime. Fidelium perpetuorumque servitiorum stb.

Klmes uram az mely házakat Nsgd Tarló uram számára klmesen rendelt, ugy vagyon, maga ide nem jött, de házanépének egyik részét költöztette beléjek, maga, az mint értettem, Welopolszky urammal az lengyel királyhoz ment Ilyvóban. Valami praemislei vajdáné özvegy asszony atyjafiát küldte le gyermekével, vagyon fejér-cseléd circiter harmincnál több, felesége Lyubló várában vagyon, nem tudhatom, jön-e ide, avagy nem?

Lengyelországi hírek felől sokat is hallottam e napokban, mindazoknak kelljen-e hinni avagy nem, kétséges. Zamoscza nevű várost bizonyosan mondják, hogy az svecus occupálta volna. Kenixmarkot tizenkét ezerezer magával, mondják, Ilyvót hogy megakarná szállani, azon hadakkal meg is indulván immár. Magát az sveciai királyt az Viszlán tul hallom nagy erővel lenni, egész Jaraszlóiig eljön az zsákmányozó svéd, melyhez képest valóban szaladnak az lengyelek, fennyen kiáltván, ha az egy élő Isten rajtok nem könyörülend, többül el kell veszni országoknak, avagy hogy nobiles Poloni brevi erunt coloni.

Nagy exactiókat rendeltek az svédek mind szegénységre, mind penét az nemességre, az kit kéméllés nélkül csak praestaltatnak is velek, mondván, hogy az rebellióra nézve cselekeszik. Azt is értettem, hogy Nsgdhoz az respublica valami Dubravszky nevű követet expediált volna, mások meg azt is beszélék, hogy azon legatiót az cancellarius nem engedné véghez vetetni valami súlyos okokra nézve. Az király, Casimir, Ilyvon hallatik lenni, onnét vissza ügyekezne Slesiára. Az marsaléket Lanczuton mondják, tovább e rút zurzavarnak mi legyen eventusa, csak az böles Isten tudhatja. Itt Zboron az faluban is széjel rakva minden ház futott lengyelekkel. Jakabfalvi uramék felől semmit nem érthettem, klmes uram, Isten kegyelméből immár ezentúl ide is kinyilik az tavasz, tudom akkor nyavalyás lengyeleknek súlyosabban lészen dolgok. Ezek után az úr Isten Nsgodat jó egészségben sokáig éltesse s tartsa meg. Datum ex curia Zboroviensi, 5. Martii, anno 1656.

Serenissimæ Celsitudinis Vestrae

servus perpetuus
Paulus Szalay m. pr.

Külczim: Serenissimō celsissimoque principi dno Georgio Rakóczy stb.

1656 márcz. 6.

Wielopolszki levele Rákóczyhoz.

Sersme et Celsissime princeps, dne colendissime.

Cum nihil magis optandum fortuna mihi præstet, quam eam in Sersma Cel. Vra qua simul nostra erigetur spectare sortem, etiam iteratis de eodem id Sermam Cel. Vram Leopoli intra hoc ipsum tempus expediendi legati negotio nuntiandum censui. Ubi ad præsens sermus rex redeuntis in fidem Chmielnicii ultro sese offerentem legationem, et hostis Sveci impetum excepturus commoratur, nam relicta non sine jactura suorum Zamojsco, quæ nullis eius tractatibus se implicare permisit, inde ad oppugnandam Leopolim processit; cui credo propius arma admovit vel iam certe obsidet. Jam quoque et noster ex nobilitate palatinatum Cracoviensis, Sendomiriensis, Lublinensis, Russiæ, Chelmensis expeditionis publicæ confluit exercitus, cum quo ilmus marsaleus regni supremus director eiusdem, cæterasquæ copias versus Premisliam coniuncturus die crastina Lancutio proficiscitur, inde ad generalem exercitum regni transiturus. Cujus superius nominatæ legationis puncta ne improvisa, importuna videantur, prælibanda Ser. Cel. Vra transmittito, quæ eo animo acceptet, ne singularem erga rem publicam nostram Ser. Cel. Vra animum alienent, obnixè rogo; hæc enim omnia multo tractabilius cedent, cum afflicta patria tutandæ religionis et libertatis suæ a Ser. Cel. Vra subsidia assumet, recordetur, namque primas dominandi spes in arduo, ubi ingressus fueris, adesse studia et ministros, quæ in Polonia nostra abunde reperiet, inter quos primo loco amicitiam ilmi domini marsalei certo sibi polliceatur. Et sane multa hac in parte meis prodesset votis, si in hac vice coactis in unum salvandæ patriæ nostræ viribus, et consiliis nostris exercitus Sersmæ Celdnis Vra propius ad istas partes versus Leopolim accessisse cognoverimus. Chmielnicius inter cetera, quo suam testaretur fidem, puncta legationis a Sersma Celdne Vra, ad se habitæ sersmo regi patefecit, ibidemque nihilominus erga Sermam Celdnem Vram quam Svecum se esse et fore propensio-rem, declaravit. Svecus non tam viribus, quas fama minores et Moschi in Livoniam irruptione distractas habet, ubi Dineburgo amisso, aliæ obsidentur munitiones, quam celeritate nobiscum agit, expedit sane ut eadem in confi-

cienda apud Sersmam Cel. Vram re nostra superetur. Hæc dum pro singulari et unico in patriam meam et Sersmam Cel. Vram affectu aperuerim, in tractatu cum legato nostro hæc ita secreta esse dignetur, neque iam esse nota Sersmæ Celni Vrä vel quispiam alter intelligat. In cætero me gratiæ cum submissione obsequiorum meorum quam diligentissime commendo semper

Datæ in Lanczut die 8. Martii anno 1656.

Sersmæ Celdnis Vrä

paratissimus servitor
Joannes Wielopolski
castellanus Wojnicensis
mp.

Jegyzet. Wieloposzkinak jan. 11. 27. és febr. 11-én írott leveleit I. Okmánytár 283., 300. és 315. ll. Mind e levelek az akkori tárgyalásokra vonatkoznak.

1656 márcz. 15.

Wirtz krakói svéd. parancsnok levele Schaumhoz.

Nobilissime genere et honoratissime dne Secretarie.

Quod feliciter ad suos redierit et hucusque in bona incolumitate extiterit, uti ex literis eius 8. Martii ad me datis experior, eam ob causam ipsi sincere gratulor et omnem desiderabilem prosperitatem, et fortunatum successum animatus opto. Adhuc bene mihi in memoriam revoco Vrä Dnis mecum conversationem jam ante annum in Svecia habitam, cum hac benevola attestazione, quod quocunque modo in his locis tam suæ sersmæ Celdni, quam Vrä Dni mea servitia declarare potero, nullo modo labori parcere velim.

Interea vehementer doleo, quod tabellarius, quem dnus præfectus Maccovicensis ad me expediverat præterito mense Januarii, ad Sondeciam interceptus fuerit et tam male tractatus.

Verum in meis responsoriis literis nihil amplius continebatur, nisi quod sersmi principis ablegati ad regiam Mtem dnium meum elementissimum aliqua ex parte tarde venerint. Inde apparet, quod quia gloriose memorata sua Mtas regia Borussica expeditione nimium occupata fuit, eorum expeditio nonnihil tardata quoque eam ob causam esse videatur. Nihilominus certo mihi constat, quod prædicti legati jam Varsaviam venerint, cum adhuc sua Mtas occupata esset circa transitum Vistulæ cum eam secundo transgrede-

retur. Potest fieri, quod pericula itineris in causa sint, cur ulterius se movere nondum potuerint. Simulac Vraē Dnis literas accepi, vicissim in loco solito de iis deducendis commonefactionem feci. Sæpe tamen literæ interceptiuntur per latentes quosdam rebelles, qui regiones vestras exploratas habent.

Ratione literarum securitatis pro bonis dni Orzechovii submontanis, pro quo Vra Etio intercedit: ipse ad eundem scripsi et literas illas securitatis desideratas ipsi transmisi. Quibus Dnem Vram tutelæ pro proprio eius desiderio fideliter commendo, permanens

Vraē summe honoratæ Dnationis et secretarii

paratissimus servus

Paulus Wirtz mp.

Datum Cracoviæ die 5. Martii (stylo veteri) anno 1656.

(Eredeti, Schaum Constantinhoz írva. Nemz. Muz. Vegyes levelek.)

1656 márcz. 25.

Lomski Dániel bojár hitlevele Rákóczynak s a havaseli vajdának.

Ego Daniel Lomski do has humiles meas litteras, omnibus, cuicumque convenit scire, præsertim ilmo celsumque necnon clementissimo ac invictissimo Io Georgio Rakoci dei gratia principi Transylvaniae, partium regni Hungariae dno et Siculorum comiti etc. Et ilmo dno Io Constantino Serban vayvodæ, dei gratia Transalpinae Valachiae principi, ut sim illis usque ad exitum meum fidelis servus, in quo certum me confirmo tali iuramento: Ita me adjuvet pater et filius et spiritus sanctus, una sancta et individua trinitas, verus et unus deus, et quideunque audiam, sive bonum sive perversum, quod contra ilmos erit principes, sive aperte sive occulte, omni conatu et studio certiores ilmos principes facere non desinam; amicis ilsmorum eorum principum ero amicus; hostibus vero eorum hostis et in hac via, per quam nunc viator sum, recte et fideliter perficiam hanc, et in alias vias, dum fuero tempore oportuno missus, semper fidelitate me confirmo et cum effusione mei sanguinis secundum meum supradictum iuramentum. Et si non facerem hæc omnia, quibus iuravi, salutem animæ ne habeam meæ, et ut sim subductus servus diabolo et particeps in unum locum Judæ et Ario. Pro maiori fide subscripsi manu propria, et sigillo confirmavi meo, datæ Targovistiae die 25. Martii a. d. 1656.

Ilmi celsmigue, nec non clementissimi ac invictissimi
dni dni Georgii Rakoci Transylvaniae principis etc.

Servus Daniel Lomski mpr.
(P. H.)

*Mednyánszky Jónás írja Rákóczynak 1656. márcz. 29.
Beczkóról:*

....*Hollandiaiak* rosszul viselik magokat, *tikon tractatust* indítottak *cum rege Hispaniae et duce Moscoviae*, hogy ex America hispaniai királylyal ezüst arany classisokat per mare septemtrionale in Moscoviam behozhassák, kit az anglosok eszekben vevén, svecusokkal mindjárt rajtok akartak lenni, elector brandeburgicus interponálta magát kezekben, de különben ezek nehezen hagyják őket, hanemha *contra regem Hispaniae* declarálják magokat; *rex Galliae* azont kíván tülek. Igen szorosan van kapezájok. Nehezlik igen, hogy nem érthetik brandeburgi electornak svecussal végeztetett conditiót, félvén tölek. Az elector azt írta nekik, hogy assecurálja őket, hogy az ő állapotjakra is gondja volt (de a conditiókat nem küldi meg), tudván sok árulót keztek, azt is, hogy *írlák secreto* hogy *Helvetia passust nyit per Alpes in Italiam regi Sveciae* in exitu hujus hyemis..... Ujonnan kikelettel Sveciából tizenöt ezer ember hoznak ki, hirdetik, hogy Prussiára, de némelyek azt mondják, hogy Németországban, mivel Königsmark sok új zászlókat csináltat Hamburgban új hadakért, abból gyanakodnak, hogy csak Németországban mennek. Nagy erős liga kegmes uram, kit *csináltak egymás kezett, Anglia, Svecia, rex Galliae, Elector Brandenburgicus*, majd többen is lesznek hozzá. Az pápista fejedelmek nem vevén tréfára sveciai successusokat, catholica ligát akarnak magok kezett csinálni..... Helvetiai reformatusokat meg akarják segíteni, mind az svédek, mind az anglosok. Brandeburgi elector tizezer emberét resignálta svecusnak, az officireket magának meghagyván, azokkal megént mind Németországban s mind Lengyelországban új hadakat fogadtat maga számára; csodálatos esztendő leszen ez, az mint látom, mivel kegvelmes uram, sveciai király minden hadaival Casimir után takarodott Ilvo felé, oda már hamarébb érthet Nagd azon expeditiónak kimenetelit; így az kozákok felül is, melyik részhez hajolnak, csak alig várnám, hogy érthetnék valami bizonyost mind az kozákok felül s mind az királynak expeditiója felül.....

Jakabfalvi és Sebesi hazabocsáttatása a svéd királytól.

a)

1656 jan. 27. (r. sz.)

Schiffelbein. A svéd király válasza a Rákóczy által tett szövetkezési javaslatokra.

(Megjelent Erdélyi Országgyűlési Emlékek XI. k. 227. s köv. II. Sebesi által készített kivonata közölve Okmánytár 277. s köv. II.)

b)

1656 febr. 1. (r. sz.)

A svéd király útlevele az Erdélybe visszatérő Sebesi Ferencz számára.

(Megjelent Okmánytár 304. l.)

c)

1656 márcz. 4. Varsó.

L'Isola jelentése.

«Heri huc ex castris regiis advenerunt deputati Transsilvanici; subolfacere incipio suspectas quasdam et perniciosas eorum machinationes contra Maiestatem Vestram caesaream, quæ ubi mihi certius innotuerint, non prætermittam specificam eorum relationem Vestræ Maiestati Cæsareæ transmittere. — Confirmatur mihi quod de prætensione circa tredecim oppida regni Hungariæ Polonis hypothecata Vestræ cæs. Maiestati nuperrime perscripseram, additurque insuper Sveciæ regem propendere ut ipsis annuat; quod facile mihi persuaserim, tum ob aviditatem emungendæ hoc pacto pecuniæ, tum ut inter Vestram cæs. Maiestatem ac Ragozzium serat discordiarum semina; summe timeo ne iam res transacta sit; ac dubius hæreo, quomodo in hoc negotio me gerere debeam, nihil attentare ausus sine expresso sacr. cæs. Vestræ Maiestatis mandato, rem communicabo comiti a Pöttingen ac meam desuper mentem aperiam ut quantum fieri poterit, viam inire possimus, qua huic damno tempestive occurratur.»

(Bécsi állami levéltár Polonica. V. ö. Archiv f. Oest. Gesch. LXX. 149. l.)

d)

1656 ápril.

Sebesi előterjesztése a lengyel királyhoz, hogy miért küldettek Rákóczyhoz.

(Megjelent Okmánytár 305. l., de hibás kelettel: február helyett ápril olvasandó.)

e)

1656. ápril 25.

A lengyel király Rákóczyhoz: tudatja, hogy letartóztatott követeit haza bocsátotta.

(Megjelent Okmánytár 366. l.)

f)

1656 ápr. 20. (u. sz. 30.)

Károly Gusztáv svéd király levele Rákóczyhoz.

Ad Principem Transylvaniæ de ablegatis.

Nos Carolus Gustavus etc. Præterquam quod jus inter gentes observari solitum, etiam singulares quædam rationes, indeque inter Nos et D. V. nata et hucusque religiose culta confidentia nos jamdiu admonuerunt, ut D. V. ablegatos nuper ad nos missos, quoad fieri potuit, quantocyus dimitteremus. Accidit autem, ut et dicti D. V. ablegati Nos bellica expeditione in Borussiam directa occupatos adirent, et res ab ipsis propositæ maturiorem ventilationem desiderarent; Quamprimum ergo rerum a nobis gerendarum ratio permittebat, eos expeditivimus, et quidem ea resolutione, ut non possit non animi nostri in Dil. V. propensionem testatam facere. Aegre autem ferimus D. V. ministros, jure inter moratiores gentes sueto fretos, in reditu, una cum famulitii parte et sarcinis suis in hostium nostrorum manus incidisse, et ab iis, ut nobis refertur, hostilem in modum detineri. Huic tamen casui superstes unus ex comitatu Nobis resolutionem nostram D. V. ministrorum alteri datam, reddidit: quam D. V. per certum Nostrum legatum sine mora transmittemus, et simul eandem certiore reddemus de sincera et constanti illa intentione, qua ad promovendum commune utriusque nostrum interesse, et Dil. V. maximum commodum jam diu ferimus. Refertur etiam nobis a nostro generali vigili-

præfecto Paulo Wurtz, D. V. haud dubie eodem proposito motum, literas magnæ considerationis, et quidem tribus viis Nobis destinasse. Et quia nihil tale ad nos pervenit D. Væ de hoc casu notum facere volumus, ut si quid in communis causæ emolumentum continuerint, id quod ita perit, alia ratione sarciatur. Nos interea ablegatum Nostrum ad D. V. primo quoque tempore expediemus, et per eum uberiora affectionis nostræ indicia exponemus. Quibus Dni Væ Deo commendatæ omnem rerum prosperitatem animitus apprecamur. In castris Nostris ad oppidum Cujaviæ Pakosk.

Datum 20 Aprilis 1656.

Carolus Gustavus

M. Biörenklou.

(A svéd kir. állami ltár Riksregistratur osztályából.)

9)

1656. máj. 13.

Jakabfalvy jelentése haza érkezése után Rákóczyhoz.

Kglmes uram

Az úr isten hosszú étellel, szerencsés boldog országglással látogassa meg Ngodat.

Ngod kegyelmes parancsolájából idvözült Klobusoczki uram ő kglme mikoron expediált volt sveciai királyhoz, oly állapottal előmben adván ő kglme az dolgot, hogy mindeneknek előtte az Ngod méltóságát előttem viseljem, az instructio szerint ednehány dolgokat is, melyeket Ngod méltóságos nevében az királynak proponáljam. Én azért kglmes uram méltatlan voltomra nézve az szerint Ngod méltóságát előttem viselvén mindenekben, mikoron sveciai királyt Toronyánál értem volna Prussiában, együtt Sebesi urammal vitettettünk be az városban az király szekerén, és ugyan az nap szömben is lőtt velünk az király.

Szokás szerint kglmes uram, elsőbben Ngod méltóságos nevével köszönttettem az királyt, prosperálván ez mostani hadakozásának szerencsés progressusit, akkor publice semminemű dolgot nem proponáltuk, jelen levén sok rendbéli követek s hercegek az király mellett.

Tetszett magának is az királynak, hogy más nap privatum legyen szemben velünk, az hol csak maga fősecretariusával volt az király, ott Ngod dolgait ore tenus rendszerint ő fgének hűségesen proponáltuk, melyekre az én részemről miképen resolválta magát ő fge, im megküldöttem Ngodnak.

Egyéb minden dolgokat Sebesi uram fundamentomból referálhatta Ngodnak; utoljára minemű veszedelmes állapot-

ban is forgottunk, tudom kegyelmesen értette eddig Ngod. Engem az úr isten nehéz betegséggel meglátogatott volt, ki miatt abban az zenebonában az herczeg szekerében mikor vesztetg ültem volna, az szolgálómban eltévedének lovaimmal s egyetmásommal együtt, többi között az levelem is ott levén turbában vezetéklóvamon, azok is oda maradtanak. Vagyok azért leveleim felől oly reménségben, hogy még kezemhez kerülnek, melyeket, isten azt adván, Ngodnak magam viszem meg.

Alázatosan könyörgök Ngodnak mint kglmes uramnak, ha valami fogyatkozás találtatik e mostani kicsiny de szükséges szolgálatomban, kegyelmesen megbocsásson. Elégtelen voltomat arra még akkor is jelentettem idvözült præfectus uramnak; hogy pediglen most be nem mentem Ngodhoz, az betegségből még ki nem épültem, eziránt Ngodtól mint kglmes uramtól alázatosan bocsánatot várok. Ezek után Ngod fejedelmi kegyelmességében ajánlom magamot, kívánván hogy isten sokaig tartsa és éltesse Ngodat.

Dabantur, in S. Patak, die 13. May 1656.

Ngodnak

méltatlan szolgája
Jakabffalvi Miklós mp.

Külczim : Serenissimo principi dno dno Georgio Rakoczy stb.

Moldvai vajda levelei Rákóczyhoz.

a)

1656 k. n. (márcz.)

Stephan vajda levele Rákóczy Györgyhez.

Az irgalmas isten vigasztalja meg Ngodot békességgel es jó egészséggel és minden jókkal sok esztendőkbén etc.

Az Ngod méltóságos levelit nagy becsülettel vettük, elolvassván és értvén az Ngod jó egészségit, istennek ő fgénck hálát adtunk. Igen nagy nehézségünkre esett, el nem tudván a Ngod leveleit magyar dcáknak jelen nem léte miatt olvasni, mivel bojerunkkal együtt expedialtuk volt már, igen nehezen magyaráztattuk meg, egészen meg sem lehetett. Kérjük Ngodat, az mig az adó eltelik, elkéssett bojerunk mig megjő Ngodtól olá irással, az Ngod becsületes levelivel, a Ngod bölüivel legyen iratva. Egy török felől ir Ngod az

levélnek exordiomában, melyet semmiképpen meg nem érthetünk, az ki jól tolmácsolhasson; de az mely dolog felől ír Ngod, hogy az Ngod emberei az hánhoz ő fgéhez mentenek volna, s megtartóztatták volna, de elhiggye Ngod, hogy, azt ők nem cselekedtenek, hogy az Ngod embereit megtartóztassák; hanem csak bőségesen beszélgettenek Ngod felül; és mivel hogy Ngod nem mindenkben akarta az ő kívánságokat, úgy veszem eszemben, hogy az mit kívántanak, annál kevesebbet is kedvesen vennének; de a mint Ngod írja, hogy szokássá nem teszi, az országok egymáshoz hűttel levén kötelesek, hogy a szokás felett többet ne adjanak senkinek az Ngod akarátja ellen: de magok sem vihetik azt véghez, hogy más rendelkezést tehessenek, minthogy magok is más alá lévén vettelve, másnak nem praescribálhatnak, hogy az mit kérnek, azt megadni tartozunk; az mit akarunk adni, az mi jó akarattunkból s hozzájuk való barátságunkból adunk, nem szokásból; jól lehet sokat kívánnak ők, de ha szokás nem volt azelőtt, nem adunk. A Ngod állapotja más; az ő természetek az, hogy az kitől mit elvehetnek, csak elveszik, telhetetlenek lévén. Az szultán állapotja felől úgy tudja Ngod, hogy maga Budzákban vagyon, s magával levő tatár háromezer és száz semen, az bucsakiak kiki házaknál vannak. Costandin vajda az mű atyánkfia levelire nézve köszönjük ő kglmének, mert első alkalmatossággal értésünkre adta, és azután mi is úgy adtuk Ngodnak értésre. Az mint az hír volt eddig, elég érkeztetett Ngodhoz eddig, de én mind Ngodnak köszönöm; mindeneket Ngodnak értésére adunk; micsoda értelemről és micsoda főből cselekednénk mi olyan dolgot, de az az eb örmény nemzetség lévén, törökké lőtt, az kik igen gonoszok és csalárdok, boszúságot üzven magokban, magoknak rossz szokások lévén, kívánságuk szerint gonoszságokat végben vitték.

Ngodot voltaképpen, az mint megbeszéltetett megértheti, de az mű kapikiháink oly emberek, az kik parasztl jártanak, mi is ismerjük, minden rend kiül jártanak, de úgy lehet, hogy magunkra vigyáznunk szükséges, és azokra való szolgálatra más bojerokot kell küldenünk, kiknek instructiót adunk, hogy a Ngod bojerival egyet értsenek minden dolgokról. Második levélben írja Ngod, hogy vigyázással és tehetőségünk szerint való hamar való szorgalmatossággal minden felé vigyázzunk, hol mi dolgok vitetnek végben; annak állapotjáról, az kiről ír Ngod, hogy az Ngod poronesolatja szerint valami jó akarattal lennénk hozzá, most, mikor bojerinkot elküldjük ada, akkor leszen gondviselésünk arra a bojérra is, jó akarattal lévén hozzá.

A tatárok állapotjára nézve, az ő hitelükről mi is azt mondhatjuk, hogy ők is hűtöt adnak másnak, de az ő szívét ki tudhatja, immár az mioltától fogva az istennek kegyelméből ez böcsületes állapotban vagyunk, van már harmadfél esztendeje, de még az ő fogadásokat meg nem esmerhettük, hogy szavok helyes legyen, hanem egy üdötől fogva az ő cselekedetüktől vettünk példát és mi is hozzájuk hazugsággal ereszkedtünk; de elsőben nem tudván a dolgot, már meg esküdtünk, hogy semmit nem adunk neki, az mit ők mi tőlünk vettenek azelőtt; szóval most már nekiek való feleleteket megtanoltuk. Lupui vajda állapotjáról, hogy ő szóval mutatja magát, bizonyos dolog, az mig él, az ő mesterségét is el nem hagyja, az mint mi nálunk szokták mondani, hogy a farkas megváltoztatja a szőrit, de természetit nem; hogy meg nem ismerheti magát, ilyen nagy nyomorúságban és ilyen nehéz fogságban levén, hogy az ő cselekedett bűneit meg-síratná, a melyért az isten ilyen nagy nyomorúságra hozta, hogy a tisztaságot tudná, de ott is több tisztátalan dolgokat igyekezik cselekedni, mit tudnánk mondani, olyan ember mint ő, az minemű böcsületben volt és jóban, akkor is nem illett volna hozzá, de most is azon minden gonoszságokra vigyázván, nem hogy jót cselekednék, de azokat az régi dolgokat el nem hagyhatja. De az mely levélben Harsányi által iratott Ngod, hogy megölessünk, az vagy hogy Rodusban küldjék, és tudja meg Ngod, csak hogy ha költségünköt nem szánjuk, az sok adománynyal bizonyíttatná meg, az mely dolgot tudja meg Ngod, hogy mi az miképpen tudnánk adni, szükséges hogy adjunk, és úgy adjuk értelemben, hogy Ngod akaratjából leszen meg; ez dologra a Ngod bojerinak is legyen szorgalmatos vigyázások és gondviselések; mi az dolgot Ngodra bízónk, és ha mit kellene adni, magunk adnók meg. Az mig az a mű nem jóakarónk egészségben lészen, nekünk addig békességünk, csendességünk nem lészen, de mű nekünk is úgy adják értésünkre, hogy el nem bocsátják. Fali pasa felől jóakaróink nekünk is írják, hogy jóakarónk, de az mely bojerokot most oda küldünk, azon leszünk, hogy újabb jóakaratot veszünk vele. Értettük azt is, hogy Zurnazan pasa Ngodnak jóakarója, azt mondják, hogy hozzánk de nem volna barátságos szándékkal, de azon leszünk, hogy jóakarónkká tegyük. Az lengyelekről és svédekről az mit Ngod ír, megértettük. Irja meg Ngod a Ngod böcsületes leveliben mi nekünk, hogy ha Ngodnak jóakarói leszünk, viselünk gondot abbeli Ngod írására, hogy Harsányinak azért a bojerért küldjünk ajándékot, azért is az kit Ngod mond, hogy tovább ne hagyjuk ott lakni, mert mi Ngodot atyánk helyett tartjuk, és az

mit mi Ngodnak kívánunk gonoszt, mi reánk és az mi házunkra fordítsa.

Az mit Ngod az hetmany állapotja felől ír, az mikor meg akarna valamely felé indulni, arról a dologról az mig az isten itt ebben a helyben megtart, minden dolgok Ngodnak érté-
sire adatunk, akármi kicsiny dologról való mozdulást tegyen is; írják az mi bojerink, kapikiháink mi nekünk, veszekedés volt az mi és Costandin vajda mazulsága felől, és a veszekedés közt azt találták fel, hogy a hám akarátja nélkül semmit végben nem vihetnek, mü az mü dolgainkot az hánnál jó végben állattuk; most ezeket így értvén ismét, egy bojerunkot küldjük az hánhhoz. Ezen kívül mi nekünk is semmi hireink nincsenek; volt nekünk is egy nimetünk, az ki hamval Danczkára szokott kereskedni, és innét az mü országunkból régen már bement volt, poroncsoltunk volt neki, hogy csináljon az mü számunkra ezüsből asztalra való tálat, tángyérokot, azért, hogy ő az mi birodalmunkba gyűti az hammat, irtunk egy koci felől is, hogy csináltasson Danczkán; emberei közül ma jött egy mihozzánk, az ki azt írja mi nekünk, hogy szóval minden ott való dolgokat meg nem merte izenni, sem írni, mivel közönségesen igen nagy szorongatásban vannak a lengyelektől, mihelt valamit találva mondani, az mellettünk levő lengyelek semmiképpen meg nem állhatnak, hogy ki ne mondanák.

Az svétek hadárúl és királyáról azt mondja, hogy Prusziában vagyon, és ott egynehány városokat vert volna fel, azután megbékélvén . . . . . * Varsvára visszatért; az muszka is oda akar jönni egy Primz nevű városhoz, Litvaniában, Lubinhoz tizenhat mélyföld, onnat, úgy értették, ide be is . . . . . ** neű városban akarnak jönni. Muszka császár felől azt írhatjuk Ngodnak, kereskedő emberink jöttek meg, kik nusszel mentenek volt oda, vizkereszt napján székiben volt, azt mondják, hogy útjukban jöven, az velenczésektől követ ment muszka császár széki felé, azt mondják, hogy csak tíz nap mulatván, dolgokat végezvén, megtértenek. Más svecus követ is mintegy másfélszázad magával ment, az székig ment, az is hogy onnat vigyen választ. Azt mondják az doni kozákok felől, ruházatjokra minden esztendőben posztót adott az muszka császár és puskaport, de most posztót, étel és fizetést is rendelt nekik, mert eddig nem járt fizetések, de most ilyen jó akaratral is levén hozzájok, azt mondta nekik, hogy ha az vizek a jégtől

* Egy fél sor üresen hagyva.

** Egy pár szónak üres hely.

megszabadulnak, az tengerre szállanak; az hetmany Smilinczi felől is az puskáit által költöztette Perislánál az Neper vizin; csudálkoznak magok is az kozákok, mert az ő agujok (?) nem költöztették által soha is arra felé emberi emlékezettől fogva; ki tudja mi szándékok és végezések vagyon. Kostantinápolyból ez hírek után, kétszer, háromszor is leveleink jöttek, azt írják, hogy az a versengés lecsendesedett, de egyedül csak költség és adomány által, úgy, mintegy tizenhárom erszény pénz által, az mely dolgot úgy tudja Ngod, hogy csak véletlen dolog lévén, igen busulunk rajta, hogy annyit küldtünk, mert ha ez is végben megyen, holnap holnapután más azt fogja költeni s mondani, hogy erővel cselekedtette, az vagy hogy egyéb erőszakot tettek rajta, mert mi most az kit mi oda akarunk küldeni a szolgálatra, látván ők ezt a kezdetet, az oda való meneteltől irtóznak. Az mely dologról Ngodot kérem, írjon ezekről a Ngod bojerinak, az mű bojerinkkal és az mi atyánkfia Costandin vajda emberivel együtt legyenek szorgalmatosok, hogy tudhassuk, az Ngod bojeri az miénkkel és az mű atyánkfia bojerival együtt szorgalmatoskodván jóakaróinknál, el is készítettett már az a tizenhárom erszény pénz az vezér számára, de úgy hogy jövőendőben mások is erről példát ne vegyenek, hogy mások másokat is ezekhez képpest másokat is ne foghassanak, ezt látván, mások is ezent rajtunk jövőendőben ne követhessék.

(Az oláh vajda kanczelláriáján készült meglehetősen hibás másolat.)

Jegyzet. Stephan vajdának az akkori kozák-tatár tárgyalásokra vonatkozó leveleit: 1656 jan. 11-ről, jan. 20-ról, s Rákóczynak levelét márcz. 17-ről l. Okmánytár 228. s köv., 293. s köv. és 332. s köv. II.

b)

1656 ápril.

Rákóczy válasza Stephan moldvai vajda levelére.

Rákóci György Isten kegyelméből Erdélynek fejedelme, Magyarország részeinek ura és székelyek ispánja.

Tekintetes Ngos moldvai Stephan vajda, isten kglmed napjait sokasítsa, és országát bekességes országlás alá adja.

Ő szerént 18. Martii írt kglmed levelét ma vettük, Csogolya uram megérkezéséről hogy tudósít, kedvesen vettük. Az kozák hetmánnek kglmedhez való jó akarátjának felette igen örülünk, az lengyel követ pedig mivel fenyegetőzött az

kozák hetmán előtt, hogy mi a zaporoviai had ellen lengyelek mellett segítséget adnánk: szokások az lengyel atyafiaknak az kérkedés, ismér kglmed minket, kétszínűség nem természetünk, életünknek jobb részét megélvén, hátramaradott részeiben tökéletlen nevet viselni nem akarunk, keresztyének is lévén, keresztyén vér ontásban egyveledni nem akarunk, egyébkint is Kamenicz alatt lévén a kozák hetman ő kglme, Luths István által assecuráltuk,* az mi fegyverünk nem árt ő kglmének, s azután jóakaratumkat ajánlván, elhívén azt, a hetman is zaporoviai haddal nekünk tött igireti s fogadásinak megállója leszen, mi is az mi igiretinkből kitanitorodni semmiképpen nem akarunk. Az krimi hán is azért fenyegetőzik, tavalý ő melléje a lengyeleknek a zaporoviai had ellen segítséget miért nem adtunk, mi pediglen ígretünknek életünknek elfogyásával is megteljesítői szoktunk lenni, tudva van kglmednél, csak az bizony szó is hit gyanánt tartatik nálunk.

Ő szerént 19-dik Martii irtunk a kozák hetmannak s Vikowskinak levelet, kit kglmed kezébe küldtünk megküldésre, el is hiszszük, elvévén kglmed éjjel nappal küldé, kibén kívánjuk tudni: az kozák hetmannak s zaporoviai hadnak svéciai király, Kasimir király, muszka császár-é, ezek közül ki legyen jóakarójok, hogy mi is azoknak jóakarói legyünk, mely leveleket ha elveszi az hetman ő kglme, meg fogja abból ismerni, az lengyelek kérkedsége igaz volt-e, holott az mint szokták az deákok mondani: verba volant, scripta manent, megérthetik abból, jóakarói vagyunk, s kiknek ők jóakarói, mi is azokhoz jóakarattal leszünk. Im Costandin vajda ő kglme is az mi javallásunkból Udriste logfet uramat kozák hetmanhoz ő kglmehez jóakarátjának ajánlásával elküldötte, mindezek az mi jóakaratumkat bizonyítják. Ugyanis mi az két Oláhország fejedelmivel keresztyének lévén, az keresztyén kozák országi szomszédoknak miért kellene vételniök, okot nem adván reá, az egység által szoktak az birodalmok nevekedni s erősödni, s ők is keresztyének lévén, miért kívánhatnák ez három országnak vérek omlását? holott némely nemzetségek keresztyén vér szomjúhozása nem egyébre való, hanem az keresztyéneknek erőtelenedése az ő akaratjoknak végbevitelére; mi hozzánk keresztyénekhez keresztyén nemde inkább bízhatik, mintsem ahoz, ki a szerencsés félnek barátja, szerencsétlen résznek ottan ellensége. Kívánja kglmed, küldenönk kozák hetmanhoz főkövetünket, kit meg is cselekednénk, csak-hogy ő kglme írta, követit küldi hozzánk, az után várakozunk, mihent azok érkeznek, ugyan azokkal mi is derék követünket

* Vesd össze I. k. 438. l.

küldeni készek vagyunk, arról kglmed az kozák hetmant ő kegmét assecurálhatja: igaz jóakarói vagyunk, semmi időben ellenségek nem leszünk.

Tatár hánnak fenyegetőzni szabad, s mi bizony tartozásból csak egy pénzt sem küldünk nekik, nem tartozunk vele; az kozákokkal levő békesség után kezdenek fenyegetőzni, annakelőtte pedig oly szelidek valának mint az bárányok, talám azt hitették el magokkal, az kozákság nekünk keresztényeknek kevesebb jót kívánna mint nekik, csak tatár fegyverétől mi bizony nem félünk. Akarnók ha megtudná kegméd az hetmantúl ő kegmétül, van-e hirivel, tatár velek fenyegetőzik ellenünk?

Ha mi hirei lesznek, tudósítson kglmed. Premislét, Jaraszlót is az svédek megvették, az királt Jaraszlón értjük lenni, Kasimir királt Ilvóbul is kiszaladottnak, az lengyelség Magyarországra, az német császár birodalmára takarodik. Bogislaus Radzivilt értjük, az svéciai király Sapia, litvaniai had előtt ki van, az ellen küldi. Radzioczki uram ha erre jű, az kozák hetmanhoz ő kglméhez akarván menni, bátorságos útja leszen birodalmunkon által, Kegdig el is kísértetjük.

(Egykorú fogalmazvány, melynek a végét Rákóczy írta.)

Jegyzet. A levelet, melyre Rákóczy e válasza vonatkozik lásd Okmánytár 345. l.

c)

1656 ápr. 6.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Ille ac Celme princeps, dne dne nobis honorandissime. Servitiorum vicinitatisque nostræ stb.

Ngodnak két rendbeli leveleit vettük, egyikét ma reggel, az másikat most estve, melyeket elolvassván, voltaképpen megértettük, kikre most választat nem írathatok, mivel síjetséggel kellett ezt az postánkat Ngodhoz bocsátanunk, hanem holnap mindenekre böven választat íratunk Ngodnak. Az Ngod kívánságát mi illeti, hogy lengyel deákunkot az hetmanyhoz ő kglméhez expediáljuk, s mi conditióval, az Ngod magyaról írt czédulából megértettük, melyet mingyárást megcselekeszünk vala, de azonban egy kozák érkezik, az mely kozákat az Ngodhoz expediáltatott hetmány követje bocsátotta elől hírt tenni, maga is az követ szomboton beérkezik ide, az követ nem más, hanem amaz archimandrit, az ki az sveciai király-

hoz is ment vált, ki felől egynéhány úttal írtuk Ngodnak, hogy igen tudós és bölc ember, nagy tekinteti is van az hettmany-nál, nekünk is írt levelet görögül, melyet ez levelünk includálva, Ngodhoz küldtük, Ngod valakivel megolvastatván, mit írjon, megértheti. Írja, hogy Ngodhoz derék követségben megyen. Sok leveleket viszen, szóval is sok dolgokról izent az hettmany ő általa. Az okáért azt megértvén, pizsárunkat nem expedialók oda az hettmanyhoz, mivel ide várjuk azt az követet, lássuk, mivel jű, ha mind azokkal az dolgokkal nem jüvend, mi is deákunkat az Ngod írása szerint fogyatkozás nélkül küldjük, in tale causa, hogy Udriste uramat is elérje, mivel ő kglme is csak holnap reggel fog innét elindulni és az szerint instruáljuk, az mint Ngod írja. Tartsa meg isten kglmedet sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Jász die 6. Aprilis anno 1656. hora octava vespertina.

Illmæ ac Celdnis Vræ

amicus et vicinus benevolus
servitor paratissimus
Georgius Stephanus
princeps terrarum Moldaviæ
(Oláh aláírás)

Külczim: Illmo ac Celsmo principi dno dno Georgio Rakoci stb.

Prasmowszki követsége Rákóczyhoz.

a)

1656 márcz. 17.

A lengyel király tudatja Rákóczyval, hogy Prasmowszkit követségbe küldi hozzá.

(Okmánytár 331. l.)

b)

1656 márcz. 29.

Wielopolszki levele Rákóczyhoz ugyan ez ügyben.

(Okmánytár 352. l.)

c)

1656 ápr. 10.

Rákóczy válasza a lengyel királynak.

Serenissima regia Majestas dne benignissime!

Parem constanti meo in Serenissimam Mattem Vram candori, adversis quippe semper inconcusso rebus, fiduciam ab eadem ali ita aestimo ut non segniorem, officii deinceps quoque continuandi geram animum. Quare expediendum Ser. Mattis Vrae legatum ea amplexurus sum comitate, qua debitam meam erga Mattem Vram observantiam numeris omnibus absolutam esse innotescat. Per quem explicanda Mattis Vrae mens dum mihi patuerit, officiosam resolutionis condignae sum initurus rationem. Interim stb. Datum in civitate mea Alba Julia die 10. Aprilis 1656

Ser. Mattis Vrae regiae

addictissimus servitor
G. Rakoczy.

(Eredetije a moszkvai áll. ltárban.)

d)

1656 ápr. 10.

A Prazmowszkinak adott utasítások s megbízó levelek.

Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Livoniae, Smolensciae, Czernichoviaeque, necnon Suecorum, Gotthorum Vandalarumque haereditarius rex.

Illustrissime princeps, amice et vicine noster carissime! Mittimus ad Illustritatem Vestram legatum nostrum extraordinarium illustrem et reverendum Nicolaum Prazmowszki secretarium regni nostri maiorem et Abbatiae Sieciechoviensis perpetuum administratorem, ut cum Illustritate Vestra conferat super certis negotiis ad regnum nostrum spectantibus, quae vicinas etiam amicorum principum ditiones, ni tempestive, communi ope et viribus obviam eatur, involvere possunt, ut fusius praememoratus legatus noster unacum affectus nostri erga Illustritatem Vestram propensione coram explicabit. Peramanter itaque requirimus Illustritatem Vestram, ut in omnibus, quae nomine nostro representabit, fidem ei adhibere et reciprocum suum affectum in effectu

legationis nobis contestari velit. Faciet Illustritas Vestra in re communi rem nobis peculiariter gratam, cuius ipsa utrumque dominiorum tranquillitas et salus magna erit merces; et quam nos pro parte nostra omni benevolentiae significatione rependere intendimus Illustritati Vestrae.

Cui interim optimam salutem et propensum rerum omnium successum a Deo aninitus cupimus. Datae Leopoli die decima mensis Aprilis anno Domini MDCLVI^o regnorum nostrorum Poloniae et Sveciae octavo.

Joannes Casimirus rex.

Illustrissima princeps vicina nostra carissima. Commisimus illustri et reverendo Nicolao Prazmowszki regni nostri secretario maiori et Abbatiae Sieciechoviensis administratori perpetuo, ad illustrissimum principem Transylvaniae legato nostro extraordinario, ut benevolentiae regiae continuationem erga totam principalem domum et personam praesertim Illustritatis Vestrae nostris verbis deferat, de ipsiusque valetudine nos reddat certiores. Minime dubitamus Illustritatem Vestram hanc affectus nostri significationem grate accepturam, vicissimque pro praefata legationis nostrae effectum auctoritatis suae calculum apud illustrissimum principem filium libenter reposituram, eo magis, quod de integritate et tranquillitate status proprii consequenter agitur. Quod superest, omnia, quae ad propensae amicitiae contestationem pertinere possunt, sibi a nobis promittat Illustritas Vestra. Quam optime diuque valere et omni frui prosperitate a Deo ex animo optamus. Datae ut supra.

Illustrissime ac Celsissime Princeps.

Domine Amice observandissime.

Mittit sacra regia Maiestas, dominus noster elementissimus ad Celsitudinem Vestram legatum suum extraordinarium perillustrem et reverendissimum dominum Abbatem Sieciechoviensem secretarium regni maiorem certis cum mandatis suis nomine suo regio et totius senatus plenaria instructum potestate. Cui uti in iis, quae ex conclusione senatus eiusdem Celsitudini Vestrae representabit, plenam adhibere velit fidem, amice petimus et interim Celsitudini Vestrae cum optimae salutis voto fausta quaeque a Deo precamur. Datae in regia civitate Leopoliensi, die X. mensis Aprilis, anno domini 1656.

Eiusdem Celsitudinis Vestrae

amici

ad officia parati.

Illustrissime et celsissime Princeps.

Domine et Amice colendissime.

Emergit observantiæ meæ erga Celsitudinem Vestram veritas, dum quæ antecedentibus literis meis futura indigita-veram, nunc extraordinaria sua legatione ad Celsitudinem Vestram in effectum deducit sacra regia Maiestas dominus meus elementissimus. Patebit Celsitudini Vestræ campus affectum erga regem serenissimum et inelytum regnum contestandi sibi et securitati suæ consulendi et affectum populorum erga se domuique illustrissimæ suæ conciliandi. Mihi gratulor quod sacra regia Maiestas virum ad istam legationem deputaverit singularem et magnis ornatum qualitatibus, qui in re tam gravi graviter et solide procedere noverit. Quod me attinet, emergit quotidie magis atque magis mea erga Celsitudinem Vestram observans propensio in omnibus occasionibus, et interim studia et officia mea cum optimæ salutis et omnium prosperitatum voto Celsitudini Vestræ defero. Leopoli die X. Aprilis, anno 1656.

Eiusdem Celsitudinis Vestræ

amicus ad officia paratissimus.

Nos Joannes Casimirus dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithvaniæ, Russiæ, Prussiæ, Masoviæ, Samogitiæ, Livoniæ, Smolensciæ, Czerniechoviæque, necnon Suecorum, Gothorum, Vandalorumque hereditarius rex. Integritati conservationique divini cultus et maiestatis et regiminis nostri securitati, regni vero, subditorumque nostrorum libertati, quieti et tranquillitati omnimode prospicere cupientes; serioque animadvertentes effectum huius desiderii nostri ob tot simul hostium et bellorum concursum in longum protrahi, intereaque eadem mala, quæ modo regnum hoc nostrum affligunt, vicinos quoque amicosque principes, magno rerum rationumque nostrarum præiudicio involvere posse; ideo visum constitutumque nobis fuit ad illustrissimum principem dominum Georgium Rákóczy Transylvaniæ principem, partium regni Hungariæ dominum et Siculorum comitem, amicum et vicinum nostrum carissimum, certis cum mandatis nostris rem hanc concernentibus legatum nostrum extraordinarium illustrem et reverendum Nicolaum Prazmowski regni nostri secretarium maiorem et ab atia Sieciechoviensis administratorem perpetuum deputare et destinare, prout deputamus et destinamus. Dantes illi plenam et omnimodam facultatem et potestatem cum illustrissimo principe præfato nomine nostro super rebus prædictis tractatus quosque instituendi, ad finem perducendi et concludendi: obligationes,

assecuraciones et rescripta super hisce dandi, recipiendi et assicurandi, quæcunque denique in eam rem ex usu fuerint, sacrosancte firmandi et peragendi. Promittentes verbo nostro regio ea omnia, quæ modo prædicto acta, sancita, conclusaque fuerint, nos ex parte nostra rata firmaque habituros ac si a nobis immediate acta, gesta que fuissent. In quorum fidem præsentibus manu nostra subscriptas sigillo regni communiri iussimus. Datum Leopoli die X. mensis Aprilis, anno domini M.D.C.LVI.º Regnorum nostrorum Poloniæ et Sveciæ octavo.

Peracta solita salutatione, commemoret d. legatus antiquitatem amicitiae et foederis inter Hungariam et Poloniam: Vicinitatem et utilitatem inde effluentium commerciorum: Auxilia suæ celsitudini subministrata in bello Valachico. Et quod sacra regia Maiestas dominus noster clementissimus inclusam voluit suam celsitudinem in pace cum Tartaris.

Petat, ut ex vi amicitiae et foederis pecuniis et militibus sacrae regiae Maiestati succurrat. Ratione pecuniarum, si sine assecuratione eas mutuare recusaverit, proponat primo, invaditionem clenodiorum reipublicæ cum onere annuæ provisionis a summa provenientis. In casu vero quod clenodiis acquiescere nolit,

Proponat secundo: Obligationem tot redituum reipublicæ ad proportionem summæ mutuandæ, quousque summa non restituatur.

Ratione militum, si sine aliqua utilitate vel compensatione bellum suscipere detrectaverit,

Proponat primo: adoptionem filii a sacra regia Maiestate in spem successionis fortunarum regiae domus. — Si hoc infra suas spes reputabit,

Proponat secundo: electionem filii ab ordinibus in successorem regni. Ad hoc tamen non facile accedet dominus legatus, ut si possibile est, non detur exemplum electionis vivente rege. Sed si hoc evitare non poterit, saltem fiat his conditionibus: Primo, ut semper ad latus sacrae regiae Maiestatis resideat. Secundo, ut in religione catholica educetur, et mores legesque regni paulatim imbuat. Tertio, ut officiales maiores suæ aulae circa personam eius necessarii sint Poloni a sacra regia Maiestate electi, reliquos vero ministros minores et servos ipsemet princeps eligere, vel si placet, secum adducere poterit.

Sed si ipsemet princeps pater regnum adfectaverit et omnino huic prætensioni insistet, tunc dominus legatus

Ostendet primo: Quod, ex quo non est princeps catholicus, non potest esse nisi electus; non (autem) coronatus.

Secundo: Durante vita sac. reg. Maiestatis in Poloniam venire non poterit. Tertio: nullam relationem ad suam celsitudinem habebunt nec ordines, nec civitates. Quarto: nulla collatio beneficiorum, nec ullus regaliorum suæ celsitudini competet usus.

Quinto. Exercitus Transylvaniae a ducibus suæ celsitudinis regatur, illi vero regnum Poloniae ingredi non liceat, nisi a sacra regia Maiestate vocato. Tempore, quo in regno manebit, subsit dispositioni sacrae regiae Maiestatis. Et quando eo opus non erit, obtenta a sacra regia Maiestate licentia, discedere teneatur. Sexto. Alium sua celsitudo non usurpet titulum præter electi Poloniae regis.

(Az Ossolinszky könyvtár 227. sz. codex 31—32. leveleiről, Lemberg.)

e)

1656 jun. 9.

Prasmowszki levele Rákóczy Györgyhez.

Illustrissime ac celsissime Princeps.

Perspectum habeo pro eo, quo semper Illrma Cels. Vra in patriam nram fuit essequi in præsens dignoscitur affectu, scire, et sciscitari perquam libenter, quis in ea rerum, hoc præsertim turbulento tempore, status? Quæ igitur mihi illinc die hesterna allata sunt a dno Silnicki, et aliis, officii mei duxi ea Illrmæ Cels. Vrae communicare, ex quibus cognoscet Illrma Cels. Vra omnia ibi per gratiam dei e voto succedere, pro eoque rebus nostris in eam frugem redactis sua dignabitur sociare consilia, quæ fidam hanc tanto magis firmatura sunt viciniam cum gente semper amica, quanto perspicatius cognoscet dubiis adhuc rebus suis indubitatum vicini, et amici optimi (quo censu Illrmam Cels. Vram habuit, habereque tanto arctius, tot eidem vinculis se obligari cupiens, proponit) amicitiam. Eam Chmielnicii necdum S. R. Mttis et sermæ reipublicæ (prout videre est ex hisce novis) fidelis subditi cum Illrma Cels. Vra, quam per iteratam repetunt legationem, communicationem cessuram non dubito patriæ meæ bono. Utinam isti homines Illrmæ Cels. Vrae autoritate eam deponant contumaciam, recipiantque, tanto svasore, jugum debitæ servitutis, quod iniquissime excusserant. Addo privatum meum votum ut ista palma compositæ cum hac gente pacis ad Illrmam Cels. Vram, quam ad alium quempiam

referatur. Scio enim magnum rebus futuris auspiciū exinde sumi posse, si tali officio Illrma Cels. Vra devinxerit sibi Poloniam. Hæc paucis insinuanda existimavi, quæ multo uberiorē testatissimæ in regnum nostrum benevolentiaē suppeditare poterunt materiam, si occasione uti hæc placuerit, in qua re haberem, quæ cum Illrma Cels. Vra libens conferrem, antequam nuntii Cosacorum hinc expedirentur, si modo fandi mihi in hoc negotio dederit potestatem, seque adeundi licentiam. Hic sacræ Regiæ Mttis dñi mei clementissimi in interiora regni ulterior progressus tardiora mihi promittit responsa, quæ si adhuc propositis ab Illrma Cels. Vra dubiis in puncto adoptionis non satisfecerint in toto, me certe, resque meas privatas hoc bello plane attritas (si alia iterum responsa essent petenda, et expectanda) in totum conficerent; eapropter ad altmi iudicii Illrmæ Cels. Vrae trutinam refero, si hisce tractatus aliquam ad breve tempus non paterentur limitationem, interea in Poloniam excurrerem, non inutili ibidem mea huic etiam negotio præsentia, dum ore ad os, ut dicitur, ea iis, quorum interest, proponerem, quæ ad absolutam huiusmodi tractatus determinationem, omnino spectare videntur, quæ vix prævideri poterant, et modo in ea locorum intercapedine vix scripto elucidari queant. De sinistris delationibus Illrmæ Cels Vrae, unaque palatinorum Valachiaē et Moldaviaē apud Portam Othomanam internuntii S. R. Mttis vix mihi persvadere possum, cum in nullius mentem unquam venire ea poterunt, ut iussus talia promeret; adfui ipse expeditioni illius, quæ scripto, seu verius literis tantum comprehensa, nihil penitus commissorum, quæ ore referenda essent, continebant. Hic quid quid privatim effusit, publice dicere causam debet, nec tum suppono reum esse; vir satis sedati, et maturi iudicii est dñus Bieniewsky qui hanc obit internuntii provinciam. Nec hoc in quenquam recti sensus cadere potest, ut intelligat S. R. Mattem vel ejus regiam cancellariam ea ad invidiam amicorum iussisse affingere, quisque nec Svecos ulcisci vellet, vana et inania sine ullo fundamento alienis insinuando auribus. Ea, oro, mente esse velit Illrma Celsdo Vestra de minime fucato S. R. Mattis dñi mei clemmi affectu, primariorumque procerum regni, ut non modo invidias, sed fortunas Illrmæ Celsni Vrae parare cupiant; hæc futilia esse brevi cognoscet Illrma Celsdo Vestra, cuius me gratiæ et favori totum dedico. Albæ Juliæ 9. Junii 1656.

f)

1656 jun. 12.

Rákóczy válasza Prasmowszki levelére.

Illustrissime et Rndme dne, amice observandme.

Nova Polonica ex literis Illrmæ et Rndmæ Dnis Vrä intelligere gratum nobis est, quæ utinam tam sint conformia rebus, quam sunt voto nostro; nihil hisce diebus nobis relatum, si quid innotuerit, actutum eidem significaturi. Legationem Zaporoviensium innocuam aliis, nobis quidem minime præiudiciosam fatemur. Cum legatis vero præsentibus tractatum aliquem de resarcienda veteri illorum in sermam Rempub. additione instituere cui bono?; cum nec nos super hoc requisiti simus, et vestra Illrma et Rndma Dntio iuxta ac illi destituta sit potestate tractandi; nihilominus libenter ad Illrmæ et Rndmæ Dnis adventum illorum suspendissemus expeditionem, nisi ipsis discessum impatienter urgentibus, tarde, et post datam ipsis resolutionem, determinatumque abeundi tempus suas accepissemus literas. Nos sicut nondum tam adulto discordiæ malo, sponte nostram per illrumum castellanum Woynicensem reconciliandis animis obtuleramus operam, pari deinceps quoque studio (si debite requiramur) eandem impensuri sumus. Porro radicitus evellendum malum est, ne fæcundius repullulet; nunquam enim solide coalescent animi, religionis vulnere exasperati. Nihil enim æquo ipsos angit ac turbatum (ut prætendunt) religionis ipsorum exercitium, cuius libertati omnia se pericula postposituros asserunt. Cum vero nostræ religioni libertatem indulgere Illrmæ Dnes Vrä recusent, illis eandem permittere verisimile non est, licet nulli in mentes, et conscientiam hominum, quorum corda solus scrutatur, deus regnum permiserit; et stringere libertatem animarum in religione, solvere est cingula regum. Nos Antiochi Jerosolimam obsidentis felici approbatam euentu laudamus methodum, nec cuiquam boves et thura deneganda censemus. De suo in patriam reditu faciet Vra Illrma et Rndma Dno, quod e republica esse censuerit, cuique intensior debet esse cura, quam privatae. Ut liber a libero et amico rege ad liberum et amicum principem venienti patuit accessus: ita liber eidem abituro patet reditus, nullis nisi nostræ in eam propensæ voluntatis astrictis vinculis, libero cuique expetendis animo. Nostrum sane honestis quibusque conditionibus sermis Regiæ Maiestati et reipu-

blicæ officium, ut aliis in rebus, sic in præsentī quoque tractatu testari parati sumus, sed a nostra de religione unici, et charissimi nostri filii resolutione minime recedere stat fixum animo, ad cotem quippe conscientiæ, et famæ experiri consveto, quid liceat deceatque. Sequantur igitur politici Atheam, dispendio religionis ambigendo regna omnia adipiscendæ dominationis ergo honesta censescentes. Nobis autem alia in schola eruditis liquet, quam impia sit negotiatio, æternis caduca mereri, et coronam sublimarum vicissitudinum æstui obnoxiam, ingentibusque vicinam præcipitiis, laurea emere immarcescibili. Hæc rotunde ut solemus, iterare e re præsentī censuimus. Interim si Vrae Illrme et Rndmæ Dnaoni ad nos venire placuerit, statim ac de mente sua nobis per literas constiterit, debitam veniendi commoditatem subministraturi, eandem diuinæ tutelæ commendantes. Datum in castro nro Radnot 12. Junī 1656. Illrmæ et Rndmæ Dnaonis Vrae amicus benevolus ad officia paratus

G. Rakoczy.

Hæc est epistola missa Radnotum per famulum illrmi principis, ad quam est responsum supra die 9. Junii.

9)

1656. jun. 15.

Prasmowszki félélete a fennebbi levélre.

Illustrissime atque celsissime princeps.

Libens Illrmæ Cels Vrae obtempero voluntati meque quando iusserit, Radnotiam accingo itineri, expressiora præstolans de hac re mandata Illrmæ Cels Vrae simulque insinuata commoditatis pro faciendo hoc itinere benignitatem accepturus. Abitu nuntiorum Kosacinorum tam maturum sperare non poteram, de quorum præsentia, modo primum certo mihi constiterat a reditu mei ab Illrma Cels. Vra famuli. Quod attinet meum hac in parte desiderium, de interponenda per Illrmam Cels. Vram cum gente hac mediatione (si qua se occasio eiusdem offerret, inter hosce tractatus, qui Illrmæ Cels. Vrae hoc tempore intercesserant cum ea) id equidem non pro data mihi potestate a S. R. Mtte, et Serma republica insinuaveram, prævideri enim eæ non poterant circumstantiæ, sed bene gnarus communis sensus, S. R. Mttem et sermam rempub. belli huius civilis pertesas dispendiorum, causam suam cuiusvis et vicinis, maxime vero Illrmæ

Cels. Vrae, arbitrio, cui ex omnibus habet, cur debeat maxime confidere, facile permissuras. Nec huiusmodi unquam, prout conscius sum, refugit Illrmæ Cels. Vrae iudicium, sed ea est gentis illius belli in hoc usque tempus trahendi ratio, ut cum maxime pacis ineundæ studium præferunt, tanto fortius instaurando bello secreto insistunt usitato illis proverbio, dum ad tractatus provocant, eamus inquit hechis illudere. Mea igitur notitia S. R. Mttem unaque sermam rempublicam universi belli istius dissidium, ad Illrmam Cels. Vram, uti mediatorem referre voluisse, hocque ipsum (ni fallor) per dnum Morsztyn, vel dnum Szumowski, intimasse Illrmæ Cels Vrae, nisi hos sinceros pro pace domestica stabilienda conatus pervertisset Kozaciana pervicatia, fallaciaque nunc hos, nunc illos hostes in non-armando, ut tractatibus nec tempus, nec locus esset. Quid igitur mirum, si talium conscius, oblata occasione, si forte illi resipiscere incipiunt (quod multis constat argumentis) hæc Illrmæ Cels. Vrae insinuem, quam probe cognovi rebus nostris esse faventissima, ut pro re nata, iuvandæ addictissimæ semper vicinæ velit applicare animum Illrma Cels. Vra, certa perennis a Polonia, debitæque gratitudinis; scio probe quali ista signanda sint calculo officia, et qua prænsatione (?) quærenda; mihi suffecerit posse talia ab Illrma Cels. Vra proficisci nosse. Nec religionis (quam iniquissime prætexunt) velamine tecta hæc causa est sarta tectaque; illis uti et aliis manet prætextus licentiarum religionis umbra coloratus cuique illi genti vix aliquis sensus inest, qui recte eam novit. Hæc dicta uti et cætera iustificare apud Illrum Cels Vram paratus sum hocque, ut quamprimum mihi contingat (cuperem) salva et incolumi Illrma Cels Vra, pro qua vota nuncupo ferventissima divinæ Majestati. Albæ Juliæ 15. Junii 1656.

h)

1656 aug. 8.

Rákóczy levele Wielopolszkihoz Prasmowszki visszabocsátása ügyében.

Illustrissime dne amice Nobis obssme.

Redeuntem legatum serenissimæ Mattis regie extraordinarium, illssmum et reverendissimum dnum Nicolaum Prasmowsky, abbatie Sieciechoviensis administratorem perpetuum et secretarium regni majorem hac epistolari tessera stipare volumus, qua per nos non stetisse, quin optatum pu-

blicarum rerum tractatus finem sortiri potuerit, declarando, privatum Vestrae Illrmæ Dnis in nos studium mutui oblatione affectus acueremus (?) reciprocae benevolentiae et omnis felicitatis incrementum Illrmæ Dni Vestrae desiderantes.

Datum in castro nostro Colosmonostrensi, die 8. mensis Augusti ao dni 1656.

Illssmæ Dnis Vestrae

amicus benevolus

ad officia paratus

G. Rakoczy.

i)

1656 aug. 8.

Rákóczy a lengyel királyhoz ugyan ez ügyben.

Serenissima Regia Maiestas donec benignissime.

Quam amico vultu animoque venientem excepi illrmum ac reverendmum dnum Nicolaum Prazmowski, secretarium regni maiorem, et abbatiae Sieciechoviensis administratorem perpetuum, legatum serenissimæ Mattis Vrae extraordinarium, et quanto eundem lubentia et respectu hic commorantem tractavi, pari nunc abiturientem prosequor debiti mei in Mattem Vram cultus et observantiae testimonio. Et quemadmodum integra fide, solerti cura, dexteritate singulari muneri suo ille absolute satisfecit, insignem Mattis Vestrae in domum meam propensionem et alia sibi commissa mihi explicando; ita non dubito mutui reddendi officii percupidum studium meum et pronam conformandi me usque ad aras Mattis Vestrae desiderio voluntatem, eundem candide Matti Vestrae detecturum, speroque Mattem Vestram inter recentes reportatas ex hostibus manubias sinceram veteris amici haud aspernaturam devotionem. Caeterum supremum numen oro, venerorque, quatenus faustis rerum successibus lactando Mattas Vestra integram semper amicorum fidem experiri possit, necesse nunquam habeat. Datum in castello meo Colosmonostrensi die 8. Augusti anno domini 1656.

Serenissimæ Regiae Mattis Vestrae

addictissimus servitor

G. Rakoczy.

(Az e), f), g), h), i) alatt közlött levelek a moszkvai államlevéltárban őrzött példányokról.)

Rákóczy Györgynek Albae, 1656. apr. 2. édes anyjához, Lórántfi Susánnához, írt leveléből :

Moldvai vajda levelét, tegnapelőtt Nsdhoz emberünket elbocsátván már, vettük. Az kozák hetmannak követinek hozzánk jüvetelit írja, akkor érkezett Csogolici nevű boéra az vajdának meg az hetmantúl; az lengyel követ mi velünk fenyegetőzik volt, kozák, muszka, svéd mellől el nem áll, olyant értett; az moldvai vajda valóban reménkedik vala az előtti napokban, tatár hánnak keresnök kedvét, most meg azt írja, jól cselekszük, az ebeknek hódolni nem akarunk, csak kozák ne legyen ellenünk vélek, mi, Istent híván segítségül, tülök nem félünk. Mint tegnapelőtt is írók Nsgdnak, az emberek szándékát így értvén németek felől, hazánk oppressiójára mint igyekezik szaporítani; hát ha az tatár ellen való vigyázást intimálnók, mit nem cselekednének? Ha mi híreim lesznek, Nsgdat alázatosan tudósítani fogom . . . .

Mednyánszky Jónás 1656. apr. 21. Beczkóról Rákóczy Györgyhez írt leveléből :

Akarom kegmes uram hogy az Nagd méltóságos írásából érthetem, hogy az ösémnek Jakabfalvai uramnak semmi dolga nincs, és hogy Varsaván legyen, úgy látom kegmes uram, hogy ő Varsavárul arra Beszkiden által nehezen mehet által az sok fent lévő parasztság miatt, de erre Krakóra könnyebben kijöhetne ide Magyarországbán Árva vármegyében, ha az krakai commendant Árváig alá kisírtetné, és Tökölly uram Árvának ura is, főispánja is lévén, árvai határban szolgálai által kezéhez vétetné, szépen kijöhetne az Nagtok ledniczei jóságában : vagyis penig Varsavárul Posnaniában jühetne az egész Slesian által, mivel az ő fölsége országán és hadain mind által jühet, valakinek svéciai király passusa van, csak az rebellis lengyelektül kellenék őrizkedni.

Ezen órában érkezék kegmes uram Comenius uram embere és mely relatiókat hozott, im Nagodnak megküldtem, Schaumnak is ír ő kegme, az Schaum levelét is kit ide hoztak, megküldtem most ő kegmének ; *ír nekem Comenius titkon*, hogy *reginae Sveciae* fő hoffmester *ment* mostan *ad electorem* és hogy nála is volt az, ő általa *regina Sveciae* hivatja magához ötet *Comeniust*, úgy hogy az midűn visszatér, hogy vele együtt mehessen el, kit ő már el nem mulatja. *Ír azért nekem*, hogy *Ngdnak megírom*, ha Nagd *akar* ő általa *jelentni reginae Sveciae*, hogy Nagod *nekem megírná* és én neki

titkos írással, hogy ő *fideliter* abban *eljár*. Májusba megint kiküldi ezen kevetit hogy az által *írjak neki*, így hogyha *tengeren* által is *akar* Nagd valamit *ízenni*, hogy oda is leszen embere. . . . Az helvetusok egymással megbékélttenek, de az evangelicusoknak nagy fogyatkozásával lett, tigurumbeliekre vetik minden vétkét, nem reménlik, hogy állandó lehessen. Az mint hallom, Angliæ protector neheztel reájok, azért most az hollandusok solennis követséget expediálnak svecushoz, meg is indultak már, dánus azszerint, moszkvához is ment követje svécusnak egymás kezett végezett akkordnak ratificatiójára, kivel osztán amattúl is jün svécushoz hasonló ratificatióra. Kozákoknak is két rendbeli követjek volt mostan svécusnál és mindeneket concludáltak véle, nem hogy kívánának ő tőle elállani, de az istenért reménkednek neki, hogy el ne hagyja őket. Ezeket *Comenius ad partem* írja. . . . . Lengyelországból most hozának ezen kis írást, kit Nagdnak megküldtem; az mint látom lengyel uraim oszolni akarnak kiki mind hazafelé, ide is nagy az hire, hogy Kasimir királyt Slésiában Glogoviában várja az felesége, királyné . . . . Virtembergi herczeg (kinél imperiumban alig van egy hatalmasabb herczeg, most is sok hadat tart, özvegy ember lévén) svéciai királynak hugát akar feleségül venni, az ki hassiai herczegnél volt, kit az télen Lengyelországban megölték, úgy hiszem végben is megyen keztek az dolog. . . . .

1656 jun. 26. (Kitörölve a hely is, a név is.)

Gróf Nádasdi Ferencz írja többek közt Rákóczi Györgynek:

Az lengyel dolgokról in az melyeket continuáltatván, három helyekről vettem, Nagodnak kültem, sőt in confidentia az ú fölsége Svecusoknál levő residence levelének is extractumát; az magalhtság veszti ezt az nemzetet utoljára is *stb*.

Az utóiratja pedig: Czarnecki veszteségéről volt itt is hir, de változó, hol 6000 hol csak 250 volt az elveszteknek neve, hihető semmi nélkül nincs.

Rác György követsége az orosz czárhoz.

a)

1656 jun. 12.

Rákóczy György levele a czárhoz.

Ad magnum Moschoviae ducem, praemissis praemittendis.

Az Fged világra kiterjedett méltóságos hire neve az helyeknek messzeségét és azoknak útjaiban való minden akadályos nehézségeket annyira facilitált, hogy az ekkédiglen obstált akadályokat superálván, az én Fgedhez való devotióm nem halaszthatám tovább, hogy Fgednek több keresztyén fejedelem jóakaróinak számok között én is az én Fgedhez való sincera affectiómat az távoly való szomszédságból is ne offerálnám, congratulálván jó egészséges életének, boldog országlásának és szerencsés dolgainak. Mely Fgedhez declarált sincera devotiómnak ultronea oblatiója, ha méltóságos tekinteti előtt kedveltetni fog, hogy vegye arra való út- és alkalmatosság nyitásnak, melylyel minden tőlem lehető dolgokban szolgálatommal kedveskedni igyekező affectusom felől assecurálván, hogy bevenni több én rendem szerént való keresztyén fejedelmeknek számok közé és szokott favorába engemet is Fged méltóztassék, nagy bizodalommal kérem egyszersmind azon is, hogy levelemmel mostan elsőbben küldött emberemet illendő kegyelmességgel látván és nevemmel mondandó szavainak is hitelt adván, bocsássa minden kedves válaszszaal is vissza hozzám késedelem nélkül.

(Fejedelmi irodában készült egykorú példány.)

b)

1656 jun. 12.

A Rác Györgynek adott utasítás.

Instructio pro egregio Georgio Rác de Tövis et Daniele Tövissi ad serenissimum magnum Moschoviae ducem ablegatis internunciis nostris.

1. Kikkel, melyre és mi móddal kellessék útjokat dirigálni, arról szóval instruálván őket, alkalmaztassák ahhoz is magokat.

2. Fognak leveleket írni mind molduai vajda, az kozákok hetmanja és az tőlünk elment archimandrita is, azokat kezekhez vevén annak idejében az mi levelünk után.

3. Az ott való állapotoknak, rendtartásnak és követek dolgában micsoda módot szoktak legyen tartani, szorgalmasan megtudakozzák és úgy cselekedjenek, hogy az muszka császárnak is méltóságát illendőképpen megadják, mindazáltal az mi böcsületünket is meg ne sértsék.

4. Magoknak ne fő, hanem csak postakövetségnek nevét usurpálják.

5. Az levélnek intitulásában az szóval eleikben adatott módot kövessék.

6. Az köszöntést is nevünkkel illendő böcsülettel alkalmaztassák és az szembeléltelben is se félelmességet, se kevélységet ne mutassanak, és szavaikat, dolgokat igen discrete viseljék.

7. Hogy ennekelőtte ő felségéhez nem küldhettünk, arról ő felségét kövessék, és jelentsék meg, hogy az helyeknek távul volta és az utaknak félelmessége s nem szabadosága, az hadaknak fenn létele mulattatta el velünk; már azért az utak szabadulván, az ő felsége világra kiterjedett vitézi hirrel, névvel tündöklő méltóságos személyét hogy ne köszöntönök, el nem mulathattuk, Istentől hosszas életet és dolgaiban szerencsés előmeneteleket kívánunk és több keresztyén rendünkön levő fejedelmek között, hogy minket is igaz jó-akaróinak számok közzé bevenni méltóztassék, kérjük, assecurálván is, hogy ha ez mostani oblatiónk ő felségénél kedveltetni fog, minden tőlünk lehető alkalmatosságokban ő felségének kedveskedni készek leszünk.

8. Levelünknek pariaját kerekhez adtuk, szavaikat is úgy dirigálják, azzal ne ellenkezzék.

9. Ha kérdetnek: valami tovább való követségek van-é, azt feleljék, mostan egyéb nincsen, hanem ők csak utat nyitni és ismerkedni küldettettek s az mi ő felségéhez hajlandó jóakarattunk, indulatunk felől bizonyossá tenni, mely ha kedveltetni fog, ezután gyakrabban is mennek emberink, annyi-val inkább, ha az ő felsége jó akarattja felől mi is bizonyosok lehetünk és ő felsége hozzánk is emberit bocsátani méltóztatik.

10. Ha kérdik, akarunk-é nekik szolgálni haddal, azt kérdjék ők is, ki ellen? Arra választ tévén, viszont azt kérdjék, mivel mi az mi fejedelmünknek nem tanácsi, hanem

vitézlő renden levő szolgálai vagyunk és nem tudjuk, azért akarjuk érteni, eddig levele vagy embere által olyan dolgot kívánt-é az császár az mi urunktól? Erre egyebet nem mondhatnak, hanem azt, hogy nem kívánt; kire azt feleljék: hát miképen tudnánk mi arról választ tenni, avagy az urunk is hogy adhatott volna tanuságot arról, az miről az császárnak semmi akaratját nem értette, sőt ily messzéről csak bizonyos hír is nincsen arról, hadakozását akarja-é ő felsége continuálni, kik ellen, és viszont barátsága is kikkel van, melyekről hogy tudósítani méltóztassék ő felsége az mi urunkat, ugyan kívánja és kéri ő nagysága.

11. Eképpen annakokáért mind ezen az uton s mind egyéb tisztességes intimatiók által igyekezzenek azon, követjeket vehessék hozzánk és meg is érthessék kíváltképen ez dolgokat:

I. Az hadakozást akarják-é lengyelek ellen continuálni, mi móddal s mikor indulnak?

II. Mint való erejeket és micsoda-féle hadokat látják és érthetik lenni?

III. Az svédekkel csak barátságosok-é, avagy ugyan van valami derekas conföderatiójok?

IV. Az kozákságot úgy tartják-é, mint subditusokat, avagy csak mint barátjokat?

V. Az tatárral is mint vannak, ezekről azért és minden egyéb szükséges dolgokról szorgalmasan értekezni, vigyázni, állapotjokat kitanulni igyekezzenek és minél hamarább lehet, hozzánk visszatérni siessenek.

12. Ha kérdezkednek hadaink felől, megmondhatják, mi mindenkor kész haddal szoktunk lenni, annál inkább mostan, az körülöttünk levő országok fegyverben levén. Ha kérdik, ki ellen és mire, az feleljék: az melyre az alkalmatosság és az szükség fogja kívánni, vagy barátjok mellé, vagy ellenségek ellen, ha ki találtatik; békessége levén mindenfelől, arra fordítja az urunk hadát, az melyre akarja. Száma felől ha tudakoznak, se ne kevesétsék se felettébb rend kívül ne exaggerálják, hanem illendőképen circiter hatvan ezerig mondhatják az ország hadát fizetett hadainkon és praesidiuminkon kívül. Secus non facturi. Datum in castro nostro Radnot, 12. Junii 1656.

G. Rákóczy mp.

(P. H.)

(Eredetije a fejedelem aláírásával.)

c)

1656 aug. 6.

Az orosz czár válasza Rákóczynak.

(Megjelent Okmánytár 426. l.)

1656 jul. 1.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime & potentissime Rex dne colendissime.

8. Maji Marieburgo datae literae Mattis Vrae nudius tertius redditae sunt. Legati mei a rege Casimiro dimissi feliciter rediere ultimis diebus Maji, praeter has nullas Mattis Vrae accepi literas. Non inficior ex parte dnorum Polonorum multae oblationes mihi oblatae non fuissent, sed tamen hactenus illis sepositis perstiti firmiter in sinceritate in Mattem Vram Regiam. Legatos Serenitatis Vrae in dies expecto, accepi literas ab eis, qui, credo insciâ Imperatoriâ Matte, à Comite Georgio Illiesházio sunt arestati: nam palatinus Hungariae reddit me certiores, habere mandatum à Matte Caesarea tutos ad me dimittendi. Deus rerum archigubernus Sermæ Mattis Vrae actiones omnes secundet. Datum in castro meo Colos-Monostrensi, die 1. Julii, anno 1656.

Serenmae Mattis Vrae

stor paratissimus

G. Rakoczy m. p.

Külczim: X. Károly svéd királynak a szokott czíme.

(Eredetije a svéd királyi államlevéltárban.)

1656 jul. 16.

L'Isola jelentése.

Csak ennyi:

«Maxima spes regi Sueciae in Ragozio reposita est, quem sibi addictissimum coram iactitat. Vereor, ne profundum ali-quod ac perniciosum subsit inter ipsos commercium».

Bécsi áll. ltár. Polonica. V. ö. Arch. f. öst. Gesch. LXX. 187.

1656 aug. 3.

Lubomirski György Rákóczy Györgyhöz, tudatja, hogy a táborba készül.

Celsissime princeps domine et affinis observandissime.

Tam insigni Celsitudinis Vestrae in me benevolentiae ac humanitati, quod et invaletudini meae indolere et ex faelici (Deo miserante) armorum S. R. M. domini mei successu gaudere, ultimis datis decima quarta Julii literis testari dignata sit, quid aliud opponam non habeo, nisi illam grati devinctique affectus sinceritatem, quae continuos felicitatis et gloriae Celsitudini Vestrae optat affluxus. Scio enim unicum principum immodicumque hunc esse gloriae ambitum, hostes armis, benevolentia superare amicos. Quod vero uberiores affectum insuper per ablegatum suum Celsitudo Vestra mihi testari promittat, ut magno id reputarem mihi honori, ita illo certe susciperetur a me affectu, qualem cultus mei in Celsitudinem Vestram reposit debitu. Quia vero hac nondum omnino composita armorum tempestate vix ulla consistentis residentiae spes mihi affulget, nam vel expugnandae (Deo iuvante) Cracoviae (si ratio exposcet belli) operam dabo, vel iterum castris regiis adiungar, doleo hac vice occasionem mihi tanti suscipiendi honoris eripi, simulque testandi, quam candido, devoto et illibato colam Celsitudinem Vestram obsequio. Nihilominus quam capturus sim resolutionem, nuntiare Celsitudini Vestrae non intermittam. Cui interim omnia uberrime, ut proveniant fausta, vota votis superaddo. Dabantur in arce Rzeszoviensi, die tertia mensis Augusti, anno domini 1656.

Celsitudinis Vestrae

affinis et servitor paratissimus
Georgius Lubomirsky mp.

Jegyzet. Egy másik, aug. 6-án írt levelével felhívja Rákóczyt csatlakozásra. E levél megjelent Okmánytár 427. l.

1656 aug. 11.

A svéd kancellár levele a svéd követhez.

Illustris et generosissime domine.

Facere non possum, quin una cum Illustritate Vestra summopere laeter, esse sub auspiciis ductuque serenissimi

regis Sueciæ, domini mei clementissimi et serenitatis suæ electoralis, acie victum feliciter, fugatumque eum hostem, qui tumide ferrum hisce regionibus atque flammam minitabatur. Atque est victoria eo celebris magis, quod numerosus exercitus etc. Quod Moschos attinet, subest suspicio non vana, quod sint in nos iniquiori animo, ita tamen, ut nec certi omnino simus de eorum in bellum propensione, nec polliceri nobis ab ipsis fidam amicitiam queamus. Illud autem summa fiducia indicare Illustritati Vestræ possum, non esse alienam Suam Maiestatem a pace cum Moschovita colenda, adeoque in mandatis dedisse iis, qui militari rei in Liuonia alibique præsumt, ut, si qua spes est, quod posset Moschus aliquo modo permulceri, nihil intermittant quo ad fœderis non temerandi consilia perducatur. Attamen et ita ubique locorum curari res iussit, eumque in modum cuncta ordinantur, ut si ad arma Moschovita conclamaverit, obviam strenue hostili cuivis conatui iri possit. De Belgis nullus dubito, quin difficultates omnes brevi cessaturæ sint, ita enim summo studio legati Hollandici allaborant, ut tractatus tandem bono exitu terminaretur. Eo quoque jam res processit, ut negotium de teloniis pro transacto fere habeatur. Justant equidem legati, ut et Gedanum generalibus terminis huic tractatui inseratur; id quod non vulgarem habet difficultatem: annitemur tamen, quoad fieri poterit, ut et hic nodus publico bono et cum commodo solvatur. Exoptaverim omnino, ne abripi se Batavi sinerent, atque transversos agi Hispanorum subdolis consiliis, sic enim existimarem publicæ quieti, salutique multorum firmiter brevi consultum iri. Hisce Illustritatem Vestram etc. Elbing 11. Augusti, anno 1656.

Ericus Oxenstirn.

P. S. propriæ domini cancellarii manus.

Quid mihi polliceri debeam de Belgico tractatu nostro, vix certo affirmaverim. Nulla se iniquioris exitus species prodit inter nos commissarios, assidui etiam ad finem ac conclusionem properamus. Diversa autem videntur in ipso Belgio agitari consilia, utpote quæ suffunduntur ab aliis in rei evangelicæ et nostrorum statuum perniciem callidis. Scribenti hoc succurrit, non ineptum inter alia remedium fore, si Illustritas Vestra per principis ejusque partibus addictorum prudentiam malignis aliorum consiliis obniti vellet, accederet etiam hac opera reciprocum suæ Regiæ Majestatis domini mei studium in celsitudinem suam electoralem etc. atque universam ejus domum, et foret forsán proficuum ad majus

ejusdem stabilimentum; de quo nonnulla Illustritati Vestrae quantocyus aperire non negligam.

1656 aug. 21.

Cromwell levele a németalföldi rendekhez.

Excelsi et præpotentes domini amici et foederati charissimi. Hollandis.

Non dubitamus nos quidem, quin omnes testimonium hoc nobis perhibituri sint, nullas in contrahendis externis amicitii rationes defendenda religionis veritate potiores nobis unquam fuisse, nec conjungendis eorum animis, qui Protestantium vel amici ac defensores vel saltem non hostes essent, antiquius nos quicquam habuisse. Quo graviore animi dolore commovemur, quoties annunciatum est Protestantium principes ac civitates, quæ sibi mutuo amicissimæ summeque concordēs esse deberent, suspectas inter se esse, et non optime animatas. Vos præsertim regemque Sueciæ, quibus fortiores orthodoxa fides defensores non habet, neque socios nostra respublica conjunctiores, videri non æque ac consuevistis vobis invicem confidere, imo indicia quædam vel nascentis inter vos dissidii, vel vacillantis amicitiae haud obscura apparere. Causæ quæ fuerint utrinque et usque quo progressa animorum alienatio sit, ignotum esse nobis profite-mur. Verum tamen haud potuimus, quin gravem hanc molestiam animo caperemus ex ipsis initiis vel minima dissensionis inter fratres coortæ, ex qua tantum creari Protestantibus discrimen necesse sit, quæque si ingravesceret (quod Deus non siverit) quantum inde reformatis ecclesiis periculum impenderet, quantum triumphandi materies inimicis nostris et Hispanis potissimum daretur, latere vestram prudentiam, usu rerum solertissimam non potest. Hispano certe tantum hinc fiducia, tantum spiritus accessit, ut non dubitaverit per legatum suum apud vos commorantem sua vobis consilia, idque de summa reipublicæ vestrae audacissime obtrudere, et partim injecto renovandi belli metu terrere, partim ostentata utilitatis falsa specie, sollicitare vestros animos est ausus, ut relictis ejus hortatu amicis vetustis ac fidelissimis, Gallo, Anglo, atque Sueco, arctissimam cum hoste ac tyranno quondam vestro, pacato nunc scilicet, et quod maxime metuendum est, blandienti, coire societatem velletis. Sane qui ex hoste inveteratissimo, arrepta tam levi occasione, pro consiliario repente vestro se gerit, quid est, quod iste sibi non

sumeret, quo non audaciæ progredieretur, si cernere id semel oculis posset, quod nunc animo duntaxat concipit atque molitur, discordiam nempe inter Protestantes, ac bellum intestinum. Nescii non sumus vos pro sapientia vestra, quis sit Europæ universæ status, quæ Protestantium præsertim conditio. sæpius cum animis vestris cogitare, Helvetiorum pagos orthodoxam fidem sequentes novorum motuum a popularibus suis fidem Papæ sequentibus jam jamque ciendorum expectatione suspensos teneri, ex eo vixdum bello emersos, quod religionis causa ab Hispano, qui hostibus eorum et duces dederat et pecuniam suppeditaverat, conflatum est atque accensum, vallium Alpinarum incolis consilia Hispanorum eandem rursus machinari cædem atque perniciem, quam superiore anno crudelissima intulerunt, Protestantes Germanos sub ditione cæsaris gravissime vexari, sedesque patrias ægre retinere, regem Sueciæ, quem Deus, uti speramus, fortissimum religionis orthodoxæ propugnatorem excitavit, cum potentissimis Reformatæ fidei hostibus bellum anceps et asperrimum totis regni viribus gerere, vestris provinciis infesta vicinorum Papistarum, quorum princeps Hispanus est, nuperrime icta fœdera minitari, Nos denique indicto Hispanorum regi bello esse occupatos. In hac rerum inclinatione, si qua inter vos regemque Sueciæ discordia existeret, Reformatarum totius Europæ ecclesiarum quam miseranda conditio esset, quæ hostium crudelitati et fauori penitus obicerentur? Hæc nos cura haud leviter tangit, eundemque vestrum esse sensum confidimus proque vestro in communi Protestantium causa præclaro semper studio, ut pax inter fratres, eandem fidem eandem spem sequentes, intemperata servetur, vos vestra consilia ad has rationes esse accommodaturos, quæ cæteris quibuscunque anteponenda sunt, nec quod paci inter vos regemque Sueciæ stabiliendæ possit conducere quicquam esse omissuros. Qua in re si nos usui ulli esse possumus, quantum apud utrosque vel auctoritate vel gratia valemus, nostram vobis operam libentissime profitemur, Sueciæ quoque regi eandem deferre paratissimi, ad quem etiam legationem quamprimum mittere in animo habemus, quæ hac de re quid nostræ sententiæ sit, exponat, Deumque vestros animos ad moderata consilia flexurum esse speramus, vosque cohibiturum, ne quid ab alterutra parte fiat, quod irritare possit, remque ad extrema deducere, sed ut contra pars utraque remove velit, quicquid alterutri offensum aut suspiciosum esse queat. Id si feceritis, et hostes frustrabimini et amicis solatio eritis, et vestræ denique salutis reique publicæ quamoptime prospicietis. Hoc etiam uti per-

suasissimum vobis sit rogamus, daturos nos esse operam, quoties facultas oblata fuerit, uti nostrum erga foederatas Belgii provincias summum studium benevolentiaque appareat. Deum proinde assiduis precibus obtestamur, ut vestram rempublicam pace, opibus, libertate atque imprimis christiana fidei amore ac vero cultu florentissimam conservare perpetuo velit. Ex palatio nostro Westmonasteriensi die 21. Augusti 1656.

Vester bonus amicus.

(Mind két levél egy íven készült másolat, mely valószínűleg a svéd követnek küldetett meg s ezek által közöltetett a fejedelemmel.)

R. Györgynek, Monostoron, 1656. aug. 15-én édes anyjához írt leveléből:

Az mi az svéd követek jüvetelit illeti, az követek járása böcsületekre van ugyan az nagy embereknek, de bezzeg mi mostan svecus követ jüvetelit nem kívánjuk vala. Mint Menyánszki uram írja, Pucham írta Révai Lászlónak, ő felsége elhitte, mi ellene indulunk s ötet rendelték, bizonyos haddal Kállóra jünne; nekünk pedig ő felsége ellen semmi szándékunk, csak hagyjanak békét. Irtunk palatinus uram(nak), mi csoda hír jü filünkben, ha van-é valami benne s oly hazug hírekre nézve szegény hazánkat s szabadságít ne rontsák; mert mi ő felségének szolgálni kívánunk, egyébbkint, ha úgy lesz, nekünk is különben kell vigyáznunk. Az svecusok győzedelmét elhisszük, eddig Nsgd hallotta, Isten megsegítette őket; csuda szín alatt akar császár Prussziában kapni Leopold herezeg által, már egy rész hadát Engerfurttal Olaszországban küldte Modensis herezeg ellen, kit mivel az francus vett oltalma alá, elhisszük, segíteni is fogja derekason; nagy had kerekedik ki belőle; hogy ő flge sok felé kapjon, nehezen hihetjük. Haller uram írta vala, egy hete az török gyülekezék, ujobban azolta ujobb hírünk nem jüve, Barcsai uramnak is Lugasban szombaton kellett be menni, ő klme sem ír; ha igaz volna az hír, újultak volna. Mi eddig is innét elindultunk volna, de az asszony ő klme van rosszúl, az gátolta. Ugy hozák hírét, Sebesi Ferencz jü csak hetmany követével, reménljük, hitlevelet hoznak az kozákoktól; ha mi hírünk lesznek, tudósítjuk Nsgdat. Az szegény urunk idejebeli conventiós könyvek nálunk vadnak, de Ecsedben más kívületünk hozzá nem nyúlhat . . . . .

Kowalowski és Hrusza követsége.

a)

1656 jul. 28.

Chmielniczki Bogdán levele Rákóczyhoz.

Sersme Transylvaniae princeps, dne et amice nobis observandissime.

Non alia debuit a nobis gen. dno Francisco Szebesi de Bolgarfalva praestari humanitas, quam quae boni nuncii delatorem, intimaeque sinceritatis Suae Sersmae Celdnis contestatorem concernebat. Quapropter quantumcunque in nobis virium fuit et ingenii, totum id in eo excipiendo curavimus demonstrandum, ut et ipsi, et universo Rossiano orbi de immobili nostro erga Suam Sersmam Celdnem, tanto planius et plenius innotescere possit affectu, mutuaeque inter nos comparanda, jamque in spe existente necessitudine, quam brevi in optimos amicitiae fructus exerescere non dubitamus, cum primum specialibus nostris in hoc opus perficiendum, consummandumque legatis, sufficientique et omnimoda potestate in id munitis Suam Sersmam Celdnem reddiderimus certiorum. Prout quidem non multa interposita mora cordi nobis est eosdem ablegandi, ne forte praese sumptum propositum fortuitae ulteriores praeripiant difficultates, non sine praecipuo utriusque boni incommodo detrimentoque. Ast opinamur deum optimum maximum christianae auxiliaturum intentioni, eamque ad felicem deducturum effectum, quoniam ipsi quoque in indissolubili proximorum beneplacitum esse, notum habemus charitate. Quae priusquam e nucleo in dulcem prorumpet fructum, interim optimam a superis valetudinem cum faustissimo in omnibus progressibus successu Suae Sersmae intime praecordialiterque precamur Celdini, et in praesens nostram cum obsequiis promptitudinem immutabili Suae Sernitatis commendantes benevolentiae. Dabantur Czyhyryn die 18. (új szerint 28) Julii anno reparatae salutis 1656.

Sersmae Vrae Celdnis

amicus intimus obsequiisque paratus
Bohdan Chmielnicki
dux Cohortium Zaporoviensium.

Kivül: Sersmo dno Georgio Rakocy principi Transylvaniae,

partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti, dno et amico nobis observandissimo.

b)

1656 jul. 29.

A Kowalowskinak és Hruszának adott utasítás.

Grosorum Joannis Kowalowski Asauli generalis exercituum, et Joannis Hrusza, a nobis Bohdano Chmielnicki generali duce cum exercitu, imperatoriæ Mtis Zaporoviensi, ad sersum Transylvaniae principem legatorum, legationis summa et compendium.

1. Quoniam sersmus Transylvaniae princeps miseretur, prout et antea ducebatur, profusi sanguinis christiani commiseratione, ideoque ex animo complanationi inter nos et Polonos studebat: jam hoc universo innotuit orbi, propalatumque ore omnium est, nullas a nobis Polonis ansas et occasiones datas fuisse ad dissensiones faciendas, sanguinemque profundendum; sed eodem modo, prout et antehac Poloniæ regibus eorumque fidelitati addicti eramus, juramentumque conservabamus integerrime: huic itidem conservare semper prompti paratique eramus. Igitur quoniam Poloni vetustissimis libertatibus nostris vim inferre ausi sunt, et aliquoties sanguinem christianum innocuum in oris Ukrainensibus profuderunt, ecclesias ritus nostri ademerunt, unitisque eas multis in locis contulerunt, ad extremum fidem etiam nostram eradicare in animo habuerunt et optarunt; hacpropter existentes innocui ab omnique culpa vacui, Deo in auxilium implorato, sacrosanctam proteximus fidem, nostrasque avitas immunitates; ideoque quidquid factum, numini supremo universoque patet orbi, id non nostra culpa causaque actum fuisse. Ratione vero eius quod sersmus princeps exoptet fieri concordiam: non renunciamus, sit modo non sine emolumento imperatoriæ Mtis, et absque partium Sveticarum detrimento. Quod contingit imperatoriam Mtem, cum hac inituri sunt et facturi compositionem Poloni Vilnæ die 10. Augusti, cuius effectum combinationis nos quoque attente spectamus. Ut autem absque regis Svetici detrimento? ipsemet sersmus Sveciæ rex attestaretur, prout et nunc experitur nullas a nobis habere experiri que offensiones, nec quicquam sinistrum eidem a nobis optari; cum etiam nobis

quoque adversum nihil fuerit præstitum. Ast Polonorum postquam oculis nostris conspeximus versutias, quod diversas conducant nationes in nostram perniciem; nos quoque tutelæ patrociniæque imperatoriæ Mtis addicere devovereque omnino debuimus.

2. Infallibilis hæc est veritas: cuiuslibet belli non alium esse terminum, scopum atque finem, quam concordiam et pacem; quæ si deberet inter nos et Polonos perfici, ut sersmus princeps officio dignitateque mediatoris potiatur: ast cum percurrit mente Zaporoviensis exercitus ilmusque dnus campiductor simul, aliquoties a Polonis juramento etiam firmatam pacem labefactatam fuisse ruinatamque, atque nunquam sincere cum ilmo campiductore exercituque Zaporoviensi conversatos fuisse; imo vero diversas ab eis in nostram extirpationem rationes concitari, civitatesque Ukrainenses funditus aliquoties extirpari delerique; quo igitur modo cum tam perversis pax consummari potest hominibus? Et quamvis ilmus dnus campiductor in votis semper habuit et nunc optat mediatorem pro suis partibus sersmum principem habere: sed cum ipsi non faveant concordiæ unionique, res igitur ardua esse videtur. Tamen si modo absque ulla hypocrisi appetant complanationem, sersmum principem de arbitrio interpositioneque ex parte nostra absque dubio sumus compellaturi.

3. Quemadmodum primo adhuc inchoati belli anno sinceram nostram sersmo principi contestati simus amicitiam, illamque omnibus hisce temporibus detinuerimus inviolatam, non secus et nunc eandem in primo retinere statu fundamentoque parati sumus; solummodo orandus est serenissimus princeps, ut sua sersma celsdo memor existens huiuscemodi propensæ nostræ amicitiae, in præsentia memoratorum legatorum nostrorum in stabiliorem amicitiae conservationem iuxta singularem normam a nobis legatis nostris concreditam, literisque et scripto expressam dignetur exequi juramentum. Nos vero juramento veraque conscientia obstricti sumus legatis grosis sersmi principis apud nos ad præsens hospitantibus, quod quamprimum sersmus princeps in conspectu a nobis delegatarum personarum præstiterit juramentum, nos quoque (dum modo srmus princeps suos rursus mittat legatos) in instanti hisce præsentibus ad nos destinatis, forma et modo a sersmo principe oblato simile exequi non abnuemus nec recusabimus juramentum. Nunc vero occupationum negotiorumque ab imperatoria Mte nobis in-junctorum causa, non patuit nobis commoditas in tam arduis vicibus tribunorum, totiusque præfecturæ exercitus Zaporo-

viensis colligendæ, convocandæque, nec etiam præstandi, non differendique juramenti.

4. Bene nobis hoc notum compertumque sane est, quod tam fides nostra quam et hæc, quæ ditionibus sersmi principis ejusque continetur dominio, sit Polonis odio atque abominationi, ac proinde si Poloni hominibus nostram confitentibus religionem, vel his qui eandem, quam et sersmus princeps veneratur, pressuram aliquam angustiamque facere habuerint in animo: nos ergo junctim unanimiterque cum sersmo principe huiusmodi tueri defendereque homines, pro fideque mutua resistere tenebimur.

(Egykorú másolat.)

Jegget. V. ö. Okmánytár 479. l. Sebesi Ferencz Naplójával.

c)

1656 aug. 13.

A moldvai vajda levele Kowalowski követségéről.

P. S. Az este érkezék meg Sebesi Ferencz uram az hatmany ő klme küvetével együtt. Ma reggel ő kglme s mind az kozák küvetek velünk szembe levén, az kozákok ketten vadnak, egy Kovaloczki nevü, a ki az hatmany minden tanácsiban és secretumiban vagyon, az másik esmét egy pizárja* az hatmánna, igen tanolt s jó fejü ember, de az a Kovaloczki álnok, ravasz, Mi az mint eszünkben vettük, Sebesi uram nem sokat procedálhatott ez dologban és az Ngodtól kiadatott punctumakra s kívánságára az kozákság nem akarta megállani; az hatmany s Vihovski megesküdt volna, de az egyéb polkovnikság és az kik az zaporosiai hadnak fejek, nem akartak, kívánván ezt Ngodtól előszer és országától, azután Ngod azon küvetekkel együtt odabocsátván küvetét, ők is, valamint Ngod kívánja, úgy eskesznek meg, de különben nem; még ezt is mondanák, hogy oly instructióval bocsátotta az hatmany őket, hogy tollunk megtudakozván, reá megyen-e Ngod arra egész tanácsosival és köttet-e Ngod így véllek, az mint ők akarják? ha mi nem biztatnók őket arra, Ngodhoz sem jünek, hanem innét visszatérnek. Mi őket mindenképpen biztattuk, mondattuk ezt is: fejedelmek s királyok között nincsen olyan szokás, hogy személyek szerint megeskedjenek,

* Magyarúl: irlnok.

és minthogy Ngod absolutus dnus, az mit Ngod sub verbo principali köt véllek, azon megálljanak. De ők így sem akarnak, azt mondják: az fejedelmek megváltoznak és az kötés fen nem maradhat, hanem az országtól is kell venni assecuratoriát. Vesszük eszünkben ezt is, hogy ha most Ngod véllek nem köt, ezután nehezebben juthat ahhoz, mert ők ezt mondanák, hogy ezután ők is elhagyják, ha Ngod most véllek úgy nem végez, az mint kívánják. Ezt is vettük eszünkben, hogy ezt is az tractában akarnák forgatni, hogy mikoron rá szorulnának, az lengyel ellen segítséget is adjon Ngod, s mind mi ez két Oláhország, mert soha ő nekik az lengyelekkel békességek nem leszen. Sebesi uram ő kglme odaérkezvén, Ngod bővebben értheti. Ngodat isten nagy elmével áldotta, tanácsunk nélkül nem szűkölködik, de még is jelentjük Ngodnak, jobb volna most végezni, ne késődnék az üdö, mert midőn Ngod véllek köt, más pogányok sem fenyegethetik véllek, hanem inkább Ngod fenyegetheti másokat.

(A moldvai vajda egy levelének utóírata.)

d)

1656 szept. 7.

Rákóczy assecuratoriája a kozákok számára.

Nos Georgius Rakoci, dei gratia princeps Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dnus et Siculorum comes, cum cæteris regni nostri Transylvaniæ et partium Hungariæ, ejusque confiniorum dynastis et magnatibus, notum facimus, fideque sacrosancto juramento obstricta protestamur: Quod quamprimum nostras intentiones ratione perpetuæ cum illo campiductore, universoque Zaporoviensi exercitu jungendæ componendæque amicitia deus optimus maximus ad felicem deduxerit effectum, nosque fecerit sibimet indisjunctos, abhinc indemnitati universi exercitus in omnibus præcavere tenebimur; nullasque factiones in detrimentum et noxam cum extraneis per se ipsi, nec per substitutas et subornatas personas machinabimur regionibus; imo vero ne ullis quidem ad moliendum allicitamentis nos perducere sinemus, præ oculis semper timorem dei unius in essentia, trinique in persona habentes. Quin si quis offensiva eidem illo campiductori, universoque exercitui, necnon et successoribus ejus, ditionibusque ejus potestati adjacentibus arma inferre conatus fuerit, mature, quamprimum ad nos infensi cujuscunque

animi devenerit notitia, denunciare, præcustodire, junctisque apertas inimicitias viribus, cum successoribus nostris de jure et conscientia fugare debebimus. Super hæc, quicumque vel minimo progressu hostem sese jurato nostro ausus fuerit declarare; eidem nos quoque sinistrum præbebimus affectum, utque hostes communes, prout et amicos indisjunctos æviterne sumus habituri. Quod si a propinquis regionibus, ratione cujuscunque prætensionis, ilmo dno campiductori, universoque exercitu Zaporoviensi, necnon successoribus ejus illata fuerit injuria, nosque de eorum tribulatione redditi fuerimus certiores, illico castra movere, suppetias mittere, victus et omnium sufficientiam apparatusi bellico necessitatum exhibere, nos successorosque nostri cum omnibus officialibus consiliariisque regni hujus obligati erimus, sique conjunctim omnes hostes a finibus nostris communibus propulsabimus. Ante omnia vero, si quis orthodoxæ illorum religioni, quam avite colunt et observant, manum injicere velit; quemlibet talem, sit quamvis de sanguine nostro, nulla sanguinis et affinitatis habita ratione, optimæque antea nobiscum conversationis, a proposito primum arcere, monitoria deinde adhibere, sique pertinaciter obstinateque in sua velit persistere cordali duritie, armis et ferro persequi nostrum et successorum nostrorum munus erit. Ex subditis vero, si quis rixas excitare cum confinibus exercitus Zaporoviensis ausus fuerit, exindeque possit oriri aliqua dissensio, atque divortium pactæ fraternitatis; omnes ejusmodi justa exquisitaque per præpositos urbium, confinaliumque præsidiorum nostrorum edita inquisitione, coërceri curabimus, ulterioribus occurrentes tumultibus, incendioque obviantes intestino, cum illud sit prima et certissima omnium (fortissimorum quamvis) eversio regnorum. In summa quotquot ortæ fuerint difficultates, utriusque nostrum obstantes incolumitati, mature prævidebimus præcustodiemusque, ne communi bono aliqua inferri possit noxa. Omnino ne in minime quidem fœderatæ amicitie conditione orbitaque a se discrepabimus, sed attente cum successoribus nostris omnibusque regni magnatibus pacta fraternitatis jura conservabimus, incolisque nostris conservari integre et intermisce inhibebimus. Hæc autem omnia ut inevitabili gaudere possint immunitate, accitis universis statui conservando regni nostri necessariis magistratibus, consiliariis, officialibusque factum, scriptumque juramentum sigillo nostro, præmissa prius manus propria subscriptione, obsignari in integram regni totius evictionem, vimque et fundamentum præposteræ memoriæ, jussimus. Actum et datum die 7. Septembris.

Hátlapján: Paria diplomatis illrmo campiductori et exercitui Zaporoviensi dati. Lecta et collata cum originali per Stephanum Beszerményi mp.

Jegyzet. Az Okmánytár 450. lapján még két assecuratiója van közölve Rákóczynak, melyek közül a második ennek pótlékát közli. A Rudawszki által 375. lapon nov. 20-iki kelettel közlött assecuratoria ettől lényegesen eltér. Maga a kelet helye «Datum in loco residentiae nostrae Albæ Colosmonostoriensia» mutatja, hogy egy hibás másolatról vétetett: nov. 21-én Rákóczy Fejérvárt volt. Nov. 29-én azt írja Rákóczy a moldvai vajdának «az három országgal s kozákokkal való összeesküvését . . .» (Török-magyar-kori Államokmánytár I. 437. l.) ez mutatja, hogy Ujlaki eljárása eredményét Rákóczy már tudta. Nem lehetetlen azonban, hogy Hentertől vagy Horvátótól, kik november második felében röviddel egymásután mentek el Kozákországba, küldött Rákóczy új diplomát — ez azonban nem változtat a dolgon.

e)

1656 szept. 7.

A tanácsurak és főrendek assecuratoriája.

Nos celsmi principis domini domini Georgii Rakoci dei gratia principis Tranniae partium regni Hungariae domini et Siculorum comitis consilarii et officiales primarii. Ad universorum et singulorum, quibus competit, notitiam volumus pervenire per praesentes, quod cum praetitulatus celsmus princeps dnus dnus noster clementissimus inter cetera solertis et sollicitae providentiae curaeque publicae munia bene nosset praecipuum esse et necessarium tam solii sui firmandi, quam regni roborandi et ditiones suas in pace conservandi, contraque inimicos tuendi medium, cum vicinis nationibus christianis concordis amicitiae et amicabilem concordiae culturam, quin imo quanto arctiori foederis vinculo populi christiani sibi invicem uniantur, tanto altiores pacem suam radices agere, florere, fructusque proferre sentiant, fortiores ad sui defensionem contra hostium insultus existant, ac omnino hostibus ipsis formidabiliores evadant, quam quidem honestam et utilem confederationem et divina et humana iura non solum permittant, sed etiam svadeant: Igitur etiam sua celsitudo laudabili ceterorum christianae religionis et nationis principum exemplo cum illrmo dno Bohdano Chmielniecki,

exercituum Zaporoviensium generali campiductore, eorumque primariis officialibus et ordinibus universis certum fœdus, idque ex dictamine constitutionum regni hujus suæque capitulationis, nobis quoque humillimis fidelibus suis consiliariis primoribus regni ordinibus et honores tenentibus clementer communicando communique consilio et voto sub modis infrascriptis concluderit et pepigerit, diplomaque ex parte suæ memoratæ dominationis campiductori ac exercitui Zaporoviensi medio ablegatorum transmiserit permutandum, tenore subsequenti.*

Cui fœderi nos quoque sub sacro sanctæ ac christianæ fidei nostræ vinculo (præmissa celsum principis dignitate) lubentes et volentes ** subscribimus ac ad singula ejusdem puncta præstanda illibateque et sancte servanda tam nosmet ipsos, quam etiam successores nostros obligamus, tamdiu scilicet, quamdiu et memoratus illrmus dnus generalis campiductor, ordinesque militiæ Zaporoviensis ac successores eorum fœdus hoc cum celmo principe dno nostro clementissimo successoribus suis ac etiam nobiscum et successoribus nostris utrinque pactum, quoad omnes ejus continentias, clausulas, articulos et puncta sancte et juste observaverint. In hujus itaque fœderis robur ac firmitatem perpetuam præsentibus nostras manuumstrarum subscriptionibus sigillorumque obsignationibus communitas dnus campiductori ac exercitui Zaporoviensi mittemus. Actum et datum etc. anno die locoque supranotatis.

(Fogalmazvány Kemény János javításával.)

1656 szept. 7.

Chmielnicki a fejedelemnek: kéri, hogy a svéd királyhoz írt válaszát juttassa el hozzá.

Sersme princeps Transylvaniæ dne et amice nobis observandissime.

Magnum inde Celdnis Suæ erga nos immutabilis benevolentiae cognoscimus documentum dum et quando, partim adventum ad Suam Celdnem legatorum ser. regis Sveciæ nobis denuntiare, partim literas eiusdem Mtis suæ ad nos ordinatas sine mora per celerem cursorem remittere Sua Celdo dignata sit. Quibus attente perlectis, eisdem ad præ-

* Ide volt tisztázatlan beíratva Rákóczy fennebbi diplomája.

** Idegen kézzel vannak e szavak beíratva.

sens respondemus, petentes et obnixe requirentes, quatenus Celdo Sua easdem responsorias literas nostras, vel manibus legatorum sersmæ Mtis ad Suam Celdnem missorum (ni sunt expediti) demandandas, vel si iidem legati a Sua Celdne sunt remissi, ad ipsum ser. Sveciæ regem ordinandas pro suo erga nos affectu studeat. Legati Suae Celdnis a ser. imperatore Moschorum reduces, ab eodem benevole suscepti et expediti sine ullo salutis discommodo feliciter ad Suam Celdnem perveniunt. Nos quoque speramus et rogamus nostros legatos a Sua Celdne cum desiderabili amicitiae fructu absque mora dimittendos, et rumor.s integritati nostrum proficuos nobis inposterum si qui forent, denuntiandos. Interim nos cum obsequiis nostris benevolentiae Celdnis Suae commendamus. Datum Czyhiriniæ mense Septembris, die 7. 1656.

Sermæ Celdnis Vrae

benevolus amicus et obsequi promptus

Bohdan Chmielnicki

general. cohort. Zapor. mp.

Külczim: Sersmo Georgio Rakoczy dei gratia principi Transylvaniae, stb.

1656 szept. 7.

L'Isola jellentése.

«Serenissimus rex Sueciæ destinaverat quendam colonellum, cuius nomen mihi excidit, ad principem Transylvaniae, sed cum immodico plenus vino temere equum impelleret, rapidissimo cursu deiectus occubuit. Huic sufficiens dicitur quidam nomine Celestinus Sternbach, qui nunc arcana regis Sueciæ negocia per Silesiam curat et Wratislaviæ commoratur (nescio an secreto vel publice); finis commissionis est, ut conetur Ragozium ad partes allicere, oblata ipsi Cracoviâ in præstiti auxilii et sumptuum refusionem. Mihi denuo asseritur viro fidedigno, Wratislavienses esse Svecis summe addictos» . . . stb.

Wojakowski János követsége Rákóczyhoz.

a)

1656 szept. 26.

Rákóczy válasza Wojakowski előterjesztésére.

Resolutio suae celsnis principalis ad puncta per magcum dnum Johannem Wojakowski, venatorem Premisliensem proposita.*

Qua confidentia mentem suam cels. princeps ilmo dno mareschallo detexit, pari eundem quoque synceritate suae celsni respondere, resolutiones ejusdem tum per legatum, tum per literas factae apprime testantur, et ulterius continuandi tractatus ansam praebuere.

Quam celsmo principi illusum sit, illa reverendmi dni Prazmowski legatione, impossibilium objectione conditionum, ita ut tractatus nec inchoari quidem, nedum progredi vel finiri valuerit, in punctis religionis, educationis, matrimonii clare liquet. Accessere variatio ordinis et modi circa electionem, adoptionem jam antea oblatam, omnium denique in legatione propositorum articulorum in sequentem reipublicae conventum rejectio; quae omnia fuerintne debita sinceritati suae celsdini praemia, et non acri potius doloris sensu agnoscenda, ipsius ilmi dni mareschalli arbitrio submittit sua celsdo, quem non modo conscium eorum non fuisse existimat, sed si non sui, boni certe publici causa indoluisse arbitratur.

Non postremum hoc quoque erat, quod ad sarmam caes. Mtem expediti legati in procinctu esse ferebantur de obtinendis suppetiis, et forte etiam de successione, ut fama vulgabat, tractaturi. Quibus omnibus difficultatum momentis intervenientibus, ex altera vero parte Svecorum, Kozacorum et Tartororum praesentis quoque stimulata sua celsdo, quid rationes quoque suae celsdnis postularent, solícite deliberatura illmi dni mareschalli, talis scilicet amici, cum quo arcta affinitatis necessitudo et amicitiae commercium intercessit, judicium exquisivit.

Non opus quippe erat argo, ut contemptum praecedentia sapere viderentur, et per impossibilitatem conditionum liquebat tractatus duntaxat quæri declinationem, inveteratus

* V. ö. Lubomirski nov. 14-iki levelével.

nihilominus suæ celnis erga gentem Polonam candor ita prævaluit, ut cum nullis hactenus in præjudicium vel noxam illius pepigerit; licet suæ suorumque securitati provinum a sua celsdne sit modis et conditionibus humano divinoque juri et præsentī rerum statui conformibus.

Sopitam pene jam spei de futuro tractatu scintillam excitavit intimatus per illum dñum mareschallum modus, quo obex ille de religione silentio prætereundo sanari valeat, nec personam suæ celsdnis fore extra considerationem. Cum ergo momenta regnorum ab altiori manu versari certum sit, faventibus obniti fati degeneris foret animi. Quare si constans erga suam celsdinem reipublicæ inclinatio perseveraverit, ab æquis et honestis conditionibus sua celsdo minime abhorret, tractatusque de medio condigno, instituere haud abnuī, in antecessum tamen de infra specificandis edoceri pretium operæ est.

1. Quoniam arctum suæ celsdini cum sac. cæs. Mte fœdus intercedit, cujus observandi religiosa apud nos fides est, dum intemeratā ex ea quoque erit parte ejusdem observantia. Proinde si tractatus aliquis cum sua Mte jam institutus sit, in præjudicium pactorum conventorum sua celsdo injurius esse recusat.

2. Ut qualis ratio foret habenda personæ suæ celsdnis, atque filii, id non ambigue sed expresse declaretur.

3. Ut proportionatum officio cels. principis assignetur præmium, ostendaturque quidnam compendii in regnum Transylvaniae inde derivetur. Periculum enim quod in persona sua celsdo, cum ilma domo sua, pacatoque nunc suo regno lubricæ fortunæ aleæ (cujus jactus incertus est), se committendo subit: item ærarii evacuatio, et similia præsentia et certissima sunt, recompensatio vero, quæ ex successione duntaxat obventura proponitur, incerta prorsus, ut quæ solius omniscii numinis arcana pateat menti. Quem enim primum vel postremum humanitatem exuere ordo fatorum constituerit, nulli constat. Certum igitur aliquid assignetur, ut societas regiminis, vel quid simile.

Licet magæus dñus legatus conditiones minime graves proponendas asserat, de iis tamen nonnisi propositis suæ celsdni judicare integrum erit: dantibus quippe aliquæ faciles videri possunt, recipientibus secus. Suæ celsdni quo religiosior est pactorum observantia, ita nonnisi mature libratis, iis solet involvi. Illæ igitur conditiones per expressum ponendæ erunt.

Gratum suæ celsini accidit, moneri per illum dñum mareschallum, quatenus conjunctionis cum sersma regina

diligens habeatur ratio, sponte quippe sua celsine ad præstandum omne genus respectus et officii suæ Mti(tanquam reginæ numeris omnibus ad perfectionem absolutæ) prona, quod suæ Mti per illum dnum mareschallum significari etiam atque etiam desiderat sua celsdo.

Quod per dnum legatum intimatur ambiri successionem a diversis magni nominis et potentie principibus, suæ celsnis tamen respectum in consideratione reipublicæ prævalere: nullorum meritis derogat sua celsdo, quantulumcunque vero id est, quod a benigna dei manu gratis ipsa accepit, id reverenter munus ejus agnoscit, qui cuique pro modulo quod satis est, emetitur gratiæ. Porro ut alii sua emineant prætensione, in sincero sane erga rempub. candore, beneque de illa merendi studio, nulli cedit sua celsdo. Imo si conjunctio hæc felicem sortiri posset effectum, non unius duntaxat nationis sociis viribus augeretur respublica.

b)

1656 szept. 26.

A válasz magyar fogalmazványa.

Az minemű confidentiával és szivünknek megnyitásával communicáltuk az marsalkkal ő kglmével az immár ő kglménél constáló dolgokat, hasonlő synceritását experiáljuk ő kglmeknek is mind követje, s mind maga embere által lött resolutiójából, melyekkel indított arra, hogy tovább is azon confidentiával való tractatust continuáljuk az előttünk álló materiáról.

Prazmowski uram által lött követséggel miképpen illudáltattunk légyen, egyikkel in puncto religionis, educationis, matrimonii impossibilis conditionának pro immutabili fundamento feltételével; másikkal az adoptionának és electionának rendi felől lött oblationának megváltoztatásával, és mindezek s mind egyéb legatiójában proponált szükséges dolgokról való tractatusoknak abrumpálásával, s jövőndő országgyűlésére való relegálással, igaz synceritásunknak ily jutalmot vételét hogy ha nem szivünk fájdalmával érezhessük-e, merészeljük az ő kglme jó iteletire támasztanunk, úgy mint ki felől úgy vagyunk persuasusok, nem hogy conscius lött volna az dologban, de sőt ha nem mi reánk, az közjóra nézve fájlalja ezekkel való megbántatásunkat.

Járulván pedig ehez bizonyoson való megértése annak is, hogy római császárhoz ő fgéhez expedíalt követek in

procinctu volnának, mind ő fge segítségének impetrálásának s mind pedig lengyelországi királyságnak successiója felől való tractatusa, nem csudálható dolog tehát, ha ő kglmét ily confidenter tudósítottuk az interveniált akadályok miatt magunk dolgaira való vigyázásunk és gondviselésünk felől és kívántuk atyafiságos tetszésének velünk való közlését, urgeáltatván mind sveciai, kozák és tatár követeknek jelenlételektől.

Noha pedig a fennemlített okokra nézve látván mint valami contemnáltatásunkat, holott az hol impossibilis conditiók proponáltatnak, ott az dolog elmúlásának alkalmatosági kerestetnek; mindazáltal belénk oltódott ő kglmekhez való sinceritásunk úgy contineált bennünket, hogy egy nemzettel is ő kglmeknek ártalmokkal való végezésekre ez óráig nem léptünk, noha egyébiránt magunknak és birodalmunknak oltalmára, erősödésére való mediumokat elkövetnünk tam *divinæ, quam humanæ leges* megengedvén, *statuum etiam modernorum rerum rationes* efflagitarunt.

Az ekkédiglen bennünk meg nem aludt Kgldehez való szeretetünknek tüzét megéleszteni láttatván mostani Kglmed izeneti által intimáltodott facilitatiója és modificatiója, quoad punctum religionis, loco remedii arról való tractatusnak silentiumával, és nemcsak gyermekem, hanem magam személyének is respectusával. Távolý legyen az, hogy tudván kisebb dolgokat is isten munkáiból származottaknak lenni, ő fge böles dispositiója ellen reluctálni, és az ő kglmek ily méltóságos állapotok felől való oblatióit megvetni akarnók, és hogy ha az elindított jóakaratnak continuatiója perseverál, ahoz szükséges requisitumok és mediumok felől tractálni ő kglmekkel készek vagyunk, csakhogy elsöben elmúlhatatlanúl látjuk szükségesnek ez alább megjegyzett dolgokról való tudósíttatásunkat.

Egyik, hogy tolláltassék azbéli scrupulusunk, hogy quoad negotium successionis római császárral ő fgével való tractában nem egyveledtenek legyen, ki ha vagyon, ő fgével nekünk confederatióink lévén, annak megsértésére mint eddig, úgy ezután is okot adni távoztatunk, valamig az ő fge részéről is arra való alkalmatosság nem supeditáltatik.

Másodszor, hogy az mit ő kglme követje csak szóval ugyan, de nem írással kérdésünkre jelentett, quoad successionem magunk személyére, ac in casu obitus fiunkéra is lenne az respectus.

Harmadszor, hogy avagy de sociali regimine, avagy loco præmii qualis debeat fructus redundare mind magunk személyeinkre, mind pediglen Erdélyországra nézve, holott az

successióknak titularis reménsége post obitum regis (kit isten sok időkre halaszszon) lévén, annak assequalhatása vagy on csak isten titkában, ő kglmek pedig mitőlünk mindjárt kész szolgálatot, tárházunknak megüresítésével, az magyar nemzetnek vérével, békességes birodalmunkból országunkkal és szerelmesinkkel együtt a szerencsének bizontalan kimeneteleink koczkájára való bocsátkozásunkkal kívánnak.

Quoad insinuationem magci dni legati, respectu conditionum, illas non fore graves, lehetséges ugyan, hogy ex parte proponentium könnyeknek láttathatnak, de ex parte recipientium, minekelőtte constálnának nálunk, temere et precipitanter azok felől tenni nem tudunk, mi pedig az mint minden nagy emberekhez illik, szavainknak és igireteinknek csak kisebbségének is megállói lenni természet szerint szoktunk; kívánnók azért megérteni azokat is, ha tovább is akarnak procedálni velünk ezen tractatusban.

Az holott marsalk uram ő kglme intimálja, hogy az királynéra ő felgére ez conjunctióban diligens debeat haberi ratio, azbéli intimatiója ő kglménak, mint ő fgének (méltóságához illendő isten/ajándékival felruházott királynénak) szolgálatjára igen nagy és kész szolgálattal lévén, az minthogy igen kedves, úgy ő fgét is arról assecurálni hogy ne neheztelje, kérjük szeretettel.

Loco motivarum, az holott az követ ő kglme által jelentetik, mely mlgos fejedelmek ambiálnák azon állapotot, mindazáltal az ő fgek elméjek mi reánk volna figyelmetesebb, nem derogálunk ugyan az ő fgek méltóságának, megvalljuk pediglen cum gratiarum actione, istennek ezbeli irgalmasságára méltatlanságunkat, de az lengyel nemzethez való sincera affectionknak gradusában senkinek nem cedálunk. Azonban bátran merészeljük affirmálni, hogy úgy tetszvé az jó istennek, velünk való conjunctiójuk végbe mehetvén, egy szersmind több nemzeteket is nyernének meg magok erő sődésekre ő fgek és ő kglmek.

(Fogalmazvány, eleje Kemény kezével írva.)

c)

1656 szept. 26.

Rákóczy válasza Lubomirskinak.

Illustrissime dne affinis observanissime.

Magus ac generosus dominus Joannes Wojakowski, venator Premisliensis, legatus Vestrae Illustrissimae Dominatio-

nis, quantum illa studii incremento nostro impensum eat, ubertim retulit, reliquaue sibi commissa exposuit prolixè; nec dubitamus mentem quoque nostram eadem fide et solertia explicaturum et reciproci nostri in bonum commune studii, integerrimæque erga Illustrissimam Dnem Vestram propensionis nostræ disertum fore interpretem, de quo præsentibus quoque protestando: feliciora in dies Illustrissimæ Dni Vestræ tempora vovemus. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 26. mensis Septembris anno 1656.

Illssmæ Dnis Vestræ

affinis benevolus

ad officia paratus

G. Rakoczy.

(A moszkvai állami ltárban levő példányról.)

1656 szept. 26.

Rákóczy a lengyel királyhoz: lefoglalt borok ügyében.

Sereniss. Regia Mattas Domine mihi benignissime.

Præsentium lator Egregius Johannes Reidner fultus privilegiis per Serenissimam Mattem Vram illi benigne indultis, jureque vicinitatis a nostra parte sine indemnitate subditorum Vrä Matt. cultæ, cum nonnulla vini dolia in Poloniam nuper veheret, quam gravi per nonnullos Mattis Vrä subditos affectus sit damno, ipse uberius explicabit; si Matti Vrä pro innata sua benignitate, et propensione viciniam jusque æquitate voluntate per quempiam recognoscere (?) placuerit, quod ut facere velit, huncque meum subditum indemnitati, cum refusione damnorum perpessorum consuli mandet, etiam atque etiam intercedimus. Pari in nostris ditionibus erga subditos Mattis Vrä usuri favore æquitatisque administratione, bona vicinæ demerenda studebimus. Serenissimæ Matti Vrä faustissima quæque apprecor. Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima sexta mensis Septembris anno 1656.

Serenissimæ Mattis Vrä

addictissimus servitor

G. Rakoczy.

(A moszkvai állami ltárban levő példányról.)

1656 szept. 29.

Tudósítás Rákóczy számára a lengyelországi állapotokról.

Post praelium Varsaviense, atque editam in eo ingentem Polonorum cladem elector Brandenburgensis cum bona copiarum suarum parte in Borussiam regressus est, ac jam Regiomonti moratur. Non minus rex Sveciæ hostem fugitivum incassum persequi, ac sine operæ precio suos fatigare exercitus inconsultum arbitratus, in Borussiam ac ipse recessit, trahens secum primum militiæ suæ robur. Ac ne Polonia sic hosti prostituta videatur, relictus est in majori Polonia cum exercitu aliquot millium generalis major Dorfingius, urbsque Varsavia (quam falso deletam incensamque a Svecis vulgarunt) præsidio 3000 sub generali majore Bulovio firmata est. Miserat etiam rex Sveciæ turmas aliquot militum Cracoviam, ut si opus esset, præsidio urbis accederent. Verum has, ut supervacaneas, generalis urbis gubernator Würcius, satis valido jam antea militum numero succinctus, ac inprimis hoste, qui non procul urbe in castris considerat, fuso, fugatoque, remisit.

Dantiscanos occasione tractatum Hollandicorum rebus suis, et ipsos consulturos, ac regiæ sese gratiæ applicaturos credibile est, quod si neglexerint, in ipsos certe fabam cudi, regemque majori eos tandem vi aggressurum, atque ad saniora consilia eos adacturum certum est.

Moscus ad Livoniæ fines exercitum admovit, et quamvis rumor fere omnia loca repleverit, occupatum ab eo Dunebergum, atque alia non magni momenti loca, sed omnia fuerunt falsa, siquidem generalis major Strejffius cum exercitu Svecico ci occurrens, nonnullas copias ejus ad internecionem delevit, reliquas in fugam conjecit, novemque vexilla ab eis ademit.

Jam modo contra Moscum emissus est cum validiori exercitu generalis Duglassius, qui conjunctione facta cum Strejffio, facient sibi incumbentia.

Nonnulli officiales Germani secessum facientes a Mosco, obligarunt se servitio regis Sveciæ, qui referunt exercitum Mosci esse sat numerosum, sed tamen nullius valoris, et inermem, timidum et omni ordine militari destitutum; referunt etiam, quod Moscus ea spe sit contra Svecum concitatus, Hollandos nimirum et Danos ex alia parte Svecum aggressurum, imo et archiducem Leopoldum in Borussiam irrupturum. Sed spe ista Moscus frustrabitur, Hollandorum

enim tractatus in fine finali versari, et de accommodatione eorum nullus jam dubitat, Danum quidem fuisse ad id inclinatum, sed per status regni ejus est ei contradictum, habet enim rex Sveciæ inter eos multos sibi bene faventes. Ex altera parte protector Angliæ tam Hollandis, quam Dano solenniter denunciasset, quod si regem Sveciæ hostiliter aggressi fuerint, ipsum in instanti a tergo eos aggressurum.

Regis Sveciæ legatus a protectore Angliæ cum bono contento rediit, ducens secum legatum protectoris ad regem Sveciæ, pro confirmatione eorum omnium, quæ secreto et arctiori liga inter se novissime conclusissent. De regis Galliæ legato similia Londini apud protectorem tractante, jam manifestum est Galliam, Angliam, Sveciam inter se secretam et arctissimam confederationem iniisse.

Exercitus cæsareus duce Enkelfurt directe in Alsatiæ tendit, unde Gallus expeditione ista fractam pacem interpretans, ea causa suum legatum quamprimum Vienna discedere jussit, qui jam in procinctu quoque stat, sine omni valedictione illinc moturus.

Expeditio ista bellica duci Virmenbergensi et electori palatino est suspecta, unde nuper hi duo principes ad secretum una fuere colloquium Hailbrunnæ ac quomodo militi cæsareano, si in ipsorum terras concederet, quibusque viribus ejus vis repelli possit, inter se deliberavere.

Inter electores quoque ac status imperii alios tam catholicæ, quam evangelicæ religionis consilium agitur de adoranda militia, cujus vi, si in cujusquam regionem milites a quocunque tandem atque adeo a cæsare ipso intrudantur, aut rei injuria, ac propulsari possit, consilio isti Francofurti ministro Svecico non contradicente, Gallico vero idem non improbante.

Rex Poloniæ Casimirus in quantum dispersum exercitum et nobilitatem ad se pertrahere valuit, consistit cum exercitu suo non procul a fluvio Vistula ad oppidum Szolecz, et quoniam in exercitu illo Polonico summopere grassatur pestis; fama est reversurum eum ad fines Hungariæ in locum Szonez ad id electum.

Marsaleus regni ad obsidendam Cracoviam rursum profectus est, qui quidem a Svecis prompti expectatur quali successu id perfecerit, tempus docebit.

Nobilitas Polonica in Silesia degens, dum citati fuissent a rege Casimiro ad personalem insurrectionem, nullo modo voluisse comparere, sed regi respondissent, ipsos esse ad id inhabiles vix enim de pane edere possent, nihilominus si thesauros illos, quos e regno evehi curavit, rursum reduxerit,

habituos nervum belli, unde etiam posse bellum continuare, sed non secus; dignitates etiam Polonicas magno aere diven-
disset, exinde etiam numerosum exercitum alere posset; si
itaque vult pro rege haberi, defendat regnum et recuperet
illud. Ex his manifestum evadit Polonos non diu posse bel-
lum continuare, dum ii non voluntario vel conductio, sed
mere coactivo milite, personalique eorum insurrectione, vo-
lunt regnum et recuperare et defendere, qualis expeditio diu
continuari nequit.

Hollandi durissimas conditiones Gedanensibus propo-
suerunt.

1. Ut medietas senatus inter eos consistat ex reformatæ
religionis, vel Hollandis.

2. Ut Hollandi jus civicum habere possint in urbe, et
commercium ipsis Hollandis in regno Poloniæ æque sint libera
et communia cum Gedanensibus.

3. Ut in fortalicio Mindensi prasidiariorum medietas sit
Hollandica, medietas Gedanensis propter majorem securi-
tatem.

4. Ut pro tantis expensis, quas Hollandi in hanc expedi-
tionem bellicam et adornationem 40 navium exposuissent,
Gedanenses eisdem decies centena millia imperialium depo-
nant effective, quæ omnia si præstiterint, velle eos adlabo-
rare, ut eis neutralitatem a Sveco obtinere possint (quod anim-
advertendum etiam taliter, nolle eos bellum Sveco inferre,
sed tantum neutralitatem eis procurare).

Si vero conditiones istas rejecerint Gedanenses, Hollan-
dos nolle velle, debere sibi super expensis talibus satisfactio-
nem præstare, siquidem ab ipsis evocati et ad instantiam illo-
rum tantas expensas facere coacti fuissent.

Ex his manifestum evadit, prouti supra tactum est,
fabam in ipsos cudi, si in tempore non resipuerint, certe
Hollandi Sveco non incommodaturi, ex occasione ista saltem
propria sua comoda quærant.

Archidux Leopoldus expectatus in Silesiam, visitaturus
episcopatum suum Vratislaviensem, ex hinc reversurus Olo-
mucium, et inde Passaviam; de expeditione ejus in Borus-
siam altum silentium, nec minus rediens noster capitaneus
ex coronatione Pragensi, vanitatem rumoris asseruit.

Datum Vratislaviæ 29. Septembris 1656.

(Mednyánszky által készített másolat.)

Száva Mihály követsége a tatár khánhoz.

a)

1656 szept. 30.

Rákóczy levele a tatár khánhoz.

Felséges és mlgos chán, isten Fgednek minden napjait sok ezerekkel többitse, és életét szerencsés győzedelmekkel virágoztassa.

Fged cháni méltóságos levelét igen illendő böcsülettel vöttem. Intése szerint hatalmas császáruk országának dolgaiban azoknak ártalmokkal és ő hatalmasságának kárával magamat soha nem egyvelítettem, egyébiránt azoknak oltalmokra, segítségekre, azok ellen, kik őket elrontani igyekeztek, kívánságok szerint, mint hatalmas császáruk hivei és országa, s nekem pedig szolgatársaim mellett magamat kötelesnek lenni esmértem, mind hatalmas császáruk parancsolati, mind pedig adatott athnaméi azt tartván, hogy ő hatalmassága hiveinek és jóakaróinak baráti, ellenséginek ellenségi legyünk. Ezután is az hatalmas császáruk hűségének útját igazán nyomván, az ki veszen tőlem ő htlmasága hivei közül, azoknak igaz jó akarattal és barátsággal lenni tartozásom szerint el nem mulatom s noha idegen nemzetek is az én jóakaratomat és barátságomat kívánták, de ez ideig magamat megtartóztattam, készen tanálván valamikor akarom, azoknak is barátságokat, hlmas császáruk után pedig Fgednek is minden jóakaratbeli szolgálattal lenni kész vagyok; csak Fged is, mint boldog emlékezetű elei, cháni szeretetében és jó akaratjában megtartani méltóztassék. Tartsa és éltesse isten Fgedet minden jókban etc.

(Száva követsége. Kemény János fogalmazványa.)

b)

1656 szept. 30.

A Száva Mihálynak adott utasítás.

(Közölve Okmánytár 477. l.)

1656 nov. 14.

Rákóczy György levele Lubomirski marsallhoz.

Illustrissime domine affinis observandissime.

Prospero armorum serenissimæ reipublicæ successum procedere passu, ex literis Illrmæ Dnis Vestræ lætiores intellexerimus, si rumor subsequa prælii segnioris vicissitudine victoriam postea interpellatam esse non vulgaret. Scimus equidem fama bella constare et in fluvio rumoris mergi gravia, levia natare. Ut ut res se habeat, sinceris sane et potentibus amicis et secunda optime fulciantur, et caventur adversa. Inconcussam inter tot oblationum occasionumque fluctus, erga serenam rempublicam sinceritatem nostram et inter tot rerum discrimina immotum affectum nostrum sibi semper constare, ex postrema nostra per magnum dñum Vojakouski* declaratione palam est Illrmæ Dni Vestræ. Non levem tamen inde contemptum nos sentire non dissimulamus, quod nullo responso nostri affectus declarationem dignando, nequicquam super mente sua de inchoato nobiscum tractatu (abrupte ille, vel procedere ulterius deberet) serma respublica significando, eadem super materia paribusque oblationibus ad sacram Mattem cæsaream legationem expedierit. Licet quemadmodum debitum sacræ Mattis cæsareæ habere nos respectum abunde testati sumus, nos nolle in præiudicium suæ Mattis (si quis cum eadem antea forte inchoatus fuisset tractatus) tractatum ullum instituere apud Vras Illrmas Dnes ab initio statim protestati: ita non diffidimus suam quoque Mattem reciprocam nostræ dignitatis habituram rationem, et cum injuria nostra suæ Mattis crescere ut non licet, ita nec lubet. Licet vero Kozacorum Zaporoviensium animos (non leve pacandæ et afferendæ reipublicæ momentum futurum) intimantibus illud et Vestris Illrmis Dnibus, et publici boni promotione (cui sincere incumbabamus) requirente, devinxerimus, tamen si nos tam indigno ludibrio haberi constiterit, imputari nobis nequicquam poterit, si impatientes ignominie et impares contemptui nos esse ostendendum nobis fore ducemus, et si dignitati justa ac securitati propria consulentibus nobis, propensæ nostræ erga serenam rempublicam voluntati facultas respondendi eripietur. Prosperam interim armorum sortem Illrmæ Dni Vreæ apprecati, constans et sincerum eidem nostrum contestamur

* A választ érte, melyet Wojakowszkinak szept. 26-án adott, s mely a 115. lapon olvasható.

studium. Datum in civitate nostra Alba Julia die 14. Novembris anno 1656.

Illrmæ Dnis Vrä

affinis benevolus
ad officia paratus

G. Rákóczy.

(Egykorú példány a moszkvai állami ltárban. Nagyon rossz és értelmetlen egykorú másolatban meg van a lengbergi gróf Ossolinski könyvtár 187. Cod. 334. l. és 189. Cod. 935. l.)

1656 nov. 19.

Kemény votuma Henter és Horvát küldetése ügyében.

Kegyelmes uram.

Az én vékony elmélkedésem szerint az mint Ngodtól is hallogattam, Henternek menésében jűvésében telik nap nro 24. Történhető uti akadályára, ott való mulatására számlálván napot 7, a 16. præsentis (mert arra virradólag indult) extendáltatik ad 16. Decembris, melyre szükséges is vigyázni Ngodnak.

Ehez computálván az Ngod indulhatását is, ha ma mingyárt az készüllet felől való levelek kimennének is, két hét mulva az indulásnak napja, helye felől való parancsolatok, ahoz is kellene két hét és így ütődnek ki az is, az idő azon feljebb megírt napra az 16. Decembris, semmiképpen nem látnám azért előbb, hanem éppen karácson napján Máramarosban lehetőségét Ngodnak.

Az Horvát István indulása ha holnap lenne, Jászvásárra előbb nem jutna, hanem ad 1. vel 2. Decembris, ott való mulatása, hetmanhoz érkezése, resolutiója, terjedne könnyen ad 16. Decembris, hát még az hadak közé jutása, indulása, maramarosi passus felé való érkezése, circiter ad 6. Januarii.

Az Ngod általköltözése, ha ellenség nem resistálna is, megtart usque ultimum Decembris, és így reméntelen akadály nélkül is hat napot hibázna az conjunctio, melyet könnyű volna egybenalkalmaztatni, ha ellenség nem kénszereténé, de egyébiránt accidere potest in puncto, quod non reparabitur in anno.

Az vajdák hadaival való conjunctiót is ehez kellene alkalmaztatni.

Ha pedig hasznos occasio dictálná, úgy Ngod hamarkodhatnék jobban is valamivel, de sokkal, lehetetlen.

Mindazáltal Ngod jobban tudhatja.

(Kemény János votuma a fejedelemhez. Sajátkezű.)

Horvát István követsége a kozákokhoz.

a)

1656 nov. 20.

Horvát István utasítása.

Instructio pro generoso Stephano Horvát ex praecipuis aulae nostrae familiaribus ad illustrissimum campiductorem Zaporovien-sium ablegato.

1. Újlaki uramék által lött intimatiónkra az hetmán ő klmé úgy resolvált, melyet tegnapi napon érkezett levelében is offerált, hogy valamikorra kívánni fogjuk, bizonyos részhadat bocsát hadaink mellé, sőt ha az tatár vagy muszka részről valami akadályok nem léssen és kívánni fogjuk, személye szerént is eljöni kész leszen. Denomináltak is három pukovnikságot, kiket eljöni rendeltenek. Mostan annakokáért azt nem kívánjuk, hogy derék haddal és maga jőjjön az hetman, hanem ígüreték szerént circiter tizenötezer emberig való hadat küldjön, melynek elrendelése és készítése felől írtunk is Henter Ferencz által az hetmannak tegnap is újokban; ő klmé annakokáért az hetmanhoz érkezvén, urgeálja azoknak késedelem nélkül való megindításokat minden jó hadi apparátussal, kikkel maga is együtt járjon; bennünket pedig éjjel-nappal annak bizonyossága felől tudósítson, az moldvai vajdától vagy két kalarásokat is kérvén az végre, hogy azok által leveleket küldözhessen.

2. Az hetmannal úgy végezzen, hogy tatárra legyen szorgalmatos vigyázása, hogy az két Oláhországokra és magunk birodalmira valami irruptiókat ne tehessen és hátunk megett való hostilitással dolgainkban ne impediálhasson.

3. Noha azt bizonyoson még el nem rendeltük, ha erdélyi hadainkból arra az útra kellenek-e bocsátanunk, avagy nem, az állapotok tanítván meg bennünket, de az két Oláhországokból bizonyos számú hadakat akarván bocsátanunk arra, azoknak coniungálniok kellenek az kozák hadakkal ma-

gokat s együtt járnok, kinek helye s napja felől az hetman-nal végezzen. Menőben pedig az moldovai vajdával is, kiről írtunk is neki, hogy készítsen, és ő klmétől értvén az indulás felől, az rendelendő időben indítson is legalább equites nro. 3000, de annak bizonyos számát az kozákok közt nem kell publicálni. Leszen pedig havasali had is, mely az moldvaiakkal megegyezvén, együtt is fog járni.

4. Útjokat Ilyvo felé dirigálják és az máramarosi passusok felé, lévén arra vigyázások, hogy ha azon passust ellenünk derekason kezdenék oltalmazni az lengyelek, azt felszabadítani igyekezzék, ellenben nekünk is leszen vigyázásunk arra, ha ő reájok fordítanak erejeket, rajtok leszünk és megsegítjük őket.

5. Mivel sokak az lengyelek közül jóakarattal vannak hozzánk, ha kik annakokáért magokat nem opponálják, az olyanokat megoltalmazzák, kiválképen pedig az hol protectionálisink találatnak erős edictum alatt, bántások ne legyen, s igyekezzenek az lengyeliséget hozzánk édesíteni.

6. Gyakorlatossággal és minden szükséges dolgokról bennünket tudósítson, érthessük, mikor és holott lesznek.

7. Az mi indulásunk felől ha értekeznek, megmondhatja bizonynyal, ha az jó Isten engedi, személyünk szerint meggyünk: circa 23. Decembris fog lenni érkezésünk az máramarosi utakra.

8. Requiráltuk volt az hetmánt arról is, hogy fizetésünkre bocsátana két avagy három száz gyalog kozákokat, hosszú puskásokat; azt is azért sollicitálja és minél hamarébb való megindításában igyekezzék. Fizetések felől ha tudakoznak, elsőben azt igirje, az mint az magyar gyalognak fizetünk, ha nem lennének contentusok, igirje azt, mint a szeimenségnek fizetünk, ha úgy sem, az német gyalog fizetését, az mint mindezekről szóval bőségesen informáltuk ő klmét.

Ugyan menő útjában Stephán vajdával végezzen arról is, miképen tudósítsa Costantin vajdát az hadaknak megindítása és megegyezése felől.

(Az utasítás vége, hol a névalírás és a pecsét volt, le van vágva.)

b)

1656 decz. 31.

Horvát István levele a moldvai vajdához.

(Megjelent Török-magyarokori Államokmánytár I. 439. l.)

1656 nov. 28.

Görgey és Dalmady térítvénye a Rákóczy-levéltárból kivett iratokrol.

Anno 1656 die 28. Novembris. . . . .

Asszonyunk ő nagysága parancsolatjából vettük ki inned galliai és Sveciai koronával való diplomákat és confederatiókat, melyek idvezült urunk idejében voltak, ő nagysága maga írásival és ahhoz tartozó processusokkal együtt, úgy az mint az fasciculusokban voltak öszveköttözve és rakva; melyekhez mostani kegyelmes urunk ő nagysága bekívána Erdélyben, ... die 28. Novembris 1656.

Görgej Job.

Dalmady István mp.

(Eredeti. A gr. Erdődy-család birtokában levő s Vörösváron őrzött Rákóczy-féle okirattárból.)

Rákóczy manifestuma s levelei.

a)

1656 decz. 31.

Rákóczy György manifestuma.

Nos Georgius Rakoci, dei gratia princeps Transylvaniæ, partium Ungariæ dnus et Siculorum comes.

Notum testatumque facimus universis et singulis, ac inprimis omnibus statibus, ordinibus, atque incolis inelyti regni Poloniæ, præsentis nostras visuris lectorisque, cum ordines regni fatiscuntibus, ac in dies in deterius vergentibus Polonæ reipublicæ rebus, in præsentis suo statu nihil ultra præsidii videntes, regni coronam, tum antea, tum recens, mediante solenni legatione, certis conditionibus nobis obtulissent; nec non pro veteri, imo hereditaria in nobilissimam hanc gentem animi propensione, et bene merendi studio, christianaque insuper pietate ducti, ipsi in persona cum copiis nostris turbatum huius regni statum deo adiuvante componere constituimus, operæ pretium existimavimus benevole monere et adhortari omnes, ut lectis præsentibus, incolumitatem suam, suorum pignorum, tum bonorum conservatio-

nem sartam tectamque velint et propinquantibus nobis ad fines Poloniae tempestive occurrant, suam nobis, vel alia ratione addictionem studiumque testaturi. Qui vero facere obnuerint, atque nostrae oblationi sese opposuerint, non nobis, optimeque ac prorsus innoxie huius intentioni adscribere necesse est: siquid sors belli et temporum iniquitas malorum invexerit: nos omnes patriocinium nostrum non respuentes, clementer et placide suscepturos a praesentibus belli ac temporum malis vindicatos, libertatesque afflictas, quantum licebit, restauratos, ac inprimis conscientiarum libertatem bonam pollicemur; daturi deo volente operam, ut pax alma reflorescat et tranquillitas publica ac privata huic regno postliminio reducatur. Quas literas nostras propter fidem et certitudinem maiorem, subscriptione manus nostrae munitas sigillo quoque nostro communiri iussimus. Datum in castro nostro Colos-Monostoriensi, die ultima Decembris anno 1656.

Georgius Rakoci (L. S.)

Michael Mikes cancel. mp.

(Egykorú másolat a lebergi gr. Ossolinski kvtár 187. cod. 331. lapján és 189. cod. 897. l.)

Jegyzet. Ezen példány több lényeges eltérést tartalmaz attól, melyet Rudawski és Kochowski közöltek.

b)

1656 decz. 31.

Lengyel főurakhoz intézett levél Rákóczytól.

(Megjelent Rudawski Annales 326. l.)

c)

1657 jan. 2.

Rákóczynak Czarnieczkihez intézett levele.

Illustrissimo domino Stephano de Czarnka Czarnieczki, castellano Kioviensi Kozolensi capitaneo etc. domino amico observandissimo.

Illustrissime domine, affinis observande.

Ruentibus in præceps inelytæ gentis polonicæ rebus libertatique inclinatæ dei armorumque beneficio consultari, licet favorabilem erga universos et singulos patriæ, libero-

rum, facultatum suarum amantes, abunde satis per literas patentes mentem nostram explicuerimus, opem tutelamque nostram bona fide cunctis polliciti: tamen ut peculiare nostri in Vestram illustrissimam Dominationem affectus specimen ederemus, hisce peramanter privatim eandem compellere placuit hortarique, ne suam patriæ fœlicitatem invideat et fatis tam prospero flatu libertatis vela implentibus obniti velit, quin potius sociatis nobiscum animis manibusque, pristinum regno decus tranquillitatemque reducere satagat. Id enim facienti dignitatem, fortunas, bona non modo asserenda, sed longe amplificanda favoremque nostrum singularem illustri Dominationi Vestræ pollicemur. Talem eidem desuper mentem precati, quâ publica privataque fortuna fingatur sibi suisque nunquam pœnitenda. Datum in arce nostra Szamos-Ujvar die 2. Januarii 1657.

Illustris Dominationis Vestræ

affinis benevolus

ad officia poratus

G. Rakocy mp.

(Egykorú másolat a bécsi áll. Itárban.)

1657 január.

Rákóczy assecuratoriája a kozákok számára, melyet lengyel királylyá választatása esetére állított ki.

Nos Georgius Rákóci etc. Memoriae commendamus tenore præsentium hogy noha az tekintetes és ngos Bolhdan Chmielnicki uramval és az egész Zaporoviai hadakkal, qua princeps Trannia bizonyos és állandó confœderatiót csináltunk és végeztünk és arról mindkét részről bizonyos diplomák is permutáltattak, mindazonáltal hogy ha istennek ő felségének jó voltából és titkos rendelkezéséből az megnevezett zaporoviai hadakkal és azoknak hetmanjának is nekünk megegyezett segítségek és fegyverek által az lengyelországi méltóságos királyságnak állapotjára promoveáltatnánk, verbo nostro principali hac sub fide nostra christiana assecuráljuk az megnevezett hetmánt és vitézlő rendeket ő klmeket, hogy azbéli állapotunkban is ő klmeket mindennemű immunitásokban, szabadságokban, határoknak birodalmiban megtartjuk, sőt confirmáljuk, alattunk levőkkel is megtartatjuk azok az végezések szerént, melyek Casimir lengyel királylyal és lengyel respublicával concludáltattanak volt, avagy az mint tempore inaugurationis nostræ az ő

klmek állapotja felől inter nos et ipsos conventum foret, úgy mindazáltal, hogy ő klmek is nekünk és successorinknak akkori állapotunknak kívánsága szerént igaz hűséget, engedelmességet, bírodalmunkbeliekkel is pedig szép egyességet viseljenek és praestáljanak, melyre ő klmek is magokat obligálván, solemniter mi is praesentium vigore assecuráljuk. Datum.

1657 január.

Rákóczy megbízó levele Mednyánszky Jónás, a császárhoz küldött körete számára.

Sacratissima cæsarea regiaeque Maiestas . . . stb.

Quantum semper ad inserviendum sacratissimæ Maiestati Vestræ in me fuerit studii, nullo non tempore testatus sum, eandem nunc esse ac imposterum quoque, non cessante sacratissimæ Maiestatis Vestræ erga me cæsarea et regia benignitate, constantissimam mihi fore voluntatem polliceri possum. Cuius ratio ut et in praesens luculeontiori argumento sacratissimæ Maiestati Vestræ constare queat, generosum Jonam Medniansky ad sacratissimam Maiestatem Vestram mitto, plenius uberiusque, quantum sacratissimæ Maiestati Vestræ devinctus sim, declaraturum. Quem ut sacratissima Maiestas Vestra clementer suscipere, omnibusque, quæ meo nomine dicturus est, fidem adhibere dignetur, demisse oro. His sacratissimæ Maiestati Vestræ diuturnam incolumitatem ac prosperrimos omnium conatuum successos debita observantia præcatus studia ei officiaque mea promptissima defero. Datum in arce mea Szamos-Ujvár die 5. Januarii anno 1657.

Sacratissimæ Majestatis Vestræ cæsareæ et regiae
studiiosissimus et devotissimus
servitor
G. Rákóczy.

(Egykorú másolat a bécsi áll. Itárban. Polonica.)

1657 jan. 5.

Rákóczy a bécsi államtanács egyik tagjával tudatja, hogy sergei élén megy Lengyelországba.

Külezim hiányzik.

Illustrissime comes etc.

Nos divino favente numine recte movemus non ad immunitates Polonorum aut libertates reipublicæ evertendas,

sed in quantum divina Maiestas suppeditaverit, vires salvandas, restituendas. Erunt, non dubitamus, quamplurimi qui hunc nostrum motum sinistre exaggerantes, Suam Maiestatem concitaturi consilia suggerent, his se immisceat rebus, tanquam sibi nocivis et detrimenta inferendis. Sed summum testamur deum, ab integris ipsis novem annis adversus Suam Maiestatem cum nemine tractavimus, conclusimus, diploma sancte observavimus, nec præsens intentio in detrimentum Suæ Maiestatis, novit deus, instituta, quin si acceptaverit, ad serviendum prona erit. Si vero præter omnem spem vel per se, vel per alios huic se immiscuerit negotio, nobis quoque necessaria defensione et confœderatorum assistentia utendum erit, quam et divinæ et humanæ permittunt leges. Somniant plerique et illud, si in adverso iactitatæ fuerint res nostræ exitu, tunc regnum nostrum Suæ Maiestatis copiæ invadere vellent, quod sive foelicis rerum status tempore, sive deterioris sortis occasione evenerit, regnum tamen proprium charosque nostros præ aliis et cavere et tueri, atque in eorum defensionem quæque adhibere tenemur, obtenta divina gratia non deerit modus et his et aliis exurgentibus inimicis resistendi. In pace imperiali tam ex parte Suæ Maiestatis quam Galli et Sueci acceptati, connumerati sumus, considerandum fore eveniet Suæ Maiestati, etiamsi remotiores ab iis simus, si tamen in uno labefactatio horum evenerit, quid commembra sperare possint. In reliquo etc. Ujvár dia 6. Januarii anno 1657.

(Egykorú másolat [vagy fordítás?] a bécsi áll. ltárban. Polonica.)

Thurlœ IV. 414. l.

Tudósító levelek.

Hamburg 1655/6. jan. 13. S. V. (tulajdonkép 1657 jan. 23.)

Előkelő férfiaktól az itteni svéd residenshez küldött levelek bizonyosnak mondják, hogy a svéd király s az erdélyi fejedelem szoros egyességre lépve, szövetséget kötöttek s azt ratifikálták is; e szövetség szerint a fejedelem arra kötelezte magát, hogy elindulván összes hadi erejével, legalább 40 vagy 50,000 főnyi lovasság- és gyalogsággal Lengyelországa fog törni bihetetlen gyorsasággal. Ide fogja rendelni a kozákok számlálhatatlan legióit, hogy hozzá csatlakozzanak, mert nemrég hísiséget és engedelmességet fogadtak neki ünnepélyes esküvel, vagyis juramentum clientelare-val. Úgy

mondják, hogy a svéd király is itt szándékozik vele egyesülni, s így conjunctis invicibilibus viribus, vissza akarják foglalni Lengyelország azon részeit s helységeit, melyeket Kázmér király visszavett a mult nyáron. A tatárok is szövetséget óhajtanak kötni a svédekkel s levélben felkérték az erdélyi fejedelmet, hogy igyekezzék békét csinálni köztük s a lengyel király közt.

Sternbach és Welling követsége.

1.

1656 máj. 8. (u. sz. 18.)

X. Károly utasítása az erdélyi követek számára.

Instructio pro Wellingio et Sternbach.

1.

Quandoquidem amicitia et nexus negotiorum, quæ Sm Rm Majtem inter et celsissimum principem Transilvaniae intercedunt, nunc requirunt, ut S. R. Mtas iterum mittat suos ad altememoratum principem, eamque commissionem Henrico Cœlestino de Sternbach et Gottardo Wellingh utrique fide & dexteritate in iisdem aliisque negociis sibi perspecto, nunc concedat; Ideo dictus Welling acceptis literis fiducia, plenipotencia, instructione et aliis itineri et expeditioni huic necessariis requisitis, mox se itineri accingat, et Breslaviam veniens se Sternbachio associet, ambo vero postea inde in itinere prosequendo, qua possunt festinatione et compendio viarum in Transsylvaniam properent.

2.

Delatas in aulam celsissimi principis Transsilvaniae fiducia literas apud eum ministrum, cui de more illius aulae ibi tradi solent, exhibeant, et de audientia tam apud principem ipsum, quam illustrissimam ejus coniugem et filium convenienter sollicitent, et apud quemque salutationis, amicitiae et benevolentiae regiae interpretes sint, curentque, ut constet non modo principibus, sed primariis etiam ministris, quod S. R. Mtas magni semper fecerit et adhuc faciat celsissimi Transilvaniae principis virtutes, prudentiam, statum, constantem amicitiam, et cumprimis zelum in tuenda Evangelica religione.

3.

Cum ipso Transilvaniae principe exponent, quod quemadmodum S. R. Majestas post reditum Wellingii in signum singularis amicitiae acceperit, missos ad se fuisse a celsissimo principe ablegatos, viros perspectae fidei et in negociis proponendis pertexendisque industrios, interpretes vero et pararios provehendae interioris confidentiae ingeniosos: Ita S. R. Majtas tot amicae correspondentiae tesseris devincta, nihil prius, neque antiquius sibi esse voluit, quam ut dicti ablegati et cito, et cum omni possibili satisfactione domum remitterentur. Quibus modis id factum sit, ipsi, si adsunt, testes esse possunt. Sin vero in exercitu Poloniae vel adhuc detinentur, vel vivis exempti sunt, indicabunt ipsae literae recedentiales, aliaque, et cumprimis resolutiones illis datae, utpote quae literis fiduciae inclusae una afferuntur et exhiberi debent, tota Sacrae Ræ Majtatis intentio illuc collimavit, ut cum ratio belli gerendi non permetteret, ut e Borussia præterita hyeme movens, ablegatos Thorunii commorantes ad se Lovitziū accersere, ibique eos a se dimittere posset, in eorum tamen reditu e Borussia in Transilvaniam S. R. Majtem alicubi alloquerentur, et tum ulterius de particularibus rebus plenior utrinque ratio iniretur. Quos cum S. R. Mtas Jaroslaviae præstolatur, intervenit casus, ut et celsissimi principis ablegati ab hoste caperentur, & S. R. Majtas ab illis oris alio belli proferendi causa diverteretur. Quia vero antehac mutuis tantum contestationibus et amicitiae officiis certatum est, et simul fundamentum iactum realis correspondentiae, e re utriusque esse indicavit S. R. Mtas, ut ablegati sui nunc paulo intimius depromerent Sæ Ræ Mtis sensa animi, et una intelligerent a cels. principe an a Sæ Ræ Majtatis intentione dissentiat.

4.

Hoc substructo generali fundamento cum amicae contestationis, tum intimioris nexus enarrent ex oblata sibi occasione e discursibus sive principis, sive ministrorum, qui cum Sæ Ræ Mtis ablegatis iussu principis agent, periodum belli per Poloniam, & præsentem rerum statum, et quia is utrique notus est, prudenti eorum dexteritati permittitur, ut omnia ex fide et S. Ræ Majtatis honore, commodoque in tempore et decenter proferant.

5.

Quemadmodum vero S. Ra Mtas per Wellingium in priori commissione, et postea per ablegatos principis orete-

nus et in scripto contestata est, se oblata sibi a principe ansa aliqua eidem gratificandi, velle eam arripere et celsmo principi quoquo modo prodesse, et hactenus hæc res inter mutuas solum concertationes constitit, ita S. R. Mtas editura propius aliquod suæ mentis indicium et pignus sinceri animi, offerre vult celsmo principi partes aliquas Poloniæ, quas partim jure summæ et independentis potestatis, eoque hæreditario, partim alio aliquo nexu habere possit, modo in Sæ Ræ Mtis partes aliquanto propius transire et pro interesse tam privato cujusque, quam publico Evangelicæ rei societatem armorum inire velit. De Scepusiensi comitatu hactenus aliquid utrinque actum est, sed propterea dilatio aliqua intervenit, quod sparsum sit ablegatum imperatoris Romano-Germanici aliquid de illo comitatu velle proponere, ut illa propositione intellecta, tanto melius de hac re statueretur, sed quia nihil adhuc protulit dictus imperialis ablegatus, inter alias ergo partes dictus etiam comitatus celsissimo principi obvenire potest.

6.

Nullum est dubium, quin hac facta propositione et de super ultro citroque habitis sermonibus percipere possint ablegati, quo animo, pronone, an vero dubio, aut forte invito in armorum societatem, et partium propositarum acquisitionem feratur ipse princeps.

Prout animorum dispositionem invenerint, ita sermonem & actiones suas comparent; pronæ menti calcar addant, dubiæ vero et reluctanti argumenta adhibeant ex ipsius principis rationibus status et communis rei commodo, in hoc toto animo incumbentes, ut princeps intelligat Sm Rm Mm intuitu rei Evangelicæ, et quod sæpedictus princeps a sua parte illi conservandæ et promovendæ insudet, sincere spectare status ipsius meliorationem, familiæ stabilimentum et ipsius principis honorem.

Non posse vero illius statui majus accedere firmamentum, quam si eximiæ partes e vicinia illi addantur: Nunc vero commodissimam esse occasionem et rei acquirendæ et retinendæ optatum modum. Si ergo princeps non respuit oblata, sed aures propositis accommodat, et in societatem belli aliqua ratione ferri videtur, conceditur ablegatorum dexteritati, ut depromant plenipotentiam, quam habent, et pro re nata exprimant, quod S. R. Mtas destinet principi in belli et armorum satisfactionem: 1. Comitatum Scepusiensem jure feudi a Sa R. Mte et ejus successoribus regibus Sveciæ principi et ejus ex legitimo matrimonio descenditibus

masculis conferendum. Causa vero cur S. R. Mtas hunc comitatum tali iure offerat, est prætensio quam imperator Romano-Germanicus ratione Hungariæ in eum prætendit. Ne itaque quis causari possit, quod idem comitatus in perpetuum regno Hungariæ adimatur, Sa R. Mtas hoc nexu Wasallagii nunc eum principi devinciendum voluit. 2. Destinat principi ex palatinatu Russiæ districtus duos: primo Haliciensem districtum quoad utramque partem, quarum una respectu Transilvaniæ cis fluvium Tyram sita est et dicitur Pokusia, altera trans eundem fluvium Haliciæ nomine indigitata. Secundo: Districtum Leopoliensem cum urbe et aliis suis appertinentiis. Quod attinet duos reliquos districtus Russiæ palatinatus, Præmisliensem & Sanocensem, ut et satrapiam Belsensem et terram Chelmensem, in districtuum Præmisliensis et Leopoliensis vicinia sitas, reservat quidem S. R. Mtas sibi illum terrarum tractum, ita ut in Bugo fluvio supra Sokalium, ubi Leopoliensis districtus a Belzensi satrapia dividitur, termini constitui possint, ducendo eos a Bugo versus fines districtuum Præmisliensis et Sanocensis. Si quid vero sit in Sanocensi districtu Transilvaniæ vicinum atque principis statui accommodum, de eo (modo Sano fluvio Ræ Mtis intentioni satis propinquo non incumbat, et cætera se recte habeant) facile inter Sm Rm Mtem et principem Transilvaniæ transigetur. Supradicti et in palatinatu Russiæ siti districtus cum suis appertinentiis possunt accrescere et assignari principi Transilvaniæ jure summæ et independentis potestatis, eoque hæreditario. 3. Pari ratione poterunt illi eodem jure attribui aliquot partes Podoliæ, potissimum quæ districtibus Haliciensi et Leopoliensi vicinæ sunt, et alias specialius possunt definiri. Relinquitur iterum prudentiæ ablegatorum, ut discernant, quamnam supradictarum partium, comitatumne Scepusiensem, an reliquos districtus prius denominare debent, hoc tantum sibi præfixum habeant, ut inclinationem principis indagent et deinde pro re nata et circumstantiis propositionem dirigant. Eoque etiam colliment, ut si videant quidem principem hac propositione animatum in armorum societatem propendere, sed additamentis majoribus capi, tum spem illi faciant omnia coalitura, dummodo fundamentum in his fuerit iactum: Jam tempus adesse arripiendi ansam principi ultro præbitam: ut quæ majora secum trahat, quam nunc pervidere possit.

7.

Quod si scrupulus aliquis obiiciatur ratione magni ducis Moschoviæ, Tartarorum, Cossakorum, aut etiam aliorum,

cumprimis vero quod tempore reginæ Christinæ fœdus tum pactum (ut Transilvani sæpe objecerunt) non fuerit per omnia servatum, ita ut ob aliquam hinc inde metuendam difficultatem societati huic se dare sive detrectet, sive dubitet: prudenter, et prout scrupuli ostenduntur et attingi merentur, eximendæ animo ejus erunt illæ difficultates. Exponent vero præsentem rerum statum inter Sm Rm Majtem et magnum Muscoviæ ducem; dicentque nullam quidem datam a parte Sæ Ræ Mtis causam, cur magnus Muscorum dux pacem rumpat: neque hactenus verbo aliquo tale quid se facturum ostendit: deprehendisse vero Sm Rm Majtem alios, Romanæ sectæ addictos et qui progressibus Sæ Ræ Majtis in Polonia invident, et existimant ita sibi et suæ religioni non parum inde detrimenti allatum iri, præfigurare magno Muscoviæ principi ingentia pericula a S. R. Majte impendere, et arma Svecica Muscoviæ mox incubitura, nisi in tempore bellum Poloniæ componat et arma sua in Sveciam iam distentam Polonico bello convertat. In quocumque casum res casura est, S. R. Mtas in promptu habet, quo se tueatur; sperat tamen magnum Muscoviæ ducem intra verborum conflictum constituturum, et si quid habet, quod queri de S. R. Majte possit, id decenter facturum. Hoc vero est principi firmiter inculcandum, quod ejus quam maxime intersit nunc ditari ex ruinis Poloniæ: quantumque incrementum Evangelicæ rei addat, si res suos oblati ditionibus firmet et stabiliat. Et si Europæ statum penitus considerat, deprehendet, nunc certe tempus esse, quo Evangelicæ rei consulat et ipse status sui amplificandi rationes et occasiones captet.

8.

Perquirant etiam ablegati diligenter quo loco res principem inter et Cossacos sint: si similitates inter eos esse noverint, in eas etiam particulariter penetrare tentent, et quibus ex causis natæ, quibus etiam fomentis alitæ sint, indagent: simulque percontentur, utrum princeps in compositionem propendeat, et Sæ Ræ Majtis operam in ea re admittere velit. Hac occasione ostendant primo, quod principis etiam intersit, ut Kossakorum animi et potentia a vicinis majoribus statibus separentur, ne coalitio illa illi et aliis detrimento sit: Deinde quod S. R. Majtas hactenus nihil cum Cossacis transegerit, sed quod tota illa res adhuc sit in integro.

9.

Quod attinet Tartarorum magnum chamum, videt princeps ex resolutione regia data ablegatis. Sm Rm Mm. destinasse iam diu legationem illuc, ut dictum chamum ad tractatum invitaret: intervenisse eidem haecenus proposito viarum difficultates, revolutiones actionesque belli et alia impedimenta; nunc Sm Regm Majtem postulare consilium principis in hac re, ut quanto ocyus suos itineri accingat.

10.

Qui ex aula Ottomannica præterita hyeme ad Sm Rm Mtem venit deputatus: non potuit prima vice ob belli gerendi festinationem, nisi audiri in Borussia. Interea literarum interpretatio tempore opus habuit, et S. R. Majtas reversa illum omni favore prosequitur, et brevi cum certis in Turcarum imperatorem amicæ mentis indiciis dimittet. Qua vero transeundum illi sit, et in patriam redeundum, nondum liquet: sperat tamen S. R. Majtas post profligatum Polonicum exercitum fore tutiora itinera versus Krakoviam, ut illuc delatus in Transsilvaniam ire possit. Interea vero celsiss. princeps priori suo scopo, actionibusque laudabiliter institutis inhæreat, et aulæ Ottomannicæ amicitiam Sæ Ræ Mti conservet integram et illibatam. De Sæ Ræ Mtis consiliis mittendi in Turciam, Tartariam et Ukrainam disserant, ostendantque, quibus obstaculis viæ undiquaque sepiantur: petere vero Sm R. Majtem consilium principis et interea dum fieri, quod destinat, non potest, amica ejus officia in singulis partibus.

11.

Quod attinet fœdus et armorum coniunctionem tempore reginæ Sveciæ Christinæ, pariter ostendant Danicum bellum præter opinionem natum, etiam Transilvaniæ aliorumque fœderatorum respectu citius, quam pro tempore illo et commodo Sveciæ debuit, esse finitum: fuisse tum quasi in manibus reginæ Christinæ vicinum regnum vel certe occasionem decerpenti ex illo majores provincias, quam quæ tunc cessæ sunt: posthabuisse tamen Sveciam commoda sua rebus fœderatorum et cumprimis Evangelicæ causæ, quam Germanica pace stabilitum ibat: Quam primum finis Danico bello fuit impositus, promotæ fuisse Sveciæ arma in Austriam, ibique in pacem usque hæsisse: neque principi Transilvaniæ et Evangelicis in Hungaria obfuit illa armorum conjunctio: Hungarorum Evangelicorum res

nunc maximam partem fulciuntur illis pactis, quæ sub favore Svecicorum armorum princeps Transilvaniæ tum iniit: testem esse orbem universum constantiæ illius, qua in fide servanda erga suos fœderatos usa est Svecia: eidem velle Sm Rm Mtem throno et sceptro eodem nunc gaudentem insistere.

12.

Si quis itaque scrupulus, sive ex supradictis, sive aliis incidentibus casibus objiciatur, eum amoveri curent, et in hoc incumbant, ut princeps spretis ejusmodi obstaculis, consilia belli capessat. Et ut princeps eo magis provocetur, promittent Sæ Ræ Majtis nomine principis filio præfecturas aliquot Poloniæ: quæ, quamprimum nomina earum apud S. R. Mtem designata fuerint, illi erunt conferendæ. Primario vero principis ministro Keminiani polliceantur nomine Sæ Ræ Majtis præfecturam Samboriensem in districtu Præmislensi sitam, et insuper pensionem annuam quinque millium thalerorum imperialium ex salinis Krakoviensibus, libertatemque quotannis invehendi trecenta dolia vini Hungarici sine ullo vectigali, quocunque libuerit, in Poloniæ civitates et oppida.

13.

Quod si ergo ex præmissis tam oblationibus, quam reciprocis acceptationibus et concertationibus perceperint et perviderint principem in societatem armorum inclinare, et ejus causa sive ipse, sive per suos ministros rem velle pertractare, tam post mutuam plenipotentiarum commutationem:

1. Scopum armorum inter Sm Rm Mastem et principem Transilvaniæ ponent societatem armorum contra regem Johannem Casimirum, ejus adhærentes, et quoscunque alios huic bello sese immiscentes, mutuamque Evangelicæ rei defensionem.

2. Cautum vero sit, ut quemadmodum conscientiiis nulla vis inferri debet, ita in ditionibus, quæ principi assignantur, dissentientes in religione a Sa Ra Majte et principe Transilvaniæ nunc ferendi sunt. Qui vero Græcos ritus observant per omnia conservandi sunt circa suam religionem, statum ecclesiæ ritus et ceremonias publicas et privatas. Exercitium vero Evangelicæ religionis circa invariata Augustanam confessionem peculiari privilegio gaudeat, et permittatur illis, qui hucusque nulla templa ibi habent, nova ædificare et usus religionis publice et privatim secundum dictæ confessionis modum liber.

3. Hoc fœdus vim habiturum est et duraturum usque ad finem belli Polonici et pacem communi fœderatorum consensu faciendam.

4. Agat utraque pars separatim, S. R. Majtas in iis partibus, quæ Sæ Ræ Mti sese submiserunt, et alibi pro ratione belli gerendi: celsissimus vero princeps Transilvaniæ mox a fœdere pacto occupet partes sibi in Polonia destinatas et iis subactis ex mutua concertatione cum S. R. Mte arma sua alio proferat, et pro communi commodo vigilet.

5. Militent vero majoris correspondentiæ et confidentiæ ergo in exercitu Sæ Ræ Mtis duo millia militum ex copiis principis Transsilvaniæ: et vicissim totidem regionum militum arma ferant in exercitu Transilvanico.

6. Quoties res et belli gerendi rationes exigunt, ex communi consensu coniungatur uterque exercitus, tam Sæ Ræ Majtis, quam Transilvaniæ; et tum directio belli erit penes S. R. Mtem, iis rationibus et modo, prout priori fœdere conventum fuit.

7. Permissum etiam sit Sæ Ræ Mti suis sumptibus in Hungaria & Transilvania conscribere quatuor aut ad minimum tria, vel duo militum millia.

8. Quæ fœderi inseri debent ratione satisfactionis a parte principis, ea hujus instructionis 6-to articulo sunt comprehensa, et ideo cum fœdus conscribitur, huc referenda sunt.

Quod si princeps Transilvaniæ de titulo et charactere ditionum Polonicarum, quæ illi loco satisfactionis obvenient, mentionem injiciat, dicant ablegati esse in optione principis eligere, quemcunque characterem velit, sed ablegatos existimare, titulum et qualitatem magni ducis Haliciæ illi hac ratione convenientissime posse dari; de eo, quod ipse elegerit, a parte Sæ Ræ Majtis non fore disputationem.

9. Commercialium quoque liber cursus sit inter status et ditiones tam Sæ Ræ Majtis, quam principis Transilvaniæ, deque eo particulariter posthac convenietur.

10. Si quæ generalibus hisce conditionibus erunt addenda in specie, de iis primo quoque tempore convenietur, interea bellum a parte principis, & mascule utrinque continuetur.

14. Suprascriptis conditionibus generalibus fœdus concludere satagant ablegati, et in hoc incumbant, ut princeps S. Ræ Majti iunctus arma capiat.

15. Quocunque ablegati in itinere suo devenierint, Sæ Ræ Mti et Sæ Majtis ministris hinc inde existentibus de progressu protectionis suæ notum facient. Delati vero ad

aulam Transilvanicam, sine mora rem sibi commissam ordiantur, et quæsitis omnibus scribendi occasionibus de negotii statu ab uno tempore ad aliud ad S. R. Mtem diligentissime perferri curent, ut ex principis intentione, consiliis et actionibus S. R. Mtas de suis rebus decernere possit.

S. R. Mtas apprecata ablegatis prosperitatem valetudinis, itineris et negotiorum, gratia et favore suo regio eosdem complectitur. Marieburgi in Borussia 8. Maji 1656.

Carolus Gustavus.

(A stockholmi svéd kir. államlevéltárból: «Riksregistratur».)

2.

1656 jul. 16.

X. Károly levele az erdélyi követekhez.

Literæ Sæ Ræ Mtis in Transylvaniam ablegatos, ut tractatum cum principe loci perficiant et defectu mandati se exusent principi coronam Poloniæ ambient.

Carolus Gustavus etc. Gratiam et favorem etc. Nobiles nobis sincere fideles. Nihil dum Nobis constat de progressu vestri itineris, et quo in loco res vobis commissas in hoc transitu deprehenderitis. Hac ipsa hora redduntur Nobis copię literarum, tam principis Transylvaniæ ad Median-skium quam huius ad Comenium. Ex quibus intelligimus res adhuc esse in integro, et adventum vestrum non fore istis ingratum. Et quemadmodum literis vestris die 3-ia huius germanice scriptis et in duplo hic adjunctis vobis clementissime iniunximus, ut in aulam principis delati, illico ipsum negocium et tractatum assumatis, sed tamen cum ante non concludatis, quam ulteriora nostra mandata acceperetis: ita dicta mandata adhuc repetimus, et insuper vobis mandamus, ut si forte a celsissimo principe Transylvaniæ in memorato tractatu mentio injiciatur de ejus electione in regem Poloniæ, dicetis talem propositionem a nostra forte intentione non alienam, modo S. R. Mtis et electoris Brandenburgici rationibus simul consulatur: vos tamen carentes mandatis expressis nihil adhuc posse determinare sed velle nobis de propositis referre. Quod vobis nunc in summa festinatione

significandum duximus, commendantes vos divinæ tutelæ.
etc. In castris ad Nowodwor die 6. Julii 1656.

Carolus Gustavus.

M. Biörenklou.

(Svéd kir. áll. ltár. «Riksregistratur».)

3.

1656 jul. 26.

Sternbach és Welling jelentése.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc. Allergnädigster König und Herr.

Ew. Kön. Maytt. gnädigstem befehl zu unterthänigster folge, haben wir die reise nach Siebenbürgen von Bresslaw über Ottmachaw, weilln die Strasse nach der Jablunckaw nicht allein denn Polnisches Quartiren gar zu nahe, sondern auch alle Plätze dahin mit Polen angefüllet gewesen genommen. Woselbst wir des Herrn General und Feldmarschall Gr. von Hatzfeld begrüset, vnd mittelst vorzeigung Ew. Königl. Maytt. passes demselben angedeutet, welcher gestalt Ew. Königl. Maytt. in ansehung der versicherten Freundschaft von. Ihr. Kayserl. Maytt., und dass dero Ministris von Ew. Königl. Maytt. alle mögliche courtoisie bezeigt wurde, durch Ihr. Kayserl. Maytt. Lande, insonderheit Schlesien, Mehren, und Hungern die reise fortzustellen uns gnädigst beordert hätte. Boten demnach, weill von denen in der Reisse und in der nähe logirenden Polen uns gar leicht vorgewartet werden könnte, Seine Excell. wolten uns mit etlichen musqvétirers auff einige tage gratificiren. Wor-auff gedachter Herr Feldmarschall zu verstehen gegeben, dass wir füglicher über Olmutz und Wien reiseten, weill wir aber dagegen eingewandt, wie zu gewinnung der Zeit wir den nechsten weg vff Puchaw und Ledmiza als den Fürsten in Siebenbürgen zustehende güter nehmen wolten, hatt Er in mangell anderer Völcker uns seinen Trompetter zugeordnet, welcher uns biss nachher Leupnick in Mehéren begleitet, daselbst unter faveur des ihm mitgegebenen passes uns 3. Musqvétirer, von denen daselbst logirenden Soisischen Völckern an die Land geschafft. In solcher begleitung kamen wir des 2/12. July anhero nacher Wzellan so ein offen Stättlein nahe an der Hungrischen grentze belegen, und den H. Grafen Elleshazy zustehet, als wir aber folgenden morgens nacher Puchaw zu gehen vermeinten, wurden wir von des

ietz genandten H. Graffen Provisore oder Amptman, hernacher von dem Graffen selbst ungeachtet Ew. Kön. Maytt. vorgewieseten passes unter vorwand, dass vff Kayserl. Maytt. patenta sonder dero Maytt. special pass niemand über diese grentze gelassen würde, uffgehalten. Worbey sich gemelter H. Graff gesinnen liess, ob hätte der Herr Feldmarschall Hatzfeld unfügich gehandelt, indem Er uns passiren lassen, solches mit der Schwachheit seines hohen alters beschönen wollend. Den nebenst hatt Er der Herr Graff unsre Kegenwarth dem nechstegelegenen Meherischen Craiss Hauptman, dieser dem Tribunal, das Tribunal aber Ihr. Kayserl. Maytt. angedeutet, von dennen die erklärung zu erwarten stehet. Entzwischen ist auch ein Trompetter an den H. Feld Marschall gesend worden, welcher in antwort zurückgebracht, das wir uns zwar daselbst angemeldet, aber vorgegeben hätten, wie nemblich wir über Olmutz und Wien, auch nicht weiter den auff Eperies reisen wollten. Welches wie es mit unverzellter warheit, auch mit Ew. Königl. Maytt. dem Feld Marschall eingereichtem passe übereinstimmen könne, ist uns zwar unbegreiflich, schreiben es vielmehr denen gar zu viell entdeckten passionen zu, und dass man suche, uns allerhand unverdientes in den weg zu werffen, damit unsere intention verhindert werden möge, gestatt wir uns den keines andern, als eines noch langweiligen Verzugs zu vermuthen haben, zumahlen da uns auch keine bothen vor oder rückwärts, ohne des H. Graffen verwilligung, abzufertigen erlaubet.

Unterdessen haben wir zwar zu gewinnung der Zeit nicht allein denen Siebenbürgischen Ministris zu Pucsa und Betzka als H. Georgio Marziban und Jona Medniansky unsere Kegenwarth und detention, sondern auch dem Fürsten selbst unsere Commission entdeckt, können uns aber von diesem sobald keiner antwort versehen, gedachte Ministri aber haben so wenig bisher zur sache gethan, das der Medniansky vielmehr an den H. Graffen Elleshazy zu seiner entschuldigung geschrieben haben solle, wie ihm der Schwedischen abgesandten sache gar nicht angehe, Er sich auch in die händell nicht stecken würde. Ob nun dergleichen erklärung allein zu vermeidung eines ungleichen Verdachts, oder das Ihm des Fürsten verendertes und abgeneigtes gemuth bekand, hergeflossen, solches müssen wir, bis zu eigentlicher erkundigung dahingestellet sein lassen.

Gleich itzo kömpt ein diener von H. Medniansky mit schreiben an uns, welchen aber der Herr Graff Elleshazy vff

dem wege angetroffen, und die nacht über bey sich behalten, hernacher seine officirer ihn mit gegeben, welche begehret das schreiben zu lesen, so ihm auch gewilliget. Erwehnter des H. Medniansky abgeschickter hatt begehret mit uns a part zu reden, so ihm aber verweigert worden.

Ew. Königl. Maytt. haben wir dieses allerunterthänigst zu referiren vor nothig erachtet, das übrige zu mehrer sicherheit verffahrend, vnd Ew. Kön. Maytt. allerunterthänigst versichernd, dass wir nach erlangeter freyheit (so aber in kurtzen nicht geschehen möchte) unser commission mit gebührender trew vnd embsickeit vff dass schlewnigste zu werckstellen werden, die wir ausserdem, nechst empfehlung Gottlicher gnaden reichen Vorsorge, zu allen Königlichen hohen ergehen, biss an unser ende zu bleiben schuldig sein Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst-getrewst
vnd gehorsambste Knecht

Szellin den 16/26. July

Anno 1656.

Gotthard Velling.

Henr. Coelest. Sternbach.

(A svéd kir. áll. Itárban levő eredetiről.)

4.

1656 aug. 12.

A svéd király levele Erdélybe küldött követeihez.

Till Abgesandterne áth Siebenburgen.

C. G. Wår ynnest etc. Wy förhålle Eder här medh nådheligen icke, at, aldenstundh, sedhan som Gottard Wellingh wardt expedierad medh dhen Instruction wý Eder monde gifwa till att negociera hos Fursten af Siebenburgen Ragotzky sub dato Marienburg uthi Pryssen d. 8 Majÿ nåstförleden, icke något ifrån eder är inkommit, om hwadh som förelupit är vthi samme Eder opdragne commission, eller huru wýdha I däruthi hafwe negociera kunnat, hwarföre och, såsom anläget monde wara, at saken blifwer forderligast afhandlat; altsså ähr wår nådighe wílie och befallningh, det I effter vndfången Instruction bearbeta saken till endskap, och, på det at höghbemte Fursten så mycket snarare må kunna bringas til ruptur och coniunction af wapnen medh oss, så mághe I förtrösta honom det wý wele den satisfaction, som honom warder destinerat vthi Edher Instru-

ctions 6-tte punct, således fordra, at öka och förbättra, så att han därpå skall hafwa et stort nöje, hwarofwer wj medh nästa lägenheet och tractat medh honom wydare wele låta afhandla, alleenast at wj nu blifwe försäkrade för oss, wære effterkommande och Sweriges Crono at behålla heela Cujawiam, then deelen af Calische och Posawische Palatinaterne som icke är Cuhrfursten af Brandenburg affträdt, Item Pryssen, Casuben och Pomerellen alt ifrån Nowodwor längs vth åth flodhen Narew, sampt alt thet som wetter åth Pryske sydan aff Palatinatibus, Plocensi och Musowiensi cum latitudine citra flumen Bugi versus Warsawiam 2 milliaria, totam Podlachiam in Lithuania, Samogitiam, Poviaten Couno, Viconitz Opita, Item Breslaw på den sydan och längs åth Dynen på 2 myl wägh ifrån Stranden up in vthi landet, Palatinatum Polocensem et Witepsky citra flumen Duna situm, cum latitudine duo milliarium ab illa parte fluminis Dunæ versus (Wiliæ) amnem, Item Cuhrlandiam, Semi Galliam et totius Livoniæ et Prussiæ Ducatus, dessföruthan at oss och förbehålles possessionen medh inkomsten och dispositionen af alle Saltbruuk vthi Cracowiske Palatinaten, doch således at när Saltet föres till andre orther, så wele wj fuller bestå omkostnadhen på förslen, men alt dett medh Toll och andre imposter icke må beswärat och pålagdt blifwa; Sammaledes pro Principe Bugislao Radzivilio wele wj hafwa reserverat heele Palatinatum Novogrodensem medh andre honom förr dette tilhörighe länder och Förstendömen vthan åthskilnadh, ehwar dee och belägne ähre, iure superioritatis att possidera, Totam Ukraniam pro Cosacis eller hwadh eliest dem framdeles tillacorderas kan, Palatinatus Lancienenses, Kalicienses, Posnanienses, Siradienses cum terra Volonensi Duci Brandenburgico concessi secundum pacta ipsi manebunt.

Det öfrige så wäl uthi större som mindre Pohland sampt dhe Palatinaterne och Terræ vthi Roxolania och Rubra Russia och hwadh annat egentligen vnder crohnan Pohlandt lydt och legat hafwer som här ofwanföre icke är exciperat, kunne I giöra honom förtröstningh uppå, det wj wele wårket där hån befordera at han dhett bekomma må sub iure hæreditario, doch wele wj durante bello icke evacuera Cracou, vthan heele Cracowiske Palatinaten medh dhett af större och mindre Polandt, som är beläget på norre och wästre sydhan af Weichselströmen, wele wj till krigets vthgångh behålla vnder wår disposition, men hwadh som på söder och öster sydan om Weichselströmen, föruthan dhett som ofwanföre ähr exciperat, må han strax han träder till kriget occupera,

niuta och behålla till sin och sýne milities försäkringh och conservation, och moste I Edher därutinnan förese, at där så är, at han på dheer wilkor som I förr öfwer instruerade ähre, bryter lööst och kommer till ruptuur medh fienden, så måghe I där widh låtat beroo, och hafwe I detta wårt nu giorde förslagh Edher på det fall reserverat, om I förmärke at medh tractaten något swårt och långsampt will tillgå, och han icke så hastigt står at bringa medh oss vti kriget. Vthi det öfrige rätte I Edher effter vår Eder förr detta gifne Instruction, arbetandes därpå at sakerne snart måge afhulpne blifwa och komma till richtigheet, och oss tydigt notificerandes, hwadh och huru wyda ett och annat afhandlat blifwer. Af Radum den 2 Augustus 1656.

Carolus Gustavus.

I. Törneskiöldh

Ezen levél fordítása:

Károly Gusztáv. Jó indulatunkat stb.

Nem hallgathatjuk el előttetek megdorgálás nélkül, hogy miután Welling Gotthardot azon instructióval expedáltuk, melyet mi nektek azért adtunk Marienburgban Poroszországban, az elmúlt május 8-án, hogy az erdélyi fejedelemmel, Rákóczyval, alkudozzatok, mi hir sem érkezett tőletek arról, a mi a reátok bizott commissióban történt, vagy hogy mennyire alkudozhattatok abban, a miért is, mivel az igen fontos, hogy a dolog lehetőleg hamar letárgyaltassék, az a mi kegyelmes akaratum és parancsolatum, hogy az instructio kézhezkapása után a dolgot hozzátok valamelyes végre, és hogy maga a fejedelem annál gyorsabban legyen a támadásra és a velünk való fegyveres conjunctióra birható, vigasztaljátok meg, hogy mi azt a satisfactiót, mely neki a ti instructiótok 6-ik pontjában destináltatott, oly mértékben akarjuk előmozdítani, nagyobbítani és javítani, hogy nagy öröme legyen benne, a miről is mi a legközelebbi alkalmatossággal, a legközelebbi tractatusnál tovább akarunk vele tárgyalásokat folytatni, de úgy, hogy magunknak, utódainknak és a svéd koronának egész Cujaviát, a kalisi és posaviai palatinatusok azon részét, mely nem a brandenburgi választófejedelemnek osztatott, megvárthassuk, továbbá Poroszországot, Cassubet, és Pomerellát Nowodwartól kedve egész a Naréw folyóig, annak hosszában, mindazzal, a mi a poloci és masovi palatinatusokból a porosz résznek átellenben fekszik, cum latitudine citra flumen Bugi versus Warsawiam 2 milliaria, totam

Podlachiam in Lithuania, Samogitiát, Poviatent, Cuonot, Vilcomurzo és Opatát, item Braslawot azon oldalon és a Duna hosszában 2 mélyföld utat a parttól a tartományba, Palatinatum Polocensem et Witepsky citra flumen Duna situm cum latitudine duorum milliarium ab illa parte fluminis Dunæ versus Wilyæ amnem, item Churlandiam, Semi-Galliam et totius Livoniæ et Prussiæ ducatus; azonfelül, hogy nekünk tartassék fenn a birtoklás a krakói palatinatus összes sóbányáinak bevételeivel és dispositiójával, de mégis oly mértékben, hogyha a só más helyekre vitetik, mi viselendjük majd a szállítási költségeket, csupán csak hogy adóval s más vámokkal ne terheltezzék s ne rovassék meg. Hasonlókép reserválni akarjuk pro principe Bugislao Radzivilio, hogy ő az egész palatinatum Novogrodensem a többi hozzá hajdan tartozott tartományokkal és herczegségekkel, különbség nélkül arra, hogy akárhol is fekszenek, jure superioritatis birhassa, totam Ukraniam pro Cosacis vagy bármi is jövőre nekik accordálható, Palatinatus Lancienses, Kalicienses, Posnanienes, Siradienses cum terra Volonensi duci Brandeburgico concessi secundum pacta ipsi manebunt. A többire nézve, úgy Nagy-, mint Kis-Lengyelországban, a Roxolaniában és Vörös-Oroszországban levő palatinatusok és földek mellett és a mi még bármi tulajdonkép a lengyel koronának alá van vetve és hozzá tartozik, s a mi itt fent nincs excipiálva, belécsapegtethetitek a reményt, hogy habár mi végre akarjuk hajtani, hogy ő ezt megkapja sub jure hæreditario, vagy nagyobb joggal és dignitással, a mint erről ő vele jövőendőben accordálhatunk azon esetben, hogy ő az ellenség ellen azonnal actióba lép, de mégis durante bello Krakót nem akarjuk evacuálni, hanem az egész krakói palatinatust Nagy- és Kis-Lengyelország azon részével, mely a Visztula (Weichsel) folyó északi és keleti oldalán fekszik, a mi dispositionknak megtartani; a mi azomban a Visztula folyó déli és nyugati oldalán fekszik, kivéve a mit fentebb excipióltunk, mihelyt a háborút megkezdí, occupálhatja, élvezheti és megtarthatja a maga és militiája biztonságára és conservatiójára. És ügyeljetek arra, és ha úgy történék, hogy ő a fentemlitett feltételek mellett, melyekről már kaptatok instructiót, kitör, és az ellenséggel szakít, hagyjátok a dolgokat a maguk útján menni, s a mi most tett ajánlatunkkal szemben reserváljátok magatokat, kivéve ha észreveszitek, hogy a tractatus nehezen és nehézkesen halad előre, s ő nem oly könnyen vehető a velünk való háborúra. Egyébiránt tartsátok magatokat a nektek már adott instructiókhoz, azon munkálkodván, hogy mentül gyorsabban üssétek nyélbe a dolgot, s az minél előbb jó véget

erjen, minket is idejekorán tudósítván, hogy ez s amaz hogyan és mennyire tárgyalatott. Ab Radum 1656. Aug. 2.

Károly Gusztáv.

Törneskiöldh J.

(Svéd eredetije a stokholmi kir. svéd birodalmi levéltárban, az úgynevezett «Riksregistratur»-ban. Német fordítását Broden S. eszközölte.)

5.

1656 aug. 21.

A követek jelentése a királyhoz s cancellárhoz.

I. Jelentés a királyhoz.

Pres. 16. Novemb. 1656. in Marienburg.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc. Allergnädigster Herr.

Ew. Königl. Maytt. haben wir unter den 6/16. July, welcher gestalt der Graff Illezhasy uns zu Wzettin zur ungebühr angehalten, allerunterthänigst berichtet, wonechst sich der Kayserl. Pass, sampt einer declaration an den Tribunal zu Brin, worin Ihr. Kayserl. Maytt. dero indignation wegen solches eigenmächtigen Vffhaltens bezeuget, vnd dasselbe uns anzudeuten befohlen eingefunden. Worauff wir den 19/29-ten July in möglichster eill fortgangen, vnd den 7/17 hujus alhier zu Clausenburg bey dem Fürsten angelanget. Hochgemeldter Fürst hatt uns nicht allein allenthalben uff seinen gütern, besondern auch bey unserer ankunfft honorabler begleiten und empfangen, auch des folgenden tages frühe zu öffentlich audienz ufführen lassen. Nach abgelegter salutation, welche bey dem Cantzler Mickos Michall decenter beantwortet wurde, liess der Fürst alsobald iederman von sich, da wir gelegenheit hatten, die proposition einfalts Ew. Königl. Maytt. instruction abzulegen. Worauff der Fürst sich dergestalt hinwiedrumb herauss gelassen, will Er von seinen Ministris vnd Räthen alhier nimand ausser dem ietztgenandten Cantzlar, der aber Catholisch wäre, bey sich hätte, vnd Er dagegen des werck mit unverdächtigen ministris insonderheit mit dem Herrn Keminianusch zu überlegen vorhabens, dass wir solche proposition in scriptis wiederholen möchten.

Nachdem solches geschehen, vnd wir vermeinet, die sache zu Weissenburg, wohin der Fürst dem andeuten nach

verreisen, vnd wir demselben dahin folgen würden, vorgenommen werden solte, wurden wir heutt frühe unverhofft gefordert, vnd gab der Fürst zu vernehmen, wie Er zwar über die von uns gethane proposition,* mit seinen ministris zuorderst sich zu besprechen wolln, bey jüngster conference sich gehinnen lassen, nach fernerer vnd eigentlicher Verlehnung aber gedachten Vortrags vor nöthig befunden, weill in demselben etzlicher stück, so im Königreich Polen Ihm solten überlassen werden, in genere vnd ohn benennung gedacht worden, vonhero von uns zu vernehmen, im fall Er sich mit Ew. Königl. Maytt. conjungiren würde, welche dieselben stücke namentlich sein solten.

Ob wir nun zwar anfangs, ehe vnd bevor sich S. Fürstl. Gn. wegen der conjunction heraus gelassen, solche stücke zu benennen difficultiret, weill Er aber dagegen weitläufftig angeführet, wie Er bisshero gegen Ew. Königl. Maytt. iederzeit vffrichtig gesinnet gewesen, solches auch mit continuirlicher correspondence vnd entdeckung allerhand wieder Thr. Königl. Maytt. von dero wiederwertigen vorgehabten machinationen auch derer Ihm selbst von denn Polen gethanen offerten in der that bezeuget, also mund vnd hertz bey Ihm ietsmahls einstimmig gewesen, dass demnach kein misstrawen in Ihn billig zu setzen, haben wir beuorab weill Er nach der Plenipotenz zu tractiren gefragt, sich auch per deputatos mit uns zu handeln wollen, herausgelassen, Ihm endlich seine avantage weitläufftig vnd generaliter an die hand gegeben. Worzu uns über voriges auch dieses bewegen, weill der Fürst uns seiner wegen Ew. Königl. Maytt. beständigen inclination vorsichert, welcher gestalt Er von Osterreich wieder Ew. Königl. Maytt. die waffen zu ergreifen angefrischet worden, entdeckt, daneben, das Ew. Königl. Maytt. mit den Cossaken, mit welchen Er selbst vor itzo in nähere bundnüß einzutretten begriffen, fortstellen möchten, auch die mit Ihm vorhabende alliance, insonderheit der Ottomannischen Pforte vortragen, vnd, wie solches füglich geschehen könnte, an die hand gegeben, vber diesem allen auch erinnert, wie Er durch seinen ministrum an der Pforten sich erkundiget, ob nicht wegen der, vor diesem von der Cron Schweden daselbst gehabten correspondence einige nachricht vorhanden, auch die damahls gewechselte schreiben vnd von Strasburgen erhaltene expeditiones durch den Deffter vffinden lassen, demnach in nechster beschickung sich darauff zu beziehen, vnd solches vernehmen zu erneuen zu suchen, vor dienlich befunden.

* Közölve Okmánytár 438. l.

Dess Fürsten dubia betreffend, so viell man derselben ex discursu anmerken können, sind dieselben vornemblich darin bestanden: Einmahl dass Er nicht genugsame ursachen sehe, womit Er seine wieder die Polen angemassete waffen in iudicio Dei, wie seine worte lauten, justificiren könte, vors andre, wan Ew. Königl. Maytt. von Moscow den Tartern vndt Cossaken auch zugleich von Osterreich massen Er uns schreiben von dem Ungerischen Palatino darinnen, das der Ertzhertzog mit fünfzehent Tausent wieder Brandenburg, der Keysser aber wieder Ew. Königl. Maytt. den Polen assistiren wolten, gemeldet, vorgezeiget, angefeindet würden, ob sie dan auch solchen zu widerstehen mächtig genug wären. Drittens wan Ew. Königl. Maytt. anderer gestalt divertiret werden, oder mit Polen zu transigiren gelegenheit haben soltén, dass Ihn onus belli allein vffgebürdet werden möchte, massen Er hierbey dassjenige, wass bey Ihr. Kön. Maytt. Königin Christinae zeitn uorgangen, mit vieln umbständen zu urgiren wissen. Viertens, Wan Er mit etzlichen provincien in Polen seine grentzen erweitern würde, dass Er alsobald, nicht allein bey der Ottomannischen Pforte, als einer, der sich wieder dieselbe formidabell zu machen suchte, angetragen, gestalt solches von dem Osterreichischen albereits geschehen, besondern auch von dem Römischen Keyser selbst dauor, angesehen werden, also von beyden eines überfals sich zu befahren haben möchte, Welches alles von uns nach möglichkeit dergestalt beleget worden, das wir verinnern, desswegen, vnd im fall nichts anders von dem Polen, derer abgesandten, laut des Lubomirsky an den Fürsten abgelassen schreibens alhier erwartet werden, deren vermuthetn anbringen dennoch von uns ebener gestalt vorgebeuget worden, eingebracht eine sonderbare schwierigkeit zu haben. Es wäre den des man sich mit denn partibus cedendis nicht wolte vergnügen lassen, gestalt wir uns bey diesem punct der meisten difficultät besorgen, zumahl insonderheit des Belzensichen districts einige meldung geschehen. Demnach nun Ew. Königl. Maytt. die begierde oder vielmehr der geitz dieses orts ohn erinnern zur genuge bekandt, so tragen zu dero Maytt. wir das unterthänigste Vertrawen, Ew. Kön. Maytt. werden unsre beysorge nicht ungnädig vermercken, vnd sowoll hierüber, als über voriges dero allergnädigste resolution uns entdecken. Wass entzwischen vor Ew. Königl. Maytt. hierunter zu gewinnen sein wird, soll unserer unterthänigsten Pflicht vnd schuldigkeit nach allergehorsambst vnd vff dess trewlichste beobachtet werden.

Ew. Königl. Maytt. empfehlen wir hiermit der höchsten

obacht Gottes zn allen hohen Königl. ergeln, in dero Königl. hulde uns, als

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst, getrewst vnd
gehorsambste Knechte

Heinr. Cœlestin v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Clausenburg den 11/21. Augusti. Anno 1656.

II. A cancellárhoz.

Hoch Edler vnd Gestrenger insonders hochgeneigter Herr.

Welcher gestalt Wihr durch Gottes geleit ohn schaden allhie zu Clausenburgh bey dem Fürsten angelanget, die proposition (?) gethan, vnd was darvff ferner vorgelauffen, solches wirdt Unser hochgeneigter Herr zweiffels ohn aus der an Ihr Königl. Maytt. unter heutigen dato erstatteten relation, dahin wihr uns in mangel der zeit vor diessmahl beziehen müssen, zu vernehmen belieben. Vorbey Unsern hochgeneigten Herren wir dienstfleissig ersuchen, weil in gemelter relation einige worte mit Ziffern, nach dem Uns mitgegebenen Clave, anzudeuten vor nöhtig geschienen, dass derselbe Ihm nicht wolle entgegen seyn lassen, solche zu übersetzen, vnd Ihr Königl. Maytt. darauss zu referiren, beynebst die fernere mühe uff sich zu nehmen, umb bey Ihr Königl. Maytt. das werk dahin zu richten, damit wihr über denen von Uns erinnerten puncten zeitig informiret werden vnd also in den verhofften tractaten so viel zeitiger Unsers theils fortfahren möchten. Im übrigen verbleiben Wihr in empfehlung der gnädigen beschirmung des Allerhöchsten

Unsers Hochgeneigten Herren

Henr. Cœlestin v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Clausenburgh den 11/21. Aug. Anno 1656.

P. S. Auch hochgen. Herr Hoff-Rath, werden wir nach schliessung unseres schreibens von Ihr. Fürstl. Gnad. umständlich berichtet, welcher gestalt derselben von dem Palatino Moldaviæ per expressum angedeutet, wie der Cham mit der gantzen macht vffgebrachn, unwissend wohin er seinen zug richten werde.

Der Fürst lieste sich beduncken, dass solch vorhaben entweder wieder diejenigen Cossaken, welche an dem Boristhene wohnen, derselben überfall zu verhindern, oder wieder

die andern, zum theils den von Ihnen jüngst empfundenen affront zu vindiciren, zum theill, sie von der verbündnüs mit lhr. Königl. Maytt. unsern gnädigsten Herrn abzuhalten, oder gar dem Könige Casimiro zu assistiren, angesehen wäre, derselben so viell mehr vor nöthig befände, die beschickung des Ottomannischen hoffs, vnd die verbündnüß mit denen Cossaken zu maturiren.

6.

1656 aug. 21.

A fejedelem biztosai által a svéd követekhez intézett átirat fogalmazványa.

Értvén az ő kegmek relatiójából ő felsége király oblatióit, azt illendő kedvességgel is vőttem, de úgy tudom, hogy akkor ő felségénél nem constált az ő felsége ő klmek által proponáltott kívánságinak elégtételére való tökéllés hajlandóságom, sem pedig az én kívánságim, melyet már ő felsége valósággal experiálván, neim kételkedünk abban, hogy liberalliorb nem lenne az nekünk való satisfactióban is, még pedig oly dolgokban, melyek avagy közönséges fegyverrel acquirálnak avagy tartatnak meg Ist. nnek segedelméből. Excipiálván azért azokat az tartományokat, melyek ő felsége számára reserváltatnak, avagy másoknak conferáltattanak, ez alább megírt módok szerint; kívánságink részünkről is melyek legyenek, ő klmeknek eleikben terjesztettük. És mivel ez tractára készületlenek levén az helyeknek is nem tudása kényszerített arra, hogy az generalításban egyébiránt is comprahendáltatott részeket bővebben való nevezetekkel is exprimálnunk kellessék. Melyekre ha ő klmeknek nincsen elégséges tanusága és hatalma, noha az plenipotentiának virtusa azt kívánta volna, tovább ő felségéhez fognak-e recurrálni felőle, áll az ő klmeknek szabadságában, elég károsnak látván az időnek haszontalanul telését, reserválván az egyéb ehez szükséges dolgokról való tractatusokat.

Hátlapjan : Anno 1656. 13. Septembris. Az kozákokkal és svéddekl való tractáknak magyar conceptusi, vadnak deákul is némelyek.

Diplomáknak, plenipotentiának az missiliseknek és hitformájának pariáit tudja Beserméni uram.

(Egészen Kemény kezével, kivéve a hátlapi megjegyzést. Egy gyű-

rúpecsét is van hátára nyomva: egy oroszlánt, lábában villámcsomót tartva, ábrázolván, s J. M. betűket.)

7.

1656 aug. 22.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime ac potentissime rex, domine colendissime.

Legatorum Majestatis Vrae nuperum ad me adventum, ea qua par est erga Mattem Vram, amicitia & respectu accepi: qui dum fausto omine fines regni nostri ingrediuntur, ecce celer mihi adfertur nuncius Mattem Vram ad Varsoviam de hostibus suis triumphasse. Gratulor profecto de hacce victoria intime, exoptoque, ut deus optimus maximus omnes Mattis Vrae conatus, ad divini numinis sui gloriam, bonum orbis Christiani, ac mutuum quem Mattas Vra a me expetit, amicitiae nexum convertat. De me id sibi Mattas Vra persuadeat, me Ei, successibusque Ejus sincere affectum & ad dictum esse; cujus rei ut antehac non obscura dedi experimenta, ita et imposterum ea me daturum, ac in quibus possum, Matti Vrae gratificaturum polliceor. Neque dubito pari me, uti principem Christianum, Mttem Vram affectu et aestimatione prosequutum iri. Cui in praesens firmam valetudinem ac gratissimos rerum successus comprecatus, studia mea, & ad serviendum alacritatem meam offero. Datum in castro meo Colos-monostrensi die 22. Aug. Ao 1656.

Serenissimae Mttis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy m. p.

Præs. Frauenb. den 2. Octobris 1656.

(Eredetije a svéd kir. államltárban.)

8.

1656 aug. 28.

A fejedelem levele a svéd királyhoz.

Serenissima regia Mattas, Dne colendissime.

Literas Mattis Vrae 29. Julii ex castris 4 milliaribus a Varsovia sitis ad me Gallico idiomate scriptas, non minori alacritate et lætitia, quam insignem victoriam nuper ex hostibus reportatam Mattis Vrae accepi. Qvam ut ut nuperis lite-

ris ex animo gratulatus sum, tamen hac etiam occasione, qua Mattas Vra me in partem lætitiæ hujus venire cupit, tanto magis gratulor, ex animoque opto, ut victoriosi Mattis Vrä successus vergant ad commune Christiani orbis commodum, & amicorum bene Mtti Vrä faventium solatium. In quorum censu quod Mattas Vra me quoque esse, commodisque meis studere se velle testatur, uti eo, quo par est, grati animi sensu accipio, ita mutua benevolentiae & intimi affectus mei specimina, offerentibus sese occasionibus, prodere paratum me spondeo. Nec est quod Majestas Vra de animo in se meo diu suspensa hæreat, brevi enim credo magnificos Mttis Vrä legatos (quorum literas ad Mattem Vram scriptas simul cum meis per celeres cursores Viennam ante octiduum misi) cum pleniori ac explicatori affectus mei contestatione ad Mattem Vram redituros, nihil dubitans Mattem Vram majoribus in die auctoramentis favorem suum Regium mihi approbaturam. His Mattem Vram, ejusque omnes gloriosos conatus divinæ protectioni commendo. Datum in castro meo Colos-monostrensi, die 28. Aug. anno 1656.

Serenissimæ Regiæ Mttis Vrä

servitor paratus
G. Rakoczy m. p.

Intercedo apud Mattem vram pro vestali Joronuimy (?) Luptosca sorore germanæ principissæ conjugis meæ, ut propter me claustrum illius specialis protectio Mattis Vrä habeat (?) quo devincit magis ac magis me Mattas vra Regia sibi.

(Az utóirat Rákóczy sajátkezű írása, külön lapon. Eredetije a svéd kir. államtárban.)

9.

1656 szept. 8.

A svéd követek jelentése a királyhoz.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc. Allergnädigster König vnd Herr etc.

[Præs. Weisenhoff 12 Nov. 1656.]

Ew. Königl. Maytt. haben wir vnter den 11/21-ten Augusti auss Clausenburgh allervnterthänigst vffgewartet, vnd dasselbe in duplo über Wien vnd Crakow fortgesandt, verhoffen sich zum wenigsten eines derselben, vor einkunfft dieses gebührend werde eingefunden haben. Sieder dem haben

Ew. Königl. Maytt. fernere relation zur erstatten wir keiner gelegenheit, indem solches allein bey dem Fürsten stehet, mächtig seyn können. Entzwischen aber sind Ew. Königl. Maytt. ordres vom 3-ten vnd 6-ten July aus Nowodwor, wie auch vom 2. Augusti aus Radom woll geliefert.

Vnd haben wir das schreiben an den Fürsten alsofort gegeben, auch das an den Chmielniecky durch des Fürsten Cursorem versorget.

In der handlung mit dem Fürsten ist dieses bishero passiret: dass nach empfangener Proposition Er von Uns zuorderst zu wissen begehret die partes sibi in Polonia cedendas. Nachdem Wir nu dieselbe dergestalt, wie in Unserm jüngsten allerunterthänigst gemeldet worden, in genere entdeckt, vnd verhoffet eine resolution wegen der coniunction zur erhalten, Hatt Er per Keminianum de causis belli in fore conscientiae discurriren, endlich zu verstehen geben lassen, dass Er wegen der coniunction sich nicht erklären würde. Er hätte dan zuvor dieselbigen partes nominatim erlehret.

Wir haben hierauff nicht vorbey gekont, solche partes einhalts Ew. Königl. Maytt. Uns mitgegebenen instruction speciatim zu entdecken. Weill wir aber zu Clausenburgh keine resolution darauff bekommen, besondern mit dem Fürsten nach Weissenburgh gehen müssen, haben wir dasselbst zu gewinnung der Zeit, des tages nach unserer ankunfft audienz gesucht, dabey dem Fürsten unter anderen remonstrirt die Ursachen, warumb Ew. Königl. Maytt. der coniunction zeitig versichert sein wolten. Sind aber allein vertröstet worden, dass die resolution folgenden tages per Keminianum uns angedeutet werden solte.

Gestalt auch derselbe sich gemeldten tages bey Uns eingefunden, vnd repetitis prioribus sich vernehmen lassen im fall wir keine andre partes zu cediren Volmacht hätten, dass Er an der Coniunction desperierte, vngeachtet wir Ihn albereit über voriges aus Ew. Königl. Maytt. schreiben vom 2. Augusti auss Radom noch den Palatinatum Belsensem cum districtu Sanocensi et Præmisliensi concediret gehabt.

Demnach wir nun aus vielen discoursen verspühret, dass bey dem Fürsten ein vnersätliches gemuthe, vnd Er sich wol dörffen gesinnen lassen, gantz gross vnd klein Polen cum titulo Regio zu haben wollen, dabey dennoch dermassen meticulous sey; dass Er viellieber so ehe solche partes ohne Kriegesmittel occupiren möchte, wie Er Uns dan aus seinen correspondenz-schreiben die gefahr, so Ew. Königl. Maytts vom Osterreich, Dennemarch, Moscou vnd Holland angedrewet wird, fast gross machen wollen, vnd demnach vermeinet die

gemüther vorher zu gewinnen dass sie ihn ultro suchen, vnd pro Protectore annehmen solten. Alss haben wir darauff in consideration aller Uns hierbey vorkommenden umbstände, damit wir auch Ew. Königl. Maytt. gnädigsten befehl nach den schlusse halten mochten, vns in so weit gegen dem Keminianusch herausgelassen, dass Ew. Königl. Maytts dem Fürsten *excepta Ukraina pro Cosacis* wolten lassen *latus australe et Orientale Wistulae districtu Sanocensi inclusive, usque ad Bugum et Podlachiam exclusive, ea latitudine finium et cum titulo, quemadmodum inter se deinceps in speciali tractatu convenietur, modo Princeps statim arma cum Maytte Vtra coniungat.* Womit derselbe seinem Fürsten davon relation zu thun von uns gangen, folgenden tages aber, war der 2. Septembr. st. n. diese resolution gebracht, dass Princeps in coniunctionem armorum treten wolte, muste aber zufoerdest verständiget seyn, ob Ew. Königl. Maytt. künfftig sich der Königlichen würde bey Polen gebrauchen, oder dieselbe einem andern überlassen wolten? dan Er auff beyderley fall vmb etlicher particul willen sich nicht immiscieren, noch seinen ruhigen Staat turbieren wolte. Alss Er aber von Uns verständiget, im fall der Fürste solche digniteet zu haben begehrte, dass Ew. Königl. Maytt. Ihm hierunter nicht entgoen seyn würde, gab Er darauff zur antwort, dass Er mit denn angedeuteten stücken dignitatem illam nicht tuiren konte, würden demnach Ew. Königl. Maytt. sich weiter herauslassen. Wir haben dagegen angedeutet, dass Ew. Königl. Maytt. dem Fürsten so weit bereits gewillfahret, vnd solche ländere cediret hätten, welche einem Fürsten von dergleichen qualiteet, in welcher Er dieselben künfftig besitzen wolte, nicht vnanständig wären, hielten auch dafür, wan Ew. Königl. Maytt. seiner waffen eyffer verspühreten, dass dieselbe Ihm noch ein mehreren gratificiren würden. Es hatt aber dieses alles bey dem Fürsten, welcher vor der hand der sachen gewisse in vnd vf fernere Tractaten zu sehen nicht begihret, nichts verfangen wollen.* Darum wir gedrungen worden Ew. Königl. Maytts letzteren Vorschlag zu entdecken, vnd Ihm dabey anzudeuten, wie Ew. Königl. Maytt. auch davon nicht abweichen würden, worüber dan beykommende des Fürsten resolution Uns den 6-ten hujus insinuiert worden, so wir hinwiederum mit dem, was sub lit. B. hierangefüget, in continenti beantwortet, vermeinend eine mildere antwort von dem Fürsten darauff zu erlangen. Es hatt aber derselbe gestriges tages per Keminian sein voriges

* Lásd az A) mellékletet.

wiederholen lassen. Wir haben dennoch ex discursu so viel abnehmen können, dass die meiste difficultät bestehe 1. in termino Bugi et Podlachiae, wovon der Fürst citerorem ripam et partem begehren möchte. 2. circa partes ad finem belli retinendas welche der Fürst alsofort Ihm zu überlassen begehret. 3. bey denen fructibus salinarum, vber welches alles Ew. Königl. Maytts sonderbahre gnädigste erklärung wir allerunterthänigst erwarten, mit schuldigster anfügung:

Dass dem Fürsten zu dergleichen weitleüfftigen postulatis einige weit aussehende umstände einen muht zu machen scheinen. Einmahl weil Ihm von den Pohlen die Cron zum öfftern vffgetragen, vnd Er nicht alleine von dem, kurtz vor unserer ankunfft von hier abgeraiseten Pohnischen gesandten, sondern auch von dem Lubormiersky durch schreiben abgemahnet worden, mit Ew. Königl. Maytts abgesandten sich nicht zu übereilen, weil in kürzen eine gesandtschaft aus Pohlen mit weiterer Volmacht bey In anlangen würde; man hatt Uns auch versichern wollen, dass die meisten senatores regni deswegen zu Sambor sich versamlen wollen, aber nach erlangter nachricht von belagerung Sandecz wieder von ander gangen wären. Diesemnach, vnd weil Er dergleichen affection vnd inclination bey den Pohlen verspühret, vermeinet Er das bequemste subiectum zu seyn, Ew. Königl. Maytts intention zu vergnügen, zumahlen Er nicht allein mit seiner macht aus Siebenbürgen, Hungern vnd der Vallachej dem werk einen nachdruck geben könne, sondern auch mit den Cossaken dergestalt verbunden sey, dass dieselben alsofort vff sein andeutten das werk angreifen würden. Nebenst hätte Er Ew. Königl. Maytt. zum besten die Ottomanische Pforte dahin disponiret, dass dannenhero nichts wiederliches zu besorgen. Über welches alles Er sich gesinnen lassen, solcher confederation Ew. Königl. Maytt. so wo wieder Moscou alss den Keysser zu assistiren wollen. Dass Er aber vff keine fernere tractaten auch ratification sehen, sondern vor der Hand den schluss haben wolle, solches vermeinet Er Ihm nicht zu verdenken seyn würde, weil die Zeiten sich verändern könten. Urgiret daneben das exempel bey Ihr Maytts Königin Christinae Zeiten, da ihrer seit abgeordneten mit gnugsahmer Volmacht zu schliessen erschienen wären, dagegen vff der anderen ratification lang Zeit warten müssen, wie auch sein Vater damahls, als die Cron Schweden mit Dennemareck sich engagiret hätte, die Armée ein gantzes Jahr mit schweren Unkosten vffhalten müssen, also könnte Ew. Königl. Maytt. ebensfalss divertiret werden: darum Er zu seiner Versicherung den Palatinatum Crocoviensem

cum civitate, so wol die andern partes welche Ew. Königl. Maytt. usque ad finem belli reserviren will, haben müsse, Insonderheit auch darumb, damit Er einen ort pro convocandis ordinibus, vnd wohin Er ex Hungaria et Transylvania com meatum bringen könnte. Sonsten hielte der Fürst selber davor, dass in mora multum periculi sey. Dan Er keinen näheren Pass hette, alls per Marmaroch, weil Er per Hungariam nicht gehen könnte, obstantibus pacis conditionibus cum Cæsare, es wäre aber an jenem orte im winter nicht durchzukommen.

Welches Ew. Königl. Maytt. wir aller unterthänigst nicht verhalten sollen, dero gnädigste resolution hierüber gehorsambst erwartend.

Von den Cossaken haben wir diesen nachricht, dass der archimandrita Daniel vor etlichen monachten, benebst dem Polnischen Edelmann Samuel Gradsky, welchen Ew. Königl. Maytt. zu den Cossaken gesandt, uff dem weg, zu Ew. Königl. Maytts zu kommen, gewesen, alss Sie aber dieses orts angelanget, vnd die gefahr durchzukommen erkündiget, ist der Pater Daniel ex consilio des Fürsten wieder zurück gangen, der Gradsky aber biss dato alhier verblieben. Nach diesem ist vorgedachter Pater Daniel anderweits von denn Cossaken zu Ew. Königl. Maytt. verschicket gewesen, der auch gesucht durch Polesiam zu kommen, weil Er aber verkundschaftet, vnd daher alle wege verlegt gewesen, wieder zurückgehen müssen, unterdessen ist der Sebessy, welchen, sobald Er aus der Polnischen gefangenschaft zurück kommen, der Fürst nach denn Cossaken gesandt, wieder alhie angelanget, bey dessen expedition unter anderen dieses zu befinden, dass Cosaci bey dem 6-ten punct der Fürstl. Proposition sich erkläret, wie die zwar mit Ihr. Maytt. Königin Christina einige Correspondenz gehabt, mit Ew. Königl. Maytt. aber weiter nicht, alss gute freundschaft vnterhielten, wären aber gemeinet sich mit deroselben weiter zu verbinden, bäten auch den Fürsten solches bey Ew. Königl. Maytt. zu vermitteln helffen. Kurzverwichenen 1. Septembr. st. n. kamen offtgedachter Cossaken abgesandten anhero, hatten folgenden tages solenne audienz, deren Proposition in oben angezogener, vnd des Keminiani bericht nach nummehr volzogener alliance bestanden haben soll, der gestalt, dass wan der Fürst wieder Pohlen et quemcunque alium die waffen ergreifen würde, Sie alsofort zu der Zeit, an dem ort, vnd so starck, alss es der Fürste bestimmen würde, zu gleichem dessein erscheinen wolten. Offterwehnter Fürst lässt sich vernehmen, auch die sache mit denn Cossaken wegen ihrer befriedigung zu acco-

modiren, doch also, dass Ew. Königl. Maytt. hierunter nicht solle præjudiciret werden, massen wir dan aussdrücklich hierbey belungen, dass Ew. Königl. Maytt. mit denn Cossaken, alss dero Fereunden, ebensfalss zu handeln, nicht möge vorgegriffen werden.

Ew. Königl. Maytt. werden dero hoch erleuchten Verstande nach von selbstem ermessen, im fall derselben dess Fürsten postulata vnbillig scheinen wolten, ob nicht dienlich mit den Cossaken uff das eheste zu tractiren, vnd dieselbe uff Ew. Königl. Maytts seite zu bringen bevorab weil dieselben darzu geneigt sein, vnd des Fürsten andeuten nach, vor diesem sich sollen haben vernehmen lassen, totam Russiam Rubram usque ad Wistulam zu begehren.

Ew. Königl. Maytt. empfehlen wir hiemit der gnadenreichen beschirmung vnd obsicht Gottes, zu langen haben vnd aller Königl. prosperität, in Ew. Königl. Maytt. gnad aber Uns, die wir Zeit unsers Lebens bleiben

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst vnd
gehorsambste Knechte

Henr. Cœlest. v. Sternbach

Gotthard Velling.

Weissenburg den 8-ten 7br. (29-ten Augusti) anno 1656.

Mellékletek.

A) (1656 szept. 6-ról.)

Oblatio serenæ regię Mttis per dnos legatos celsmo principi declarata, eo loco apud suam Celsdinem est, quo par est tanti regis affectus tesseram apud amicum esse principem. Verum tempore expeditionis dnorum legatorum, suæ Mtti nondum (ut opinari licet) de propenso suæ Celsdnis conformandi sese voluntati suæ Mttis studio constitit, nec postulata suæ Celsdnis patuere. Qvanto autem promptior est sua Celsdo in declaratione suæ propensionis erga desideria Mttis regię, tanto liberaliorem Eandem fore in remunerando jure sperandum est; nec gravatim concessuram ea, quæ communibus et sociandis armis acquiri vel tueri, (Deo propitio) possunt et debent. Exceptis igitur iis provinciis et districtibus qui vel ad rationem suæ Mttis reservati, vel aliis collati sunt, nec inter infra specificandos palatinatus, terras et loca enumerantur, de residuis hic infra nominandis et recensendis favorem suæ Mttis benignamqve annuentiam sperat sua Celsdo.

Porro cum prævidere tractatum præsentem suæ Celsdni minime contigerit, ita nec providere de exacta locorum cognitione Eidem licuit. Unde effectum est, ut loca generali appellatione comprehensa, per partes quoque specificè distributa prolixius singula enumerantur.

De quibus concedendis dnos legatos plena instructos esse potestate minime dubitandum est virtute literarum plenipotentium id requirente. Si tamen excedat collatam facultatem: quid ulterius facturi sint, iteratam suæ Mttis mentem præstalurine (quod ingenti temporis jactura fiet), vel aliud rei remedium adhibituri, stat in arbitrio dnorum legatorum. Tractatum de aliis rebus præsentī fœderi ineundo necessariis reservando, palatinatum, districtuum, terrarum et locorum, quibus sua Celsitudo ex liberali suæ Mttis annuentia sperat potiri, series hæc est.

Majoris ac Minoris Poloniæ cum palatinatibus: Palatinatus Cracoviensis cum Zaboriensi, Oswiecimensi et Seneriensi ducatibus, Sandomiriensis, Massoviæ cum suis terris, districtibus, Racensis in suo ambitu antiquo et totum id, quod non est concessum duci Brandenburgico, in Majori Polonia, palatinatus Plocensis, ea pars, quæ est ultra Wistulam, palatinatus Lublinensis cum terra Luconensi, Kyoviensis, Braclaviensis, Belzensis, Volinia, Polessia, tota Russia cum terris Sinocensi, Præmislensi, Haliciensi et Chelmensi, Podolia cum Pokucia integra, quæ adiacet Maramorosio comitatui Transylvaniæ, Ukraina cis et ultra Boristhenem juxta futurum cum Cosacis pactum, cessio iuris oppidorum Scepusiensium cum arce Luboula.

De Lithvania et Russia Alba suspenditur negotium ad tractatus cum duce Moscoviæ, et si quæ per tractatum obtineri poterunt, cedent suæ Celsdni juxta oblationem regiam:

Signanter palatinatum Mscislaviensem, cum annexis in palatinatu Vitebscensi, districtum Vitebscensem. Palatinatum Minscensem cum territorio Borisloviensi, palatinatum Polocensem, palatinatum Smolenscensem cum ducatu Severiæ, terra Czerniechoviensi et districtu Orzanensi, Vilmensem palatinatum cum suis districtibus. palatinatum et districtum Trocensem cum terra Grodnensi. Palatinatum Breszianensem cum Pincensi districtu obtinere Mosco nitetur et celsissimo principi conferre non gravabitur sua Mtas.

Quod evacuationem Crakoviensem ejusque palatinatum cum reliquis attinet, nisi ratio belli ita requirat, ut præsidium etiam Svecicum adhibeatur, facta requisitione nostra, in Crakoviensi urbe plane disconveniens, imo impossibile videtur post factam coniunctionem cessionemque partium earundem

ulterius reservari, pro Sua Mtte debere vel posse, cum nos ac exercitus nri, etiam respectu vicinæ Hungariæ illis carere non possimus. Idem etiam de salinis intelligendum, de quibus non deerunt alii quoque modi, quibus gratificari suæ Mtii possimus rebus, Deo benedicente succedentibus.

B)

Magnifice et excellentissime domine etc. Suæ regię Majtis Sveciæ, domini nostri clementissimi de propensione et affectu celsissimi principis opinio semper maxima fuit, adeo ut sua Majtas etiam ante ablegationem nostram certo fuerit persuasa, quod cum Celsitudo sua aliquoties per literas et ablegatos inclinationem suam haut obscure significarit, Eadem amplissimis istis oblationibus auditis, sponte in conjunctionem sit condescensura. Unde factum, ut ulteriora concedendi potestatem nullam nobis dederit.

Quia autem præter suæ Majestatis opinionem et spem evenit, quod celsissimus princeps in declarata suæ r. Majtis mente acquiescere nolit, anni autem tempora et belli rationes non videntur permittere, ut suæ r. Majtis sententiam iteratam præstolemur, nescimus profecto, quo remedio alio nobis utendum sit, quam ut ad suam r. Majtem revertamur. Etiam si enim per literas suæ r. Majti difficultates has significarem, quod ut fieri possit, a Celsitudine sua cursorem nobis concedi petimus: quia tamen infra spatium unius mensis responsum haberi nequit, præterea sua Majtas ultimam intencionem Celsdni suæ nuper patefactam nobis declaravit, desperamus omnino de successu horum tractatuum. Nostrum quidem non est de principis utriusque emolumento, quod ex hac conjunctione haberi potest, arbitrari: existimamus tamen rationes quamplurimas esse, ob quas Celsdni suæ non male consuleretur, si promptitudine illa suæ r. Majtis pronunc contenta, conjunctionem armorum acceleret, nec patiatur adeo optatam status sui amplificandi occasionem præterire, qua etiam amissa sua r. Majtas tamen alia rebus suis in Polonia prospiciendi ratione non destituetur.

Quod Magnificentiæ Vrä præsentibus significare debemus, rogantes Magnificam Dominationem Vram, velit apud suam Celsitudinem pro communi rei Evangelicæ commodo operam adhibere ut negotium ad salutarem exitum accommodetur. Precati felicem vesperam manemus

Magnificentæ et Excell. Vrä

Albæ-Julæ 6. Septembr. anno 1656.   observantissimi
Ablegati Suecici.

(Eredetije a svéd kir. államtárban.)

C)

1656 szept. 2.

Az erdélyi biztosok válasza a svéd követek beadványára.

Cum celsmus princeps dnus dnus meus clmsmus in pristino illo constanter perseveret proposito, qualiter syncerum suum erga sac. Mtem regiam affectum realiter non solum uberius declarare, verum etiam re ipsa ac factis contestari possit. Hanc itaque ad socianda conjungendaque arma invitationem suæ Mtis regię gratissimo excepit animo, neque etiam vult deesse addendi votum votis suæ Mtis, dummodo media ac requisita ad hanc materiam necessaria utrinque adhiberi ac accommodari cum contentatione partium et quidem mature possint.

Sed cum sua celsdo plane sit incerta de intentione suæ Mtis, respectu tituli ac dignitatis regię Polonicę, num immutabiliter apud se constituerit (deo ita volente) ut sceptrum ac diadema coronamque pro se acquirere velit, vel aliter apud se deliberaverit, etenim si pro persona propria quærere ac retinere velit, absit, ut sua celsdo affectare cogitet, vel forsitan etiam se huic bello immisceat. Si vero alias habeat considerationes suæ Mtas, celsmus etiam princeps ex pacato ipsius principatu associatus et involutus, si extiterit illi bello, regiam dignitatem ac titulum alteri cedere minime potest, præsertim cum tam crebris oblationibus ac sollicitationibus patrocinium suæ cels., expostulaverint dni Poloni; antequam igitur sua cels. de his certior fiat, dubitat, qualem sibi capere resolutionem et possit et debeat.

Seponendo tamen primam hujus propositionis partem concernentem regiam suæ Mtis personam propriam, secundam quod attinet, sperat sua cels. sac. Mtem fore contentam Borussia, partibus Livonię jam apprehensis, reliquas autem regni partes, provincias, ac palatinatus, necnon civitates unacum titulo illarum ac dignitate regio quęcunque ad coronam Polonię pertinebant, suæ cels. tanquam sincero principi fœderato libenter cessuram, armis deo benedicente prospere succedentibus, modis tamen subsequentibus:

Negotium Curlandię tractetur, et vel pacta, si quę jam intercessere, maneant, vel conveniatur super eo.

Similiter electori Brandenburgico qui palatinatus concessi sunt, præsertim in Minori Polonia, cum contentatione ejusdem, ac absque injuria accommodentur.

Ratione Litvaniæ concludatur, qualiter post tractatum Moschoviticum possideatur.

Respectu Ukrainæ etiam cum Cosacis tractetur.

Reservatis aliis ad hanc materiam necessario annectendis.

(Kemény János írása.)

Jegyzet. Ez a felelet a Sternbach és Welling augusztus 18-iki beadványára, mely közölve van Okmánytár 438. l., s melyről említés van a követek szept. 8-iki levelében.

10.

1656 szept. 9.

A svéd követek jelentése a királyhoz.

Præs. Weisenhoff 12. Nov. 1656

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc. Aller gnädigster Herr.

Nach schliessung unsers unterthänigsten vom gestrigen dato lässt der Fürst Uns abermahl ad amicum colloquium vffordern, contestiret weitleufftig, wie mit Ew. Königl. Maytt. Er et sincere vnd aufrichtig meine. solches auch mit seinem blute bezeugen wolte, damit Er aber nicht angesehen würde, ob hätte Er in seiner letzten resolution der sachen zu viel gethan: Wolte Er, alss dem vor diesem pohlen nicht bekant gewesen dasselbe, worinnen wir vermeinten Ew. Königl. Maytt. gar zu nahe getreten sein, verändern. Welches auch dergestalt geschehen, dass dennoch die difficultäten in denen, zuvor in unsern schreiben gedachten Puncten, alss circa Bugum, Podlachiam, item ius retentionis Cracoviæ etc. nec non perceptione fructuum e Salinis bestehen blieben. Dass Er vermeinte Ew. Königl. Maytt. Ihm alss einem beständigen Freunde hierunter nicht zugegen sein würde. Er liess sich auch vernehmen, so bald Ew. Königl. Maytts resolution hierüber einkommen, vnd der schluss würde macht seyn, dass Er alsofort die coniunction zu wercke richten wolte, allein begehrte Er von Ew. Königl. Maytt. verständiget zu seyn 900(?) loco solche geschehen solte, weil Er anderer gestalt füglicher nicht, als per Maromoros durchkommen könnte. Sonsten berichtete Er nochmals, dass die alliance zwischen ihm vnd den Cossaken offensive et deffensive rechtigh auch iuramento confirmiret, dieselbe wolten seinenthalben mit dem Moscowi-

ter brechen, worzu sie dan nicht allein Ursach hatten, sondern auch von den Tartaren darzu animiret würden. Wegen der Ottomannischen Porte erinnerte Er nochmalss, dass Ew. Königl. Maytt. dieselbe zeitig besuchen möchte, welches zum erstenmahl ohne präsenten vnd durch al diese Örter geschehen könnte.

Ew. Königl. Maytt. empfehlen wir hiemit der gnadenreichen beschirmung vnd Öbsicht Gottes, zu langen leben vnd aller Königl. Prosperität, in E. K. M. gnad aber Uns, die wir zeit Unsers lebens bleiben

Ew. Königl. Maytts

allerunterthänigst, getrewst vnd gehorsambste Knechte

Henr. Coelest v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Weissenburg d. 9. Septemb. ao. 1656. 30. August.

30. Aug.

11.

1656 szept. 12.

A svéd követek jelentése a királyhoz.

Durchlauchtigster, Grossmächtigster König etc. Allergnädigster Herr.

Præs. Weisenhoff 12. Nov. 1656.

Ew. Königl. Maytt. haben wir unter den 29-ten vnd 30-ten Augusti st. v. von unsrer verrichtung über Cracaw allerunterthänigste relation gethan, wiederholen dieselbe hierbey umb mehrer gewissheit willen, vnd berichten Ew. Königl. Maytt. allerunterthänigst ferner, dass nach abgelauffnen Cursore der Fürst anderweits, insonderheit wegen des Fürsten Radziwills diese erinnerung mundlich, vnd hernacher per Keminianum gethan, wie Er nicht könnte geschehen lassen, dass derselbe diejenigen guter, so ausserhalb dem Palatinatu Novogrodensi in des Fürst ankünfftigen Territorio begriffen sein, iure superioritatis besetzen solte, vermeinend, eine intolerable indignitet zu sein: wan derselbe legibus regni auch damit eximiret sein würde. Begehrte demnach solches Ew. Königl. Maytt. absonderlich allerunterthänigst vorzutragen, damit so woll hierüber als über voriges Ew. Königl. Maytts. resolution erfolgen könnte. Ebensfals hatt offberegter Fürst bey Ew. Königl. Maytt. allerunterthänigst zu erinnern begehret, dass die passage nach Pohlen durch Vngern Ihm obstante pace cum Cesare nicht vergönnet seyn, durch die

Moldaw gar zu weithleufftig, auch nicht wolle ohne wider willen des palatini vorzunehmen stünde, durch das gebürge aber vnd der Graffschafft Maramaros bey winterzeit, wan die Gebürge beschnoiet, unmöglich durchzukommen, zumahlen ohne dass der Orth dergestalt beschaffen, dass, wan von der coniunctur dem gegentheil davon etwass kund werden solte, derselbe den durchgang mitt zwey tausend man verhindern könnte, demnach nöthig, im fall die coniunction vor winter werckstellig gemacht werden solte, dass der Zug durch gemeltes gebürge inn Octobri geschehen muste.

Die Cossakische gesandten gehen itzo mit gewünschter expedition von hier, haben sich obligiret, so bald der Fürst ihnen andeuten wird, dass sie inner 14 tagen nach erlangter wissenschaft vffbrechen wollen, dergestalt, dass im fall sie nicht von Tartaren oder Moschaw verhindert werden, solches von dem ganzen exercitu Saparoviano und dem Chimelniecky in eigener person geschehen solle.

Enzwischen sind vom Tartar Cham gesandten angelanget, deren anbringen ebensfals in eine verbundnüss bestchet, welche der Cham auch juramento zu bekräftigen sich anheissig gemacht, welches vor diesem von Ihm niemahls zu geschehen gesucht worden.

Wiewoll nun Princeps ihnen zu verstehen gegeben, dass Er von dergleichen nicht abhorrire, so wird Er sich dennoch vor der hand nicht einlassen, im wissend wieder wen gedachter Cham künfft sein dessein richten werde.

Ew. Königl. Maytt. hiermitt der getrewesten vorsorge des Allerhöchsten zu guter gesundheit vnd aller Königlichen felicitet empfehlend, verbleiben

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst vnd gehorsambste Knechte

Henr. Cœlest. v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Weissenburg denn 2/12. Septemb. Anno 1656.

12.

1656 szept. 25.

Kivonat a királyi másolati könyvekből.

Memorial.

wornach Ihro Königl. Mtt. gnädigst wollen, dass deroselben getreue diener und resp. Secretarius Status und Krigsrath, die wohledle, veste Jacob Törmeschildt und Gott-

hart Welling in Ihro commission, welche Ihnen anvertraut ist, zu verrichten bey dem Gen. Chmielniky undt die Zaporowische Militie sich sollen reguliren und richten [Datum Frauenburg den 25 September 1656].

Aldieweilm Ihro Kön. Mtt. dem einen von dero Gesantschafft nacher *Siebenbürgen Gotthardt Welling eine instruction, so mit dieser gleichlautet*, zuschicket, damit er auff allem Fall sich am förderlichsten an Chmielnicki begeben, alss wollen Ihro K. M. gleicher massen dass Jacob Törnस्कöld als der erste in diesser commission sich eilends in gesellschaft dess Cosakischen Abgeschickters Daniel Olivenberg de Græcani auff den weg nacher Tyekozin verfüge, von alldar sich bemühe an einen ort zu kommen, da er einer convoy von den Cosacken sicher abwarten kann etc. — — — — —

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

§. 12.

Was Siebenbürgen betrifft, so haben die Abgesandten ins gemein zu bezeugen, dass Ihro K. Mt. gerne ein gutes vertrauen zwischen ihm undt den Cosaken sehen, wessenthalben auch I. K. Mt. angenehm gewesen vom Abbate Daniel zu vernehmen, dass nu neulich zwischen ihnen aller unwill auffgehoben wehre. Darnebenst kan Chmielniki communicirt werden, dass Ihro K. Mt. eben nun diesse Zeit ihre Gesanten bey Ragocky haben, ihrer feinde machinationen am selbige hoffe zu hindern undt den vorigen verbundt, welchen die vorhergewesene der Chron Schweden Könige mit Siebenbürgen gepflogen haben, zu erneuern undt ihm gleicher massen zu vorbauen aller widerwertigkeit gegen Ihro K. M. bey Portam Ottomannicam zu gebrauchen. Was die cession einiger länder in Polen an Ragocky betrifft, können die Gesanten, wofern es nöthig, entdecken, dass I. K. M. wegen der Polen wiedrige comportementen ihn auff seiner seiten haben ziehen müssen, und werden also ihm zu seiner vergnügung ettwas zusagen, wie sie auch annoch mit ihm in tractat stehen.

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Jegyzet. A terjedelmes irat egészen meg van a kir. másolati könyvekben a svéd kir. államtárban, «Riksregistratur»-ban.

13.

1656 szept. 25.

A svéd király levele a fejedelelemhez.

Ad Principem Transylvaniae, qui rogatur, ut Wellingium in Ukraniam ablegandum studio suo et benevolentia adjuvet, et quae superesse videntur, in negotio firmandi foederis cum Sternbachio ceu plenipotentiarario S. R. M. transigat.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo principi amico nostro charissimo, dno Georgio Rakocii etc. salutem et prosperos rerum successus.

Celsissime Princeps, amice charissime. Etsi nihil adhuc certi ad Nos perlatum est de ministrorum nostrorum, quos praeterito mense Maio ad D. V. expedivimus, adventu ad D. Vrae aulam, relationes tamen aliunde huc venientes Nos in ea spe confirmant, ut nunc credamus dictos nostros ablegatos non modo incolumes in Transylvaniam venisse, sed jam etiam praecipua sua commissionis exposuisse. Quandoquidem autem rationibus Nostris congruum judicamus, ut nunc in Ukraniam ad militiam Zaporovianam nostrorum aliquos ablegaremus, et viae, hinc in Ukraniam recta per Poloniam ducentes, septae sunt variis difficultatibus, ideo alterum nostrorum ablegatorum, qui apud D. Vram nunc sunt, scilicet Gotthardum Welling in Ukraniam ad dictae militiae Zaporovianae campiductorem destinavimus, sperantes eum commodiori via e Transylvania in Ukraniam posse ire, et ita communi rei istis in tempore invigilare. Si quid adhuc in negotio ipsis virtute nostri procuratorii conjunctim apud D. V. pertractando et concludendo restat, id nunc committimus alteri dictorum nostrorum ablegatorum Henrico Coelestino de Sternbach, ut id cum D. V. eiusve commissariis porro nomine nostro pertractet et concludat, pro ut vigori harum literarum dicto Henrico Coelestino de Sternbach apud D. V. fidem conciliamus et potestatem conferimus saepedictum negotium nostro nomine promovendi, absolvendi et concludendi. Quemadmodum vero communis causae interesse existimamus, ut Gotthardi Wellinggii protectio in Ukraniam maturetur: ita a D. V. amice requirimus, velit consilio suo hoc nostrum propositum et iter Wellinggii promovere, idque ut et tuto et quam citissime in Ukraniam veniat, et negotium sibi

commissum ibi exequatur. Si qua in re vicissim potuerimus D. Vrae prodesse, omnem ei promptitudinem, sudiaque nostra accommodabimus. Quibus etc. . . Datum Frauenburgi Boruss. d. 25 Septembris 1656.

Carolus Gustavus.

M. Biörnklou.

(A svéd kir. államlírtában Riksregistraturen.)

14.

1656 okt. 4.

A svéd követek jelentése a királyhoz.

Durchlaüchtigster Grossmächtigster König
Allergnädigster Herr.

Præs. Weisenhoff 16 Nov.

Ew. Königl. Maytt. habē wir so wol von unserer raise, alss gehabten Verrichtung alhier von unterschiedenen datis über Wien und Krakow allerunterthänigste relation gethan, verhoffen dieselbe, wie Sie in besagten örtern angelanget, also bey Ew. Königl. Maytt. sich werde eingefunden haben.

Demnach nun in unserem jüngsten vom 8-tn Septembr.
29 Augusti

so wir den 2/12-tn Septembr. wiederholet, allerunterthänigst gemeldet worden, dass Princeps in societatem allerdings inclinire: citiorem Bugi ripam pro termino, cum media Podlachia: traditionem urbis et Palatinatus Crocoviensis cum redivibus salinarum integris: und das bona Radzivily, extra Palatinatum Novogrodensem sita, in futuro Principis territorio, legibus regni nicht mögen eximiret werden, urgire, und hierüber Ew. Königl. Maytt. sentiment allein erwarte, nach erlangter bewilligung aber strakst mit den Cossaken wieder die Polen ziehen wolte. Hiernechst nun ist nicht allein die Zeitung von Ew. Königl. Maytt. rückmarche nacher Preussen, der Moscoviter einfall in Lieflland und eroberung Dünenburg am Hoffe erschollen, besondern auch ein abgeschickter vom Cron Marschall Lubomiersky (welcher ad omnia regni negotia a rege et senatoribus plenipoteniz, dem vorgeben nach empfangen) ankommen, vnd dem Fürsten oder dessen Sohn die Cron, so ab Austriacis, Bavaro et Moscho ambiret würde, nullo habito religionis respectu, in casum mortis Casimiri, uffgetragen, nur dass derselbe sich vor der Hand insigni aliquo merito bey Ihnen recommendi-

ret machen, und denselben wieder ihre Feinde assistiren wolte. Dem Fürsten, welcher solche offeriren nicht ungerne angehöret, haben wir dagegen remonstrirt, dass dieselbe auff lauterem simulationibus beruheten, und allein dahin gemeinet wären, damit derselbe von Ew. Königl. Maytt. abgehalten werden möchte, demnach auch so viel erhalten, dass derselbe münd- und schriftlich uns versichert, wie Er in *sententia societatem cum Majestate vestra* ineundi zu verharren gemeinet, auch das werck angreifen wolte, so bald von Ew. Königl. Maytt. die resolution einlangen würde, und Er versichert seyn könnte, wan Er von Polen und Österreich zugleich angegriffen würde, Ew. Königl. Maytt. vires nicht dergestalt distrahiert seyn möchten, dass Sie Ihm auch zu succuriren sufficient wären. Und scheint die gröste beysorge darin zu bestehen, dass Ew. Königl. Maytt. entweder wieder Moschow nach Lieflland oder gar nach Schweden abgezogen worden möchte. Wie dan so wol Er, alss dessen ministri der action mit Dennemareck bey Ihr Maytt. Königin Christinae Zeiten zur öfftern eingedenck seyn, und vermeinen Ihres theilss damahlen es alles wol gemacht zu haben. Enzwischen nun dass Ew. Königl. Maytt. gnädigste erklärung erwartet wirdt, haben wir dennoch nicht unterlassen bey iedweder gelegenheit zu versuchen, ob nicht der Vffbruch könnte beschleuniget werden, sind aber iedes mahls, ob angeregten massen, biss zu Ew. Königl. Maytt. erwarteten resolution vertröstet worden.

In erwegung aber, dass Ew. Königl. Maytt. vor der hand mit Holland und Danzigh einen unangenehmen transact eingehen, auch dem Moscowiter viele nachsehen möchten, welches sonsten, da Transylvanus bey zeiten in Polen eingefallen, nicht geschehen würde: haben wir dem Fürsten dergleichen, und dass Ew. Königl. Maytt. wen dieselbe *exantlatis bellorum oneribus* dero wollgemeintes vorhaben nachmahls enderten, nicht zu verdencken seyn würde, weitleufftig zu verstehen gegeben, darbey gleichwol zur gnügen vermercken können, dass Princeps ungerne siehet, wan Ew. Königl. Maytt. so wol mit Polen alss mit Mosco transigiren würde. Bestalt Er sich bey diesem ausdrücklich vernehmen lassen, wan dergleichen von Ew. Königl. Maytt. geschehe, dass Er dennoch mit den Cossaken wieder dieselben in die waffen sich begeben müste, mit anbefügung, dass dato seine abgesandten, bey den Cossaken von denselben das offerirte *juramentum* vffzunehmen, anlangen würden. So bald nun die *notificatio juramenti præstiti* Ihm geschehen, (in welcher zeit Er zugleich hoffte von Ew. Königl. Maytt. die begehrte reso-

lution zu bekommen) wolte Er den Vffbruch den Cossaken intimiren. Beteurte daneben mit gewöniglichen obtestationibus seine kegen Ew. Königl. Maytt. beständige inclination und eiffer zu vorhabender Alliance. Ex aula Ottomannica ist uff dasgenige, so wegen der beschickung selbigen hoffes von Ew. Königl. Maytt. dahin geschrieven worden, noch keine antwort erfolget, und vermeinet Princeps, dass solches etwa daher komme, weil Turca fortunæ filius und die Tartarn mit Ew. Königl. Maytt. total ruin, der Polen aber ertichteten victorien auch selbigen art angefüllet hetten, da von Er dennoch dass kegentheil an seinen daselbst sich befindenden ministrum bereits geschrieven. An itz gemelten Tartarn Cham ist von hinnen ein expresser abgefertiget, um denselbigen von den Polen zu divertiren.

Der bey Ew. Königl. Maytt. bisher gewesener Türkischer abgesandte ist mit dem Gamozy von den Polen in Ungarn, uff des Römischen Kayzers gebiete, ertappet, und gefänglich nach Lubovla gebracht, die bey Ihm gefundene schreiben dem Cron Marschall zugesandt worden. Princeps hatt solches per postam nach Constantinapel berichtet. Den Türcken wollen die Polen allein mit seinen Leuten dimittiren, der aber von dannen nicht raisen will, biss die Ihm adjungirte zu gleich erlassen werden.

Ew. Königl. Maytt. sollen wir hiebey allerunterthänigst nicht verhelten, dass, so viel aus des Fürsten actionen abzunehmen, derselbe sich dergleichen offereten, alss Ihm jüngst geschehen, allerdings nicht vermutet, also auch auff seines eigenen Estats versicherung vorhero nicht so woll gedenken können, nuhmehr aber nach ergriffener resolution, damit Er seine intention mit besserem bestande, alss etwa vormahlss von derselben seiten geschehen, ausführlich machen könnte, sich nicht allein bereits um der Cossaken und itzo Tarteren Freundschaft beworben, sondern auch des Ottomannischen Hoffes inclination fleissig erkündiget, damit nicht etwa dannenhero sein kegenwertiger Estat in Siebenbürgen und Hungarn periclitiren möchte, massen Er vermeinet Ihm dergleichen nicht zu verdenecken seyn würde, weil Ew. Königl. Maytt. ebenfalss vor angetretenem Kriege der benachbarten Könige und Fürsten zuneigung versichert gewesen. Hiernechst begehret Er ebenfalss von Ew. Königl. Mtt. vergewissert zu seyn, uff wass weise Ew. Königl. Maytt. den statum belli nach beschehener alliance einzurichten vermaßen, damit Er die Last in Polen nicht allein zu tragen überkommen möge, und ob wir wol zur noturfft Ihn des succurses und würeklicher Conjunction von seiten Ew. Kö-

nigl. Maytt. versichern wollen; so vermeinet Er dennoch pro hodierna belli facie hierunter nicht gnugsamh assecuriret zu seyn, wo nicht Ew. Königl. Maytt. dero sonderbahren gedanken, und welcher gestalt dieselbe neben Ihm wieder den Feind zu agiren vermeint, hierüber eröffnen würde. Beynebst lässt es sich merklich abnehmen, dass gemelten Fürsten vota wol dahin incliniren, von der Polnischen Republic zur Cron, dennoch ohne præjudiz Ew. Königl. Maytt. beruffen zu werden. Da wieder aber von Unss, so oft wir dergleichen verspühret, mit gebührenden einreden, nicht geseümet worden. Stellen demnach Ew. Königl. Maytt. allerunterthänigst anheimb, welcher gestalt dieselbe sich auszulassen vermeinen, halten sonsten in unvorgreiflicher unterthänigkeit davor, wen gleich über vermuthen der Fürst in eine offensiv-alliance nicht treten solte, dessen Freundschaft dennoch in viele wege vortrüglich seyn, und Er so woll der Ottomanischen Pforte zuneigung gewinnen, alss die Cosaken und Tartarn abhalten könne. Ew. Königl. Maytt. der gnadenreichen obacht Gottes zu allem hohen ergehen, in dero Königl. gnade Unss empfehlend, verbleiben

Ew. Königl. Maytt.

Weissenburg den $\frac{4}{24}$ Octob. anno 1656.
Septemb.

allerunterthänigste

getrewste und gehorsambste Knechte

Henr. Cœlest. v. Sternbach.

Gotth. Velling.

15.

1656 okt. 13.

A svéd követek levele a svéd kir. cancellárhoz.

Erleuchter Hochwolgeborner Gnädiger Herr.

Ew. Hoch Gräffl. Excell. und Gnd. haben wir unter dem 11/21. Augusti aus Clausenburgk unsre ankunfft bey dem Fürsten und in wass Zustand die sachen sich damahlss befunden, unterthänig entdeckt, enzzwischen dasjenige, womit Ew. Hoch. Gräffl. Excell. und Gnd. vom 15/25. ejusdem aus Elbingen uns geehrt, den 12. Septemb. st. v. über Wien empfangen, vnd wass Ew. Hoch. Gräffl. Excell. der besorgten ruptur halber erinnert, folgenden tages bey gestatteter audienz gebührend beyzubringen gute gelegenheit gehabt, so dan wol apprehendiret worden, dass man verspüren kön-

nen auch zur action mit angedeuter Partey, falss der Feindschafft, nicht ungeneigt zu seyn. Bey gegenwertiger handlung hatt sich zwar befunden, dass nicht allein die Evangelischen Magnates und Nobiles sowoll, alss die Catholischen, im Lande von begreiffung, der waffen allerdings abhorriren, sondern auch, vnd vornehmlich die Princessin, nebst dero vnd des Fürsten Fraw Mutter, bey demselben vmb unterlassung des Krieges unuffhörlich vnd beweglich anhalten, dennoch bey dem Fürsten selbst, alss welcher das interesse vnd augmentation seines Estats vernünfftiglich bedencket, nebest der beständigen Freundschafft gegen Ihr Königl. Maytt. auch die begierde zur alliance sattsamb zu verspüren gewesen: weil aber bey denen, so hier über ad secreta consilia gezogen, eine unverhoffte kaltsinnigkeit sich vermercken lassen, haben wir allen gebührenden fleiss angewendtt, dass der Fürst von dem guten humeur nicht möchte divertiret werden, biss endlich Ihr Königl. Maytt. unter den 2. Aug. st. v. aus Radom, dero erst gethane offeren in so weit extendiret, dass der Fürste sich endlich zur alliance vnd irruption in Polen herausgelassen, vnd allein bey denn offerirten stücken begehret: 1. dass citerior Bugi ripa pro termino Ihm verbleiben, 2. Cracow sambt dem Palatinat vnd ganzen Saltzbruch stracks möge eingereümet vnd 3. des Radziwils güter, so extra Palatinatum Novogrodensem, in futuro Principis territorio belegen, legibus Regni nicht möchten eximiret werden, vnd were nicht zu zweiffeln gewesen, wen Ihr Königl. Maytt. des orts, oder sonsten in der nähe mit dero Armée, oder ein theil desselben subsistiret hetten, dass Er nicht alsobald lossgebrochen wäre. Nachdem aber höchstgedacht Ihr Königl. Maytt. von dannen sich nacher Preussen gezogen, vnd wir sint der zeit vom 2. Aug. keine gewissheit von Ihr Königl. Maytt. oder dero Armée zustand haben können, dazu der ruff von der Holländischen Flotte ankunfft bey Danzigk, belagerung der Stadt Riga, vnd dem dänischen einfall in Schweden, auch feindlichen anmarch des Leopoldi alhie zimlich gross worden, daneben ausgesprenget wie Ihr Königl. Maytt. mit dero Armée nacher Lieflland sich gewendet, hatt der Fürste zwar in der resolution sich hauptsächlich nicht verendert, danneroch den Vffbruch in so weit verschoben, biss Er sich in bessere Postur stellen vnd mit gutem bestande das werck angreifen könne, wie Er dan zu dem ende seine abgesandten zu denn Cosaken (so jungst durch ihre gesandten eine bündnüss mit dem Fürsten geschlossen) geschickt, welche das anerbotene jurament von ihnen vffnehmen, vnd (wie man

vnss versichern wollen) den Vffbruch zugleich nacher Lemberg ihnen andeuten sollen. Ob man auch woll, bey jüngster anwesenheit der Tartarischen gesandten, die von ihnen begehrt offensiv vnd defensiv alliance in weitere deliberation genommen, sind doch nuhmehr einige an den Cham deputiret, mit demselbigen zu schliessen, vnd die in Polen noch umschweifende Tartern abzuziehen, welches umb so viel leichter zu erhalten gegläubet wirdt, weil dieselben wieder Moscow einen grossen unmuht (gleicher gestalt bey den Cosaken auch gespüret) gefasst, deswegen den Polen angedeutet, falss Sie mit Moscow zur Friedenshandlung schreiten würden, alsofort von Ihnen abtreten wolten. Bey der Otтомannischen Pforte wendet der Fürst ebener massen gebührenden fleiss an, so wol derselben geneigten willen gegen Ihr Königl. Maett. zu unterhalten, alss die connivenz zu vorhabender conjunction zu gewinnen, versichert sich aber daneben, dass Ihr Königl. Maytt. die beschickung selbigen Hoffes, angedeuteter massen, beschleunigen werde. Woraus den allenthalben des Fürsten sorgfalt undunkel abzunehmen, einestheilss, dass Ihr Königl. Maytt. vires, durch oben angeregte Feinde dergestalt distrahiret werden möchten, dass Sie nach dero Königreiche und Lande abgezogen werden, vnd pro necessitate belli Ihm die verhoffte assistentz nicht möchten leisten können, deswegen Er den auch Ihr Königl. Maytt. intention, wie Sie den statum belli einzurichten vermaßen, etwas eigentlicher benachrichtiget zu werden beehrte. Andern theilss, dass sein eigener Estat gegen einer oder der anderen party gesichert seyn, vnd Ihm dannenhero kein pericul zu stehen, also das angefangene werck, ehe dasselbe zu verhoffter endschafft gebracht, nicht unterlassen werden möchte.

Gleich bey schliessung dieses erhalten wir die nachricht, dass der Fürst die aussschreiben an alle und iede Edelleute seiner Herschafft verfertigen, vnd ihnen andeuten lasse, sich bey nechster notification zum vffbruch fertig zu halten. Der in Preussen bissher gewesene Türkische abgesandter ist zusamt dem adjungirten Gamozy vff seiner rückreise in Hungarn vff Kayserlichem gebiete von den Polen gefangen, nach Lubovla gebracht, die bey ihm befundene schreiben dem Cron Marschall zugeschicket worden. Gedachter Türke hatt nachmahlss seine relaxation, welche ihm die Polen gönnen wollen, anderer gestalt zu haben nicht begehret, alss wen die Ihm zugegebene Schwedische zugleich erlassen würden. Princeps hatt solch factum per posta nach der Porten

berichtet, vnd vermeinet, es daselbst nicht zum besten ausgedeutet werden solle.

Ew. Hoch Gräffl. Excell. und Gnaden des Allerhöchsten Vorsorge zu allem hoch Gräffl. wollergehen getreulichst empfehlend verbleiben

Ew. Hoch Gräffl. Excell. vnd Gnad.
vnterthänige Gehorsahme

Henr. Cœlest. v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Weissenburg den 3/13. Octobr. Anno 1656.

16.

1656 okt. 15.

A'svéd követek jelentése a királyhoz.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc.
Allergnädigster Herr.

Præs. Weisenh. 12 Nov. 1656.

Ew. Königl. Maytt. haben wir unter dem 30-ten Augusti, wie auch 2. vnd 24-ten Septemb. st. v. über Krakow vnd Wien von denn successen der Vnss committirten Handlung allerunterthänigst referiret. Weil aber die Versamblung der Polen, welche unter Conduicte des Kron Marschalls den 28-ten Septembr. vor Krakow, selbiges zu belägern, rücken wollen, die wege ganz unsicher gemacht, also dass die Schreiben vom 2. Septembr. wieder zurück kommen, müssen Wir Vnss dergleichen von denen letzteren auch vermuthen. Tragen demnach zu Ew. Königl. Maytt. das allerunterthänigste vertrauen, hierunter gnädigst entschuldiget zu werden, wan über den, von Vnss angewandten möglichsten fleiss die nachricht Ew. Königl. Maytt, in gebührender zeit nicht könne erstattet werden, weil unterschiedene paquet, so über Krakow und Wien dressiret gewesen, wegen Unsicherheit vnd vffgehaltener Leuffer zurückkommen.

In vnserem jüngsten vom 24. Septembr. ist von Unss unterthänigst gemeldet, das Lubomiersky in plenipotenz des Königes vnd der Republic dem Fürsten die Cron per ablegatum vffgetragen, dieser aber vermerckend der Polen ludificationes, vnd das Sie zugleich eine ansehnliche legation nach Wien abgefertiget, den abgesandten mitgleich geltenden Complementen von sich gelassen habe, dakegen bey der einmahl gegebenen resolution mit Ew. Königl. Maytt. in alliance zu treten beharre, vnd allein erwarte, wass dero

Maytt. sowol *ratione limitum et traditionis Cracoviae* (davon nebst anderen unter den 30-ten Augustj vnd 2. Septembr. gemeldet) alss wie dieselbe den *statum belli* einzurichten vermeinen, resolviren werden. Item dass Er einen expressen an den Cham geschicket, Ihn nicht allein von den Polen zu divertiren, sondern auch über die von Ihm per *legatos* jüngst gesuchte bündnüss zu tractiren. Vnd dass Er seine Abgesandten bey den Cosaken hette, so das *juramentum Clientelare* von Ihnen vffnehmen solten, nach deren wiederkunfft Er seine expedition bald anstellen wolte.

Sieder dem haben wir Ihm den einfall des Muscowiters in Liefthland, vnd dessen tractaten mit Polen wie auch die vorhabende belegerung der Stadt Cracow, vnd der Polen Correspondence mit Österreich, vorgestellet, vnd die darauff besorglich entstehende effecten zur nothhurfft præfiguriret, insonderheit zu erkennen gegeben, dass bey solcher Cunctation Ew. Königl. Maytt. zu andren gedancken, dero intention zu erreichen, könnte bewogen werden. Worauff der Fürst sich nochmahls bestendig herausgelassen, wen gleich bey der Ottomannischen Porten per *Austriacos* sein dessein gehemmet werden wolle, dass Er dennoch, sobald die relation præstiti a *Cosacis juramenti* eingekommen (welches immer den nechsten zehn oder zwelff tagen geschehen würde) dass Er alsdan ungesäumt wieder Polen vffbrechen wolte, Sich darneben versicherend, dass Ew. Königl. Maytt. sich förderlichst mit dero Armée wieder aus Preussen, nacher Polen moviren werde. So den Ew. Königl. Maytt. auch auff des Fürsten sonderbahres begehren wir unterthänigst hiermit entdecken sollen, mit ferneren allerunterthänigsten bericht, dass solche des Fürsten intention, indem derselbe seinen Adell zum vffbruch sich fertig zu halten bereits angedeutet, numehr dieses orts nicht geheimb, sondern davon so woll in den benachbarten, alss diesen örtern ein gemeiner rumor entstanden, vnd in Polen, sonderlich die Casimirsche Parthey nicht geringe bestürzung darüber verspüren lasse. Ew. Königl. Maytt. der gnadenreichen obacht Gottes zu allem hohen ergehen, dero Königl. gnaden Vuss empfehlend, verbleiben

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigste
getrewst und gehorsambste Knechte

Henr. Cœlest v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Weissenburg den 5/15. Octobr. Anno 1656.

17.

1656 okt. 15.

A király levele Erdélybe küldött követeihez.

Ad commissarios ad aulam principis Transsylvaniae.

Carolus Gustavus etc. Gratiam et favorem etc. Nobiles nobis sincere fideles, libenti animo ex humilimis vestris literis scriptis Clausenburghi d. 11/21 proxime præteriti Augusti percepimus, non modo vos superatis omnibus itineris difficultatibus tuto pervenisse ad aulam principis Transylvaniae, sed vestrum etiam adventum dicto principi fuisse acceptum, atque adeo in negotii ventilationem illico esse utrinque itum. Nulli dubitamus, quin ea, quæ post vestrum abitum ad vos de d. . . . . * a Nobis perscripta sunt, recte acceperitis, proque vestra dexteritate in omnibus et singulis mandatorum nostrorum partibus, quatenus a vobis fieri potuit, postea pervexeritis. Quod concernitstrarum nuperrime missarum et in fronte (?) hujus nostri responsi nominatarum literarum contenta et quidem aperturam, quam vobis fecit ipse princeps non modo de Polonorum aliorumque sive oblationibus sive minis et consiliis in eius sortis perniciem directis, sed etiam de dubiis præ animo ejus tam observabantur, diligentissime vobis attendendum est, an ipsius principis animus inter tot oblationes et dubia sit præoccupatus vel ab aliis occupari possit, et in contrariam a Nobis partem deduci? Verisimile est Polonorum aliquos illum demulcere spe coronæ Poloniae. Id si cognoveritis, contra remonstrate, quam parum fidei sit habendum ejusmodi oblationibus, quantumque moliminis Austria in ejus rei impedimentum objectura sit, quoque eadem regia dignitas per securiorem viam et cum majore reputatione illi possit obtingere, si scilicet arma nunc una Nobiscum capiat in communis rei bonum. Nam si in nostras partes reapse condescenderit, quantum quidem a nobis fieri potest, in hoc incumbere volumus, ut salvo nostro tractatu cum Electore Brandenburgico et Cossakis, princeps regia dignitate in Polonia coronetur; de qua nostra intentione et contestatione celsissimo principi notum facere potestis, eumque assecurare nos omnem possibilem operam impensuros, ut hoc summo in Polonia munere potiatur. Cui vero rationi et viæ præter hanc, nostram contestationem et assecurationem particulariter utrinque sit insistendum, ut princeps ad

* Üresen hagyva a fogalmazványban.

dictam dignitatem perveniat, ea confecto jam fœdere commodius et melius utrinque communi caverimus.

De molitionibus Cæsaris contra Nos, quarum mentionem palatinus Hungariæ ad principem fecisse dicitur, libenter certiores reddi vellemus, potissimum ex fide dignis documentis. Non est dubium, quin factionis Casimirianæ proceres Poloniæ urgeant, ut Imperator huic bello sese immisceat, verum multa in imperio Romano apud status reperiuntur obstacula, eaque tanta ut authores talium consiliorum consensu Imperii ea superiore non valeant.

Et ut Imperator vel inconsultis vel invitis statibus in hoc domus Austriacæ statu tale bellum suscipiat, quos vicinorum arma in imperium secum trahere possit, non est credibile, prout etiam in contrarium et ne Imperator ad instantiam quorundam Polonorum sese externo ejusmodi et periculoso valde bello immisceat, nunc quam maxime laboratur.

Inter Nos et ordines Fœderati Belgii fœdus pristinum est renovatum, et dicti ordines ad præscriptum ejusmodi fœderis obligati nobis adsistere contra hostes nostros et quidem eos, qui navigationem et commercia maris Balthici turbare tentant.

Moscu ante occupationem alicujus portus in mari Balthico de classe dicto mari imponenda agitat consilia et pro comparandis navibus omnem operam in Hollandia, Dania et Curlandia impendit, idque ejus propositum oculis summorum potestatum, qui dictum mare vel accedunt vel commerciis frequentant, nunc aperit, ut speremus omnes Nobiscum coituros ad repellendam Mosci superbam præsumptionem.

Quid Protector Angliæ de Mosco sentiat, et quibus argumentis alios in nostri auxilium et communis rei procuracionem hortetur, indicant literæ ejus in copia hic adjunctæ sub Nr. 3.* Quod si principi Transylvaniæ placuerit rationibus hic sub. Nr. 1 * insinuatīs præparare animos Tartarorum Chami, ut Moscoviam una nunc adeatur, communi causæ quam plurimum servierit.

Qui ad Portam Ottomanicam a Nobis destinatus est consiliarius noster aulicus et bellicus, Rhâlab, ante paucas dies hinc decessit, ut ex Pomerania ad aulam Ottomanicam contendat. Quod si princeps Transylvaniæ rationem suppeditare possit, qua per imperatoris hereditarias ditiones in Transylvaniam ire tuto possit, Nobis singulare officium præstiterit, ejusque rei nomine a vobis sollicitandus est alte memoratus princeps; scilicet supranominatis rationibus om-

* A mellékletek hiányzanak.

nes, qui nobis et nostris fœderatis aliquid mali vel meditantur, vel nunc inferunt, poterunt respective aut prohiberi a suo proposito vel etiam reprimi, et ad sua defendenda compelli. Vestrae, nunc prudentiæ committimus, ut omnia et singula recte præstetis et principi nostro nomine representetis. Cum ita animum principis vel cognoscere vel disponere estis, recta in Ukrainiam tendat Wellingius et omnem lapidem moveat, quo vel etiam ante collegæ sui Törneschöldy adventum negocium sibi in Ukraina apud Cossakos commissum conficiat. Nam itinera per Podlachiam valde sunt intuta et in Ukrainiam hinc transituris suspecta, ita ut aliqua exinde mora nostro ablegato et Cossakorum deputato simul iturus in transitu emergere possit.

Quantum ad Zatrapiam Belzensem, ut principis Transylvaniæ satisfactioni addatur, notum vobis est ex instructione vestra et iis, quæ tibi Wellingio coram declaravimus. Nos considerantes principis Transylvaniæ singularem erga nos affectionem et curam eximiam pro catholicorum Protestantium re et statu conservando, contestatos esse, quod quemadmodum in nullo eorum, quæ fieri et præstari poterunt, dicto principi velimus deesse: ita non inviti in attributionem Satrapiæ Belzensis condescendimus, adeo ut vobis nunc injungamus, ut eam satisfactioni principis, si ita postulat, comprehendendi faciatis. Et quia Belzensi satrapiæ cum suis pertinentiis adjacet districtus Premisliensis ad palatinatus Russiæ spectans et Præmisliensi terræ annexa est terra Sanosensis, Transylvaniæ vicina, ideo ad suprascriptum modum concessæ a Nobis satrapiæ Belzensi ultro addimus, et alte memorato principi in satisfactionem attribuimus Russiæ palatinatus residuos et antea non concessos binos districtus Premisliensem et Sanosensem, ita ut nunc assignare possitis principi in satisfactionem totum palatinatum Russiæ et Satrapiam Belzensem cum omnibus singulisque suis terris et pertinentiis. Sed antequam supra nominatam rem de satrapia Belzensi et terris Premislensi et Sanosensi principi proponatis, diligenter vobis providendum et cognoscendum est:

1. quæ inter principem Transylvaniæ et Cossakos sit confidentia et amicitia; et

2. an ea intelligentia quam Cossakorum ablegatus nunc ad aulam nostram degens, abbas, natione Græcus, nomine vero Daniel nobis et princeps Transylvaniæ vobis sinceram esse profitentur, ob Russiæ ducatum et Satrapiam Belzensem, scilicet si vigore fœderis nunc ineundi a principe occupentur, ut postea in satisfactionem belli retineantur, aliquid inde damni pati et dicta inter eos et hactenus culta amicitia

rumpi inque bellum mutari possit, propterea quod Cossaki forte existimare possint incolas palatinatus Russiæ, qui sunt Græci ritus, sub principis imperio a sua religione ad aliam invitari posse.

Vobis itaque in hoc casu providendum est, quæ sit inter eos animorum dispositio, rationumque vel coitio, vel etiam discrepantia, nedum utrosque tam principem quam Cossakos et vobiscum et inter se contra communem hostem junctos volumus, satisfactionis inconsiderata attributione disjunctum eamus. Nihil hic actum est cum dicto Cossakorum deputato Abbate græco Daniele, sed totum negotium in Ukrania transigendum erit inter nostros deputatos et Cossakos. Postulavit tamen a Nobis hisce diebus sæpeditus Abbas Daniel, ut (quod vobis solis nunc dictum volumus et simul injungimus ut id in secreto habeatis) vellemus Cossakis cedere Krakoviam, quo ex illo loco tanto melius Nobiscum correspondere possent. Utrum dictus Abbas ut id postulet, mandatis sit instructus, an vero pro se ejusmodi præferat, incertum Nobis est. Quandoquidem et Nobis et principi Transylvaniæ (ut princeps vobis significavit) propositum est, unione et fœdere jungi cum Cossakis: ideo perspicendum est sedulo, ut rationes quoad satisfactionem ita ineantur, ne dictum propositum dirimatur. Permisimus vobis, ut Krakoviensem palatinum cum cognomine urbe principi offeratis eique oblationi adhuc inhæremus, quod si ante harum literarum adventum aperuistis principi talem nostram oblationem et eam accepit, nihil quidem ratione oblationis immutatum volumus, sed ut conditiones hic subnectendæ a vobis observentur et pro vobis habeantur diligenter vobis est laborandum, idque facile fieri posse confidimus, quandoquidem principi satisfactionem adaugemus. Itaque augmentum satisfactionis Krakoviensi cessione ita combinandum et iungendum est, ut satisfactionis augmentum (?) postulatum a Nobis pecuniæ summam a parte principis vero dandam facilitare possit. Quod si princeps in societatem armorum inclinet, ut urbe Krakoviensi et libera dispositione satis potiri velit, a nostra parte reciproce proponenda. Erit prima conditionum postulatio summæ pecuniæ et quidem millionis thalerorum imperialium, in cujus postulati quanto sensim declinantes cum diligenti locorum cessorum, spe coronæ, satis acquisitione, et commoditate urbis Krakoviensis quam forte alii multo pluris sibi comparare vellent exaggeratione et remonstratione amplissima subsistetis in consequendis quingentis vel ad minimum quadringentis millibus thalerorum imperialium.

Secunda conditionum erit, ut dicta pecuniæ summa

solvatur Nobis vel Stetini vel Hamburgi, quum intutum Nobis videatur, ut in locis Silesiæ deponatur accipiaturque.

Tertia conditionum erit, ut præsidium nostrum tamdiu maneat in urbe, dum pecunia in loco tertio apud magistratum sit deposita et Nos ab eodem magistratu certiores facti de pecuniariæ illius summæ præsentia et voluntate solvendi.

Quarta conditionum erit, ut uno eodemque die fiat et numeratio solutioque pecuniæ a interveniente tertio ad nostrum plenipotentem et Krakoviensis urbis evacuatio et cessio in manus principis Transylvaniæ.

Quinta conditionum erit, ut princeps præsidium nostrum militem, tormenta et ammuntiones, resque quascunque aliasque ad Nos et nostros officiales spectantes in locum securum deduci curet, eoque nomine vel cum Nobis ipsis, vel in nostra absentia cum supremo armorum nostrorum præfecto in Polonia et Borussia correspondeat, ut ratio rerum promovendi communi consilio ineatur. In hac Krakoviensis urbis cessione circumspecte omnino agatis, et ut in aliis omnibus ante principis intensionem circa conclusionem circa tractatum, ita in hac re pene pervidenda erit, quam in talia condescendatis. Quod si princeps hanc urbem cupiat, ut ea potitus tanto melius cum Polonis agat de corona Poloniæ consequenda, et postea communem rem negligere, nosque forte armis aggredi velle videritis, caute omnino agatis et dissimulato tali principis scopo, Nobis totam rem aperiatis. Vellingius vero in Ukraniam properet, et sibi commissum negocium quoad fieri potest urgeat, monstratis necessitate agendi contra communem et hyemis præpropere transitu, ibi idem Vellingius in id etiam incumbet, ut quæ principi Transylvaniæ destinantur in satisfactionem, miti interpretatione molliat, et monstret religioni græcæ a nostra parte utique esse cautum et cavendum omnino esse principem habere diversa in religione sentientes, et omnes uti libertate conscientiæ.

Quemadmodum vero Cossakis hæc erunt decenti modo imprimenda: ita vicissim principi in communi fœdus propenso inculcandum erit, quanti ejus intersit, ne Cossaki a Nobis per alicujus districtus attributionem in contrarium vertantur, ita ut ejus prætensiones etiam, quæ a Nobis ceduntur in Russia Rubra, adaptentur scopo et vinculo inter Nos, principem et Kossacos neetendo et firmando. Quibus vos divinæ protectioni clementissime commendamus etc.

Datum Frauenburgi d. 15.* Octobris Anno 1656.

Carolus Gustavus.

M. Biörnklou.

* A fogalmazványban 8 szám van írva, mely, utóbb kitöröltetett s 15-el pótoltatott.

(Fogalmazvány a svéd kir. államlevéltárban, melyen egykorú írással meg van jegyezve: «Delta ähr en gång in originali och 3 gånger, in Copia afgångit» azaz: egyszer eredetiben s háromszor másolatban küldetett el.)

18.

1656 nov. 14.

A svéd király levele Erdélybe küldött követeihez.

Ad deputatos apud aulam Transylvaniæ.

Carolus Gustavus etc. Gratiam et favorem nostrum singularem etc. Nobiles Nobis sincere fideles, literas vestras diversis temporibus, utpote 29. et 30. Augusti 2. et 24. Septembris et 5. (?) Octobris scriptas nudius tertius in simul recte accepimus, ex quibus cum animi qvadam satisfactione intelleximus et vestram vigilantiam in commisso vobis negotio et principis Transylvaniæ inclinationem ad condescendendum in belli Nobiscum societatem contra hostes nostros, et sicuti id cumprimis gratum Nobis fuit percipere, quod simul nostra super quædam puncta insinueretur resolutio, sese cum exercitu itineri versus Poloniam accingere statuerit, ita differendum non putavimus, quin hæc ad vos quantocius mitteremus, et quidem quantum perspicere possumus, pleraque postulatorum in literis sparsorum, quibus sententia nostra desideratur, in hisce potissimum consistunt. *Primo*, ut limites usque ad fluvium Bugum per mediam Podlachiam extendi possint; Deinde, ut Cracoviam cum fructibus salinarum usque ad finem belli pro majori securitate et aliis commoditatibus tradamus; Tum quod informari cupiat princeps Transylvaniæ an titulo Reg. M-tis Nostro consensu potiri queat;

4. De ratificatione nonnihil scribitur; et 5. De bonis principis Radzivilli cum ultimo de modo et via arma mutua conjungendi.

Nos quidem ad singula mentem nostram hic exponemus, quantum id quidem secundum contenta literarum vestrarum generaliter licet, ut tanto maturius opus hoc urgeatis et tractatum ad finem perducatis. Et quidem, quod Cracoviam spectat, existimamus vos jam satis esse instructos, ac literis iis quas Frauenburgi ad vos die 8 superioris mensis * dedi-

* Itt valószínűleg a Frauenburgból 15-én kelt «Ad commissarios» levelet kell érteni, mert ezen volt először a 8-iki kelet, habár később 15-re javított ki.

mus et nunc in copia adjungimus, satis didicisse in eodem nos proposito adhuc persistere, ut Crakovia principi non tantum jure retentionis usque ad belli finem, sed jure perpetuo unacum palatinatu et salinarum usu et fructibus exinde proficiscentibus cedatur, sed cum conditionibus in iisdem litteris fusius expositis, quarum 1. est, ut initio flagitaretis summam millionis thalerorum imperialium, et si illud postulatam gravius videretur, ut tum sensim remitteretis usque ad quingenta, quadringenta millia thalerorum; 2. ut pecunia illa certo tempore Stetini vel Hamburgi solvatur; 3. ut praesidium tamdiu in urbe maneat, dum pecunia in loco tertio apud magistratum sit deposita, et Nos ab eodem magistratu certiores facti sumus de pecuniariae illius summæ praesentia et voluntate solvendi; et 4. ut una eademque fiat numeratio solutioque pecuniæ ab interveniente tertio ad nostrum plenipotentem et urbis Cracoviensis evacuatio et cessio in manus principis Transylvaniæ; et 5. ut princeps praesidiarium nostrum militem, tormenta, ammuntiones et res quascunque ad Nos et officiales nostros spectantes in locum securum deduci curet. In quibus conditionibus etiam perseveramus, nec dubitamus, quin princeps easdem acceptet, cum consideraverit, quanta ipsi tali cessione accessio fiat. Juxta secundam conditionem id saltem adjicimus, ut si Lipsiæ dictam pecuniæ summam exponere malit, per Nos liceat, dummodo in loco et manibus tertii adeoque apud Magistratum deponatur et asservetur, nec ullo praetextu inde avehatur, sed simul urbs tradenda est, Nos quoque procul habitis omni cujusvis dolo vel fraude de solutione certi simus. Et quandoquidem illud providendum omnino est, quousque ad hanc solutionem pecuniæ praesidium nostrum in urbe permaneat, ita soluta eadem pecunia e praesidio urbe cedente, tenebitur princeps procurare, ut praesidiarius noster miles tormenta ibi capta vel illata (intelligimus regia et ad armamentarium regium pertinentia, quæ vero urbis sunt, urbi secundum factam Nobiscum transactionem relinquatur) ammuntiones et res quæcunque ad Nos vel nostros officiales spectantes ad Nos vel exercitum nostrum tuto pervenire possint; vel si tempus id commode efficiendi non permiserit, tamdiu praesidium nostrum in urbe, quoad cum omnibus eo pertinentibus et superius enumeratis ad Nos perveniat, residere patiatur. Quemadmodum et Nos durante isto tempore nullam quoque pecuniam exposcemus, sed eandem tamdiu in locum depositum asservari sinemus.

De quo, si princeps in procinctu jam est, occasio dabitur plura conferendi et communicandi vel Nobiscum ipsis,

vel in absentia nostra cum supremo armorum nostrorum in Polonia vel Prussia præfecto. Interim gaudere potest ipse princeps et suus exercitus eadem securitate et commoditate juxta urbem, qua noster exercitus gaudet, ita ut confidenter eo se vertere et commorari possit, eaque inde comparare, quæ exercitui suo sunt necessaria, excepto quod præsidium nostrum ibi remaneat, usque dum commodè ad Nos commeari queat. Si vero, cæteris perfectis, pecunia exposita et tractatus in hoc unico hæreret, quod tam cito conjungi nequeamus, et princeps existimaret fieri posse, ut sæpeditus præsidarius miles cum tormentis et omnibus superius recensitis rebus per Silesiam tuto migrare posset, procurabit caesaris saluum passum, quo sine periculo, damno et offensione ad Nos perduci possit. Id quoque addendum volumus, ut sal cujuscunque generis, quod jam superest ex salinis tempore præsidii perceptum vel cumulatam in nostrum emolumentum concedat, fiatque Nobis copia, si discedat præsidium, certum hominem relinquendi, cujus opera dictum sal vendatur et pretium in usum nostrum convertatur, sive talis contractus cum principe ipso, sive cum alio aliquo instituat.

Quod limites postulatas concernit, quamvis ampliores flagitentur, quam initio ipsimet concedere decrevimus, habita tamen ratione bonæ intentionis, quam proficitur supradictus princeps, et affectus in eum Nostri, nolumus videri communi rei aut salutari utrinque negotio in aliquo graviter obstitisse. Atque nunc etiam a Nobis facile impetrare possumus, ut illa citerior (respectu Transylvaniae) Bugi ripa, a vobis indigitata pro termino, indulgeatur, sed siquidem fluvius ipse cursu suo declinat, et magnam non solum Podlachiae sed etiam Massoviae partem amplectitur, posset inter Nos et principem speciali conventionem certa ratio iniri de linea per Podlachiam ducenda, ita tamen, ut castrum Nowodworiense cum altera Bugi ripa et fluvio Naref sive Narva cum ejus confluentia in Bugum usque in ipsam Vistulam, sub ditione et jure nostro semper remaneat; quemadmodum etiam talem specialem conventionem facile et brevi inter Nos institui posse confidimus, quandoquidem intenti sumus, simul liquido constiterit de ipsius principis et exercitus ejus motu in Poloniam, pariter cum nostro exercitu hinc movere, ut primo quoque tempore, si jam in procinctu est, vel simul hieme et glacie constrictæ fuerint viæ, circa Lovitium aut alio in loco ei occurramus, ac de armarum conjunctione rei que bene et prompte gerendæ modo certi aliquid particularius statuamus. Speramus etiam fore ut hostem interea in angustiis Pome-

relliæ feliciter aggrediamur, et si fugam respicit, sic insequamur, ut eadem opera de exercitu ejus aliquid decerpamus et principi obviam eamus.

De bonis principis Radzivillii hæc nostra sententia est, ut exceptis ducatu Slucensi et palatinatu Nowogrodensi (in quibus ipsi principi liberum omnino jus relinquatur) cætera ejus bona eodem deinceps jure habeantur, quo hactenus secundum leges regni Poloniæ ab eo vel antecessoribus ejus possessa fuerunt, atque ne dicto principi præripiatur ulla potestas eadem commutandi, vendendi vel in alios pro lubitu transferendi, cavendum est, servata plane libertate in illa dispositionis, quæ hactenus ei competebat.

De regia dignitate tribuenda, quam ambit princeps, adeo non erimus difficiles, ut ultro pro affectione, qua eum prosequimur, eandem ei offeramus, sicuti in superioribus nostris literis non obscure significavimus, quatenus provinciis et ditionibus Nobis aut aliis reservatis præjudicio non fuerit. Novistis enim Majorem Poloniam aut electori Brandenburgensi concessam, aut Nobis retentam esse, quam ob causam ejus titulum occupare nequit. Similiter par est, ut abstineat titulo earum provinciarum, terrarum et ditionum, quæ extra lineam et limites ipsi concedendos sitæ sunt. Cæterum titulo regni sive Minoris sive lterioris sive Occidentalis Poloniæ sive etiam regni Haliciæ et domini Minoris Poloniæ, ducis Lithuanie ac palatinatibus aliis, ordine quatenus intra ejus limites collocati fuerint, Ducis nomine uti, et quas provincias integras non obtinuerit, earundem partis Ducem vel Dominum se scribere possit, sicuti pro sorte ducatum vel ditionum sive totaliter sive ex parte acquisitarum, Nobis quoque et aliis idem integrum erit. Sic rerum quisque suarum titulique certus erit, nec cuiquam alii eo nomine præjudicabit.

Quod vobis princeps de ratificatione insinuavit, id tale est quod discrepat a communi stylo et usitato tractandi modo. Apud omnes principes id moris obtinuit, ut quod a ministris actum est, id reservetur arbitrio et ratificationi superioris, eundem stilum moremque par est, ut Nos quoque sequamur. Potestis tamen eidem principi confirmare et assecurare fore rata et grata, quæ egeritis, nec diu abfuturam ratificationem, si hisce tam liberalibus et ex affectu nostro sincero promanantibus resolutionibus cum eo transigi possit, ut sine mora exercitum movere et realiter sese Nobis jungere instituerit. Idque volumus ut unice urgeatis, ac ut non ille solum Transylvanus se moveat, sed etiam ut ab altera parte ad similes conatus Cosacos ipsos animet et ad actiones bellicas adversus

hostes nostros trahat. Nos equidem non inviti perciperemus, si Cosacos pariter et Tartaros in Moschum concitare posset, quod hoc medium omnino fore arbitraremur avertendi dicti Moschi insolentia arma a finibus et provinciis nostris. Quidquid, deo benedicente in ipsius Magni Ducatus ditionibus communibus armis acquisiverimus, de eo dividendo, simul conjunctio facta fuerit, pro æquo et bono facile conveniemus.

Ante omnia vero id indefesse agendum vobis est, quod hic tractatus primo quoque tempore ad finem perducatur, ac princeps, sicuti verbis inclinationem suam hactenus Nobis contestatus est, ita deinceps cogitatis et dictis realem effectum jungat. In hoc tamen cavendum est, ne quicquam concludatur, quod aut Nobis aut fœderi nostro cum electore Brandenburgensi præjudicet, aut Cossacis Nobiscum tractaturis repugnet.

Nam per expressum hoc providendum est, ne a nostro tractatu ullo modo impediatur, presertim cum ex nostris literis, pariter ex aliis documentis satis constet eos in Nos propendere.

Ante omnia vero hoc vobis curæ erit, verbis expressis instrumento fœderis inseretur, ne vel princeps ipse vel per alios quicquam in provincias hoc tractatu, vel illo, qui Marieburgi cum electore Brandenburgico conclusus est, Nobis reservatas, hoc est Pomerelliam, Cuiaviam aut quod ab utraque Notessii parte vigore dicti tractatus Nobis competit, neque in Livoniam, Samogithiam, Curlandiam, Semigalliam, Borussiam aut quidquid huic parti Bugi vel Dunæ etiam adjacet, nunc aut in futurum prætendat, aut ullo modo prætendi faciat, sed in antiquis terminis Nobis reservetur plane, sicuti de adjacentibus Dunæ in literis nostris de dato Radom 2. Augusti vobis mentem nostram exposuimus, quemadmodum et Nos spondemus nihil in provincias, terras, palatinatus et ditiones Nos prætensuros esse, quæ ei hac societatis lege obtigerint.

Si vero evenire posset ut saepe memoratus princeps urgeat Massoviam, aut Podlachiam totam et propterea tempus tractatus protraheretur, pro declaranda animi nostri in eum promptitudine non multum refragabimur, dum modo linea nostra ex Cuiavia correspondeat fluvio Narvæ, ita ut dictus fluvius cum confluentia in Bugum et castro Novodvordensi Nobis integer conservetur.

Dedimus etiam Vellingio juxta alia ei commissa in mandatis, ut post exploratam Cosaccorum inclinationem continua correspondentia te Sternbach de negotio suo et statu omni certiore faceret, quo tanto melius actionibus

tuis et interesse nostro secundum ejusmodi informationem moderari possis. Quibus vos divinæ tuitioni commendamus. Dedimus Marieburgi d. 14. Novembris anno 1656.

Carolus Gustavus.

Postscriptum.

Dispositionem salis, quam in literis Nobis reservatam volumus, sic limitamus, ut si princeps in eo persisteret, urgeretque, ut sibi mox tradatur, nolumus opus propterea suspendi, dummodo expressa in literis pecuniæ summa rite solvatur, et præsidarius miles cum omnibus eo pertinentibus et in literis mentionatis ad Nos deducatur. Quamvis dictum sal propterea Nobis reservandum cupimus, ut suppetat unde Keminiæ et aliis istius aulæ ministris aliquid beneficii tribui possit.

Postscriptum die 21. Novembris.

Quandoquidem præsentis nostri in Polonia operis et communis rei multum interest, ut in societatem belli realem remque præsentem primo quoque tempore veniat princeps, ac in puncto Cracoviensi aliquis forsan nodus esse potest, ne inibi igitur tractatus et expeditio ipsa hæreat, potestis ei cum aliis argumentis remonstrare tum inprimis quantum ipsi accedat propter sal ipsum, quod nunc manibus et dispositione nostratum Cracoviæ subest, et ipsi pro acceleranda expeditione indulgemus, etsi numeratione expressæ in literis pecuniæ tardior fieret conclusio, contenti sumus, ut stipulatis quingentis vel quadringentis vel præter propter millibus thalerorum, simul nostri exercitus in Polonia conjuncti fuerint, exactius de evacuatione conveniamus. Potestis etiam ei confirmare Nos tunc operam omnem datuos, ut præsidio nostro et rebus aliis eo pertinentibus ad nos perductis, pecuniæque numerata, satisfactionis condignæ eum non pœniteat.

Si forte vobis necessarij sumptus et pecuniæ desiderantur, providendum est, ut tantum quantum utrique commissioni satis est, alicubi mutuum accipiat. Nos, ut illud ex perceptione salis Cracoviensis persolvatur, ad præfectum urbis mandata dabimus.

(Fogalmazványa a svéd kir. államtárban. Felül rá van jegyezve :
«åhr 3 gånger af gånget» = az az háromszor küldetett el.)

19.

1656 nov. 24.

Rákóczy felhatalmazványa a tárgyalásra kiküldött biztosai számára.

Nos Georgius Rakoci dei gratia princeps Transylvaniæ, partium regni Hungariæ dnus et Siculorum comes etc. Notum et testatum facimus universis et singulis, quorum interest, aut quomodolibet interesse poterit: quod cum nos firmando promovendoque præsentì et futuro tam serenissimi et potentissimi Caroli Gustavi, dei gratia Svecorum, Gothorum Vandalorumque regis, magni principis Finlandiæ, ducis Esthoniæ, Careliæ, Bremæ, Verdæ, Stetini, Pomeraniæ, Casubici et Vandalici, principis Rugiæ, domini Ingridiæ et Wismariæ, nec non comitis Palatini Rheni, Bavarici, Juliaci, Cliviæ et Montium ducis etc. domini et fœderati nobis colendissimi, quam nostro statui conducibile existimemus firmo pactorum conventorum nodo ad invicem devinciri, quem ob finem a præfato serenissimo rege cum plenipotentialibus literis ad nos missi sunt ejusdem consilarii magnifici ac generosi Henricus Cœlestinus de Sternbach et Gotthardus Welling: proinde nos damus plenam facultatem fidelibus nostris syncere dilectis, spectabilibus ac magnificis Joanni Kemény de Győr Monostor, comiti comitatus Albensis Transylvaniæ, arcis et præsidii Fogarasiensis, ut et aulicæ equestris ordinis militiæ supremo, ac exercitus nostri campestris generali capitaneo, et Michæli Mikes de Zabola cancellario, consiliariis nostris, cum præfatis dominis plenipotentiaris legatis dicti serenissimi regis conferendi, tractandi, resolvendi, transigendi et concludendi nostro nomine, ea, quæ ad synceram amicitiam, commune utriusque partis bonum, et reciprocum emolumentum commodissima censebunt. Quæcunque ergo a præfatis nostris plenipotentialibus nostris ministris cum dictis serenissimi Sveciæ regis plenipotentiaris legatis ad fœdus peragendum, amicitiamque stringendam negotiata, tractata, transacta et conclusa fuerint, ea nos omni meliori modo grata rataque sumus habituri et firmiter observaturi. In cujus rei fidem majoremque firmitatem has literas nostras manu nostra propria subscriptas principali nostro sigillo jussimus muniri. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima quarta mensis Novembris, anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo sexto.

G. Rákóczy mp.

(Eredetije patens alakban, fejedelmi aláírással, de megpecsételéssel
nélkül megvan az Orsz. Ltárban, Lymbus.)

20.

1656 decz. 6.

A scéd király követei jelentése.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc.
Allergnädigster Herr.

Præs. Holland 29. Jan : 1656.

Ew. Königl. Maytt. haben wir letzt vnter den 5. Octobr. st. v. allerunterthänigst vermeldet, welcher gestalt der Fürst sich erkläret vff erlangte nachricht des von den Cozaken abgestatteten eydes seine expedition wieder Polen anstellen wollen, dabey sich aber versichert gehalten, dass Ew. Königl. Maytt. nicht allein wegen der bissher von ihm difficultirten puncten nach dessen begehren sich resolviren, sondern auch hier ist mit dero Armée sich wieder vffwärts gegen Polen wenden werde, damit Ihn den Fürsten, wan er über dass gebürge kömmet, die ganze Macht der Polen nicht allein vff den hals dringen möchte. Sieder dem haben wir, als von anfang unaufhörlich geschehen, vff den Recess derer durch vielfältige mündtliche conferenzen abgehandelte puncte, und vollige conclusion der übrigen eifferig gedrungen, es auch endlich dahin gebracht, dass dieselben vffgesetzt, mündiret, vnd heuten dato von des Fürsten Commissarijs so woll, als Vnss biss zu beyderseits Principalen ratification vnterschrieben vnd gesiegelt worden. Worzu nicht allein Ew. Königl. Maytt. schreiben vom 2. Septemb. aus Frawenburg, so wir den 22-ten Octobr. st. vet. mit vnterthänigsten respect empfangen, animiret, sondern auch der vor etlichen tagen angekommner kayserlicher internuncius, welcher den Fürsten multipliori ratione von dieser conjunction zu divertiren sich bemühet, ursach gegeben vnd angereizet hatt. Wir hoffen bey solcher alliance Ew. Königl. Maytt. intention, so weit dieselbe auss Ew. Königl. Maytt. gnädigsten zwo schreiben vom 2. Aug. aus Radom vnd 2. Septemb. wir assequirren können, erreicht zu haben. Wolten auch hierbey alsoforth die puncte federis mit übersand haben, wan des Fürsten vff Wien destindirter Cursor die abschrift derselben abwarten können: hoffen aber ehistes tages anderweits gelegenheit zu haben, dieselben zu übersenden, vnd wass ferner bey der sachen geschehen möchte, allerunterthänigst zu entdecken.

Müssen allein vor diessmahl in höchster eill berichten, dass bey denn Cosaken einige difficultet über die mit dem Fürsten getroffene convention eingefallen, vnd die vorgehabte beschleunigung des Vffbruch in etwass behindert habe, nach der hand aber dahin aussgeschlagen, dass vff numehr erfolgte accommodation vnd abgestatteten eyde, dieselbe dem andeuten nach mit 15000, beyde Weywoden aus der Moldaw vnd Wallachey mit 6000 vnd der Fürst selber mit 20000 Man bald nach dem bevorstehenden Weihnacht fest, im fall kein insuperabile impedimentum darzwischen kömt, vff den Polnischen grenzen stehen wollen. So viell man auss allerhand geführten discourses abnehmen können, wird mit solchem impedimento vff dass aussbleiben der Cozaken oder unvermutheten anfall eines mächtigen feindes, als Tartaren, Türcken, oder auch des Römischen Kayzers gezielet, Solte man sich ausserdem nach dem successen Ew. Königl. Maytt. waffen, dauon uns in entstehung gewissener nachricht (zumahl wir vff die an Ew. Königl. Maytt. vielfältig abgelassne schreiben keine antwort erhalten) mehr als lieb sein können, vorgebracht worden, richten, vnd denn Vffbruch ferner verziehen wollen: werden Ew. Königl. Maytt. uns, die wir ein mehres nicht, als der Fürst uns mit eigenen munde zu thun wollen, versprochen, hierbey allergnädigst übersehen. Womit Ew. Königl. Maytt. der getrewen Obacht des höchsten, zu allen hohen Königl. erhehen, in dero Maytt. gnade aber vns allerunterthänigst empfehlen

Ew. Königl. Maytt.

Radnotin d. 26 Novembr. anno 1656.
6 Decembr.

allerunterthänigst getrewst vnd
gehorsambste Knechte

Henr. Coelest. v. Sternbach.

Gotthard Velling.

21.

1656 decz. 10.

Rákóczy és a svéd király felhatalmazottjai között kötött frigy.

6. Decembris 1656.

Notum testatumque facimus universis et singulis, quorum interest, aut quolibet modo interesse potest: Quod cum Serenissimo et Potentissimo Principi ac Domino, Domino Carolo Gustavo, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Regi, Magno Principi Finlandiæ, Duci Esthoniæ, Careliæ, Bremæ,

Werdæ, Stetini Pomeraniæ, Cassubiæ et Vandalia, Principi Rugiæ, Domino Ingridiæ et Vismariæ, nec non Comiti Palatino-Rheni, Bavariæ, Juliaci, Cliviæ et Montium Duci etc. et Celsissimo Principi ac Domino, Domino Georgio Rakoci, Principi Transylvaniæ, Partium regni Hungariæ Domino et Siculorum Comiti etc. ob veterem inter serenissimos ac potentissimos Sveciæ reges, necnon celsissimos Transylvaniæ principes, in specie autem alte memoratas Sacram Regiam Majestatem et Suam Celsitudinem observatam amicitiam, ad mutuam synceri affectus continuationem et commune bonum et interesse in speciale fœdus et armorum societatem circa præsens bellum Polonicum condescendere placuerit: Sacra Sua Regia Majestas Sveciæ nobis Consiliariis suis Henrico Coelestino de Sternbach, et Gotthardo Velling; Sua Celsitudo autem Principalis Transylvaniæ nobis Joanni Kemeny de Gyerő Monostor consiliario, Comitatus Albensis Transylvaniæ comiti, arcis et præsidii Fogarasiensis, ut et aulicæ equestris ordinis militiæ supremo, ac exercituum campestrium generali capitaneo, et Michaeli Mikes de Zabola cancellario, constitutis suis hinc inde plenipotentariis in mandatis dederint, ut rem hanc complanaremus. Nos proinde post plenipotentias utrinque commutatas, et tractatum super tali armorum societate utrinque habitum, in sequentes fœderis conditiones ad Sacræ Suæ Regiæ Majestatis et Suæ Celsitudinis ratificationem consensimus.

1.

Sit fœdus perpetuum et amicitia constans inter Sacram Regiam Majestatem Sveciæ, ejusque successores, et coronam Sveciæ ex una, ac Celsissimum Principem Transylvaniæ, ejusque successores et hæredes ex altera partibus, eorundemque regna, provincias, et ditiones: armorum autem societas sit inter principes eosdem confœderatos, dictaque regna, provincias et ditiones; contra Regem Casimirum, eique directe vel indirecte adhærentes, sive auxiliantes, vel societatem illam impediētes, nullis exceptis nationibus.

2.

Ejecto (si Deo ita visum fuerit) Casimiri, et occupatis provinciis, si jam nominati principes confœderati, aut earum ditiones ab aliis, etiamsi hactenus non inimicis, occasione tamen hujus confœderationis, aggressæque Poloniæ bello impeterentur, ipsi secundum rerum exigentiam et possibilitatem invicem succurrere obligati erunt.

3.

Ditiones ac provinciæ coronæ Poloniæ ab hostibus occupatæ communibus armis Deo juvante recuperentur, et juxta præsentem conventionem quælibet ditio ei, cui ex confœderatis destinata et acquirenda est, sine contradictione relinquatur, absque tamen præjudicio illorum, cum quibus jam confœderatum et pactum est.

4.

Cum enim circa hoc bellum Polonicum antehac alii Principes Suae Majestati sint confœderati, illi etiam pro amicis Suae Celsitudinis habendi sunt: de fœdere autem cum iisdem ineundo, vel sociandis armis, ita iisdem volentibus, cooperante Sacra Sua Regia Majestate, dehinc separatim ineatur ratio: pariformiter fiat etiam cum confœderatis Suae Celsitudinis et quidem principaliter cum iis, qui in bello hoc Suae Celsitudini assistant, et adhæsuri sunt.

5.

In compensationem et satisfactionem hujus fœderis Sacra Regia Majestas Suae Celsitudini promittit secundum pacta dare et procurare reliquas omnes Poloniæ partes, exceptis iis, quas Sua Regia Majestas sibi, suis successoribus, et coronæ Sveciæ, necnon pro serenissimo Electore Brandenburgico, item Principe Radzivilio, et Kozacis juxta immediate sequentem articulum expresse reservavit, ideo signanter Sacra Regia Majestas pro se, suis successoribus, et corona Sveciæ integram Cujaviam, Borussiam, Cassubiam et Pomerelliam a Nowodwor, cum partibus illis, quæ spectant ad latus Borussicum, ex Palatinatibus Plocensi et Mazoviensi cum latitudine citra flumen Bugi versus Varsaviam* ad duo milliaria, totam Podlachiam: in Lithuania Samogitiam, districtum Kownensem, Wolkowiscensem, et Upitensem, item Braclawiensem, et in latere secundum Dunam fluvium ad duo milliaria a ripa, usque in Palatinatum Polocensem et Witepscensem citra flumen Dunam situm, cum latitudine duorum milliarium ab illa parte fluminis Dunæ, versus amnem Vilia, Curlandiam, Semigalliam, Borussiam et Livoniæ Ducatus (2) Pro principe Radzivilio Palatinatum Novogrodensem, cum aliis antehac ad ipsum spectantibus, ubicunque sitæ sint, jure superioritatis possidendis, (1) Pro serenissimo Electore Brandenburgico Palatinatum Lanciensem, Calissiensem, Posnaniensem, et Siradiensem, cum terra Vie-

lunensi,* prout ante hac inter Sacram Regiam Majestatem et Suam Serenitatem Electoralem fuerat pactum et conventum, reservat: Quod reliquum est Minoris et Majoris Poloniæ, et quod porrò ad coronam Regni Poloniæ et Magnum Ducatum Lithvaniæ pertinet, extra illud, quod superius exceptum est, aut vigore immediate sequentis articuli excipietur, illud omne Suae Celsitudini cedit.

6.

Sed cum Sacra Regia Majestas præter illas sibi suisque in præcedenti articulo memoratis principibus confœderatis, reservatas ditiones etiam pro Kozacis Ukrainam, aut quod alias ipsis adaccordari possit, reservarit: Sua Celdo autem, licet neque confœderationi cum iisdem, neque ditionibus ipsorum derogari cupiat, existimet tamen extra Ukrainam specificatam, ex illa plane generali reservatione futuro suo in Polonia statui nimium præjudicari posse: ideo Sua Celsitudo quoad illam generalitatem, prætensionem suam cum contradictione reservat, usque dum inter Sacram Regiam Majestatem et Suam Celsitudinem super eo etiam puncto conventum fuerit: prout Sacræ Regiæ Majestatis ablegati, Suae Majestatis prætensionem pariformiter volunt reservatam.

7.

Cum autem Sacra Regia Majestas utramque Bugi ripam cum spacio duorum milliarium versus Varsaviam, et totam Podlachiam suo vindicet territorio, Celsitudo autem Sua ripam Bugi citeriorem versus Varsaviam, cum illa parte Podlachiae sibi concedi urgeret, nec ablegati cum deputatis super eo convenire possemus, ad futuras amicales tractatus ille punctus reservatus est: prout etiam vigore hujus reservati Sacræ Regiæ Majestati non præjudicatum esse debet, si forte ex ignorata locorum situatione, termini et limites supradictarum regionum non exacte a legatis Sacræ Regiæ Majestatis fuerint designati.

8.

Traditâ Suae Celsitudini urbe et arce Cracoviæ cum pertinentibus locis, Sacræ Regiæ Majestatis præsidium cum tormentis et apparatu bellico, nec non aliis rebus ad Sacram Regiam Majestatem ejusque ministros et milites spectanti-

* A tisztázott szövegbe betett 1. és 2. azt jelenti, hogy a ratifikálás alkalmával kiállítandó példányban előbb lesz a brandenburgi választó, mint Radziwil megemlítendő.

bus, Suæ Regiæ Majestati dictisque Suæ Majestatis ministris et militibus maneant, ut libere abduci possint. Tormenta autem, quæ tempore occupationis Sveciæ ibi fuerunt, pro defensione urbis tamdiu relinquuntur, donec Sua Celsitudo alia substituendi commodam habeat occasionem. Cives autem et inhabitatores ac alii ibidem commorantes usque ad hanc traditionem pacate viventes non spolientur, neque regia palatia et templa diruantur, corrumpantur et spolientur; secus autem facientes tempore cessionis, ad satisfactionem teneantur. Fiat autem assignatio tradendæ Cracoviæ, quam primum: pulsus inde hostibus, liber ad eandem Suæ Celsitudinis exercitui patebit aditus.

9.

Sal effossum et excoctum ex salinis palatinatus Cracoviensis tempore traditionis Cracoviæ repertum Suæ Majestati cedit.

10.

Evangelica religio utrinque promoveatur quidem, specialioribus tamen ad hanc rem pertinentibus, uti et alienis religionibus ad futuros tractatus remissis.

11.

Commercium utrinque libera juxta usum antiquum concedentur.

12.

Provincias et ditiones singulis confœderatorum destinatas, pactisque insertas quilibet eorum propriis etiam occupare copiis pro virili nitetur quidem, quod si tamen alter ex Confœderatis ad occupanda et subjuganda illa loca sufficiens non fuerit, alter ea de re mature præmonitus, vi hujus fœderis ad assistendum et ditiones illas ad obsequium redigendas obligatus sit; illis autem occupatis et subactis ex communi correspondentia et consilio exercitus suos vel ex toto, vel ex parte, alio ad commune bonum transferant.

13.

Quoties autem res et belli gerendi rationes exigent, ex communi consensu uterque exercitus, tam Sacræ Regiæ Majestatis, quam Suæ Celsitudinis, jungantur, et tunc præposita dignitate Regiæ Majestatis ordineque observato, non quidem subjective dependentialis, consensualis tamen directio penes Sacram Regiam Majestatem, salva Suæ Celsitudi-

nis existimatione et respectu principali, manebit; absente autem Sua Regia Matte, directio instituatur iis rationibus, quæ vel in fœdere Germanico inter serenissimam reginam Sveciæ Christianam, et celsissimum gloriosæ memoriæ Transylvaniæ principem pacto observatæ, vel quomodo alias inter Sacram Regiam Majestatem et Celsitudinem Suam convenierit, salvis ubique juribus et legibus utriusque exercitus.

14.

Pax alterutri Confœderatorum præjudicans et absque consensu eorum, cum hostibus supra nominatis nequaquam concludatur.

15.

Concluso autem hoc fœdere, expeditionem hanc Sua Celsitudo aggredi festinabit, ditionesque hostium quanto fieri poterit citius, bellumque continuare sollicita erit, nisi insuperabile aliquod obstiterit impedimentum.

17.

Si quæ generalibus hisce conditionibus erunt addenda in specie, de iis primo quoque tempore conveniri debet.

18.

Quoad titulum regium, cum Dni legati expressam super eo concludendi instructionem se non habere prætendant, in quantum tamen propensionem Sacræ Majestatis Regiæ ejusdem data hactenus informatione perceperunt, videantque Suae Celsitudinis prætensionem justis congruam esse rationibus, non dubitant Suam Majestatem eum titulum Suae Celsitudini libenter concessuram, neque super eo aliquid in præjudicium et disgustum Suae Celsitudinis facturam, aut ab aliis fieri permissuram: Proinde assecurant Suam Celsitudinem se, quam primum per locorum distantiam et occasionem licuerit, Suae Regiæ Majestatis super eo declarationem haud ingratam Suae Celsitudini futuram procurare velle. Domini autem deputati ita Suam Celsitudinem ad præmissorum observationem obligatam esse declarant, ne Sacra Regia Majestas pro se vel pro aliis titulum Regis Poloniæ, locorumque ac ditionum Suae Celsitudini vi præsentis pacti destinatum, in præjudicium et disgustum Suae Celsitudinis prætendat: exceptis specialibus locorum Suae Majestati reservatorum titulis. Ideo intelligentes Sacræ Regiæ Majestatis ablegati Suam Celsitudinem sine hac reservatione pacta præsentia concludere nolle, post multas hinc inde factas

remonstrationes, ne salutarem hanc conjunctionem remorari viderentur, declarationem eam suo loco reliquerunt, nec tamen hoc ipso Sacrae Regiae Majestati pro sua parte præjudicatum voluerunt.

Nos itaque præfati Sacrae Regiae Majestatis Sveciae ablegati et Celsissimi Principis Transylvaniæ commissarii, ex virtute plenipotentiarum nostrarum, prærecensitas foederis conditiones, omniaque et singula in eis contenta, inviolabiliter sancteque observanda, neque directe vel indirecte violanda, unanimi voto paribusque suffragiis, ad Sacrae Suae Regiae Majestatis et Suae Celsitudinis ratificationem constituimus, firmavimus et conclusimus, prout constituimus, firmamus et concludimus harum, manuum nostrarum propriarum subscriptionibus, sigillisque nostris munitarum vigore et testimonio literarum mediante. Actum et datum in castro Radnot, die sexta Mensis Decembris, Anno Dni Millesimo, Sexcentesimo, Quinquagesimo sexto.

Henric. Coelestinus a

Sternbach. (L. S.)

Gotthard Velling.

(L. S.)

Joannes Kemeny.

Michael Mikes.

(L. S.)

(Ered. a svéd kir. államtárban.)

22.

1656 decz. 10.

A svéd követek jelentése a királyhoz.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König.

Allergnädigster Herr.

Præs. Holland 29. Januarii 1657.

Ew. Königl. Maytt. haben wir unter den $\frac{26}{6}$ Novemb.
Decemb.

allerunterthänigst vermeldet, wass gestalt die Alliance im nahmen Ew. Königl. Maytt. mit dem Fürsten Rakocy am selbigen tage geschlossen, vnd wir ehistes tages puncta foederis zu übersenden verhofften. Solchem nach offeriren Ew. Königl. Maytt. wir hiermitt allerunterthänigst die abschrift gemeldtner puncten, vnd müssen darbey stracks zu anfangs gestehen, dass darin dem Fürsten in viell wege noch nachgehen worden, welches vielleicht nicht geschehen wäre, wan die distantia locorum vnd andere bekandte umbstände uns

nicht behindert hätten, über einen ieden zweifelhaften punct Ew. Königl. Maytt. waffen eigentliche nachricht zu haben. Nachdem mahl aber Ew. Königl. Maytt. zum öfftern von unserer commissions verrichtung relation geschehen, vndt wie die desiderirte resolution in so langer Zeit nicht erhalten, also dafür geachtet, es müste unsre schreiben entweder vom feinde intercipiret sein, oder im hin- vnd wieder senden über 4 monath zeit erfordern: haben wir endlich vff Ew. Königl. Maytt. ordre vom 2. Augusti aus Radom vnd 2. Septemb. aus Frawenburg, zum schluss eylen, vnd dergestalt vff Ew. Königl. Mtt. ratification die bündnüß eingehen müssen. Worbey noch folgende umstände absonderlich in consideration gezogen worden.

Einmahl, dass der Fürst, so woll von seiner leiblichen Fraw Mutter vnd Schwieger Mutter, alss von seiner Gemahlin, wie Er uns selber entdecket, nacht vnd tag mit flehen von dieser action abgemahnet worden, die Geistlichen auch nicht allein in öffentlichen Predigten solch des Fürsten vorhaben improbiert, sondern auch collegialiter den Fürsten deswegen anzureden, vnd von seiner gefasten intention zu divertiren wollen, sich unterfangen: die meisten Consiliariis vnd Magnates aber theils Catholischer Religion vnd dem hause Österreich beygethan, deren vielen Magnatibus in Polen verwandt, von allem kriege abhorriren, vnd lieber der ruhe vnd des friedens in ihrem lande genießen wollen, demnach zu besorgen gewesen, wan Ihm in einem vnd andern nicht solte sein gratificiret worden, Er auch ietzo, da Er in procinetu gestanden, hätte zurück springen mögen.

Hierneben hatt der unangenehmer ruff von zustand Ew. Königl. Maytt. Armée, vnd theilss dero, von dem Moscoviter angefochtenen lande uns nicht geringe obstacula verursacht, indem von allen orten die unglückliche accidentien, wie Ew. Königl. Maytt. vnd Ihr. Fürstl. Durchl. zu Brandenburg. Arméen von der Littawschen geschlagen, Prinz Radzivill gefangen, Calisch, Lausiez, vnd alle übrige örter in Gross Polen verlohren: der Feld Marschall Graff Königs-marek durch tempest vnd rebellion der bey sich habenden Schotten, in der Dantzker hände gerathen, der Reichszeugmeister Graff Steinbock gefangen, Ew. Königl. Maytt. selber sich nacher Lieffland, woselbst Riga durch Sturm an den Muscoviter übergangen, gewand, spargiret, worden. Dawieder zwar von uns alles dasjenige, wass der raison gemess, eingewandt, dennoch, in mangell dienlicher correspondencie, nichts gewissers erwiesen werden können.

Dakegen haben die Polen nicht allein nur, vnd bey

unserer ankunfft, sondern noch biss dato continuirlich den Fürsten mit Städtlichen offerten an sich zu ziehen, vnd nachdem sie von unserer handlung dass geringste vernommen, mit allerhand scheinbaren præfigurationibus, von Ew. Königl. Maytt. abzuhalten gesucht. Worbey derselbe von dem Kayserl. hoff iederzeit secundiret worden, als von denen bey der Ottomannischen Pforte fleissig vorgebawet, dass dem Fürsten in solcher mit Ew. Königl. Maytt. vorhaltenden conjunction, nicht möchte indulgiret werden, gestalt dan die beyden zu Constantinopell residirende Ambassadeurs von Franckreich vnd Engelland, vff unsre deswegen an sie abgelassne schreiben uns in antwort solches berichtet, benebest auch die Tartaren darauff von der Porten denn Polen wieder Ew. Königl. Maytt. zu assistiren beordert worden, angedeutet. Zu allem überfluss aber hatt der Römische Kayser durch den Hungrischen Ertzbischoff vnd Cantzler schriftlich, vnd dan endtlich per expressum internuncium den Fürsten von solcher confederation ab vnd dass Er sich in das Polnische wesen nicht immisciren möchte, ermahnen lassen. Bey welcher internuntij anwesenheit der Fürst selber in uns gedrungen, den schluss zu maturiren, zu verstehen gebend, dass Er seine antwort an den Kayser dernach richten müste, mit fernern nachsinnlichen andeuten, wie er sonst vff seines Estats conservation bedacht sein müste, da Er dan, im fall wir zur ruptur der tractation anlass geben würde, coram toto orbe vnd Ew. Königl. Maytt. deswegen excusabilis sein wolte.

Allermeist aber haben wir bedenken müssen, dass der Fürst mit denn Cozaken zu einer offensiv- vnd defensiv alliance getreten, mit denn Tartarn auch zugleich zweyn stunde, also zwar Ew. Königl. Maytt. sowoll wieder Moscau als Polen viell erspriessliche freundschaft leisten, im kegentheill aber auch merklich schaden, vnd eben so leicht sich gedachter Völcker beystand wieder, als vor Ew. Königl. Maytt. gebrauchen könnte.

Es hatt auch hierbey der Krigs apparat, welchen Ertzhertzog Leopold Wilhelm in der Schlesien nach denn Polnischen grenzen angestellet, beobachtet werden müssen, zumahlen dass Kayserl. wegen der hinc inde an denn grenzen verübter exorbitantien halber publicirtes schreiben, fast einen prodromo clarigationis gleich, vnd die Weiteleuftige gesandtschaft der Polen nacher Wien von mehrerem ernst vnd wichtigkeit, alss die vor diesem verübte abschickungen, zu sein geschienen. Gestalt uns den von dem Residenten zu Wien angedeutet worden, im fall die bündnüß zwischen Ew.

Königl. Maytt. vnd dem Fürsten Racozy vor geschlossen an dem Kayserl. Hoff ausbrechen solte, die consilia dadurch gegen Polen gewaltig turbiret werden dürffte. Demnach nun Ew. Königl. Maytt. intention wir gemess zu sein befunden, dass der Fürst nur zeitig zur ruptur vnd action wieder Polen gebracht, vnd mit Ew. Königl. Maytt. feinden engagiret werde, haben wir in gebührender unterthänigsten obacht dessen (auch damit der Fürst nicht ie länger ie zaghafter gemacht, oder von denn malevolis divertiret, oder da Er nicht gar zu einer missverständnüss gebracht, dennoch der status in Polen mit der zeit nicht also verendert werden möchte, dass Er alss dan, ob Er gleich gern wolte, dennoch zu solcher assistence nicht treten könnte) den schluss in Gottes nahmen beliebet.

Welches dan mehrentheills mit dem Fürsten selbst vnd in dessen Kegenwarth geschehen, obgleich die conception vnd verhandlung etlicher wenig puncten mit denen hiezuo verordneten Commissarijs abgerichtet worden.

Womit Ew. Königl. Maytt. wir allerunterthänigst anzeigen sollen, dass obgleich vff seiten des Fürsten der künftigen ratification gedacht, dennoch alles von Ihm selbstem beliebet, vnd indem Er alsoforth lossbrechen will, die ratification ipso facto contestire.

So viell die punctation an sich selbstem betrifft, haben wir unseres theills zwar allen fleiss angewendet, dass man in generalibus verbleiben, oder da man uns ad specialia dringen wolte, dieselbe hergegen mit dienlichen clausulis modificiren möchte, aber empfunden, dass ie mehr wir Sie mit worten stringiren wollen, ie mistrewlicher sie geworden, vnd mit weitleuffigern gegenclausulen uns beschwerlich gefallen mit dem aussdrücklichen vorgaben, weill der Fürst in einem ruhigen Statt sich befünde, von den Polen auch Ihm vnd seinem Sohn die Cron offeriret worden, dennoch aus lieb vnd freundschaft gegen Ew. Königl. Maytt. vnd eyffer zu den Evangelischen wesen, sich in diesen krieg impliciren liesse, dass Er gleichwoll sein Fürstenthumb, manschaft vnd andere mittell vff dergleichen generale vnd weitaussehende convention nicht hazzardiren könnte, zumahlen Er am allermeisten verhuten wolte, damit Er nicht nach der hand, wan Er in actione sein würde, mit Ew. Königl. Maytt. in unwillen vnd missverständnüss durch dergleichen vorbehaltene tractaten gerathen möchte. Die artickel vnd puncta absonderlich anreichend, werden Ew. Königl. Maytt. wir ins künftige bey einem ieden eigentliche relation allerunterthänigst erstatten, müssen allein vor der hand bekennen, dass wir aus

offtberegeten Ew. Königl. Maytt. an uns abgelassnen gnädigsten schreiben vom 2. Augusti aus Radom, und andern Septemb. aus Frawenburg, weill dieselbe in Schwedischer Sprache geschrieben, uns nicht so woll informiren können, dass wir nicht zuweilen hæsitiren vnd allerhand deutungen bey uns selber machen müssen, daher es auch gekommen, dass wir bey den 5. 6. 9. vnd angehengten letzten punct eine lange Zeit zugebracht, vnd den Fürsten vffgehalten, ob Etwan von Ew. Königl. Mtt. vff unsre allerunterthänigste schreiben, einige antwort, darauss wir noch mit mehrren hätten mögen informiret werden, ankommen möchte. Endlich aber von dem Fürsten selber, vnd durch die obangeführte umstände, insonderheit weill auch Crakaw von dem Polen belägert, vnd der Gen. Maj. Würtz unterschiedlich umb eine diversion zumachen erinnerung gethan, zum schluss getrieben worden.

Anlangend die ietzt beregte puncte in specie, haben Ew. Königl. Maytt. wir unter den $\frac{8}{29}$ Septemb. Augusti allerunterthänigst vermeldet, welcher gestalt Wir bey dem vorgeschlagenen partibus zur satisfaction mehlich vnd gradatim fortgefahren, auch eine gute Zeit uns vffgehalten, ehe Ew. Königl. Maytt. letztern vorschlag wir entdecket, endlich aber, vnd weill uns einiger zweiffel bey der hiesigen sinceritet vorgefallen, mit der ultima herausss brechen müssen: der Fürst aber so wenig in participationem proventuum salis, consentiren wollen. Ob nun gleich nach erlangter Ew. Königl. Maytt. ordre dasselbe dem Fürsten auch nachgegeben worden, hatt doch solches auch damahls kaum genug sein können, Sondern es hatt derselbe, ungeachtet es zuvor dergleichen sich nie gesinnen lassen, an die Ihr. Fürstl. Durchl. zu Brandenburg vnd des Radzivils Fürstl. gnad. vorbehaltene güter, in casum mortis einige prætension ihm reserviren wollen, auch darauff gedrungen, Ihm zum wenigsten dieses, dass Er künfftig mit hochgedachten beyden Fürsten deswegen zu handeln gesinnet wäre, anstatt einer zeignüss denn pactis inseriren lassen möchten. Woher solches entstanden, vnd wie dasselbe mit augenscheinlichen rationibus widerumb hintertrieben, deswegen bezihen wir uns vff künfftige weitleufftigere relation,

Nebest dem aber ist auch von Ihm begehret worden, dass mit denn Neutralibus in sui præjudicium nichts möchte verhandelt werden. Bey welchem verdächtigen postulato wir uns beduncken lassen, dass damit vff den Herzogen von Curland, vnd die Stadt Danzigk gezielet worden, vnd, wie

zwischen Curland vnd hiesigen Fürsten einige Schrifftwexlung vorgehet, also auch von Danzig unter der hand etwass gesucht sein müsse.

Gleicher weise hatt man sich nicht geschewet zu begehren, im fall durch occasion dieser alliance des Fürsten eigene lande angegriffen, vnd Er derselben entsetzet werden solte, dass Ihm ein Fürstl. unterhalt verschrieben werden möchte, mit anführung, dass seinem H. Vatern, bey der conjunction in Teutschland, vff solchen fall dergleichen wäre versprochen gewesen. Gestalt den auch bey nebenst die gelder, so Er Ihm als einen rest aus obgedachter alliance zu fordern befugt zu sein vermeinet, gefordert, und solche præ-tension denn pactis zu inseriren begehrt hatt. Weill aber dergleichen postulata von uns nicht haben wollen placitiret werden, hatt Er sich bey denn proventibus salinarum, so viell wiederlichen angeschickt, mit offtmahliger wiederholung solcher worte: *retineatis totum, et nos manebimus securi in Regno nostro. Item: potuissimus habere integrum regnum: Item: nec habebunt nos, nec Kozacos.* vnd wass dergleichen verdriesslich reden mehr gewesen, dagegen dennoch remonstriret worden, wi harte beyne zu nagen vnd nüsse zu beissen Er würde gefunden haben, wan Er Ew. Königl. Maytt. zum feind erwehlet hätte.

Ja, auch endlich nach anbitung Ew. Königl. Maytt. offtgedachten schreibens von 2. Septemb. aus Frawenburg, vnd weill wir gesehen, das man keines wegs davon zu bringen gewesen, solches gewilliget, vnd vermeinet der begierde allenthalben ein genügen gethan zu haben, wie dan auch der 16-te articul: *Si quæ generalibus etc. pro ultimo gehalten worden*, hatt Er uns endlich mit dem præjudicirlichen reservat, des Tituls wegen, deromassen geängstet, dass ob wir gleich die tractaten vffzuhäben wollen zu verstehen gegeben, auch zu dem ende uns zur abreise fertig gemacht, dennoch dass Kegentheill vff andre gedanken zu bringen, und dass Er diese materie zu künftiger vertrawlichen conference mit Ew. Königl. Maytt. ausstellen wolte, zu erhalten nicht vermöcht, allermassen Ew. Königl. Maytt. aus beykommender, des Fürsten letzten replication zu ersehen haben wird.

Bey solcher concertation, womit zugleich des Keyserl. Internuntij vnd beyder Weywoden aus der Moldau vnd Wal-lachey depesche uffgehalten worden, haben wir endlich müssen geschehen lassen, dass die von dem Fürsten vnd dessen deputatis also concipirte reservation (weill es keines wegs zu endern gestanden) abgehenckt worden, vnd wir uns müssen

vergnügen lassen, dass damit Ew. Königl. Maytt. wir im geringsten nicht præjudiciren wollen, als dero Ew. Königl. Maytt. dasselbe, wie auch alles, wass von uns verhandelt worden, zu verwerffn, oder zu ratificiren freystehet.

Wir bezeugen hiernegst mit Gott vnd vnsern gewissen, dass von uns vorsetzlicher weise nichts eingegangen, oder Ew. Königl. Maytt. instruction vnd ordres wir freuentlich aus denn augen gesetzt haben, massen wir auch davor halten, Ew. Königl. Maytt. intention, so viell thunlich gewesen, erreicht zu haben. Tragen demnach Ew. Königl. Maytt. dass allerunterthänigste demuthigste Vertrawen: Ew. Königl. Maytt. werden dero Hoch Erleuchten Königl. verstande nach von dieser unsrer action allergnädigst urtheilen, und wie zuvor, also nach diesem mit Königl. hulden vnd gnaden uns zugethan verbleiben.

Ew. Königl. Maytt. empfehlen wir hiermitt der gnädigen versorge des Allerhöchsten, zu guter gesundheit, langen leben vnd allem hohen Königl. ergeben, verbleibend

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewest
vnd gehorsambste Knechte

H. Coelestin v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Weissenburgh den $\frac{10\text{-ten}}{30.}$ Decemb. Anno 1656.
Novemb.

(A svéd kir. államltárban.)

23.

1656 decz. 13.

A svéd követek jelentése a királyhoz.

Durchläuchtigster Grossmächtigster König.
Allergnädigter Herr.

Præs. Holland 29. Januarii 1657.

Ew. Königl. Maytt. gnädigstes schreiben vom 25-ten Septembr. auss Frauenburgk, darinnen dero Königl. Maytt. allergnädigst gefallen einen ieden von Uns anderweits zu beordern, ist Uns sambt denn beygefügtten creditiven vnd Instruction, nach allseits geschlossenen hiesigen tractaten eingehändiget worden. Gleich wie nun Ew. Königl. Maytt. gnädigsten willen allerunterthänigst zu gehorsahmen Wir Uns schuldigst befinden: Also wäre auch die raise nach denn

Cozaken zu anvertrauter Commission allbereits werckstellig gemacht worden, wann es an denen hier zu nöthigen mitteln nicht ermangelt hätte. Nachdem aber Ihr. Fürstl. Gnad hierzu ein tausend Rdlr. uff künfftige wieder erstattung dargeliehen, soll numehr keine Stunde verabsäümet werden, Ew. Königl. Maytt. will vnd Befehl allerunterthänigst vnd gehorsambst zu geleben.

Worauff die sachen nach geschlossenen tractaten alhier sonst beruhen, solches werden Ew. Königl. Maytt. vielleicht aus beykommenden des Fürsten eigenem schreiben abzunehmen haben. Vnterdessen bemühet sich hochgedachter Fürst, umb die vorhabende expedition mit so viel besserem bestande aussführlich zu machen, alle dienliche mittel an die hand zu schaffen, massen Er darumb annoch mit denn Tartaren, welche abermahlss einen gesandten anhero geschickt, in Tractaten stehet, auch wegen des Gesandten Rolambs sicherheit, anstatt gemacht, vnd dessen ankunfft bey der Ottomanischen Pforte favorabiliter angedeutet, damit am selbigen orte nichts, so diese conjunction verhindern könnte, vorgenommen werden möchte. Oberwehnter Tartarischer Gesandte hatt sich heute bey der audience vernehmen lassen, im fall die mit Ew. Königl. Maytt. zu einer vertrewlichen correspondence wieder die Moscowiten, alls dero abgesagte Feinde, gelangen könnten, dass Sie solches pro maxima felicitatis suae parte zu halten hetten. Wie weit nun dergleichen nation zu trawen, werden Ew. Königl. Maytt. dero hohen ermessen nach von selbstn arbitriren. Wass aber hiernechst in dieser sachen weiter passiren wirdt, vnd wie nahe sich der Fürst mit denn Tartaren zusammen thun möchte, soll Ew. Königl. Maytt. allerunterthänigst zu vermelden nicht unterlassen werden.

Ew. Königl. Maytt. empfehlen wir hiemit der gnädigen vorsorge des Allerhöchsten getrewl. in dero Maytt. fernere Gnade Unss, alss

Ew. Königl. Maytt.

Allerunterthänigst, getrewst vnd gehorsambste Knechte

H. v. Sternbach.

Gotthard Velling.

Clausenburg d. 3/13. Decemb. Ao. 1656.

(A svéd követek jelentéseinek eredetiei a svéd kir. államtárban őriztetnek.)

24.

1656 decz. 12.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime ac potentissime Rex domine colendissime.

Ex literis Serenmæ Mttis Vrä 25. Septembris Frauemburgi datis intellexi, nondum tunc ablegatorum suorum hic existentium epistolas, 7-a die Septembris stilo novo ad S. Mttem Vm expeditas Eandem recepisse; qvòd miror juxta ac doleo. Qvanqvam omnem hinc significatam difficultatem superavit mea in affectu Mttis Vrä confidentia. Cujus specimen, ex hic adjunctis ablegatorum suor. literis uberius patebit. Magus Welling non est cur hic diutius moretur: qui ut qvantocyus et citra omne periculum, eo qvo Majestas Vra jussit perveniat, sedulus enitar. Meamqve, qvæ arcta cum illa gente intercedit, necessitudinem interponam, qvatenus cum gustu Mttis Vrä ibi qvoqve negotium succedat. Ultra de me hoc habeo polliceri, testatum propediem fore, de bono communi sollicitis ullos nec remos nec ventos sufficere: propensumqve meum in Mttem Vram animum officiis probatum iri. Perennatura Eidem sagi decora, indefessasqve faventis fortunæ prosperitates exoptans. Datum in castro meo Colosmonostor, 12. Decembris 1656.

Serenmæ ac Potentmæ Mttis Vrä Regiæ

Stor paratus

G. Rokoczy m. p.

P. S. (*külön lapon titkos irással.*)

Serenissime Rex. In Januario aggrediemur Polonos, nisi insuperabilis aliqva interveniat difficultas, sciat me sincerum esse seren. Mttas Vra & syncere acturum.

Præs. Holland den 19. January 1657.

(Eredetije Stockholmban a svéd kir. államltárban.)

25.

1656 decz. 15.

A svéd király levele Erdélybe küldött követekhez.

Ad Sacræ Regiæ Majtis commissarios in Transylvania.

Carolus Gustavus etc. Gratiam et favorem etc. Nobiles Nobis etc. Nolumus intermittere quin vos certiores facimus

quod ante binos dies ad Nos rediit christianissimi regis legatus Baro D'Avangan (= D'Avaugour) Nobis nonnulla puncta secundum regis Casimiri mentem adferet de futuro inter Nos et Polonos pacis tractatu, quæ hic inclusa ad vos sub. lit. A. mittere visum fuit; paulo vero ante in manus nostras venit conclusus Vilnæ inter Moschos et eosdem Polonos tractatus, cujus articulos hic quoque sub lit. B. videtis, nobis quanquam omnis de pace tractatus non possit non esse gratissimus, tamen suspecta Nobis est talis oblatio, considerantibus quod repugnet tractatui Moschovitico et conditionibus ibi insertis, quibus expresse cavetur ne Nobiscum absque notitia Moschorum tractatus ullus suscipiatur, nec aliud ferme apparet, quam ut tali instituto et Nos et Moschum pariter decipere velle videatur. Et si in memoriam revocamus priorem eorum ad pacis Nobiscum ineundæ vota superbiam, eamque conferimus cum aliis eorum interea moliminibus: quando nimirum et in aula Transylvaniae et Imperatoris et apud Moschum etiam tanquam venalem Poloniae coronam offerant, non injusta de eorum sinceritate suspicandi causa animum nostrum subit, velle eas pro expectatione meliorum temporum occupationisque tantisper Nos vana pacis spe lectare, quo circa ad tales oblationes absque scitu et notitia principis Ragozii et Cossacorum etiam nos declarare nequimus, perpendentes quod cum in eo jam res sit, ut secundum postremas literas vestras de principis Transylvaniae in Poloniam irruptione non dubitetur, eo in scio, et priusquam Nobis constiterit de ejusdem tractatus perfectione, cum hostibus communibus tractare non conveniet, ac proinde voluntatem nostram vos executi fueritis, si in nomine Domini cum sæpedito principe sine dilatione concludatis, ac in id incumbatis quo in Poloniam cum exercitu absque mora penetraverit, quod nunc tanto facilius efficere posset, cum viribus Polonici exercitus hic in Pomerellia distractis, ipsi interea omne impedimentum et obstaculum sublatum sit. Sic fiet, ut Nos una cum electore Brandenburgico et eodem principe in Polonia congressi simul omnes in commune consulere possimus, quod interesse et emolumentum nostrorum omnium et Chmielnisky etiam concernit, ac quanquam sic mentem Nostram superioribus nostris literis in triplo ad vos missis de urbe Crakoviensi declaravimus ut expectationi principis satisfactum speremus, eidem etiam si adhuc ampliorem juxta cessionem istius urbis declarationem postularet, assecurare potestis, ut simul in Poloniam moverit, ac eo ipso affectum suum in commune bonum ostenderit, Nos effecturos, ut etiam in illo puncto satisfactioni ejus nihil . . . . desideretur. Nos

hic in id incubuimus, quo Vistula pontibus circa Graudentum, Mœvam et Dirschaviam juncta, possemus propius hostem in Pomerellia accedere, sed tempestate, vi fluminis et injuria glaciei hactenus opera nostra inutilis fuit; confidimus tamen fore ut conatus noster sive beneficio hyemis, vel si is remiserit, ponte apud Graudentum reparato transire queamus. Quæ diu molitus est contra statum nostrum et Cossacorum olim vice-cancellarius Poloniæ Radziewsky et nuper perspicui admodum emanavit, ad Vellingium et Chmielnitium perscripsimus, quarum ut et literarum dicti Radziewsky ad urbem Gedanensem copias sub lit. C. D. E. legere potestis, literas vero ipsas ad Chmielnitium recte in manus ejus tradendas curabitis, easque simul cum inclusis cum Muscho et Nobis punctis communicare.(?) Quibus de cætero divinæ protectioni Vos commendamus etc.

Datum Marienfeldt (az az Marienburg) die 5. Decembris 1655 (toll hiba 1656 helyett).

Carolus Gustavus.

Edvard Philipsson.

Postscriptum.

Cum in duplo inclusas ad vos mitteremus, visum nobis fuit pro accelerando negotio et principe Transylvaniæ ad propositam societatem promptius permovendo de cessatione Crakoviensis urbis animum nostrum erga vos hac vice uberius et ita declarare, ut si effective et realiter altism. princeps Poloniam ingressus circumsessionem hostilem apud Cracoviam suo exercitu dissolverit et dissipaverit, ut præsidarius noster miles, adeoque tormenta et alia, eo pertinentia sicuti in superioribus nostris literis ad vos scripsimus, ad Nos tuto deduci, tum etiam sal quod jam in possessione habemus a Nostris divendi possit, ac videretis tractatus cursum in eo hærare vel sisti, eidem principi nostro nomine Cracoviam vel sine pecuniis commendatis ac in nomine Domini hac sententiæ nostra declaratione cum eo concludatis; confidimus tali conditione ei satisfieri, existimantesque ab eo haud differre irruptionem ad ratificationis nostræ adventum, cum ob loci intercapedinem et varias circumstantias forte in tractatu contentas, nisi prius eundem viderimus, rati habere non sustineamus, et princeps tamen talis tamque muniti loci cessione securitati satis prospectum sit. Id quod vobis significandum duximus, divinæ tuitioni etc.

(A svéd kir. ltárban levő másolati könyvekből: «Riksregistraturen».)

26.

1656. decz. 19.

A svéd király levele követeihez.

Ad deputatos apud Aulam Transsylvaniæ.

Carolus Gustavus etc. Gratiam et favorem nostrum singularem, Nobiles nobis sincere fideles. Mittimus in duplo declarationem nostram de cessione urbis Cracoviensis, quam proximis literis nostris et in duplo scriptis adiecimus, unde mentem et sinceram inclinationem nostram pro communi re curanda clare satis intelligere potestis. Sicuti ergo obscurum amplius non est, quod dictam urbem tam liberali conditione in isto postscripto expressa principi Transsylvaniæ tradere non detrectemus, dummodo præsidarius miles cum tormentis et aliis eo spectantibus ad nos recte deducatur, ita in id incumbetis sedulo, observata hac temporis opportunitate, quo sine mora in Poloniam cum exercitu suo irrumpat, ei confirmantes, quod simul congressi fuerimus, a nobis promissa rite exequemur. Nec de salutaris operis acceleratione dubitamus amplius, utpote omnibus propemodum ipsius petitis a nobis ex sententia expletis. Cæterum id quoque vobis committendum duximus: cum alte memorato principe ageretis aliqua ratione efficere posset, ut nostrorum apud Tartaros captivorum aliqua redemptio institui possit; quemadmodum enim hoc apud christianum principem favore plenum est, ita rem faceret Nobis cumprimis gratam. Dedimus Marieburgi d. 9. Decembris 1656.

Carolus Gustavus.

(A svéd kir. ltárban levő másolati könyvekből: «Riksregistra-
turen».)

27.

1656 decz. 28.

A svéd király levele Erdélybe küldött követeihez.

Ad Dnum legatum Velling.

Nos Carolus Gustavus etc. In hac bene cæpta inter principem Transsylvaniæ et militiam Zaporavianam amicitia et societate satis didicimus, quam multi Polonorum magnates in id operam suam unice collocent, ut dissidia et discordia rursus inter alte memoratum principem et Cossakos ferantur

et nuper coagulata societas aut dissolvatur aut infructuosa reddatur; cum vero iidem magnates sæpe antea offenderunt quam subdola sit eorum machinatio, quamque parum statui Cossacorum hactenus propitii fuerunt, ac nunc etiam intersit ut dictus princeps cum Cossacis arctissime divinciatur; quapropter voluntas nostra est, ut dictorum magnatum insidiis et subdolis conatibus industria et dextérité mature obviam eas, quo bene inter Nos et principem Transsylvaniæ instituta coniunctio, non modo facta, sed etiam vinculis robustioribus majora incrementa capiat; scire etiam cupimus quales et qui sint isti articuli inter principem Transsylvaniæ et dictos Cossacos exacti ut secundum eorum tenorem possimus desideriis utriusque satisfacere, quo nostram voluntatem executus et gratiam promeritus fueris etc. Datum in castris Sparadova d. 18. Decembris Anno 1656.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. államltár. Riksregistraturen.)

28.

1656 decz. 28.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime & potentissime Rex domine colendissime,
 Quanto majori temporum transituumque difficultate, in communicando propenso meo in Mttem Vram affectu laboro, tanto intentiori studio enitendum mihi arbitror, ut crebriores ad eum Mtti Vrä contestandum quæram occasiones. Et quamvis non ita pridem, de data videlicet 12. Decembris, officio literario in Mttem Vram defunctus fuero, Eique nonnulla, quæ ad mutuum nostrum amicitiae nexum validiores indies argumentis firmandum pertinent, communicaverim, literasque istas Mtti Vrä brevi reddendas non dubitem, tamen hanc occasionem prætermittendam nequaquam putavi, quin ad implenda quantocyus communi bono promovendo, utriusque nostrum vota officiosam Mtti Vrä testemur promptitudinem. His Mtti Vrä, diuturnam bono orbis Christiani valetudinem, prosperrimosque rerum successus comprecatus, studia Ei mea devota defero. Datum in castro meo Colos-monostor, die 28. Decembris. Ao. 1656.

Serenissimæ & potenmæ Mttis Vrä

Stor paratus
 G. Rakoczy m. p.

P. S. (*külön lapon titkos jegyekkel.*)

Ser. Rex. Iam ego in Polonia Stre (sic) ero 22. January stylo nouo. Mattas Vra etiam utatur occasione; rumor fert, cui fidem quidem ego non adhibeo, Mattem Vram uelle pacisci cum Polonis; peruenit is rumor etiam ad Cossakos, hi quoque solliciti urgent, ne id faciat Mattas Vra, certiores reddidi illos esse nugas polonas. Moscum poenitet instinctu aliorum suscepisse arma contra Mattem Vram, quorum legati sunt in itinere ad me, quid ferent, Mattem Vram certiozem reddam.

Præs. Marienbourg d. 7. February. Ao. 1657.

(Az utóirat külön lapon chiffrekkal van írva. Eredetije a svéd kir. államtárban.)

29.

1657 jan. 2.

A svéd király levele Erdélybe küldött követeihez.

Ad Deputatos apud aulam principis Transsylvaniæ.

Nos Carolus Gustavus etc. Nobiles nobis sincere dilecti. Non dubitamus quin superiores nostræ, inprimis de 15 et 21 superioris, item 5 et 9 currentis mensis recte ad vos perlatae sint, quas sæpe in duplo vel triplo, plerumque Viennam ad residentem ibi nostrum direximus. Non possumus tamen intermittere, quin postremam declarationem nostram super cessione urbis Cracoviensis, hisce rursus inclusam ad vos mittamus, quo tanto efficacius principem Transsylvaniæ permoveatis, ut opus celeritate fructuosissimum et ad augendam stabiliendamque dignitatis et potentiae suæ gloriam aggredi diutius non differat. Quamque speramus, antequam hæc ad vos perferantur, certi aliquid nobis de ipsius in Polonia irruptione adferri, de qua non nihil a diversis jam oris fama emanavit, sicuti vobis antea projectum de futuro pacis tractatu cum Polonis oculis superius nominati principis subiciendum communicavimus, ita nostrum nunc responsum adjicimus, ut ipsi percipiat et doceatis, quanta cum integritate et candore cum eodem alte memorato principe et Cosacis ipsis nobis propositum esset agere. Ante aliquot dies transmisimus beneficio glaciei Vislatam (?) cum exercitu, ea intentione, ut cum ob penuriam necessariae sustentationis, quæ tribus aut quatuor miliaribus a castris hostis arcessenda fuit, juxta castra ejus nos collocare non potuerimus, in insulam Gedanensem, Werder dictam penetrantes, hostem a tergo aggredieremur;

sed cum praesentiam nostram ex igni undiqve a nostratibus noctu accenso animadverteret, missis sub urbem Gedanensem aliquot, quæ secum habuit, tormentis et peditibus, ipsemet summa cum festinatione et confusione et castris suis in fugam se conjecit. Jussimus aliquot cohortes adhærere fugientibus, ac interea cum summa exercitus nostri in hac insula Gedanensi subsistimus, ubi arcem quoque Grebinum occupavimus, cum Deo sperantes meliores successus, quibus Nos Deo commendamus. Datum Stiblou d. 23. Decembris. Anno 1656.

Carolus Gustavus.

(A svéd kir. államtárban levő másolati könyvekből: «Riksregistraturen».)

30.

1657 jan. 4.

A svéd király levele Erdélybe küldött követeihez.

An die Siebenbürgische Abgesandten.

Carolus Gustavus etc. Unsern etc. Demnach wihr nicht zweifeln, Ihr werdet auss unsern vorigen ordres bereitz gnugsam gesehen haben, wass unsere entliche meinung wegen Eure tractaten aldort gewesen, und welches gestalt wir alles selbige Orts gerne beschleuniget sehen möchten, so zweifeln wihr nicht Ihr darin Euren eussersten fleiss, verhoffentlich mitt guthem effect, schon angewendet haben, allermassen wir zu den ende alle unsere vorige befehl nochmahln in gnaden ahnhero widerhohlen, und befehlen Euch insonderheit gnädigst, Ihr wollet alldort bey den Ragotzi Euch in unsern nahmen dahin bearbeiten, dass er sich bey dem Tartarischen Cham wegen unserer alldort vorhandenen gefangenen hette interponiren und Ihr erledigung zu bringen suchen, auch dass ienige so ettwa von gedachten Cham an billicher raison gefordert werden möchte, ihn vorschliessen wollen, wie wihr ihm den dass ienige, wass ehr dess fallss auff unser ersuchen ausslegen wirdt, mitt allen danck gerne wieder erstatten werden; wen derselbe sich nur immittelst zu dem vorschüss wolte disponiren lassen, damitt gedachte unsere gefangenen erstlich auss der Tartarien händen und auff freien fuss mochten wieder gestellet werden. Und weil wihr solches mitt allen verlangen desideriren, so werdet Ihr Euch

hierin umb so viel fleissiger bearbeiten, und wihr sind Euch etc.

Datum Pälplin den 25. December 1656.

Carolus Gustavus.

Stefan Gambrotius.

(A svéd. kir. államltárban levő másolati könyvekből: «Riksregistraturen».)

31.

1657 jan. 8.

A svéd király levele Erdélybe küldött követeihez.

An die Siebenbürgische Abgesandten.

Carolus Gustavus etc. Unsern etc. Wihr geben Euch hiemit in gnaden zu vernehmen, welcher gestalt wihr nun in dreien posten keine schreiben von Euch bekommen und also nicht wissen können, ob Euer an unss abgelassene brieffe intercipiret werden oder nicht, werden aber indessen in secreto berichtet, dass der Köning Casimirus sich flattiren sollen, allz wen ehr einige an unss haltende brieffe intercipiret hette, welche eine antwort in sich hätten, worauff wihr warten täthen; obdem nun also und solches vielleicht Eurer schreiben sein mögen, können wihr annoch nicht ehrfahren haben, ess aber Euch hiemit zur nachricht in gnaden vermelden wollen, damitt Ihr uns solche Eure relationes auff allen fall, die vorrige ettwa intercipiret, noch einmahl zuschicket etc. Datum in Hauptqvartier Schlieblitz den 29. Decembris. Anno 1656.

Carolus Gustavus.

Steffan Gambrotius.

(A svéd kir. államltárban levő másolati könyvekből: «Riksregistraturen».)

Portai tárgyalások.

Balogh Máté kapitihasága.

a)

1656 jan. 6.

Balogh és Harsányi közös jelentése a fejedelemhez.

Celsissime princeps Domine dne nobis elementissime.

Az Úr Isten Ngdat minden kívánsága szerént való áldásával boldogítsa, ez új esztendőöt sokakkal kedvére szaporítsa.

Mivel klmcs urunk 31. Decembris Nsgdnak havasföldi kalarásoktól *Zurnazan* Musztafa, *Kapida pasa* állapotjáról és mint fogadtuk Nsgdnak *apjává* s *Lupul* *dolgáról* is bővön irtunk, egyéb dolgokról is, Nsgdat azon dolgok felől való írással nem terheljük. Ngd jóakaróit, kikben az Nsgd szereteti még meg nem aludt, addig futottuk, *Lupul* *dolgát* elnyomtuk. 4. præsentis érkezvén Nsgd méltóságos levele, klmcs parancsolatját alázatosan vettük, de mivel az *híreken kívül* és az *Kinan pasa* *dolgán* kívül annak felette, hogy vigyázzunk s tudósítsuk Nsgdat, kivel mindenkor tartozunk, egyéb oly dolog nem levén, azt is véghez viszzük. *Kinan pasát* is azon igyekezünk, hogy Nsgd jóakarójává tegyük. Az neki küldött 150 aranynak százát *Zurnazánnak* adtuk, s miért, okát Nsgdnak megírtuk; az *havasali kapitihák* *ma* *akarják* meg adni az 700 tallért, kinek 2 százát aranynyá tevén, *Kinánának* adják, ha elveszi. De higye el Nsgd az igen *lutor*, *furiosus*, *dagályos orosz*, *kegyetlen*, *gonosz igyekezetű ember*. Azt mondotta ez minap *egy ember előtt*, ha Isten vezérségre emeli, *első gondja* is az *leszen*, hogy mind az két *vajdát* megváltoztatja, az *portárul* küld *vajdákat* és megesküti erős hittel, hogy *soha Erdélylyel* és az *erdélyi fejedelmekkel* semmi barátságot, szövetséget ne tartsanak; annak utánna az *chánnak* és az *urumeli hadnak* s *több kin* való *végbeli pasáknak* megparancsolják és az két *Oláhországnak*, hogy *Erdélyre* *reá* *menvén*, minden erősségit porrá tegyék, *hadát* *levágják*, *maradjon örökké* való *pusztaságban*. Mindazáltal az *Nakib* s az *Valide kihája* *előbbi szavok* szerént ha *izetlenkednék* is, de ugyan jó úban hozzák. Az *török* csak az *adomot* lássa, hamar megtér.

Hogy Nsgd jóakaróinak ajándékot küldeni akar, igen jó, mert az jóakaró az *portán* *mennél több*, annál jobb. Az *békeséges időben* *jobb embernek barátokat* szerzeni.

Abbeli szavaira mondotta *Kinán pasának* azon ember, ha szintén vezér leszel is, szándékozt véghez nem viheted; mert az erdélyi fejedelemnek az német császár pártját fogja, kire *Kinán* azt felelte, végeztem én az császárral s az palatinussal, tudom én hol jár az elméjek; tizszerte nagyobb ellensége az német az erdélyi fejedelemnek ennálamnál.

Nsgd klmes urunk *Raduli vajda* fiáról ne felelkezzék, mert tökéletességéért és sok hasznos szolgálatjáért megérdemli, mint akárki az ajándékot: Im *Stefán vajda* sem küldé annyi idők alatt semmit nekie. Az tatár chánnak mind az *Mufti* s mind az *Nakib* levelet küldötte nek egy *Piri aga* által, ha volt valami szándéka Erdély vagy valamelyik ország ellen, legyen, mert hatalmas császár arra engedelmet neki soha nem ad, sőt ha valamelyiknek kért csak mit is talál tenni, el nem szenved.

Hireket semmi bizonyosakat nem írhatunk, az velenczések is, az hajókázás télben alkolmatlan lévén, nyugosznak; mondják, egiptomi kalmárhajót hármat fogtak volna el. Ásiából is az régieken kívül semmi új hír nincsen, *Capernaumot*, mondják, *Szeidi* és *Haszán aga* megszállották volna, régen zörgetik, hadat küldenek ellenk. Az fővezér az tisztet örömet másnak adná, közönséges hír az, vagy *Zurnazán* vagy *Kinán*, vagy *Fazli pasa* lenne vezér. Jó volna, ha Nsgd klmes tetszése, *Fazli pasát* Nsgd jóakarójává tennünk, az felesége az császárral egy testvér. Nsgdat más alkalmatossággal, az dolgok mint folynak, tudósítjuk. Tartsa meg Isten Nsgdat kívánsága szerint való jóegészségben.

Datum Constantinopoli, die 6. Januarii anno domini 1656.

Celsitudinis Vestrae
servitores humilimi

Mateus Balogh m. pr.
Jacobus Harsányi m. pr.

P. S.

Klmes uram az a *bég*, kiről Nsgdnak minap kapikihája uram irt volt, kit Nsgd mostani levelében ír, hogy nem veheti eszében, *Raduli vajda* fia. Bizonyynal írhatom Nsgdnak, ha az Nsgdhoz való szövetséget nem viselné előtte, eddig régen vajdaságra kimehetett volna. Ha Nsgd kegyelmes tetszése volna, jó volna azt kivitetni, mert ha az svédet meg találják nyomorítani, félhető, hogy az német, kozák, tatár Nsgdnak ellensége ne legyenek, soha Nsgdnak *Konstantin vajda* semmi ellensége ellen segítségére nem lehet, mert az országa eláll mellőle; most is hallok én oly szókat, hogy az országnak nem kellene, de Nsgd erőcel tartja rajtok. De ha ez kimehetne, derék eszével,

Nsgdhoz való hűségével állhatatosan minden ellenségi ellen szolgálhatna. Az porta is meg levén nyugodva benne, minden dolgokat Nsgd kedve szerint véghez vihetne. De ez klmés uram az Nsgd böles discretiójában vagyon. Adhatna Nsgd Kosztandinnak Erdélyben helyet, ott is úri módon élélhetne, Nsgd hitit ugyan nem szegné meg, mert Nsgd országában úgy élhetne, mint akarná.

Külczim: Celsissimo principi domino dno Georgio Rákóczi. dei gratia principi Trnæ, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti ect. Domino dno nobis clementissimo.

b)

1656 jan. 23.

A moldvai kapitihák levele a vajdához.

Kegyelmes uram!

Akarván Nsgod az ide való híreknek újítása felől tudósíttatni, Istennek hálála, (*igy!*) itt mindenek jó karban és félelem nélkül, Nsgod és országa kívánsága szerint vannak helyhez-tetve, hanem csak im némelyek az Nsd ellenségi közül, kik sokféle mesterségekkel igyekeznek Nsd ellen, melyeket, úgy gondolom, papirosban megvittek Nsgdnak és minden ő gonosz- és álnokságokat. Im most az vezér előtt is volt szovok, hogy valamit árthatnának, de annak végben vitelekben Isten ne segéljen. Az vezér hívatott elejében bennünket, az miről kérdett, mi is megfeleltünk, az mint tudtunk, s azok az vras-mások szégyenben maradának. Nsgd semmin ne búsúljon, csak az harezra viseljen gondot. Nsgod méltóságos levelével érkezék ide Giliki Kosztandin 20. Januarii, melyből Nsgnak minden paranesolatit renddel megértvén, Istennek hálákat ad-tunk Nsgdnak jóegészségben és békességben léte felől. Az mi az mufti Chiája felő való Nsgdnak paranesolatja életi, igen soknak tetszik, mindazáltal mi ő klmének tisztességes aján-dékot adtunk, egy köntösnek való posztót és egy atlaczot, melyet igen böcsülettel is vett és mentest szemben juttatott muftival, a hol minden szükséges dolgainkat világosan meg-jelentettük, hogy nem nyughatunk az Margultul, melyre ezt felelé: Még az uratok minket tud, semmiről ne gondolkozzék, hanem csak az mi az császáré, legyen meg éppen, a ki penig-len ezeket műveli, nem sok üdöre halad halála; ezeket felelé, mondván, csak az harácsról viseljen gondot Nsgd, egyébről semmiről ne, ez a fundamentum. Az ajándékok mi érők,

Nsgd hiteles szolgájátúl, Pervel Visztiertúl megértheti. Hiszen Albeinek (talán: Ali bei?) is az mely ajándékot köldtünk, igen kedvesen vette, az ő ajtai mindenkor nyitva mielőttünk, mert ismerjük s Nsgnak igaz jóakarója, Nsgd jóvára nézendő, minden jó tanúságot tülle veszünk. Az mi az Nsgd írását illeti, hogy valaki innét az királynak értésére adta volna, Nsgd Lupulnak költő-pénzt küldött volna; az hatalmas császárt, alkalmatosság adatván, Nsgdnak egy levelével mindenekről megtaláljuk és mindeneket szóval is megmondunk, az mi nehézségünkre leszen azon márgulók felől, kik nem hadnak békét. Ez Nsgd jóakarója Abeza Mehemet agha igen kívánja, Nsgd küldene egy vastag bélyést nekie; nem ártana kegyelmes urunk, mert Nsgodnak minden dolgaiban hasznunkra vagyon. Az bosztandsilar kiájának is küldene Nsgd egy bélyést, irtunk vala, ez urak is irtanak vala Nsgdnak, még eddig semmi válasz nem jöve, mind csak rajtunk vannak; nem tudunk mit felelni nekiek, azért az mint Nsgodnak fog tetszeni, adjon választ nekiek. Im az Nsgod levelével érkezék ide Koszta kalarás és Gidini Kis Gede Január. 22., melyből Nsgd parancsolatit mind rend szerént megértvén, mostani egésztségben és békeségben való létén is szüből örvendtünk. Mostan klmes urunk ezekre választ nem írhattunk, mivel az király postájával akarván szintén indúlni, nem tartóztatám őket. Az mely dolog felől pedig ír Dima Iszpravniknek, most ő, nem tudjuk az városon vagy pedig Galotában vagyon; ez dologról nem tudjuk, mint tudósítani Nsgodat, hanem minden késedelem nélkül tudósítjuk, mi hová adatott Nsgd parancsolatjából; mert azon kívül igen kevés adatott. Az hírek újlván, Nsgdat alázatosan értekeztetjük. 24. Januarii.

Nsgod rabjai

Nyagoje Logofet és György,
az Portán levő kapikihák.

P. S. Nsgod jóakarója s mi atyánkfia Imande uram Nsgodnak minden dolgaiban velünk vagyon. Præpa felől ha mit vétettem kegyelmes uram, Nsgod kegyelmesen megbocsásson, Nsgod megérti, mint vagyon az dolog.

Minálunk tudva vala, ez dolognak credeti honnat vagyon, s úgy gondoljuk Nsgod érthette, ki legyen az a vrasmás, ki efféléket forral, gondolván, hogy ezekkel árthatna, melyet Isten ne adjon az ő gondolatjok szerént; mert vévén mellém egy jóakaróját Nsgodnak s nekünk is atyánkfiának igérvén magát, titkon megjelenté, minden időben miket cselekesznek azon vrasmások, kihez képest tudván mi az ő fundamentomokat, tudtunk mint ellenkezni is vélek, s héjában szándékoz

tak, késedelem nélkül mentünk írással Nsgod jóakarói Balog Máthé és Harsányi uramékhoz ő klmekhez, azon írást mutatván, mely dolognak megtudására igen ajánlák magát, kezel lévén egy ott, láttuk, színe elváltozék, mint az viasz olyan sárga lön, ismervén maga hamisságát. Azért úgy tudjuk, Isten kinyilatkoztatja legnagyobb szégyenére, mert az király kapikihajái mindeneket tudnak, s ezt is kitalálják. Nsgodnak ezt is adjuk értésére az király kihajái Nsgodnak atyjafia Stephan vajda ő nsgáéval együtt egy helyre gyűlvén, minket is oda hívának s titkon jelenték, hogy ő klmek az király parancsolatja szerint az vrasmás Lupul felől, ki még sem nyúghatik, azon dolognak végben vitelére költségéből egyet értünk-é ő klmekkel, melyre gondolkozásunk után ígérők magunkat, s ebben marada az dolog. Nsgod ezzel ne gondoljon, mert nem esik reánk annyi pénz, a mennyit ő klmek jelentettek, Nsgod azért gondolkozzék válasz felől. Nsgodnak ezt is akarók jelenteni: Akarván belső jóakarókat szerezni, s Abeza Mehmet aga is igen biztatván bennünket, ugyan ő klmével vittünk egy bélést Dervis Mehmet pasának, a ki Dervis Teftedár temetésén volt, a mely igen ajánlá magát, mondván, ismert jóakarója Nsgodnak, kinek szovaiból, az mint értők, Nsgodnak tökéletes jóakarója leszen és szolgál. Azt mondta: ide semmivel ne gondoljon az uratok, mikor mi dolgozok leszen, csak hozzám jöjjetek, mindeneket véghez viszek.

(Egykorú fordítás a moldvai vajdának a kapikihái által írt leveleéről.)

c)

1656 febr. 3.

Harsányi Jakab török diák jelentése a fejedelemnek.

Az úr Isten Nsgodat minden kívánsága szerint való áldásával boldogítsa.

Kegyelmes uram az Nsgod 9., 11. Januarii Gyalúból írott méltóságos leveleit elvevén 22. és 31. eiusdem alázatosan, hogy Nsgodnak azokban való parancsolatjára punctatim bővön választ nem teszek, egyik oka ez, hogy Balogh Máté urammal közönséges levelünkben Ngok némely s nagyobb részeire választ írván, Nsgdat sok írással terhelni nem akarom; másik ez, hogy egészségem majd nem szintén olyan kezdé az két nap szolgálni, mint kívántatnék. *Panajot, az*

császár tolmácsához *elmenvén*, vele eleget beszéllettem, kész az Nsgod szolgálatjára, de ilyen *conditio*val, *hogy titokban legyen*, az *mint én is kívántam*, Nsgnál s nálamnál több *senki ne tudja*. Én kegyelmes uram *csak* in genere ígírtem neki Nsgod jóakarátját, semmit nem specificáltam neki; kívánta ugyan ő azt is, hogy jelenteném meg, miben és mi módon kívánná Nsgod szolgálatját, sub bona fide et sigillo secreti ígírő magát, míg Nsgod újabban általam meg nem találtatja. *Veheti* Nsgod hasznát *holmi derek dolgokban*; mert sok nagy helyeken jár, de talám már *annyira nem kíváztatik szintén mostanság*, mivel az *mint az Nsgod Szamos-Ujvárról írott leveléből*, kit ma estve vénk el, örömmel értem, hogy Nsgoddal az *palatinus megbekéllett*, tegyen Isten állandóvá és hozzon jó dolgokat ki belőle! Valóban, kegyelmes uram, *nagy kaput zárt be* Nsgod, *csak legyen állandó*, arról az *részről nem kell tartani*. Az *német agens*, noha még nem tudja, rajta örülni fog, ki tegnap hívatván, kére, hogy Nsgod kezéhez küldenők császár ő felségének szóló levelét, *megesküvén, hogy nem irt palatinusnak, vagy másnak*, mivel én Nsgod egynéhány-szeri abbeli parancsolatját elmémben fel tartván, megmondottam volt, ha császár ő felségének ír, Nsgodhoz küldjük, de az *palatinusét nem*; Nsgod parancsoljon ez után, mit kelljen cselekednünk. Kegyelmes uram, *Panajót sok titkos dolgokat jelent nekem meg*, biztában, kérvén azon, senkinek Nsgodon kívül ne jelentsen. *Dragicsánt sok embertől hallotta, hogy Lupulnak 500 aranyat vitt, de nem tudja, ki akaratiából*; *Kosztandi vajda mint legyen* mostan barátságos *Lupullal, de tudja s látta, hogy* míg az zenebona nem támadott *Havasalföldben*, egymáshoz jött s *ment levelek*, inkább hiszi, hogy az *Kosztandi Posztelnik praktikája, ki általlátja, hogy az vajdaság sokáig kezeken nem lehet, mind urastól egyek levén az kozákokkal, ha az kozák intercessiójára ki találna szabadulni Lupul, lenne hova fejeket hajtani*; azért hozták ide be nagy *summa pézt Katakoz jorgakihoz*, ott szoros levén az kapca, *legyen mihez nyúlni*. Azt is mondá: mind *Pervulviszticz s mind Dragicsán ötet kérték arra, hogy Radul rajdával juttassa szemben Panaiót, kérdvén miért*; *holott* nektek *uratok Kosztandi levén, nem szabad más vajda-fiakkal barátkozni*, — azt felelték: *nem sokáig biznak ahoz, jó lenne idővel, ha most barátságot vehetnének vele*, bizonyos, itt ki leányt keresett, ki házat akart venni, emlékezhetik Nsgod, kegyelmes uram, sokat írtam *én az Posztelnik felől*, már régen *ezermeister az*. Nsgod kegyelmessége az előtt is, mint hitte, s most is, mint hiszi, én az mit érthetek, vagy jó, vagy rossz, tartozom Nsgodnak lelkem vesztesége alatt értésére adnom.

Balogh Máthé urammal én nem veszekedem, mi jól alkuszunk, azt kívánván az Nsgod szolgálatjában való egyes-ség tőlünk, *minap is nem panaszképen* írtam vala, hanem akarám csak meg-tudni, *némely dolgokról micsoda instructiót adott* Nagd ő kegyelmének, ha mi volt köztünk is, az oka mind más volt, az már elmúlt, az én részemről, kegyelmes uram, ok nem adatik semmi visszavonásra, ő kegyelme is, reménlem, nem cselekeszi *ez után*, Nsgod az mi szolgálatban való egyes-ségünkben megnyughatik. Valaki mondotta volt Nsgodnak, hogy nem akarok tolmácsolni s elmenni mindenüvé, bár akkor mást beszéllett volna, im kegyelmes uram, Nsgod eszé-ben veheti, akárki mint izetlenkedjék, mint vagyon az dolog, két harmadfél esztendőök alatt nemcsak vigyáztam, initt-amott tekeregvén, forgolódván, jóakarókat magamnak szere-zvén, s noha azt is másra magyarázták az emberek, kik az sült galambot szájokban várták, hogy repüljön restség, fős(vény . . . . .)

(Itt a folytatás a következő íven van, mely már megjelent az Okmánytár II. Rákóczy György összeköttetései történetéhez. 306. l.

Eredeti, Harsányi Jakab levele Rákóczyhoz.)

d)

1656 ápril.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, dne dne nobis Clementissime.

Az ur Isten Nsgodat minden kívánsága szerint való áldásival látogassa.

Kegyelmes urunk, 31. Martii et 4. Aprilis Nsgod küldötte méltóságos leveleit 16. Aprilis Száva uram által alázatosan elvevén, 17. az fővezér Sciaus pasa ő nságával szemben voltunk *noha igen beteges volt, de mégis szemben levén velünk*, mind ő nsga s mind *az kiahia* Nsgod ajándékát kedvesen vették, az pasa Nsgod egészségét megkérdezte s *az országot mint vagyon*, és Nsgod hol vagyon s az posta mikor indult s mikor érkezett. *Az Szefer Kazi levelét is beadtuk*, magával betegsége miatt nem beszélhattunk oly módon, de *az Kihájával eleget beszéllettünk kételkednek szabásu (igy!)*, hogy *Szefer Kazi* okos ember lévén, *hány feje volna, olyan levelet mert volna írnia, csak költött dolognak kell talán lenni*, azt mondják, *mi közü csak az hánnak Erdélylyel, nem levén innét parancsolatja, miképpen merne menni Erdélyre?* Az ő szavok ilyen, de

kegyelmes uram, *hasznos* mindenkoron az *vigyázás*, megáldotta Isten Nsgodat bölcsességgel, *országára gondot tud viselni*. Ezeketül Nsgod egyéb oltalmat nem várhat, hanem azt, hogy az hánt megintsék, mert magokkal is jól tehetetlenek, ezek veszett fejtetlen lábbá lettenek, én nem tudom soha ily felzavarodott rendeletlen állapotját Konstatinápolynak, felelém; s igazság itt már igen kevés az *pasa is*, megbetegeskedése és egyéb okokra nézve *semmi oly* derék dispositiót nem tehet, Isten tudja még, mire mehet az állapot köztök, mindazáltal, ha Isten meggyógyítja Sciaus pasát, az mint már az doctorral beszélvén, reménlünk, és ha derékasan megerősödhetik, kétfelé út köztük. Az mint maga s egész udvara népe magát mutatja, méltó életét kívánni; mikor felmegyünk az kihajája házában, mindenkor étellel, itallal kínálunk, nagy barátsággal látnak köcsöntül fogva nagyig. Ma is, kegyelmes urunk, felmentünk, hogy az választ az levélre sollicitáljuk, de az Kihaja azt mondá, ha az *vezérnek baráti vagytok*, vagy két nap várrakozzatok, hadd épüljön valamit, és adhasson derék választ; ha késni kell, ezért késik az Nsgod postája. Ali csausztól kérdezte az *vezér*, az *végbeliek közül kiket kellene megbüntetni*, ő Nsgdra halasztott, azért Nsgod írja meg Gyulán, Lippán, Temesvárat nevek szerint az *vezérnek*, de csak magától, hadd büntessék meg példára őket.

Nsgodnak Ali csaus jó szolgája, Szulimán aga is Nsgodnak alázatos szolgálatját ajánlja, az is mindenütt minden jó emlékezettel volt Nsgod felül. Az *vezérnek* vagyon egy tanácsos titkos *deákja*, Ali Effendi, ki Budán, Szilisztrén mindenese volt az *derekas dolgokban*, és mostan is *mindenekfelett azt szereti az vezér*, Nsgod ha kedveskednék neki, nem volna káros, mert minden *derekas titkos dolgok általa mennek végben*, Nsgodnak is az *ír* mindenkor, nem más. Zöldfikár aga *cse-dezik* Nsgodnak, küldjön Nsgod neki egy mentének való pázsitszerű zöld posztót és dolmánynak való atlaezot, azt mondja, még eddig id(ve)zült kegyelmes urunk adta könteseit viselte, de azok igen elkoptak. Nsgod kegyelmes urunk az ő mivoltát ne nézze, küldjön neki, jobban kezdte magát *viselni*, Nsgnak az nem sokat teszen. Annak felette kegyelmes uram magam tudom, Bánfi uram idejében egy öreg kupát adott, hogy az ő kegyelme hozta kupákkal be nem érték, ismét 15 tallért az Ruznameginek maga pénzéből, azon is könyörög Nsgodnak, maga sajátja levén, adassék meg neki. Itt kegyelmes urunk valóban *félelmes állapot vagyon az utcákon*, az emberek is az *latrok* ölik, fosztják az *jancsárok* némelyik kapuját az *várasnak pusztán hagyták* az sok *latrok* miatt, ki is nem merünk délután járni. In regno inter se di-

viso, quid boni sperandum. Szemünk láttára szolgálóinkat megfosztják, magunkat szidnak az derék emberek böcsülnek, az embereknek az söpreje, gazza (mive . . .

(Folytatása a következő íven volna, de elveszett.)

e)

1656 máj. 12.

Harsányi jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, dne dne mihi elementissime.

Az ur Isten Nsgodat kedve szerént való áldásával, jó szerencsés hosszú élettel boldogítsa.

Kegyelmes uram, Nsgnak 10. præsentis irtam Moldváról az itt való változásokról. Most ilyen dolgot kellett Nsgodnak értésére adnom. Tudván Nsgod, hogy *Raduly vajda fia* Nsgodnak igaz jóakarója, *Stefan vajdának is Lupul ellen* sokat szolgált, Nsgod nekem sokszor parancsolt titkos leveleiben, Nsgod nevével köszöntvén, mondjam meg nekie, azon legyen mindenek előtt, hogy el ne szabaduljon, hasznosan, magam tudom, sokat fáradott. Látván azért, kegyelmes uram, hogy sem a vajda kapi-kihainak, sem magának *Stefan vajdának nem sok gondjok* vagyon, hogy szabadulhatnának meg abbeli terhektől és az vajda Sciausban való reménysége is falban romlott volna, halogatván az dolgot (kit én megjövendöltem volna, hogy úgy lesz) őszre beszélgetvén *Radul vajdával*, egy jó utat találtunk fel, im ez jövő héten megindul az az aga Moldovában, az ki az adót felszedi és behozza, Nsgod is írja meg, én is megírom *Stefan vajdának*, el ne mulassa, hanem mind bemenetelikor mind vesszajövetelikor seregenként az útra imitt-amott, széllel, ki távoljabb, ki közelebb küldje ki az szegénységet az szolgáló rend közül sem azt, ha lesz, annál jobb, panaszolkodjanak az adóért ment aga előtt *Lupul ellen* ilyenformán, vajdaságában elpusztította egynehányszor Moldorát, szabadságokban megrontotta az országának minden rendeit, és most úgy hallának, viszont az vajdaságot sollicitálna, úgy éljen, hatls császár soha annak ne adja, mert nekik jó urok vagyon; mert mihelyt megértik, hogy neki adták, az országot pusztán hagyják, elbujdosnak inkább, hogysen az régi nyomoruságra jussanak. Mikor az az aga bejő, kérdés lesz az ország felül, hatls császárnak mondja meg ez dolgot, kinek szara hiteles, mivel vezér forma régi ember. Ez utat, kegyelmes uram, *Raduli vajda jól elkészítette*, mivel

az aga neki igen barátja, beszélt vele, felfogadta, véghezviszi, csak ki ne tudódjék, hogy csinált dolog, mert így nem esnék neki is bocsületére azért görögnek ez dolgot az vajda meg ne jelentse, sem senkinek, hanem csak maga tudja, egy meghitt emberét rendelje, ki által ez dolog végben megyen. Ezt így elkövetvén, elüzeti Lupult Rhodusban fogságban, egy olykor (így!) könnyebb osztán előbb adatni rajta. Pénzt pedig ne adjon azvajda, hanem csak igirjen és róla adjon levelet, ha véghez viszi s elüzeti, akkor adja meg. Emberséges ember, az vajda beszéljen vele s kössön, igen jó alkalmatosság ez, de görög tolmács által semmit se jelentsen, kiváltképpe(n) Demetrasko görög meg ne sajdítsa, mert Lupulnak hírével esik, az igen lator ember, csudálom, ő nsga ott tartja mellette. Nsgod azért kegyelmes uram, derekasan sietséggel adja értésére az vajdának, mert ez dologban az mi titok, értelmesen én ő nsgának meg nem írhatom, nem lévén oly deákja, ki valami, akármí, csak kicsiny titkos írást tudna. Ha elméje volna az deákjának, én akár száz forma titkos írásmódját mutathatnám neki, csak in genere írok ő nsgnak. Radul vajda írt egy levelet, kit én magam levelemben zárván, ő nsgnak elküldöttem, keresse el Nsgod az vajdátul olvasásra; talál Nsgod. oly dolgot benne, kit jó Nsgodnak is tudni. Ha megtudják jól fordítani, még visszaküldheti Nsgod. Az vajda ő nsága ha megtudná itilni az szolgálatot, nem ártana akár csak az Raduly vajda részéről, mert én tartozom minden Nsgod jóakaróinak szolgálni, arra kész is vagyok, míg élek, csak ismertessék szolgálatnak, reám panasza ő nsgának eddig sem lehetett, úgy hiszem.

Tartsa meg Isten Nsgodat kívánsága szerint való jó egészségben. Datum Constantinopoli die 12. Maii anno dni 1656.

Celsitudinis Vestrae

Servus humillimus Jacobus Harsányi mp.

f)

1656 jun. 10.

Harsányi Jakab jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps, dne, dne mihi elementissime!

Az ur Isten Nsgodat, kegyelmes uram, minden kívánsága szerint való áldásával boldogítsa.

4. Junii evén Nsgod 23. Maii Fejérvárról írott méltóságos levelét, Radul vajda fiával beszéllettem, azt mondja, mindeddig is az Nsgodhoz való hűségért, szeretetért csele-

kedte, hogy az két vajdának szolgált, ez után, is az mig lehet, Nsgodnak jóakarójok leszen. Akármint esküdjék az vajda, de az portán bizonyos, hogy Karakassal ellene tractáltanak, nem olyan ember, kegyelmes uram, minden ember, mint Nsgod, ki az hitén rést nem hágy, æquivocatióval nem él, Nsgod kegyelmének tetszése mint hiszi. Derekasán concludálnánk Radul vajdával, de az vajda sem küldé semmit; tiz levelemre ő nsgátul, kikben maga dolgairól irtam Kosztandi vajdának, még csak választ sem érdemlék én, mindazáltal kötelességem szerint ő nsgának igaz szolgálja maradok. Panajot megigiré az hitlerelet, melyet Abrugy Péter postájátul kiküldöm. Panajot barátságos levén az lengyel internuntiussal, mivel az leveleket is ő fordította meg, azt beszélé, az mint ő eszében veszi, nem szintén barátja Nsgodnak az lengyel; mert noha Nsgodat segítségére kívánja, de az kajmekam előtt ejtett olyan szót, csak költött dolog az, hogy az tatár hán Erdélyre menjen, csak azért hirdeti Nsgod, hogy az lengyel segítségére ne kellessék menni, mivel az svédde Nsgod egyet ért. Nsgodhoz való kötelessége szerént igaznak mondja lenni, avagy talán az internunciusnak veszett el az esze. Az portát azzal ijesztik, hogy az muszka, svéd, kozák az porta ellen igyekezik. Nsgodnak, kegyelmes uram bővebben írnék, de én nem tudom, miért, csak egy órával sem adják az oláhok értesemre az előtt, mig kalarásokat elindítanak. Lupul s az Lion vajda fia az vajdák uraságát sollicitálják, kirül megintvén az kapi-kihákat, hogy ők is velünk együtt vagyáznának, csak meg sem indulnak rajta, kordónak tartják, sem az havasali, sem az moldovaiak egyet velünk nem értenek, semmi dolgot velünk nem közlenek.

Tartsa meg Isten Nsgodat jó egészségben sok esztendőig. Datum raptissime Constantinopoli die 10. Junii anno 1656.

Celsitudinis Vestre

servus humilimus
Jacobus Harsányi m. p.

Külczm: Celsissimo principi dno dno Georgio Rakoci, dei gratia principi Transilvaniæ, partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti etc. dno dno mihi clementissimo.

9)

1656. október.

Harsányi és Balogh közös jelentése.

Celsissime princeps, domine, domine nobis clementissime!

Az Úristen Nsgodat minden kívánsága szerént való áldásával boldogítsa.

Kegyelmes Urunk az mit Nsgod 15. Septembris irott levelében parancsolt, az miben illendő volt, minekelőtte az vezérrel szemben nem lettünk volna, Nsgod jóakaróival kiválképen az *anglus gallus követtel* communicálván, azt az comparativa quæstiót nem javallották, hogy az vezérnek proponáljuk, tudniillik, melyiket kelljen Nsgodnak *segíteni, az lengyelt-é vagy a svecust*, mivel prohibeálja az *porta*, hogy *egyiket se segítse* Nsgod. És *akármelyikkel coniungáltassék* Nsgod, de *ha az porta annuentiája ellen* leszen, *magára haragot veszen*, ha az nem lett volna is, mivel már az vezér magát azelőtt resolválta vala, ugyan nem léptünk volna arra; mert az mint Nsgodnak megirtuk az előtt, az *porta elméje ott jár, egyiket se segítse* Nsgod. Az Nsgod levelét és az *svéd követét megadtuk*, böcsülettel vettük, választ is irnak reá, de az anglus hon nem lévén, hanem messze kin faluban, annak válaszadása halad; Nsgodnak és causának, az mint igaz protestans ember, derék jóakarója. Az gallus ir, kinck midőn az Nsgod levelét megadtuk volna, discursusa ez lön, ő nem méltó s nem is elégséges, hogy olyan derék dologban olyan méltóságos fejedlemnek, ki nem szükölködik tanács nélkül, tanácsot adni merjen *presumálni*; mindazáltal, az miben tud, örömost kész szolga mindenkor. Mesterséggel kivettük azt is belőle, az *gallus melyik részt* tueálná, *sincere* megmonda s meghagyá, ezen szokat Nsgodnak megírom: Sua Majestas Christianissima, ut *amicus communis agit partes mediatorias*, ő nsga, úgy tudja, az végre küldötte követét is az *Svecushoz*, hogy *Casimirus között* békeséget csináljon; semmi derék dolgot nem mondottunk meg az *gallusnak*, kiválképen *mire inclináljon* Nsgod és *micsoda motirák legyenek*; mert az igen ravasz *pápista ember*. Jobb volt kegyelmes uram azt is elhallgatnunk az vezér előtt, *akarja-é torább tartani az tatár segítséget az porta az lengyel mellett*, mivel azt ők titkolják, hogy ő akaratjokból *vagyon ott*, más az, nem akarunk okot adni, hogy azt mondják, mi gondotok *vagyon reá*? Elég az,

kegyelmes urunk, tudjuk kérdés nélkül is elméjeket, *hogy ők parancsolták az hánnak, hogy ne hagyja szintén elfogyni az lelket az lengyelekben, mert félnek attul, ha az veszekedés megszűnvn, megegyez az kereszténység, erejét reájok fordítja.* Minden jó szántából segíti az török tatár az lengyelt.

Az vezérnek azért ez következő dolgokat proponáltuk: 1. az *kozákkal való barátság megújulását.* 2. azt hogy Nsgodnál két méltóságos, felséges nagy királyoknak, nemzeteknek követei vagynak, mindenik az Nsgoddal való conjunctiót *kíránja, segítségét,* azért, hogy eszekben vegyék, micsoda respectusban, méltóságos tekintetben tartassék Nsgod az *keresztyn királyoktól.* Az *aga elméje is csak az volt, ne említsük azt, melyiket kelljen Nsgodnak segíteni.* Az *apa clég rozs-szul viselő nyavalyás magát,* conturbáltaték, semmit discrete nem tud vala proponálni, feltében mindazáltal iminnét, amonnat ugyan megértették az dolgot az vezérrel. Az *kozákkal való békességet javallá előtünk is,* az másokra azt mondá: ugyan *az fejedelemtől kérnék-é azok az királyok segítséget,* mi azt mondók, onnan kérnek. Az dolog ebben maradván, meghagyá az agának, fordítsa meg az levelet, aztán beszél vele. Megfordítván, hozzá ment; az válasz csak ez, ő nsga elhiszi az mi szónkat ugyan, de Nsgodnak meg kellett volna az dolgot magának írni az vezérnek, mert az szokás azt kívánta volna és az császárnak is az Nsgod irását bevitte volna, de így nincs annyi feje, hogy csak az mi szónk után, levél nem levén, az császárnak csak ingyen merje is említeni, választ az levélre nem ad, mert semmi dolog nem volt benne, azt mondotta. Ezek, kegyelmes uram, mint sokszor irtuk, *nem tudják, mit csinálnak, megijedett nép,* nehezen hiszik, hogy az *adó is beküldje* Nsgod, mivel az *parancsolat szerént* megmondottuk volt azt, szeptemberben megindul, *nehezen hiszik már szónkat.* Bár kegyelmes uram ne késett volna eddig is mind az Nsgod követje s mind az *svéd követ,* minden dolgok jobb karban volnán ak. Mindazáltal Nsgod dispositiója- s böles ítéletiben álljon, mi azt nem vizsgáljuk; ezt azért írjuk, eluntuk az sok kérdezkedéseket *az adó felül.*

Bizonynyal írhatjuk Nsgodnak, az aga által itt csak maga által az szolgálat véghez nem megyen, ha Nsgodnak jóakarói mások is nem lesznek, kik segíthessenek az vezér divánjában, mert az *aga abba* az vén hegedüs, minden nap egy-egy nótát felejt, megfélemlített ember az, azt sem tudja, mit beszél, ha csak magára hagynák. Azért mi, kegyelmes urunk, így gondolkodtunk, hogy az mely pénzét Nsgod Uzon Ali agának *parancsolt adni,* felét az *réznek felét* az csauz

pasának adjuk, mert *az török szeme* adom nélkül nem lát, nyelve néma. Mi, tudja Isten, kegyelmes uram, tehetségünk szerint Nsgodnak minden dolgaiban igaz tökéletességgel igyekezzünk szolgálni, ha mit véghez nem vihetünk, nem mi bennünk vagyon az hiba. Ha Nsgod *az portátul kíván dolgaiban promotiót, annuentiát, arra sok költség* s egyéb is kell. Azért Nsgod mindeneket, az mint szokta, derék consideratióban vévén, *cselekedje azt, az mi az Isten dicsőségére, birodalma erősítésére és az keresztyénség javára szolgál, ezek félnek s nem akarják az Nsgod nevekedsét, tudván megfogynakozott állapotjokat.* 4. Octobris irott Nsgod méltóságos parancsolatja szerint az *vezérnek sub secreti (sic!) silentio sigillo*, ha reá vehetjük, megmondjuk, az mint Nsgod parancsol, vigyázunk mindenekre és Nsgodat tudósítjuk minden alkalmatossággal. Uzon Ali azt *sok adománynyal sem vonhatnók el az hán mellől, el is lehet Nsgod barátsága nélkül*, másokatesinálunk meg, csak legyen mivel, talán találunk. Im az *német agens küldött egy levelet az császárnak*, mi is az Görgei Jób levelét ki küldöttük. Tartsa meg Isten Nsgodat kívánsága szerint való jó egészségben sok esztendőig. Datum Constantinopoli die ... Octobris 1656.

Celsitudinis Vestrae

servitores humilimi

Mateus Balogh mp.

Jacobus Harsanyi mp.

Külczim : Celsissimo principi dno dno Georgio Rakoci. Dei gratia principi Transylvaniæ partium regni Hungariæ dno et Siculorum comiti etc. dno dno nobis clementissimo.

Tisza István kapitihasága.

1656 decz. 13.

Tisza István jelentése a fejedelemnek.

Celsissime princeps et domine domine mihi naturaliter clementissime.

Humiliorum perpetuorumque servitiorum meorum promptam paratamque semper oblationem.

Az Úr Istentől Nsgodnak jó egészséges hosszú életet, minden dolgaiban boldog szerencsés előmenetelt szívem szerint kívánok.

Szilágyi uram által küldött Nsgd klmes parancsolatját,

melyben int bennünket az szép egymás között való egyeségre, nem parancsolat, hanem atyai intés gyanánt vöttem, igyeközöm is teljes szívűl azon Nsgd klmes intésének obtemperálnom, tudván is azt, hogy az Nsgd dolgai és parancsolati is úgy vitethetnek általunk végben, ha az egyetértés és egy szűvel való igyekezet leszen inkább, mint az visszavonás és gyűlölség, mely ezelőtt is mely alkalmatlanságokat nemzett, csak eddig is experiáltam rész szerint, melyet nem jovallottam, s nem is jovallok, sőt ha tehetségem volna reá, azon lennék klmes uram, hogy az Nsgd klmes akarátja is accedálna, hogy azokbul emergált rossz dolgokat tollálhatnék, melyek közül többet nem számlálok, hanem csak azt, némely nap vöttem klmes uram, eszömben Harsányi uramhoz az moldvai kapikiháknak nagy hidegségöket és ő klmeért én velem is nem oly szüves beszélgetéseket, mely magoktól vagyón-é csak, avagy az vajdátul ő nsgátul, nem tudhatom: de nem jovallom, ha ő nsgátul volna is, mivel azt kellene ő nsgoknak considerálni, az ő nsgok szerencséje s állapotja Isten után bizony az Nsgdétul függ s ha Nsgd minden dolgait, mely az ő nsgok dolgainak is feje, reája meri bízni (az én ítéletem szerint méltán is) mennyivel inkább ő nsgok emberei által correspondentiát tarthatna ő klmével és velem együtt, elhívén azt ő nagok, hogy tekéletes jóakarát és indulat vagyón, az mint nyilván experiáltam, ő nsgokhoz ő klmében velem együtt s ha külömbet vennék eszömben, szintén olyan kötelesnek tartom magamat ő nsgokhoz is Nsgd után, mind az Nsgd parancsolatjához képest, mind pedig hazámhoz való szeretetemért, éjjel-nappal mind Nsgdnak, s mind ő nsgoknak értésére adván, melyet nem hogy reménlenék, de ugyan assecurálni is merném ő nsgokat bona fide. Ezokáért klmes uram, hogy mind az ő nsgok dolgaira való vigyázásra is alkalmatosabbak lehessünk, mind kiváltképen az egyetértés közöttünk mind az három részről inkább meglehessen, nem ártana, ha Nsgd az vajdáknak ő nsgoknak, intimálná, ő nsgok se magok, se kapikiháji ne suspicálkodjanak s ha mi volt volna az előtt is, tegyék le és szintén olyan confidenter parancsoljanak velem együtt ő klmének is. Így ha valami idegenkedés volt volna is, melyet nem tudok, jobb szívre fordul; egyébiránt is velem való discursusok ő klmeknek titkon és sugva-bugva lenni alkolmatlannak látszik, nem is lehet, hogy az Nsgod dolgaiban, az melyek derekasabbak, egyetértünk, az ő nsgokéban pedig külön; magam részéről is pedig, klmes uram, inkább várván az Nsgod klmességét, a mint nehézségét, úgy igyekezem magamat viselni, hogy Nsgdnak is kedve szerint lehessen, az mennyire az Isten

erőt s tehetséget ad reá. Isten Nsgdat boldog szerencsés előmenetellel megáldja minden dolgaiban.

Datum Constantinopoli, die 13. Decembris, anno 1656.

Eiusdem Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ

humillimus, fidelis perpetuusque servitor

Stephanus Tisza m. p.

P. S. Klmes uram, főkövet Bánfi uramtól küldött levelemben irtam vala az *Aghatan való defectusok* felől, de ebben az mostani causában, az mint látom, nem idegen, s nem is lehet az dolog nála nélkül, mert tegnap előtt az német császár postáját felvivén, noha volt tolmácsa magának, de az vezér mindjárt felhivatta. Úgy látom, az mit régi példából kell fontolniok, mind ő általa megyön végben, melyhöz képest, az mint az közönséges levelünkben irtuk volt, legkiváltképen most hogy Nsgd klmességét mutassa s igen meg is fogyatkozott adós levén, ugyan feles pénzzel az Nsgd jóakarátját s klmességét várná s abból akarná adósát contentálni, egyébbaránt látom magam is fogyatkozott állapotjokat és az télhez való készületlenségöket.

Klmes uram egy Áron nevű sidótúl vásárlott volt Thor-dai uram 45 tallér ára szcofiomot, melynek mind ez ideig is adós az árával. Nsgdnak alázatosan könyörög én általam, Nsgd méltóztassék parancsolni, ő klme küldje meg, másoknak is úgy lehet, kitelik: egyébbaránt is illetlen emberségös embernek szavának meg nem felelni; Szilágyi uram kezében kívánja, hogy adjja ő klme.

Külcím: Celsissimo principi et domino Georgio Rakóczi Dei gratia principi Trnæ partium repni Hungariæ domino et Siculorum comiti etc. Domino dno mihi clementissimo.

I.

A hír Rákóczy hadi készülődéseiről nagy feltűnést okozott minden felé: örömteljes várakozással fogadták egyfelől, nagy consternatióval másfelől. Élénken fejezi ki e hangulatot Zrínyi Miklós egy levele Rákóczyhoz: ¹ «Az nagyságod kozákokkal és másokkal egyessége bizony dolog, az rossz magyaroknak és udvarnak valóban nagy gondolkodást indított, s tudni való, hogy ha lehet, bizony minden mesterségekkel meggátolják.... Az isten engedje, hogy Erdély által viradjon meg szegény magyarra». Csakugyan a szegény magyar, azaz az, ki nem tartott az aulicusokkal, benne látta a «tündöklő csilagot», ki által meg fog virradni: ² míg a kormány aggodalommal kísérte a mozgalmat, mely a fejedelem hatalmának aránytalan megnövekedését vonhatta volna maga után, s elhatározá annak meghiusítását. Egyelőre azonban még egy kísérletet akart tenni, hogy a beütésnek legalább tavaszig leendő elhalasztására bírja: ez alatt, gondolá a császár, ki lehet eszközölni a portánál a tiltó parancsot; ez alatt, úgy hitték, Kázmér és Lubomirszki, a szorongatott Krakó capitulálni fog. S a császár kamarását, Semseyt, Rákóczyhoz küldte. ³

Semsey már útban találta Rákóczyt, de a fejedelem az ő küldetését megelőzte. Még mielőtt megindult volna, megbizta Mednyánszky Jónást, hogy azonnal tegyen jelentést a császárnak táborba szállása okairól (l. a neki adott utasítást Rummy Monument. I. k. 263. s köv. l.): a lengyel főurak egy jelentékeny része neki ajánlotta fel a trónt, mások az orosz czárt hívták meg, s minthogy azok az ő meghívását fentart-

¹ Közzétette Thaly Kálmán, Századok, 1868. évf. 443. l.

² Nádasdy levele Rákóczyhoz. Századok, 461. l.

³ Krauss I. 255. l.

ják, határozta el magát ez expedícióra. Kéri a császárt, hogy tartsa meg vele szemben a semlegességet, utasítsa portái követét, hogy emeljen mellette jó szót, s intézkedjék, hogy postái szabadon jár hassanak. Ezúttal a kormány gyorsan intézkedett, válaszával jan. 31-én Szelepcsényit küldte a fejedelemhez, a portára pedig épen ellenkező utasítást küldött, mint a milyent Rákóczy kért.

Rákóczy készülődésének híre Lengyelországban egyszerre idézett fel rémületet és felháborodást;¹ még régi barátainál is ellenkező volt a hatás, mint a milyenre számított. Mielőtt kiáltványa az országba érkezett volna, Jaskolski Mariust a portára küldék, kieszközölni, hogy Rákóczyt a támadástól eltiltsák, s a császáron kívül az orosz czárt is rábírták, hogy Rákóczyhoz követséget küldjön, mely őt a svéd szövetségtől elvonja; végre marsal Lubomirszki éles hangon tartott válaszszal czáfolta a kiáltvány egyes pontjait.²

Semmi sem ingatta meg a fejedelmet: bizalommal és reménynyel haladt az úton, melyre lépett. «Az portáról — írja Szalárdi³ — nagy sok tigris-, párduczboróket hozatott, nagy sok aranyos zászlókat, friss selyem lobogókat íratott, aranyoztatott, fuvalló s egyébféle aranyos kopjakkal szekereket rakatott, magának különbnél különb drága királyi ruhákat csináltatott», mint előkészületeket a leendő krakói bevonulásra. (A Thaly Kálmán által a Századok 1871-iki folyamában közlött historiás énekek közül egy, 413. l. felsorolja a királyi ruhákat, külön-külön esomóba kötve.) A rendelet a táborba szállásra úgy hangzott: «hogy kiki vármegyéjével, székével úgy és akkor indulna», hogy január 14-ére Viskre, Mármaros vármegyében, elérhessen,⁴ hova maga is megérkezett ezen napra nejének, fiának s anyósának, egy született lengyel asszonynak, Zakrska Annának társaságában. Magával

¹ Erat terror ingens, mondja Rudawski 325. l.

² Élesen jellemzi a hangulat fordulatát Pasek emlékirata, melyből töredéket közöl Schmidt Vilmos: Erdélyi Muzeum-Egylet Evkönyve III. 101. l.

³ Siralmas Krónika 295. l.

⁴ Szalárdi 297. l. Krauss I. 254. l.

vitte Schaumot, Lubienieckit s még másokat is a zborói telepről, kik lengyelül tudtak s a lengyelországi viszonyokkal ismerősök voltak.

De a hadak az alkalmatlan utak miatt késtek, kivált a távol lakó székelyek, úgy hogy a fejedelemnek viski tartózkodását pár nappal meg kelle toldania. Jan. 14-én fogadta a kozák követeket, s ezek arról értesítették, hogy a tatár khántól követség járt Chmielnickinél a megkezdett tárgyalások ügyében. Ez alatt ide érkezett egy fényes követség az orosz czártól, mely Chmielnickitől is hozott levelet, azzal a felszólítással, hogy a svéd szövetségtől álljon el. 15-én fogadta a követséget s adta ki a választ: ő csak régi szövetségét újította meg a svédekkel.¹ Harmad napra, jan. 17-én, országgyűlést tartott, s hivatalosan ezen jelentette be a hadjáratot, s egyszerűsrimd távollétében helytartókká Rhédey Ferenczet, Barsay Ákost és Serédyt nevezte ki.²

Mennél közelebb jött a válás ideje, neje annál szomorúbb volt. Nem is titkolta, úgy hogy ez a kozák követeknek feltűnt. Egy diszlakomán, melyen ezek is jelen voltak, egyikök vigasztalni kezdte: «ne búsúljon nagyságod, — mondá egyikök, — úgy fogjuk mi sergeinkkel kísérni, hogy rövid idő alatt a fővárosban mint királynét fogjuk üdvözölni». Végre mégis, a székelyek s megyék megérkezése előtt elindult, mint-hogy ezek a Tisza áradása miatt csak nagy bajjal folytathatták útjokat.

Előre küldte Földváry Ferenczet, hogy jelentést tegyen, ha vajjon átvezetheti-e hadait a máramarosi havasokon, mert ő nem akarván a császár birtokait érinteni, ezen az úton akart Lengyelországba jutni. A válasz az volt: a felmenetel nem nehéz, csak a leszállás fog bajba kerülni. Rettenetesen csalódott. Az enyhe időre erős fagy következett, s az átmenetel a Priszlop hegyen jan. 20-án, övig érő hóban, csaknem legyőzhetetlen akadályokba ütközött,³ melyeket csak nagy

¹ Grondski 360. l.

² Erdélyi Orsz. Eml. XI. 42. l.

³ Krauss I. 256. l. Beczkója = Beszkéd; mint mondja, a hegyet, melyen átmentek, Tatárhányásnak hívják.

áldozattal sikerült elhárítani,¹ úgy hogy jan. 21-én Szinevéren² parancsot küldött a székelyeknek, hogy még várjanak. Az itt tartott hadi tanács Keményt két lengyel, Grondski és Kozakowski, társaságában előre küldte ezer dragonnal, s a mezei hadat Beszkéd alá szállítá. De sietnie kellett, hogy a kozák haddal idejében egyesülhessen, kiknek megindulásáról Horvát István értesíté.³ A mint az átvonulás a havason megtörtént, már kevesebb akadálylyal kelle küzdenie. Gyorsabban haladhatott; január 28-án Hidegpatakára érkezett,⁴ a magyar határszélen, s 31-én Skolán, lengyel földön, tartott egy napi pihenőt, azután Stry felé ment, hova az út fáradalmi által megviselve, beteges állapottal febr. 2-án érkezett meg.⁵

Rákóczy lengyel földre érkezése ily időben, ily úton váratlanul jött. Senki sem tartotta ezt lehetőnek: «bámulás és félelem fogta el a lengyeleket, — mondja egyik történetírójuk,⁶ — hogy Rákóczynak ily fegyelmezett s az idő viszonytársaival daczolni tudó serge van». Itt várt rá Kemény a mellé adott két lengyellel, kiknek az volt feladatuk, hogy a hangulatot a környék meghódolására előkészítsék, s kiket ő a megkezdett munka folytatása végett tovább küldött Lembergbe.

Valóban a fényes hadi művelet hatása nem maradt el. Mindenünnen jó híreket kapott: Wisniovecki, Sapielha csatlakozni fognak, s Psemislet sem fogják védeni,⁷ sőt néhány nap múlva, febr. 12-én, arról értesült, hogy Lemberg semlegességre kötelezte magát.⁸ Ez alatt egészsége is megjavult, a kozákok közeledéséről is hírt vett, s febr. 13-án korán reggel tovább folytatta útját. Febr. 18-án Zambor alá érkezett; itt volt első csatározás a lengyel és erdélyi csapatok közt, melynek egyik főembere, Kemény Boldizsár, áldozatul

¹ Szalárdi részletesen leírja 299. l.

² Grondski 369. l. Sinorvodzkinak nevezi.

³ Krauss I. 256. l.

⁴ Sternbach Hidegkutnak nevezi.

⁵ Csál. Lev. 512. l.

⁶ Grondski 369. l.

⁷ Csál. Lev. 512. l.

⁸ Grondski 371. s köv. ll. tüzetesen leírja.

is esett,¹ de itt volt csatlakozása a kozák hadakkal is, kik összesen 20,000-en voltak, úgy hogy az összes had 18,000 lovas, 5000 gyalog erdélyivel és 6000 oláhval 49,000 emberből állott.

E nagy sereggel alig állíthattak valami haderőt szembe a lengyelek; az ő főhaderejük, 30,000 ember, nagyon messze volt: fenn északon Danzig mellett, s ennek egy része is Konitz mellett épen karácson szombatján nagy vereséget szenvedett,² mire nem sokkal utóbb, francia közvetítéssel, békealkudozások kezdődtek. Arra tehát, hogy Felső-Lengyelországból a Krakót ostromló Lubomirski segélyére vagy Rákóczy megtámadására haderő mehessen, e zord téli időben gondolni sem lehetett; a Krakónál álló sereg pedig gyengébb volt, hogy sem Rákóczyval megmérkőzhetett volna.

Mindamellet a lengyelek, bár Rákóczy folyton küldött szét kisebb csapatokat, s folyton sürgette a meghódolást, többre mint kétes értékű semlegességi ígéretre nem voltak bírhatók. Meghódolni és csatlakozni Rákóczyhoz nem akartak. A decz. 6-iki szerződés egy példánya ellenséges kézbe jutott,³ s abból kiszivárgott annyi, hogy az Lengyelország szétदारabolására köttetett. Igaz, hogy a lengyel koronával a főurak megkínálták Rákóczyt, de vajjon gondolt-e akkor a lengyel hazafiak közül valaki arra az eshetőségre, hogy ennek a koronának csak egy, bár nagyobb darabját tegyék fejére? Aztán még most sem mondtak le a reményről, hogy Rákóczyt az útról, melyre lépett, visszatérésre bírhatják. Előttök volt a példa, hogy Rákóczy atyját a porta a svéd szövetség felbontására kényszeríté, hátha ezúttal is sikerülni fog ez nekik? De a császárbán is bíztak, kit szorongattatásaiban, a magyarok ellen többször megsegítettek. Mindenek előtt tehát időt akartak nyerni, hátha ez úton megszabadulhatnak.

Rákóczy még az ilyen kétes értékű kiegyezéstől sem volt

¹ Grondski 385—6. ll. Horváth Kozma Emlékiratai, Thaly: Történelmi Kalászkok 16. l.

² Carlson 181. l.

³ Rákóczynek erről már jan. 24-én volt tudomása, mint ez Sternbach leveléből kitűnik.

idegen, mert az lehetővé tette neki az előnyomulást. Lázassátséggel igyekezett Krakót hatalmába keríteni, abban a föltevésben, hogy ha a főváros kezében lesz, a lengyelek közül is többen fognak meghódolni, s a porta is hajlandó lesz elnézni, hogy megegyezése nélkül fogott a hadjáráthoz. Épen ezért, midőn arról értesült, hogy egy portai követ van útban, azt az utasítást adta a kormányzóknak, hogy lassan, kerülő úton utazzassák a csauszt mindaddig, míg hírt nem vesznek bevonulásáról Krakóba. S a mint Zambor alá érkezett, Ispán Ferencz vezérlete alatt válogatott ezer emberből álló csapatot küldött Krakó felé, ez által akarván a marsalt arra kényszeríteni, hogy e város ostromával felhagyjon. Valóban Lubomirski felhagyott az ostrommal, s maga Lancutnál megállapodván, Schoemberg tábornokot előre küldé. A hír, hogy Lubomirski, Potocki, Carnecki megindultak, s a fejedelemmel meg akarnak ütközni, eljutott ennek táborába, s ennek következtében egy hadi tanács elhatározta, hogy nem várják be, hanem ők is elindulnak. A jobb szárnyat a fejedelem a lovassággal, a balszárnyat a kozákság s a centrumot a gyalogság az ágyúkkal, s az utócsapatot az oláhok képezendik.¹ De mielőtt oda érhetek volna, febr. 20-ika éjjelen volt egy csetepáté Jaroslawnál; Ispán hada találkozott a Schoembergével, s erőszakolta az átmenetelt a Sanon, de visszanyomatott. Azonban Schoemberg visszavonult a hírre, hogy a római császártól követek érkeztek.²

Ennek a követségnek élén Szelepcsényi állott. Tagjai voltak Barkóczy, Rákóczy László és Homonnai. A marsallal Lancuton jöttek össze, s miután Szelepcsényinek sikerült azt a kis jóindulatot is, a mi még szívében volt a fejedelem iránt, megingatni, tovább folytatták útjokat. Ez alatt Rákóczy átkelt a Sanon, s a követ vele Torki³ melletti táborában össze-

¹ Pufendorf 257. l. közli Rákóczy tábornokának teljes névsorát, de a helyen, hol ő adja, a létszámban már némi változás történt: ő ápr. 19-éről közli, kétségtelenül korábbi összeírás szerint, mert ekkor már a névsorban még belevett Kemény Boldizsár már meg volt halva.

² Rudawski Annales 328. l. fényes diadalról beszél. V. ö. Grondski 390. l. s Sternbach febr. 22. levele.

³ Erd. Orsz. Emlékek XI. 249. l.

jött. Reggeltől estig tanácskoztak. Rákóczy nem volt arra bírható, hogy azonnal megforduljon, azonban kijelenté, hogy ha a lengyelek olyan ajánlatot tesznek, melynek alapján a szövetségesek sérelme nélkül visszafordulhat, ő attól nem lesz idegen. Ilyformán a követség jóformán meghiusult, de Szelepcsényi még nála maradt. Mert azon munkált, hogy egyfelől megingassa Rákóczy bizalmát a svéd szövetségben, s e czélból Würtznek Károlyhoz írt, de a lengyelek által elfogott leveleit bemutatta a fejedelemnek,¹ másfelől, hogy a marsalt teljesen és végleg elidegenítse a fejedelemtől, s Stanislawskinak, a marsal fejedelem mellett levő követének, hitelet aláássa, s csak miután meggyőződött arról, hogy ez teljesen sikerült, márcz. 15-én² vette ki megbízó levelét s a választ a fejedelemtől. Ott tartózkodását még arra is felhasználta, hogy a kozákokat Rákóczytól elidegenítse.

A marsal Lancutról Censtochauba ment a királynéhez, ki az ország e veszélyes helyzetében ritka erélyvel és lélekjelenléttel szervezte a védelem eszközeit, míg a hadat Potocki vezette Rákóczy ellen. A fejedelem febr. 28-án Priborczról Bakost s a kozák hadvezért Potocki ellen küldte,³ míg maga Jaroslawra s onnan Przeworskra ment. Potocki hada mielőtt Bakossal találkozott volna, szétoszlott, ellenben Przemislből egy csapat kiűtött, s egy Munkácsról érkező borszállítmányt zsákmánynya tett. Rákóczy erre elhatározta Przemislet ostrom alá fogni, s serge egy részét Kemény alatt a vár alá küldé. A dolog már-már komoly fordulatot vett, s az ostrom megkezdődött, de végre is Grondski közvetítésére megkegyelmezett a városnak, s 20,000 frt sarcz lefizetése mellett, miután a város a Lemberg által elfogadott pontok megtartására kötelezte magát, Kemény elvonult alóla.⁴

¹ Lettres de Pierre de Noyers Berlin, 1859. 307. l.

² Rákóczy márcz. 15-iki levele.

³ Csal. Lev. 514. l.

⁴ Grondski 395. s köv. II. Rudawski 328. l. Erd. Muz. Egly. Evk. III. kötet. 105. l. Schmidt Vilmos: «JI. Rákóczy György Lengyelországban» című érdekes s lengyel források alapján készült czikkét. Részletesen leírja az eseményt Hauser Lipót: «Przemysl város monographiája» című 1883-ban megjelent műve. 130—138. II.

Jaroslawból febr. 27-én Rákóczy tudósítá a svéd királyt a fejedelem küldetéséről s az elért eredményekről. Hanem ettől fogva a hadjárat eddigi alakja megváltozott. Prsemisl alatt a hadak azt hitték, hogy a várost be fogják venni, s gazdag zsákmányra számítottak. De a kiegyezés megghiusította reményöket, s csalódásukért abban kerestek kárpótlást, hogy megtörve a katonai fegyelmet, kivált a kozákok, széltében raboltak.¹ A mennyire csak lehetett, Rákóczy korlátozta öket, de ez nehezen ment, s annyival nehezebben, mert az áradások feltartóztatták útjában. Márcz. 11-én Lancuton volt, de a Wislok áradása miatt néhány napot itt kellett töltenie. A közlekedés azonban Würtzczel, Krakó parancsnokával, helyre volt állítva, s lassanként az áradások is szüntek, úgy hogy márcz. 14-én már intézkedhetett, hogy a Vislokán hidat csináljanak, márczuus 21-én átköltözött rajta, s 22-ére Tarnowba érkezett. Itt nem sokáig maradt, s 24-én «Otfinowon, a marsal házánál» volt. Innen Krakó nem volt meszsze, s márcz. 28-án Rákóczy a város alá érkezett.

Esös ködös nap volt. De ez nem gátolta meg a fejedelmet, hogy teljes pompát ki ne fejtsen. A város előtti téren, melyet Strzelnicának neveznek, megállapodott. Itt várta be Würtzet, midön hirtelen oly nagy vihar keletkezett, hogy a villámesapástól megijedt lovak Rákóczy kocsiját felborították. Nagyobb baj nem történt, a vihar is szünni kezdett, s most Würtz átnyújtá a város kulesait.² Aztán megkezdődött a bevonulás. Elöl ment nyolczszáz svéd, utánuk kétezer hajdú, ugyanannyi kozák, ezer moldvai lovas, hatszáz svéd lovas, kétezer erdélyi. Most jött Rákóczy, pompás török lovon ülve s kísérve vegyesen svéd, erdélyi, kozák főuraktól. A menetet hatezernyi magyar, kozák, oláh, lengyel vegyes had zárta be. S a mint a városba ment s a tanács letette az esküt,³ beszállott a királyi palotába,⁴ Wawelbe. A mire vágyott, sovárgott, a

¹ Grondski 406. l.

² Kochowski II. 209. l. V. ö. Horváth Kozma önéletleírása. Thaly: Történelmi Kalászok 29. l.

³ Rudawski: Annales 332. l. V. ö. Családi Levelezés 515. l.

⁴ Bethlen János I. 45. l.

miért annyi áldozatot hozott: egyet abból már elért — ott volt Báthory István régi fényes palotájában.

Károly már ekkor elindult. Sokáig nem tudott semmit az erdélyi hadakról, s ő hétezer emberre olvadt hadával rossz helyzetben volt. Márczius közepén érkezett Brzest alá, s itt kapta a költött hírt, hogy Rákóczyt a lengyelek megverték. Erre rögtön útra kelt, de nem sokára Wolchowában vette a hírt, hogy Rákóczy Opatowznál táborozik, s most oly czéllal, hogy Rákóczyval mennél előbb egyesüljön, kelet felé fordult.¹ Ápril 9-én Raccownál volt, hol négyszáz kozákok egy lengyel csapat megnyomott, s utolsóig legyilkolt, 10-én a kozákok által kipusztított Ivaniskínél, honnan Crzistoporára ment. Ide jött elibe Würtz a hírrel, hogy estére Rákóczy megérkezik.²

Rákóczy márcz. 30-án hagyta el Krakót, mely még egyelőre svéd csapatok védelme alatt maradt. Alig hogy a fejedelem onnan távozott, Török János, a fejedelem bejárója, ide érkezett a portáról, — hová mentegető leveleket vitt, — a nagyvezér intésével, hogy ha a fejedelem már el is indult volna, azonnal térjen haza. De Török nem jutott el a fejedelemhez;³ Rákóczy azonban már elérkezettnek látta az időt, hogy az elért eredményeket bejelentse a portának, s csak azt várta, hogy Károlylyal egyesüljön. Ápril 7-én Opatowzról írt a királynak, s 11-ére Crzistoporára érkezett, hol Károly már várt rá, a nélkül, hogy a lengyelek kísérletet tettek volna az egyesülés megghiúsítására.⁴

Károly minden kitelhető szíveséggel s tisztelettel halmozta el az érkezőt, dob, síp, trombita, zene hangjaival. A hadi rendbe felállított svédek üdvölvésekkel fogadták, s a hadi jelvényeket, a mint elöttök ellovagolt, meghajtották. De az üdvölvések közül egy az anhalti herceget találta, s a nap örömét a derék harczos elhunytá nem kevésbé zavarta meg; mindamellett az éj nagy része víg lakomával telt el.

¹ Carlson 190. l.

² Pufendorf 254. l.

³ Grondski 382. l.

⁴ Pufendorf 255. l. Krauss 268. l. ápr. 17-et ír.

Károly főhadiszállása Mvidlbosizében volt, a Rákóczyé Chmielowon. De ily nagy hadserget sokáig egy ilyen kipusztított helyen nem lehetett tartani, s a tanácskozások a jövő teendőkre nézve megkezdődtek. Rákóczy mindenekelőtt annak érezte szükségét, hogy a portát kiengesztelje, s ápr. 15-én Sternbach által előterjesztést tétetett a királynak, hogy követtséget küldjön a portára. Welling, ki a kozákoktól nem rég tért vissza, lett erre kiszemelve, s megbízatást nyert, hogy Erdélyen át Lilienkronnal együtt Konstantinápolyba menjen. Már kaptak tudósításokat a tatárok ellenséges magatartásáról is; ¹ a khán megengesztelésére s lehetőleg megnyerésére Sebesi Ferenczet küldé hozzá, ² de azzal az utasítással, hogy Czeherinbe is térjen be, s figyelmeztesse Chmielnickit, hogy ha a török vagy tatár akadályt akarna csinálni, állja ennek útját. Minthogy pedig híre járt, hogy a császár a lengyelek segélyére hadat küld, innen Chmielowból a haza felé útban levő Szelepesényinek ápril 26-áról levelet írt.

A királylyal tartott tanácskozások döntöttek Krakó sorsa felett is. Rákóczy azt akarta, hogy egyelőre maradjanak benne a svéd csapatok. De Károly már tudta, hogy a dánok országába beütni készülnek, s ezért hadaira szüksége lesz. «Ha Nagyságod király akar lenni, — mondá Rákóczynak, — őrizze is városait.» S csakugyan abban állapodtak meg, hogy magyar hadakat szállítanak bele, s ápril 19-én Bethlen és Barcsay elindultak, ³ de egyelőre Würtz is visszatért oda. Megbeszélték a hadjárat mozdulatait, s a hadi tervet megállapították; csapatokat küldtek előre, hogy hidat verjen a Visztulán, s aztán Zamoisc és Brzest ostromára mennek.

Mialatt a híd Zavichostnál készült, a király látogatást tett Rákóczynál ennek chmielowi táborában. A fejedelem fél-mélyföldnyire ment elébe, fedetlen fővel fogadta s vezette át a táboron, mely két sorban volt felállítva, útezőt képezve,

¹ A khán és Sefer Kazi leveleit a lengyel királyhoz, melyben Rákóczy megtámadásáról ír, l. *Lettres de Pierre de Noyers*, 311. s köv. lapon.

² Okmánytár 514. l.

³ Csal. Levelezés 517. l. Pufendorf 256. l.

jobbra az erdélyiek és oláhok, balra a kozákok.¹ Kitörő örömkialtásokkal üdvözölték a királyt ágyúk dörgése közt, zene hangjai mellett, dob, tárogató, trombita, hegedű, lengyel dűda sajtáságos összhangba olvadtak össze. Rákóczyt Kemény és a kozák Antoni kísérték, de a mint előre ment, az erdélyi és kozák tisztek hozzá csatlakoztak, úgy hogy kísérete csakhamar néhány ezerre nőtt fel.² A király vidám ebéd után este felé tért vissza főhadiszállására.

A híd elkészült, s másnap megkezdődött az átvonulás, mely három napig, április 19—21. tartott, s ezzel az egyesülés a két sereg közt teljesen végre volt hajtva. Roppant területet foglalt el a tábor, melynek élelmezése is sok gondot adott. Elhatározták, hogy a lengyel seregnek nyomába mennek, s azt döntő ütközetre kényszerítik. A mint előnyomultak, Rákóczy Krasznikból, április 23-áról, felszólította Zamoyskit, hogy csatlakozzék hozzájuk; két nap múlva megjött ennek tagadó válasza.³ Április 24-én a király és Rákóczy a szekerek hátrahagyásával, lovas haddal indultak meg az ellenség ellen, tíz napon át éjjel-nappal siettek, de utol nem érhatték. Már csak három mélyföldre voltak tőlök, s néhány száz lovasság bele is kapott hátuljában, de a lengyel had, mint Rákóczy hitte, Lithvániában Brzestig hátrált,⁴ valójában pedig kétfelé vált: Sapieha alatt 12,000 litván Kaminić alá ment, míg a fősereg, Potocki alatt, a Visztula mentén Sandomirra vonult. Igaza volt Károlynak, mikor azt mondá: «ezekkel a scythákkal semmire sem mehetni, akárhogy megveri is az ember őket»; épen abban állt az ország ereje, hogy minden csapás után össze tudta magát szedni.

A svéd-erdélyi had, mely a lengyelek fölkeresésére ment, Grudeknél megállapodott. Itt akarták bevárni az utánok nyomuló derékhadat, hogy azzal megerősítve mehessenek Brzest ellen Lithvániába, a hova a lengyel had húzódott. Itt kapták a hírt, hogy III. Ferdinánd április 2-án meghalt. Fontos esc-

¹ Pufendorf 257. l.

² Az anhalti herczeg jelentése Carlson 194. l.

³ Mindkét levelet lásd Rudawski 333—5. ll.

⁴ Csal. Levelezés 518. l.

mény volt ez, mely a dolgoknak fordulatát jelentette, s Rákóczy azonnal, a mint hírére vette, május 7-én követett küldött egy emlékirattal a választókhoz, melyben magyarázta és igazolta beavatkozását a lengyel ügyekbe.

Válságos napok voltak ezek Károlyra nézve, mert ezek új bonyodalommal fenyegették. De válságosak voltak Ausztriára nézve is, mert a császárválasztás mindig rázkódásokkal járt. De lehetett-e tudni, hogy Ferdinánd habozó politikáját nem fogja-e erélyesebb felváltani? Nem volt-e lehető, hogy Cromwell, Mazarin és X. Károly politikájának nem fog-e sikerülni elűtni a Habsburgokat a császári koronától? De ki volt-e másfelől zárva annak a lehetősége, hogy Ferdinánd december elsei szerződését a lengyel királlyal, — melynek ele Rákóczy ellen is volt irányozva, — nem fogja-e fejleszteni utódja?

De legválságosabb volt ez idő magára Rákóczyra nézve: már ekkor el volt határozva, hogy Dánia haddal támadja meg a kimerültnek tartott Svédországot. Tudta-e azt Rákóczy? S ha igen, nem fogta-e fel annak horderejét? Nem látta-e be, hogy ez a svéd-erdélyi szövetség felbomlását vonhatja maga után? Úgy kell lenni. Megfoghatatlan, hogy mekkora optimizmussal tekintett a jövő elé. Az eddig kivívott sikereket bevégzett tényeknek tartá. Akkor, midőn a ház már égett feje fölött, úgy viselte magát, mintha ő lett volna a helyzet ura, eldobta magától az egyetlen mentő eszközt, mely még válságos helyzetéből kiszabadíthatta volna.

A lengyelek elvonultak Brzest alól, s most belátva, hogy lehetetlen lesz azokat döntő csatára bírni, a király és fejedelmek elhatározták, hogy annak ostromára mennek. Itt vette Károly a dánok hadizenetét s a hírt, hogy azok országát megtámadták. Mazarin arra akarta őtet bírni, hogy a háború súlyát Ausztriába tegye át, s ő egy perczig arra gondolt, hogy Sziléziát támadja meg hadaival.* Nem lehetetlen, hogy e tervével összefüggésben állt az, hogy éppen ekkor és éppen itt ratificálta május 19-én (a régi naptár szerint 9-én) a december 6-án Rákóczyval megbízottjai által kötött szerződést, s

* Erdmannsdörfer 274. 1.

ezt is felszólította annak ratifikálására.¹ De Rákóczy elmulasztotta a ratifikálást, s ezzel elmulasztotta azt is, hogy sor-sát a Károlyéhoz kösse. Talán belátta, hogy a lengyel hazafiak megnyerésének ez a szerződés állja útját, mely Lengyelország szétdarabolását vonta volna maga után, magát a szövetséget pedig a *conjunctio armorum* megtörténte után megingathatlan ténynek vevén, föltételezte, hogy egyes pontok az alap érintése nélkül módosíthatók lesznek, s erre a körülmények szerint magát Károlyt is rá fogja bírhatni. Épen ezért a brandenburgival sem akart tárgyalni,² lehetőleg szabad kezet akarván magának jövőre biztosítani.

De akár ez okból, akár más tekintetek miatt mulasztotta el a ratifikálást, ez azt mutatja, hogy a helyzetről nem bírt világos fogalommal. Erre nézve pedig sem Károly, sem ennek mellette levő követek nem igyekeztek őt felvilágosítani, sőt Károly attól fogva, hogy a dán háború lehetőségét nem látta kizártnak, úgy tette a dispositiókat, hogy az elválás könnyen és simán végrehajthatassék. Kisebb félreértések az első találkozás óta fordultak elő. Károly az erdélyi hadakat fegyelmezetleneknek, a kozákokat rakonezátlanoknak találta, Rákóczy pedig kevesellette a svéd hadak létszámát. Ezt maga a svéd király is érezte, s ezen úgy akart segíteni, hogy egyes kozák hadnagyokkal bocsátkozott alkudozásba svéd szolgálta lépések iránt, Sternbach közvetítésével s Rákóczy háta mögött. S közülok tényleg többeket fel is fogadott.

Brzest elfoglalását Károly sürgette, mert előbb, mintsem e vár elesik, nem akart Rákóczytól elválni. De erre már készítette elő, s Sternbach meg volt bízva ezt úgy közölni s egyelőre csak annyit tudatni vele, hogy a király Poroszországba fog menni. Rákóczyt e közlés megdöbbsentette, mert hírét vették, hogy Kázmér hatezer emberrel Lublinnak tart: Potockival, s azután a tatárokkal egyesülendő, s még azon ígéret sem nyugtatta meg, hogy ez esetre Károly Minskre

¹ Báró Taube értesítése szerint ezen Károly által ratificált, de soha ki nem cserélt szerződés eredetije meg van a svéd áll. ltárban, mely a decz. 6-ikival megegyez.

² Pufendorf 260. l.

jőne, s a *conjunctio armorum* közöttök itt újra megtörténhetnék.

Brzest néhány napi ostrom után május 23-án capitulált.¹ Első sorban arról kellett gondoskodni, hogy a vár kellő védelmi állapotba helyheztessek, s erre vonatkozólag megtétettek az intézkedések, hogy az erődök kiigazíttassanak, löporral és ágyúkkal elláttassanak. Rákóczy azt szerette volna, hogy épen úgy mint Krakó, Brzest őrizése is vegyesen svéd és erdélyi hadakra bízassék, de Károly nem egyezett belé. Sietteté az elválást, s egészen Rákóczynak adta át, ki a vár parancsnokává Gaudit nevezte ki. Egyelőre még titkolta előtte, hogy kivonja hadait Lengyelországból, s hadműveleti ürüggek alatt vált el május 25-én hadai nagy részével Rákóczytól, s vonúlt nyugot felé azzal a szándékkal, hogy a lengyel királynak s Czarneckinek Lowitzhoz gyülekezett, s állítólag jól felszaporodott seregével megmérkőzzék.² Míg a fejedelem még egy pár napig Brzest közelében maradt, Károly, még nem határozván végleg, hogy mit fog tenni, rendeletet adott Stenbocknak, hogy hadaival közeledjék, s a badeni örgróftól néhány lovas ezreddel megerősítésül Rákóczyhoz rendelte, míg ő maga, hogy közelebb legyen hozzá, Krzeminnél megállapodott.³

Rákóczy még mindig remélt. Lehetetlennek tartotta, hogy Károly messze hazájától, idegen földön magára hagyja, s ő is nyugot felé vezette táborát. Május 27-én Blonie alatt a következő napokban Niemerownál táborozott, s május 30-án maga is Krzeminhez jött. Június 1-én tartott Károly tábornokaival hadi tanácsot, melyben elhatározták, hogy a király Dánia ellen megy. Ez nap ment a fejedelem megbízásából Kemény J. hozzá a hírrel, hogy egy tatár horda készül Erdély megtámadására, s ezért ő Zavichost felé szeretne menni: fölvetvén a kérdést, hogy megengedné-e Károly a svéd hadaknak, hogy vele menjenek? A válasz tagadó volt, mert —

¹ Az ostrom és capitulatio történetét tüzetesen leírta Pufendorf 260. l. és Dahlmann a maga naplójában. Stockholm, 1823.

² Carlson 198. l.

³ Carlson 199. l.

mondá a király — a szövetség csak a lengyelek és frigyesek ellen kötöttetett. Rákóczy kénytelen volt alkalmazkodni, s így határozatba ment, hogy a svéd fősereg, Stenbockkal élén ezután is Rákóczy mellett marad, s hogy közösen a Visztula és Bug mellett fognak operálni.* Ez nap volt utolsó találkozásuk; másnap Károly a had egy részével Poroszország felé ment.

A fejedelem és Stenbock ezután még együtt operáltak. Átkeltek a Bugon és Narewen s Zakraczynnál a Visztulán. Varsó alá siettek, s e város a következő napon, hogy alája érkeztek, június 19-én capitulált, minden ellenállás nélkül, jelentékeny sarez lefizetése mellett. De nem tarthatták meg sokáig, mert a Károlytól elszakadni készülő brandenburgi választófejedelem lassanként elvonván tőle hadait, ez elhatározta, hogy a lengyelországi harczterét végkép feladja. S csakugyan Stenbock június 20-án megkapta a parancsot, hogy igyekezzék mennél előbb csapataival elválni Rákóczytól s vele egyesülni. S most valóban kínos jelenetek következtek. Stenbock előbb Kemény Jánossal, azután magával a fejedelemmel értekezett. A jelentés leverte Rákóczyt, ki az első pillanatban felfogta a svédek elválásának válságos következményeit. Alig tudott magán uralkodni, s könnyekben és szemrehányásokban tört ki. Most, mikor annyi oldalról az ellenségek özöne tör rá, hagyják el a svédek; megjósolták ezt neje, tanácsurai s a magyar cancellár. Hiában próbálták a tábornok és Sternbach megnyugtadni, ő megmondta, hogy a separatió saját sergét el fogja csüggeszteni, s a kozákokat lázadásra fogja ösztönözni. Este magához hivatta a követet, fenyegetőzött, de eredménytelenül. Másnap, 21-én, Stenbockot és de la Guardiet kérte magához. Folytatták a tárgyalásokat, legalább annyit akart kivinni, hogy a svédek visszavonulása alatt, legalább 3—4 napig, maradjanak vele. De csak annyit nyerhetett meg, hogy a svédek másfél mélyföldig mennek az erdélyi táborral. S most a fejedelem Stanislawski és Mikes által még egy kísérletet tétetett, hogy a lengyeleket

* Károly levele Sternbachhoz jan. 15. (új sz. 25.) Carlson 200. l.

békére bírja.¹ Már késő volt. Másnap, június 22-én, megtörtént az elválás; együtt indult el a két tábor és ment mint egy másfél mélyföldi úton. Elöl ment Rákóczy, utána a kozákok, s a svédek az utócsapatot képezték és az egész tábor a másfél mélyföldi utat együtt megtevéen, ez utóbbiak elváltak a főtábortól és azután Thorn felé fordultak. Így végződött az erdélyi-svéd szövetség. A legválságosabb pillanatban mikor három hatalmas ellenség, a szultán, a khán s a magyar király már elindították seregeiket megtámadására, mikor a lengyelek, kik eddig gondosan kerülték a csatát, most egy döntő ütközetre tették meg a dispositiókat, mikor a kozákok, kiket eddig is csak a svéd szövetség fékezett, lázadásra készültek: tépte szét a szövetséglevelet Károly király. A szerződések betűi neki adtak igazat, de az erkölcsi érzet soha sem fogja őt feloldani azon vád alól, hogy önzőleg és kíméletlenül járt el.²

II.

A három helytartó közül, kiket Rákóczy Erdélyben hagyott, tényleg Barcsay vezette a kormányzást. Rhédey öreg és Serédy beteges volt, s ez utóbbi február 25-én meg is halt.³ Rákóczy mikor a hadjáratra készült, csak puhatolódzott a portán, de forma szerint engedélyt kérni elmulasztott; úgy hitte, bevégezett tények után, svéd szövetségtől támogatva, könnyebben megszerezheti az engedélyt: ő maga elindulásáról Tisza Istvánt Viskről január 15-én értesítette. De a tatárok által Rákóczy beütéséről már kapott híreket a porta, s január végén esauszt küldött Erdélybe. Rákóczy utasítása szerint lassan kellett ezt vezetni. Barcsay Szávat küldte elibe. Február 14-én volt vele szemben, s ő innen tovább folytatta

¹ Rudawski 337—9. ll.

² Érezte ezt maga Károly is, ki nem csak Pufendorf által iratta meg egyoldalú apologiáját, hanem Sternbachot is utasította, hogy az ügy lefolyásáról készítsen kimerítő jelentést. Sőt az erdélyi svéd szövetségről jelent is meg egy egykorú nyomtatvány — mint erről egykorú levelek értesítenek — de az még lappang.

³ Szalárdi 303. l.

útját, hogy legalább az ifjú fejedelemmel találkozzék; az ő megbízatása az volt, hogy az elindulástól Rákóczyt eltíltsa, s ha elindult volna, visszatérésre bírja. Nem sokára Rákóczy Ferencz is bejött Fehérvárra anyjával, s az egri pasának követét márczius 8-án már ő fogadta. Mikor Krakó Rákóczy kezében volt, eljöttek látta az időt a portára követséget küldeni. Thorday Ferenczet nevezte ki főkövetté, a svéd király pedig a kozákoktól visszatérő Wellinget, kik meg voltak bízva a már korábban beküldött Rolamb Claudiussal¹ együtt járni el. Ápril 15-én Kolosmonostoron találkoztak a helytartóval, s nyomon tovább mentek.

A porta Rákóczy vállalkozásával szemben határozott ellenséges álláspontot foglalt el. Meg is mondták miért: nem akarják engedni, hogy a fejedelem hatalma megnövekedjék. Már Rolambnak, ki fermánt akart kieszközölni a tatár khán számára, hogy ez a svédekkel közösen támadja meg az orosz czárt, azt tanácsolták, kössön a király a lengyelekkel békét,² s mikor egy hó múlva, május 29-én, Thordayt és a svéd követet a szultán elé vezették, daczára, hogy Cromwell követe törekvéseiket melegen támogatta a divánban, ezek sem kaptak megnyugtatóbb választ. «Béküljön meg Károly a lengyel-lel, s szövetkezzen Rákóczy az oroszszal, így megmenti az országot», tanácsolták nekik. Annál szívesebben fogadták a lengyel követet, Jaskolskit, ki azzal rémítgette a portát, hogy az ő görögjeit is fel akarják lázítani,³ s a vége a dolognak az lett, hogy nem sok idő múlva Thordayt, Tiszát, Harsányit a héttoronyba zárták.

De míg a török csak készülődött Rákóczyval szemben ellenséges állást elfoglalni, Ausztria tényleg actióba lépett. A mi egy pillanatig Lengyelországra nézve végzetesnek látszott, III. Ferdinánd halála, épen az vált javára. Az udvar eddigi politikája volt «fél úton, fél tettekkel, fél eszközökkel vontatva haladni»; most Leopold alatt a kormány szakított

¹ Hammer II. 470. l. Sohalamnak nevezi.

² Hammer 471. l.

³ Hammer 471. l.

ezzel, s elhatározták actióba lépni.¹ A lengyel követnek, Lescinskinek, sikerült a múlt évi szerződés helyett Lengyelországra nézve sokkal kedvezőbbet eszközölni ki. 1657 május 27-én megkötötték az osztrák-lengyel szövetség, melynek éle nemcsak Károly, hanem inkább Rákóczy ellen volt irányozva, s mely kötelezte a magyar királyt (még nem volt császár), hogy a lengyeleknek tizenkét ezernyi válogatott hadat ad segélyül, s a kozákokhoz is követeket küld, hogy őket a lengyel király iránti hűségre visszatérítse.² S valóban Hatzfeld az ígért segélylyel bevonult Lengyelországba.

Harmadik oldalról a tatárok részéről fenyegette veszély a fejedelmet. A khánnal a múlt év végén kezdett alkudozásai nem vezettek sikerre; szövetségét a lengyelekkel ez nem akarta felbontani. Kázmérnak ez év tavaszán adott ígéretét, hogy Rákóczy ellen segélyhadakat küld, be akarta váltani, készülődött, s ez volt az oka, hogy Sebesit, Rákóczynak a khánhoz küldött követét, Czeherinben visszatartotta Chmielniczki, mivel «a khán igen nagy rankorral vagyon a három országra».³ Valóban a khánnak egy követe már május 9-én jelentette, hogy ura személyesen készül beütni Erdélybe.⁴

Rákóczyra nézve, szemben a készülő fergetegekkal, még neheztette a helyzetet, hogy a magyar és kozák hadak közt nem volt egyetértés, a zsákmány felett többször összevesztek, s Antoni, a «kozák generalis», panaszló levelet is küldött a hetmánnak, hogy a magyarok, a hol tehetik, öldösik, fogdosák embereit. «Az fejedelemhez kételkedik az kozák, — írta Sebesi, — mintha Lengyelországot mind magának akarná tartani» — már azt is rossz szemmel nézte, hogy Brzest városát maga számára foglalta, mert a mi a Visztulán túl van, az az «övé.»⁵

Czeherin ez időben diplomaciai csatározásoknak színhelye volt. Tavasz óta egymást érték a lengyel, orosz, svéd,

¹ Erdmannsdörfer 272. l.

² Rudawski 330. l.

³ Okmánytár 546. l.

⁴ Lettres de Pierre de Noyers. Berlin 1859. 325. l.

⁵ Sebesi jelentése. Okmánytár 532. l.

osztrák (Parcevich), magyar, olasz, tatár követek. Benyovszki, a lengyel követ, még ápril havában tett ajánlatokat a békére, s júniusban azt megújította; a czár követe, Buturlin, annak akart végére járni, hogy minő pontjai vannak a szövetségnek, melyet a hetman a svédekkel s magyarokkal kötött, s azon munkált, hogy a hetmant ettől a szövetségtől elvonja; a tatár merza arra akarta bírni, hogy velök közösen támadják meg a két Oláhországot s Erdélyt; a svéd követ, Lilienkron, ki Sebesi Ferenczezel, a Rákóczy követével, május 23-án indult el Fehérvárról, s június 20-án érkezett Czeherinbe,¹ Svédország érdekeinek akarta megnyerni. A hetman mindenkivel külön tárgyalt, mindeniket bízta, s őszinte egyik iránt sem volt. De a muszka befolyás erős volt, nem annyira nála, mint inkább környezeténél s népénél, s végre is erre tekintettel, a lengyel követet azzal bocsátotta el, hogy a Rákóczy mellett levő hadak parancsnokának rendeletet küldött, hogy Rákóczytól váljon el, s ígéretet tett, hogy fia vezérlete alatt tízezer embert küld a lengyelek mellé. Rákóczy követének pedig, ki segílyt jött kérni a fejedelem számára, azt felelte, hogy hadait már útnak indította. Ily módon mindenik fél azt gondolta, hogy a segíly az ő számára indított út, tényleg pedig az elindított hadnak azt parancsolta, hogy lehetőleg lassan nyomúljon előre, hogy majd a győzőhöz csatlakozhassék.²

Mindezeknél közvetlenebb veszély fenyegette Rákóczyt a lengyelek részéről. Egész Brzestig, Varsóig úgy nyomult, hogy komolyabb döntő ütközetet nem vivhatott velök; akárhányszor hallott lengyel hadak gyülekezéséről, de azok kisíklottak kezei közül. S mialatt ő a svéd királylyal az ország szívében operált, Magyarország határán Lubomirski hadat gyűjtött össze, közel negyvenezer embert, melyben alig volt négyezer katona, a többi tönkrejutott nemesekből, parasztságból s cselédségből állt, kiket a zsákmány reménye gyűjtött

¹ Okmánytár 517. l. V. ö. Pufendorf 274. l.

² L. Hodinka czikkét Chmielniczki Bogdánról, Századok 1891. II. f. V. ö. Sebesi följegyzéseivel s leveleivel, Okmánytár II. Rákóczy Gy. szövetségei történetéhez.

össze.¹ Rákóczy Lubomirski Landshut körüli birtokait felpredálta, s a kozákok, oláhok és magyarok pusztításairól rettenetes dolgokat írnak a lengyel évkönyvek. Ezért akart boszút állani Lubomirski. Munkács alatt termett június 15-én, azt a várost és annak környékét kirabolta, onnan jún. 17-én Beregszászra fordult, s kibocsátotta híres manifestumát, melyet Magyar- és Lengyelországban mindenfelé terjesztett.² Június 25-én már Szatlmár alatt volt, Némethit felégette, onnan június 28-án Szinérváralja felé fordult, s az Avasságot felpredálván, visszafordult.³ Az erdélyi évkönyvírók azt hiszik, hogy Magyarországból kivonulásának az volt az oka, hogy a helytartók hadfölkelést rendeltek ellene. Tényleg azonban visszarendeltetett, hogy a Rákóczy ellen vivandó döntő ütközetben részt vegyen.

Rákóczy a svédek elvonulása után is még jelentékeny haderővel rendelkezett, elegendővel arra, hogy visszavonulását biztosítsa, de nem annyival, hogy a minden oldalról készülő támadásokkal szembe szállhasson. Az, hogy a svéd királyba vetett reménye hiúnak bizonyult be, még nem ábrándította ki, még megvolt a korábbi keletű szövetsége a kozákokkal, s ő kötelezettségét lelkiismeretesen akarta teljesíteni. Hiában tanácsolta neki Károly és Sternbach, hogy siessen haza, ő nem vált el a kozák hadtól. De táborá szökések által fogyott; június 27-én egy csapat oláh, június 29-én Stanislawski szöktek át az ellenséghez. Június 30-án Zawichow és Sandomir közt átkelt a Visztulán. Július 1-én, az átkelés után, egy lithván csapat akarta útját állani, de azt könnyen megszalasztotta. S mind tovább-tovább nyomult Kis-Oroszországban, míg Lembergől néhány mélyföldnyire értesült, hogy Czarnecki nyomában van, s a kozákok utócsapatát megtámadta.

Erőltetett menetben haladott, addig is több ízben tévén kíséreltet a lengyel királynál, hogy békét köthessen vele, de

¹ Noyers levelei 333. l.

² Kiadták: Trausch Annales II. 62. l. és Rudawski 349. l. s ezen kívül mások is.

³ Szalárdi 304—311. l.

eredménytelenül,¹ Pultavától Glinianig, Zborowtól Tarnopolig, a nélkül, hogy ez utóbbi hely megostromlására kísérletet tett volna, sietett Podlachiába, azon a reményben, hogy a Chmielnickitől kért segélyvel találkozand, s ezekkel egyesülve, kedvező békére kényszerítheti a lengyel királyt. A kiéhezett, elkényszeredett magyar tábor fellázadt, s követelte a hazamenetelt «hátra, hátra» kiáltások közt. De ő nem akart hátra menni, mert bízott abban, hogy a kozák segély útban van, s ekkor egy háromezer főből álló csapat elvált tőle, míg ő a többivel Zbarasson és Orzechovcen át Miedziboshoz ért július 21-én. Ide kezdtek gyülekezni a lengyel hadak is Potocki, az Erdélyből jövő Lubomirski, Wisnievicki és Sapieha alatt négy hadoszlopban, s egészen körülfogták táborát. Ukrajna ide közel volt, s a kozákok fellázadtak a vezérek ellen, «ők csak a császárnak akarnak szolgálni, s nem Rákóczy-nak», kiálták, s Nemericczel, a tatárok közeledésétől tartva, elváltak a tábortól, s példájokat a moldovaiak és havasalföldiek is követték. «Svéd, kozák barátság megcsala, — írta Rákóczy anyjának, — svéd még Varsavától válék el, az kozák birodalmáig elkísérteté velünk magát; kötelességünknek mi hogy megféleljünk, lengyelséggel mi harcoltunk, ő takarodott.»² Az a kozák hadosztály pedig, mely a hetman fia, György, vezérlete alatt indult el, arra a hirre, hogy Rákóczy már a lengyelek foglya, fellázadt a vezérek ellen, s azokat visszatérésre kényszeríté.³

Ekkép magára maradva Rákóczy, s nem is sejtve, hogy a császár Szelepcsényit és Hegenmüller kamarai tanácsost azzal bízta meg, hogy közte s a lengyel király közt hozzanak békét létre, s a kozákok csatlakozásában is csalódva, nem mert megütközni a lengyelekkel, bár ezek számra kevesebben voltak. Békét kért, s e célból egy trombitást küldött a lengyel táborba. De e szándékát titokban tartotta, csak Mikes a cancel-

¹ L. Noyers jul. 5-iki 11 leveleit, melyek a régi naptár szerint vannak számítva.

² Csal. Levelezés 522. l. Érdekes párhuzamot vonni Sternbach tudósítása s Kochowski és Rudawski előadása közt.

³ Századok 1891. II. f. 138. l.

lár s Kemény a tábornok tudtak róla, kiket az alkudozások folytatásával megbízott. A lengyelek a legmegalázóbb feltételeket terjesztették a biztosok elé,¹ némelyeket azokból mégis elengedtek. De így is július 22-én Czarny-Ostrowban eléggé megalázó feltételek alatt nyerte meg a békét: hogy a lengyel királyt követséggel engeszteli meg, felbontja az ország ellenségeivel kötött szövetségét, s szükség esetén a lengyel királynak segélyt ad, meg fogja engesztelni a krimi khánt, Krakót és Brzestet visszaadja, egymillió kétszázezer forintot fizet, a foglyokat, hadi zsákmányt visszaadja, s hazatérése Erdélybe a lengyel vezérek által kijelelendő úton fog megtörténni. Sternbach hiában követett el mindent, hogy Rákóczyt a ratificálás megtagadására bírja: még az nap letették a biztosok az esküt, s a mint az megtörtént, Rákóczy is kiállította Borek melletti táborában a kiegyezési pontok megerősítésére vonatkozó térítvényt.²

«Bizonyos, — mondja Rudawski,³ — hogyha meg mert volna Rákóczy ütközni, végszükségében a harc kimenetelét legalább kétséssé tette volna.» De a kettős csalódás önbizalmatlanná tette. «Ellenség fegyvere nem ártott nekünk, — írja anyjának,⁴ — hanem Isten, az akadályos, lápos utak, az útnak nem lévén tudói, az kozákság hozzá.» Dávid istene, ki ezt rá mérte, még fölemelheti. De nem emelte fel, szerencsétlenségei itt nem értek véget. Július 24-én megegyezett a lengyel hadakkal, 25-én «Csernevszthó mellett» írt anyjának, útját a lengyelekkel folytatva, kik a szerződés pontjaihoz nem alkalmazhatták magokat. Hiában írt érdekében a királyné a tábornokoknak, hogy enyhítsék nyomorúságát,⁵ a győzők irgalmatlanul bántak vele, zsákmányolták táborát, s elszedték a mije maradt, ékszereit, fényes készületeit. De csak egy napig utazott a lengyel tábor vele, akkor elvált tőle. Csak Sapieha maradt vele, mint biztos, ki «egyenest vitte a tatár

¹ Rudawski 344. l.

² Okmánytár 552—562. ll.

³ Annales 346. l.

⁴ Csal. Levelezés 532. l.

⁵ Rudawski 346. l.

khán elé». ¹ Július 26-án Skalat alá érkezett, s itt kapta a lengyelek tudósítását, hogy a tatár khán nyomukban Kamenicz alatt táboroz. Csak most volt igazán elhagyatva; a rögtön összehívott hadi tanács azt tanácsolta, hogy váljon el a főtábornótól, s siessen haza. Úgy tett. Július 27-én kora hajnalban Rhédey Lászlóval, Bánffy Dénessel, Bakos Gáborral, Sternbach svéd követtel, Lubienieckivel s még néhány főúrral menekült haza épen azon az úton, melyen egy félév előtt fényes tábor élén jött ez országba. Július 31-én betegen ért magyar földön, Máramarosban, Hosszúmezőre. ²

A négyezerre olvadt sereg, élén Keménynyel az ország főkapitányával, tovább folytatta útját Stry felé, de alig tett pár órai utat, «a passuson a költözködést még el sem végezhette», midőn a tatár megérkezett, s a tábor «látulyát megcsapá». Sapieha dragonjaival félreállt, utat csinálva ezeknek. A tovább vonulást fegyverrel kelle kivívniok, s így jutottak el kalauz nélkül Trembowláig, hol ismét a lengyelek verték fel társzekerüket. A lengyel parancsnokokkal kötött egyezkedés után még az éjjel tovább vonultak, de virradatra már nyomukban volt a tatár, melynek előcsapatját visszaverték ugyan, de Sapiehának s egy tatár követnek, kik békét ajánlottak, megérkezése megállásra bírta őket. Reggelre megjött az egész tatár sereg. A béketárgyalások — július 31-ike volt — megkezdődtek előbb követek által, majd Muradin szultán és öcsese jöttek Keményért, s ez az ő esküjökre, hogy bántódása nem lesz, átment a khán táborába, hol azonban nem vezették a khánhoz, hanem a szultán öcsese sátrába. Erre néhány ezred szeménység átment a tatárokhoz, s ezeknek utat nyitott, kik aztán a meglepett magyar sereg sánczaiba nyomultak. A vezér nélkül maradt had hősileg védelmezte magát, fele a csatatéren maradt, de az egész tábor be levén kerítve, nem vághatta magát keresztül az életben maradt fél, s rabul esett. Keménynyel együtt Krimbe hurczoltatott.

S most Brzest átadása s a derék sereg tatár rabságba

¹ Kemény: Önéletírása. 503. l.

² Családi Levelezés: 523. l. «harmadnapja megcsömörlénk» írja anyjának.

hurezoltatása után Krakó volt lengyel földön az utolsó pont, hol magyar és svéd sereg létezett. A hadsereg, melyet a császár Hatzfeld vezérlete alatt a lengyelek segélyére küldött, s melyben Souches, Montecuccolli, Sparr szolgáltak, július elején e várost ostrommal fogta körül.¹ De az jól volt megerősítve, jól volt védve s nehezen boldogultak. Rákóczy capitulatioja után, július végén, lengyel részről már intéztek felszólítást Krakó feladása érdekében, s Sternbach és Rákóczy írtak a parancsnokoknak, de eredmény nélkül.² Mindamellett az erdélyi hadak veresége komoly megfontolás tárgyává tétetett. Hogy fel kell adni a várat, abban nem volt kétség, de ki adja fel, Würtz-e vagy Bethlen, erdélyi-e vagy svéd? ez volt a kérdés. A lengyelek Bethlentől akarták átvenni, de ez nem volt a svédek inyére. «Würtz oly ügyes volt, s az erdélyiek oly otrombák, — mondja Noyers, — hogy ezeket ügyesen bezárta Casimirbe, a városnak többinél gyengébb részébe, mely kőfallal van körülvéve s a Visztula egy ága által elválasztva; de csak a katonákat: épen oly ügyességgel visszatartván a tiszteket. Ez megtörténvén, azt mondá, hogy a svéd király épen nem adta az erősséget az erdélyieknek, hanem sergeit azért fogadta be, hogy az övéit segítsék a város védelmében.» Ez alatt Würtz kijavította az erőd gyöngébb részeit, s midőn a munkával készen volt, olyan feltételt tűzött a lengyelek elé, melyet ezek nem fogadhattak el: hogy ő a várost Hatzfeldnek fogja átadni. S csakugyan, midőn a lengyel biztosok szétlépték feltételeit, ő augusztus 18-án kitette Bethlent és az erdélyieket a városból, kiknek egy része visszatért Erdélybe, más része pedig lengyel szolgálatba állt.³ Most már csakugyan nem alkudozhattak a lengyelek mással, mint Würtzcel, s ez nyolcz nap múlva feladta Krakót.

S ugyanakkor, midőn a miedziboshi szerződés X. Károly egyik szövetségesét Erdélyt, elvonta tőle, folytatott a respub-

¹ Kochowski II. 322. l.

² Fischer küldetését l. Rudawski 347. l.

³ Lettres de Pierre de Noyers. 340. l. Rudawski 348. l. Lásd a Bethlen számára kiállított elvonulási térítvényt. Erd. Ország. Eml. XI. 287. l.

lica tárgyalásokat a svéd király másik protestans szövetségével, a brandenburgi választóval, hogy ezt is elvonja tőle. A Rákóczy aratott diadal következtében a lengyelek oly kis árt akartak a szövetkezésért adni, hogy az egyezkedés mármár megheiusult, s csak Isolának, a császári követnek ügyessége akadályozta meg a szakadást.¹ Augusztus közepén már megállapították a feltételeket, melyek mellett a választó Svédországgal szakított, s szeptember 19-én Wehlauban megkötötték a szerződést, melynek értelmében a lengyel *respublica* elismerte a választó souverainitását Poroszország felett, s a porosz vazallt minden hűbéri kötelezettsége alól fölmentette. A két szerződés közül a miedziboshi Erdély emelkedésének határt szabott, a másik, a wehlai, Poroszország emelkedésének alapját vetette meg.

III.

A miedziboshi fegyverletétel több volt Erdélyre nézve, mint egyszerű csatavesztés, s a czarny-ostrowi megalázó szerződés több volt Rákóczyra nézve, mint egyszerű capitulatio. Amaz megszűnt politikai tényező lenni az európai diplomácia combinatióiban, s a fejedelem kísérlete a kisebb keleti államok confederatiójával, szét volt robbantva. Nem azért, mintha Erdély ereje meg lett volna törve, s mintha segélyforrásai ki lettek volna merítve. Sokkal kedvezőbb alkalom volt ez a portára és a császárra nézve, hogysem fel ne használták volna ezt az alkalmat, Erdély emelkedésének határt szabni. Az ő ellentétes érdekek ebben az egy pontban találkoztak.

Rákóczy augusztus 3-án este betegen érkezett meg Ecsedre.² Minő viszonzlátás volt ez ott nevével, ki balsejtelmekről kínoztva eresztette válságos útjára, s mennyi csalódás várt még rá a következő napokban. Szíve boszúval és keserőséggel volt telve, s minthogy a lengyelek, főként a kalauzúl

¹ Erdmannsdörfer 297. l.

² Családi Levelezés 524. l.

mellé adott Sapieha, magok bontották meg a békét,* arra gondolt, hogy szövetségét fentartja a svéd királylyal, s Sternbachot, ki maga is Ecsedre jött, erre vonatkozó megbízással küldte vissza X. Károlyhoz. De erre már nem lehetett ideje. Szerencsétlenségének híre annyira felzaklatta magát Erdélyt is, hogy, nem úgy mint a lengyel hadjárat előtt, többé nem volt ura a helyzetnek.

Még haza sem jött, s már is forrongott az addig békés és engedelmes ország. A hírek a porta fenyegetéseiről már kiszivárogtak, s ha nem is lett közhírré, hogy Hubiár aga már június végén biztatta Barcsayt, hogy keresse a fejedelemséget, de tartani kezdtek török invasiótól, s a békés szászok egy követsége fenyegetőleg lépett fel, hogy az ifjú fejedelem, Ferencz, Magyarországról jöjjön Erdélybe, különben új fejedelmet fognak választani. Igaz, hogy a hírre, hogy a nádor a végházakat hadakkal rakja meg, Loránfy Zsuzsánna is zsoldosokat fogadott, de ez sem nyugtatta meg a felzaklatott kedélyeket. Mindaz, mit bejötté óta tapasztalt, találkozása anyjával, kihez Kállóból augusztus 9-én ment, meggyőzte arról, hogy az elkeseredés sokkal nagyobb az országban, mint hitte.

Siettette bemenetelét Erdélybe, s már augusztus 21-én Szamosújvárt volt. Betegeskedése daczára rendkívüli tevékenységet fejtett ki, s mindenek előtt a tatár rabok kiváltására szükséges összeg gyűjtésén munkált. Már ekkorra Keménytől is jött levél Moldva határszéléről egy emlékirattal, melyet terjesztteni kezdtek az emberek. Levél és emlékirat gondolkodóba ejtette Rákóczyt; sietnie kell, írni anyjának, kiváltásával, különben mást fog horgászni. De gondolt a legrosszabb eshetőségre is: ha a porta letételét fogja kívánni, s a rendek nem fognak ellenállani, nem marad más hátra, mint magyarországi birtokaira vonulni, s hogy ennek útját egyengetse, arra gondolt, hogy a császárhoz üdvözlő követséget kell küldenie. Egyelőre azonban országgyűlést hirdetett szeptember 2-ára Deésre, melyet Szamosújvárt tartott meg, s mely-

* L. Rákóczy levelét Mednyánszky Jónáshoz aug. 25. Rummy I. 274. lap.

nek lefolyása a lehető legkedvezőtlenebb volt rá nézve.¹ Bethlen János és Gaudy is megérkeztek, s a hangulat, kivált az elsőnek befolyása alatt, még kedvezőtlenebbé lett. Mint-hogy a fejedelmet nem vonhatták felelősségre, a tanácsurak felelősségének elvét akarták alkalmazni, s büntetés alá vonni azokat, kik a lengyel hadjáratot tanácsolták; súlyos adót vetettek ki a tatár rabok kiváltására, s elhatározták, hogy Balogh Mátét a tatár khánhoz és Sebesi Ferenczet a portára küldik. Sebesi a gyűlés eloszlása utáni napon, szept. 14-én, el is indult. De mielőtt Konstantinápolyba érhetett volna, már megjött a fermán a portáról, mely Rákóczy letételét elrendeli, s figyelmeztetések a budai vezértől s tatár khántól, hogy e rendelet végrehajtásának elmulasztása török-tatár invasiót vonna az országra.²

Kétségtelenül nagy volt az országban az elkeseredés. Mindazok, kiknek családjában gyász volt, — s ilyen sok volt, — s mindazok, kik a Rákóczyaknak titkos ellenségei voltak, s bizonyynyal azok is, kik nem voltak a koczkáztatás barátai, sürgették új országgyűlés összehívását, mely Fehérvárra október 25-ikére hirdettetett ki. Erre a gyűlésre fényes portai követség is jött Erdélybe, mely Rákóczy letételét követelte, s október 27-én a gyűlésen is megjelent. Zajos és elkeseredett tanácskozás kezdődött, mely egy compromissum megalkotásával végződött: mondjon le Rákóczy, válaszszaanak helyette fejedelmet, de ha Rákóczynak sikerül megengesztelni a portát, visszaültetik székébe. Az új fejedelmválasztás november 2-án ment véghez, a szavazatok Rhédey Ferenczre estek.

Rákóczy lemondása épen nem volt őszinte. Ilyen módon nem akart ő megválni fejedelmi székétől, s egyelőre nem is távozott Erdélyből. Ha a tulajdonképeni Erdély el is pártolt tőle, de bizton számított a Részekre, s Nagy-Várad megtartásáról eleve gondoskodott. Még megvolt «az ő két szárnya, —

¹ L. tüzetes leírását Barabás Domokostól, Századok 1887. 427. s köv. ll.

² A khán szept. 10-iki levelét l. Török-Magyarkori Államokmánytár III. 442. l.

mint a portán nevezték, — a moldvai s az havasalföldi vajdák»,¹ kiknek barátságára számított, mert sorsuk az övével össze volt forrva, a kik még mindig jelentékeny erővel támogathatták, s csakugyan ezek a keleti és portai események alakulásairól gyors és lehetőleg pontos tudósításokkal látták el őt. S még szövetsége a kozákokkal is megújítható volt. Az öreg hetman július 27-én meghalt, de halála előtt kevéssel, helyette fiát, Györgyöt kiáltották ki hetmannak. Vihovszki, Tetera, kik György kiskorúsága alatt vezették a dolgokat, jó indulatot mutattak iránta,³ s Tetera egy november 24-én kelt, s Dániel archimandrita által hozzá vitt levelében ki is fejezte azt.¹ X. Károly követével, Lilienkronnal, már bizonyos megállapodások jöttek létre,² s Rákóczyt is ennek megnyerni volt az archimandrita feladata. Aztán nem mondott le a reményről, hogy a portát megengesztelheti, hátha azzal a fenyegetéssel, hogy Leopold király karjaiba veti magát, engedékenységre bírhatja a nagyvezért? S valóban nov. 16-áról a császárhoz és cancellárhoz fordúlt, s megbízta Mednyánszky Jónást, hogy a cancellárnál puhatolódzék, ha vajjon mostani szorongatásában számíthatna-e a magyar király segélyére? Hiszen ha ő lemondott is, fiának, Ferencznek megválasztatása érvényben van, s minthogy Rhédey megválasztatása csak kiderőszakolt és színleges, nem volna-e hajlandó a magyar király megsegíteni őtet? vagy ellenkezőleg nem tanácsolja-e, hogy végleg mondjon le? s ha igen, nyerhetne-e biztosítékot, hogy magyarországi birtokait megtarthatja? De azzal is meg volt bízva Mednyánszky, hogy bizalmasan közölje a cancellárral, hogy ha Leopold mindenre tagadó választ ad, ő utoljára is kénytelen lesz a török karjaiba vetni magát. Tagadó választ kérdéseire nem kapott, csak kitérőt: Leopold is atyja nyomdokán fog haladni.

Annál határozottabb választ hozott haza Sebesi a portáról, ki már nov. 20-án Fogarason volt; ha százezer erszény

¹ Hurmuzaki Fragmente 240. l.

² Sebesi följegyzései Okmánytár 144—5. ll.

³ Okmánytár 579. l.

⁴ Pufendorf 275. l.

pénzt is ad Rákóczy a császárnak, haszontalan minden, mert három nagy bűne van; s kettőt még elenged Mohammed vallása, de hármát már nem. Kivált Jaskolski dolgozott nagy hévvel Rákóczy ellen. Fényes ígéretekkel biztatta a vezéreket, ha Rákóczyt megbüntetik, s segítenek leverni a porta ellenségeit, Lengyelország örökös adófizetéssel hálálja meg e jótétéményt. S ezen kívül a tatároknál is nagy buzgalommal dolgoztak a lengyelek; ezeket rá akarták bírni, hogy még a télen, ha a folyók befagynak, üssenek Erdélyre, s a kozákokhoz is küldtek követeket, hogy ezeket békére bírják.¹

És mégis a fenyegetések daczára sem tartotta Rákóczy lehetetlennek, hogy a portát meg fogja engesztelni. Tett kísérletet a végek pasáinál, hogy érdekében tegyenek lépéseket, a budai pasához Bánffy Zsigmondot küldötte hasonló czélból,² s a tatár khánhoz küldött követének, Balogh Máténak, nemcsak az volt megbízatása, hogy Kemény János s a többi tatár rabok kiváltására indítsa meg a khánnal az alkudozást, hanem az is, hogy bírja ezt és környezetét rá, hogy maga a khán lépjen fel a portán érdekében mint közvetítő, s ezért a moldvai vajda által ötvenezer tallért ígért neki.³

Maga is keveset bízott ez eljárások sikerében, s inkább csak óvó rendszabályoknak tekintette azokat. Az ő két szárnya közül az egyiknek, a moldvai vajdának hűségében kételkedni kezdett attól fogva, hogy ennek hadai Lengyelországban elállottak mellőle, s ezt újabb kötelezettséggel igyekezett magához csatolni,⁴ valamint a havasalföldi vajdával is megújította régi frigyét. Ezek sorsa az övéhez volt kötve, s segélyekre bizton számíthatott, úgy hogy az a párt Erdélyben, mely Rákóczy letételét keresztülvitte és fenn akarta tartani, tehetetlen volt Rákóczyval szemben. Hiszen a tulajdonképeni Erdélyt Rákóczy hívei vették körül: nyugaton és északon a Részek, s keleten és délen a két vajda. Helyzete tehát e tekintetben kedvező volt, s minthogy elsietett lemondását meg-

¹ Schaum nov. 27-iki levele.

² Okmánytár 580. l. nov. 30-iki jelentése.

³ Erd. Orsz. Emlékek XI. 366. l.

⁴ Erd. Országgy. Eml. XI. 366. l.

bánta, s talán mert azt is hitte, hogy egy bevégzett ténnyel szemben könnyebb lesz a sikert biztosítani, elhatározta újra kezébe venni az uralkodást. Ürügyet erre maga a budai pasa szolgáltatott, ki Jenőt kezdte követelni, daczára a szultán által tett ígéreteknek. S a viszony közte és az új fejedelem közt annyira elmérgesedett, hogy az októberi kiegyezést új revisió alá kelle venni, s e czélból 1658. jan. 9-ére Megyesre egyetemes országgyűlés hirdettetett.

IV.

A legégetőbb kérdés Erdélyre nézve mégis a tatár rabok kérdése volt. Az országot épen úgy, mint az egyes családokat érdekelte ez. A khán és a tatár urak ezt mint üzleti kérdést tekintették, hogy mennél több váltságdíjat zsaroljanak a szerencsétlen foglyokért. Tekintettel erre nem állott érdekekben gyorsan lebonyolítani az ügyet. S épen ezért elég jól fogadták Balogh Mátét. Október 17-én érkezett meg Bakcsi-Szerályba; a vezér 18-án s a khán 19-én fogadta. Szívesen látták s biztatták még azzal is, hogy a khán közbenjárand a portán Rákóczy érdekében, de tényleg mégis 1658 elején úgy bocsátották haza, hogy a rabok ügyében semmi elhatározó lépés nem történt.¹ Február 9-én már Jászvásáron volt, s a mint ide érkezett eljárása eredményéről előleges értesítést küldött a fejedelemnek:² Kemény János váltságdíját száz-ezer tallerra szabta a khán, melyért a havasalföldi vajda vállalt kezességet, a többi rabok uraikkal kialkudhatják sarczaikat. Rákóczyt illetőleg a khán ígéretet tett, hogy érdekében közben fog járni a portán, s régi barátságát megújítja vele.

¹ A tatár rabok történetére vonatkozólag lásd Deák Farkas érdekes cikkét a Századok 1885-iki évfolyamában 379. s köv. s 655. s köv. ll.

² Okmánytár 599. l.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

Az erdélyi-svéd szövetség levél- és okmánytára.

1.

1656 decz. 27.

Sternbach levele a királyhoz.

Præs. Marienburg d. 7. Februar. 1657

Durchlauchtigster Grossmächtigster König
Allergnädigster Herr.

Sieder den $\frac{30. \text{Novemb.}}{10. \text{Decemb.}}$, unter welchen dato Ew. Königl.

Maytt. wir die alhie mit dem Fürsten beliebte alliance in copia allerunterthänigst übersendt, hatt sich abermahls ein Polnischer Envoye namens Stanislavsky, welcher unter Columb von Ew. Königl. Maytt. gefangen, vnd bey der übergabe Warsaw liberiret worden, mit des Cron-Marshals creditiff, eingefunden. Dessen anbringen allein in wiederholung voriger offerten, entschuldigung der nacher Wien aus Polen abgefertigter gesandtschaft vnd verkleinerung Ew. Königl. Maytt. macht und Armée bestehen solle. Er selbst der gesandter ruhmet dennoch Ew. Königl. Maytt. soldatesca, welche er nicht über 5000 man aestimiret, wegen ihrer tapferkeit für andere, und wass ihm selbst von Ew. Königl. Maytt. vor gnade und ehe erwiesen, so dass er sich nicht erinnert gefangen gewesen zu sein. Ob Er auch woll an diesen ort honorabell gehalten wird, ist doch sein quartier mit starcker wacht besetzt, und dörfft er nicht ehe, als vff der Polnischen grenze seine abfertigung bekommen.

Ihr. Fürstl. gnaden lassen mir itzo berichten, wie sie den 6-ten January st. novi nach der Armée, welche sie in der Graßschafft Maramorusch versamleten, vffbrechen, und den 14-ten ejusdem an denn Polnischen grenzen stehen wollen. Unter dessen ist alhier das geschreien entstanden, wie Ew.

Königl. Maytt. off interposition vieler anderer Potentaten mit dem Könige Casimir in eiffrigen friedens tractaten begriffen sein, worüber der Fürst sich in etwas alteriret befindet, vermeinend Er auf solchen fall vergebliche mühe vnd vnkosten anwenden, vnd darzu die invidion allein vff sich transferiren würde; dagegen von mir alles dienliche eingewend, vnd so viell aus der sachen umbstände beyinbringen gewesen, dem Fürsten damit diese opinion benommen worden.

Gestern kam aus dem Polnischen Lager vor Crakaw gewisse nachricht, dass der H. Gen. Maj. Würtz den 9-ten hujus st. nov. ausgefallen, vff etliche trouppen vom feinde getroffen, über 80. niedergehäwen und in 25. vornehme Edelleute eingebracht.

Den 12/22 Decemb. hatt H. Gotthard Velling, nachdem derselbe mit einem pferde von dem Fürsten beschenckt worden, seine reise nach denn Cosaken fortgestellt. Von denen wird heute ein abgesandter erwartet, dessen anbringen, so viell zu erfahren sein wird, Ew. Königl. Maytt. von mir allerunterthänigst zu vermelden stehet.

Ew. Königl. Maytt. empfehle ich hiermit der gnadenreichen beschirmung des Allerhöchsten zu allen hohen Königl. erheben, in dero Maytt. fernere gnade mich als

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst und gehorsambster Knecht

Henr. Cœlest. v. Sternbach.

Clausenburg 17/27. Decemb. A. 1656.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen» című gyűjteményéből.)

2.

1657 jan. 6.

Sternbach jelentése a királyhoz.

Præs. Marienburg d. 7. Februarii Ao 1657.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc.

Allernädigster Herr.

Ew. Königl. Maytt. wünsche von dem Allmächtigen ich bey diesem angehenden neuen Jahre beständige gesundheit, langes leben, glückliche Regirung, und wass Ew. Königl. Maytt. selbst mehr liebes vnd gutes von Gott, zu dero Königlichen hauses prosperitet begehren können, auss unterthänigsten trewesten hertzen. Vnd berichtet Ew. Königl. Maytt. hiermit allerunterthänigst, dass der in meinem jüngsten vom

17/27 Dec. gemeldet Cosakischer gesandter bey dem Fürsten unterschiedene Mahll audience gehabt, und soll desselben anbringen vornemblich darin bestehenden sein, (weill man ihres orts sich nicht vergewissert halten wollen, dass der Krieg wieder Polen so eilfertig vorgenommen werden möchte) umb die eigentliche beschaffenheit zu erkundigen, nachmahls auch zu verhuten, dass der Fürst nicht eher, als etwa denen Cozaken beybringlich, über die Polnische grenze rücken möge, und scheinet hierunter eine aemulation unter beiden zu sein, deren ursach und intention Ew. Königl. Maytt. allein zu penetriren vermag. Vnterdessen haben die Cozakische Generalen diejenige Völcker, so zu der Polnischen expedition destiniret sein, gegen den 5. hujus zum Rendevous verschreiben und werden vielleicht nicht seumen, mit dem Fürsten zugleich in denn Polnischen quartiren zu stehen. Gedachter Cozakischer gesandter hatt durch seinen bruder vnd Secretarium mich unterschiedlich visitiren, und beynebst andeuten lassen, die grosse begierde, welche die Cozaken hätten, mit Ew. Königl. Maytt. in engere Vertraulichkeit zu gerathen.

Heute gehet der Fürst von hinnen nach der Armée, welche in Maramorusch unter der Polnischen grenze zum Rendevous gegen den 14. hujus st. novi beschrieben, und richtet seinen march nach Striga werts.

Ew. Königl. Maytt. erinnern sondern zweiffel sich allergnädigst, dass vor diesem allerunterthänigst gemeldet, wie der Fürst, so woll artibus als aperta vi, seine intention bey dieser alliance, ins werck zu richten gemeinet sein. Diesem nach hat Er beykommende universales in Polnischer und Latinischer Sprache in Polen gehend, dauon ich heute aller erst wissenschaftt und copey erlanget habe, welche ich aus dem Polnischen eilig transferiren lassen, vnd Ew. Königl. Maytt. hierbey allerunterthänigst übersende. Ich hahe bey deren verlesung alsobald die indefinitam evocationem omnium regnicolarum, als incautam nimis, angemerket, solches auch gebührend zu verstehen gegeben, benebest gebethen, dass hinführo dergleichen actus, welche Ew. Königl. Maytt. interesse mit angingen, zu erhaltung vertraulichher correspondance mit mir communiciret werden möchte; man hatt mir aldagegen angezeigt, dass hierunter nichts præjudicirliches gemeinet, oder auch etwas begangen, welches hiernechst in specialioribus nicht könnte modificiret werden, gestalt auch deswegen an den H. Gen. Maj. Wirtz vorhero geschrieben worden, wen dergleichen universales zu seiner notitz gebracht würden, dass Er hierüber sich nicht wolte formalisiren. Der von dem Fürsten an die Ottomannische Pforte geschickter

gesandter ist benebest einem Turckischen würd zurück kommen, vnd hatt dieser dato früher audience gehabt, also dessen anbringen mir noch nicht kund werden können. So viell ich aber aus der Siebenbürgischen bringen mögen, hatt man an der Porten nichts wiederliches sich vernehmen lassen, besonders vielmehr alle freundschaft contestiret.

Beykommendes vom Chmielniecky hatt zwar der Fürst mir insinuiren lassen, aber der Cozakische gesandter mit sonderlichen fleiss zu versorgen recommendiret. Ich habe zwar bey dem Titull, den defectum potentissimi notiret, solches auch dem gesandten zu verstehen geben lassen, mit vorzeigung des Kayserl. passes, darinnen der Römische Kayser Ew. Königl. Maytt. selbigen zu geben nicht recussiret. Er hatt es aber mit ihrem gewöhnlichen stylo, vnd dass es vielleicht hier nechst geendert werden könnte, entschuldiget. So viell ich von H. Samuel Grandsky, welchen Ew. Königl. Maytt. vor dem an den Chmielniecky gesend, vernehme, soll der Wiowsky, welcher nicht allein die Canzeley, sondern alle Consilia bey denn Cozaken dirigiret, es empfinden, dass Er bisshero, so wenig vom H. Reichs Canzler, als Ew. Königl. Maytt. selbst neben dem Chmielniecky mit schreiben nicht gewürdiget worden.

Mons. Welling ist den 2. January die Moldaw passiret, und wird vermuthlich ehists bey denn Cozaken sich einfinden.

Ew. Königl. Maytt. empfehl ich hiermitt abermahl der gnädigen vorsorge des Allerhöchsten getrewlichst, und verbleibe die Zeit meines lebens

Ew. Königl. Maytt.

Allerunterthänigst getrewst vnd gehorsambster Knecht

Zomos Wiwar den 27. Decemb. Ao 1656

6. Januar. Ao 1657.

Henr. Cœlestin v. Sternbach.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen» czímű gyűjteményéből.)

3.

1657 jan. 24.

Sternbach svéd követ igazoló levele Rákóczyhoz.

Celsissime princeps.

Doleo quidem et serio doleo non tam, quod literæ nostræ ad Suam regiam Maiestatem, dominum nostrum clementissimum interceptæ sint, cum intentio negotiationis nostræ ipsa

Celsitudinis Vestrae expeditione in manifestum proferatur; sed quod scelestissimum invenerint interpretem, qui insidiosè verba nostra aut omisit, aut immutavit, non nullibi etiam contraria substituit, adeoque id imprimis intendit, ut Suam regiam Maiestatem Sueciae et Celsitudinem Vestram cum imperatore Romano-Germanico committat. Verum prout in omnibus criminationibus optimum securitatis praesidium est conscientia, ita in praesenti causa nobis solatio, quod contra Suam cæs. Maiestatem vel agendi vel negotiandi vel tractandi nihil in mandato habuerimus, ipsaque Celsitudo Vestra innocentiae testimonium nobis praebere possit ac debeat, nos nihil horum proposuisse, prout etiam a Celsitudine Vestra nihil actum aut a nobis exactum est, quod teneram adhuc inter suam regiam et suam cæsaream Maiestatem amicitiam ledere possit. Non dubito itaque litteras interceptas fuisse nostras, sed a scelestissimo nebulone interpretatas, quam interpretationem uti in notabilioribus ex autographo meo ad genuinam conceptionem redegei, ita non possum non duplici stigmate notare, quod verba nostra: «*quando Ipse a Polonia et Austria simul invaderetur*», sacrilega crena ita falsaverit: «*quando Ipse Poloniam et Austriam simul invaderet*». Deus, qui est Ipse veritas, ipsos falsitatum magistros ita porro confundat, prout haecenus coram toto orbe falsorum testimoniorum poenas dederunt. Interea contra interpretatas has literas toties, quoties in fraudem nostram allegabuntur, hisce protestor, deum Zebaoth ardentibus votis adorans, ut Celsitudinis Vestrae arma iusta ac sancta ad nominis sui gloriam ac christianitatis tranquillitatem concomitetur. Dabam in Viste 24. Januarii anno 1657.

Hâtirat: Schwedischer Gesandter bei dem Fürsten in Siebenbürgen an den Fürsten daselbsten.

(Egykorú másolat a bécsi állami ltárban. Polonica.)

4.

1657. jan. 28.

Sternbach levele a királyhoz.

Præs. Marienwerder d. 5. März 1657.

Serenissime ac potentissime rex etc. Dne domine mihi clementissime etc.

Literas S. R. Mttis Vrae Frawenburgi 14. Octobr. scriptas, in Desa, oppido Transylvaniæ, 8. Januarii humillime

accepi, ulterioremque R. Mttis⁵V. voluntatem intellexi, dolens summopere, quod illæ de 3. et 21. Septembris quarum in iisdem mentio facta est, ad manus nostras haud pervenerint, cum enim propter illas, de 6. Julii 2. Augusti, 2 et 25 Septembris nullas accepimus, interceptas esse reliquas, aut alio fato periisse nobis credendum est. Tametsi autem et nostras aliquas, et præcipue de 24. Septembris ad Mttem Vram Regiam destinatas eadem fortuna exceperit: 5. Octobris non tamen dubito Ram Mttem Vram ex iis, quas 29. et 30. Augusti, 2. Septembris, 26. et 30. Novembris, 17. Decembris neenon 7. Januarii præsentis anni humillime scripsimus, negotiationis nræ progressum, et quem Deus felicem esse velit, colophonem intellexisse. Ut R. Mttis Vrà de intentione principis Transylvaniæ et quomodo eius animum ad fœdus initum preparaverimus, repetita narratione tædium facere non debeam, præcipue cum fervens de presenti militaris expeditio, et ad commune bonum directa arma de propenso erga Regiam Mtem Vram animo luculentum præbeant testimonium.

Palatinus Hungariæ qua ratione antememoratum principem adversus R. Mattem Vram concitare voluerit, eius rei hactenus præter illud, quod initio nobis indicatum est, nulum probabile argumentum constat. Quod autem impedire confœderationem hanc tum palatinus tum cancellarius Hungariæ omni studio conentur, de eo nullum est dubium, quandoquidem hoc illius non tantum literarum, sed et internunciorum, continuæ missitationes eo nomine factæ abunde testantur, prout in præsentiarum ejus aulæ familiarissimus, dictus Semsei apud Celsdnem Sam commoratur, ea intentione missus, ut ipsius interventione præsens expeditio in vernale tempus differatur. Cancellarius autem Jonæ Mednank significare non dubitavit: nullum aliud haberi ad impediendum principis conatum remedium, quam in revocatione per imperatorem Turcarum instituenda, cujus Porta indesinenter eo nomine pulsetur. Nos igitur antehac etiam intelligentes Austriæ apud Portam molimina, et, a R. Mtte Vra eo destinatum legatum tempestive transire non posse prævidentes, ipsis Galliarum regis et Angliæ ambassadoribus, ut communis interesse rationem habeant, scripsimus, dignati illorum responso sub Num. 1. 2. præsentibus adiuncto. Pro securitate autem memorati Mttis Vrà legati habita prius cum residente Kleichio debita correspondentia, a Celsdine sua impetravimus, ut per Mednianskim tutus ei præstaretur receptus, et quantum fieri potest, securus per Hungariam ad Suxæ Celsdnis castrum Sarossinum in conspectu Eperesini positum conductus.

De Cossakorum cum principe inito fœdere R. Mtti Vra humillimam æque apertam rem fecimus, et quamvis omnem impenderimus operam, quod particularia fœderis capita nobis etiam innotescerent, nihil tamen eorum præter inspectionem præstiti ab ipsis juramenti lucrari potuimus, ex quo illud imprimis patebat; non debere illos aut confederationem inire, aut ullam correspondentiam cum aliquo principum habere, unde suæ Celsdñi præiudicium quovis modo crearetur. Apparet hinc aretissimus principem inter et Cosakos nexus et quod ille citra horum invidiam destinatas sibi in satisfactionem partes habere possit. Num Pater Daniel terrarum aliquid postulandi mandatum habuerit, a R. Mtte Vra prudentissime dubitatum est, siquidem de terrarum a se possessarum amplificatione nullam hactenus mentionem fecisse, saltem pristinae libertatis non impeditum usum prætendisse dicantur. Ipsorum non ita pridem hinc discedens legatus a principe, ante abitum mensæ adhibitus, cum principissam admodum contristatam conspiceret, iam his verbis alloquebatur: Non debes contristari super discessu principis quem nostris copiis ita comitabimur, ut possimus etiam te brevi in ipsa Polonia et regia civitate Reginam salutare. Sed propterea verendum non est Cosacos ideo minus ad R. Mttis Væ amicitiam propendere aut Mtti Væ Ræ obicem ullum esse posituros, prout modo memoratus ipsorum legatus per missum ad me iteratis vicibus secretarium et consanguineum suum contestatus est; quin potius illud etiam sperandum, si princeps cum R. Mtte Vra pactum fœdus præter spem non ex fide servaret aut etiam cum Casimiro contra R. Mttē Vram transigeret, quod illi statim cum R. Mtte Vra contra principem arma essent sumtura. Quod verò Cosacorum satisfactionem attinet, ex discursu cum aliquo consiliariorum habito intellexi: Cum Chmelnicius prolem masculam unam habeat, et Wiorskyus cæterique duces nullum imperium affectent, debere Chmelnicio dari partem Russiæ Albæ sub nomine Ducis; cæteris legionariis s. ducibus singulis tantundem pro rata, et cuiusvis conditionis reliquis gregariis pristinam libertatem. Utrum hoc sit in consilio principis etsi pro certo affirmare nequeam, apparebat tamen ex privato illius, cum quo mihi sermo erat, capite non manare.

Moschi ad principem legatus e Livonia ante septimanas tredecim expeditus, tandem huc 15-ta præsentis appulit, et cum multa coram principe de Livonia subacta numerosoque ducis sui exercitu ex more suo jactasset, postulavit ab ipso, ut neque R. Vra Mtti, neque Polonis se adjungeret. Quem Princeps ut ipse quidem mihi indicavit hoc responso: quod

cum R. Mtte Vra antea foedus habuerit, nunc idem renovaret, dimittet. Exhibebat legatus unacum literis fidei alias etiam a Chmienieckio quem ex gravi morbo decumbere rediens inde cursor nunciarat. Etsi igitur illo, qui Mosci admissionem anteibat, die princeps mihi oretenus mihi significasset novam intercessisse correspondentiam Cosacos inter et Tartaros, prout etiam Chamus amplissima legatione Chmielnieckium dignatus esset, ex eo tamen, quod hic legatum Mosci litteris suis comitantur, haud in obscuro est Cosakos priorem cum Moscis continuare amicitiam, nisi forte illud ex occasione itineris accederet, cum legatus Okrainam transire debuerit. De Tartaris omnino conciliandis iuxta cum R. Vra Mtte sentit princeps, at hoc commode fieri sine interventu pecuniæ non posse arbitratur. Igitur ex occasione talis iudicii de numeranda pro communi bono Tartaris pecuniæ summa principem sollicitare cœpi, remonstrans compendium, quod ille ex tradita Cracovia sentiret; cumque is sumptus bello præsentis impendendos opponeret, ego contra ingentium terrarum lucra exaggerarem, surdis quasi auribus omnia prætermittebat. Quamvis autem existimem, postinde principi pro communi interesse, et quod ipse Tartarorum incussionibus omnium maxime vicinus est, de pecuniario ad conciliandos illorum animos remedio cogitandum fore, prout etiam antea hujus rei mentionem sponte injecerat, sed pro rata portione de regno Poloniæ participantium contribuendum admoveat, non possum tamen Rex clementissime verbis satis exprimere, quanta sit ejus, ac plane fastidio tali indigna tenacitas, ut qui benevolentiam suam et amicitiam aliis etiam ære signato vendere non erubesceret, quemadmodum hoc S. R. Mtti Vrae ex relatione commissionis nostræ latius patescat, ac simul constabit: quæ nos circumstantes ad Cracoviam attribuendam difficultates adegerint. Quamvis etiam in tabulis foederis cedenda Cracovia ad illud præcipue tempus, quo principi pulsus inde hostibus ad urbem aditus erit facilis, accommodetur: putavimus tamen nec a R. Mtte Vra ob distantiam locorum tam cito assignationem impetrari, nec generalem Wirtzium aut quicumque gubernator foret, sine speciali mandato cum præsidio exire posse, quin de præiudicios, si quos animo concepisset, conatibus R. Mttas Vra interea temporis edoceri, et de majori assecuratione providere queat. Cæterum Serenissime Rex et dne clementissime, illud omnino indubitatum esse debet spem occupandi Cracoviam unicum ac præcipuum fuisse medium, quod principi festinatam expeditionem, ne urbs a Lubomirskio aut Leopoldo interciperetur, persuasit, absque ea enim si fuisset, neque ante consequutam

R. Mttis Vrä ratihabitionem, neque ante vernum tempus, quod malevoli maxime desiderabant, exivisset. Quod si R. Mttis Vrä litteræ novissime de 24-ta Octobris maturius accepissemus, nihil intentatum a nobis relinqui debuisset, ut ex uoluntate R. Mttis Vrä et cum definitis conditionibus Cracovia fuisset assignata. Dn. Wellingius iam ante festum Natiuitatis ad Cozacos properavit, et si recte calculum pono, nunc apud Chmelniecium erit. Quibus S. R. Mttem Vestram divinæ tutelæ ad quælibet prospera humillime commendo.

S. R. Mttis Vrä

humillimus subditus
Henr. Coelest. a Sternbach.

Datum Hidekuth ad montem Bitzkith (Beszkéd) in confinio Hungariæ versus Strigam, in castris Transylvanicis Ao 1657, 28. Januarii.

Postscriptum de 28. Januarii st. n.

Eadem occasione Serme Rex etc. ac dne clementissime qua præsentem Viennam mitto, accipio R. Mttis Vrä de 14-ta Novembris cum reliquis Wellingio inscriptis. Cum autem festinans Viennam cursor, tum Celsdnis suæ in Poloniam expeditio locum mihi non relinqvat dictas literas perlegendi, minus et ad eandem respondendi facultatem, debui saltem hoc ipso receptionem literarum contestari, atque una R. Mttis Vrä humillime significare, quod hoc ipso momento fines Poloniæ, quæ monte Betzkit terminantur, transeamus directe, si nihil impediatur ad liberandam ab obsidione Cracoviam itinere. Præcessit cum parte exercitus Backos Gabor, quem secutus est Keminy, qui firmato militibus transitu Strigam occuparunt, si forte necessum fuerit Cozacorum expectare adventum. Venit huc rumor ex Polonia Regiam V. Mttem inducias cum Polonis ad Paschæ festum pepegisse, quæ res principem mirum in modum perturbavit. Ego pro virili ex rationibus mihi succurrentibus factum negavi et ut posthabitis fatuis rumoribus intentioni insisteret, obtinui. Dat. ut supra.

Sacræ R. Mttis Vrä

Humillimus et observantissimus servus
H. C. v. Sternbach.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

5.

1657 jan. 27. (r. sz.) febr. 6. (u. sz.)

A svéd király a fejedelemez.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo Principi etc. Ragocio et salutem et prosperos rerum successus. Celsissime princeps, amice charissime. Literæ D. Vrä de die 12. Decembris proxime præteriti anni 1656. in castro Colosmonostar scriptæ unacum tractatu inter nostros et Dil. Vrä plenipotentiariorum die 6. ejusdem mensis concluso ante paucos dies Nobis redditæ sunt. Quemadmodum nunc inter antecessores nostros reges Sueciæ et Dil. Vrä majores, principes Transylvaniæ amicitia diu culta, eo provecta sit, ut ad ampliorem sinceri affectus et communis boni promovendi continuationem hæc circa præsens Poloniæ bellum armorum conjunctione inter Nos ambos roborata sit, necessitudini rei convenire arbitramur, ut de eo et Nobis et D. Vrä ex animo gratulamur. Et sicuti Dil. Vrä exercitus sui motione versus Poloniam singulare erga Nos sinceri animi argumentum declaraturam se pollicetur, ita eo ipso Nobis rem gratam et communi interesse dignissimam factura est. Nobis pariter nihil erit prius vel antiquius, quam pulcherrimi operis uberiorem profectionem quovis modo certatim procurare. In qua mutuae constantisque amicitiae gloria sicuti Deum speramus Nobis fautorem, ita eundem precamur Dil. Vrä proposita desiderato successu et mutua in gloriam nostram studia condigno effectu cœlitus beare dignetur. Quibus Dil. Vram divinæ protectioni commendamus.

Marieburgi d. 27 Januarii (u. sz. Febr. 6) 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. ltár Riksregistraturen.)

6.

1657 febr. 13.

Sternbach levele a királyhoz.

Præs. à Thorn 7. Martii S. V. 1657

Serenissime ac potentissime rex, et Dne etc. dne mihi clementissime.

Quæ Sacr, Regia Mttas Vra post 14-tam Octobris ultorius de 14-ta Novembr. clementer nobis iniunxerat, eorum

receptionem nuper ex Hidekuth 28 Januarii st. n. contestatus sum. Quemadmodum igitur Sacr. Regiæ Mttis Vräe mandata strictissima venerar memoria, ita non cessabo, ea quæ Sacr. Regia Mttas Vra circa traditionem Cracoviæ ad certam pecuniæ summam restringendam observari jubet, convenienti loco et tempore, cum rationibus insinuare. In reliquis autem punctis cum aliquid certi, nec a Sacr. Regiæ Mttis Vräe intentione alienum, jam sit conclusum (prout S. R. Mttas Vra ex tabulis Factorum, quarum copiam 30. Novembris humillime a Nobis transmissam præsentibus repeto, illisque adjuncta tractatum compendiosa narratione, clementer intellexit) ab ulteriori ejus agitatione mihi abstinendum erit. Quamvis et rationem pecuniæ desideratæ Sacr. Regiæ Mtti Vräe celare humillime non debeam, quod etsi iustissime postulatur, mihi tamen pro ratione belli, et circumstantiis actionum, Sacr. Regiæ Mtti Vräe per intercapedinem locorum, et minus tuta itinera, forte non patefactis, non nihil difficultatis habiturum videatur, non tantum ex ingenio principis pecuniam tenere amantis, sed imprimis, quod Cracovia per aliquot menses obsessa principis suppetias anhelare videatur. Würtius enim de 11. Februarii st. novi per expressum nunciat: Post sex septimanas finem sibi metuendam. Proinde principem sine intermissione commonefacio, ut quantocius in subsidium civitati veniat. Id quod ipse tanto nisu facere hactenus instituit, ut, spreis omnibus sibi obviantibus difficultatibus, profectionem eo cum summa festinatione continuet, ac propterea Leopolim & Samburium, accepto de non offendendo reversu, sine assultu præteribit. Veniet propediem ad principem cancellarius Hungariæ, legatus a cæsare missus cum muneribus, principem a Sacr. Regia Mtte Vra separaturus, idque ex litteris Nadasti comitis Hungari ad principem scriptis intellexi.

Sacr. Regiæ Mttis Vräe prospera successuum a Deo comprecans, humillima servitia mea commendo.

Sacræ Regiæ Majestatis Vräe

humillimus et subjectissimus servus

Henr. Cœlest. a Sternbach.

Dat. Strigæ 3/13. Februarii anno 1657.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

7.

1657 febr. 9. (r. sz.) febr. 19. (u. sz.)

A scéd kiraly Rákóczynak.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissime princeps, amice et federate charissime, Fœderi, quod cum Dil. Vra nuper inivimus, conforme atque adeo communi rei proficuum est, ut in hac locorum distantia, et hostium Nostrorum continuis molitionibus, sparsisque falsis rumoribus invicem nos de statu rerum certiores reddamus ut ita in commune consulatur, usque dum e propinquo consilia et arma sociare possimus. Obsidem ejus intentionis et fidæ correspondentiæ die 7. hujus mensis accepimus, D. scilicet Vrä literas, scriptas in ejus Castro Coles-Monoster die 28. Decembris proxime elapsi anni. Bene et prudenter fecit D. Vra, quod fidem non adhibuerit rumori, quem Poloni sparserunt de Nobis, quasi pacisceremur cum rege et republ. Poloniæ. Non equidem pacem et ejus negotiationem convenientem rejecimus unquam, aut nunc rejecimus, quinimo a primordio hujus belli et quoties ejus rei aperiendæ occasio nobis emersit, ostendimus Nos in pacem honestam et æquam esse pronos. Quam vero et superbe et præpostere Poloni se gesserint in hoc negocio, dicent illi, qui ad conciliandos belligerantium animos hic intervenerunt. Et quia exeunte præterito anno dicti conciliatores pacis non cessarunt urgere tractatus exordium, et Poloniæ rex Gedano quasdam conditiones, quæ hic sub Num. 1. extant, per Gallicos legatos Nobis misit, et hi instantissime congressum promotum voluere, responsum est a Nostra parte prout N. 2 indicat. Consensit rex Poloniæ, ut dns elector Brandeburgicus simul et conjunctim nobiscum tractaret, proposuitque pagum quendam insulæ Neringiæ ad congressum, sed secretum et particularem, ut insciis et inconsultis fœderatis pacisceremur; instabant conciliatores et alii interessati, ut in propositum congressum condescenderemus. Cum in eo sumus, ut respondeatur, accipimus copiam fœderis cum D. V. conclusi. Itaque quo major exinde nobis cura incumbit prospiciendi communi rei, quæ nos mutuo jungit, hoc intensius in declaratione, quæ sub N. 3. extat, postulamus non modo salvos conductus pro D. Vrä plenipotentariis, sed etiam præliminarium omnium contemplationem, antequam negotium principale inchoaretur. Inter præliminaria numeramus procuratoria. Bini Lubecenses congressus

in examinandis procuratoriorum exemplaribus frustra consumpti sunt. Et licet dubium Nobis adhuc sit, an rex Poloniæ nunc constituerit Nobis in suo procuratorio quoad titulos et insignia debite satisfacere: hoc tamen pro certo nobis constat, nullum adfuisse Reipubl. procuratorium, quum ordines regni Poloniæ et magni ducatus Lithuaniæ durante hoc bello nunquam in comitiis sint congressi, et sine reipbl. plenipotentia nihil inchoari, nedum tractari et perfici posse omnes Poloniarum rerum periti noverunt. Tractatu itaque ostitura* duo prævidimus: ab una parte impossibilitatem producendi reipbl. procuratorium, et ab altera parte obstinatum Polonorum recusationem salvi conductus pro Dil. Vrae plenipotentiariis. Quandoquidem ergo Poloni undique jactabant pacis amorem, et incautiores eorum fucatis rumoribus dementabantur, conciliatores vero negocium urgebant, ideo præviis supradictis conditionibus in congressum, sed solennem et apertum consensimus. Sed ubi rex Poloniæ vidit nos ad secretum congressum non propendere, sed Nostris æquis postulatis insistere, congressu repudiato et tota re neglecta Gedano discessit. Quemadmodum ergo et fœderis leges et interesse utriusque Nostrum requirunt, ut simul concludatur pax, ita ad hunc scopum semper collimavimus, et conferendo de congressu ostendimus, non posse negocium pacis principale nisi debito modo et præsentibus interessatis tractari et concludi. Oblectent se Poloni falsis rumoribus, et conentur alios decipere ostentatione sive coronæ suæ, sive fumo inanis pacis. Apud Nos ingeniorum ejusmodi actionumque peritos nihil agent, atque ideo apprime lætamur Dil. Vram pari sensu gaudere, et cum supra nominatæ literæ expediebantur, in procinctu suscipiendi bellum stetisse. Nos compositis rebus nostris et depulsis hostibus nostris ex Borussia, arma nostra primo quoque tempore in Poloniam movebimus. Et quia communis causæ interest, ut sciamus, quo D. V. dirigat iter suum, quandoque Krakoviæ esse constituit, amice requirimus, velit quam citissime Nos de omnibus certiores reddere. Quibus etc.

Mariæburgi d. 9. Februarii 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. ltár Riksregistraturen.)

* Igy. Valószínűleg e helyett: «tractatui itaque obstacula» stb.

8.

1657 febr. 9. (r. sz.) febr. 19. (u. sz.)

A svéd király Rákóczynak.

Carolus Gustavus etc. Celsissime princeps. Quemadmodum Poloni intenti sunt omnibus occasionebus, ut Nos a foederatis nostris et cumprimis a D. Vestra et Cozaeckis divellant, et divisus postea tanto melius imponant, ita omnibus artibus et minis etiam incumbunt dno electori Brandenburgico, ut eum a federe distrahant, et vires ita nostras enervent. Tantum vero abest, ut ullam Nobis dederit altememoratus dnus elector causam dubitandi de sua constantia, ut non satis animi ejus generositatem et consilia in publicam causam unice directa aestimare et laudare possimus. Ut autem in hoc bono proposito confirmetur, D. Vræ expendendum et considerandum relinquimus, anne placeat eidem Dil. Vræ, amica aliqua compellatione contestari erga altememoratam dnum electorem affectum suum in rem communem et simul hortari, ut in cœptis suis porro insistat. Intercedunt inter utrosque vestrum singularia amicitiae vincula, communio scilicet sacrorum et correspondentia ab antecessoribus usque culta et hactenus laudabiliter conservata, quibus nunc accedit communis hostis, et unum idemque studium in pacem. Non addimus plura in hanc rem argumenta, quam Dil. Vræ prudentia videat, quanto bono servire possit hæc contestatio.

Mariæburgi d. 9. Februarii 1657.

Carolus Gustavus.

P. S. Rex Poloniæ discessit Gedano 31. Januarii et declinaturus copias Suecicas ad Dirchauiam subsistentes, iter suum versus Lauenburgum dirigens, incidit in colonelli Archenbergii regimentum, quod Lauenburgii substitit. Cum Suecici in Polonos irruebant, tantus obortus est Polonorum terror, ut quo sive rex sive alii se verterent, non inconvenient. Rex per paludes et invia loca evasit, incolumis-ne, an aliquo accepto vulnere, nondum constat. Reliquorum quisque suæ salutis et fugæ prospexit, in peditatum totus Suecici militis furor incidit. Maxima peditum pars Lauenburgum ad Suecos concessit, potissimum illi, qui coacti Polonis servierunt.

Mariæburgi d. 9. Februarii 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

9.

1657 febr. 22.

Sternbach levele a királyhoz.

Præsent. Thorunii die 7. Martii st. v. 1657.

Serenissime ac potentissime rex et domine etc. Dne clementissime.

Interea dum inclusas de 3/13. præsentis mittendi occasionem anxie exspecto, accipio S. R. Mttis Vrae clementissimas de 2. 5. et 9. Decembris cum adjunctis duplicibus Chmielnicio inscriptis. Horum itaque missionem ita observabo, ut unas per Cossakorum generalem, Antonium Ydanouicii (?), alteras per principis cursorem deferendas procurem.

Memoratus Chmielnicius, quemadmodum ex literis ejusdem de 2. Januarii et 10. Februarii, quarum authographa mihi videre et legere contigit, intellexi, eo inclinatus: ne S. R. Mtas Vra cum Polonis ut hoste communi paciscatur. Optat autem, ut hoc fiat cum Moscho et rogat principem eo nomine apud S. R. Mttem Vram, ut intercedat; princeps vero idem serio velle videtur, motus inter alias hac ratione: quod, facta cum Moscho pace, per hunc Tartari afferendo Polonis auxilio retineri queant. Metuit autem hoc ad instantiam Polonorum et annuentiam Portaе futurum, cum hujus in itinere sit legatus cum hac instructione ad principem missus, ut cum rationibus et minis e Polonia revocet. Dedit autem hic suis in Transylvania relictis officialibus mandatum, ut legatum per devia circumducant, ne is Principem alibi, quam Cracovia reperiat.

Existimat enim princeps Turcam, re non amplius integra et fortuna favente, sibi non fore adversum: profuturum etiam communi bono, si S. R. Mtas Vra partem exercitus pro coniunctione mittat, ut pro necessitate exigente, terras proprias defendere et communi causæ consulere possit.

Quod meum tenue et humillimum super his iudicium attinet, video principem nimis esse meticulosum, neque rem tali exercituum numero animo pari aggredi, atque hinc ista de coniunctione consilia agitari. Putavit enim sibi Poloniam ingresso Magnates præcipue vicinos et inter has Lubomirscium amice obviaturos, cujus rei gratia omnibus clementiam obtulit. Jam vero secus fieri, et neminem præter singulos aliquot militum injuriis expositos acceptare oblatam clementiam videt, ac propterea de majoribus viribus sibi prospicere

intendit. 11/21. Februarii Præmisliam appropinquantes, de Cracovia ex terrore principis adventantis a Lubomirskyo relicta nuncium habuimus, ac simul indicia de ejusdem Lubomirscii, Potocii, Czarnieci et aliorum ad Sanum fluvium coitione, habitum inde cum ducibus Cosacorum et Walachorum me præsentem consilium et unanimiter placitum est, conjunctis viribus in hostem, si copiam sui facturus esset, ire. Igitur acies ita instruebatur, ut celsiss. princeps cum suo equitatu alam dextram, Cozaci sinistram ducerent, peditatu cum tormentis in medio positis et carragine ita ordinata, ut, si opus foret, illa etiam usui esse posset. Wallachi vero, quod illorum quartiria longius distarent, propere aciem sequi jubebantur. Celsissimi principis copias, quarum duces præter ipsum principem sunt Keminianusch et Backosch Gabor æstimabam ad — 18000 equitum et 5000 peditum, Cozacorum in acie stantium, et samopallis utentium 20000. Calones autem ad carraginem ab his relictæ, quorum non minor erat numerus, omnes eodem genere bombardarum instructi erant, nec minus viri pugnaces, quam reliqui. Wallachorum numerantur 6000. Instituta ad Sanum per cohortes præmissarias velitatione, hostes, quorum circiter 3000 fuere, abierunt. Utrum igitur indicia a captivis accepta vera fuerint, an talis hostium confluentia adhuc sperandus, proxima dies aperiet. Cum vero intelligerem principem etiam relicta Præmislia recta Cracoviam petere et videri saltem in possessionem illius civitatis venire velle forte lucra salis sibi applicaturus, intercessi ego, remonstrans: ibi jam non esse periculum moræ, debere ipsum Lancutum, quo se Lubomirsyus cum exercitu suo receperit, aggredi aut adversus Lithuaniam cum generale potissimum exercitus robur mittere: Sed obtinere nihil horum potui. Cogor autem fateri deesse hic tormenta muralia, qualia demum ex Patakino et aliis Hungariæ arcibus Kracoviam portari debent: sed maxime deficere consilium et forte e re communi fore: si S. R. Mtas Vra mittat aliquas cohortes quas (*igy!*) cum generali, qui actiones campestris consilio iuvare possit.

Poloni, adversæ partis more suo variis calumniis usi, principi præfigurarunt: S. Regiam Mttem Vram extrema nunc necessitate coactam cum Polonis transigere, velle tantum terrore principis pacem ab ipsis lucrosam extorquere, qua acquisita principem *sine remis in medio mari relictum iri, cum Svecus cum nullo principum, præterquam cum Gallo sinceram colat amicitiam*, prout Potockius aliquis talia ad aulam Suae Celsædñis perscribere non erubuit.

Venit 12/22 præsentis, cuius mentio in prioribus a me facta est, legatus cæsaris ad principem, comitatus a Ladislao

Rakocio principis patruele et romanæ religioni addicto, de cuius propositione et data ipsi a principe resolutione proximis litteris S. Regiæ Mtti Vrä humillime aperiam. Nunc quod præcipuum est meorum votorum, S. R. Mtti Vrä multijugas felicitates a divina clementia precor, regiæ gratiæ et favori memet ipsum humille insinuans

Sacræ R. Mttis Vrä

subditus et servus humillimus
Henr. Cœlestin. a Sternbach.

Datum in castris Transylvanicis inter Jaroslav & Przemisl. 12/22. Februarii anno 1657.

(A svéd kir ltár «Riksregistraturen».)

10.

1657 febr. 27.

Rákóczy levelei a svéd királyhoz s brandenburgi választóhoz.

Serenissime et potentissime rex domine colendissime.

Secundum promissum meum literis in Decembri datis Maiestati Vestræ testatum ingressus sum Deo auxiliante Poloniæ fines cum copiis meis in Januario, superatis vix superabilibus difficultatibus. In Stryi per aliquod tempus commorandi necessitatem talem mihi imposuit Kozakorum expectatio, cum quibus tandem uno ultra Præmisliam milliari unitis viribus huc veni, progrediarque quantocius in interiora Poloniæ, communi nostro bono promovendo unice operam daturus. Solutam Cracoviæ ab hostili exercitu adventus mei fama (quod literæ domini mareschalli ad illustrem dominum Wirtzium testantur) obsidionem vehementer gratulor, confusus divinæ bonitatis auxilio pari successu copias Polonicas mihi oppositum iri. Cancellarius regni Hungariæ Nitriensis episcopus ab imperatore ad me solennis expeditus legatus nudius tertius huc venit. Mihi hucusque per dei gratiam ad vota hæc expeditio succedit, successuramque tanto felicius Vestræ Maiestatis cooperante opera nullus dubito. Hic Maiestati Vestræ prosperissimam valetudinem successusque ad vota fluentes præcatus, favori me eius constanti intime commendo. Datum in castris ad Jaroslaviam, die 27. Februarii 1657.

Eiusdem Majestatis Vestræ

servitor paratissimus
G. Rakeczy mpr.

Postscriptum.

Non dubito quidem Vestrae Maiestati iam constare de meo in Poloniam adventu, qui fuit dies 27. Januarii * superatis summa cum difficultate passuum ac tempestatum obstaculis. Volens tamen satisfacere foederis conditionibus, festinavimus etiam ad solvendam obsidionem Cracoviensem, prout deo favente factum est, sic ut ipse dominus mareschallus se declaravit magnifico domino Wirtzio, iamque obviam nobis exercitus ille obsidens properabat, ego etiam illos libenter excipere volebam, sed iterum flexit versus Sendomiriam et Zamoscium, ubi cum generali Potockio se coniungere vult, qui etiam convocatis ad se tam ex palatinatibus, quam aliis militibus, conatur sese nobis opponere. Quos quidem aggredi vellem maxime, nisi penuria commeatuum in illis partibus, aquarumque obstacula impedirent. Quare de necesse cogor iter continuare versus Cracoviam, si media praeludantur illos aggrediendi. Vestra igitur Maiestas quantocius de dispositionibus suis me certiore reddere ne gravetur, ac etiam velit invigilare exercitui Lithvanico, ne se coniungere possit cum generali Potockio ac reliquis. Imperatoria Maiestas cancellarium Hungariae ad me expedit offerendo mediationem, multisque rationibus dehortando ad paciscendum cum rege Casimiro, *implicita etiam comminatione non caret legatio*,** simul intimans quod etiam cum Vestra Maiestate iam tractatus sub bona spe continuarentur cum Polonis. Nos nullum plane tractatum inituri sumus, nisi (si quando ita res cogeret) una cum Maiestate Vestra. In quo cardine versentur tractatus illi, Vestrae Maiestatis informationem diligentissime expecto. — (*A levél innen kezdve rejtelmes.*) Legationes ad chamum Tartarorum Portamque Otomanicam non sunt differendae. Credat Vestra Majestas, verendum esse, ne propter hanc Poloniae aggressionem coniunctionemque cum Majestate Vestra factam magna ditionibus meis ac confederatorum Palatinorum utriusque Moldaviae immineant pericula, imo iam etiam Chamo Tartarorum concessa est facultas Nos omnibus modis impediendi. Legatus etiam Turcicus ad me expeditus die 13. Februarii St. N. Venit in Transylvaniam illinc iter ad me continuans. Velim etiam scire, si hostis potentia in tantum excreverit, an Vestra Majestas possit partem aliquam exercitus sui ad Krakoviam pro conjunctione expedire. Caetera magnificus dominus Sternbach Majestati Vestrae uberius perscribet.

* Az Ossolinsky-féle másolatban 22. Febr. áll.

** A dűlt betűkkel szedett hiányzik az Ossolinsky-féléből.

Kívil: Præs. Thorn 7 Martij s. v. 1657.

(Eredetije a své dkir. államltárban. Töredékes másolata megvan az Ossolinski könyvtárban. Egy részét kiadta Rudawski is.)

Eiusdem ad electorem Brandeburgicum. Silentium nostrum rumpendo, cuius solam temporum iniquitatem, locorumque distantiam causam fuisse fidenter scribimus, ingressus nostri in Poloniam ansam nobis præbuit svasitque, ut Serenitati Vestræ iam pridem devotum affectum nostrum faceremus testatum, quem ut alias semper, ita occasione huiusce conatus nostri, qui ad communis causæ promotionem pertinet, iamque a nobis unice susceptus est, Serenitati vestræ probare parati sumus. Atque his valetudinem, successusque prosperrimos ex animo Serenitati Vestræ præcati, amica ei studia addictionemque nostram libenter offerimus. Datum in castris ad Jaroslaviam, die 27. Februarii anno 1657.

11.

1657 márcz. 11.

Rakóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Quamvis nullus dubitem dominum Stephanum Pileczky (nisi forte aliquo in itinere casu impeditus fuerit) iam pridem ad Mtem Vram cum literis meis pervenisse, ne quid tamen affectui officioque meo Mti Vræ debito desim præsentibus quoque Majestatem Vram compellare visum fuit. Pars exercitus mei, dum Pezeworzei subsistebam, obviam exercitui Quartiano a me missa eum ad Belgæarum prope Zamoisciam dissipavit ac in fugam coniecit, generali Potoczki equo prostrato(?), noctis beneficio, unacum aliquot senatorum ac officialium ægre elapso. Eodem tempore alia exercitus parte cum domino generali meo missa Præmisliam, præcipuis nobilibus ibidem inclusis ferocire ausam, ad deditionem compuli. Lancutiense fortalitium non inepte dehinc munitum cum ob defectum majorum tormentorum (quæ ob alpium, quas superare debui, asperitatem, viarumque insvetam altitudinem mecum ferre impossibile fuit) tum vel imprimis ob temporis (quod haud breve obsidioni huic impendendum erat) iacturam capta exustaque civitate velut rebellionis domicilio relinquere visum, sed maxime, quod vi fœderis inter

Mtem Vram et me sanciti ad conjungendas mutuo vires de summaque rei communi bono consilia quantocyus cum Mte Vra communicanda deproperandum duxerim. His in præsens Mti Vrae amice insinuans, Deum opt. Max. precor, ut Mtem Vram gloriæ dei communique nostro commodo incolumem quam diutissime præstet, faxitque, ut quamprimum coram testari possim, quam sim

Serenissimæ Mtis Vrae

servitor paratus
G. Ragoczky.

Datum in castris ad
Lancut die 11. Martii anno 1657.

(Eredetiye a svéd kir. Itárban,)

12.

1657 márcz. 5./15.

A svéd király Rakóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus; etc. Celsissime princeps, amice et fœderate charissime. Ex literis ablegati nostri ad aulam Dil. Vrae datis Hidekath ad montem Bitzkith non absque singulari gaudio percepimus Dil. Vram expeditionem iam in Poloniam maturasse. Igitur sicuti illa expeditio ne satis luculenter et de propenso erga Nos animo suo testimonium præbet, ita facere non possumus, quin Deum precamur ut hoc in nominis eius gloriam institutum opus felix sit et faustum adeoque ad optatum desideratumque exitum perducat. Inter reliqua vero ablegati nostri literarum contenta hoc quoque didicimus, quemadmodum ex Polonia rumores fuerint ad Dil. Vram portati de aliquo inter Nos et Polonos tractatu, et quod ad festum Paschatos induciæ pactæ sint; id quod potuisset animum Dil. Vrae nonnihil forsân perturbare, et devias de Nobis cogitationes generare, sed sicuti Dil. Vrae artes Polonorum obscuræ esse non possunt, qui non solum alibi similia pro versatili suo ingenio spargunt, ac nobis etiam imponere conati sint, quas legatis suis effecerint, ut inter Dil. Vram et eos bona vigeret correspondentia, nec haberemus, quod de effectû coniunctionis mutæ nobis promitteremus, ita dubitandum non est artificiose eandem telam eosdem semper continuaturos.

Apud Nos vero ingeniorum eorum et actionum peritos nihil efficient, nec locum ullum relinquimus iis, quæ per tam inanem sui oblectationem serunt. Hæc enim nullo ni-

tantur fundamento, et propterea facile per se evanescent. E contra vero, sicuti ab initio singulari affectu in Dil. Vram propendimus, ita eidem constanter inhærebimus, nec passuri sumus ulla vanitate Polonorum Nos ab instituto dimoveri, Dil. quoque Vram assecurantes, nullum Nos tractatum sive de induciis, sive de pace cum Polonis iniisse, nec inituros, nisi præsentibus nostris fœderatis et interessatis, ac proinde speramus Dil. Vram pariter sese in talibus gesturam, ut falsos rumores et fumos ventilantibus fidem non habeat, sed secundum tenorem pactorum inter nostros utrinque deputatos nuper conclusorum progrediatur, donec deus nobis copiam fecerit propius conveniendi, et eadem ex sententia utriusque nostrorum plane perficiendi. Nunc in procinctu sumus versus Lavitium, ut inhæramus vestigiis Casimiri, ubicunque deprehendetur, quo pariter vires eius divertamus, ne totæ in Dil. Vram incumbant, et præterea occasionem faciamus mutuis conciliis auxiliisque. Intererit autem ad consiliarum et actionumstrarum meliorem directionem, ut certiores reddemur, quam potissimam viam Dil. V. ceperit, cum alii eandem Zamoiskium, alii versus Cracoviam ivisse hic sparserint. Dabimus in omnibus operam, ut Dil. Vra ipsa experiatur, quanti commoda ipsius dignitatemque faciamus. Deum rursus obtestantes, velit Dilnis Vrae actiones prospero successu beare, in cuius divinam tuitionem commendamus. Dedimus etc. Graudentz d. 5. Martii 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

13.

1657 márcz 23.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex domine colendissime.

Cum mihi maxime sit voluptati creberrimum habere cum Mte Vra literarum commercium, cuius opera de rebus successibusque nostris mutuis communi bono possimus informari, significandum Mti Vrae duxi, me cum copiis meis Zaporovianisque prope Opatowi et ubi flumen Donjecz Vistola conjungitur, feliciter dei beneficio oppulisse. Hostis literis regiis evulgatis tam ex militibus quam e nobilitate ad Szoleo castrum ad Vistulam superius Casimiria situm convocatur, confluitque, cui profligando vel dispergendo commo-

dissimum visum pontem hic super Vistulam ad traducendum propere exercitum fabricare, quo in opere, quamvis militibus nostris parum hujus artificii gnaris, laborabimus. Nos certe, si hostis velit deo adjuvante acie cum eo experiri parati erimus, quod si nobis (præsertim ubi Lithwanicis Czarnecianisque ac ut perhibetur Moschicis viribus auctus foret) tota belli moles incumbere debeat non decet (?) Mtem Vram vires suas cum meis quantocius coniuncturam. Literarum domini Chmielnicky nobis nuper redditarum pro confidentia mea de Vra Mte benemerendi studio exemplar genuinum Mti Vrä mitto, ut ei perspectum esse possit, quo affectu in Mtem Vram ac comune bonum feratur. His Mti Vrä prosperrimam valetudinem successusque præcatus officia Ei mea quavis occasione contestanda defero. Datum in castris meis ad Otsinow die 23. Martii anno 1657.

Serenissimæ Mtis Vrä

servitor paratus
G. Ragotzky.

(Eredetije a svéd kir. államltárban.)

14.

1657 márcz. 19./29.

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo principi Rakocio etc. Celsissime princeps, Amice et fœderate charissime. Sicuti in nostris aliquibus superioribus Dilm Vram certiozem reddidimus, quod simul audiretur de adventu Dil. Vrä in Poloniam, Nos quoque nihil differemus ad eidem, quam fieri posset, citissime occurrendum, ita in itinere ac paucis nunc milliaribus a Lowitio constituti, conveniens arbitrati sumus, ut de eiusdem itineris nostri progressu Dil. Vrä notum faceremus. Interea huc pervenientibus, sparsi sunt sinistri et valde nobis ingrati rumores, sed, quod speramus et vovemus, falsi, de aliquo discrimine et iactura Dil. Vrä. Nos quemadmodum meliora semper Nobis a supremo numine promittimus, ita hos nuncios a quibusdam Polonis profectos esse nobis persuademus; vellemus tamen certo scire, ubi exercitus Quartianorum iam subsistat, quem ad Sandomiriam haecenus consedissee fama fuit; et cum nobis referatur, quod Pospolita sive collectio nobilitatis Petrikoviæ sese unire statuat, rationem bene subducere non possumus, an eadem ad exercitum, an vero ille

ad nobilitatem tendere proponat. Si vero prius facile iudicare possimus quod adversus Dilm Vram movere instituat, sic posterius in Nos indubie irruere contendent. Nos nihilominus in via nostra pergemus versus Petrikoviam, quo occasionem sub divino favore quæramus dictam nobilitatem dissipandi. In illo enim casu, quod exercitus coniunctus nobilitate ut in Nos eat, Dil. Vra iudicandum relinquimus, annon pertinere ad communis negotii promovendi successum existimaverit, ut relictis gravioribus impedimentis, cum exercitu suo hostem insequatur, aut si illud non placeat, saltem occupato certo aliquo loco, ubi tuto præcipuis suis copiis subsideat, quinque aut sex millia selectorum equitum Nobis obviam mittat, qui nullis impedimentis, aut sarcinis onusti, capta a sinistra parte Pilzæ via, Nobis die nocteque occurrant, et de Dil. Vra fusius Nos edoceant. Non enim in iis locis deerit ipsis informatio, ubi Nos reperiemur, qui ut superius diximus, studio eundi Patrikowiam ad dispergendum coeuntem nobilitatem, confidimus eosdem nobis feliciter coniunctum iri. Cæterum recommendamus Dil. Vrae ministerium generalis nostri vigiliam præfecti Wirtzii, qui sicut Polonorum militiæ adsuevit, et gnarus intentionis nostræ, in mandatis quoque habet, ut in commune bonum Dil. Vrae mentem nostram pluribus exponat, ita Dil. Vram nostro nomine fidem ei tribuere velle confidimus. Quod reliquum est, rogamus deum, largiatur Nobis utriusque successum et prosperitatem, in cuius protectioni Dil. Vram ex animo commendamus. Dedimus in castris ad Sobathla d. 19. Martii 1657.

Carolus Gustavus.

P. S. Dum hisce subscribimus, redduntur Nobis literæ Cracovia, quibus certiores reddimur, Dilm Vram transmissa Vistula movisse versus Opotoviam. Nobis iam non liquet, quam notitiam de hoste D. Vra hauserit, et quid pro bono communi sese effecturam speret. Cæterum simul hoc intelligimus, versus ea quoque loca, ubi D. V. deprehendi possit, movere, in animum inducimus, et propterea id hisce notificamus, ut videat Dil. Vra Nos paratos esse, quocumque loco commodum ipsi iudicaverit et Nobis significaverit, Nos cum Dilne Vra coniungendi, ut sic coniunctis viribus hostem vel aggredi, vel alias communi causæ prospicere possimus. Datum ut in literis.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

15.

1657 márcz. 20. (r. sz.) márcz. 30. (u. sz.)

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo principi Racozio etc. Celsissime etc. Supplicarunt Nobis a Dil. Vra cum literis missi et deputati Unitariæ religionis, Cracoviæ, ut cum intellexerint Nos vi fœderis inter Nos et Dil. Vram pacti eandem urbem in potestatem Dil. Vræ debere tradi, circa traditionem eiusdem, fidei et constantiæ eorum condigna haberetur ratio, securitatieque, quoad personas, bona et fortunas eorum, prospiceretur. Nos quamvis Dil. Vram absque hisce nostris illuc propendere non ambigamus facere, tamen non possumus, quin iustis eorum et humilimis postulatis annuentes, eosdem favori Dil. Vræ commendemus, a Dil. Vra amice requirentes, ut cum in semel nobis data fide perstiterint, ac mala nulla eo nomine toleraverint, dignetur Dil. Vra virtuti eorum et erga Nos meritis hoc pretii tribuere, ut iuxta tradendam supradictam urbem domus et bona eorum conserventur, nec patiatur, ut vis aliqua durante hoc bello iis inferatur. Cum primis singulari curæ Dil. Vræ insinuamus liberos et generum dni Mouschorosky generalis nostri vigiliam præfecti et D. Neumentii qui nobis semper adest, cum eorum domibus et possessionibus, ut sub protectione Dil. Vræ tuti vivant. Sicuti confidimus Dil. Vram æqua petentibus solo virtutis eorum amore hoc daturam, ita quin nostræ quoque recommendationi aliquid tribuat, nulli dubitamus. De cætero deum rogamus, ut Dil. Vram diu incolumem, et circa præsentia negocia prosperam conservare dignetur. In castris ad Sobatha d. 20. Martii 1657.

Carolus Gustavus.

E. Philipson.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

16.

1657 márcz. 26. (r. sz.) ápr. 5. (u. sz.)

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo principi Racocio etc. Celsissime princeps, amice et fœderate charissime. Ex

quo postremas nostras ad Dil. Vram in castris ad Sobata dedimus itineri nostro, uti tunc indigitavimus, institimus, cui sic favit Deus, ut secunda fortuna recuperata in transitu Petrikowia, huc salvi pervenerimus. Et quamvis in eundem diem, quo deberet nobilitas congregari, incidit et noster adventus et Petrikowiae subactio ac proinde congregatio illa nonnihil disturbata et irrita redita est, nihilominus constat eandem id operam dare, ut rursus congredi possit, cum rege vel exercitu sese coniunctura. Quapropter Dil. Vrae hoc significandum censuimus, ut mutuis consiliis et opera communis causae saluti et emolumento invigilemus; et ut hoc tanto facilius succedat, mentem et sententiam Dilnis Vrae intelligere vellemus, quo deinceps modo agendum existimaverit. Quod reliquum est D. Vram protectioni divinae commendamus. In castris ad Wloskova d. 26. Martii 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

17.

1657 ápr. 7.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Ut iunice in votis habui, quantocyus Matti Vrae conjungi, societatemque armorum meorum reipsa Mtti Vrae approbare, ita multum mihi gratulor me optatum nuper de prospero Mttis Vrae ac propinquant ad me adventu nuncium cum literis Mttis Vrae accepisse. Discrimen jacturamque meam quanquam a Polonis falso confictam vulgatamque Mtti Vrae ingratam fuisse gaudeo vehementer, gratiasque eo nomine Mtti Vrae refero, ac simul Mttem Vram prospera valetudine felicibusque successibus frui ex animo lætor. Poloni nuper duce mareschallo Czarneckioque, elevata prius adventus mei in Poloniam viriumque certitudine, dein cognito me cum parte copiarum Cracoviam, (ubi duorum duntaxat dierum spacio sum commoratus) abiisse coacto, ut jactant, decem circiter millium exercitu, ex aliquibus etiam nobilium Pospolitanorum constante, ad me invadendum properabant, Rakoviamque usque pervenerant. Sed accepto certiori de rebus nostris indicio, nihil plane morati, ut vix altero post discessum illorum die mihi de eo constitisset, subito sine tormentis omnibusque prorsus impedimentis die nocteque

refugerunt versus Janowiec et Tarlow agmine bipartito trans-
itum Vistulæ tentaturi, neque dubium est, uti ex captivis
liquet, eos jam flumen transiisse. Missæ quidem sunt expe-
ditæ ad eos insequendos turmæ, sed vix persuaderi possum,
trepidos et nonnisi fugam meditantes assequutum iri, quan-
quam si occasio ferat, unice mihi in votis est aleam prælii
cum illis quantocyus experiri. Interius dum de ulterioribus
hostium moliminibus certior fiam, ac aliis de causis unius
alteriusve diei spacio hic commoraturus, versus Janowiec
(tanquam locum, ex quo et conatus hostium observari, et
conjunctio cum Litvanico exercitu, et si id verum sit, Moschis
impedire commodius possit) cum copiis progrediar, ibi, vel
forte in itinere Mtem Vram advenientem excepturus, ac si
hostis copiam sui facturus sit, trans Vistulam etiam eum
pro communi bono sequuturus, quod tanto commodius ac
meliori cum successu promoveri posse certus sum, ut pri-
mum Deo prosperante arma mea Mttis Vrä armis conjun-
gam. Faxit divina bonitas, ut Mtem Vam incolumem conspi-
cere, eique mea studia et officia coram testari quamprimum
possim. Datum in castris meis ad Opatow sitis 7. Aprilis 1657.

Serenissimæ Mattis Vrä Regiæ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államlevéltárban.)

18.

1657 ápr. 11.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Literas Mattis Vrä ex castris ad Chmielnick datas, ut-
pote amicissimi in me affectus plenas gratissimo animo hodie
per manus illmi domini generalis Würtzii accepi. Quibus
quod Mttas Vra studium suum in castris meis assequendis
testatur, et ipse desiderio Mttis Vrä, tum meae in eam obser-
vantiae satisfactorius, statim post prandium iter capio, ob-
viam Mtti Vrä, ubicunque congregi licuerit, iturus officiaque
mea coram Mtte Vra testaturus. Quam ut divina bonitas
mihi salvam et incolumem conspiciendum præbeat, ardenti-
bus expeto votis. Atque his prosperrimam valetudinem, feli-
cesque bono communi successus Mtti Vrä precor, meaue
Ei servitia offero.

Datum ex castris meis ad Cmielow sitis, 11. Aprilis
1657. Serenissmæ Mttis Vræ Regiæ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államlevéltárban.)

19.

1657 ápr. 15.

Sternbach levele a királyhoz.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König etc. Allergnädigster Herr.

Bey heutiger auffwartung haben Ihr Fürstl. gnaden mir an die hand gegeben Ew. Königl. Maytt. mittelst dess Fürsten dienstfel. grüsses allerunterthänigst anzudeuten, dass es nicht undienlich sein würde, wan Ew. Königl. Maytt. durch dero schreiben, die absendung des H. Wellings, bey der Ottomanischen Pforten verkündigt, welches schreiben Er, der Fürst, durch eigene cursores befördern wolte, damit also, enzwischen das der Gesandter vff der reise ist, nichts præjudicirliches aldort vorgenommen oder gestalten werden möchte. Wegen der ratification lasset sich der Fürst gar willig vernehmen, und werde ich dieselbe allermächtigst vnd schleinigst zu befördern, mir unterthänigst angelegen sein lassen. Mitt herbeyschaffung der Völcker zum Crakowschen præsidio vermeinet Er nicht eher sich expediren zu können, als zukünftig dingsten, alsdan dieselbe ohne vorzug zu marchiret parat sein sollen.

Ew. Königl. Maytt. hiermit der getrewen vorsorge des allerhöchsten zu bestendiger gesundheit und allem hohen Königl. ergehen getrewlichst empfehlend verbleibe

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst und gehorsambster Knecht
H. v. Sternbach.

Cmielow. 5. April (régi sz., valóban 15.) Ao 1657.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

20.

1657 máj. 20.

Rakóczy a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex domine colendissime.

Acceptis heri vesperi Mttis Vrae literis, simul de hostium rursus trans Vistulam traiectione accepi. Doleo sane tam molesta cum exercitu a me itinera suscipi, sed longe magis, quod, factis tot jam itineribus, frustra laboremus, hostisque sua fugaci velocitate pugnae nobis copiam eripiat. Cosaci selectiores cum Moldavis et Valachis, certo hostis praesentia a me excitati ad me venerunt, cum quibus progrediar, de ulteriori interim belli progressu informationem a Mtte Vrae expectaturus. His Mtti Vrae officia mea constansque ad ei inserviendum studium meum offero. Dabantur ex castris ad Puilwo die 6. Maji 1657.

Majestatis Vrae

servitor paratos
G. Rakoczy.*A fejedelem sajátkezű utóirata :*

P. S. Rogo Mttem Vram, velit significare colloquium ubi habitura est cum electore, et quid de hoste intellexit; si scivissem Mttem Vam non discedere hodie ex haesternis castris, paratus fuisset adire. Arcem Krupensem, ubi maximus confluxus fuit nobilium, Cosaci subegerunt. Legati ab illis ad nos missi sunt; quid adferent, notificabo Mtti Vrae. Expecto reditum dom. excell. Felt-Mareschallci, infor[mationemque?] ulteriorem Mtis Vrae et contra nobilitatem ad Narev expediam.

(Ered. a svéd kir. államlevéltárban.)

21.

1657 máj. 12. (r. sz.) máj. 22. (u. sz.)

A svéd király Rákóczynak.

Nos Carolus Gustavus. Cels. principi Ragocio. Salutem, Cels. etc. Ex captivis, quos jam jam accepiimus, certiores facti sumus, quod explorandi causa decem centuriae sive compagniae ad cognoscendum a Gonsievio missae, fluvium Narvam circa urbem eodem nomine ibidem sitam transierint,

et versus Bielsko et Orla iverint, nostrosque et Dil. Vraë ibi collocatas salvaguardias interceperint. Cum vero satis informati simus, quod collecta undique multitudo se auctiorem dictus Gonsievius quotidie reddere annitatur, ac jam tam ab adductis captivis, quam a nostro locumtenente generali in Livonia, comite Magno de la Gardie constet eum non excedere quatuor millia hominum Dil. Vraë judicandum relinquimus, quid opus facto existimet, et annon arbitretur utile et proficuum fore, si Dil. Vraë mittere dignetur justum corpus militum ex suo exercitu, quod cum aliquibus nostrarum legionum sive regimentorum conjunctum eo tendat, ac vires Gonsievii in tempore disturbet et seget, priusquam invalescant, et sese cum Saphia unire queant. Sin vero hoc commodum videri non posset, rursus Dil. Vraë perpendendum committimus, annon conducere arbitretur, ut sufficiens hinc expeditioni numerus Cosackorum ad eos deturbandos et profligandos mitti possit, cum quibus et Nos in vicinia constituti aliquot nostras cohortes conjuncturi sumus. De quibus Dil. Vraë necessarium responsum expectabimus, qui de cætero Dil. Vram divinæ protectioni commendamus. In Ostrozana die 12. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. államltár Riksregistraturen.)

22.

1657 máj. 12.

Sternbach jelentése a királyhoz.

Allerdurchlauchtigster Grossmächtigster König etc. Allergnädigster Herr.

Wass Ew. Königl. Maytt. bey Ihr. Fürstl. Durchl. zu erinnern mir allergnädigste befohlen, solches hab ich bey überreichung Ew. König. Maytt. schreibens alerunterthänigst in acht gehalten. Wass noch dieses orts bey einem vnd andern punct auch in andern stücken resolviret worden, solches habe Ew. Königl. Maytt. mittelst diesem allerunterthänigst referiren sollen.

So viell nun die besetzung und fortification dieses Platzes anlanget, befinden Ihr. Fürst. Durchl. diese defectus, dass die wercke zum theill gar noch nicht angefangen, die übrigen unvolkommen, keine dienliche Stücke, darzu weder puluer noch Kugeln vorhanden, diejenigen Kugelln, so gefun-

den worden, zu denen gegenwerthigen stücken nicht gehörten, besondern entweder zu klein oder zu gross. Wan nun Ew. F. Dl. mit ihren fussvolcken, Stücken, Krauth und loth den ort versehen solten, wurden sie im felde zu einer hauptaction nicht capabell sein, deswegen Sie Ew. Königl. Maytt. dienstfreundtlich ersuchten, entweder mit etwas fussvolck, Stücken, puluer, bley und anderer zubehör zu assistiren oder (welches vff meinen eigenen vorschlag als von Ew. Königl. Maytt. darzu nicht instruiert geschehen) gefallen lassen, den ort allein zu besetzen und völlig zu fortificiren.

Unterdessen dass von Ew. Königl. Maytt. etwas gewisses hierüber resolviret würde, wolte Er die arbeit anfangen lassen, und nach möglichkeit die notthurfft herbey schaffen. Worbey Ew. Königl. Maytt. ich ferner allerunterthänigst anzeigen muss, dass diese leute sich gar nicht trawen in gehührender zeit bey der versicherung dieses Platzes etwas auszurichten, weil es ihnen sowol an capabelln leuten, als an denn obenangedeuteten mitteln ermangelt, und daher woll gern geschehen lassen möchten, das Er von Ihr. Königl. Maytt. vöckern besetzt und so lang erhalten würde, bis sie beqvemere gelegenheit hätten den ort unter Ihre defensio zu nehmen; ich habe ihnen aber uff diesen fallen bereits zu verstehen gegeben, wen Ew. Königl. Maytt. den ort fortificiren solten, dass dieselbe ihn auch alsdan usque ad eventum litis behalten würden.

Die separation der Armeen scheint Ihr. Fürstl. Durchl. insonderheit zu empfinden, so das Er im discours von dieser materie die augen nass zu machen begonte, vorgebend, dass unter seinen Vöckern daher einige diffidence wollen præsumiret werden; die vrsachen, warumb Ev. Königl. Maytt. sich in person nacher Preussen wenden wolten, wären dero-selben zwar allein bekand, der zustand aber dieser örter und der Polnischen Armeen wären beyden wissend, vnd hielte Er dauor weill der ruff zu Lemberg und Lublin gewesen, dass Casimirus mit 6000 man vff Lublin kommen würde, dass derselbe suchen wolte mit dem Potocky zuförderst, und hernach mit denn Tartarn, von denen ebensfals zu Lemberg gesagt worden, dass sie in der Moldau wären, zu conjugiren. Vff welchen fall Ew. Königl. Maytt. abreisen mit derselben aussführlich sich zu besprechen. Ich führte dagegen ein dass zwar Ew. Königl. Maytt. so absolute nicht beschlossen nacher Preussen zu gehen, besondern zuförderst den feind beobachten würden, gestalt auch dero intention des Fürsten desiderio so weit gemess, dass derselbe sich mit der Armee nacher Latowice oder Minsk zihen möchte, damit

vff allen fall die conjunction wieder geschehen könnte. Solte aber ein sonderbahrer casus Ew. Königl. Maytt. gegenwarth in denn Preussischen örtern erfordern, hätten dieselbe doch den H. Feld Marschall Steinbock mit einem ansehnlichen corpore den Fürsten zu assistiren beordert. Ew. Königl. Maytt. stelle ich allerunterthänigst anheimb, ob dieselbe allergnädigst belieben wolten irgendwo stehen zu bleiben, umb den Fürsten, welcher sich nach Ew. Königl. Maytt. zu sehnen scheint, durch ein privat colloquium zu contentiren.

Welcher gestalt Ew. Königl. Maytt. dem Gonsieffsky zu begegnen vor guth angesehen, solches läst der Fürst Ihn gar woll gefallen, weill Er aber vernommen, dass der Trompetter vom Sapieha zurück kommen, möchte Er zuuor dessen inclination gern vernehmen, damit nicht (wan derselbe sich accommodiren wolte) zugleich seine güter den meisten schaden leiden möchten.

Sonsten hatt der Fürst mir, sich fast beklagend, angedeutet, welcher gestalt eine gute anzahl wallachen sich von dessen Armee abgethan, vnd mit Ew. Königl. Maytt. forthgangen wären, welches vorgeben ich alsolbald vor eine finte gehalten, und dass Er von dem Cosakischen vorschlage etwass vernommen haben möchte, desswegen Ihm der Wallachen halber die opinion benommen, aber daneben angezeigt, was Ew. Königl. Maytt. bey denn voluntarijs Cozaxis begehren liessen. Worauff Er alsobald geantwortet, dass die Cozaken ohn sonderbaren befehl solches nicht thun dürfften, wie sie Ihm dan, als Er dergleichen an sie gesucht, solches abgeschlagen hätten. Demnach ich Ihm nun die möglichkeit der sachen, vnd dass sie ungebundene leute wären, remonstriret, daneben wie ich ihre parole bereits empfangen, angezeigt, hatt Er weiter nichts zu sagen gehabt, als: non faciat hoc Sua Mtas und solches zweimahl wiederholet. Es sind bald hieruff die Cozakischen officirer bey dem Fürsten gewesen, ob aber auch hierum rede gefallen, solches werde ich noch heute erkundigen.

Sonsten ist mir gestern bey meiner zurückkunft der Thrax Ferencz begegnet und hatt seine begierde Ew. Königl. Maytt. angebrachter massen zu dienen sponte contestiret. Stell zwar Ew. Königl. Maytt, hochweisem Urthell anheimb, ob indignante interius principe solches fortzusetzen sein, halte es aber dennoch allerunterthänigst dauor, dass Ew. Königl. Maytt. solches nicht zu unterlassen stehe. Einmahl darumb, damit der Fürst nicht die præsumption faste, als ob Er Ew. Königl. Maytt. allenthalben die hand binden wolte. 2. damit Ew. Königl. Maytt. die correspondance mit denn

übrigen alhier sich befindenden Cozaken unterhalten, und dieselbe vff besorgliche separation von den hungern, an sich halten könne. Weill doch 3. gestelten sachen nach die Cozakische adhaerence durabilien scheint, dan gewiss ist, dass in Siebenbürgen, vnd zwar in ipsa Alba Julia die Semenî mit des vorigen Wallachischen Weywodn Matthiæ daselbst gefänglich gehaltenen Consagvineo heimbliche intelligence gehabt, und über 100. derselben mit gedachtem gefangnen durchgangen, auch vorgehabt bey der nach die Stadt Weissenburg aller orthen anzuzünden.* Obgedacht Semenî haben mit einigen officirern der hiesigen Wallachen, unter welchen 3. brüder, deren schwester obgedachter gefagner im ehebett hatt, correspondiret, welche conspiration entdecket und einer derselben gestern handfest gemacht worden. Man hatt zu vermuthen, dass die hiesigen Semenî wissenschafft drumb haben, vnd was in Siebenbürgen vorgangen mit ihnen vor dero abreisen communiciret sey. Dieses factum hatt der Fürst mir secreto vertragen wollen. Ob ich nun woll hierbey suspiciren könnte, das solche confidente communication Ew. Königl. Maytt. bewegen sollte, durch dero Person vnd Armee den Fürsten wieder dergleichen beegnungen, die securitet von Brestie und wass dabey zu thunseyn, hochvernünftig judiciren.

Ein expresser vom Graffen Humanay aus hungern anhero durch Lemberg und Lublin kommand berichet, dass der Samoyscy sich aus der Stadt gemacht, vnd vff einen schlosse 6. meilen von dar belegen sich enthalte. Der alhier mit denn heyducken gelegene, und numehr in des Fürsten dienst sich befindende Capitain, hatt angezeigt, das die in Zamoisce liegende 400. heyducken sich ebensfals dem Fürsten accomodiren würden, nachdem mahl dero capitains einander zu Polen mit diesem eidlich verbinden. Der Potocky gewesener Palatinus Bracaviensis und Commandant zu Caminieć Podolsky ist todes verfahren. Ew. Königl. Maytt. an den H. General Majeur Wurtz abgefassenes habe ich durch des H. Orzechowsky diener, welcher von Lublin recta vff Crakow gehen soll, versorget.

Womit Ew. Königl. Maytt. der gnadenreichen beschirmung des Allerhöchsten zu gesunden und langen leben best aller selbst begehrten prosperitet getrewlichst empfohlen.

Ew. Königl. Maytt.

Allerunterthänigst getrewst vnd gehorsambster Knecht

H. v. Sternbach.

Brestie den 12. (új sz. 22.) May anno 1657.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

* V. ö. Barcsay Ákosnak márcz. 27-én a portai kapitihákhöz írt levelével, hol ez a dolog le van írva.

23.

1657 máj 19.

Rákóczy a svéd királyhoz.

Serenissime et potenme rex, domine colendissime.

Qvanqvam minutioribus negotiis illibenter Mttem Vram detineo, qvia tamen afflictis opem meam negare non possum, dabit veniam Mttas Vra, quod nunc etiam graviores Ejus curas interpellem. Duo illi nobiles a militibus Mttis Vrae capti, pro quibus heri apud Mttem Vram intercessi, deplorant miseri sortem conjugum suarum, quas ad castra Mttis Vrae miseram pro obsidibus lytri centum imperialium, qui ab illis poscuntur. Et quia maxima inopia ob omnia bona sua direpta, premuntur, Mttis Vrae clementiam me intercessore implorant, ut imbellis iste sexus dimittatur. Quod cum non dubitem me a Mtte Vra impetraturum, tum si id obtinero, gratulabor vehementer, me ista cura (cujus miseri isti homines assiduis apud me precibus causa sunt), liberatum iri. His Mtti Vrae cum voto perpetuae felicitatis officia mea defero.

Dabantur in castris ad Brzesce, die 19. Maji 1657. Serenissimae Mttis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

P. S. Duo spirituales personae abducti sunt a militibus Mttis Vrae ob non redemptionem campanarum, a castellano gubernatore et aliis subinde solicator. Rogo Mttem Vram, velit illos remittere. Judicio Mttis Vrae committo, quid debeant dare, cum paupertatem suam causant religiosi, ego ex mea bursa solvere pro illis paratus ero, quam sollicitationes illorum importunas ferre.

(Ered. a svéd kir. államtárban.)

24.

1657 máj. 13. (r. sz.) máj. 23. (u. sz.)

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsiss. principi Ragocy, salutem etc. Cels. princeps etc. Argumenta sincera inter Nos amicitiae, candidique Dil. Vrae animi vel exinde perspicere pos-

sunt, quod Dil. Vrae in re non suum tantum, sed commune etiam emolumentum et conjuncti operis successusque robur concernere nostrum consilium sententiamque rogare sustinuerit. Cujus confidentiae causam non possumus non singulares Dil. Vrae agere gratias, ac invicem polliceri non solum consilium, sed etiam operam nostram quamcunque et communi bono et statui Dil. Vrae augendo ornandoque impendere nobis licet. Quae vero et qualis super civitate et arce Brescianaensi nostra sententia sit, adjuncta charta seorsim Dil. Vrae aperimus, ut exinde quid boni in loci defensione, quidve adversi et detrimenti in ejusdem derelictione apparere possit, intelligatur. De Valachis et Moldavis ingratum nobis est, si quidquam actum sit, quod aut D. Vrae displiceret, aut ordine non fieret; Nos neque novimus tales in exercitu nostro esse, nec jussimus aliquos ab socio exercitu allicere, et si aliqua specificatio dari possit eorum, qui hic deprehenduntur, curabimus, ut Dil. Vrae satisfiat. Interim tamen si aliqui essent a sacramento militari liberi, quibus visum foret, disponentibus et concedentibus eorum generalibus, aut quorum refert, sed tamen cum scientia et communicato consilio Dil. Vrae in nostra servitia concedere, eorum oblata officia in communis boni usum non aspernaremur. De reliquo Dil. Vram protectioni divinae commendamus et felices successus apprecamur. In castris ad Ostrozana die 13. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

25.

1657 máj. 15. (r. sz.) máj. 25. (u. sz.)

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus. Celsissimo principi Racoci salutem etc. Cels. princeps etc. Perquam gratum fuit, quod Nobis a Dil. Vra noster generalis hospitiorum designatoris locumtenens de sufficienti praesidio Bresciae ad istius loci tam bene merentis certiolem custodiam imponendo narravit. Et sicuti apparet tam ex ipsius relatione, quam Cels. Vrae literis, Cels. Vram constituisse cum exercitu postero die pro meliori commoditate commeatus et pabuli versus Mielnick sese movere, eidem consilio et intentioni accedimus. Nos quoque crastina luce hinc versus Krzmin et Buchum migrare constituimus, quo sic ab utraque ejus fluvii ripa, nec tamen procul ab in-

vicem collocati, et necessarios Bresciæ commeatus invehî curemus, et per emissos exploratores ab omni parte de Gonsienfsii, aliisque hostium actionibus et propositis melius informati, de summa rei et communis causæ emolumento promovendo mutuum consilia capere possimus. Quibus Dilectionem Vram divinæ recommendamus protectioni. In castris ad Ostrozana d. 15. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

26.

1657 máj. 16. (r. sz.) máj. 26. (u. sz.)

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus. Cels. principi Rakocio, salutem etc. Cels. etc. Jam jam certiores reddimur, quod rex Casimirus magna parte exercitus sui Vistulam circa Czirsko transivit, unde e re esse existimavimus, ut hoc Dil. Vrä tempestive notificarem, quo ipsa quoque de eo informata, quod in rem sit, consulere possit. Proinde mittimus ad Dil. Vram generalis hospitiorum designatoris locumtenentem, ut de his pluribus Dil. Vrä referat, et quod nostrum consilium sit, exponat. Quibus etc. In castris ad Krzmin d. 16. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. Itár Riksregistraturen.)

27.

1657 máj. 20.

Rákóczy a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Optassem equidem, si ita Mtti Vrä visum fuisset, ut non externa tantum fortalitii Brestensis, sed interna etiam opera Mttis Vrä oculis simul mecum fuissent inspecta: sed cum ob subitum Mttis Vrä discessum id fieri nequivisset, lustrato hodie fortalitie isto, operæ precium existimabam ea haud mora Mtti Vrä aperire, qvæ ad loci istius munitionem sufficientem omnino desunt, seorsiva schedula descripta. Quæ cum ita se habeant, exacto Majestatis Vrä judicio ponderan-

dum relinquo, an isti defectus tam brevi temporis spatio sine Mttis Vrae auxilio a me suppleri possint, simulque vehementer oro, ut me consilio suo ac opera in iis benevole juvare velit. Quod tanto me facilius a Mtte Vra impetraturum confido, quod sciam, quicquid eo in passu pro commodum meo futurum sit, illud simul in bonum et interesse Mttis Vrae redundaturum: uti e diverso, si hostis loco isto potiatur, eumque muniat, mutui commodi nostri rationes interverti necesse foret. Non possum etiam omittere, quoniam Mtti Vrae significem, complures ex exercitio Moldavico, qui est in servitio meo, a quibusdam ex exercitu et nomine Mttis Vrae conductos ad castra Mttis Vrae abiisse, exemploque eorum plures forte idem meditari: quod cum sine scitu et mandato Mttis Vrae factum fuisse haud dubitem, enixe peto, ut Mttas Vra eosdem non acceptare, et ad vexilla sua redire mandet, neque permittere, ut in socio exercitu, qui dum mihi adest, Mttis Vrae simul usibus et commodis servire potest, aliqua, et contra officiales imprimis (quod metuendum queruntur) seditio oriatur. His Mtti Vrae prosperrimam valetudinem, felicesque bono communi successus intime apprecor, officiaque mea debita deferro. Dabantur in castris ad Brestiam, die 20. Maji, 1657.

Serenae Mttis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

P. S. Ignoscere velit Vra Mttas, quod molestaverim ratione illorum militum Moldavorum, de quibus ipsemet etiam dubito, an certo ad servitia Vrae Mttis se contulerint, prout illorum officiales praetendunt, vel vero juxta illorum consuetudinem ad quaerendas praedas divagantur, aut potius auferant ad alia loca, quoniam plures inter eos reperiuntur, qui antehac serviverant in Polonia; posito tamen casu, si absque Vrae Mttis et mea etiam dispositione ad castra ejusdem Mttis Vrae abiverint, ne recipiantur.

(Ered. a svéd kir. államtárban.)

A máj. 20-iki levél melléklete.

Annotatio tormentorum, colubinarum, pyrii pulveris, plumbi et globorum in arce Brestensi existentium.

Inprimis in arce Brestensi reperitur unus et integer orbis plumbeus, dimidiati orbis duo, et frustula novem.

Deinde pulvis pyrius in fornice quadam servatur septem tonnis, qualibus cerevisia infundi solet.

Item ibidem muskettarum globi numerantur 3000.

Tormentorumque et colubrinarum globi ferrei 200.

Circumeundo autem a turri usque ad eandem turrin, in propugnaculis cernere est tormenta 2. colubrinæ æneæ 18. ferreæ 8.

In arce area jacet corruptum tormentum 1.

Colubrinæ æneæ etiam fractæ 2.

Et ferreæ perinde ruptæ 3.

Ibidem in arce habentur bombardæ (colubrina minores, et Musketta majores, quas portare non solent, nos Hungari Szakallos vocamus) cum suis lectis ligneis numero 31. absque lectis ligneis 6.

Circa civitatem denique in propugnaculis sunt colubrinæ æneæ 8., ferreæ 4. et bombardæ nunc circumscriptæ (Szakallos vocatæ) 4.

In munienda Brestia considerationes sunt hæc.

1. Locus quamvis natura, arte tamen fere ulla munitus, ita ut opera incepta tantum abest, ut ad defensionem essent proficua, ut potius illa destrui majori ex parte debeant, et denuo erigi, quod fieri cito non potest, prout sua Mttas informabitur per generosum dñum locumtinentem qvartiriorum magistrum.

2. Tormenta pauca, parva sunt reperta juxta inventarium inclusum, sed globi, pulvis tormentarius in quantitate minima, plumbum exiguum, funiculi nulli; ad tormenta illa conformes globi mihi etiam desunt. Si autem propria tormenta dereliquero hic, pro campo vel obsidione aliqua carebo; prout etiam copia pulveris et funiculorum ad utrumque usum sufficientia mihi desunt.

3. Præsidium si magnum ordinavero, ob defectus supranotatos sustinere obsidionem non poterunt, et prout Poloni nunc, ita nos etiam illos amitemus milites. Si parvum præsidium, illud non multum poterit efficere, præsertim in distantia exercituum nostrorum.

4. Etiam commeatus, præsertim sal, et alii generis vix acquiri poterit.

5. Visis istis defectibus et quidem vix reparabilibus, etiam mag. dn. Niemericius recusat pro nunc suscipere hoc onus gubernationis, quo renuente tanto magis, imo etiam si acceptaret, sibi adjungendos officiales idoneos in exercitibus meis habere vix possem, abscedente autem sua Mtte etiam ex exercitu suæ Mttis, si quibus carere potuisset sua Mttas, jam rehabere difficile videtur.

6. Morari hic nobis cum exercitu est difficile, tam pro

eo, ut in his partibus commeatus ne penitus et omnimode consumeretur, quam etiam quod nihil certi de hostibus Volhiniam et Czenstocoviam versus se conferentibus, de rebus Cracoviensibus, Hungaricis, Transylvanicis, Valachiarum, et Turcicis, Tartaricisque, nec non Kozacorum, etiam hic loci intelligere possimus.

Super his igitur, ac aliis etiam rebus statum hunc modernum concernentibus, consilium simul, ac in quibus placebit, succurrens medium a sua Mtte spe indubia expecto, nihil expensis ac quibusvis laboribus meis parcendo, modo sciam, unde et qualiter de his providere, et defectus supplere possim.

28.

1657 máj. 22.

Rákóczy a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Quemadmodum ex toto mutuo inter nos initi federis, pacto, singularem Mttis Vrae affectum luculenter agnosco, ita discessum hunc Mttis Vrae (quicquid alii suspicentur,) non alio fine, quam bono communi promovendo, ad hostiumque ultra Vistulam, auspiciis Czarneckii, et quod passim fertur, fama adventus Casimiri regis sese colligentium conatus reprimendos susceptum interpreter. Quamvis autem non dubitem Mttem Vram sublimi iudicio omnia rerum momenta pensitare, tamen, si, ratione belli ita dictante, Mtti Vrae plus ultra recedendum foret, non alienum a mutuo proposito futurum puto, tam Litvanico exercitui cum Moschorum, quam Polonico cum Tartarorum auxiliis, quorum spem nondum hostes abjecerunt, invigilandum esse ut, si utrumque, vel alter utrum periculum immineat, Mttas Vra vires suas cum meis ex facili conjungere queat. Cui efficiendo commodissimum foret, si pons per Vistulam loco aliquo intermedio et opportuno sterni posset quantocyus; cujus beneficio vel Mtti Vrae ad me, vel, si ita res postulet, mihi ad Mttem Vram haud difficilis pateat transitus. Arcem et civitatem Brescianensem Mttis Vrae commendatione, et merito suo considerabilem, quantum in me erit, munire et praesidio firmare animus est; hoc tantum unice peto, ut me Mttas Vra cum salubri consilio, tum necessariis ad fortaltium hoc firmandum rebus juvare velit: diminuto enim tam validis praesidiis imponendis exercitu, detractaque non exigua

munitiois parte, quid mihi ad campestrē pugnam, arces-
que expugnandas reliquum sit futurum, Mtti Vrae cogitandum
relinquo: quae, aliaque, quia de iis uberius cum magnifico
domino Coelestino contuli, plenius idem Mttis Vrae residens
Mtti Vrae per literas explicabit. Atque his Mtti Vrae officiorum
meorum promptitudine commendata, deum Opt. Max. ex
animo precor, ut Mttē Vram gloriā suā promovendā, com-
munique atque adeo orbis Christiani bono quam diutissime
incolumem praestet, mihiq; eam in tali, quem precor, statu,
quo citius conspiciendam praebet. Datum in castris ad
Brestiam, die 22. Maji 1657.

Serenitatis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Fred. a svéd kir. államtárban.)

29.

1657 máj. 24.

Rákóczy a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.
Quemadmodum pro informatione de rebus seitu dignis
debitas Mtti Vrae ago gratias, ita, quamvis dispositiones huic
loco necessarias nondum plene perfecerim, non ultra hic
moraturus, cras deo volente cum exercitu meo versus castra
Mttis Vrae movebo, et quomodo iter factururus sim, uti et de
aliis omnibus, per literas subinde cum Mtte Vrae comuni-
cabo. De quibus vero mecum Mttas Vrae per literulas con-
tulit, quia uberius cum mag. domino Mttis Vrae locumte-
nente quartiriorum magistro de iis sum collocutus, sensum
meum oretenus Mtti Vrae explicabit. Atque his prosperrima
quæque Mtti Vrae compræcatus, officia Ei mea defero, brevi
coram Mtte Vrae contestanda. Dabantur in castris ad Bre-
stiam, die 24. Maji 1657.

Serenitatis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

Postscriptum (a fejedelem saját kezével írva).

Serenissime et potentissime rex.

Jam venimus ad istas partes, et cras ad Janoviam con-
descendemus; parati sumus exequi Mttis Vrae voluntatem,

dummodo de iis certiozem fecerit; si vero Mtti Vrä visum fuerit Bugum non transgredi aut transgredi, id etiam significet, ad omnia paratos conföderatos nos experietur. Propter commeatum istas partes tenere commodius foret, peditatus et armada ad castra Mttis Vrä ultteriores partes fluvii tenebit, si vero Mttis Vrä visum et pro bono communi fore videbitur Mttis Vrä exequi voluntatem, cordi(?) est propius(?) adire Mttem Vram et felici omine precor. Cujus

d. 25. Maji 1657.

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államltárban.)

30.

1657 máj. 25.

Sternbach jelentése a királyhoz.

Allerdurchlauchtigster, Grossmächtigster König etc. Allergnädigster König.

Ew. Königl. Maytt. allergnädigste ordre habe von dem H. Oberl. Montaigne mit allerunterhänigsten respect erhalten, und weill eben damahls die besetzung mit 1500. Man, darunter über 150. Reuter sich befinden, unter Commando des Obristen Gaudi bereits verfüget gewesen, von solchem punct keine sonderliche meldung mehr thun wollen, zumahlen der Fürst das übrige alles zu einen Congress mit Ew. Königl. Maytt. so er künftigen Sontag zu erhalten vermerinet, verschoben.

Wass ich mit Ihr. Fürstl. Gn. wegen der Cossacken geredet, solches hatt Mons. Montaigne mit angehöret, vnd ist in universum der Fürst zu keiner rechtschaffnen resolution zu bringen, sagte, das Er zwar Ew. Königl. Mtt. nicht verwesen wolte ex voluntarijs Cosacis einige tausend in dero dienste zu nehmen, den Fransiscum Servium aber wolte Er nicht dimitiren, weill derselbe Ihn (welches doch nicht gestanden wird) specialiter obligiret. Zudem hätte Er vor diesen nur etzliche 100. solcher gestalt von ihnen begehret, welches Ihm aber abgeschlagen worden. Im fall nun Ew. Königl. Maytt. dergleichen verstattet würde, müssen sie es Ihm, dem Fürsten, auch nicht abschlagen. Ich hatte enzwischen einen zu denn Cossaken gesand, welcher der abrede nach dieselbe registriren vnd mit ihnen zu Ew. Königl. Maytt. Armee

gehen sollen, es war aber durch den Fürsten alles umbgestossen. Welches Ew. Königl. Maytt. ich hiernechst allerunterthänigst umbständlicher berichten wil.

Diejenigen Cosaken, welche mit dem H. Gen. Maj. Wurtz nach Crakow gewesen und von denselben nebest andern vff party nacher Czenstochav commandiret worden, sind eigenwillig dauon gangen vnd über Lublin anhero kommen, berichten, das der König Casimirus annoch zu Czenstochav sey, zu Lublin hätten sie sich etwas vffgehalten, da sich in der nähe 12. Polnische fahnen sehen lassen.

Ew. Königl. Maytt. empfehle ich hiermit der getrewen vorsorge Gottes zu allem hohen gedeyen vnd verbleibe Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst und gehorsambster Knecht
H. v. Sternbach.

Brestie 15/25 May. Ao 1657.

(A svéd kir. ltár »Riksregistraturen».)

31.

1657 máj. 17/27.

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus. Cels. principi Georgio Rakocy etc. Salutem etc. Cels. princeps. Quæ res heri Nos commoverat, ut cum exercitu in hæc loca progredieremur, non dubitamus nostrum gen. hospitiorum designatoris locumtenentem Dil. Vrä iam retulisse, nimirum, quod aliquot hostium Vistulam transgressis, inter Nos et marchionem Badensem, quem cum quibusdam cohortibus versus Nowodwoor præmissimus, intercedendi copiam fieri noluimus, ne illa pærogativa detrimenti aliquid Nobis inferri posset, quemadmodum nunc etiam constat legionem Wisnewitzky transiisse et ab hac parte circa Garvelin subsistere. Quoniam etiam narratur Nobis, Czerneckium ipsum circa Lovitium sese continere, ac oppugnationem istius loci minari, Nostra multum interest, eo animum convertere ac providere, ne talis locus periculo objiciatur. Interim relinquimus Dil. Vrä iudicandum, annon circa Mielnick tamdiu consistere eidem placeat, quoad Nobis hic certiora de propositis hostium explorare licuerit. Quæ simul nacti fuimus, non differemus eadem Dil. Vrä impertire, ac quid facto opus arbitrati fuimus, in tempore communicare, ac rursus Dil. Vrä sententiam expectare. Cui Divinæ

tuitioni ex animo commendatæ prospera rerum omnia apprecamur. In castris ad Wangeron d. 17. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

P. S. S. R. M. Quo viciniore invicem simus et de re communi consilia cum Dil. Vrae conferamus, constituimus volente deo crastina luce ad Krzmin reverti, ubi amplior Nobis colloquendi copia fieri potest.

(Svéd kir. ltár Riksregistraturen.)

32.

1657 máj. 27.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime. Tardioris paulo fortasse discessus hinc mei, non aliam velit Mttas Vra putare causam, quam, (quod celare Mttem Vram non mihi visum fuit) præter præsidii Brestianensis dispositionem, Cosacorum etiam importunam et plane intempestivam requisitionem, ut eis liceret plausibili prætextu ad sedes suas remigrare. Quod cum permittere nequaquam potuerim, tandem adventu ad me hesterno ductorum exercitus illorum obtinuerunt, ut (quod re ipsa fuit) curruum suorum ingenti præda onustorum bonam partem, cum aliqua militum manu præmittere ipsis in Ukrainam liceat: Eam ob causam hodie nonnisi paulo ultra Janow, unde illi currus istos mittere volunt, castra mea versus Mttem Vram movere potero, ita tamen, ut relictis impedimentis, possim inde ad Mttem Vram pro consilio de summa rerum communique commodo capiendo excurrere. Interim, quia dnus generalis major Niemericz hac dimissionis curruum Cosacorum occasione ad dominum Chmielnickium in Ukrainam negotiorum suorum causa abire cupit, si quid ei Mttas Vra forte ibi tractanda committere debeat, ut id haud mora fieri possit, Mttem Vram rogo. His Mtte Vra divinæ providentiæ commendata, in præsens ei studia officiaque mea debita defero. Dabantur in castris ad Blonie, die 27. Maji anno 1657.

Serenitatis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államtárban.)

33.

1657 máj. 18/28.

A svéd király Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus. Celsissimo principi Rakoeio salutem etc. Cels. princeps etc. Revertentibus, ut heri scripsimus, nobis versus Crzeminum, exhibitæ sunt Dil. Vrae litteræ exaratae in castris ad Boloniæ die 27. hujus st. n. pro quibus et communicatione in iisdem facta singulares Dil. Vrae agimus gratias. Gratum nobis est, quod res Cosacorum sit composita et sedata. De nostro campi mareschallo Steenbok certiores redditi sumus, quod adeo procul non sit, ita ut eundem apud Nos crastino die, volente deo, aut perendie omnino simus habituri. Tormenta vero, quæ partim Mariæburgo, partim Thoranio adducuntur, quia graviora sunt, lento pede versus Novodwoor sequuntur. Interea quæ communis causæ emolumento inservire possunt, parati semper erimus et consilia et operam nostram commodare. Qui Dil. Vram etc. In castris ad Krzmin d. 18. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. ltár Riksregistraturen.)

34.

1657 máj. 28.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Gratias ago Mtti Vrae, quod me de hostium conatibus deque Casimiro rege per Vistulam transeunte reddiderit certiolem: Atque utinam tandem aliquando nobis Polonorum daretur copia, fortasse possemus divino auxilio successum prosperum brevi nobis polliceri; qua de re pluribus cum magnifico domino Cœlistino contuli, ut id uberius meo nomine Mtti Vrae communicet. Si quid porro de statu hostium, aliarumque rerum Mttas Vra perceperit, ut me participem facere dignetur, oro. His Mtti Vrae prosperrima quæque ex animo precati officia Ei nostra studiaque deferimus. Dabantur in castris prope Niemerow, die 28. Maji 1657. Serenitatis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államltárban.)

35.

1657 máj. 29.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Literas Mttis Vrä 17. Maji stylo veteri datas hodie secunda hora pomeridiana accepi: quocirca non mihi imputandum velim, quod hodie Mttem Vram non accesserim: sed cras, ejusdem voluntati me attemperando, summo mane iter ingressus, relictis post me senturi(?) progressuris impedimentis, Mtti Vrä me sistere adnitar, pro capiendo de communi bono cum Mtte Vra consilio: Quam ut salvam et incolumem invenire liceat, Deum oro, eidem inpräsens studia officiaque mea deferendo. Dabantur in castris ad Menurow die 29. Maji. 1657.

Mttis Vrä

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Fred. a svéd kir. államltárban.)

36.

1657 máj. 20/30.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo principi Ragosky etc. Cels. princeps etc. Non dubitamus constare Dil. Vrä, ob quam causam Nobis visum fuit cum exercitu nostro in hasce partes movere, quandoquidem id quod antea suspicabamur, certis jam nunciis et argumentis edocti simus, quemadmodum ex quo Vistulam transivimus, nobilitas ab altera parte istius fluminis, accepta coëundi facultate et presente Czerneckio, sese collegerit. Interest vero communis rei, ut si illud malum in herba opprimi debeat, et disturbentur hostium conatus, priusquam vires acquirant, ut eo Nos mature convertamus, demusque operam, ne inter Nos et Dil. Vram intercedere et correspondentiam mutuam impedire possint, quemadmodum de hisce et aliis ablegato et residenti ad aulam Dil. Vrä nostro pluribus coram exponendis in mandatis dedimus. Et sicut non ambigimus, quin pro amicitia et conjunctione nostra Nobiscum Dil. Vrä in communi opere respon-

dere non supersedeat, ita civitatem et arcem Brescianensem Dilnis Vrae curae cumprimis recommendamus, quo praesidio et necessariis in omnem eventum bene prospiciatur locus, qui statui Dil. Vrae et communi causae in futurum non exiguo usui esse possit. Et quanquam nunc pro nostra persona discedamus, non vero tam procul cum exercitu nostro erimus, quin cum necesse fuerit, praesto simus. Quemadmodum autem in jucunda et grata memoria tenebimus conjunctione cultam inter Nos consuetudinem, ita Dil. Vrae confirmamus curae et cordi nobis semper futurum, quidquid statui Dil. Vrae vel communis boni successui et conservationi conducere arbitrati fuerimus. Speramusque futurum, ut brevi cum plena gloriae et secundarum rerum expectatione et satisfactione mutuaque aggratulatione rursus congregi queamus. Quod ut fauste ac feliciter fiat, deum omnipotentem ex animo precamur, ut Dil. Vrae prospera rerum incrementa et diu superstitem vitam largiri dignetur. In castris ad Teladiae positis die 20. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. államltár Riksregistraturen.)

37.

1657 máj. 24. (r. sz.) jun. 3. (u. sz.)

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus. Cels. principi Ragocy etc. Salutem. Cels. princeps etc. Non possumus intermittere, quin Dil. Vram certiores faciamus, quod hic a marchione Badensi informati simus, quod hostes magno numero Vistulam inter Thorunium et Ploscum transgressi, tormentis Nostris insidiari instituant. Cum vero ob multitudinem collectam dictus marchio absque expressis nostris mandatis merito deliberarit, an eos aggredi e re esset, proinde sicuti hanc occasionem commodam fore speramus aliquid boni contra communem hostem efficiendi, ita fixum est, Poltoviam ad dictum Marchionem festinare, ita ut crastino mane ibi esse possimus, ac sic inherere hostibus, quo Nobis copia fiat eundem ad aciem et conflictum obligare. In tali negotio utiles Nobis forent aliquot cohortes leviores, quas a Dil. Vra impetrare non dubitamus. Requiritur igitur amice Dil. Vram, ut pro hujus propositi nostri feliciori conatu velit Nobis tria aut quatuor millia equitum, vel praeter propter mittere, qui huic

usui prompti mox per diem ac noctem, celeritate enim opus est, rectissima via Poltoviam, et vestigia nostra subsequi possunt. Relinquimus autem Dil. Vrä commoditati, an ipsa cum exercitu suo interesse cupiat. Videmur enim jam commodam nacti occasionem, quam e manibus elabi consilium non esset: campimareschallo nostro Stenbok pariter mandavimus ut quantum posset, nobiscum sese conjungeret. Deus largiatur operi prosperum eventum, in ejus protectionem etc. Bruk d. 24. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. államltár Riksregistraturen.)

38.

1657 jun. 3.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex.

Literæ Mttis Vrä hodie scriptæ hora noctis II. sunt reditæ; nihil magis gratum esse potest, quam pro gloria Mttis Vrä pugnare et communi bono itaque non alium, sed me ipsum volo præsentare Mtti Vrä contra hostem, et mane relictis impedimentis et peditatu equitatuque cum selectioribus copiis unacum excell. marschalcho itineri me dabo; quamquam rursus insperate rebellio orta est inter Cozacos, qui officialibus parere nolentes reditum parabant, et castra mea non sunt secuti. Quorum intensionem dum Hetmannus hora 12. pomeridiana significasset, tribus milliaribus distantes a castris meis, ad illos expedivi dominum Cœlestinum et Nemicum, qui hac hora nunciavit spem habere illos ad meliora consilia adducendos. Ad illos etiam statim expedio, cum selectioribus sequantur me. Opto felicem me posse videre Mtem Vram. In castris ad Grod 3. Junii 1657, hora noctis 12.

Mttis Vrä

servitor paratus
G. Rakoczy.

Hátirat: Præs. hgn. Granocyn den 27. Maji 1657.

(Ered. a svéd kir. államltárban.)

39.

1657 máj. 25./jun. 4.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Cels. principi Rakocy, salutem etc. Ob quas causas in hæc loca festinandum Nobis duximus, heri ad Dil. Vram quidem scripsimus, nunc vero ab exploratoribus reversis certius informati sumus, quod aliquot hostium cohortes quidem Vistulam transierint, atque adeo, unacum Czerneckio reliquos, quorum signa ab altera parte nostri conspicati sunt, transmigrare in animo quoque habuisse certum est, quos ad decem fere millia hominum fuisse, Nobis tamen vix credentibus, refert. Sed cum deprehenderint, marchionem Badensem decrevisse eos, qui transmiserunt, aggredi velle, non solum qui ab altera Vistulæ parte fuerunt, consilium mutarunt, sed etiam hi, qui transgressi erant, rursus eo, unde venerant, sese receperunt, id quod in tempore Dil. Vre significare voluimus, ne Dil. Vra cum exercitu præter suum commodum maturet, aut copias huc mittere necesse putet. Cæterum Nos referimus in illud, quod inter Nos coram conventum et propositum est, ut scilicet præmisso nostro campimarschallo, pons primo quoque tempore efficiatur, quo in communis causæ propositum salubriter destinata effectui jungi queant, quandoquidem quæ ex Borussia expectavimus tormenta, iam appropinquant, et paucis saltem miliaribus abhinc absint. Quibus etc. In castris uno miliari a Poltovia locatis die 25. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. államltár Riksregistraturen.)

40.

1657 máj. 28./jun. 7.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. celsissimo principi Ragocy etc. Salutem. Cels. princ. etc. Quod Dil. Vra non gravata sit sicut antea sæpe, ita ex castris ad Pnilivo positus literis suis nos invisere, pro eo meritis Dil. Vre agimus gratias. Et quoniam non dubitamus, ad Dil. Vram nunc rediisse campi marschallum nostrum, comitem Steinbock, ei in mandatis dedi-

mus, ut Dil. Vraë pluribus exponat, quæ mens et intentio nostra sit de ulteriori belli progressu et promotione. Interea cum domino electore Brandenburgico Nidenburgi, aut in ejus vicinia colloquium instituere decrevimus, et propterea quam commodissimum arbitramur Plotski vel Thorunii, aut in harum civitatum propinquitate subsistere, quoad de alter memorati domini electoris voluntate et instituto certiores facti fuerimus. Optassemus, ut id fieri celerius et minori cum temporis impendio potuisset, quemadmodum etiam antehac literis nostris id conati sumus, quas cum comite de Waldek misimus. Sed sicuti ille Waldek fama hostium super Vistulam transmissorum Poltoviæ in hesternum usque diem retardatus est, ita necesse nobis est expectare, donec inde responsi aliquid retulerimus, secundum quod Nos dein conformare possumus. Cæterum simul atque sive de hostium actionibus, sive de aliis ad salutem communem facientibus Nobis quidpiam innotuerit, pro ea, quæ Nobis cum Dil. Vraë intercedit, et animorum et armorum conjunctione non differemus Dil. Vraë condignam notitiam impertire. Cui de reliquo etc. In castris ad Gromazin d. 28. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

Ed. Philipson.

(Svéd kir. államltár. Riksregistraturen.)

41.

1657 máj. 29./jun. 8.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissimo principi Rakocy etc. Salutem et prosperos etc. Celsissime princeps etc. Non dubitamus, quin quas ad Dil. Vram nudius quartus de dato Wloskewo scripsimus, in manus Dil. Vraë ante hasce recte pervenerint; quibus sicuti indicavimus Nos castra Dil. Vraë insecuturos, ita eidem itineri institimus, ac cum exercitu in hunc usque locum salvi pervenimus. Lætatur Nos hodie de D. Vraë optato statu vicissim informatos esse, tum etiam gratias agimus, quod generalem nostrum vigiliarum prefectum Wirtium tanta benevolentia complexa sit. Quemadmodum nunc præsens rerum status et mutuum nostrum interesse requirit, ut ad operis bene incepti profectum et ulteriorem promotionem consilia et proposita utrinque aperiantur et communicentur: Quocirca visum Nobis e re fuit ad Dil. Vram mittere supradictum nostrum generalem vigiliarum præ-

fectum, qui nostro nomine cogitata et mentem nostram Dil. Vra exponat, et rursum intentionem Dil. Vra experiatur et Nobis referat. Cui ut Dil. Vra benignam audientiam præstare et fidem habere dignetur, etiam atque etiam rogamus. De cætero Dil. Vram protectioni etc. Ad Chmielnick d. 29. Maji 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. államltár. Riksregistraturen.)

42.

1657 jun. 2/12.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Cels. princeps. Existimavimus pertinere ad usum præsentis rerum status et communis causæ, quod campimareschallum nostrum, comitem de Stenbock ad Nos venire iusserimus, ut instituta de negociis incidentibus iusta deliberatione, quæ mens et consilium nostrum sit, pluribus ei significaremus. Id cum iam pro ratione temporis et re nata factum sit, eundem campimareschallum ad exercitum remittimus, ut simul coram Dil. Vra quod Nobis e re esse visum fuit, et ad præsentis coniuncturæ curationem spectare putavimus, plenius proferat. Nobis interea nihilominus incumbit iter nostrum progredi, ut dno electori Brandenburgico veniamus, quo proposito cum eodem colloquio et conferentia iisque in dies infra brevi perfruamur, et super emergentibus negociis, prout temporis ratio requirit, necessaria consilia capiamus. Qvo peracto non intermittimus, quæ in rem esse censuerimus, Dil. Vra aperire. Qvam de reliquo tuitioni divinæ nunc commendamus, prospera quævis eidem ex animo apprecati. In castris ad Moichova d. 2. Junii 1657. Carolus Gustavus.

E. Philipson.

(Svéd kir. államltár Riksregistraturen.)

43.

1657 jun. 9./19.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus etc. Celsissime princeps, federate et amice charissime. Quemadmodum Poloni non pro-

priis sui status rationibus, sed aliorum, et quidem reip. et libertati illorum perniciosis consiliis nunc gubernantur, atque ideo pacis media præfracte aspernantur; ita ex quo nobiscum aperto campo certare detrectarunt, ope suorum fautorum et consortium ad artes et secretas molitiones, qvibus nostræ, nostrorumque federatorum vires distraherentur, sese converterunt. Non potest Dil. Vrä latere, quæ de utriusque nostrum intentione et actionibus ad Portam Ottomannicam sparserunt. Nobis propiora sunt, quæ apud czarum Moscorum et alios nuper contra Nos machinati sunt. Qvi protestantium rebus consultum eunt, vident czarum seductum aliorum consiliis arma contra Nos sumpsisse. Atque ideo protector Britanniae nuper suum legatum in Moscoviam misit, ut conciliator pacis existeret, qui etiam Rigam feliciter pervenit. Si czar Moscorum in æquas conditiones propendet, non recusabimus ejusmodi compositionem, idque sub Dil. quoque Vrä mediatione. Supradictæ hostium nostrorum satis perniciosæ machinationi nunc novas nuper molitiones addiderunt, quæ eosque in bellum contra Nos rumpentes (?) Quæ res quia Nos et statum nostrum intime afficiunt, ideo in mandatis dedimus nostro, regnique nostri senatori, campimareschallo et gubernatori Pomerelliae, illustri Nobis sincere fideli domino Gustavo Ottoni Stenbock, comiti de Bogesund, baroni de Cronebeck et Öresten, domino in Torpa et Lenna, ut sive ipse, sive per consiliarium nostrum, nobilem Nobis sincere fidelem, Henricum Cælestinum de Sternbach Dil. Vrä statum rerumstrarum aperiat, et qvæ ad consiliorum et actionumstrarum unionem porro continuandam, impræsentiarum sit mens, pluribus explicet. Nulli dubitamus, quin Dil. Vra et fidem attribuat iis, qvæ nostro nomine proponentur, et simul consideret, suscipiatque, quæ rei communi servire et ei prodesse iudicaverit. Nos ut Deo duce a nostra parte hosti communi negocium facessere, et ita honestæ paci utrique nostrum procurando invigilare non desinemus, ita speramus idem quoque a Dil. Vra factum iri. Qvibus etc.

Strassburgi die 9. Junii 1657.

Carolus Gustavus.

(Svéd kir. államltár. Riksregistraturen.)

44.

1657 jun. 22.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Literas Mttis Vrä 6. Junii datas accepi, sed non sine singulari doloris sensu, ejusmodi contra me Mttem Vram, (quæ ei perscribere mihi visum fuit), ab Austriacis parari machinationes, quarum ob respectum, exercitu isto, (quem ex vi fœderis cum Mtte Vra initi mihi adjunctum habeo), cavendum mihi sit. Quo in negotio, quia pluribus excellentissimo domino feltmarschallo et mag. dno Cœlestino animi mei sensa aperui, quicquid ab illis meo nomine Mtti Vrä perscribetur, ut iis Mttas Vra fidem adhibeat, peto. Faxit divina Majestas, ut omnia communium hostium consilia confundantur, et bona causa scopo imprimis gloriæ ejus promovendæ suscepta brevi triumphet. His Mtti Vrä felicissimos successus precatus, studia mea, pronamque ad ei inserviendum voluntatem defero. Dabantur in castris ad Tarczijn die 22. Junii 1657.

Majestatis Vrä

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államltárban.)

45.

1657. jun. 12./22.

Sternbach jelentése a királyhoz.

Præs. Thorn d. 16. Junii 1657.

Durchlauchtigster Grossmächtigster etc. Allergnädigster Herr.

Ew. Königl. Maytt. gnädigste verordnungen vom. 2. Juny aus dem Lager bey Meichowa vnd. 6. ejusdem aus Strassburg hab ich mit unterthänigsten respect erhalten, daruff so woll dass instrumentum ratificationis des H. Feldmarschals Excell. überantwortet, besondern auch wass einhalts Ew. Königl. Maytt. an hochwohlgedachten H. Feldmarschall gerichteten instruction, über den von Ew. Königl. Maytt. nacher Teutschland und wieder Dennemarck vorgenommen feldzug

Ihr. Fürstl. gn. zu Siebenbürgen anzudeuten gewesen, in allerunterthänigsten und schuldigsten obacht gehalten.

Demnach nun Ihr. Fürstl. gn. die Stadt Warschau zur übergabe gebracht, vnd daruff des Herrn Feldmarschalln Excell. wegen continuation der waffen zu consultiren anlass gegeben, haben zwar Ihr. Excell. bis von Ew. Königl. Maytt. die erwartete ordre hierüber einkäme, sich heraus zu lassen vffschub genommen, endlich aber vnd nachdem selbige ordre eingekommen, anfangs dem H. Keminy Jano durch mich mit geziemenden glimpf vnd dienlichen rationibus Ew. Königl. Maytt. dessein entdecken lassen, welcher sich also raisonabel erwiesen, dass er Ew. Königl. Maytt. wieder die zudringliche feinde fasste resolution allerdings vor nöthig befunden, allein dass Ihr. Fürstl. gn. securitet vnd respect nicht in pericull dabey gesetzt werden möchte, erinnern wollen, sich auch in antecessum vernehmen lassen, dass Ihr. Fürstl. gn. der receptus über die weichsell, langs den Bug nach Brestie, allerdings impossibell sein würde, vnd sie nothwendig umb der correspondance mit dero landen ihren march vff Crakow richten müsten. Als ich aber bald daruff zu Ihr. Fürstl. gn. beruffen, haben selbige mit mancherley ungebehrden sich gar weitleufftig, vnd ohn gefahr dieses inhalts herausgelassen: dass sie in einem ruhigen lande gesassen, von denn Polen mit stattlichen offerten wieder Ew. Königl. Maytt. angefrischet, so woll von dem Römischen Keyser, als von dem Moscowiter vnd den Tartarn bedrawet worden, dennoch allein zu Gottes ehren vnd liebe gegen Ew. Königl. Maytt. obiges alles hindan gesetzt, und die Alliance mit Ew. Königl. Mayt. beliebt, auch dieselbe mitten im winter, durch so beschwehrliche wege zu wercke gerichtet hätte. Als aber die feinde ihre macht zusammen zihen, und der Keyserliche succurs vor der hand, wolte man ihn deseriren, vnd wieder den klaren buchstaben der confederation ersaufen lassen. Solches wäre ihm von seiner gemählin und andere bereits in Siebenbürgen vorgesagt worden, das man ihn betrügen würde: Jetzo machten wir den hiatum in fœdere, dauon der hungrische Cantzler ihm gesagt, und erführe er in der that: quod Sveci qværerint suum commodum, vnd ihm sine navi et remis in mari verlassen wolten, vnd was dergleichen mehr harte reden, mit vergiessung einiger trehnen geführet werden. In ansehung aber, dass solches alles aus einem consternirten gemüthe heerflosse, habe ich ihm mit allem glimpf zu erkennen gegeben, dass so wenig Ew. Königl. Maytt. intention wäre ihn zu verlassen, als zu hintergehen, massen den separata actio keines weges pro

desertione könnte angesehen werden, zumahlen Ew. Königl. Maytt. dessein vielmehr zur destruction des fundaments aller feindlichen machinationen, vnd also ohnzweifelich ad commune bonum gemeinet werde. Welches alles doch so wenig bey ihm fruchten wollen, dass Er nicht in der beysorge geblieben, wie Er sich hiernechst entweder vor seinen feinden vff Moscowitische art depositis vexillis accommodiren, oder einen Ihm vnd Ew. Königl. Maytt. selbst verkleinerlichen vnd schadlichen transact mit dem Könige Casimiro eingehen müste. Mir insonderheit sagte Er unverholen, weill ich Ihm in Siebenbürgen vff kegenwertigen casum mit eyden versichert, das Ew. Königl. Maytt. genug bastant sein würde ihm zu assistiren, könnte vnd wolte Er künftig keinen fidem beymessen. Kemeny Janus sich hierbey der bescheidenheit mehr gebrauchend, suchte des Fürsten rede zu mitigiren, führte aber mit mehrer weitleufftigkeit obengezogne umstände an, unter andern wie Ew. Königl. Maytt. den fürsten selber der adjunction des H. Feldmarschals versichert, wie solche separation von andern apprehendiret, auch bey der Ottomannischen Porten in bevorstehend legation angesehen werden würde, dass zu besorgen: die Cozaken sich alsoforth daruff abziehen, auch die Hungern wieder ihren Herrn einen unmutth fassen vnd demselben verlassen möchten, welches alles ich so viell beybringlich gewesen, mit Ew. Königl. Maytt. sinceritet und guten vffrichtigen intention, vnd das Sie vermeinten destructo per Dei gratiam brevi tempore hostile fundamento dem Fürsten mit grössern effect zu assistiren, beantwortet: Worbey ich Sie zugleich erinnert, das gleichwoll in tabulis foeteris diese expresse condition enthalten: secundum rerum exigentiam et possibilitatem, welche clausul auch implicite von allen obligationibus zu verstehen wäre, und damit dem H. Feldmarschall dauon zu referiren abschied genommen. Im zurück keren ob es gleich bereits nacht war, liess er mich zu sich ruffen, sagte wie wir ihm seine ruhe genommen, und alss Er von mir verstendiget wie S. Excell. nicht weiter mit ihm gehen könnten, gab Er zu vernehmen, das Er ein extraordinarium remedium ergriffen müste, vnd alsdan würde Ew. Königl. Maytt. so viell feinde mehr haben, alss sie durch ihn freunde gehabt hätten.

Dann ich also begegnete: weill Ew. Königl. Maytt. den Polnischen Krieg nicht quittiren wolten, besondern vielmehr in Preussen eine Armee, damit wieder den feind zu agiren stehen lassen, das Er darumb, weill sie nicht conjunctim vor der hand agiren könnten, kein desperatum consilium zu ergriffen, weniger Ew. Königl. Maytt. mehr feinde vff den halss

zu weisen ursach haben würden, worbey ichs endlich, die-
weill der Fürst iederzeit vetera wiederholet, bewenden lassen.
Folgenden tages, als gestern frühe, bath der Fürst das H.
Feldmarschals vnd Gen. Lieut. de la Gvardie Excell. vff
ein gesprech zu sich, wiederholte dabey seine vorige
beschwerungen, obwoll mit mehrer bescheidenheit, den-
noch nicht ohne contestation seines bekümmerten ge-
müthes, bath, dass man ihn dergestalt in periculum status
et vitæ nicht præcipitiren wolte, welches Ihr. Excell. mit
bezeugung Ew. Königl. Maytt. vffrichtigen intention zu Ihr.
Fürstl. gn. wie dieselbe diesem gemeinen wercke ehistes
mit mehrem nachtrücke incumbiren würden, dagegen sich
nicht versehen, dass Ihr. Fürstl. gnaden ihren viribus nicht
so viell zu trawen solten, weniger vermuthet hätten, dass
dero löbliche intention so übel gedeutet werden sollte, derges-
talt belegt, dass endlich der Fürst sich in so weit zu frieden
gegeben, wan nur Ihr. Excell. vff 3. oder 4. tage zu verhin-
derung der bey denn Cozaken und hungern entstehenden
kleinmüthigkeit, vnd anderer wiedrigen impressionen, mit
Ihm marchiren wolten, könnten alss nachmahls unter dem
schein einer vorhabenden diversion sich unuermerckt ab-
ziehen. Ob nun wol des H. Feldmarschals Excell. aus diesem
allen die consequentien leichtsam judiciren können, so hatt
Er dennoch in schuldigen respect Ew. Königl. Maytt. ordre
in des Fürsten begehren nicht condescendiren mögen, zu-
mahlen besorglich gewesen, weill der Fürst täglich 4. bis 5.
meilen gehen wolte, dass in so fernen rückmarche nach der
brücken von dem feinde die gelegenheit dahinzukommen
abgeschnitten werden möchte. Worbey absonderlich dieses
in reiffe consideration gezogen worden, weill der Fürst bey
entdeckten Ew. Königl. Maytt. desseim dergleichen hefftigen
unmuth verspühren lassen, aus dem feindlichen läger auch
geheime correspondence haben, dass Er nicht aus rachgier,
vnd eine condition bey dem Kegentheile zu melioriren Ew.
Königl. Maytt. Armee einen unersetzlichen schaden beybrin-
gen möchte, weill ohn dass seine actiones allerhand nach-
dencken verursachen, indem Er denn Warsawen alle mittel
zur defension, worunter einige 12. pfündige stück gelassen,
auch vor wenig tagen eine parthey von 600. pferden, un-
wissend meiner, vnd in höchster stille nacher Crakaw gesand,
vnd also vermutlich mir die correspondence mit dem H.
Gen. Maj. Wurzn abschneiden wollen. Gleichwoll vnd damit
man allein noch selbigen tag den hungern vnd Cozaken,
welche immer das ärgste suspiciren, die ombrage benehmen
möchte, resolvirte Ihr. Excell. bey dero abzuge Ihn uff 1¹/₂

meill zu begleiten ; welches also heute frühe geschehen vnd also diese separation der Armée nicht ohn merckliche empfindung des Fürsten und der Seinigen verrichtet worden.

Dan ob auch woll des H. Feldmarschals Excell. wie so wenig bey dem seichten wasser, als wegen besorglicher conjunctur des feindes, der H. Gen. Maj. Wurtz nicht füglich herunterzubringen gewesen, Ihr. Fürstl. gn. durch dessen verbleiben in Crakaw noch einigen muth machen wollen, so hatt Er dennoch solches nicht anders als aus unmöglichkeit denselben an sich zu zihen, vffgenommen. Nach des H. Feldmarschals etc. genommen abschiede ist der march heute vff 4. meilen cum altissimo silentio beschleuniget worden, also das eine besondere alteration leichtsamb zu vermercken gewesen. In solcher zeit fragte der Fürst: Ob. Ew. Königl. Maytt. sich etwa mit Österreich in die waffen zu begeben scheu trügen, vnd deswegen bey ankommenden Österreichischen succurs ihre Armee revociret hätten, vnd alss ich darauff geantwortet, das Ew. Königl. Maytt. vielleicht dessen keine schew haben würden, hatt Er dess fals mein gewissen beschwehren wollen, alss das ich Ihm auch so weit satisfaction gegeben. Ew. Königl. Maytt. werden bey dieser sache auch mein, als Ew. Königl. Maytt. allergeringsten werckzeugs gegenwertigen condition höchstvernünftig judiciren, und mich allernädigst weiter informiren lassen, wan der Fürst sich über Krakaw nach den Siebenbürgischen grenzen gehen würde, ob ich alsdan demselben weiter mitfolgen solte. Enzwischen werde ich nicht unterlassen Ew. Königl. Maytt. von allen begebenheiten aussführliche relation getreulichst ferner zu erstatten. Ew. Königl. Maytt. der allwaltenden hand Gottes zu trewen schutz vnd allem königlichen hohen ergehen empfehlend verbleibe

Ew. Königl. Maytt.

allertrewst unterthänigst und gehorsambster Knecht

H. v. Sternbach.

Datum in hungrischen lager unweit Warsau den 12. Juny anno 1657.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

46.

Tárgyalások Krakó feladásáról.

I.

1657 jul. 22—24.

A magyar táborból küldött levelek.

Titulus Literarum serenissimi principis Transylvaniae ad dnum Joannem Bethlen missarum, erat talis :

Generoso Joanni Betlen de Kis Bun, praesidii nostrae Cracoviensis gubernatori, comiti comitatus de Kukölleö exc. Fideli nobis dilecto.

Deus largiatur salutem Dominationi Vrae.

1-o. Cum ex dispositione divina sit, ut armis depositis, amplius bellum cum Polonis non geramus, pridie de pace cum Hetmanis Polonicis ineunda tractare coepimus, et hodie ambarum aurum testimonio finivimus, et cum punctorum continentia sit haec, quatenus Cracoviam regi et republicae manibus tradamus, itaque Vra Dno valde caute prospiciendo, cum nostris militibus praesidiariis egrediatur, iter faciendo in Transylvaniam, milites omnes conservet, et probe recognoscat, utrum bona Nostra sint in pace, id est: an non rex Hungariae aliquam irruptionem fecerit, quem Nos nulla injuria affecimus. Si eo datur ingressus, clausis vexillis et sine tubarum timpanarumque sono ingrediatur, si autem secus res esset, sumptis secum a rege commissariis, versus Zambor, ac circa Supana, ubi Komorniski residet, proficiscatur in Mayamaros, bene attendat, curamque habeat militum, ne dispergantur, verum simul in cumulo semper eos reservet; praeterea cautus sit, ne fraude aliqua decipiatur, adhibita correspondentia cum rege, sine aliqua mora proficiscatur ex urbe Cracoviensi. Nobis sic constat, arcem et civitatem Cracoviensem jam dudum Nobis assignatam esse, itaque tradat easdem de facto manibus Polonorum. Dnus Wirtz per hoc non injuriatur, nec male feret, cum secundum puncta quoque Nobis deputata sit, et per hanc occasionem jus Nostrum in eadem urbe regi cedimus. Si Dnao rem et discesum procrastinabit, contra pacta cum Polonis inita tractare ab illis videbitur, quod nobis ingratum esset auditui, nam bene scit, cui semel fidem damus, ei fidem servare quoque solumus; tenentur itaque secundum puncta omni auxilio ac

dexteritate, necnon sine omni damno vos dimittere, et accensis funiculis expansisque signis. Domino Wirtz scripsimus literas credentiales, ne pertrahat discessum vestrum, sic mihi persvadeo, si suæ Dni quoque discedendi animus fuerit, a rege assecurationem sufficientem habere poterit. Maneat Deus Vra cum Dne. In castris ad Mosibor 24. Julii 1657.

Georgius Rakocsy.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

Illustrissime Domine.

2-o. Fatalis cœli dispositio quem in cardinem res nostras redegerit, ex relatione generosi Joannis Betlen fidelis nostri dilecti intelliget abunde Illrma Dno Vra. Cuius verbis ut plenam fidem adhibeat, optamus, hortamurque Illrmam Dnem Vram, ut ita sese præsentî rerum statui accomodet, quatenus nostra cum serenmo suo rege necessitudo, affectusque ulterius quoque continuari possit. Cæterum Illrmæ Dni Vrae faustissima quæque aprecamur. Datum in castris nostris versus Czanyostrow positis, die 23. Julii anno 1657.

G. Rakocsy.

(A svéd kir. ltár «Riksregistraturen».)

Edler Vielgeliebter herr

3-o. Nachdem wieder unser Verhoffen, nicht alleine unsere Zuesammenkunfft verzogen, sondern auch der zustandt der Sieberbürgischen waffen Sich in soweit verändert, das Ihre Fürstl. gnaden den 22. Julij mit denn Polnischen Feldthieren sich gantzlich verglichen, undt nunmehr seiner Guarnison aus Crackaw sowohl alss auss Brescsie abführen wirdt: Also woller Er Ihm gefallen lassen, mit allem dem, wass Er in Meinem Nahmen bey Sich hatt, auch zue Crackaw empfangen, Sich an den H. General Major Wirtz halten, welcher Ihn biss zur unserer (ehestes verhofften) Zusammenkunfft accomodiren wirdt, Alss dan Ich weiter zue des H. beforderung, mein bests zue thun nicht unterlassen werde; dass Er von Mir versichert sein soll. Damit Gottl. obacht empfohlen vndt verbleibe desselben

freundtwilligster

Heinrich Cœlestin von Sternbach.

Dat. Im Hungrischen Lager bey Meedzebosth den 22. Julij 1657.

(Svéd kir. államltár. «Riksregistraturen».)

II.

1657 jul. 27.

Levélváltás Würtz és Bethlen között.

Illustrissime ac excellentissime dne, mihi plurimum honorande.

Literas Exllæ Vrä propensæ de me sollicitudinis plenas prompta gratiarum actione vindicare affectus dictabit suus, qvo me complecti dignata est; qvem ad nisum studiorum obseqviorumqve meorum porro etiam mihi integrum conservare gestio. Cæterum illud transigendi de tradenda urbe hac consilium, quamquam suum emolumentum præ se ferat, tamen qvia cum dato mihi a sacra regia Mtte Sveciæ dno meo elementissimo mandato conciliari non potest: excusari apud qvemvis, imprimis vero apud ipsum prudentiæ Exllæ Vrä forum debet ratio facti mei, si consilio Exllæ Vrä mandatum serenissimi regis mei præferam; quod me non transigendi, sed defendendi urbem provincia vestivit. Dabit itaque Exlla Vra veniam mihi juxta regis mei normam viventi, neque vero ab animo hostilitate imbuto proficisci hæc credi velim, cum humanitate, naturalis tincturæ succum, experti potius sint illi, qvibus mecum aliquod intercessit commercium. Qvod reliqum est, Exllæ Vrä obseqvia mea cum omnigenæ prosperitatis voto nuncupatissime defero. Dabam Cracoviæ die 17. Julii (az új szerint 27.) anno 1657. Exllæ Vrä

ad obsequia paratissimus
Paulus Würtz.

(A moszkvai államltárban levő példányról.)

Illustrissime ac excellentissime domine mihi observandissime!

Literæ Illustrissimæ Vestræ Excellentiæ mihi sunt reditæ, quibus perlectis, non video mei esse muneris serenissimi Transylvaniæ principis domini domini mei clementissimi causam præsentem justificare, quæ a sua Celsitudine tam hactenus satis perspicue toti orbi Christiano verificata fuit, quam deinceps asseretur; statum autem meum præsidii-que mihi commissi quantum res concernere potest, hoc unicum a serenissimo principe meo mihi injunctum, Vestra Illustrissima Excellentia scire dignetur, ut defensionis huius urbis et arcis sedulo incumbam, vel iudice itaque Vestra

Excellentia, nemo vitio mihi vertere potest, si mandato domini mei insistens, fidelis servi officium præstitero, deo omnipotenti exitum rei (quem tamen felicem speramus) committens. In reliquo (celsissimi principis mei rebus salvis permanentibus) non immemorem humanitatis Illustrissimæ Vestræ Excellentiae ad Svanez ante aliquot non ita pridem annos erga me declaratæ credat nulla officia et gratificandi munia me juxta rerum occasiones prætermisurum, eandem quam diutissime feliciter valere desiderans.

Datum Cracoviæ 27. Julii anno 1657.

Illustrissimæ Vestræ Excellentiae ad officia paratissimus, Johannes Bethlen comes comitatus de Küköllő, ac præsidii Cracoviensis serenissimi principis Transylvaniæ generalis.

(A moszkvai államtárban levő példányról.)

47.

1657 aug. 2.

Sternbach levele a királyhoz.

Serenissime ac potentissime rex et domine etc. domine mihi clementissime.

Etsi rumore citius, quam literis meis allata sit ad Sern R. Mttem Vram exercitus Transylvanici facies: non tamen ingrata Mtti Vra erit humillima et fidelis, de singulis, quæ post abitum dni campimarschalli gesta sunt, relatio, famæ mendacia in pluribus confutatura. Facta igitur armorum separatione, cum proposita a S. R. Mtta Vra consilia negligerentur, et princeps Cracoviam petere videretur, dubia autem via incederet, subinde ad Vistulam iter dirigens, instantius svasi ut quantocius eo progrediretur, antequam copiae Austriacæ locum eingerent, in vicinia autem ad Vistulam castra poneret, ut inde pro rerum exigentia aut cum hoste configere, aut ad fines Hungariæ se commode recipere posset. Sed consternatus animus salubria non admittebat, quæsi fatalis interitus, et paulo post insequuta propudiosa transactio vitari non deberet. Ideo Cozacorum potius auspicia sequuti, singulis diebus vadum in Vistula quærebamur, quo nullo reperto, tandem inter Zawichastum et Sandomiriam, scaphis, lintribus, præsepibus, aliisque aptis ad natandum materiis, mira velocitate flumen 20. Junii transibamus, cum triduo ante Wallachica tria signa Stanislavii, et pridie ipse Stanislavius

ad hostes transfugissent. Seqventi transitum die apparebant aliquot exercitus Lithvanici vexilla, quæ post velitationes cum nris habitas in fugam conversa, castra sua terrore compleverant; potuissent etiam omnes nullo negotio profligari, nisi Cozaci antecessores Lithvanos jam Vistulam transiisse falso nunciassent. Nos deinde fugientium instar, ordinantibus omnia sub Niemericio Cozacis per Turobinum, passum difficilem, proxime Zamoisciam præteribamus misso, quamvis frustra ad ducem loci tubicine, qui res mobiles Niemericii ante hoc tempus ibi depositas ab ipso repeteret, nisi bona omnia Vulcano sacrata vellet. Inde ulterius in Russiam properantes, duobus ad sinistram a Leopoli miliaribus Czarniecium nos sequi intelleximus: is enim Cozacorum carraginem posteriorem sine custodia incidentem invaserat, ultra mille Cozacorum trucidat, quibus in subsidium quidem submissi Hungari, sed hostis cum præda jam paulo recesserat, et de proseguendo illo adeo minus solliciti eramus, ut fugam potius semel adornatam tanta alacrius continuaremus, infestante singulis diebus impedimenta, exercitum sequentia, Czarniecio, neque (?) passuum difficultates per Pultowa ad Glinianum, per Gologurij, Zborowam, Geziernam et Tarnopolim curante. Receperat se in arcem Tarnopolitanam Podladovius, a Zamoiscio, qui capitaneatum Camenecensem post fata palatini Bracлавienis novissime obtinuerat, cum vexillis septem pro præsidio et præfectura Camenecum missus, eam facillimè expugnationis ne tentare fuimus ausi..., ut etiam ad ipsius Podladovii terculamenta Tartaricis majori cum festinatione discederemus. Hungari tunc famis incommoda per aliquot dies pasti(!), indigne ferebant a Cozacis ulterius per loca vasta et Tartaris viciniora duci, ideo principem admonebant, ut recta per Haliciam aut circa Sniatinum Moldaviam ingrederetur, et Transylvaniæ fines occuparet; verum princeps per omnia Cozacis morem gerens, rebellionem hanc, (ingenti enim clamore vocem, Hatra, quod est Retro ingeminantes ad discessum sese invitabant) mascula alloquutione ita reprimebat, ut tamen ad 3000 Hungarorum et Wallachorum abirent, cæteri per Zbarass et Orzehovee usque ad Miedzibas cum principe Cozacos sequebantur. Quo tandem undecima Julii euntibus, ducenti Polonorum impedimenta nostra nullo milite a tergo custodita invadebant, quibus ut succurreret, ipse princeps advolabat; intelligens autem Polonos copiis auctos, accesserant enim Potocius, Lubomirscius, Wisnivecius et Sapiha, cum aliquot legionibus, aciem instruere, suis etiam ut consisterent, mandabat. At Cozaci Ukrainæ jam viciniores, nec de principe amplius solliciti ex ipso campo cum Nimeri-

cio recta in patriam abibant, incertum hoc ne facerent, pro contestando haecenus sæpicule interminato facinore, aut qvòd metuerent, ne Tartari viam ipsis interciperent. Moldavi etiam et Transalpini cum ducibus suis, ne salute principi dicta, auffugerant, neque in Hungaris multum præsidii, per hortos palantibus et eqvorum, sine qvibus pugnare non possent, lassitudinem causantibus. Bonus itaqve princeps cum stipendiariis paucis prælium ingredi non ausus, ad indignam hanc cum Polonis condescendit pactionem. Qvòd fato an partium nostrarum culpa acceptum ferri debeat, non difficile poterit definiri, relicto enim Dei, actio[n]es hominum severe examinantis justo iudicio, negari non debe[t], si Cozaci penes Hungaros saltem in acie constitissent, Polonos a solis Hungaris profligari potuisse. Qvòd autem Cozaci cum Polonis, prout horum generales postea principi affirmarunt, correspondentiam habuerint, apud me [f]idem haecenus non invenit, qvin potius existimo: Cozac[os] principi propterea iter hoc svasisse, ut comitati ab Hungaris cum præda tutius ad fines Ukrainæ pervenirent, et Niemericium Cozacis adstitisse, ut suum apud illos interesse felicius procuraret. Dicitur autem præter bonorum restitutionem ad matrimonium viduæ Thimothei adspirare. Illud tamen conjectura probabili non caret, principem a suismet ipsis fuisse proditum, qvòd generales Polon[orum] fere omnes per immensa spacia, ad loca victu destituta nos seqvuti, intra passus difficillimos, cum manu tam parva, erant enim omnino 55 vexilla, nos aggressi sunt, qvòd sub Waravia adhuc Sandomiriensis castellanus cum cancellario Mickes literas commutavit; qvòd Stanislavius non semel famulos ad hostes misit; qvòd ipse Stanislavius e fuga non retractus, cum tamen ipse abit...nis momento Kemeniano indicaretur; qvòd tormenta majora, at qvalia? in conspectu exercitus defossa, nitratus pulvis accensus, et funiculi igniarii cum globis publice abjecti nulla adhuc de hostis præsentia certitudine habita; qvòd numerus hostium omnino 6 mill[i]um ad viginti millium principi et Hungaris fuit præfiguratus; qvòd deniqve transactio ex hoc latere per tubicinem qvæsita, et aliquot horarum spacio, in summo silentio et nemine præter cancellarium et generalem conscio, conclusa.* Inter hæc ego principem commonefaciebam, ut saltem effectum transactionis plenum usque ad seqvutam inter Sacram R. Mttem Vram et Polonos pacem suspenderet, eousque Craco-

* Lásd a jul. 22-iki transactiót, a lengyel és erdélyi commissariusok esküformáját s a Rákóczy által kiállított eskülevelet Okmánytár 552—561. II.

viam et Brestiam retineret, quandoquidem et illa sine S. R. Mttis Vrä mandato a Vürtzio non dimitteretur, posset interea pacis negotium inter Majtm Vestram et Moscum procurari, Turcam sibi conciliare, et de novis a Chmielnicio et Wallachis copiis sibi prospicere. Sed videbatur sibi ipsi non constans et belli pertæsus, quacunque ratione turpi vel honesta pacisci velle, indignitatem facti excusans, quod a confœderatis omnibus fuisset desertus. Intelligens igitur etiam fœderibus in pactis renunciari, principem rogavi, ut me cum pace dimitteret, eoqve nomine de passu et comitiva apud generales Polonos mihi provideret: cujus rei etsi curam se habiturum promitteret, novus tamen ex Tartarorum adventu terror, anteqvam de securitate mea ageretur, principi pervasit, ut castris ad Skalatam relictis, summo diluculo 17-ma Julii per eam, qua egressi eramus, viam in Hungariam auffugerit. Oportuit me seqvi principem, quod videbam, nullibi mihi tutelam corporis relictam esse, quamvis enim Sapiha, ille regni notarius, contestato publice ad S. R. Mttem Vram respectu, omnia humanitatis officia cum securitate in Borussiam eundi mihi polliceretur; non potui tamen dubiæ Polonorum fidei me committere, quousqve a generalibus reliquis idem non esset complacitum. Sperabam deinde me ex hac itineris occasione, cum nemo apud principem præter Gabrielem Backos esset, S. R. Mtti Vrä inservire posse, et efficere, ut princeps, extra teli jactum honoris et status sui memor ad minimum ostentatione armorum contra Polonos fœderi insisteret. Propter hoc non desino turpitudinem pactorum per singula capita demonstrare et quomodo Poloni pacta curruum direptione et internecione aliquot 100. Hungarorum ipsi violarint. Videbatur etiam expedire, si cognoscerem, quis status in Transylvania post irritam hanc expeditionem esset et quo loco princeps Cozacorum et Wallachorum amicitiam haberet: de[mum] ut inclinationem Portæ Ottomanicæ propius intelligerem. Et de Turcis quidem nihil mali venerat; paucis ante principis adventum diebus ad hanc arcem legatus passæ Budensis principi de felici reditu gratulaturus, verius de statu terrarum et falso sparso principis morte inquisiturus, is 20. Julii acceptis pro more benevolentiae pignoribus dimittebatur. De Sræ R. Mttis Vrä legatis dicitur illos in porta humanissime exceptos, favorem conciliantibus christianissimi regis et reip. Anglicæ oratoribus.

De exercitu Transylvanico varia circumferuntur, fuisse illum a Tartaris circumdatum, et proceres omnes unacum vulgaribus in captivitatem abductos, sed per Chmielniecium et utriusque Wallachiæ palatinos Hungaris ad auxilia ve-

nientes, iterum liberatos, decem millibus Tartarorum occisis, de quo certiora expectamus. Interim princeps Chmielnicio literas misit, significans, quomodo se Cozaci toto conjunctionis tempore gesserint, et causam dederint huic transactioni, simul de confederatione conservanda assecurans.

In Transylvania rebellio gliscebat, ideo civitates Saxonicæ huc ad ipsum principem miserant: ut principem juniorem in Transylvaniam mitteret, secus de alio sibi providendum esse, qui motus cum reditu principis senioris forte conquiescet, properat enim eo, etsi ex febris et ægritudine animi languidus. In partibus Hungariæ principi subjectis, motus ingens ex adventante exercitu Germanico, qui in has oras a rege mitti dicitur, atque ideo princeps curam agit, ut arces et propugnacula præsiis probe sint firmata, ipsa etiam princeps mater masculum ostendit animum, pedes plures ære proprio conquiens.

Cæterum Serenissime Rex etiam ex officii necessitate S. R. Mtti Vre humillime indicare debeo, ab illo dni campiductoris ad Warsaviam discessu plurima indigna me passum, etiamnum ingratiissima quæque audire, quæ prout R. Mttis Vre respectum, aut meam contingunt personam, ita decenter vindicare non intermitto, ac propterea cum principe in Transylvaniam ire, pariter inutile et indecorum existimo; quod institutum meum S. R. Mtti Vre facile probatum iri confido, securus in confidentia: me nihil intermisisse eorum, quæ in subdito et sincere fideli servo desiderantur, quæ fide et obsequio deinceps etiam S. R. Mttis Vre gratiam promereri humillime studebo, Deum bonorum regum sospitatorem obsecrans, ut Sacram R. Mttis Vram in bona valetudine conservare, Vre Mttis arma ad optatum finem propitiare velit.

Sacræ R. Mttis Vre

humillimus et devotissimus servus

Henr. C. a Sternbach.

Dabb. Etschet in arce Hungariæ 2. Augusti ao. 1657.

48.

1657 aug. 6./16.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus. Cels. principi Racoczy etc. Salutem et prosperos rerum successus etc. Cels. princ. etc. Quemadmodum machinationes et artes inimicorum nostrorum, effecerunt, ut excitato novo hoste, in vicinia regnorum

et provinciarum nostrarum ad necessariam defensionem arma nostra convertendi necessitas nobis imposita sit, ita causas discessus tam nostri ex Polonia et Prussia apud Dil. Vm locum reperisse confidimus. Meruerunt utique hæ provincie Germaniæ, ut ab insultu hostium liberarentur, utpote quæ tot millia hominum ad arcendos communes nostros in Polonia hostes nobis subministrarunt et adhuc non contemnenda auxilia præstare possunt. Non equidem speravimus vicinum nobis regem Daniæ contra eas provincias quicquam ausurum, quæ imperii Rom. membra sub communi ejus tranquillitate conquiescere deberent. Prima tamen ipsius regis irruptio ibidem contigit, et quia nobis alibi cum armis distractis adeoque talia vix expectantibus prærogativa hosti permagna enata est, ita ut absque insigni et oppositione (?) resistentia agere ipsi copia facta sit, et proinde in ducatu nostro Bremensi invecto exercitu, nonnulla munita loca occuparet, subditi nostri præsentiam iam nostram omnino requirerent. Deo favente factum est, ut et salvi cum exercitu et satis oportune veniremus, atque sicuti tunc res temporaque posebant, sine dilatione misimus generalem exercituum nostrorum locumtenentem comitem Wrangel in dictum ducatum, ut superata Albi hostes solo nostro inhærentes aggrediretur, neque cecidit res improspere, mox enim aliquod communitis locis recuperatis, et supra millis quingentos pedites et mille equites cæsos aut captos, eum terrorem hostibus incussit, ut plus quam mille equis in campo relictis suis epiphippijs [t. i. ephippiis] instructis, equites ipsi dissipati super Visurgim, aut ubi licuit, salutem fuga quærerent, vel nos interim ab hac parte Albis non sumus feriat, sed inter hostium pedites inferioribus vicinis Albi locis collocatos et equitatum eorundem progressi eos ab invicem separare studemus, in transitu vero tria noviter ab hoste communita loca circa Elmshorn paucarum horarum spatio unacum quibusdam colonellis ac majoris et minoris dignitatis officialibus aliis ut et militibus gregariis fere omnibus interceptimus, ita ut quod hostes quinque septimanarum spatio præveniendi visi sunt efficire voluisse, Nos 14 diebus per divinam opem restituimus et compensavimus. Pariter fausta et optata nobis ex aliis nostrorum regnorum finibus adferuntur, ita ut hac usi bene auspicati operis felicibus initiis spes nobis subjiciatur fore, ut brevi belli hujus machina hic ex sententia constituta et fixa copias nostras in dies sic agere queramus, ut majori cum vigore agere et bellum gerere sustineamus. In hisce vero successibus cum Nobis justa gratulandi materies undique oriatur, tum vero singulari afficimur lætitia quod referatur Nobis ex

Polonia Dil. Vram quoque usam esse prospera fortuna adversus Polonos et communes nostros inibi hostes. Deus velit veritate eadem Nobis confirmari. Quidquid vero sit, nunquam dubitabimus de studio et prompta voluntate Dil. Vrä in communis boni incrementa, idque eo magis, quod Constantinopoli nobis continuatione literarum confirmetur ablegati eo nostri negocium ex voto succedere. Et sicuti relicto serenissimo fratre nostro cum validis satis copiis in Borussia unacum serenissimo et cels. dno electore Brandeburgico, providere proposuimus, ne hostibus alicubi feriri liceat, sed ut actionibus bellicis ad honestas nobis et foederatis nostris pacis conditiones adigantur ac eos successus contra eosdem intelligamus, qui communi causae inserviant, ita non cessabimus unquam eidem fideliter operari et illaborare. Sumus etiam nunc in eo, ut hostem hic quaeramus, quo eundem aut ad pugnam cogamus, aut eadem declinatu in suas insulas redacto, Hollsatiam ejus et Juthiam Nobis in usum exercitus nostri vindicemus, in quibus simul exercitum nostrum auxerimus ac rem bellicam locupletatis copiis ordinaverimus. Dil. Vrä et belli Polonici non obliviscamur, quin ipsimet mox in persona in ea loca revertemur, ut sicubi onus Dil. Vräe gravius incumbit, justis viribus subveniamus et illud sublevemus. Interea Deum praecamur, ut institutis utrinque nostris in sui gloriam faveat, in cujus protectionem Dil. Vram commendantes, felicia quævis ex animo praecamur. In castris Itzohoa die 6. Augusti 1657.

Carolus Gustavus.

E. Ehrensten.

Jegyzet. E levél az Orsz. Ltárban levő eredeti példányról közöltetett ugyan az «Okmánytár» 562. s. köv. ll., de tekintve, hogy arra Rákóczy válasza alább olvasható, közöljük a svéd kir. államlevéltárban a «Riksregistraturen»-ben levő fogalmazványból: annyival inkább, hogy az elküldött példányt a fogalmazvánnyal össze lehessen vetni.

49.

1657 aug. 24.

Sternbach jelentése a királynak.

Præs. Wolgast den 29. Sept. 1657.

Allerdurchlauchtigster Grossmächtigster König, Allernädigster Herr.

Ew. Königl. Maytt. habe ich unter den 2/12. Augusti

aus Etschet den verlauff der Siebenbürgischen Actionen von Warsaw bis dahin allerunterthänigst vermeldet, siederdem hatt die gewissere Zeitung mitgebracht, dass die Siebenbürgische Armee nach unser flucht allsbald von denn Tartarn angefallen vnd gentzlich umbringet, also dass Kemeny Janus, ob man sich gleich anfangs dem bericht nach tapfer gewehret, gedrunen worden mit demselben sich in einen tractat einzulassen. Indem aber gedachter General sich in person zu dem Cham begeben, wären unter dessen die Tartarn, durch Verrath der Semener ins lager gefallen, hätten viell niedergehauen, vnd die übrigen alle gefänglich angenommen, masten der Kemeny einen expressen benebest des Chams Envoyé an den Fürsten gesend, umb der gefangnen redemtion insgesamt zu befördern. Bey solcher begebenheit ist überall in Siebenbürgen vnd denn partibus Hungariæ gross wehe klagen, indem in allen Städten vnd dörffern der Edelleute vnd Katanaken angehörige den verlust der Ihrigen betrawern, vnd dabey der alliance mit Schweden solche ungelegenheit durchgehends imputiren. Ob nun woll dergleichen superficial præjudic der gemeinen nicht sonderlich zu achten: weill aber dennoch über dem, nicht allein bey denn Aulicis, sondern bey dem Fürsten selbst, diese opinion gar fast eingesasten, ob kämen alle ihre begegne errores dann hero, weill Sveci (wie die worte fallen) sie deseriret hätten, solches auch Seiner Gemahlin vnd Schwieger (wie mir Lubiniecky gesagt) eingebildet. Diesem nach hab ich bedencken getragen, mit dem Fürsten nach Siebenbürgen zu gehen, sondern gesucht von dem Hoff mich abzuzihen, zumahlen der Fürst bey dem letzten mit mir gehabtten gespräch, mit diesen worten herauss gefahren; Sed quomodo ego jam possum juvare regem? etc. Nachdem ich nun anhero nacher Patack, woselbst die Fürstl. Fraw Wittib residiret, umb mich von angefallner Kranckheit curiren zu lassen gekommen, hatt selbige Fürstin bald dero Thesaurarium Dalmady, hernacher auch den Lubiniecky zu mir gesend vnd zwar durch jenen alle Fürstl. gnade kegen mir contestiren, durch diesen ab zugleich andeuten lassen, wie Sie die continuation der Alliance gerne sehe, mit begehren, solches Ew. Königl. Maytt. zu hinterbringen. Bey solcher occasion fragte ich dem Lubiniecky, welcher gestalt man den vermeinte dem fœderi ein genügen zu thun? worauff derselbe nichts anders zu antworten gewust, als dass hiernechst, wen der Fürst (welcher wie jüngst gemeldet, am fieber sich sehr übell befindet) restituiert sein würde, vnd seine consiliarios zu sich wieder bekäme, de reassumptione armorum etwas gewisses würde resol-

viret werden. Zwar ist gewiss, dass sowoll die Noblesse als der Fürst selber vnd insonderheit dessen Fraw Mutter, die indignität des Polnischen transacts mehr vndt mehr erkennen, vnd dass solche abgewaschen, auch hierzu die alliance mit Ew. Königl. Maytt. unterhalten werden möchte, einander beystimmen. Wan aber die mittell hierzu untersucht werden, so finden sich keine vergleichen vff Siebenbürgischen seiten, wodurch solch intent man zu werckstellen könnte; also meines wenigen ermessens der handell gar nicht, oder kaum nach langer zeit, reassumiret werden möchte. Es scheint auch dass solches nicht so sehr wieder Pohlen (weill die gvarnison aus Krakaw abzuführen, noch absonderlich vnd de novo, vom Könige Casimiro convoy vnnd vom Wesseling der pass durch Hungern vor dieselbe gesucht vnd erhalten worden) anwieder den König in Ungern gemeinet, vnd man zuorderst absehen wolle, wie es mit Ew. Königl. Maytt. waffen wieder dennemarck vnd andere feinde ablauffen möchte. Ew. Königl. Maytt. verhoffe ich hiernach ehistes mündlich allerunterthänigsten bericht zu erstatten, dero Maytt. der getrewsten vorsorge des Allmächtigen, zu erhaltung guter gesundheit, vnd prosperirung dero hohen lieblichen intention empfehlend,

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst vnd gehorsambster diener
Henr. Celestin v. Sternbach.

Patack den 14/24. Augusti Ao. 1657.

(Svéd kir. ltár Riksregistraturen.)

50.

1657 okt. 21.

Rákóczy válasza a svéd király aug. 16-iki levelére.

Serenma Regia Mttas, domine colendissime.

In atroci dolore, quo me novercantis fortunæ injuria, et funesta mei exercitus clade et principatus mei in porta Ottomanica concussionem afficit, non parum recrearunt me literæ Mttis Vrae ex castris suis ad Itzohæ die 6. Augusti proxime præteriti ad me datæ. Ex illis siquidem bene auspiciatum defensivi belli initium cum intelligam, fausto idem progressurum omine et optato terminatum laureatumque iri colophone non minus spero, quam desidero. Utinam et nobis insolens non illuisset belli sors, vel potius segura in con-

fœderatorum affectu viribusque fiducia non impari profecto in Polonia quoque passu bonum publicum promotum gratulari Vra Majestas potuisset. Sed cum facta infecta esse nequeant, restat ut præterita mala futuro affectus et munificentiae Mttis Vrae erga me pensentur fructu; atque adeo meae expectationi atque orbis iudicio scilicet non posse tam victoriosi et magnanimi regis favori innixum infelicem esse principem: Majestas Vra faciat satis, omnium ea ratione affectum, et meam perennaturam sibi conciliatura Mttas Vra gratitudinem. Cujus favori me meaque confidenter commendans, constantem Eidem voveo faventis victoriae tenorem (?). Datum in castro meo Radnotiense die 21. Octobris 1657.

Serenissimae Regiae Mttis Vrae

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államtárban.)

51.

1657 okt. 21.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissima Regia Mttas domine colendissime.

Insolens fortunæ miscentis una summis malignitas hoc ludibrium edidit, ut inusitato huic stylo manum admoveere deberem, alienam nimirum implorare libertatem, cui hactenus dandi, quam accipiendi beneficii frequentior usus fuit. Et qui nuper armis et opibus coronata juvare capita poteram et volebam: nunc utrisque destitutus, alieno ad nutantis propriæ fortunæ stabilimentum egeam subsidio. Insigne profecto humanæ infelicitatis exemplum et objectum cogitationum iis personis, qui et ipsi de sublimi lubricoque solio despiciunt ea præcipitia. in quæ dominatio quam facilis sit lapsus, noster, pro documento casus est. Cui Serenissimam quoque Mttem Vram ita in dolore par est, prout pietatis erga christianos officium, et magnanimitas in utraque factorum sorte erga confederatos indicit cognitionem. Qua spe fretus, maxima cum fiducia Mttem Vram obtestor, ut grata recolendo memoria, quam felicem, suadente Vra Mtte, concusserim statum: quam pacatum florensque turbaverim reliquerimque regnum: quanta fide societatem coheruerim: quanta synceritate et promptitudine pro votis Mttis Vrae, bonoque publico promovendis me meosque discrimini

exposuerim : quam denique funestus initi cum Mtte Vra fe-
deris exitus, ob revocatas in ipso bene agendi occasionis
articulo a nostro latere copias Mttis Vrae me premat : hæc
inquam, perpendendo ; Illam, quam victrici tractando dica-
vit gladio manum, eandem munificam in me quoque exerere
ne gravetur, quatenus summam, quam imparem meo censui
exlex hostibus me promittere coëgit necessitas, meorumque
ex captivitate Crimensi eliberandorum immensum lytrum, et
nunquam saciata habendi cupido Turcarum requirunt, libe-
ralitate quoque Vrae Mttis adjutrice persolvere valeam. Vel si
bellum Polonicum pactione et non armis terminaretur, ut
inter pacis conditiones remissio quoque summæ per me illis
promissæ inseratur, majorum in modum a Mtte Vra contendo.
Porro ut ex vi pactorum, cum magnæ memoriæ patre quon-
dam meo initorum promissæ a corona Svecica summæ res-
stantem partem (quæ octuaginta thalerorum imperialium
millia fecit) Mttas Vra persolvere ne differat, impense ab
eadem efflagito. Quod si liberalitate et favore Mttis Vrae ful-
tus, præsentia, impendentiaque eluctatus mala fuero, pristi-
noque restitutus decori gratitudinem nulla temporis aut sor-
tis vicissitudine obliterandam spondeo : imo ad seram poste-
ritatem sensum et obligationem tam immortalis beneficii
transmittendam. Ipsum certe famæ et conscientiæ testimo-
nium, ingens regibus præmium benefactorum est ; et sum-
mus rerum omnium arbiter, cuius misericordia, supra omnia
ejus opera, immuneratum tam pium juxta ac generosum
facinus non permittet ; Cujus favorem perpetuum Mtti Vrae
votis suis animitus imploro. Datum in castro meo Rad-
noth die 21. Octobris anno domini 1657.

Serenismæ Mttis Vrae Regiæ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államltárban.)

52.

1657 nov. 10.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenme ac potentissime rex domine colendissime.

Quam constans sit fortunæ semel seviræ incipientis tenor,
et quam acerbus initæ cum Serma Mtte Vra confederationis
fructus, in meo luculenter conspiciere est causa. Desertus

siquidem a copiis Sermæ Mttis Vrä in ipsa boni publici promovendi occasione, ruinaque et captivitate totius mei exercitus inde subsecuta, crevit fiducia communibus hostibus, et qui meæ cum Mtte Vra societati invidebant, aperta eisdem est vindicandi porta. Quoniam Turcarum imperator et channus Tartarorum non minacibus duntaxat literis, sed armis vindicibus in perniciem meæ et personæ et ditionis inuentibus, necessitatem et regno et mihi imposuerunt de alterius in sedem meam suffectione cogitandi. Proinde Sermam Mttem Vram etiam, atque etiam obtestor, ut memor et christianæ constantiæ et decoris sui, atque orbis censuræ totius, dignam se edat resolutionem, quid animi Vrä Mtti sit de stabilienda mea sorte, quantocyus reddat me certiores. Impari enim delusam vicissitudine constantiam et sinceritatem meam, ut orbis iudicium obmutescat, ultor certe aderat e cælo deus, cuius favori Sermam Mttem Vram animitus commendo. Datum in castro meo Balasfalviense die 10. Novembris 1657.

Sermæ Mttis Vrä

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Ered. a svéd kir. államltárban.)

53.

1657 nov.

Sternbach levele Schaumnak.

Generose et nobilissime dne, dne observandissime.

Literas Gen. Dnis Vrä sub dato 17. Septembris Macovix (cum quibus) me responsionis loco honoraverat. die 8. Octobris recte accepi . . . Gen. Vrä Dnis propensionem et vigilantiam pro conservanda (prin)cipum amicitia ad commune bonum summa cum satisfactione animi mei intellexi, toto corde optans, ut pia eius consilia a reliquis etiam suæ sersmæ Celdnis ministris simili zelo fulciantur, suaque sersma Celdo ea ipsa corde percipere dignetur. Nullum dubium proinde foret secundum ipsum G. V. D. iudicium et spem, quin commissi errores et exinde orta damna duplici lucro refundi aut recompensari possent. Ego pro mea parte tanquam minimum omnium instrumentum, impulsu christianæ conscientie meæ non intermittam ad conservandam tam salubrem orbi amicitiam inter summa christianitatis capita cooperari pro possibilitate mea.

Quemadmodum suam sac. regiam Mtem, (cum eandem 23. Octobris stylo nostro, per dei gratiam in prospera incolumitate et felice statu hic Vismariæ reperirem, et ad elementissimam audientiam admitterer) peracta relatione mea, de sermæ suæ Celdinis amicitia tam ex ipsa sua sermæ Celdnis, quam sermæ ejusdem matris per dñum Dalmady et dñum Lubieniecky intellecta contestatione et mandato debito modo certificavi et eam ipsam suæ regiæ Mti commendavi.

Quibus auditis sacra regia Mtas quidem infortunatum casum suæ sermæ Celdnis armorum summo cum dolore et cum maxima compassione intellexit, sic judicans, quod si suæ Mtis sinceræ propositiones et consilia acceptata fuissent et alterutrius partis suis solis consiliis nixæ actiones suspensæ fuissent, totum hoc incommodum declinari potuisset et sua serma Celdo ad scopum suæ intentionis facile pervenire potuisset. Attamen cum singulari satisfactione contestatam voluntatem ad constantem correspondentiam pertinentem et perpetuam inclinationem suam ad similem confidentiam declaravit.

Potuissem hic per exoptatissimam occasionem suæ Mti regiæ sigillatim insinuare suæ sersmæ Celdnis propriam intentionem et vicissim cogitationes suæ Mtis percipere, ut eas Gen. Dni Vrä aperire potuissem et exinde ansa salvi potuisset talem totius christianitatis summe necessariam confederationem tempestive promovendi. Sed quoniam Gen. V. Dtio nihil memoravit, quo ser. suæ Celdnis inclinatio tendat, et quo eadem re assumpta, arma sua dirigere velit, et præterea hoc totum, quodcunque tunc ex discursibus, quos cum singulis separatim habui, cum dño Dalmady et dño Lubieniecky, sibi invicem contrariatur, ideo pro hac vice, tanquam de nulla certitudine informatus, nihil amplius coram regia Mte attingere potui.

Opto itaque ut Gen. V. Dntio cogitationes suas et notitiam de his pluribus aperire velit (siquidem initium jam sentire videntur, quo recompensationem passi damni fore videri possit et intelligi, quo ejusmodi media vergant) ut ab hac parte hic quoque consilia et actiones juxta illam formam queant.

Siquidem de statu suæ ser. Cldinis omnis generis sinistra nova et minus acceptabilia per publicos typos publice circumferuntur et per ejusmodi publicationes hominum animi sensibiler afficiuntur, secundum cujuslibet passionis, si Gen. Vra Dnatio nom solum Transylvaniæ statum, sed etiam quomodo ille cum Cozacis, Tartaris et porta Ottomanica cohæreat, et quinam notabiles aspectus sentiantur

inter hos et domum Austriacam, ex fundamento nos informare dignaretur, ut hic etiam pro communi bono mensuram nostram dirigere queamus. Statum sacræ regię Mtis quod concernit, ille ita fundatus est, ut merito deo omnipotenti gratias agendi pro evidente cœlitus (sic!) auxilio regię Mti concessio in ejusdem justa et æqua causa, quilibet causam habeat. Siquidem non solum tota Danica Holsatia, sed tota quoque Jutlandia sub suæ regię Mtis arma redacta est: classis etiam hostilis a territoriis maris Pomeranici fugere vi coacta est. Ideo nihil restat, quam ut certo speremus, quia Gallia et præsertim Anglia partes mediationis subit promovetque maguo zelo et ejusmodi mediatio a rege Daniæ acceptata est, brevi honorificam pacem obtinendam esse.

Protector Angliæ præter illud mediationis opus adhuc propria fœdera tam defensiva quam offensiva contra omnes hostes, præsertim contra domum Austriacam cum sac. regia Mte ineunda recens obtulit.

Interim in Borussia tanta provisio in militia et arcibus facta est, ut etiam ex confessione ipsorum hostium parum ibi hostilitas nocere possit. Sua sersma Celdo elector Brandenburgicus cum Polonis quidem ad neutralitatem condescendit, sed totum hoc ex consilio sac. regię Mtis concessum est, ut suæ electorialis Celdnis regiones et exercitus, meliori occasione usque dum sua regia Mtas pro huius loci negotiorum conservatione securum statum procurabit. Quibus hac vice concludo, et commendando eandem divinæ gratiæ, permaneo

VræGensæ Dnis

deditissimus servus
H. C. Sternbach mp.

P. S. Optarem ut Gen. Vra Dnatio ipsa quantocius huc in negotiis ser. suæ Celdnis ad nos veniret, aut saltem rem sic mediare posset, ut alius quisquam cum certa plenipotentia huc mitteretur, ita ut hic agendo etiam correspondentia cum Gallia erigenda non omitteretur, seu ex oculis poneretur.

Hátlapján: Dno dno Constantino Schaum intimo secretario suæ sersmæ Celdnis Transylvaniæ

Maccovicisë
aut ubi jam commoratur.

(Schaum által készített másolat.)

54.

1657 decz. 4. (u. sz. 14.)

Sternbach jelentése a királynak.

Durchlauchtigster Grossmächtigster König
Allergnädigster König vnd Herr.

Ew. Königl. Maytt. an mich unter den 26-ten abgelauffenen Monats Novembris gnädigst abgelassnes schreiben hab ich dato, mit allerunterthänigsten gehorsamb vnd respect erhalten, darauss Ew. Königl. Maytt. gnädigsten befehl ich dahin verstanden: Weill einige, welche von Ew. Königl. Maytt. mit des Fürsten Rakocy getroffenen Alliance, vnd darauß gefolgeten Ew. Königl. Maytt. consilien vnd warnungen nicht genugsame information haben, aussprengen dürfen, alsswan hochgemeldter Fürst von Ew. Königl. Maytt. verlassen, vnd dahero ins unglück geführet worden: dass ich demnach eine ausführliche Deduction ufsetzen, vnd Ew. Königl. Maytt. ungesembt übersenden solle.

Wie nun Ew. Königl. Maytt. höchst respectirlichen befehlich allerunterthänigst zugeleben ich mich iederzeit pflichtschuldigst erkenne, allein wütschend die capacitet zu haben, zu Ew. Königl. Maytt. gnädigsten wohlgefallen vnd satisfaction mein unterthänigstes Vermögen zu employren zu können. Also werde ich solche deduction anbefohlner massen angesichts vornehmen vnd möglichst beschleunigen, hernechst Ew. Königl. Maytt. allerunterthänigst übersenden.

Übriges Ew. Königl. Maytt. der getrewsten Vorsorge vnd gnade des Allerhöchsten, zu langen gesunden leben, glücklicher Regierung vnd prosperirung dero rechtsamen waffen inbrünstig empfehend, verbleibe

Ew. Königl. Maytt.

allerunterthänigst getrewst vnd
gehorsambster Knecht
H. v. Sternbach.

Lünenburg den 4. Decemb. A. 1657.

(Svéd kir. ltár Riksregistraturen.)

1657 jan. 19.

*Jaskolski Mariusnak, a portára küldött lengyel követnek
adott utasítás.*

Az portára menendő lengyel követnek nemzetes Marius Jaskolszky instructiója, melyet adtanak ki nekie 9. Januarii 1657. esztendőben Daneczán.

Az fényes portát minden uton módon reconciliálja, declarálván, minemű affectióval légyen most is lengyel király, mind peniglen respublica az fényes portához.

Minemű üzeneti s mind írása által tött declaratiója lött fényes portának, Bjenyenski lengyel követ által az királyhoz, respublikához, mely sinistra informatióból lött, hogy az kozákok régtől fogva szenvedhetetlenül injuriáltatván az királytól és respublikától, kényszerítették portához hajolni és odaesküdni.

Mely dolgot ez szerint declarálja az követ.

Az kozákok nem egyébért rebelláltak lengyelek ellen, hanem hogy arceálták őket a tengerre való irruptióktól és fényes portának nagy hatalmas kártételektől.

Az tatár chám vezérel együtt bizonságúl lehet, hogy lengyel király és respublica sokszor requirálta mind követi mind peng levelei által kozákokat, intvén az jó békességre őket, de mindekkoráig is semmi úttal accomodálni magokat nem akarták, sőt mind királylyal, mind muszkával fortélyoskodnak, lévén erdélyi fejedelemmel és havasalföldi moldvai vajdákkal erős confederatiójok, a kik svecusokkal együtt lengyel királyt és respublikát invadálni szándékoznak.

Azon legyen az követ, hogy ezen ligát a fényes porta minden uton és módon disrumpálja, írván mindeniknek, hogy sveciai hadakozásban magokat ne elegytsék, hanem kiki legyen veszteg maga birodalmában.

Az tatár chám noha sokszor offerálta magát, hogy elvonja kozákokat lengyelek ellen való impetitiótól, melyekkel kész most is megbékélleni az király és a respublica. A holott ugyan teljességgel nem akarnának recedálni attúl az szándéktól, hanem conjunctis viribus invadálni lengyel koronát, silistrai basa és budai vezér tatárral együtt menjen birodalmokra és úgy distrahálhatja őket sveciai confederatiótól. Mert látni való, minemű veszedelemmel teljes és jövőendőben káros légyen ezeknek szövetségek nemcsak lengyel koronának, de még a fényes portának is.

Az erdélyi fejedelemnek nincsen semmi helyes és méltó praetensiója sem a királyhoz, sem a respublicához, sőt a király sok rendbeli követi által requirálta, nagy szeretettel instálván azon, hogy vagy bizonyos számú hadakkal, vagy pénzzel segítse a királyt s a respublicát ellenségi ellen. Mely sinceritásért a király fiát fiának akarta fogadni, summa pénzért bizonyos jószágokat inseribálni, holta után successorának tenni. Mindezeket megvetette erdélyi fejedelem svecus-sal való szövetségért.

Im most is kész a király és a respublica mindezeket jó mód alatt követni, fejedelemmel való barátságát megtartani, kozákokkal békességet csinálni. A holott ugyan semmi úton módon meg nem tartózkodnának feltett propositomoktól, kívánja az király és respublica, eziránt fényes portától minden úton, módon coerceáltassanak.

Az svecusok állapotjáról tégyen ilyen informatiót s hitesse el az portával, hogy nemcsak titulusért gyűttenek reá lengyel koronára, hanem látván az alkalmatosságot, opprimáltatván kozáktól, muszkától az lengyel respublica, az foedust megszegvén, keresnek magoknak nagyobb securitást mind az királyságban, mind penig az lengyel koronától elfoglalt provinciáknak birásában. Mindazáltal svecusokkal való békesség könnyebben mehetne végben, csak erdélyi fejedelemtől és Chmelniczki részéről lehetne securitásunk.

Instáljon az követ, hogy azon legyen fényes porta, mivel az király és respublica erdélyi fejedelemmel s többekkel tractálni nem idegen, csak ő nekik is legyen kedvek hozzá, melyet ha különben nem akarnak, imponáljon is az fényes porta, s úgy is meg kell lenni.

Az muszka felől intimálja ezt, hogy soha muszka lengyel respublicában bele nem kapott volna, ha kozák melléje nem csatlotta volna magát, Ukrajnát és önmön magát is nem subjiciálta volna, foedusok levén azoknak is velünk.

Considerálja fényes porta, minemű derekas ellenségi támadván mindenfelől a királynak és a respublicának, mint resistálhattanak volna magok erejével, kihez képest úgy kellett armistitiumot vetni lengyel koronának muszkával tizenkét esztendeig.

Interim tractában eredvén muszka, királylyal és respublicával örökös békességet csinálni lengyelekkel kész, de ilyen conditiókkal:

1. Cedáljanak a lengyelek egész Ukrajnának, azonkívül nagyobb részének Lithvaniának, a holott ezeknek cedálni nem akarnak, tehát Casimir király holta után succedáljon muszka császár lengyel királyságban is.

Ponderálja mindezeket fényes porta, minemű hasznára szolgálhatnak jövődöben, mert ha muszka császár ilyen hatalmas monarchia szomszédságában közel férkezhetnék fényes portának, melynek vallásán (ugymint görög) mennyi sok számu nép fényes porta birodalmában lakván, ne talán valaha mindehez confugiálván, minemű változása következhetnék ezbül, ítélje meg jól.

Melynek eleit így veheti fényes porta, ha erdélyi fejedelmet svecusok barátságátul elvonja, kozákokat, Moldvát, Havas-Alföldét velek való szövetségtül eltiltja.

Es így az lengyel korona is megszabadúl, az fényes porta is nagyobb securitást ígérhet magának.

Hogy azért erdéli fejedelem készen lévén nagy apparatussal, lengyel királyt és respublikát haddal ne invadálja, avagy ugyan tartóztatás nélkül invadálna is, parancsoljon fényes porta silistrai pasának és budai vezérnek, tatárnak, irrumpájanak birodalmában (nem kívánván fényes portátul mindazáltal erdéli fejedelemnek, sem Chmelniczkinnek semmi offensiót) csak szintén oltalmat és tartóztatást, hogy valamiképpen az lengyel birodalomban ne irrumpáljanak.

Es így, hogy ha ezen hadakozásban magokat nem egyelítik, isten kegyelmébül, fényes porta segítségébül lengyel respublika szent békességet rövid nap megköstölhat, erdéli fejedelemmel és respublikával régi sinceritas megmaradhat, Chmelniczki is nagyobb bátorságban élhet.

Interim, ha ugyan erdéli fejedelem lengyel király és respublika ellen fegyvert fog, ottan az fényes portával lengyel respublicának pactominak bomolni kell, kikben expresse a vagyon, hogy mindennemű portához tartozandó hiveitül lengyel respublica semmiben ne offendáltassék, specifice Erdélytül és Moldvátül.

Végezetre, hogy porta eszében vegye, szándékát intímalni köll, hogy abban mesterkedik s conföderál az király és respublica ellenségével, hogy per vim az lengyel királyságot magáévá tehesse.

Az többit követ prudentiájának committálják.

(Locus sigilli regis Casimiri.)

(Egykorú fordítás.)

1657 jan. 27.

*Lubomirski válasza Rákóczynak mult évi december végén
kelt levelére.*

Copia literarum ad principem Transylvaniae 27. Januarii 1657.

Celsme princeps dne affinis colendissime.

Quo animo Cels. Vra in rempublicam nostram sit, liquet ex factis, sed et loquuntur universales Cels. Vrae literæ; est quod mirer et doleam potiora Cels. Vrae fuisse periculosa et indecora, quam tuta et gloriosa consilia; ignoscat Cels. Vra meæ sincere dicendi libertati, quæ amicum decet, et inde consiliorum suorum ponderet fructus; speciosus libertatis asserendæ præfigitur in literis universalibus Cels. Vrae titulus. Prima vero libertatis conditio, libera electio armis petitur, convocatur liber populus, sed (nisi velit) mancipium futurus, id est ferro igneque puniendus; promittitur senatui avita dignitas, sed statim confuso cum omnibus dignitatis titulo eripitur; illa ipsa avita nostra sancta veraque religio (pro qua a maioribus nostris tot fustum sanguinis), ad libertatem tantum conscientiarum, excluso religionis usu exercitioque, restringitur. Quis tam obesæ est naris, qui hæc non intelligat, quis tam apoplecticus, qui non sentiat? Sed et violatum in detentione domini affinis mei* publicum gentium, privatumque amicitiae ius quid aliud promittit, nisi publica et privata iura in victimam indebitæ ambitionis destinari Ponderet Cels. Vra, an nobiles et generosæ animæ, quæ vitæ fortunarumque impendio honorem emunt et gloriam, servitutis infami pretio, religionis, vitæque vendent libertatem, neque tantum in armis reponat spei, ut mente excidat: iustitia armorum sæpe vinci potentiam, bellaque injuste ceptâ infauste finiri. Illæ vero, quæ obtunduntur in nos belli rationes, quam procul a iustitia et quam quæsita sint, ipsam Cels. Vrae iudicem accipio (modo vacua ab omni affectu sit) prudentiam. Vocatum se Cels. Vra ad Poloniæ sceptrum, et per abruptos tractatus, illudum conqueritur. Fateor legatum a sersmo rege dno meo clemsmo ad Cels. Vram missum, sed non abrupto, suspenso tantummodo tractatu rediisse. Quia enim religionis ratio primos ab utrinque (ut par est) habuit respectus, quid mirum, dilatatum id ad rempublicam fuisse,

* T. i. Stanislawski.

an principem diversæ religionis in dominum assumere expediret, illud ex forma status nostri Cels. Vrä petendi regni demonstratum iter, ut legatos ad comitia generalia mitteret; regem enim nonnisi consensu omnium et vocibus apud nos designari: hoc non est scindere vel abrumpere tractatus. Sed supponat quis abruptos esse, itane qui offert conditionaliter regnum, non acceptatis conditionibus bellum meretur, et cum beneficium præstare noluerit, ferro igneque gratitudo rependitur? Secundum dicitur missos Cels. Vrä a principe Saxonæ, nescio quibus cum donariis currus a nostris vi acceptos, non probe hoc assequor, quomodo accepti sint, si ex comitatu Arvensi, opera dni Theokeoly Cels. Vrä remissi; quidnam illi currus vexerint et cui, captane a Svecis Polonica spolia fuerint, examinatum a Ziweccensi regio œconomo scio, sed debita hæc in confiniis et nemini præiudiciosa cautela an hostilia mereatur, non satis video. Dicitur tertio Cels. Vrä famulos capitivos apud me in arce Lubovliensi detineri, hoc vero non exacte Cels. Vrä adscribo informationi. Tam procul enim hoc a vero est, quam proximum justitiæ fuit illos detineri, qui obsidente me Cracoviam, ad hostes regis regnique literas attulerint, easque hostilitatis plenas, transactionem videlicet Suetici apud Cels. Vram residentis legati cum Cels. Vra conclusam portantes, generalique Vircio succursum pollicentes, hunc tamen pro solita mea in Cels. Vram observantia humaniter verbis tantum admonitum Cels. Vrä remisi. Hæc pro meo affectu et candore Cels. Vrä duxi insinuanda. Tempus docebit, magisne salubria suaserim ego, an Cels. Vra secuta sit; solidam enim diuturnamque felicitatem in iustitiæ radicatum fundamento, quam nulla cuiuscunque, ne prætensio quidem concuteret, quæ ad posteritatem securo indubioque iure transmitteret, quæ veræ incorruptæque gloriæ adferret fructus, svasi et nunc constanter svadeo. 27. Januarii 1657.

(A leMBERGI gr. Ossolinski Muz. könyvtárából. 189. cod. 939. lap.)

Mednyánszky követsége.

a)

1657 január vége.

Mednyánszky előterjesztése a császárnak.

Augustissime imperator, domine, domine naturaliter clementissime.

Celsissimus princeps Transylvaniæ, alias dominus meus gratiosissimus, animadvertens in vicinitate sua constitutorum regnorum et populorum accensum ignem in tantum excrevisse, ut ne dum aliqua occasio extinguendi eius iam superesset, quinimo ex variis incidentibus circumstantiis res in tantum devenisset, ut ipsi quoque dno principi securitati suæ in tempore providere fata necessitatem imposuissent, exindeque iam accidisset, quod dnus princeps rationabilibus iisque prægnantibus ex causis sese in bellum istud Polonicum implicare eidemque associari merito debuisset. Cuius rei evidentissimas rationes simul etiam intentionis suæ scopum Mtti vestræ sacræ ex ea, qua erga Mttis vestræ cæs. regięque gratissimam propensionem ducitur dnus princeps confidentia, voluit humillime detegere.

Et primo quidem posteaquam, prouti etiam Mtti vestræ de eo bene constare dnus princeps non ambigit, proceres regni Poloniæ iteratis vicibus dnum principem factis etiam superinde certis oblationibus, ultro requisissent, persuasum sibi omnino habentes ex modernis infinitis et pene inextricabilibus difficultatibus vix commodiorem occasionem habituros, quam si interventu dni principis ex iis eliberationem haurire possint.

Unde etiam dno principi pro eliberatione eorum cum serenissimo atque potentissimo rege Suecorum amicitiam et fœdus firmare, Cosacorumque gentem svasu etiam et opinione ipsorummet procerum regni Poloniæ ad se pertrahere occasio subministrata esset.

Et quamvis nonnullæ conditiones totaliter tum temporis accomodari nequivissent, nihilominus nec interruptæ fuissent, sed complementa earum in parte ad senatores regni ad dnum principem exmittendos et expediendos, in parte ad regni comitia relegata fuissent. Quæ quidem omnia licet dnus princeps patienter præstolare paratus fuisset, si regni eiusdem Poloniæ lamentabilis status interque ipsosmet regni-

colas animorum dissensio imminentiumque maiorum calamitatum certa indicia ulteriorem remoram eius rei non prohibuissent.

Et quamvis multi ex proceribus regni Poloniae inchoatorum cum dno principe tractatum continuationi de praesenti quoque inhærent, nihilominus reperiuntur alii qui postmodum contrariis affectibus ducti in desperatis rebus suis magno Moscorum duci similesque aliisque modis factas oblationes praestant, de quibus etiam Mtti vestrae sacr. abunde constare non est dubium. Et sic in huiusmodi contrarietatum repugnantibus animorum incertum dubiumque consensum vel concordantiam praestolare d. principi ut plurimum damnosum, sic etiam perniciosum calumniosumque fuisset.

Porro regni Poloniae statum in tantum esse involutum et tantopere aggravatum, ut humanitus discurrendo iam illis elabi fere impossibile. Si itaque a quocunque tandem moderatorum potentissimorum inimicorum opprimerentur et armis subiugarentur, quomodo postmodum in huiusmodi extremitatibus d. princeps in hanc actionem sese involvere et iis succurrere potuisset, sapienti iudicio Mttis vestrae sacr. id ipsum submitteret.

Denique si d. princeps auxilio divino rebus his non providisset, utervis ex his nationibus beneficio armorum succedens in vicinatem eius, ex parte etiam talium nullam securitatem sibi regnoque suo d. princeps polliceri posset.

Quibus sic se habitis d. princeps humiliter apud Mttem vestram instaret, quatenus ex natura etiam inviolatae pacis, ex vi etiam et acquisito (?) tam generalium quam specialium diplomatum Mttis vestrae sacr., Mttas vestra tam fideles suos subditos, quam milites eorundemque officiales sub iurisdictione et potestate sua constitutos intra suos limites conservandos elementer procurare dignetur, ne ii, sub quocunque tandem praetextu violationem factae pacis quoquomodo praesumant, neve ex talibus multorum malorum inconvenientiae exoriri possint; sed prout d. princeps ex parte Mttis vestrae securitatem sibi polliceri non diffidit, parem securitatem ut ex parte quoque subditorum militum officialiumque Mttis vestrae haberi possit; eius namque esset fiducia erga Mttem vestram d. princeps, quo ex ea, qua erga publicam pacem ducitur clementi propensione Mttas vestra sacr. paterna cura et providentia tales incommoditates avertura est.

Prout etiam instat et rogat humiliter d. princeps, quatenus Mttas vestra sacr. tam residenti suo in porta Ottomana, quam et aliis clementer demandare dignetur, ne vel per

se vel cum iis qui hostilitates erga d. principem fovere dignoscuntur, (prout iam de talibus nonnulla subaudita sunt) successibus dni principis impedimenta et obices ponere præsumant, sed nec in talibus hostibus d. principis patrocinentur, quin potius prouti antea, sic et imposterum cum hominibus dni principis bonam correspondentiam et synceritatem fovere non intermittant.

Si etiam casu aliquo absque ulla hostilitate militiæ dni principis ditionum Mttis vestræ fines in aliquo transitu vel regressu necessitate inevitabili vigente attingendum foret, ne in eo Mttas vestra offendatur, quin potius casum talem clementer admittere dignetur.

Extra militiam autem hominibus d. principis et tabellariis litterarumque portatoribus in ditionibus vestræ Mttis ut pateat ubique liber transitus, prouti vectura etiam commeatum et questus omnis generis, ne ullo modo impediatur, utque super his Mttas vestra sacr. litteras patentes salvi passus officialibusque suis specialia mandata clementer impertire dignetur, dnus princeps humiliter summaque confidentia rogat.

Ex parte autem sua d. princeps Mttem vestram sacr. (divinum etiam numen in testem vocando) assecuratissimam reddit, quod salvis et illæsis permanentibus diplomatum conditionibus, modo in ea, qua hactenus, cæs. Mttis vestræ clementia d. princeps et imposterum conservetur, nullo unquam tempore Mtti vestræ sacrmæ ne in minima quidem parte quovismodo incommodare, quin potius omni obligationum genere servire et Mttis vestræ cæsaream gratiam demerere semper intendet. Cuius etiam clementiæ cæsareæ sese omnibus modis commendatum reddit, superque humillimis suis instantiis gratiosum expectat responsum.

Sacratissimæ majestatis vestræ

fidelis et humilis subditus
Jonas Mednianszky.

Kivül: Copia memorialis ad sacram cæs. Mttem ablegati principis Transylvaniæ.

Más kézzel: 1657. Memoriale ablegati Rakotziani.

(Egykorú irat Bécsben az állami ltárban. Hungaricák osztálya.)

b)

Protocollum propositorum apud excellentissimum dominum principem ab Auersperg per Mednianski.

Die 31. Januarii 1657 in ædibus principis ab Auersperg.

(Megjelent Erd. Orsz. Emlékek XI. 248. l.)

c)

1657 febr. 1.

A Mednyánszkynek adott válasz.

Sacratissimæ cæs. regięque Maiestatis . . stb. . . nomine egregio Jonæ Medniansky, illustrissimi Georgii Rákóczy Transsylvaniae principis . . stb. . . ad prænotatam sacram cæsaream regiamque Maiestatem ablegato nuncio præsentibus significandum : Prælibatam suam Maiestatem grato animo et elementi affectu intellexisse domini principis partim per literas, partim etiam per ipsum nuntium declaratam observantiæ et devotionis testificationem et simul ea, quæ ipsummet dominum principem concernunt,* Suæ Maiestati confidenter proponenda esse duxit. Quæ omnia cum ferme incidant in id ipsum, cuius gratia Sua Maiestas fidelem suum reverendum Georgium Szelephény episcopum Nitriensem locique ac comitatus eiusdem supremum ac perpetuum comitem, consiliarium suum et per dictum regnum Hungariæ Aulæ cancellarium ad dictum dominum principem subinde ablegaverit: ideo Suam quoque Maiestatem sese referre ad expositionem prænominati cancellarii sui isthic peragendam. Cæterum si quæ domino principi ulterius significanda recurrerent, non defuturam Suam Maiestatem quin de iis omnibus totiesfatum dominum principem vel per prædictum cancellarium suum, vel per alium quemquam plenius certiore faciat. Atque hæc erant, quæ sacra cæs. regięque Maiestas pro interim, memorato nuncio intimata esse voluit, id quod etiam dicto domino principi suo modo et ordine referre noverit. Cui in reliquo gratia et clementia sua cæs. et regia benigne propensa manet.

Per sacram cæsaream regiamque Maiestatem
Viennæ die prima Februarii 1657.

Andreas Ruttkay mp.

* E helyett : concernendo.

Egregio Jonæ Mednianszky illustrissimi Georgii Rakoczy Transsylvaniæ principis, quarundam partium regni Ungariæ domini et Siculorum comitis ad sacram cæsariam regiamque Maiestatem ablegato nuncio assignandum.

(Egykorú irat a bécsi államtárban. Polonica.)

Szelepcsényi küldetése Rákóczyhoz.

a)

1657 febr. 22.

Szelepcsényi jelentése Ferdinánd császárhoz.

(Megjelent Erd. Orsz. Emlékek XI. 249. f.)

b)

1657 máj. 19.

Szelepcsényi végjelentése Leopold császárhoz.

Relatio legationis ad principem Transylvaniæ institutæ et peractæ per Georgium Szelepchény episcopum Nitriensem et cancellarium Hungaricum, a. dni 1657. die 19. Maii.

Ad principem Transylvaniæ ablegatus in negotio Polonico a sua quondam Matte cæsarea, dno dno meo elementissimo recta direxi iter per passum oppidi S. Crucis, ubi repertis dominis archiepiscopo Strigoniensi et palatino præsentavi ab Eadem* dicto dno palatino monile aureum cum effigie Eiusdem, quod per me illi mittere dignata fuerat. Et licet uterque dominorum dissuaserint mihi iter illud, uti illis videbatur, periculosum et frustraneum, quia tamen in mandatis habui, ut non curata quorumcumque et qualicumque disuasionem principem, ubicunque repertus fuerit, conveniam, perrexì directe Lipchouiam versus, indeque, obviam mihi facto ablegato dicti dni palatini, a præfato principe redeunte, postquam intellexissem eum superatis iam alpihus in Poloniam transiisse, flexi cursum Zboroviam et Makoviciam versus, et quia tam in Sztropko, quam etiam inibi a diversis, tam Ungaris, quam dominis Polonis intellexeram prope post alpes constituisse dnum Woyniczky, qui paulo

* T. i. III. Ferdinándtól.

ante hic Poloniæ legatum egerat et titulo s. Rom. imp. comitis cohonestatus fuerat, diverti ad eundem, a quo tam de Polonicis, quam Transylvanicis armis negociisque edoctus, ex consilio eiusdem iter institui Lanzuthum ad dnum marschalcum Poloniæ, ut eum ob nimiam illam cum dicto principe familiaritatem suspectum a tali correspondentia diverterem, quod etiam non infeliciter, cooperante mihi dicto dno Woinickio et pro nunc hic existente dno Morstenio, successit; nam cum tam ex relatione dominorum Polonorum Szboroviensium, quam etiam aliorum perspexissem, prænominatum dominum marschalcum ideo vel maxime favisse partibus Transylvaniæ, quia sibi a potentia aug. domus Austriacæ multum metuebat, rationibus et argumentis diversis et nervosis ostendi id ipsum timere debere potius ab antelato principe, qui subiugatis superioribus Ungaris tyrannide plane despotica dominatur, idque eundem experiri posse, si inferiores Ungaros sub ditione suæ Mattis et superiores illos sub ditione sua existentes super hoc examinaverit, præterquam quod ipsi hæretici palam fateantur et nostrorum libertatem tantum a sua, quantum cælum a terra differre prædicent.

Post similes ultro citroque factos discursus et animorum tam dni marschalci, quam aliorum dispositiones discessi cum comitiva duorum vexillorum Polonicorum ad toties fatum principem per mediam plane velitationem, siquidem contra ius gentium, uti in priori mea relatione repræsentaveram suæ quondam Mtti cæs., principis milites comitivæ meæ non solum non pepercerint, sed etiam mihimet ipsi minati et insidiati fuerint, ob quod una et media die consistere debui Przemisliæ, ut antequam ad partes armadæ ipsius transirem, comitivam et literas assecuratorias ab eodem haberem; proinde sequenti die acceptis illis transivi statim ad ipsum, factisque congrue a parte dictæ quondam suæ Mttis cæs. salutationis actibus et præsentatis credentialibus ipsa, qua eum conveni, die, negotiationem mihi iniunctam aggressus sum eandemque a nona matutina usque ad quintam pomeridianam producendo, ad votum meum satis commodè inviavi; nam licet in constituto habuerit, se iuxta compromissum cum Sueco factum pro secunda mensis Martii Cracoviæ adfuturam, in proxima tamen statim statione eundem repetitis rationibus et argumentis præteritæ diei detinui, repræsentando, quo efficacius potui, votorum suorum impossibilitatem in hunc fere modum:

Vestra quidem celsitudo argumenta mea forte pro suspectis habere potest, eo quod unicum hunc meum scopum et negotiationem esse supponat, ut eandem a proposito suo

revocem; vero si rem ex æquo perpenderit, advertet me manifeste suo bono studere. Video ego quidem celsitudinem vestram exercitum satis numerosum habere societateque Suecorum et Cosacorum sibi multa polliceri; verum quacunque tandem et quorumcunque associatione impossibile plane est, ut intentum hoc suum assequi valeat; hæc enim militia sua, licet sit copiosa, inermis tamen et necessaria ad bellum munitione destituta, quam magis aptam pro campo, quam defendendis muribus esse nemo non videt; Wirtczium generalem Suecicum Cracoviensis præsidii invitantem et allicientem celsitudinem vestram Cracoviam, quam adeo præsentaneis periculis hucusque vix retinere potuit, facile appellavero similem aviculæ cavæ inclusæ, quæ licet alias ad se invitet, ipsa tamen inde libentius evolare; et si etiam vestræ celsitudinis occupatio huius urbis feliciter succederet, eius tamen residentiam procul dubio non alio fine affectaret, quam ut eadem sibi apud Polonos maiorem respectum faciendo, eosdem per convocatorias suas ad comparandum in diæta disponere valeat. At poteritne sibi unquam persuadere illos comparituros? eveniet pro certo illi id, quod evenit Sueco, qui licet magnam regnicolarum partem ad se traxisset, nunquam tamen eos ad diætalem comparisonem inducere potuit; proinde id celsitudo vestra sibi quoque eventurum non dubitet, quæ iam incendiis ac devastatione illos sibi adeo infensos fecit, ut malint illi omnia diripienda relinquere, quam vel unicus ipsorum comparere; quanto minus ergo adfuerint ad tales suas convocatorias; id, quod sine summo honoris et existimationis suæ præiudicio accidere non potest. Dein vero, etiam si comparerent, putatne eos sibi eandem in regem delecturos? minime vero, cum primores ipsorum, cum quibus congressus et discursus diversos habui, palam in publicis conviviis asseverare præsumpserint, malle se etiam in extrema necessitate, (quam tamen adhuc Deo propitio se incururos non existimant,) vel ipsum capitalem suum hostem Suecum deligere, et hoc pacto iuri electionis suæ consulere, quam se a celsitudine vestra amissione libertatis avitæ tam iniuriose opprimi permittere. In quorum confirmationem hæc ut celsitudini vestræ possim referre, publice in conviviis sibi propinare non sunt veriti, malle se millia diabolorum ebibere, quam eam unquam in regem eligere. Quandoquidem igitur certo supponere possit vestra celsitudo, se nunquam electionem illam assecuturam, ad quid se et gentem hanc nostram hic frustranee periclitari velit odiumque generale et perpetuum inter hoc et regnum nostrum, quæ alioquin ob commercia magno utrius-

que damno divelli ab invicem nequeunt, excitare? Demum dato, non concessio, quod etiamsi delegeretur in regem, anne possit esse secunda, non dico uno die, sed ne hora quidem de vita sua? cum hæc natio vindictæ adeo cupida vel iam recenter etiam tam crudelæ suæ in regem irreverentiæ exemplum recenseat, ut vel infimæ sortis nobilis ausus sit in publico capiti regis, aliquin apud omnes grato, clavam infigere; quare, cur debeat celsitudo vestra communi tantæ huius Ungaricæ multitudinis periculo privatum sibi et manifestum periculum procurare? Mihi sane, si conditionis suæ essem, etiam si iam ultro diadema illud deferretur, intuitu tam præsentium periculorum nunquam acceptare vellem, cum me intra semestre extinctum iri certo supponere possem.

His et similibus rationibus diversis vicibus tam in campo cum ipso equitando, quam in quarteriis condescendo, tandem persuasi ipsi, ut paterna suæ Mttis quondam cæs. admonitione gratanter acceptata paratus foret tractatum cum Polonis ire regressumque instituere, dummodo proponeretur illi medium quo id, salva et existimatione sua et fide confœderatis data, fieri posset. In quem finem iussit me statim scribere tam ad præfatam quondam Mttem cæsaream, quam etiam dominos Polonos; verum cum ego et a dicta quondam sua Mtte cæs. instructus fuero, ut nimiam illam dñi marschalci cum annotato principe correspondentiam dissolvam, et a dñis Polonis, ut cum spe futuri tractatus, quo diutius potero, remorer et detineam, quatenus interea et respirare aliquantulum et se reparare valeant, scripsi quidem iuxta hoc tam præmemoratæ quondam Mtti cæs., quam ipsi dño marschalco, per alias tamen literas informavi utrumque genuine de omnibus, persuadendo dño marschalco nullatenus mereri a se principem ob hostilitates, quas patrat, vel minimum responsum, utque eatenus tanto magis disponderetur, nisi ad eundem nuncium secretum informando fuse ipsum, quatenus serio inculcet dicto dño marschalco principis erga illum pristinam voluntatem in summum odium esse conversam, idque eo potissimum studio feci, ut fidem Stanislawszky (kimaradt: annihilum), qui a dño marschalco ablegatus ad eundemque principem proditorie postea deficiens, in eo adlaborabat, ut mutuam illam principis cum marschalco confidentiam conservaret, ex qua quantum malum tam regi, quam reipublicæ ac etiam ipsi religioni catholicæ oriri potuisset, facile est cuilibet coniecturari. Qualibus artibus postea etiam Quarcenos ad principem deficientes ad pristinam fidelitatem reduxerim Cosacosque pro parte suæ Mttis disposuerim, in recensendis illis amplius immorari su-

pervacaneum esse iudico, cum ea uberius, scriptis literis, suæ quondam Mtti cæs. exposuerim.

Quare cum his et similibus negotiationibus ac spe futuri tractatus principem ultra mensem remoratus fuisset, tandemque, postquam cognovissem per secretos homines et exploratores meos domini marschalci cum dicto principe animorum dissensionem esse iam bene radicatam, licentia ab eodem discedendi difficulter impetrata institui reditum meum, de quo quantum perplexus fuerit, et considerato eo, quod neque sua Mtas quondam cæs., neque dni Poloni sibi rescripto aliquo spem futuri tractatus dare voluerint, qualesnam tunc machinationes et dolos ad alliciendum sibi suam quondam Mttem adiuvenerit, licet fuse eandem informaverim, quia tamen pro nunc etiam ad investigandas intentiones et molimina ipsius non nihil conferunt, operæ pretium duxi eadem cum reliquis suis diversis vicibus factis discursibus et prolatis resolutionibus eadem retexere.

Primo itaque et ante omnia ipsis dnis Polonis culpam huius sui motus irrogare contendit, dicendo, quod nisi tot legationibus tam a rege, quam republica ac post etiam a multis privatis adeo sollicite invitatus, artes illorum animadvertisset, nunquam se expeditionem hanc meditatam fuisse neque Sueco conföderare voluisse, verum, postquam vidit eos id eo fine facere, quod metuant hanc suam cum Sueco et Cosacis conföderationem inde et se occasionem sumpsisse, supponendo, quod postquam armatus in regnum ipsorum intraverit, complanationem certarum ab ipsis propositarum conditionum se assecuturum fore.

Secundo: fassus est iureiurando se nunquam scivisse coronam Poloniæ suæ quondam Mtti et aug. domui Austriae oblatam fuisse, quin imo super hoc ipso etiam a principalibus dictæ quondam suæ Mttis ministris Ungaris assecuturum fuisse.

Tertio, quod si scivisset suam quondam Mttem cæs. se in hoc negotium immisuram (uti iam intelligit), nunquam e Transylvania moturum fuisse, semper enim se persuasum habuisse, suam quondam Mttem cæs. non posse ægre ferre, si Suecus et ipse, (qui alias illi suspecti esse poterant,) bello tali externo occuparentur, cum per hoc de tranquillitate ditiorum suarum securior esset.

Quarto, se conföderationem cum Suecis nonnisi sexta Decembris inivisse, quam, si uno tantum ante eius e regno proprio excessu adesse potuissem, pro certo rescidisset, verum iam mihi ipsi considerandum relinquere, an absque

manifesto periculo et militiæ et existimationis suæ facere aliquid tam repente possit.

Quinto, quod dummodo sua Mttas efficaciter cooperari et honori suo consulere dignetur, nunc quoque se promptum fore ad obediendum eidem.

Sexto, se habere in confœderatione cum Suecis, quod, quicumque directe, vel indirecte hoc ipsorum institutum impediverit, talem unanimi ipsorum consensu pro utriusque hoste habendum, proinde timere se, ne suæ Mttis directa vel indirecta aliqua armorum pro Polonis suppeditatione quoquo modo a pristina erga suam Mttem devotione recedere cogatur.

Septimo, quod si adverterit sibi periculum ab aliquo (in quo sine dubio intelligebat suam Mttem) imminere, resolvisse se id facturum, quod fecit Samson, qui commotis domus columnis oppressione sui hostes quoque oppressit et interemit, cumque hæc dixisset, subintulit audivisse se suam quondam Mttem cæs. quatuor millia peditum ablicentiasse et tali sub prætextu Polonos iuvare velle, ne videatur manifestum bellum declarasse vel Sueco, vel ipsi; verum cum iam confœderaverit contra omnes directe vel indirecte eum et Suecum impediētes se quoque non peccaturum et prætextus inventurum, ubi Cosacos et Moldavos suis labaris equinis in ditiones Cæsareas Ungaricas exire permiserit, cum in diplomate pacificationis non talia labara, sed vexilla Ungarica expressa habeantur.

Octavo demum, recte iam in meo a se discessu subintulit discursum, quod si sua Mttas benignam hanc suam interpositionem oblatam in promotionem sui intenti inviare, eumque voti sui compotem facere dignaretur, obstringere se ipsi fœdere perpetuo, quod una cum confœderatis sibi omnibus, utpote Transylvanis, Moldavis, Valachis, Cosacis et Suecis ac demum etiam ipsis Polonis contra Turcam assistere velit absque omni salario et mercede aliqua. Ad quæ ipsius dicta cum respondiissem me pro nunc non ideo missum, ut institutum hoc suum et confœderationem iuvem, sed ut dissolvam, tandem medio Joannis Kemény generalis sui, qui tunc solus aderat, insinuabat se etiam confœderationem illam cum Sueco rescissurum, dummodo in obtinendo diademate sua Mttas sibi patrocinari dignetur. De quibus sicut fusius perscripsi eidem quondam suæ Mtti cæs., ita nunc illis quoque referendis supersedeo, cum eadem saltem ad imponendum mihi dicta animadverterim; omissis ergo illis operæ pretium potius esse duxi, ut responsum illius penes credentiales suas a se punctatim scriptotenus extradatum una

cum instructione mea a sua quondam Mtte cæs. data referam, quatenus sic e diametro mens et intentiones ipsius eo penitius et facilius penetrari valeant.

Instructionis suae quondam Mttis caes. substantia haec erat de verbo ad verbum.

Ferdinandus etc.

Quod postquam nos idem dominus princeps toties de perpetuo pacis studio colendo securos reddidisset, laudabilem hanc eiusdem mentem, quandocunque sese obtulit occasio, non solum palam professos fuisse, sed de eadem etiam sermi regis Poloniæ legatos nuper certiores fecisse, ut dubitari non possit, sermum regem regnique Poloniæ senatores contestationibus hisce summam etiam fidem adhibuisse, proindeque responsum cursori nostro egregio Georgio Horuáth proxime a dno principe datum maiori cum admiratione intellexisse, cum ex eodem non obscure perspexerimus dictum dominum principem longe alia et quidem hostilia in Poloniæ regnum meditari, hac potissimum de causa, quod corona sibi non ita pridem a quibusdam regni proceribus post fata regis oblata sit, quæ causa quemvis potius ad exhibitionem amoris et benevolentiae cultum, quam ad bellum movendum excitare deberet.

Hinc est, quod pro paterno nostro in dominum principem affectu proque eo, quo in pacem christianitatis conciliandam ferimur, intermittere noluerimus, quin præmemoratum cancellarium nostrum Ung. aul., legatum nostrum ad eundem dnum principem mittendum esse duxerimus, eidem committentes, ut ipsum ab hoc molimine penitus dehorteretur, eo præsertim fine, ne dnus princeps, (quod omnino verendum est,) illato hoc bello aliis quoque, qui hanc eandem coronam prius sibi fortasse oblatam sciunt, non ideo tamen rebus se Poloniæ hactenus immiscuerunt, exemplum ansamque præbeat, armis quoque coronam hanc vel petendi, vel aliis impediendi. Quod sane cum [nec] sine totius regni devastatione, (quod christianam potius commiserationem meretur) nec sine belligerantium frustratione et periculo fieri possit; ideoque existimaverimus dictum dnum principem presentia et tuta futuris et incertis atque adeo ipso molimine damnosis prælaturum esse eosque imitaturum, qui consiliis tantum pacis rem Polonam hactenus adiutum eunt et quietem omnibus triumphis potiore habent, donec aliorum conatibus ad conatus similes etiam inviti excitentur. Et hæc quoad essentiam et meritum ipsius ablegationis.

Sequitur iam resolutio principis ad puncta praedicta per me eidem proposita.

Ad primum. Cum omnibus principibus et nationibus nobis vicinis desideratam et sanctam pacem non solum amplecti, verum etiam illibate colere et servare semper studuimus, quicumque enim vicinitatem nostram aequali synceritate acceptarunt, eosdem nos imitantes, praesenti etiam in negotio Polonico, (quod tunc realiter contestati sumus,) tam diu perseveravimus, donec illorum minus synceram experti fuissetus amicitiam et summam in singulis tractatibus inconstantiam, prout haec omnia suae dnationi illmae coram verbis uberius declaravimus.

Non obligavimus nos ad id suae Mtti caes., quod si videret nobiscum dni Poloni mala fide processerint et tractaverint, similem illorum actum nos surda duntaxat aure praetrituros aut aliorum amicitiam contempturos, alioquin enim, si nobiscum sincere egissent, amicitiam et bonam vicinitatem diutius etiam cum iisdem coluissemus, in eademque constanti studio perseverassemus. Verum in porta Ottomana quanam tentare et adversus nos moliri voluerint, eadem quoque suae illmae dnationi aperuimus et communicavimus. Ingrati sane merito vocaremur, si pro illa affectione et benevolentia eorundem, (habentes cum synceritate negotium,) quod nos invitarint, armis eosdem invaderemus. Illa tamen invitatione illusi magis, quam honorati sumus. Necessitabamur itaque tum ex eo, tum vero aliis ex rationibus nos in aliorum amicitiam immittere.

Ad secundum. Ut sua Mttas caes. vel alii exemplo nostro ducti, bello huic Polonico quibuscunque ex praetensionibus, signanter vero nostri ad obstaculum et impedimentum sese ingerant, non speramus. Primo, ex parte suae Mttis caes. his ex rationibus: Nam siquidem sua Mttas caes. ex christiana compassione nos quoque dehortata sit, patientibus adderet afflictionem, si militem suum in regnum hoc qualicunque tandem pretextu amandaret. Secundo, quia sua Mttas id facere recusavit, dum Tartarus, Cosacus, Musqua et Suecus serenissimum regem et ipsam nationem Polonicam infestant, nunc tanto magis, ubi tot nationes, quarum accrevit numerus, sese negotio huic immiscuerunt; an non clarum esset, suam Mttem respectu duntaxat nostrae personae sese ingerere velle? cui nullam unquam ansam praebuimus, nec praebere intendimus quin potius servire cupivimus; alii si qui fors eius intentionis fuerint, contra eos etiam Deus nos iuvabit.

Ad tertium. Sed horum omnium testis est Deus, ipsa manifesta et facta loquantur pro nobis, nos nulla movisse hostili intentione neque regnum hoc eo fine intrasse, dummodo ipsimet sese nobis hostes non exhibuissent, imo placidis mediis desiderassemus hoc ipsum cum iisdem componere negotium, quanto magis paternam suæ Mttis admonitionem et benignam interpositionem debito honore acceptavimus, quam ulterius etiam amplecti non recusamus; tantum sua Mttas alto suo iudicio modum aliquem adinvenire dignetur, quo synceram confœderatorum nostrorum absque fœdifragio immutare et simulatam Polonorum sequi possimus amicitiam, præsertim cum nonnulli confœderatorum nostrorum in propinquissima vicinitate degant, cum quibus etiam propter securitatem ditionum nostrarum bonam correspondentiam et synceram amicitiam servare debemus. Domini autem Poloni benignam suæ Mttis mentem et intentionem qualiter respererint, qualive sint aggressi negotium synceritate, ipsemet dnus cancellarius pater noster charissimus optime novit, qui nec rescribere dignati sunt, non ut tractare nobiscum aut in adinveniendis recursus nostri mediis adlaborare vellent et niterentur.

Ex quibus et ex reliquis præmissis eiusdem discursibus uti metus, consternatio, intentiones et molimina ipsius manifesta sunt, ita et concludere facile erit, quod si sua Mttas regia pro dando Polonis auxilio se resolverit, simulque ditionibus suis in Ungaria certo milite in passibus Poloniæ per modum defensæ providerit, eam expeditionem non pro defensiva, sed pro offensiva principem habiturum, eandemque modis, quibus poterit, omnibus, immissione in regnum Cosacorum et alterius fecis gentium (ulturum); ac proinde citius provideri debere passibus illis destinato bono et copioso milite, quam mittantur ordinatæ in regnum Poloniæ copiæ, si enim illæ prius in Poloniam pervenerint, verendum, ne princeps vel fugere volens, vel se vindicare cupiens, vertat statim totam illam nationem colluviem, alioquin levis armaturæ et prædæ inhiantem ad passus illos, ut superatis illis, antequam eo præsidia suæ Mttis regiae adveniant, irreparabilia regno Hungariæ damna inferat atque relictæ Polonia in ipsa patriæ viscera sæviat.

Gloriabatur quidem idem princeps se in tali casu etiam Tartaros facili negotio et vel triginta millium tallerorum (præcio), quos antea ab ipso poscebant, adsciscere posse, verum id videtur minus credibile, cum constet non solum ex literis Budensis Vezirii et residentis suæ Mttis Constantinopolitani,

sed etiam ex secreta eiusdem principis cancellarii, alioquin hominis zelosi catholici, relatione, portam Ottomanicam eidem principi contrariam esse, quanquam etiam caute fidendum Turcis, ne moderna principis et regis Sueciæ solenni ad ipsos instituta legatione quoquomodo in contrarium persuadeantur. Certum enim est ex insinuatione intimi servitoris principis ab ipso et Sueco portæ grandem vim pecuniæ offerri et promitti, quod si ab illa hoc in progressu impediti non fuerint confederaturos, cum ipsa eidemque militaturos, una cum prædictis omnibus gentibus contra suam Mtem regiam Hungariæ et Bohemiæ. Ex parte vero altera certum est etiam Turcam, relicto apparatu navali, militem ad partes Silistriæ, quæ est in vicinio Transylvaniæ, dirigere, nisi forte hæc eo studio faciat, ut principis ditiones in absentia sua invadat, Transylvaniaque in provinciam redacta, in eundem Veziriatum iuxta antiquas adhuc Murati dispositiones introducat, vel vero Cosacos et Moscos pro nunc occupatos una cum Tartaris invadat partesque Boristenis Kerzonezo adiacentes itidem iuxta antiquum propositum occupet. Cum enim videat se mari parum proficere contra Venetos neque terra per ditiones suæ Mttis (ob non impetratam hucusque passuum illorum facultatem) ipsis incommodare posse, procul dubio quæret aliam sibi certæ victoriæ et lucri occasionem, quam de facto per hanc principis absentiam et rerum Polonicarum confusionem se habere authumat, cum alias sit ipsi consuetum, ut non eas, de quibus spargit rumores, sed alias, de quibus nulla fuit suspitio, invadat provincias, uti factum est quando Candiam invaserat; tunc enim etiam propalari fecerat se Melitensem insulam aggressuram prætextu certæ navis sultanæ a Melitensibus interceptæ.

His omnibus præconsideratis necessario ad hæc potissimum attendendum videtur.

Primo, ut residens suæ Mttis in porta Ottomanica cito et potenter negotietur, ne legatus Rakocii et Sueci artibus suis in intentionibus prævalere possint.

Secundo, ut si omnino dandum sit auxilium Polonis, id celeriter fiat sicque quo numerosius esse poterit, taliter vero dilabentibus iam in dies Rakoczianis et bellum citius finiet et miles suæ Mttis brevi intervallo redire ac in aliam quamcunque necessitatem verti poterit. Cum enim in exercitu Rakocziano exigui sint, qui stipendia mereant, reliqui autem, qui ex comitatibus et hajdonicalibus civitatibus sunt militare compulsi, postquam intellexerint suæ Mttis exercitum sibi appropinquare, subducent se procerto contra voluntatem

principis facientque id, quod toties pro consueto more fecerunt in imperio, ubi, licet stipendiarii fuerint, tamen levisima ex causa se subducere soliti sint. Quod si vero intellexerint Turcam ulterius quoque insidiari Transylvaniae, certum est omnes opponendo se etiam publice principi domum reddituros, quandoquidem in praesentia quoque mea dum diversis vicibus principem praëlegatis rationibus propositione periculorum dehortatus fuisset, plerique illorum dicere ausi sunt, velle se, si Turca partes illorum adoriretur, quatenus vel hoc pacto saltem possint (*igy!*) ab expeditione illa Polonica ex eaque sibi impendente periculo eliberari. Inter hos primus fuit Bakos Gabor, copiarum principis ductor secundarius, qui alias etiam suam operam suae Mttis impendendam clam iureiurando promittebat.

In reditu diverti Cassoviam, ac uti eram iussus a sua Mtte quondam caes. penes plenipotenciales eiusdem convocato Cassouiensi senatu, eadem, qua illuc attigi, die exposui deliberatum praefatae quondam suae Mttis de imponendo illuc praesidio animum; dumque hoc ipsorum negotium in praesentia eppli Agriensis, vicegeneralis, capituli et aliorum circum vicinorum dominorum rationibus bonorum ipsorum concernentibus suasissem, facile quidem se tunc statim obtulerunt, verum post, diversis exceptionibus uti volentes, dilationem petierunt, quoadcunque ab aliis quoque informentur; tandem tamen praeventis a me ipsorum artibus consenserunt, dummodo per suam Mttem ab aliis, qui eos propter hoc infestare et impetere possent, regnicolis defendantur, ne a se ipsis viderentur velle latae legi in ultima diæta derogare. Quorum literæ hic in ipso originali producuntur, ut sua Mttas regia tanto maius lumen ex iis accipere possit. Quare cum hoc negotium eo iam sit in viatum, ut effectum quoque realem sortiatur, demandandum videtur necessario dno palatino regni, ut in eo conficiendo omnem operam et industriam suam impendat neque enim præter ipsum hoc quisquam æque bene conficere poterit.

Et hæc erant, quæ Mtti vestrae regiae circa hanc ablegationem et negotiationem meam humillime representanda habui.

(Egykorú irat Bécsben az államltárban. Hungaricák osztálya.)

Rákóczy tudósításai anyjához lengyelországi útjáról.

a)

1657 jan. 15.

Tudósítás Viskre érkezéséről.

Éltemig való fiúi stb.

Menánczki uram levelét hozák, kit Ngodnak alázatosan elküldtem. Ma hozának Makoviczárul is levelet, az lengyel hadat Prussiában svécziai király megverte, Potoczki is, az hetmany elveszett, Krakóbul kicsaptak az svédek, sok kárt tettek az lengyelekben, igen megbódultak, hírét vevén indulásunknak az szomszédságbeliek, Konyespolski uram is, úgy hozák hírét, előnkbe készül, az kozákság is megindult. Az muszkával ma lénk szembe, 200 pár nusztot hozott ajándékon, azon kéret muszka császár, törököt, tatárt, lengyelt, svédet ne se-gitsük. Kisfaludi urammal beszéltünk az levelek hordozása felől, Visniczinek lesz gondja reá, módja is elküldésében, hétfűnél (jan. 22.) elébb be nem érkezhettünk Lengyelországban, az szekerek miá kell késnünk, nagy havast kell átalmennünk ez vármegyében, az nehéz utak mi birodalmunkban vannak. Havasali vajdának irtunk, alázatosan kérjük Ngodat, vigyék meg neki sietséggel. Éltesse isten Ngodat sokáig egész-ségben. Viskén 15. Januarii 1657.

Ngod engedelmes alázatos szolgálja, fia

szolgál míg él

R. György mp.

Kirül: Nekem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

b)

1657 jan. 21.

A priszlopi átvonulás leírása.

Kglmes asszonyom anyám stb.

Nem ember ellenségünk, hanem isten van ellenünk, az alkalmatlan idő társzekerekbeli marhákat elsanyaritotta, csak alig találtatik, ki az terhet bírja, az vizek rettenetes esők miá megáradván, az Tiszán túl rekesztette az székeliséget, kik ma

ha által jühettek. Mi bajjal munitiós-, élésszekerek hátramaradásával sem gondolván, tegnap jutottunk ide. Az isten büntesse, kik ez Præszlop* hegynek állapotját igazán meg nem mondották, sőt Földvári Ferenczet elküldtük meglátni, még Máramaroson kívül jött előnkben, lelkére kérdtük: elmehetünk-e vagy nem, ki azt mondotta, felmenni nem oly nehéz, az szekerek jól elmehetnek, de az hegyről lemenni tartja marháknak veszedelmesnek, mi ahoz bizván, más utat, úgy mint Ngod munkácsi jóságára, elmulattunk; császár birodalmát kerülven, ne illessük, ide az Præszlop pogány hegy alá érkezvén, tegnap mentest mentünk megjárni, de az mely utat tisztították, lehetetlennek tartván felmenni; pénzt ígértünk az gyalogságnak, csak más helyen készítsenek, kin ma eleget fáradtak, de hiában, azt is nagy bajjal megjártuk, eleget gyakorolván, övig, feljebb is ér az hó, árkos csak nem lehet, meredek is, nem tudunk mit csinálni, az marha elkénszeredett, nem vonhat, száz ökör egy szekeret fel nem vonszon, ha szekér élés nélkül indulunk, az had maga veri meg magát, elvesztjük, elrontjuk gyalázatosan, meg nem irhatjuk micsoda busulással vagyunk, majd tisztességes halált kívánánk inkább. Az kozákságot is féltjük ha szerencsétlenség találja, szánszándékkal hogy cselekedtük, vélik, hitelünk tovább nem lesz; mi is következhetik, isten titkában van; ma azért az svéd követ is jelen levén, látván ezt az nagy akadált, így concludálánk, az székelség, vármegyék még mind kin Máramarosban vannak, meg is irtuk, beljebb utánunk ne jűjjenek; az mezei had, Bakos urain, Beszkéd alá szállott, Kemény János uramat 1000 dragonnal elbocsátjuk reggel ez három okért, 1. ha az kozákság eljűtt, ellenség nem lesz ki resistáljon, conjungálja magát vélek, mi is utánnok megyünk lövő szerszám nélkül, élésszekereket, lövőszerszámot munkácsi útra kényszerítettünk küldeni; 2. ha lengyelség hozzánk hajol, hova emberünk van, azokat is conserválja hozzánk való jó akaratban meg; 3. ha oly ellenség lesz, kívül birhat emberi itélet szerént, azont verje el, ha hol pengéig asszonyom lehetetlenség lesz átalmenetelben, az kozákság sem jűti el, az hadakat haza bocsátjuk, gyalogságot, fizetett hadat ide ki quartélra osztjuk, magunk Ecsedben megyünk, várunk istentől az idő nyilástól. Búsulásunkat meg nem irhatjuk, de mit tehetünk, nem ember, se ellenség, isten bocsátotta az nagy akadékot, az hamis, hazug, lator emberek hamis informatója miá is vagyunk ez bajban; két-három napok alatt Ngodat mindenekről tudósítom, mert itt leszünk, mig Kemény

* Priszlop.

János uramtúl hirünk jű az állapotok felől. Éltesse isten Ngodat sokáig egészségben.

Præszlop alatt Zinevér (Szinevér) 21. Januarii 1657.

Ngod engedelmes alázatos szolgálja, fia
szolgál míg él
R. György mp.

c)

1657 jan. 31.

Skolába érkezésről tudósítás.

Éltemig való fiúi stb.

Kglmes asszonyom tegnap érkezénk ide Skolára, hála istennek, mind ily nehéz utakon is békével s egészségben; szekereink elmaradtak, jünnek ugyan, de van, élésszeke-reinket nem láttuk, egy hete, munkácsi élés tart bennünket; jünnek az hadak szekeri is lassan, ma innét Szinaveczkára szállunk, holnap Sztrire, ha isten engedi, azért az kozáksággal megegyezhessünk, kinek, mint hírét hozák, három 4 nap alatt el kell érkezni. Kemény János uramnak azt hozták volt hírül, Zambort Czerniczki 8 zászlóval csatát bocsátott volt el, de mint hozták, nem bocsátották be, hanem Osztrorog ötszáz német gyalogjának kellett volna bemenni, kinek 150(-ét) felverték Zambor mellett Kisfaludni földön Fejérvárhoz; 100(-át) két zászlóval kapitányokkal elhozták; Zambor alatt is fogtak lengyelt el. Az mieinkben egy ember kár sem esett, se sebes. Ad 8-um Februarii hirdették (*kitörölve*: Zambor) Præmisléhez az nemességet. Ilvo tájárúl hódolnak, Præmisli tartományárul is sok nemesség esküdt meg, mint állják isten tudja, vesztik lelkeket. Præmislénél való gyülekezeteket elbontjuk, ha isten engedi, reájok küldünk Strirül, hova 5 vagy hat mélföld, ide 12. Csak érkezék az kozákság, nem késünk, megyünk Krakó felé; újobban is Ngodat mindenekrűl alázatosan tudósítani fogom. Az marsalk még Krakónál volt. Éltesse isten Ngodat sokáig egészségben.

Skolán, 31. Januarii 1657.

Ngod engedelmes alázatos szolgálja, fia
szolgál, míg él
R. György mp.

Kívűl: Nekem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adasék.

d)

1657 febr. 3.

Jelentés Strybe érkezésről.

(Közölve a két Rákóczy Csal. Lev. 512. l.)

e)

1657 febr. 6.

A kozákok jöveteléről.

(Közölve Rákóczyak Csal. Lev. 512. l.)

f)

1657 febr. 12.

Értesítés Stryben tartózkodásáról.

Éltemig való fiúi stb.

Egynéhány napok alatt beteges állapattal voltunk, nyugottuk is magunkat, már ha isten engedi, jó reggel megindulunk, az kozákokra is váraoztunk, kik már elérkeztek, 30 ezernél többen vannak, még eddig ellenségünk nincs, az ilvóiak is derék embereket küldvén követeket hozzánk, neutralisok akarnak lenni.* Az marsalk Krakótul mozog, azt hinnők, nem vár meg. Kasimir király csak az kevés gyalogsággal nyomorodott meg.

Ugron Andrást mi kglmes asszonyom hon hadtuk feleségünk mellett; elkezdettük az tractát Kemény János urammal, végben is viszzük. Conventiót Viskén azért adtunk inkább, jobb haszonnal munkálkodhassunk az dologban. Mindenekrül Ngodat tudósítani el nem mulatjuk. Eltesse isten Ngodat sokáig jó egészségben. Stri, 12. Februarii 1657.

Ngod engedelmes alázatos szolgája, fia
szolgál, mig él
R. György mp.

Kívül: Nékem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

* Grondski Historia Belli Cosacco-Polonici 375—386. ll. bőven leírja a lebergiekkal folytatott alkudozást s 383. l. közli a követtség tagjainak névsorát s a tárgyalásokat.

g)

1657 febr. 18. Zambor.

Jelentés a kozákokkal való megegyezésről.

(Közölve Rákóczyak Csal. Lev. 513. l.)

h)

1657 febr. 28. Priborez.

A cancellár követségéről s hadi hírekről.

(Közölve Rákóczyak Csal. Lev. 513. l.)

i)

1657 márcz. 15.

Hadi tudósításokat ír.

Éltemig való fiúi stb.

Sok ideje, Ngod levelét nem láttam, mi penig csaknem minden negyed nap irtunk alázatosan Ngodnak, Erdélyből is egy holnapja, feleségünk levelét nem vettük, hogy penig isten engedjen örvendetes hirt Ngod egészsége felől hallanom, sziből kívánom. Istennek hála Ngod szolgálatjára egészségben vagyunk, dolgaink is jól folynak, ellenséget nem hallunk derekast, hanem general Würtez írja, Kasimir király kiszaladt Danczkából, Czeszakohoz jött, oda hirdetik, gyülekezzék, ha mi hadak ott lehet, kire gondunk lesz, csak az vizek szálljanak; itt is harmad napja heverünk, egy hidon kellett költözni szekereinknek s az hadaknak, még előttünk az Visloka, kin hogy hidat csináljanak, tegnap küldtünk el Krakóba, 18 mélyföldön vagyunk lengyelen, general Würtezel egymást érthetjük, már Tarnovához szállunk azért is, passust nyisunk, élésszekereim is jühetnének Makoviczárul. Az hadnak, lovainknak eddig bőségesen volt élete. Az kozákság teszen nagy kárt, nemesség házait égeti, elől tatár módon jár, mindazáltal az tiszteket megriogattuk, azt is zabolázzuk, itt annyi népséggel nehéz birni, már hátul járnak, nem kell Lengyelországot gyalázni, az egy boron kívül jó föld, soha bizony Erdély ennyi hadat ennyi földön el nem tartott volna. Ngodat gyakran tudósítani el nem mulatjuk. Cancellarius uramot

ma bocsátók el, ebéden jól lakék, váltig esküszik, hajdu sem esküdhetik többet, de annak nem kell hinni, nem vár sok kínálást, nem is vigyáz másra, disputatióval, szűz Mária emlegetéssel bővesek voltunk. Kivánom istentől, az én öröömre Ngodat sokáig éltesse, Ngod egészsége felől örvendetes híreket hallhassak. Lunkán 15. Martii 1657.

Ngodnak engedelmes alázatos szolgája, fia.
szolgál, míg él
R. György mp.

k)

1657 márcz. 24.

Előnyomulásáról tudósítja anyját.

Éltemig való fiúi stb.

13., 21. Februarii, 1. Martii irt Ngod levelét egyszersmind alázatosan vettem, Ngod egészsége felől is mindenkor örvendetes hírt hallani szibül kívánunk; hála istennek, Ngod szolgálatjára egészségben vagyunk, dolgaink eddig hála istennek szerencsésen folytak, istennek kíváltképen való áldása időnk is jó meleg jár, az Dunavicz vize is, ki egyébként káros, most gázlóban járhatni, sőt ki e tájon hallatlan, s kitül leginkább féltünk, az Vislán is szekereinkkel gázlóban mehetünk átal, harmad nap alatt elköltözünk rajta. Szegény Kemény Boldizsár uram elég gazul vesze el, az szegény Szerédi uram halála is káros, ő azért szép időt élt volt már. Az tractához kglmes asszonyom nincs kedvünk, azzal csak csalni akartak. Barcsai uram levelét oda be való állapotokrul hétfűn vettük, az mitől féltünk ő kglme állapotjában, abban estünk, kit tud Ngod kglmes asszonyom, mind az portára nem az gyermek neve alatt iratott, hanem maga (*kimaradt*: neve alatt). Nem okoson lett, mind az feleségem kimozdúljon Ujvárbúl, az is oláh hazug hire bódítást szerzett, mert soha az ratio sem engedi azt meg, ily állapotban s ily időben tatár induljon. Menánczki uram levelét meghozták, elhiszszük, Ngodat tudósította. Az hadakban ha elbocsátunk, munkácsi utat elkerültetjük, most is arra nem ment, se jött.

Ugron uram felől irtunk Ngodnak, az Ngod parancsolatjához fogja magát tartani, csak Kemény János uramnak ellenére ne lenne, megbúsul, elhiszszük, mindazáltal áll az Ngod akaratja. Soletczhez gyülekezik az lengyelség, kit nem akarunk megengedni, ha isten engedi; Czeszakóban, hozák hírét, oly végezések volt, muszkát válaszszaák, csak segítse

őket, tökéletlenség dolgok. Éltessen isten Ngodat sokáig egészségben.

Otfinowon marsalk házánál 24. Martii 1657.

Ngod engedelmes alázatos szolgálja, fia
szolgál, míg él
R. György mp.

Kívül: Nékem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

(Mind e levelek Rákóczy sajátkezű írásai.)

l)

1657 márcz. 29.

Krakóba érkezéséről.

(Közölve a Rákóczyak Csal. Lev. 515. l.)

Portai tárgyalások.

a)

1657 jan. 15.

Rákóczy levele a kapitáhához.

Adjon Isten egészséget Kgtkk.

Mi ide békével érkezünk. Már is az lengyelek előnkbe küldtek. Muszka követtel is ma lénk szemben, *ki azt kívánja: lengyelnek. töröknek, tatárnak ne legyünk barátai.* 200 pár nyestet hozott ajándékon. Ugyan ma hozák hírét, Prussiában az harc megvult, lengyelek megverettettek, Potoczki az hetmán is elveszett szegény. Krakkóbul is az svédek kicsaptak, feles lengyelt fogtak el, le is vágtak. *Római császár lengyelcknek denegálta az segítséget.* Vigyázzon Kgltek hiven. Isten Kgltekkel. Visken 15. Januarii.

R. György m. p.

Külczim: Gener. Stephano Tisza de Boros-Jenő in fulgida Porta Ottomanica oratori continuo et Jacobo Harsani familiari nro ibidem etc. Fidelibus nobis dilectis.

Rájegyezve: Exhibitæ et præsentatæ die 3. Febr. ao. 1657. per cursorem Transalpinum.

(Eredeti; az egész Rákóczy György kezeírása. A dült betűkkel szedettek titkos írással. Gróf Teleki Miksáné ltárából.)

b)

1657 márcz. 27.

Baresay levele a kapitihához.

Mint jóakaró uraimnak szolgálók Kglteknek és Istentől kívánsági sz(erint) való sok jókat jó egészséges hosszú életet kívánok.

Ez alkolmatossággal akarám Kglmeteket tudósítani: Az moldvai vajda (ő na)ga gyűjtven az mi klgmes urunk szolgálatjára négy zászló(alja) személyt, lehetnek negyedfél százan, ide Fejérvárra küldötték volt őket, kik egykor öszvevervén magokat, csak nagy hertelenséggel felzendültenek s Hirizát elvitték; csak akkor volt hirömmel, mikor már az vasból Hirizát ki is vágták volt, s innen megindulván a havasalföldi havasokra fogtanak, ha elmehetnének. Utánnok küldöttem ugyan lovasokat, kik az parasztságot is felvették, de fegyvertelenek lévén, nem árthattak nekik. Feles vitézlő rend pedig mellettem nem volt, mivel Isten kegyelmiből mindenfelől jó hireink lévén, az vitézlő rendet quartérokban bocsátottam volt; hanem Aranyasszékről érkezvén gyalogság, azokat küldöttem utánok, az vajda is feles számú hadakat küldvén elejekben; kik ha általmehetnek békességgel, alégna Havasalföldiben tumultust nem inditanak; az régi pártos nemességet császár adózására iratván az vajda, szabadságoknak ígéretivel könnyen fellázaszthatja őket. Melyhez képest ha valami oly hir futamodnék oda, Kglmetek így tudhatja az dolgot.

Az Kglmetek készítése felől irtam urunknak s alázatosan is törekedtem, ő naga méltóztassék Kglmetek felől providálni, szégyen lévén, ha Kglmetek csak úgy indul hadra; ha ő naga méltóztatik parancsolni, azon leszek, Kglmeteket tisztességesen elkészítem. Még eddig ő Nagától válaszom nem jöve, mivel egy darab időtől fogva az levelek megrekedtenek volt, s az mint urunk nekem írja, jó darab időtől fogva levelemet nem vevé. Mindazáltal eddig ő nagának minden levelemet megvitték; az mint Sebessi Miklós uram onnan megérkezett, szo(lgája) mondá, több két hetinél, hogy az leveleket bevitték, az passus is felszabadult.

Az vajda ő naga kapikiháinak megparancsolom, kalarásokot Kglmetek hire nélkül ki ne küldjenek. Tudósítson gyakran Kglmetek minden dolgokról s Moldva felé ne dirigálja az leveleket, mivel onnan is ide küldik kezembe s én küldöm urunk után, sőt az kozák hettmány is erre dirigálja.

leveleit s úgy küldöm urunknak. Tartsa meg isten Kglmeteket sokáig jó egészségben. Datum Albæ Juliæ die 22. Martii anno dni 1657.

Kglmeteknek szeretettel szolgál

Barcsai Ákos mp.

P. S. Immár Kglmeteknek szálló levelemet elvégeztem vala, hogy érkezének az mi kglmes urunk Kglmeteknek szálló levelével, melyet is his inclusis Kglmeteknek beküldöttem.

Külszím: Generosis dominis Stephano Tisza de Boros-Jenő ac Jacobo Harsanyi in fulgida Porta Otthomanica celsissimi Transniæ principis dni dni nostri clementissimi oratoribus continuis, dominis mihi observandissimis.

(Eredeti. Gróf Teleki Miksáné ltárában.)

c)

1657 ápr. 30.

A kapitihák jelentése a helytartóhoz.

Spectabilis ac generose domine, domine nobis faventissime.

Salutem et servitiorum nostrorum paratissimam oblationem.

Istentől Kegyelmednek minden dolgában boldog szerencsés előmenetelt kívánunk.

Noha uram csaknem mindennap megyen levelünk mind urunkhoz ő ngához, mind Kdhez, de nem tudhatjuk, mi lehet az oka, hogy mind urunknak ő ngának, mind Kdnek az Isten annyira megkeményítette szívét, hogy ennyire írásunknak nem hiszen, az szegény haza ellen fellobbant tüzet idejében megoltani nem igyekezik. Azért mostan is ex superabundanti egyebet nem írhatunk, az vezér megesküdt, vagy az muzurmán nemzet vész el, vagy az három országot porrá teszi. Azért ha Klmed hazáját, istenét, s keresztyén nemzetét szereti (az mint nem is kételkedünk benne) az remediumát ne hagyja el, éljen véle, mely nem egyéb, hanem éjjel nappal az országot convocálván, mind az három nemzetből válaszszon követeket illendő ajándékkal, mert immár itt publice vagyon az dolog, urunknak ő ngának nem hisznek; másik remedium az, tömösvári Hubiár aga igen titkon tanácsolá ma, mind Tömösvárra, Egerben az agáknak írjon igen becsülettel, em-

lékeztesse az jó szomszédságra, és kérje, irjanak ide az császárnak, hogy eddig szép csendességben lévén, és jól alkuván egymással, ne bomolják fel az ekkéig tartott szép egyesség; melyben Hubiár aga maga is fogadta, hogy szolgál, mivel nekik is nem kevés romlásokra leszen az háborúság; azt is fogadá, hogy ezen dologról irván, Kdhez küldi levelünköt, melyet is meg fogunk cselekedni. Ezek Uram az mint halljuk, az kozák követtségével semmit nem fognak gondolni, csak megálgaltoktak, hanem mégis az istenért jól gondolkodják Klmed, oka ne legyen az haza veszedelmének; azonban ő ngának urunknak éjjel-nappal értésére adni el ne mulasztja, de azonban jüjjenek az követek, mert bizony post festum lévén, actum erit de patria, ha az dolog halad; eddig is tudván az dolgot, régen azt kellett volna cselekedni, el kellett volna az portával hitetni, hogy mind ő nga urunk, mind az ország hiv és igaz az portához, mert bizony ha az nem leszen hamarsággal, az tűz immár meglobbant, mindennek kengyelben ellenünk az lába. Klmed írással, szóval: maholnap bejűnek, olyannal ne biztasson senkit, mert csak gyermek is nem hiszi immár, nemhogy más hinné, isten az Kltek szívét lágyítsa az szegény haza megmaradására, és jó egészségét tartsa meg. Datum Constantinopoli die ultima Apr. 1657.

Spectabilis Generosæ Dnis
Vræ servitores paratissimi

Stephanus Tisza m. p.
Jacobus Harsányi m. p.

P. S. Azt sem tudjuk Uram mire vélni, soha Klmed nem ír, vötte-e levelünköt avagy nem, mikor s azt mit írunk, arra választ nem téssen, sem az urunknak szóló leveleinket küldötte-e el, ment-e kezéhez avagy nem, semmit nem tudunk, egyébiránt is ilyen veszedelmes állapotban éjjel-nappal kellene az postáknak járni, az kalarásokhoz semmit nem kell bizni, avagy ha nyilván nem, titkon is kellene jártatni, ne lennének mind némák, süketek.

d)

1657 máj. 18.

A kapitihák jelentése a helytartókhöz.

Splis ac gener. dne, dne nobis faventissime. Az úr isten Kglmedet etc.

Ez mostani alkalmatossággal is akarók Kglmedet holmi

dolgokról tudósítanunk. Az budai pasától olyan levél jött az vezérnek, és némely végekből, hogy az Viszla mellett egy felől az lengyel had szorította meg urunkot, másfelől az német had; még eddig ő nga semmi dolgot nem vitt végben Lengyelországban, csak egy lengyel úr sem állott ő ngához, és hogy Casimirnak vagyon másfélezer embere; az végekből így informálják az vezért. Az mit fogadtak volt Kglmed s az ország előtt, abban semmit praestáltak, mi penig semmi bizonyost régen sem ő ngától, sem Kglmedtől nem értettünk, sőt azt sem tudjuk, hol van ő nga. Ehez képest az vezérnek sem tudunk mondani semmit, sem Kglmed sem ő nga nem írt semmit az vezérnek, ez penig régen az contemptusért tele rankórral, és ha volna módja benne, ki is öntené; az követek is el nem érkezének annyi időtől fogva. Minden dolog ez két sarkon fordul meg: 1. Elsőben az követségen az mint afficiálatnak. 2. Arra vigyáznak, hogy derekason kitanulhassák, Lengyelországban micsoda successusa leszen, azon és az követségen ha megtartóznak gonosz szándékokban. Mindazáltal míg az lenne, Kglmed igen vigyázzon és se töröknek, se tatárnak ne higgyen, mert noha belső dolgokat értő emberektől halljuk, hogy az vezér az tatár hámhöz követ postáját küldvén, azt parancsolta volna, egy felé se induljon, az kozákra vigyázzon, mert félő, megne tréfálja, egy ligában levén az magyarral, svédde: practica lehet az vezérben, hogy inkább készületlen találja az három országot.

Aly csausz, ki sokszor volt Erdélyben és az három országnak is jóakarója, ma ebéden nálunk levén azt mondta, úgy tudja, letették volna reánk való szándékokot, de nem kell imprudenter hinni, mert ma olvasott egy levelet, kit az Uzin Mazal bég küldött az itt való kapikihájának, hogy az hetmany követeket küldvén Uzuban, megtartóztatták őket, kémeknek mondván, és azt is írta, hogy az tatár hán minden erejével készen vagyon, akkor akart indulni; némelyek azt mondják, hogy Nuredin szultán indúlt volna ki; Kglmetek s az vajdák közelebb levén, az tatár hireket jobban tudhatja, azt nem tudjuk bizonyoson, revocálták-e vagy sem, de azt bizonyoson tudjuk, megparancsolták volt az hánnak, hogy Erdély ellen menjen, és az végbelieknek; az utakat csak bevágassa Kglmetek, nem árt vigyázásban találkozni. Nagy emberek beszéllik, hogy minden kiment tengeri érejeket ezeknek az olosz dissipálta, elfogta, égette, sülyesztette, Ásiában, Damaskusban is sok ezer idegen ellenséget vittek be, rebelláltak ezektől, Boszniában és Seide Amhed pasa ellen rebelláltak, affélék ha igazak lesznek, talám meggátolják az ebeket. Kglmed az postákat jártassa gyakran, tudósítson minden dol-

gokról. Tartsa meg isten, etc. Datum Constantinopoli, 18. May 1657.

Urunknak ezen dolgokról irtunk, küldje meg ő ngának hamarsággal. Sőt kit Szakiznak hínak törökül, az olosz megszállotta. Tudja isten, uram, nemcsak mi, hanem más jóakaróink is csudálkoznak rajta, hogy Kglmed ilyen derék dolgoknak idején, postákat nem jártat, tiz napja miolta clavisok is nem jöttek, hiszen ha szintén Kglmed minket ugyan semmiről nem tudósítana is, innét érthetvén Kglmed bizonyos dolgokat, igen szükséges volna ennek az megdühödött vezérnek is, néha néha irni nem ártana, avagy ifjú kglmes urunk nevével vagy maga nevével és ajándékokot is küldeni az ebnek, talán megjönne az kedve.

P. S. Ha jó lelkiesmérettel megmondotta Abrugyi Péter uram, minemű nagy drágaság van itt, megtilheti Kglmed, mint élünk, és semmit nem akarnak adni, mert nincsen semmi élés, az præbenda pénzt sem adják ki, isten Kglmedet az ország javán dispensatornak tette, ha az ország javaiból az ország szolgálait s minket is táplálna Kglmed, igen jól cselekedné, mi is megszolgálónok Kglmednek. Az más ember pénzéről, kiről minap iránk, ne feledkezzék Kglmed, küldje meg.

(Tiszának Barcsayhoz titkos jegyekkel írt levelének megfejtése.)

e)

1657 jun. 4.

Thorday főkövet jelentése Barcsayhoz.

Szolgálatomat ajánlom Kglmednek *stb.*

Silistriától fogva hogy Kglmedet, sem pedig urunkat ő ngát semmi hírekkel nem érthettem, oka az, hogy seními bizonyos mindeddég is dolgunkban nem volt, 23. May érkeztem be Konstanczinápolyban, úgy vagy, becsületes acceptálásom volt, mivel 14 csausz jött ki előmben, de abban semmi haszon egyéb nem volt, hanem az reájok való költség. 27-én volt szemben velünk az vezér az Terszenában; köszöntvén és levelet præsentalván ajándékjával együtt, propositiómot el sem hagyván kezdenem, azt kérdé: hogy honnét jöttél; mondám: Krakkóból, s köszöntvén ő naga szávával, becsülettel azt kérdé: kicsoda az erdélyi fejedelem? mondám: Rákóczi György; kérdé az következő dolgokat. Hol az urad? Lengyelországban? ki bocsátotta? Mit esi-

nyál? Az-e az urához való hűség? ezenkívül nagy rancsokkal sokat kérdezkedvén. Az mi kglmes urunk parancsolatja és instructiója szerint kapikiha uramékkal elménket praparálván, mindenekre megfeleltünk, okait hirtelen való elmenetelének bővségesen meg is mondottuk; csendesedett ugyan, s becsülettel meg is kaftányozott ötön bennünköt és elbocsáta; 29-én volt császár szemben velünk, az svéd követtel egyszersmind, elsőben ő præsentalatá levelét, köszöntvén, de az legatiót nem engedvén proponálni, irva adta. Mentem én állottam elő, köszöntvén s levelet præsentalván, mégis kihagyák mondanom, hogy az mi kglmes urunk, hatalmas császár részéről is hasznos dologban fáradozván, az fővezérnek szölli urunk levélbeli kívánságának engedjen kegyelmesen, melyet meg is monda Zöldfikár aga. Az vezérnek sok gondos dolgai levén, melyet Kglmed kapikiha uram leveléből bővön megérthet, nem lehettem azután szemben, hanem kívánta, irassam levélben, melyet az szerint cselekedtem, még uram semmi válaszem nincsen, mit ad isten, nem tudom.

Két vezérrel voltunk szemben, mivel háromnál több itthon nincsen, az hír nélkül való elmenetelt neheztelik, de ugyan jobb reménséget adnak, hogy sem az vezér. Az muftinál is voltunk; tele méreggel s értetlen szókkal, de utoljára magát császár előtt törekedni jóval ajánlá, az ajándékot el nem vevé, mivel szentes ember. Kglmed uram vigyázzon, mindeneket kapikiha uraimék bővön megírnak, melyből tanúságot vehet Kglmetek, kiváltképpen itt az kozákban igen biznak, melyet noha nem reménlek, mindazáltal vigyázni kell. Ha levél jön urunktól, Kglmed tudósítson, mert az ott való szerencsén forog itt az dolog, reménségünk uram oly, hogy két három nap alatt válaszuk lesz, azért nem bocsáthatom el az postákat, hogyha oly válaszem lesz, hogy de necesse ki kellésék mennem, legyen kivel. Száva uramat gondolván, hogy igen késő, míg haza menvén, onnét induljon az tatár hánhoz, tartóztatom, hogy innen bizonyos hírrel mehessen, mivel azzal nem kellett eddég késni, készen levén Sebessi Ferencz uram. Ha pedig uram én nekem valami jó reménség alatt ittben kell maradnom, sollicitálásra elkölt az kétszáz tallérom, Kglmetek úgy vigyázzon, hogy valóban nagy az költség, s itt hogy kölesön találjunk, abban bizony nincs mód. Én uram nem voltam az portán, csak most, bizonyosabb kimenetele levén dolgainknak, azután bővebben tudósítjuk Kglmedet. Isten éltesse és tartsa meg Kglmedet jó egészségben. Datum Constantinopoli die 4. Junii 1657.

Thorday Ferencz mp.

Kívül : Követ Thordai uram levelének paríája.

(Barcsaihoz intézett s általa másoltatott levél.)

f)

1657 jun. 6.

A kapitihák jelentése a kormányzóhoz.

Noha uram tegnap is irtunk Kglmednek, most viszont újabban akarván holmi dolgokról tudósitanunk, bocsátottuk el Száva Mihály uramot leveleinkkel. Még ez ideig is Thorday Ferencz uramnak válasza felől, annál inkább indulása felől semmit bizonyost írni nem tudunk, reménljük vala ugyan, hogy nem késleltették volna ő kglmeket, de tegnap hozának egy levelet, melyet Kamenyeczről hoztanak s irtanak Muradin szultánnak, az küldötte az tatár hánnak, s az Szilisztriában, s onnét ide, melyben azt irták, hogy az mi kglmes urunkot annyira megverték, hadait levágván, csak kevés magával valami hegyek közé szorúltanak, hanem éjjel nappal siessen az tatár hán. Melyhez képest még az dolog bizonyosan meg nem fog tudódni, ő kglmeket úgy hiszszük el nem bocsátják az svéddelel együtt. Az Kglmed 22. Maji irott levelét, az este vöttük az párral együtt; az Kglmed költségünkért való törekedését engedje isten, szolgálhassuk meg, az asszonyunk küldötte pénz száz arany, urunk ő nga is, írja Kglmed, hogy 125 aranyakat küldött, de egyéb aranyakat mi ezeknél nem láttunk, bánnók, ha valami oly dolog esnék, hogy ő nga azt gondolván, hogy kezünkhez jött mind az két felől. Százkét tallérát adósságban kell adnunk, az többi is, noha régen elkölt ugyan, de ad extremam necessitatem megtartjuk.

Az mi az kozákok dolgát illeti, mi eleitől fogva leginkább tartottunk attól, hogy az barbara, religio nélkül való nemzet akkor rúg farban, mikor leginkább kívántatnék hűségek, kelljen rá csak az dologra, félő, másokkal is úgy ne járjunk. Mi uram, az istennek szent haláláért kérjük Kglmedet, s általa az országot, instáljon ugyan szépen az mi kglmes urunk előtt, ha megmaradását kívánja Ngtok s Kglmetek, ő nga az muszkával maga is kössön, s az svéciai királt békéltesse meg, mert különben bizony actum est de patria; ezekhez az pogány ebekhez semmit se bizzék, mert bizonynyal elhigye, ha módja volna volna benne, minden tehetségével megmontaná. Az szegény velenczésekért istent kellene imádnunk, mert bizony eddig is elborítottanak volna. Az muszka, kozák, oláh, görög egy vallású lévén, maga religiója ellen mint támadhas-

son, ítélje meg akárki, hiszen ha megegyeznek, ő nga minden dolgainak szerencsésebb kimenetelét várhatná, s vihetné is végben.

Itt uram ilyentől is tartunk, az mint fülhegygyel halljuk, az görögség megértvén muszka ellen való propositióját az svecus követnek, igen megbúdultak, csak az ne jőjjön ki belőle, hogy nagy summa pénzt adván, ezeket mostani szükségekhez képest, minden dolgunk falban romolván, jobban is ellenünk ne indítsák.

Azért ő nga mind az haza megmaradását, s mind maga dolgainak jobban folyását meggondolván, békéltesse össze, s maga is békéljék meg. Az tatárhoz hogy követek mentenek, jó, de régen ezelőtt kellett volna, mert még az télben megírtuk vala, az mit ő nga egy ujjal tapasztthat idejében be, postfestum ne kellessék tenyérrel tapogatni: de uram magunkon is történt, néha olcsóbban akarván valamit venni, azután két árán jutottunk hozzá; bizonyára ha azokat le nem találják köthetni, sok jó kimenetele dolgunknak nem lesz; de ha az muszkával megleszen az békesség, semmitől nem kell tartani. Az mi az svecus propositióját nézi, az igen jól volt, mert mindenek mi általunk löttének, elsőbben is reánk czéloztanak. Kglmed uram lovakat ír, hogy hoznak, de ha hoznak, talám csak papirosra írott lovak lesznek, mert különben ha szekeret fogadott alájuk, sok költségben telik.

Az classisok tegnap indultanak be, vagyon ötvenig való, az Bogaznál készen várják, úgy hiszszük, ha három annyin volnának is, könnyen gehenna felé bocsátának őket, kit engedjen isten. Isten Kglmedet éltesse etc. Constantinopoli 6. Junii anno 1657.

Az tatár hán kapikiháját tegnap expedíálák az két vajdához, ki igen gonosz akarónk, a végre, hogy az tatár hánhoz hajthassák őket s mellőlünk elvonhassák.

Kívül: Kapitihák levelének parája.

g)

1657 jun. 23.

A kapitihák jelentése a fejedelemhez.

Celsissime princeps, domine dne nobis elementissime. Az úr Isten stb.

Klmes urunk 19. præsentis megadá Velling uram az Nsgod Zavichostrul írott méltóságos levelét, melyben paran-

csol klmesen, hogy ő nsgát segitenők, dolgait promoteálnók ; ha Nsgod nem parancsolná is, Istenünkhöz, vallásunkhoz, hazánkhoz, Nsgdhoz való kötelességünk arra indítana bennünket, hogy az közönséges causát totis viribus előmozdítanók, kiben eddig is semmit hátra nem hagyván, ez után is semmi utat, módot el nem mulatunk ; miénk az fáradságos törekedés, Istenen áll, mint munkálkodik ez *megátalkodott*, maga hasznát ismerni nem akaró *pogányok szívében*.

Mi is az Nsgd instructiója szerint világosan mindeneket proponáltunk, mind Claudius Rolamb uram s mind penig Velling uram 21. præsentis az kajmekám előtt, mivel az fővezér még 14. ugyan præsentis kiindult az Bogaz fele *hét*, vagy 8 ezer szpahival és 4, vagy legfelebb 5 ezer *jancsárokkal*. Innét is 50 számú *hajóból álló* classist megindítván, 60 *apró sajkákat azon kívül* szpahiakkal *megtöltvén*. Mind mi s mind az két svéd követ protestáltunk s világosan megmuto-gattuk, hogy Nsgd magát coniungálta az sveciai királylyal az porta hasznára és az portához való hűségében élete fogytáig meg akar maradni, csak az porta is resolválja magát syncere az postulatumokra. Soha klmes urunk az portának senki *ilyen állhatatlanságát nem látta, sem nem hallhatta, mert ezek most mindent ex furore és álnak szín alatt akarnak cselekedni*, úgy annyira, hogy alig tudhatja ember, mit kelljen *hinni szavokban*. Mert noha mind nekünk s mind az svéd követeknek, mind in publica s mind privata audentiában (kikben magunk is mindenkor jelen voltunk) jó *reménységet nyújtának szóval, de az szívek teljes mirigygyel*. Az anglus követ ez napokban *vevén* Cronveltül parancsolatot, hogy az közönséges causát promoteálja, az dologban syncere forgolódván, *elment* az Velling uram audentiája után az kajmekamhoz és muftihoz, kérvén azon, hogy magokat syncere ad nostra postulata et confederatorum vota benigne resolválják. *Kiküldvén mindkettő mindenecket az audientia házból, titkos mérgét kiöntötte sub secreti silentio mind kettő egy értelemmel in hæc verba*: Micsoda barátságot várhat mi tőlünk az sveciai király, *ki minket meg nem találván idején*, az mi barátunkat az lengyel királyt országából *kiűzte, országát elpusztította*, azzal nem elégedett, hanem az porta adó-fizető szolgáját (tudniülük Nsgdat) *portához való kötelessége mellől elvonta, maga gonosz cselekedetiben társsá csinálta*. Soha mi azt el nem szenvedhetjük, *nem is akarjuk*, hogy az fejedelem Lengyelországot magájévá *tevén, erejében nevekedjék, erőnknek rájuk kell fordulni*. Hozzá adta végtére mindkettő ezt, az cászáar mindazáltal oly klmes, condonál, *ha Lengyelországban elvett helyeket az lengyel királynak vissza-*

adják és kiki maga határában tartván magát, maga sorsával megelégedik. Mindkettő ezen értelemmel beszélett. Panajot előtt is kérdezkedett, ha az német velük és az svédde barátságos-é, kire affirmative felelt. Mindezekből Nsgd és az király megítélheti, micsoda tökéletlen ellennel legyenek, minden bizodal-mok az kozákban vagyon ezeknek, hogy az tatárral, az hova parancsolnák, kész elmenni. Ez mind az bolond kozák követ animálására nézve vagyon, ki felől az nap iránk, mit propo-nált. Az syncerus tolmácsot nem admittálván, az melléjek rendeltetett esauz nevekkal mindent mondott, ha magoknak hírével nem volt is. Már elbúcsúztanak mind vezértül, mind császártül; válaszok ez: Idestova ne kapdossanak, hatalmas császárhoz való hűségekkel elégedjenek meg; mert ha külömben cselekesznek, tudják, mit várhatnak fejekre; hűségek megbizonyítására az tatár parancsolatjátul függjenek és az portán kapikihákat tartsanak, ne adjanak bár semmit az portának, az porta mind muszka, lengyel, svéd, magyar ellen megoltalmazza. Csak az kozák profluxa sua fide Nsgtokat ueg ne csalja és az tatárt csinálhassa maga részére, ezeknek sem szívok, sem erejek nem arra való, hogy Nsgtoknak kellene tőlök tartani, kiváltképen ha ez hamis vezér el találna veszni. Egyik tanács az, hogy szilisztriai pasa az tatárral Erdélyre menjen, másik az, hogy az kozák, tatár, lengyelek segítségére Nstok ellen. Állhatatlanságok miatt nem tudja ember, melyikhez tartsa magát, csak készület kell. Az muszkával jó volna megbékélni, ha az cbek hitekkal nem gondolnak, mit várhatni, ez után is csak el kell az barátságnak bomolni. Még Velling uram az császárral nem volt szemben, talán holnap megleszen az szemben léétel. Az levél beadás után discursusnak kell lenni, az tatártul is várnak választ, azután resolválják egy felé magokat. Ha Nsgd klmes tetszése járulna, talán nem ártana az nemesi rendben haza bocsátani, hadd menne az híre. Mert ezeket avval hitették el, hogy Erdély üres és most minden vérontás nélkül praédálhatják, az két Oláhország is, csak riasztszák meg, ide s tora fut, nem áll Erdély mellett harczot. Nsgtok vigyázzon azonban; mi totis viribus azon leszünk, hogy valami jobb karban hozhassuk az dolgot. Az olaszok állapotja azonban vagyon, mint minap írók, az 5 szigetek megverése után csak várják ezeket. Siót bizonyosan mondják, megvették. Egy rész classisa az olaszoknak Rhodus mellett lesi, hogy az egynihány hajóval oda szorúlt török kapitánt kivehesse. Topal Mehemet is, az ki temesvári pasa vala, el kell hinni, jobban szeretne nyulászni most az Temes mellett. Másik része Mitilenánál vagyon, harmadik az Bogazban lesi, hogy az utolsó classis kimenjen Tenedo ellen. Nsgd ne csak minket,

hanem az vezért is tudósítsa szerencsésen folyó dolgai felől; az muszkát az svéddeél békéltesse meg, az kozákat omnibus modis igyekezze az hűségben megtartani. Tatárt csinálja le, securus lehet. Tartsa meg Isten Nsgdat jó egészségben, dolgait szerencséltesse. Datum Constantinopoli die 23. Junii, anno Domini 1657.

Celsitudinis Vestrae

servitores humillimi
Stephanus Tisza m. p.
Jacobus Harsányi m. p.

Kívül: Celsissimo principi domino dno Georgio Rákóczi stb.

(A dült betűkkel szedettek rejtelmesekek.)

h)

1657 jul. 7. Konstantinápoly.

Thordai Ferencz levele Kemény Jánoshoz.

(Közölve Török-Magyarkori Államokmánytár III. 441. l.)

i)

1657 aug. 13.

Barcsay levele a kapitihákhoz.

Mint jóakaró uraimnak, atyámfiainak ajánlom Kglmteknek szeretettel való szolgálatomat, és hogy Isten Kglmeteket minden előtte álló dolgaiban boldogétsa s jó egészséges hosszu étellel megáldja, szívből kívánom.

Kegyelmetek 1. Augusti költ levelét 12. ejusdem itt Fejérváratt igen becsülettél vevén, minemü dolgokról írjon, méértettem. Az *portai hírek jók ugyan*, de azok is, elhittem, az *ide való állapotok miatt meg fognak változni*. Én innen Kglmeteket *semmi örvendetes s szívet vidámitó hírekkel nem éltethetem*. Az mi kglmes urunk az *lengyelekkel megbékéltt ugyan*, melyről való ő naga nekem írt levelét be is küldöttem s úgy hiszem, maga is ő naga írt Kglmeteknek, *melyet az tatár chán megértvén, neheztellett s zúgolódott is sokat az lengyel hetmánokkal*. De én elhiszem, az is végezésből lött, *hogy mind az két félt haszon követhesse*. Urunkat az *lengyelek az eljövetellel siettetvén*, ő Naga *egy néhány század magával eljött ugyan*, de az ország népe *Kemény János urammal hátramaradván*,

az tatár környülvette s kemény harcok után az pogányságtól elnyomattak; sokat szegény atyáinkfiaiban levágtak, az többit mind rabságra vitték, kik között Kemény János, Kornis Ferencz és Sebessi Miklós uraméket az vajdák emberei megcsmerték s több sok becsületes emberek is voltának fogva, melyet úgy hiszek, másunnan is Kglmetek megért. Melyhez képest irtam az molduai vajdának, minekelőtte nyaralyás atyáinkfiát eloszlatnák, igyekezzék az chánnal tractában indulni s meg-sancszoltatni; én magamra vállaloui, valamiben véghezviheti, az országon felszedem, s ha semmink nem marad is, mint edes nemzetségünköt, vérünköt, tagunkot kiváltani készek vagyunk, sőt magam is küldtem emberemet szintén az tatár táborra, ki által irtam Kemény János uramnak, tudósítson, ha van módja benne, kik maradtanak meg az fegyvertől, s kik nyomorognak ott az fogságban, s ha lehet, induljon tractában az chánnal, hogy ahozképest kiváltásokra is viselhessünk gondot.

Ez az ország Uram főrendekből s hadakból megpusztult, itt mindenfelé az sok sírás, jajgatás, átkozódás, ezt hozá az más ember országán való kapdosás, ennek az hazának pusztulást s talám az urunk féjedelemséginek is változását, mely miatt míg az állapotok lecsendesednek, abban sem vagyok bizonyos, urunk is bejő-e vagy nem? noha írja ő naga, hogy bejő, de ezeket megértvén, talán megtartózik. Én azért ő nagának megírtam, az Portának s az tatár chánnak keresse kedvét, az budai vezért tegye magáévá, az pénzt most ne kímélje; de én azt elhittem, ha szintén az az állapot lecsendesedik is, ez hazának ennél is nagyobb romlására leszen s felő, Kglmeteknek is, ha veszedelme nem is, de elég búsulása s nyomorúsága következik; sőt én nehezen hiszem, Jenő is most oda ne csúszson, mivel pénzzel is mint contentálhassa az portát, én nem tudom, mert az lengyelek is sok contentatiót kívánnak. Én csak azt sem tudom, kit tud ő naga kiküldeni, mert itt arra való ember nincsen, Hunyad es Zaránd vármegyéknel több úthon nem maradtott, az többit ő naga magával mind elvívén, az mind odaveszett. Tartsa meg Isten Klmeteket sokáig jó egészségben. Datum. Albæ Juliæ die 13. mensis Augusti anno domini 1657.

Kegyelmeteknek szeretettel szolgáló attyjafia

Baresaj Ákos m. p.

P. S. Kapikiha ki leszen, még nem tudom mint disponál urunk ő naga.

Külczim: Generosis dominis Stephano Tisza, et Jacobo Harsanyi celsissimi Transylvaniae principis in fulgida porta Ottho-

manica oratoribus continuis etc. Dnis amicis et fratribus mihi observandissimis.

Megjegyzés: A dőlt betűkkel szedett helyek az eredetiben titkos írással vannak írva.

(Eredeti gróf Teleki Miksáné ltárából.)

A havasalföldi vajda jelentése Lorántffy Zsuzsánnához.

a)

1657 febr. 6.

A vajda jelentése.

Az fényes portáról ma érkezék egy török, panaszszal írnak mi nekünk, miért nem adtuk idein korán értékre, s miért adtunk segítséget. Kglmedhez is kimegyen, az három nemzetből álló fő rendeknek írnak, az Rákócziakat ne hallgassák, segítséget se adjanak, mert ha különben cselekesznek, rablás leszen büntetések. Kglmednek irnánk s idein korán értékre ne adnók, nem mulathatók el. Kglmed készüljön az resolúcióhoz, s oly embert küldjön eleiben, valakivel ne tractáljon, mü is magunk emberét rendeliük, mig Kglmed embere is eleibe jó. Kglmed atyánknak szóló levelünköt küldje meg, s Kglmed is írja meg az dolgot. Az török oda érkezvén, Kglmed jobban megértheti tőle; minekünk jóakaróink írják, azzal megyen, meg sem tagadja. Más hír is érkezék szélybeli jóakarónktól, az tatárok ki akarnak szállani, bizony nem ártana, Kglmed is küldene a kozák hetmanhoz; egy oláhul irt levelet his inclusis küldök Kglmednek; nem ártana, bátyánk ő nga is lenne székes helyében, találná ott az török. Csak tehet jól velünk isten, közel vagyunk hozzájuk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben kglmedet. Datum in civitate nostra Tergovistya die 6. Februarii 1657.

Gener. Dnis Vræ

vicinus benevolus.

Urunknak szóló levélnek pariája.

Az fényes portáról ma érkezék egy török, fővezér levelét hozván; mi nekünk panaszszal ír, miért nem adtuk idein értékre Ngod indulását, segítséget is miért adtunk. Jóakaróink írják, az erdélyi három nemzetből álló főrendeknek írtak az portáról, az Rákócziaktól ne hallgassanak, segítséget ne ad-

janak, mert ha különben cselekesznek, ez országot meg-raboltatják. Magát az törököt is megkérdők, ő is hasonlóképpen mondá, azért megyen. Magunk emberét rendelők az török mellé, senkivel ne beszélgethessen, valamig Barcsai uramhoz nem érkezik.

Az szélybeli jóakaróinktól is érkezék levél, tatárok is ki akarnak szállani. Ngodat fiui jóakarattal kérjük, tanácsadásával meg ne szünjék, tudhassuk mi is magunkat alkalmaztatnunk ez mostani fenyegetésekhez, valóban nehezen esik az Ngod indulása. Adja isten, Ngod felől jó híreket hallhasunk. Datum in civitate nostra Tergovistya die 6. Februarii 1657.

Ilmæ Celdnis Vræ

vicinus et filius benevolus servitor paratissimus.

(Az oláh vajdának Barcsaihoz és Rákóczyhoz intézett leveleinek egykorú hivatalos másolata.)

b)

1657 febr. 12.

Buday Péter jelentése.

Méltatlan szolgálatomat ajánlom Ngodnak mint kglmes asszanyomnak és istentől sok jó szerencsével folyó örvendetes napokat kívánok Ngodnak megadatnia.

Ngod méltóságos levelét alázatossággal vettem, kegyelmes parancsolatját is értettem, az tevő leszek, kötelességem is azt dictálja. Ma nappal más levelet irtam vala. Egy tatár jött az chántól, fenyegetőzik levelében, az vezérje is hasonlóképpen, ez penig azt mondja szóval, semmit ne féljen az vajda ő nga, bár vissza ne bocsássák mig megtapasztalják, igazak szavai. Ez kglmes asszonyom harmad napja ma, hogy ide érkezett. Most estve 9 órakort érkezének az portáról kalárasok, minden bizonynyal azt írják, az portáról kiment az parancsolat az chánnak és több végbelieknek, ha mit eltehetnek az két Oláhországon és Erdélyen, csak eltegyék. Itt kglmes asszonyom ezt világosan így értvén, ezen éczaka mentek ki az vajda ő nga parancsolati az vitézlő rendek között, mindnyájan legyenek készen, 2 holnapi élések is legyen. Barcsai uramnak szöllő levél is van, kiküldé az vajda ő nga, úgy hiszem, urunk kapikiháji is megírták ez dolognak mivoltát, mert ő kglmek az vajdának is megírták clavissal. Talám én csak kedvetlenitem Ngtokat ez ilyen hírek írásával, én szükségeseeknek lenni gondolom. Az kozák hettmanytól is meg-

érkezek az vajda ő nga embere. Az hetmanynak jó affectióját ismerte lenni urunkhoz ő ngához, az vajdának is ő ngának azt izente, nyugodjék meg jó akaratjában, ha az tatár ellenünk mozduland, rajta lészen az hon maradt zaporavai haddal. Bizony kglmes asszonyom ez az hír az vajdát s bojérokat kedvetlenité, az téli időben ha táborban kell szállani. Ngtok is az hadaknak való kész létit parancsolja meg, ha most az ujságon nem próbálnak, 10 avagy 12 nap mulván nem gondolnám, igen hamar próbáljanak, hanem ha az német császártól lenne jó válaszok. Nekem Ngod méltatlan szolgálának parancsoljon, tiszta szível és szolgálai alázatossággal szolgálnom Ngodnak el nem mulatom. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum in Torgovistya die 12., nocta hora 10., mensis Februarii anno d. 1657.

Ngodnak

méltatlan szolgálja
Buday Péter mp.

Kívül: Az mlgos erdéli üdösbik fejedelem asszonyunknak ő ngának nékem kglmes asszonyomnak adassék.

c)

1657 febr. 15.

Ugyanannak jelentése.

Méltatlan szolgálatomat ajánlom Nsgdnak, mint klmés asszonyomnak és Istentől, szerencsés és békeséges étellel hogy megáldja Nsgdat, szívből kívánom.

Az hírek most mint folyjanak, Nsgd az vajda ő nsga leveléből megértheti. Bizony dolog, hogy ha az Nsgtok segítsége nem leszen ideje korán, az Havas alatt későre gyűl, ide be annál későbbre érkeznek, de ha készen lesznek táborban avagy csak az Barczán levő falukban, valamikor az vajda kívánja, bejöhetnek, megegyvezvén vélek, ellenségeknek inkább megfelelhetnek, Lövé-szerszám is itt nem sok, Nsgtok hadai közt lövé-szerszám is jobb volna lenni.

Tartsa meg Isten sokáig jó egészségben Ngtokat. Datum in Tergovistya, die 15. Februarii anno domini 1657.

Nsgdnak méltatlan szolgálja

míg él engedelmességgel szolgál
Buday Péter mpr.

Külczim: Az méltóságos erdélyi üdösbik asszonyunknak, nekem klmés asszonyomnak adassék ez levelem.

d)

1657 márcz. 12.

Præda vornik jelentése.

Illustrissima ac celsissima principissa domina domina clementissima. Humillimorum servitiorum meorum in gratiam Celsitudinis Vestrae obiectionem.

Nsgd méltóságos levelét elvöttem engedelmességgel, irását is Nsgdnak értettem. Az mi az hírek állapotját illeti, Istennek hála, már az pogányok részéről jobb s engedelme-sebb hireink jüttenek, jólehet készen vadnak ugyan, de azt mondják, ők Zadra fele akarnának menni, mindazáltal mind az mi részünkről s egyéb szomszéd országok részéről is az jó vigyázás nem árt. Hogyha pedig klmes asszonyom hireink újulnának, Nsgdat tudósítani el nem mulatom. Nsgd ennek utánna is én rólam, méltatlan szolgájáról el nem felelkezvén szüntelen parancsoljon Nsgd, engedelmességgel Nsgdnak szolgálni el nem mulatom. De cæteris Illustrissimam Celsitudinem Vestram quam diu et foeliciter valere desidero. Datum in Tergovistia, die 12. Martii, anno 1657.

Illustrissimæ ac Celsitudinis Vestrae

humillimus servitor

Præda Vornik m. pr.

(oláh aláírás)

Külczim: Illustrissimæ ac celsissimæ principissæ dominæ dnæ nostræ clementissimæ Susannæ Lorantfi, dei gratia principissæ Trnæ, partium regni Hungariæ dnæ et Siculorum comitissæ etc. Dominæ dnæ mihi clementissimæ.

(Eredeti.)

Barcsay Ákos helytartó jelentései Lorántfy Zsuzsannához.

a)

1657 febr. 9.

Nekem klmes asszonyom, hogy isten Ngodot kívánsági szerént való sok jókkal, jó egészséges hosszú élettel megáldja, szívből kívánom.

Az éczaka érkezének klmes asszonyom az Ngod s vajda leveleivel hozzám, mit irt legyen az vajda, im alázatós leve-

lemmel Ngodnak levelét oda küldöttem. Én kglmes asszonyom attól mind tartottam, melyet jó idején az én kglmes uramnak értésére is adtam, melyhez képest im mingyarást indúlok asszonyunkhoz Désre; az török eleiben pedig Száva Mihályt küldöttem, meghagyván neki, igen szép lassún hozza. Ha Ngod kegyelmessége volna, tetszését méltóztatnék értésemre adni, talám nem ártana asszonyunknak ifjú urunkkal együtt ide Fejervárra jönni, míg az török ide jó s innen elmegyen, úgy is lévén helyesebb s illendőbb; még engemet Désen érnének abbeli Ngod tetszésével. Elég gondviseletlen ember az vajda, mert minekelőtte jól meg sem indult volna az török az portáról, értésére kellett volna az vajdának lenni, s nekem is adhatta volna értésemre, küldhettem volna valami hadakat a székelységről eleiben; látta volna az török, még elegendendő hadak maradtanak itthon. Ide mindazáltal kglmes asszonyom akkorra elegendendő hadak jönnek.

Énnekem keglmes asszonyom legnagyobb bajom ifjú asszonyunk ifjú urunk miatt vagy, mit kellessék ő ngokkal cselekednem, mivel urunk lelkemre bízta. Dispositiója ő ngának az: ha némettől félelem nem leszen, Ecsedben menjen, de ha az német is rezgelődik, vagy Szamosújvárra vagy Görgénybe, de az mind az kettő oly alkotmatlan, s oly készületlen, hogy egy közönséges úr háza is jobb készülettel vagy annál.

Én nekem az én kglmes uram azt parancsolta, mindeneiket Ngoddal közöljek. Az vajda segítése dolgából kglmes asszonyom én nem siethetek, mivel talám ezt az törököt, ha tovább nem is, az silistrai pasáig vissza várják az válaszzal, azután osztán úgy cselekesznek, ha mit akarnak cselekedni. Asszonyunkot s ifjú urunkot ha idején megindítom, nagy bódulást szerzek mind ebben az országban, s mind az én kglmes uram háta megett; ha sokára halasztom együtt, késén leszen, s nagyobb veszelelem leszen az kiindulásban, mintsem az ben maradásban, hanemha Ngod ilyekezniék kimenni, s mintegy Ngodot való késérésnek színe alatt menne ki, s csak úgy maradna ottkűn, csakhogy félek kglmes asszonyom, hogy az töröknek correspondentiája az némettel ne legyen, kimenvén Ecsedben, Erdélytől el ne szakasztassék. Azért kglmes asszonyom több tanácsra én asszonyunkban Ngod tanácsán kívül nem bízom, az egy Haller Gábor uramon kívül, Serédi uram világi ember lévén, Rédei uram pedig árnyékától is megijedvén, afféle állapotokhoz nem sokat tudnak, hanem isten után Ngod itiletétől várok.

Az töröknek kglmes asszonyom illendő válasza leszen, melyről is Ngodot annak idejében tudósítani el nem mula-

tom. Én kglmes asszonyom, ifjú asszonyunkon s ifjú urunkon kívül való dolgomot mind könnyűnek tartom. Urunknak Ngodnak írt levelét visszaküldöttem, nekem is ő nga hasonlót ír. Az mint kglmes asszonyom az vajda postája beszéli, az egyik török urunk után megyen, az másik ide hozzám: én mindazáltal elejekben küldöttem, igen szép lassan hozzák. Ha asszonyunkot rávehetném, ifju urunkkal együtt ide alá jöjjenek, mig az török ide érkezik, ő ngok is érkezhetnének alá. Tartsa meg isten Ngodot sokáig jó egészségben. Datum Albæ Juliæ die 9. Februarii 1657.

Ngod méltatlan alázatos szolgálja

Barczyay Ákos mp.

Kívül: Az én idősbik kegyelmes asszonyomnak adassék.

(Eredeti.)

b)

1657 febr. 13.

Az portáról az kapikiháktól hoztanak kegyelmes asszonyom levelet, melynek is páriáját ez alázatos levelemben includálván, Nagyságodnak elküldöttem, mivel clavissal volt írva. Asszonyunkhoz ő nagyságához rugaszkodtam vala fel kegyelmes asszonyom, értekezvén ő nagyságától, ha az csauszal való szembelétele alájönnek-e ifjú urunkkal ő nagyságok, avagy nem? mivel az vajda is azt írta énnekem, nem ártana, ifjú urunkat ha székiben találná, de ő nagysága semmiképen alá jönni nem akara, mely is legyen az ő nagyságok kegyelmes tetszések szerént. Péter diák is, az vajda diákja írja kegyelmes asszonyom, hogy mikor az ide szálló leveleket expedíálták az portáról, ugyanakkor küldött volna postát az török császár (az mint neki onnan írják) az római császárhoz, hogy egyetértvén, egyik egyfelől, másik másfelől igyekezzenek ez három ország veszedelmire jönni. Melyre nézve is könyörgök Nagyságodnak igen alázatosan, méltóztassék oda ki való szolgálainak s alatta levő híveinek megparancsolni, legyenek jó vigyázásban és ha mi ellenkező híreket érthetnek, az részről tudósítsák Nagyságodot idején, Nagyságod is engemet szegény szolgálját, tudjam mihez magamot alkolmaztatni.

Az mint látom kegyelmes asszonyom, az vajdák leveleiben több hazugság vagyon, mint valóság, melyet is adjon Isten; mert el nem hiszem, az télen valamit indítsanak. Mindazáltal nem árt az vigyázás; most is Pávay Thamás uram ha

vigyázott volna, hir nélkül Törösvárán nem jött volna által az török, nem levén senki ott. Római császár követe megyen az portára. Landor Fejérváratt volt már, igen pompásan fogadták, elhittem kegyelmes asszonyom ez immár igazán ilyekezík valamit forralni az én kegyelmes uram ellen, semmit el nem mulatván benne.

Datum Albae Juliae die 13 mensis Februarii anno domini 1657.

c)

1657 febr. 14.

Az Nagyságod 11. Februarii Fogarasban költ méltóságos levelét 14, ejusdem igen alázatosan elvettem. Az én ifju kegyelmes asszonyom s választott kegyelmes uram méltóságos székekben való alájöveltelekről azért tettem kegyelmes asszonyom emlékezetet, míg az én kegyelmes uramnak Lengyelországban való bemeneteli az törökök között elhíresedik, ha kik ő nagyságokhoz jőnek, találták volna s találnák méltóságos székekben ő nagyságokat, látnák s tudnák, hogy vagyon isten kegyelmiből fejedelmünk, s innen mikor ő nagyságoknak tetszett volna, elmehettek volna ő nagyságok. Az portáról jött csauz törökkel ma lesznek szemben kegyelmes asszonyom s mivel jött legyen, Nagyságodot tudósítani nem késem, csakhogy az postát nem akarám késleltetni, Váradról érkezvén Nagyságodnak szóló levelekkel, innen ifjú kegyelmes asszonyomhoz s kegyelmes uramhoz akar menni, az hová ő nagyságok parancsolatjából akkorra magam is felmegyek.

Szamosz-Ujváratt kegyelmes asszonyom, ha valami mozdulás találna lenni, az ő nagyságok megmaradását én nem javallom, mivel ott semmi munitio nincs, sem élés, azt megjártam, tudom, Görgényben nem voltam.

Az Nagyságod kimeneteliről arravaló nézve emlékeztem volt kegyelmes asszonyom alázatos levelemben, ha hertelen ez országban valami mozdulás s zendülés lenne, az Nagyságod kikésérésének színe alatt ő nagysága is mehetne ki Ecsedben, ne lenne ez országban bódulás, melyet kegyelmes asszonyom én most nem reménlhetek.

Istennek hála, most nincsenek semmi ellenkező hírek; Basa Tamás uramtól is ezen órában érkezék levelem, írja ő kegyelme: az mely nemes ember az bort Kozákországban vitte volt, megérkezett, izente az hettmány, tatártól az ország semmit ne tartson, mivel kívánva kívánná az hetmány tatár-

nak az Nesteren való általjövetelét, melyet is ha tatár cselekednék, mindjárást országa pusztítására indulna.

Az bizonyos kegyelmes asszonyom, én is Nagyságod tetszése szerint Váradot javallanám ő nagyságoknak sok okokra nézve. Hogy pedig Nagyságod ez országban akar maradni, az úristen Nagyságodot érette áldja meg s minden dolgaiban boldogétsa, mivel nem kicsin bódulása következnék ez országnak Nagyságtok kimenetelivel, mert csak hogy most asszonyunkhoz rugaszkodtam vala is, akarván az törökkel való szembenlételeire ifju urunkot aláhozni, megértvén Hunyadvármegye hertelen indulásomat, rút bódulása volt az vármegyének. Réday uramnak ifju kegyelmes uram parancsolatjából most ott kelletvén lenni, ő kegyelmivel is communicálni el nem mulatom. Ugy vagyon kegyelmes asszonyom, hűségében ő kegyelmének megnyughatni ugyan, mint-hogy nincs is módja, alkalmatlankodhassék, mindazáltal most is nem kevés inconvenientia volt dolgában. Valami tatár hirt hallván, oda hagyta Husztot, s ide bejött, feleségét akarván bátorságos helyre vinni; holott ő kegyelmét az ott való passus őriztetésére hagyta volt Máramarosban az én kegyelmes uram, s azért is, hogy az postákat utjokban segíttesse menni.

Lengyelországban kegyelmes asszonyom az én kegyelmes uramnak dolgai szerencsésen folynak, melyről az ő nagysága Nagyságodnak irt méltóságos levelét Désen alázasos levelemben includálva Nagyságodnak küldöttem, eddég Nagyságod kezéhez jutott; csak isten oltalmazzon másunnan való alkalmatlanságtól, melytől kegyelmes asszonyom én most nem is tartok, hanem az római császár követe már bemenvén, az, elhiszem, az én kegyelmes uram ellen minden követ mozditani el nem mulat. Én kegyelmes asszonyom ő nagyságának is megírtam, az mostan ő nagyságához hajlott s hajló lengyeleknek ne higgyen mindjárást, ki tudja mi vagyon szivekben, talám csak életek megmarasztásáért, vagy hogy az ő nagysága táborának s hadainak állapotjának kitanolásáért cselekszik; azonban megerősödvén, ugy ne bánjanak ő nagyságával is, mint az svéttel. Az papok között az visszavonás rút dolog, mely is istennek nem kicsiny látogatása hazánkon; jobb volna az helyett imádkozni ő kegyelmeknek, mint egymással koczódni. Datum Albae Juliae die 14. mensis Februarii 1657.

P. S. Szintén Buczából is érkezék kegyelmes asszonyom egy öreg ember, az ki is urunknak esmeretségében vagyon, az is azt beszéli, semmi módjok nem volt addég, míg ő elindult, az indulásban, vadnak csak az fenyegetőzéssel.

d)

1657 febr. 13.

Akarám Nsgdnak alázatosan értésére adni: az portáról törökkel ma szemben voltam s ebéden fenmarasztván, jól is tartám. Úgy látom, emberséges ember az ő állapota szerint, portáról az kapikihák is azt írják, az fővezérnek igen belső embere; az leveleket kezemhez adván, klmes asszonyom, Majténí urammal megfordítottam. Az fővezér ezt írja: az tatár hán császárnak úgy adta értésére, urunk az lengyelek ellen haddal akarna menni; azért parancsolja, meg ne induljon, hanem veszteg üljön, egyébiránt nagy haragja leszen császárnak ő nsgára. E mellett most esvén császárnak értésére, mennyi lövő szerszámokat nyert ő nsga hatalmas császár országában, küldje be mindjárt Constancinápolyban, mert hatalmas császár hadban akarván menni, szüksége van rá. Az silistrai pasa azt írja, az hadakat ő nsga maga mellől bocsássa el, hadd oszoljanak el, mert egyébiránt nem jó dolog jó ki belőle. Ezzel jött klmes asszonyom, melyhez képest kellessék-e ifjú urunkhoz felmenni vagy nem, vásárnapig az Nsgod klmes tetszését elvárom, addig az török is itt mulat. Datum Albæ Juliæ, die 14. Februarii, 1657.

P. S. Az vajda leveléből úgy veszem klmes asszonyom eszemben, keményen fogtak portáról neki írni, mivel búsul igen.

e)

1657 febr. 20.

Immár kegyelmes asszonyom szintén indítani akarom vala az öcsémet Nagyságod méltóságos udvarában, hogy érkezek az posta Nagyságod leveleivel hozzám. Azért kegyelmes asszonyom az minemű leveleket az portáról az vajda kapikihái irtanak, azokat in paribus Nagyságodnak alázatosan elküldöttem, kik is, úgy gondolom, eddig Nagyságod kezéhez jutottanak. Az vajda levelét pedig sok foglalatosságim miatt Nagyságodnak elküldeni elfelejtettem volt, hanem azt is mostan ez alázatos levelemben includálván, in pari elküldöttem. Az vajda, kegyelmes asszonyom, mind arra ösztönöz, hogy táborban kiszálljak, melyre való nézve irtam Bassa Thamás uramnak, hogy ha az vajdának táborban való kiszállását meg-

értheti, ő kegyelme is szálljon ki ugyan, de hirem nélkül be ne menjen, s hirdettesse, hogy én is megyek kilencz vagy tiz ezerecl magammal, mégis hadd terjedjen mindenfelé az híre. Nagyságod kanotból s egyébből is, hogy az vajdához kegyelmes-ségét igéri, azt kegyelmesen cselekeszi, olyan apró szerű lövő szerszámi is ha Nagyságodnak ott volnának, az kit négy s hat ló elhordozhatna, méltóztatnék adni, Vinczen levén öregszerű kettő, azokat helyében szállíttatnám, mégis ha ki kelleltik szállanom, lenne mit velem hordoznom; mindazonáltal mód nélkül arrafelé ki nem szállok, gondolván azt is, az török zörgölődik, s ha én innen más ország oltalmazására, az ki kevesed magammal vagyok, kimegyek, félő, hátam megé az török be ne jűjön, azért az vajdákat is kell segiteni, de ez hazát, az mennyiben lehet, inkább akarom oltalmazni. Præfectus uram asszonyunkhoz ő nagyságához ma indult meg innen, s ő kegyelme által Rhédai s Serédi uraméknak proponaltatom, mivel úgy hiszem, most ott vadnak, Rhédai uram feleségét akarván Husztban szállítani. Asszonyunk s ifju urunk állapotját, mit kellessék cselekednem, hová s melyik várban lehetnék alkalmasabb lakások, ne láttassam én is csak magamtól cselekednem.

Én, kegyelmes asszonyom, nem tudok mit cselekedni, urunk ő nagysága ezt az galyibát bizá rám s semmi pénzbeli dispositiót nem tött, itt engemet búsitnak hópénzért, honnan s mit adjak, nincsen, eddig is magamnak levén kevés költségem, mintegy nyolcz- vagy kilenczszáz forintom, azt adtam ki nékik.

Az mely nimetek felől az vajda ír kegyelmes asszonyom, arról való parancsolatom urunktól ő nagyságától énnekem nincsen, mellettem egy német is nincs száz rossz gyalognál több. Tömösvár felé ujobban az portáról csauz jű kegyelmes asszonyom, az temesvári pasa követével együtt, az mint az úti levélből látom, urunkhoz s az országhoz jűnek, holnap beérkeznek, de azok is nem sok jóval fognak jűni. Kegyelmes asszonyom, énnekem az is nehezen esik, urunk ő nagysága ezt az galyibát hármunkra bizta, Rhédai s Serédi uramék csak otthon laknak, nekem kell búsulnom s költenem egyedül.

Az én dispositióm kegyelmes asszonyom az volna, Bassa Thamás uram az háromszéki s esikiakkal vigyázna arra az utakra, én pedig, (ha az török felől valami oly hír jűne) Illye s Vaskapu felé az mi kevesed magammal vagyok, azokkal. Urunknak ő nagyságának kegyelmes asszonyom én mindene-
ket megirtam, de még eddig semmi válaszom nem jöve, én az leveleket innen asszonyunkhoz szoktam küldeni, s ő nagysága úgy küldi onnan el; az svéd követ felől sem érthettem

semmit is. Datum Albæ Juliæ die 20. Februarii anno domini 1657.

f)

1657 febr. 23.

Ujebben kegyelmes asszonyom törökök érkezének, egy kapuczi az portáról fővezér levelével, más az budai vezértől, harmadik az tömösvári passától; ketteivel szemben voltam, az harmadikkal is reggel szemben leszek. Akarám Nagyságodat igen alázatosan tudósítani, ezek is egyébbel nem jöttek, hanem mint az portáról jött esauz, hogy ha urunk meg nem indult, legyen vesztegségben országában, ha megindult is, térjen meg, mert rossz vége leszen; úgy látom kegyelmes asszonyom, csak költség volna kezemnél, ezeket megcsendesíthetnők; egyiket kegyelmes asszonyom felviszem ugyan magammal Szamosújvárra, megmutatom neki, hogy az én kegyelmes uram nem azért egyezett meg az kozák és svetusokkal, hogy valamit ellenek akarna cselekedni, mivel feleségét, gyermekét ez országban nem hagyta volna, ha az végre ment volna el ő nagysága.

Az portáról jött esauzt kegyelmes asszonyom holnap visszabocsátom, micsoda instructióval pedig, im ez alázatos levelemben includálva, páriáját Nagyságodnak elküldeni el nem mulattam, mind fővezérnek, szilisztriai passának és kapikhiáknak miket írtam. Az fővezérnek az ország nevével meg is pecsételtettem urakkal, főemberekkel és királybirákkal. Én kegyelmes asszonyom ha expediálhatom az tömösvári passa követét, hétfőn, vagy kedden asszonyunkhoz felindulok. Úgy gondolom kegyelmes asszonyom, az havasalföldi vajda megcsendesedék, mert régen nem vöttem levelét. Az moldvai vajda irt vala kegyelmes asszonyom nagy protestatióval, reménykedvén az istenért is, hogy négyszáz gyalogat Tatrosra küldjek be; én írtam Bassa Tamás uramnak, hogy küldjön, lássa mit cselekedik vélek. Nagyságodnak alázatosan könyörgök, méltóztassék, ha oly hírei érkeznek, azokról engemet is tudósítani. Datum Albæ Juliæ 23. Febr. 1657.

g)

1657 febr. 25.

Ugy vagyon klmes asszonyom az én klmes uramtól meg vagyon parancsolva, semmi oly dolgot, mely az én klmes asszonyomnak búsulásra alkalmatosságot adhatna, értésére

ő nsgának ne adják; mindazáltal valaki adhatott ő nsgának olyat értésére. Én ő nsgától sok dolgokat eltitkolok, mivel ma hajnalban hozák az ő nsga méltóságos levelét, melyben ő nsga parancsolja, az mely leveleket az portáról clavis alatt irtak, megcsinyáltatván, páriáját ő nsgának felküldjem, egyébiránt az én klmés uramnak szóló leveleimet el nem küldi. Könyörgök azért Nsgdnak alázatosan, az mely portai leveleknek páriáját Nsgodnak küldtem vala, méltóztassék kezemhez küldeni, küldhessem ő nsgának, mivel amazokat in specie az én klmés uram után küldöttem. Datum Albæ Juliæ, die 25. Februarii, 1657.

h)

1657 márcz. 8.

Ezen órában érkezvén kegyelmes asszonyom az én kegyelmes uramtól pósta, Nagyságodnak szóló levelet is hozta kezemhez, melyet nem akarván késleltetni, Nagyságodnak mindjárt megküldöttem, elhittem az én kegyelmes uram minden odabe való állapotokról Nagyságodat tudósította. Az úristen ő nagyságának ezután is úgy folytassa szerencsését mint eddég. Az egri pasa követivel tegnap levén szemben ifju kegyelmes uram, ma elbocsátá ő nagysága; ez is csak azonnal jött, mint az többi; az tatár hán is küldött levelet, csendesebben ír, mint az többi. Úgy látom kegyelmes asszonyom, ha az követek beküldésével nem késnének, s az vezérek szemet adománynyal megvilágosétának, ez állapotok szépen lecsendesednének. Az moldvai vajda tökéletlenségét nagyságod csak abból is esziben veheti, engemet az hadakkal való kiszállásra s azok beküldésére sollicitál, ellenben az én kegyelmes uramot biztatja minden leveleiben, nem kell tatártól semmit is tartani; s vevén esziben, hogy piaczi hireire lármát nem akarok csenyáltni, azért sollicitálta Nagyságodat, gondolván, hogy az hadak beküldéséről Nagyságod mindjárt parancsol nekem. E mellett akarám azt is Nagyságodnak alázatosan értésére adnom: az egri török beszéllette Majtényi uramnak, mondván: nem tudjuk-e, hogy Patak vára ezen két nap másé leszen, mivel már az német hadak aláfelé nyomulnak, hogy megszállják.

Melyet én kegyelmes asszonyom nem hiszek, mindazáltal azért adom Nagyságodnak értésére, ott künn levő szolgáltnak az vigyázásról parancsolni méltóztassék. Isten egészségemet adván, reggel Fejérvárra indulok én is. Datum ex arce Szamoss-Ujváriensi, die 8. mensis Martii 1657.

i)

1657 márcz. 18.

Az Nagyságod Fogarasban költ méltóságos levelét az este 9. s 10. óra között igen alázatosan vevén, minemű dolgokról írjon, engedelmességgel értem. Ifjú kegyelmes asszonyom kimenetelének állapotját a mi nézi, még eddég kegyelmes asszonyom sok rendbeli írásimra s alázatos instantiáimra ő nagysága az kimeneteltől megtartózkodott, már ezután mit fog cselekedni, az ő nagysága szabadságában áll, mely kimenetelit is úgy veszem eszemben nem annyira az hírek félelmétől viseltetvén cselekeszi ő nagysága, mint azért, hogy az én kegyelmes uramhoz közelebb lehessen; de én azt soha sem javallottam, s most sem javallom; ha Nagyságod minden leveleimet előkéri is, megtapasztalja, minden írásimban azon esekedtem ő nagyságának, ki ne menjen s ez országnak azzal bódulást ne szerezzen, sőt most Szamosújváratt az lelkire kényszeríttem ő nagyságát, mondja meg, miért akar kimeni? holott maga ő nagysága látja, még eddég, valamit az vajdák irtanak, mind füstben ment, s egyébünnen is semmi gonosz hírek nincsenek. Ő nagysága azt felelte, én ő nagyságától minden híreket eltitkolok, de az vajda s Basa uram megírják ő nagyságának, valóságosan megírják; melyeket Rédai s szegény Serédi uramékkal közölvén, ő kegyelmeknek is úgy tetszett, ő nagysága kimenjen, s én kegyelmes asszonyom, ő nagysága asszonyom levén, erővel nem tartóztathatom. most mindazáltal mit írt legyen sok rendbeli alázatos esekedésimre, in specie Nagyságodnak küldöttem. Az ő nagyságok hollételéről pedig az én kegyelmes uram így disponált vala, Szamosújvár, vagy Görgény legyen; de én ő nagyságának megírtam, az egyik sem arra való, mivel sem élés, sem muníció benne nincsen; arra ő nagysága újabban úgy resolvált, Székelyhid, vagy Ecsed legyen, ha az szükség kívánja, mely dologról írt méltóságos levelét az én kegyelmes uramnak Szamosújváratt adta az én kegyelmes asszonyom kezemhez, s ugyan ő nagysága előtt kellett megolvasnom: Ecsedet pedig úgy, ha az némettől tartás nem leszen. Én kegyelmes asszonyom ő nagyságának megmondottam, minthogy az két helynek egyike rendeltetett ő nagysága számára, Ecsedben mindaddég nem javallom, (mivel minden kedve Ecsedben való menetelre van), valamig az német állapotját meg nem látják, ezekben az állapotokban mint viseli magát. Székelyhidban pedig még most menetele nem hasznos, sőt inkább

káros, hanem olykorra kellene hagyni, mikor az szélsőségtől leginkább kényszerítetik, mivel ha most megyen, az élés mind elkel; ha az szükség úgy kívánná, élésből fogyatkoznék meg. Ellhittem kegyelmes asszonyom, mindaddég is az német indítani nem igyekezik, valamig cancellarius uram az én kegyelmes uramtól vissza nem jő, visszajövéen kedvetlen válaszsza, úgy cselekesznek, ha módjok lesz benne. Én úgy hallok kegyelmes asszonyom, az franczuzok Leopoldot megverték volna, az generalisságot Leopold letette volna, visszamenvén elébbi papi tisztiben.

Mit irt legyen most az én kegyelmes uram, ez alázatos levellemel Nagyságodnak odaküldöttem.

Az élést kegyelmes asszonyom az én kegyelmes uram akaratjából vitték volt Munkács felé, az több fő emberek szekeréi bementenek, de az én kegyelmes uramé nem, mivel semmi segítséggel nem akartak nekik lenni. Lövey uram afféle állapotokhoz nem tudván, elhiszem inkább aludt, mint vigyázott volna az alkalmatosságra, az itt való praefectusnak abban bűne nincsen. Az portára szőlő leveleket Molduából vitték az én kegyelmes asszonyom kezihez, ő nagysága felszakasztván, minthogy clavissal volt irva, el nem olvashatta, hanem leiratván, úgy küldötte ide, mivel magánál ő nagyságánál clavis nincsen, parancsolván, hogy mindjárt rendben állítván, ő nagyságának odaküldjem; melyet is elküldöttem, kihagyván azt belőle, hogy «megvagyon az budai vezérnek parancsolva Tömösvárhoz száljon», tudván azt, ha meglátná, az egy isten: ha megmaraszthatná az kimeneteltől. Magának is mondán ő nagyságának Szamosújvárratt, bár csak az mostani állapotokban adhatnám az Nagyságod természetit ő nagyságának, soknál inkább akarnám, mivel tudom, az ratióknak hinne s megmaradna. Mednyánszky uram levelét Nagyságodnak visszaküldöttem, ezután is engedjen Isten Nagyságodnak mindenfelől jó híreket hallani.

Datum Albæ Juliae die 28. mensis Martii, anno domini 1657.

k)

1657 ápr. 15.

Az Nagyságod méltóságos levelét, szintén az kolosvári ecclesiának dolgában való fáradozásom alatt igen alázatosan vöttem. Ifjú kegyelmes asszonyom nyavalyája felől Nagyságod ott mulathat, úgy veszem eszemben, ma az ecclesián dolga végben megyen. Isten velem lévén, holnap én is Nagyságod-

hoz indulok, Nagyságoddal, oda érkezvén, mindenekről bővön beszélek.

Thordai Ferencz uram érkezvén ide, ő kegyelme mondá, az Nagyságod étékfogója Isipi uram husvét másodnapján indult be, az svéd követ is, az ki az kozák hetmannál volt öcsém-mel Barcsay Gáspár urammal, mivel Thordai uramat ő kegyelmével kisírtette ezer lóval, ha elmehetnek, az én kegyelmes uramat Csesztakónál érik, de szerencse, ha elmehetnek, mivel most is Tordai uram jövén, nem tudták, még is két helyt meg akarták ütni. Püspök uram is Nagyságod egészsége látogatására én velem együtt eljön.

Datum ex Kolos-Monostor die 15. Aprilis 1657.

l)

1657 ápr. 27.

Az svétiai király ő felsége követe kegyelmes asszonyom ma innen megindulván, hagyja kezemnél az király ő felsége Bécsben levő residensinek szöllő leveleket, kérvén azon, mentől hamarébb iktatnám kezihez az residensnek. Nagyságodnak azért mint kegyelmes asszonyomnak alázatosan könyörgök, méltóztassék az leveleket Mednyánszky uram kezihez iktatni, küldhesse meg Bécsben a residensnek. Emellett arról is Nagyságod méltóztassék parancsolni, legyen vigyázásban maga ő kegyelme, vagy embere által vigyáztasson, ha az residens portára szöllő leveleket küldene kezihez, iktassa kezemhez mentől hamarébb, küldhessem be utánna az portára. Úgy veszem eszemben kegyelmes asszonyom, minden igyekezeti-vel azon vagyon, hogy az én kegyelmes uramnak mostani állapotjában szolgálhasson és kedveskedhessék. Ide kegyelmes asszonyom Istennek hála semmi ellenkező hírek most nincsenek.

Datum Albæ Juliæ die 27. mensis Aprilis, anno domini 1657.

E' levél melléklete.

Az svéciai király követével vagyon egy gallus, ki is nem közülök való, csakhogy vélek mégycn az portán lévő gallus orátorhoz, az ki ilyen dolgokat feszengetvén, jelentett.

1. Mikoron urunk ő nsga Lengyelországban bément, akkor az királynak nem volt 16 ezer emberénél több, és hihető, ha ő nsga bé nem ment volna, hogy nem jól lőtt volna dolgok.

2. Hogy az nassoviai fejedelemnek történet szerént való halála igen rossz jel volt.*

3. Ducclás felől mondják, hogy mondja, eddig megholt.

4. Bizonyos dolog, hogy az muszka császár, az hollandusok és az dániai király öszvekötték magokat az svetusok ellen.

5. Az danczkaiak oly erős készülettel vagynak lövő szerszámokkal, fegyverrel és éléssel, hogy két esztendeig is megtarthatják az várost; igen megerősítették magokat, kiválképen az mely két hegyek vagynak az város előtt, megrakták sok lövő szerszámokkal. Olyan bátrók, hogy szintén Marienburgi városának kapuja elől is elhozzák az lovakat, embereket fegyveres kézzel az svetusoknak.

6. Az lengyel nemesség egyenlő akaratból öszveesküdtenek, hogy ő nsgának suha magokat nem subjiciálják, inkább akarják, hogy az svéd uralkodjék rajtok, hogy sem mint Rákóczy. Ez hallatott ő nsga udvarában, hogy inkább akarná ő nsga, ha hon maradott volna, mivel az császár immár megholt, az gyermek király is igen beteg. Itt lévén országában inkább várhatott volna promotiót, kiválképen, mivel ő nsgát inkább szeretik az magyarok, hogysen mint az lengyelek.

7. Felette igen nehéz állapotja vagyon ő nsgának, mert ha az muszkával frigyét köt, az törököt mindjárt offendálja; ha pedig frigyét nem köt, az kozák mindjárt elhagyja, mert valóban urgeálja és így kételenség alatt együtt az sveciai királylyal az muszka ellen kell menni.

8. Az követ maga megvallja, hogy bėjövé az országban, mindenütt látja, hogy az község fél, retteg és mindenek panaszkodnak az fejedelemre, miért kellett elmenni, az országot ilyen spices** állapotban hagyni.

9. Igen kell az mi követeinknek arra vigyázni, hogy az portán az sveciai király legatusi csak magok dolgát agálják, az miénket hátrahagyván, avagy csak inigy-amugy tractálnak az mi részünkről, minthogy az is feltött czéljok, holott az mi fejedelmünknek mostani ő vélek való coniunctiója az ő megmaradhatásokra és jovokra vagyon.

10. Igen kell ő nsgát ammoneálni, hogy magát és mellette való népét, az mennyiben lehet, megtartsa.

* A svéd és erdélyi hadak találkozása alkalmával halt meg (V. ö. 255. l.)

** T. i. élére állított.

m)

1657 máj. 12.

Az én kegyelmes uramtól érkezvén ő nagyságának méltóságos levelei, nem itélém szükségesnek, hogy Nagyságodat odabé való állapotokról, írásinak olvasásával terheljem, tudván, Nagyságodnak is mostan érkezvén ki étekfogója, elhittem az én kegyelmes uram is Nagyságodat mindenekről tudósította. Az portáról az kapikihák mit irjanak, clavisbol megfordittatván Nagyságodnak kiküldöttem, egyéb hírek kegyelmes asszonyom nincsenek.

Az svét követ küldött kegyelmes asszonyom útjából egy esomó levelet, úgy hogy Bécs felé vigyék, titulálván Mednyánszky uramnak; de kegyelmes asszonyom, ha a Nagyságod kegyelmessége volna, mintsem ott hordozzák Bécsbe alá s fel, nekem az tetszenék, Makoviczáról egyenesen csak vinnék az mi kegyelmes urunk után, melyről is levelemben emlékezetet töttem; mindazonáltal Nagyságod kegyelmessége lészen, mely felé küldi, hogy hamarébb érkezhessenek Lengyelországba. A végekre is jött most újebben parancsolat, hogy készen legyenek s indulhassanak, de mely felé, nem tudják.

Datum Albæ Juliæ die 12. Maji 1657.

n)

1657 jun. 3.

Nagyságodnak Tokajban két rendbeli 27., 28. Maji költ méltóságos leveleit igen alázatosan vöttem juniusnak 2. napján, az Peteő uram s Gellérffi uraméknak az egri passa kajmekánjától irt leveleinek pariaival. Én kegyelmes asszonyom elhittem, az tájékaról vagy on tanítójak, talám kegyelmes asszonyom nem ártott volna Nagyságodnak ilyen formán választ írni, az kinek is formáját ez alázatos levelemben kiküldöttem, csak Peteő uram is értene egyet az választételben s ne mosdanék ki, ne is vétkesitené csak Gellérffi uramot; megirván, ha követ volt, ne lézengett volna kísérek nélkül ott, hanem annak módja szerint járt volna, mint követekhez illett; úgy gondolom, elbocsájtatván, nem sok búsulása lészen Nagyságodnak miattok, annyival inkább ha mikor elbocsáttatott magától kellett volna megkérdeni, micsoda jövai vétettek el tőlle megtartóztatásakor s ugyan levelet is kellett volna venni tőlle, melyet is beküldvén, látták volna hamis költő-

ményeket. Az portára kegyelmes asszonyom mindjárt irtam ezen dologról még előbbeni írásához képpest Nagyságodnak.

Ide kegyelmes asszonyom még hála istennek békével vagyunk, az fenyegetőzések megvoltak s vannak, legkiválképpen az tatárok részéről. Az portáról mit irtak légyen ez alazatos levelemmel elküldöttem; az követeket mint látják, abból megismerszik akaratjok, ezeket a leveleket írásokkor még bé nem érkeztenek. Az vajdák, úgy látom, valóban félnek, az havasalföldi vajda igen kívánja kiszállásomat, de mind- eddig is nem cselekedtem, noha az portáról is az kapitihák irtak; félvén, most is csak alig marasztván meg az én kegyelmes asszonyomat, ha kiszállok, semmiképpen meg nem maraszthatom; mindazonáltal megérkezvén embereim az szilisztrei és tömösvári passáktól, ha rezgelődéseket mondják, az vajdák is kiszállanak, meg kell cselekednem, félvén attól, ha hertelen lenne kiszállásom, fel nem vehetném az itthon maradtakot, kiki maga dolgához kapván. De csak kegyelmes asszonyom érthetnénk az én kegyelmes uram állapotja felől, hogy az portát is tudósíthatnám. Én el hittem kegyelmes asszonyom, elég félelmi s busulási vadnak Nagyságodnak, de isten mindazokból kisegíti Nagyságodat s lelki örvendezésekkel megörvendeztetí, melyet is cselekedjék ő felsége.

Az káptalanok mihelyt feltalálják az leveleket, elküldeni el nem mulatom, most hoztam requisitorium mandatumot rájuk. Az vajdák sürgetnek kegyelmes asszonyom lövő szerszámok küldése felől, de honnét küldjek? nincsen! Valóban félnek országoknak mellőlők való elállásoktól.

Én kegyelmes asszonyom mindenfelé vigyázok, s készen vagyok, az országra is parancsolatok mentek ki ifiu uram neve alatt készenlételek felől, azzal kételen voltam s vagyok, mindazonáltal azt is nem magam fejétől, hanem az én kegyelmes asszonyom mellett levő fő emberek tanácsából cselekedtem. Egy gyűlést is kívánnak az fő emberek, hogy tegyek, mivel az mint az szászok megesküdtenek az én kegyelmes asszonyomnak s választott fejedelmeknek s az két natiónak, némely vármegyék nem akarták; az szászok pedig úgy esküvén meg, ha az vármegyék s székelek is megesküdnek, úgy álljon meg az ő kötelességek is. Megértvén azért már az fő emberek, mennyi jók legyenek abban, magok kívánják, convocáljam s deponálják, ugyanis nem kevés haszon vagyon s lészen benne, arra kötelezvén az szászság magát, valamit feltalállok az ország megmaradására s az én kegyelmes uram fejedelemsége megmarasztására, elkövetők lésznek, melyet úgy reméllem, Nagyságodnak megmutattam vala.

Ezutánis kegyelmes asszonyom ha nékem szőlő levelek jűnek Nagyságod kezében, szakassza fel, láthassa abból is Nagyságod az állapotokat. Ez órában érkezék újlag az portáról levél, kit is az molduai vajda küldött kezemhez, kinek is paráját az többivel együtt Nagyságodnak elküldöttem. Úgy látom kegyelmes asszonyom, az kapitilák azon búsulnak, gyakorlatossággal ide való posták által nem tudósítom, melyet is én örömet megeselekedném, csak volna honnét úti költséget adnom; eddig is mennyi költségemben töltek ezek az állapotok, Nagyságod megítélheti. Én ő kegyelmeket mindenkor az idevaló állapotok szerént tudósítottam s tudósítom is, csakhogy arról való leveleket az vajda kezéhez küldök, immár mint küldi meg, azt én nem tudom. — Az molduai vajdának is ez órában hozák levelit, melyből azt látom, valóban fél, Szucsvához vonta magát fizetett hadaival, az ország népéhez nem sokat bizván. — Datum Albæ Juliae die 3. mensis Junii anno domini 1657.

o)

1657 jun. 5.

Az portára menő utolszori svecus követtől érkezvén az bécsi agensnek szőlő egy fasciculus levéllel hozzám, kérvén azon igen az követ, ne késleltetném megküldeni, én halogatás nélkül Nagyságod kezéhez igazgattam, könyörögvén Nagyságodnak, méltóztassék késedelem nélkül megküldeni. Ide kegyelmes asszonyom még az hírek nem újultanak, az fenyegetések most is fen vadnak, s úgy gondolom, tova aratás felé próbálnak (az mint értegetem), ha próbálnak is; hozák mindazáltal azt, az végbelieknek az feje s nagyja mind Tömösvárban gyülekeztenek s ott divánt tartanának, s az jancsárokat igen titkon étzaka vinnék be, kik is már kétezerig gyülekeztenek volna, az holott is volt énnekem bizonyos emberem, mindazáltal újabban emberemet bocsátottam, kik azon hírek bizonyoson végire menjenek, Portáról s az silistriai passától is emberim nem érkezének meg, kik megérkezvén, mivel jártanak, éjjel-nappal Nagyságodot tudósítani el nem mulatom. Az fogarasi cejtházban mondanak kegyelmes asszonyom valami forgó taraczkokot, ha Nagyságod méltóztatnék vagy háromnak adása felől parancsolni, én öreg falkonyokat adnék helyettek, mivel azokat mezőn nem hordozhatni. Az vajdák pedig istenért reménkednek, lövészerszám nélkül ne menjek, ha az szükség úgy hozza.

Datum Albæ Juliae, die 5. mensis Junii anno domini 1657.

p)

1657 jun. 15.

Az portáról érkezének kegyelmes asszonyom levelek, melyeket is ez alázatos levelemben includálva, Nagyságodnak elküldöttem, kikből az állapotokat eszében veheti Nagyságod.

Ide istennek hála kegyelmes asszonyom semmi gonosz hireink nincsenek, az végbeliek is nem annyira zörgölődnek; az aradi ménesnek elhajtásáért hogy zúgolódtak, fenyegetőztek s Jenő felé ki is csaptak vagy háromszor, de igen derekas kárt nem tőhettek, egynehány emberséges ember ménesét hajtották el, de tudom ennekutánna inkább kezdenek fenyegetőzni, mivel Rákóczy László, s Pető Sigmond uramék mentenek volt alá csatára, s az törökök megindítván, avagy csak magoktól megijedvén, kényszerítettek az én kegyelmes uram birodalmán által menni. Irja Gyulay uram, ha akarta volna, bevitethette volna, melyet bár megcselekedett volna. Ő kegyelme, s vagy harmad napig tartotta volna arestumban, ha ők minket nem szánnak, hanem az én kegyelmes uram távollétele alatt szántsándékkal ellenséget akarnak reánk hozni, miért kellenék nekünk is őket szánnunk, mert nyilván tudom ez miá is busulásunk fog lenni, gondolván az török vitézek, ez pártiak cselekedték. Ez mellett kegyelmes asszonyom előbbeni alázatos levelemben irtam volt, hogy az Fogarasban lévő lövészerszámoknak regestumát kiküldöttem, de akkor elfelejtvén, igen alázatosan ebben includálva mostan elküldöttem. Annakfelette kegyelmes asszonyom, ha Nagyságod onnan Lednicze felől valami puskásokat szerezethetett volna, méltóztatnék béküldeni, arra lévén derekasabb szükségünk, s én is az vigyázáshoz inkább hozzá láthatnék. Immár kegyelmes asszonyom az regnicolákat rávettem, egy kis partialis gyűlést csinyáltam volt itt, hogy ifju kegyelmes asszonyom s választott kegyelmes uram számára, s hűségére az humagiomat kik ide gyülekeztenek volt, praestálták, s az otthon valókkal is praestaltatják; s rá is ígérték ő kegyelmek magokat, ha az szükség kívánja, viritim felülni készek, nem gondolván azzal, hogy az én kegyelmes urammal oda vadnak, hanem az kinek fia elment, az atyja itt felül, az kinek az atyja, az fia is hasonlól, melyről való conclusomat ez alázatos levelemben includálva Nagyságodnak elküldöttem. Ennekutánna is Nagyságodat ha mi hireim lesznek, tudósítani el nem mulatom. Datum Albæ Juliæ die 15. Junii. anno 1657.

P. S. Az vajda ő nagysága Mikes Kelemen uramat küldvén ki legkiváltképen két punctummal, kívánván tetszésemet.

1. Ha végben viheti, ha száz ezer tallért kell is reá költeni, hogy az tatárt ezekről az országokról el tudhassa, az lengyelek mellé más utra menjenek, s ha segítségadás nélkül négy vagy ötszáz ember adással ha contentus lenne az tatár chám, cselekedjen-e, mivel ha nékem tetszik, megindítván, minden utakat megpróbál, az hul pedig úgy tetszik, hogy ne cselekedje, nem cselekeszi. Ugy vagyon kegyelmes asszonyom mind az kettő veszedelmes, de az két gonosz között az kisebbet ítélem választani, az is veszedelmes lévén, hogy fizetéssel, még pedig segítségadással is az én kegyelmes uram ellenségét többitse, ellenben az is veszedelmes, még talám inkább, az én kegyelmes uram részére is, hogy ezekre az pusztá országokra jűne, mind pusztitják, s mind pedig az én kegyelmes uramnak hatalmas nagy retractiót szerzenek. Én kegyelmes asszonyom az két gonosz között az első jóvallom inkább, tudván az nagy erőt oda lenni, hogy arra menjenek, mely is nem oly veszedelmes, mint ha erre jűnek.

Az vajdának ha segítség adása kívántatnék is, meg lehetne parancsolva, az én kegyelmes uramhoz közelítvén, szöknének oda.

2. Az brassaiakat kívánja hogy megesküdjenek, jóvakat, feleségeket, gyermekeket az ellenségnek ki nem adják, mivel ugy látom szándékát az vajdának, az kikhez kétséges volna, akaratjuk kívül is feleségeket, jóvakat Brassóban akarja küldeni, hogy azokra nézve hűséget tartsanak, de az mint most az universitas itt lévén, elméjeket látom hol jár, az egyuttal nem igen akarnak arra menni, tartván attól, megtudván az ellenség annyi sok jóknak köztök való lételét, mintegy magokra vonnának látni az ellenséget, ha ki nem adnák. Lupully vajdát hallatik, hogy hoznák kegyelmes asszonyom. Isten egésségemet adván kegyelmes asszonyom, Csulay urammal hétfőn felindulunk az Váradi Miklós uram dolgának eligazítására, s az scholának helyben állatására, s ugyanonnan tudósitom Nagyságodat, mint igazodott legyen el.

q)

1657 jun. 17.

Az estve, kegyelmes asszonyom minemű híreim érkeztenek, páriáját ez alázatos levelemben includálva Nagyságodnak elküldöttem; melyhez képest már én is tréfára az dolgot nem vehetvén, reggel ifju kegyelmes asszonyomhoz megin-

dulok s ő nagyságát megindítom, szép lassan ő nagysága menjen ki; mivel tartok attól, Munkács vagy Máramaros felől kicsapván az tatár, ő nagyságokat megelőzzék s búsulás ő nagyságokat s engemet holtig való gyalázat ne kövessen. Az portai s egyéb dolgokról elébbeni alázatos levelemben Nagyságodot tudósítottam; most is, istennek hála, az végekben csendességben vannak; sohult kegyelmes asszonyom se Landorfejérváratt, se Tömösváratt, az törököknek gyülekeztek nincsen. Az mely jaucsárok jöttek volt is Tömösvárra, az portára mind visszavitték; csak az tatárok ne ebelkednének.

Az Nagyságod levelének vétele után az én kegyelmes uramnak szerencsésen folyó dolgait mind portára az fővezérnek, s mind az silistriai pasának, kapikiháknak s Sebessi Ferencz uramnak is mindjárt megírtam; csak érkezhetnének be velők mentől hamarébb, mivel tudom az ő nagysága szerencsáját az lengyelek gonoszra magyarázzák s hamis információt tesznek. Ha kegyelmes asszonyom valami hadakat gyűjthetnének volna, Nagyságod méltóztassék beküldeni, mivel én itt az kiszállásra igen kevesedmagammal vagyok.

Fogarás állapotját kegyelmes asszonyom az mi nézi, ez előtt is Sebessi Boldizsár uram lévén ott kapitányképe, most is, ha Nagyságod kegyelmessége volna, ő kegyelmét javallanám, ezelőtt az állapotokat ott jól megtanulhatván. Az fogarasi pattantyús vagy on itt kegyelmes asszonyom, az ki az fogarasi lövő szerszámokhoz való fogatkozásoknak helybenállatásáért jött. Mondja, hogy négy vagy öt falkonyokhoz az bástyán golyóbisok nem volnának; késén adták értésemre, mert eddig csinyáltattam volna s immár mint érkezhessen golyóbisok csinyáltatására, nem tudom.

Gróf Rákóczy László uram s Pető Sigmond uramék állapotokról Nagyságodot elébbeni alázatos levelemben tudósítottam.

E mellett Nagyságod valóban vigyázásban legyen, valamiképpen az tatár megegyezvén az lengyellel, arra Munkács felé kicsapván, károkat ne tegyen; mivel gyakorta szokott olyan dolog esni, az megvert had az győző félnek háta megé, országában szokott becsapni, melyről elegendő historiák vadnak.

Ha Nagyságod valami apró lövőszerszámokat nem adat Fogarásból, mint felelhessek meg az vajdák kívánságinak, nem tudom.

Ide, kegyelmes asszonyom az várak valóban alkolmatlanul vadnak s még Várad is, letévén az kapitányságnak tiszteit, csak udvarbírákra biztatván, ugy veszik hasznát ő nagyságok.

Várad táján igen megzendültenek volt valami piaczi hirre. Most is kegyelmes asszonyom mindenfelé embereim vannak; megérkezvén, ha mit érthetek, Nagyságodot éjjelnappal tudósítani el nem mulatom. Datum Albæ Juliæ die 17. mensis Junii anno domini 1657.

r)

1657 jul. 12.

Isten klmességéből Fejérvárra érkezvén klmesasszonyom, az havasalföldi vajda ő nsga küldé ki mind az öreg s mind az ifjú kozák hetmányok levelét, azokban valóban ajánlja magát, minden uton s módon azon igyekezik, az tatárt impediálja, csakhogy panaszkodik az magyarokra, az én klmes uram mellé adott kozákok közül ha hun ötöt, hatot, négyet vagy kevesebbet kaphatnak, mindjárást levágják, mely ha ezután is úgy leszen, ő nsga mellől az kozákokat revocálja. Ide klmes asszonyom az hadak most gyülekeznek s ez héten mind öszvegyűlnek az szászsebesi mezőre. A bizonyos, Nsgd nagy klmességét mutatná, ha Szuhay Mátyás uramot méltóztatnék mellém küldeni, mivel semmi oly hadakban látott, hallott, tanolt ember körülöttem ninesen; Szilágyi uram volna, de az is elnehezedett, köszvényesedett, lovon nem járhat, Bánházi uram is nem lát s lóra sem ülhet, úgy megöregedett nyavalyás. Sebessi Boldisár uramot klmes asszonyom az fogarasi kapitányság tisztiben beállattam; ő klme régi fizetésével nem levén contentus, a minemű postscriptát írt, régi conventiójának páriájával Nsgdnek kiküldöttem, alázatosan könyörögvén Nsgdnek, méltóztassék az ő klme fizetését megjobbítani. Én klmes asszonyom valóban nagy bajjal élek, mert csak két pénz érő dologért is Ecsedben kell fárasztanom, mivel mindenfelé meg vagyon parancsolva, ifjú klmes asszonyom specialis commissiója nélkül csak két pénzt se erogáljanak. Nsgd az portai levelekből is eszében vehette, mit írjanak az kapikihák, hogy kalarásokra az levelek bevételét ne bizzam, mivel késedelmeznek, az mi postáinknak pedig költség kellene.

Azon kívül is az tatár hánhoz silistria s tömösvári pasákhoz emberemet kellene küldeni, azoknak is költség kellene s ha minden dologért Ecsedben fárasztok, Nsgd megítélheti, minemű káros s veszedelmes. Én is, klmes asszonyom, ha uramot s hazámot nem tekénteném, mindezeket hívalkodó szemmel nézhetném, de uramhoz s édes hazámhoz való szeretetemtől viseltetvén, az mint eddég, úgy ezután is, az mig

leszen, költeni nem szának; azután, ha nem lesz, nincs mit tennem, lehetetlen dologra senki nem kényszeríttethetik. Itt, klmes asszonyom az *pápisták* valóban kimutatták fogok fejtérét, mind *hamis hír költsékekkel*, s mind egyéb illetlen *beszédekkel*, melyről inquiráltatván, ma megfogatom őket s büntetlen semmiképen el nem szenvedem.

Az kozák hetmánnyal, az a hire klmes asszonyom, egész Lytvania az én klmes uramnak meghódolt. Az hetmány Sebessi Ferencz uramot még nem bocsátotta az hánhoz, elsőben assecuratoriát vár, bántódása nem lesz s becsülettel láttatik. Az táborban az ifjú hetmány ment ki, maga nem járhatván, hon maradott.

Irtam volt Nagodnak, hogy az tatárok Karácsont elbocsátották volna, ujjban vevén az Stephan vajda levelét, írja ő nsga, hogy vasban verték s erős őrizet alatt tartják.

Én klmes asszonyom, valóban *mesterkedem* azon, hogy *amaz két embert egymástól elválaszthassam*, de én *soha szerét* nem *tehetem*, minden *dolgok azok(k)al kommunikáltatnak*; én már *oda nem is írok*, bár csak az *ifjabbikot vóhatom vala el*.

Inmár Nsgdnak szóló alázatos levelelmet szintén végezém vala, hogy érkezének az Nsgd méltóságos levelével. Adja isten klmes asszonyom, azok az hírek legyenek igazak, sőt hogy annál is örvendetesebbekkel örvendeztesse isten ő fel-sége Nsgdot s minket is alázatos hiveit, szíből kívánom. Én, klmes asszonyom, Nsgdnak gyakorlatossággal írok minden dolgokról, de ifjabb kegyelmes asszonyom kezeihez kelletvén leveleimet dirigálnom, nem tudom, ő nsga küldi-e el, vagy nem. Még mióta ő nsga Ecsedben vagy, nekem alázatos hívének egyszer sem írt. Az minemű leveleket az hetmányok az vajdának ő nsgának írtak, páriáját Nsgodnak kiküldöttem, mivel in specie vissza kellett küldenem.

Datum Albæ Juliæ, die 12. Julii 1657.

P. S. Soha, klmes asszonyom, Erdélyben nagyobb bódulás nem volt, mint most, már haza kezdett az földnépe mind-azáltal szállani.

1657 ápril 18.

A fejedelem salétrom beszerzése iránt intézkedik.

Georgius Rákóczy dei gratia princeps Transilvaniæ par-tium regni Hungariæ dominus et Siculorum comes etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Hűségednek serio parancsoljuk az salétromot serényen főzesse, reája is vigyáztasson, másuvá ne adják; im parancsolunk ecsedi praefectusunknak Pongrácz Pál uramnak, ezer forintot adjon kezedbe salétromváltásra, ha több salétrom lenne, feleségünket requirálja Hűséged, adat több pénzt is. Secus itaque non facturus. Datum in castris nostris ad oppidum Chmielow sitis 18. Aprilis 1657.

G. Rákóczy m. p.

Külczim: Egr. Stephano Horváth de Székhely salis nostri in rationem fisci administratori fideli nobis dilecto.

1657 ápril 26.

Rákóczy levele Szelepcsényi Györgyhez a császár támadásáról szállongó hírek felől.

Translatio literarum principis Transsylvaniae ad dominum cancellarium Hungaricum aulicum datarum.

Servitia nostra offerimus Dominationi Vestrae, veluti domino parenti nostro charissimo. Vivat diu feliciter Vestra Dominatio.

Literas Dominationis Vestrae vigesima septima proxime praeteriti mensis Martii Makovicza ad nos datas gratanter accepimus, quibus perlectis, adversam eiusdem valetudinem dolenter intelleximus, quam ut deus vicissim pristinae sanitati restituat, animitus cupimus.

Ipsimet milites Polonici, ubi transeunt, nobilitatem omnibus exuunt, templaque propria despoliant. Complures profecto huiusmodi ex nostris militibus interfici curavimus, incinerationes quoque non amplius patrantur. Deus nos puniat, si templorum violationes et incinerationes praeter exustionem Lansuthii scitu nostro factae sunt, imo ibidem etiam duos templorum violatores repertos statim occidi iussimus; inter Cosacos si qui tales essent, non homo, sed deus eos perquirere et coercere posset, nihilominus tamen iam ii etiam in strictiori disciplina continentur.

Serenissimum regem Sueciae die Mercurii convenimus, qui vere laudabilibus qualitatibus est praeditus; numerosissimum et exercitissimum secum adduxit militem, cum quo plurimi officiales et magni nominis homines virique principes comparuere; intimus et gratissimus electoris Bran-

denburgici generalis utpote dominus à Waldeck non contemnendum etiam militem præbuit.

Adsunt præterea serenissimi regis Galliæ residentes in castris dicti regis Sveciæ.

Nobis properandum est, nam inimicus noster fuga sibi consulere volens, cum exercitu Litvanico, qui sex millium hominum non excedit numerum, sese coniungere intendit; non copiosiori etiam numero militum gaudent Potoczkius et marschaleus. Procul dubio subintellexit Vestra Dominatio Cronvellum factum esse regem Angliæ, cum quo Gallus offensivum et defensivum pactum fecit.

Spargantur communes rumores de apparatu militiæ suæ Maiestatis regiæ, quos nos non credimus; nam suæ Maiestati servire et prodesse, non autem nocere cupimus, deus novit. Dominus marschaleus quidnam ad literas Dominationis Vestræ rescripserit, libenter intelligeremus; qui an auctoritatem suæ Maiestatis læserit nec ne, alto eiusdem iudicio committimus. Vivat diu feliciter Vestra Dominatio. De reliquo manemus Eiusdem

benevolus filius
G. Rakóczy mp.

Chmielovii die 26. Apr. 1657.

Utóirat Szelepcsényi kezével: Hæ literæ tardius pervenerunt ad manus meas ea de causa, quia per passum Transylvanicum sunt mihi transmissæ.

Excellentissimæ Celsitudinis Vestræ
humillimus capellanus
Georgius Szelepcsényi mp.
electus archiepiscopus Colocensis.

(Egyk. fordítás a bécsi államtárban. Polonica.)

1657 máj. 6. Grudek.

Rákóczy emlékirata a németországi fejedelmekhez.

Egykorú hátirat: Memorial vom Fürsten Rákóczy den gesambten Stenden zu Frankfurt übergeben. Dictatum Frankfurt den 20. Juni, 1657.

Reverendi admodum illustres, nobilissimi et honoratissimi domini deputati.

Etsi non dubitamus cuilibet principum christianorum sine præiudicio actiones nostras intuentium ac præcipue

sacri Romani imperii serenissimis dominis electoribus, principibus et statibus ex manifesta ratione constare, bellum, quod Polonos contra suscipere coacti sumus, et quam cum serenissimo Succiae rege contraximus societatem armorum, neque ad sacrum Romanum imperium in universum, neque ad eiusdem imperii status singulos pertinere, ac proinde persuasum omnino nobis sit, attememoratos dominos electores, principes et status de nostris in Poloniam conversis armis non alium habituros sensum, quam de christiano et communis pacis consorte principe concipere conveniebat, prout etiam ab initio statim serenissimo nunc vita functo imperatori per expressum nostrum ad aulam cæsaream ablegatum ministrum luculentissime testatum fecimus, neque adversus alitdictum imperatorem, neque adversum sacri Romani imperii electores, principes et status, aut quemvis alium bello Polonico se non immiscentem nostra et socialia directa esse arma.

Nihilominus tamen cum non modo ex multiplici rumore, sed etiam ex nonnullorum in Poloniae procerum ad nos scriptis literis intelligamus regem Poloniae Casimirum adeo certam in suppetiis Austriacis ponere fiduciam ut præfigurare nobis simul non dubitarint, tanto magis Austriam ad ferenda Polonis auxilia properaturam, quod ad speratos ex morte imperatoris in Germania motus coniunctionem cum rege Poloniae domui huic imperatrici magno usui futuram certo certius sibi polliceatur; igitur non intermittendum duximus, reverendas admodum illustres nobilissimas et honoratissimas Dominatones Vestras, prout antea Romano imperatori fecimus, præsentibus significare: Regem Poloniae rempublicamque Polonicam per diversos ad nos missos legatos nobis coronam Poloniae obtulisse, atque ut nostra interventione ex illis, quibuscum tunc conflictabantur, difficultatibus eluctarent, nobiscum egisse; interea temporis autem, dum nobiscum sub schemate sinceritatis tractarent et nos de mediis pro ipsorum commodo non sine maximis nostris impensis solliciti essemus, eandem coronam aliis in præmium auxilii impetrandi proposuisse; nos igitur contemni, nos a Polonis [eludi] et ludificari intelligentes, honoris nostri principalis memores et securitatis nostræ rationem habentes, non potuimus aliter facere, quam veterem inter serenissimos Sveciæ reges et celsissimos Transsylvaniæ principes habitam correspondentiam renovare, arctioremque armorum inire societatem; quod dum fecimus, neque adversus imperatorem, neque adversus sacri Romani imperii dominos electores, principes et ordines animo quicquam concepimus, multominus aliquo facto eos-

dem offendere destinavimus, illud tantummodo cavere volentes, si quis externorum principum huic bello Polonico sese immiscuerit, proque rege Casimiro contra nos nostrorumque confœderatorum quempiam adhæserit, ut contra eundem arma coniuncta vertere unusque alterum mascule defendere obligatus sit. Quemadmodum igitur nos pro parte nostra pacem cum sacro Romano imperio tenerrime observare, omniaque vicinitatis et amicitiae officia sacri Romani imperii dominis electoribus, principibus et ordinibus exhibere parati sumus, prout etiamnum præsentibus hisce sacri Romani imperii dominos electores, principes et status eo nomine serio assecuramus, ita spe non dubia sustinemur, nobis etiam universali Germaniæ pace comprehensis, ac propterea communi cum reliquis pacis consortibus securitate gaudentibus, nullum ex imperio Romano damnum illatum aut armorum nostrorum in Polonia progressum impeditum iri. Si vero ex Austria (quod de inclyta ista domo non supponimus) a nobis non offensa nec lacessita contra nos nostrosque confœderatos auxilia Polonis missa fuerint, vitio nobis non imputabitur, si inique nos aggredientibus arma nostra opposuerimus. Horum itaque ne aliquid fiat, reverendas admodum illustres nobilissimas et honoratissimas Dominationes Vestras amice compellamus, rogantes ut quemadmodum salutis et paci sacri Romani imperii indefesso studio vigilant, ita suo loco cavere velint, ne rupta inestimabilis pacis lege nobis ad immittendos Germanicis finibus populos alias satis remotos necessitas imponatur. Quod honestissimum et laudabile studium sicut ad continuandum generalis pacis vinculum, promovendamque sacri Romani imperii cum externis amicitiam, ipsiusque Germaniæ salutem et prosperitatem conservandam vergit, ita nos de reverendis admodum illustribus, nobilissimis et honoratissimis Dominationibus Vestris omni benevolentia demereri studebimus, deum rogantes ut easdem diu incolumes servet. Datum in castris in Prodek ad fluvium Bugum positis 7. Maii 1657.

Reverendarum admodum illustrium, nobilissimarum et honoratissimarum Dominationum Vestrarum

affectionatissimus

G. Rakozzy.

Reverendis admodum illustribus nobilissimis dominis sacri Romani imperii electorum, principum et ordinum ad præsentem deputationis imperialis conventum deputatis, consiliariis, legatis et mandatariis, dominis honoratissimis.

(Egykorú másolata a bécsi államltárban. Polonica.)

Levelezés a moldvai s havasalföldi vajdákkal.

a)

1657 máj. 16.

A moldvai vajda levele Barcsay Ákos helytartóhoz, a tatárok készülleteiről.

Generose dne amice et vicine sat. Salutem stb.

Az este úgymint 15. May érkezék emberünk Kerimből, ki bizonyosan hozá meg ezt, hogy az tatárság felült, az szultán es Szerinben és ki akarnak júni, az pasához Dedes agát küldötték, hogy felüljön ő is, és Neszter-Fejérvárnál egyezzenek meg az tatárral. Azt bizonyosan elhiheti Kglmed, minket s Kosztandin vajdát melléjek akarják vinni, és ha véllek együtt Erdély ellen nem akarunk menni, az országokat megdőlják. Azért mi innét Szuczva felé megyünk, és ott leszünk mig meglátjuk az kozák hetmany s Kglmetek mi cselekedendők lesznek, ha reánk sietnek júni, mi ott Szuczvánál oltalmazzuk meg magunkat, az míg lehet. Kglmed az hadakat behozassa, vigyázni kell túl is, de innen legfűképpen vigyázzon, mert ezek az ebek egyebet nem akarnak, hanem csak Erdélyre s ezekre az országokra akarnak csapni. Két rendbeli emberink vadnak még Kirimben, azok is nem késnek meg júni, ha mit hozhatnak azok is, Kglmedet éjjel-nappal tudósítjuk. Datum etc. Tatros táján, 16. Maii.

Kivül: Az moldvai vajda 21. May hozott levelének pariaja.

b)

1657 jún. 14.

A havasalföldi vajda levele Barcsayhoz.

Constantinus Sorban dei gratia princeps Valachiae eiusdemque perpetuus hæres ac dominus. Generose dne stb.

Az fényes portáról ma ebéd után érkezének leveleink, irják kapikiháink, hogy az khám haznatárja ezzel ment: megindult már az chám, annál nagyobb engedelmet akarván nyerni az portától, rá menvén az porta, oly authoritást adott neki, valamit az porta javára fel tud találni, az tevő légyen; azomban érkezék két postája is az chámnak, irván ezt az

fővezérnek, az lengyel megverte volna atyánkat, valami havasokban szorították ő ngát is; az vezér nagy örömmel értvén, felment az császárhoz s megmondotta, kit megkaftánozván, egy szablyát s egy szép handzsárt adott kezében, s megparancsolta, küldje az chámnak. Szintén válaszok készen volt mind atyánk és svéciai király ő ngok követinek, de osztán az hirt értvén, megvárakoztatják, időtől várván, mivel Casimirus is (azt írja az chám) írta, siessen menni segítségre, mert megverte ellenségét, az kozák követeket visszabocsátotta. Stephan vajda jó akaró atyánkfia azt írja: Kelbor nevü szélynél egy nagy orda, azaz sereg, táborban szállott, az chámot is ott várják, csak az büjtöt akarja ott helyben elkezdeni, s megindul; noha mi nekünk kapikiháink ezt írják, Csemnyicz felé csinálja útját, de mi annak nem hihetünk, hadainknak nemcsak az készen való létele, hanem hogy ide Tergovistya-hoz közel jőjjenek, megparancsoltuk, táborban szállíttatjuk őket csoportonként, mihelt érthetjük, hogy erre felé nyomulni akarnak, egy nap Tellyesnihez mehetünk. Kglmed is megértvén ez dolgot, az hadakat indítsa erre felé, legyenek az Barczán, az lövészerszámokat is indítsa Kglmed, ne találtsunk készületlennek, tréfára ne vegye Kglmed az dolgot. Péter deák hívünk az kozákok részéről értett dolgot megírja, mi nem levén semmi oka, esztendei szokás szerint való adónkat beszolgáltatván, idején korán most beindítottuk, ha az tekintetben nem lészen nálok, mi, valamint lehet is, conjunctis viribus, harcztot kell állanunk, nem az sokaság szokták az hadakat megverni, hanem az isten. Datum in civitate nostra Tergovistya die 14. Junii, hora 9 vespertina 1657.

Kívül: Az havasalföldi vajda levele pariaja.

(Barcsainak írva. Egyk. más')

c)

1657. jun. 14.

Buday Péter levele Barcsayhoz.

Csekély állapotom szerint való szolgálatomat etc.

Mostani alkalmatossággal is nem akarám elmulatnom, Kglmedet levelem által ne látogatnám, egyszersmind hírek állapotjáról is tudósitanom Kglmedet, jöllehet az vajda ő nga leveléből mindeneket bővön megérthet Kglmed. Mindazonáltal ő nga parancsolá, irnék Kglmednek, s Kglmedhez

való igaz szolgálatom is azt dictálja, irnék Kglmednek. Az portáról szintén most érkezének kapitliha uraiméktól levelek, melyben írják ő kglmek, az tatár hántól érkezett volna az fővezérhez egy hasznatár ilyen hírrel: az hán már meg is indúlt volna, azt pedig nem egyébert, hanem mennél nagyobb engedelmet nyerhessen az portától, melyet meg is nyert, mert audentia adatván, meg is parancsolta az porta, valamit az fényes porta jóvára ítil lenni az hán, az tévő legyen, s az is megengedettett, az két országnak semmi bántása ne legyen, de annak az vajda ő nga nem hihet, de Erdélyre csak continuálja Kamenicz felé utját. Ugyanazonban érkezett az hánnak más két postája, az fejedelmet megverték volna az lengyelek, s valami havasok közzé szoritották volna, írt volna is Chasmir, az chán menne segítségére; melyet örömmel értett az császár, s hirmondásáért magát az vezért megkaftányozta, s hánnak egy szablyát s egy hancsárt kövest küldött. Ezeket pedig értvén Kglmed, adjon hitelt írásomnak, mivel magam olvastam az levelet, kit in specie Stephan vajdának küldött ő nga. Mely hírekre nézve az vajda ő nsga elküldött mindenfelé, megparancsolván nemcsak az készenlételt, hanem az felülést is, s ő nga táborban szállíttatja itt Tergovistya körül való falukban, nem derék táborban mindazáltal, oka, ne causálhassák ő ngát, de mihelt kívántatik, ezek mingyárt készen lesznek. Tudhatja Kglmed, nem is messze hozzánk Telenin, hamar odajutunk, Kglmed is azért nemcsak az készenlételt, hanem az Barcza felé nyomulást megparancsolja Kglmed, az lövészerszámokkal is ne késedelmezzék Kglmed, valamiképen készületlen ne találtaassék Kglmetek. Stephan vajda mit írjon, az vajda ő nga leveleiből bővön megértheti Kglmed. Egy szélbeli, vajda ő nga jóakarója, mit írjon, ím Kglmednek his inclusis in specie elküldtem. Kglmedet mint jóakaró uramat kérem bizodalmason, róllam, jóakaró szolgáljáról el nem feletkezhén, ha mi találna lenni, anyámasszony és mátkámasszonyékról Kglmed el ne felejtkezzék; irtam volt Kira uramtól, írna Kglmed asszonyunknak egy protectio felől, Fogarasban adna ő nga egy házat; hogyha azért az dolog haladékot fogna kívánni, kérem uram Kglmedet, írjon udvarbíró uramnak, adjon ő kglme egy házat; énnekem is pedig Kglmed igaz jóakaró szolgáljának parancsoljon, csekély állapotom szerint az miben tudok, tiszta szível szolgálnom kész is vagyok. Ezeknek utána éltesse isten etc. Datum in Tergovistya 14. Junii 1657. hora 9. vespertina.

Kglmednek igaz jóakaró szolgálja, míg él, szeretettel szolgál

Buday Péter mppria.

P. S. Mit írjon Stephan vajda, az vajda ő nga leveléből megértheti Kglmed, de az tatárok részéről ezt is írja: két rendbeli jóakarói írták volna, kételkednek benne az tatárok, nem jóakarója az hetman, ezt tötték azért fel magokban, kérjenek segítséget az hetmantól, s onnan ismertetik meg, ha ad-e, vagy nem; ha nem ad is, ez két Oláhországot magok mellé vévén, elsőbben is rajtok esnek által, azután mennek Erdélyre. Holott pedig feljebb azt írák, az portáról írják, Casimirus írta, megverte volna az fejedelmet; miért kellett hát segítséget kívánni az hántól? mindazonáltal Abrughy Péter hozta Kglmed leveléből értem, urunk írta volna Kglmednek, lövő szerszámokat várja, s azokkal elérkezvén, akar megharcolni, hanemha azokkal késedelmeztek s úgy esett volna valami; de ha szintén úgy esett volna is, eddég hírünk lőtt volna benne, melyet isten ne adjon, sőt eltávoztasson, kívánom.

Oldalt: Anno 1657. die 16. Junii præsentatæ et exhibitæ Albæ Juliæ.

d)

1657 jul. 6.

Barcsay levele a moldvai vajdához.

Illustrissime princeps, domine stb. Servitiorum stb.

Nsgd 2. Julii Szucsán költ levelét igen böcsülettel vöttem 5. eiusdem, melyben mit írjon Nsgd az tatárok állapotja felől, értem. Az mi az lengyeleknek ez országra való kicsapását illeti, én Nsgdat azokról két levelemben is tudósítottam bőségesen, immár vitték-e meg, vagy nem, nem tudom. Azok nsgos uram Munkácsnál kicsapván német császár birodalmában levő az én klmes uram jószágára, sőt szándékok az volt, éppen Fejérvárig jövéen, az széket elfoglalják, de az isten nem engedte, mivel vévén eszekben, hogy az hadak mindenfelől gyülekeznek ellenek, megijedtenek s Máramarosban egy Visk nevű várost meggyújtván, szaladtanak gyalázatosan arra az útra, kin az én klmes uram Lengyelországban ment. Kik után is az csaták föld népével együtt érkezvén, sokat levágtanak s el is fogtanak benne s az elfogattakban meg is ölettettek, melyet megírtam mind Tömösvárra, Lippára s mindenüvé, az hová szükség volt, hogy tudniillik micsoda gyalázatosan verették ki ez hazából. Rabokkal is pedig kedveskedni akarok mind az tömösvári és szilisztriai pasának, emberemet

küldvén hozzájok. Az húl pedig írja Nsgd, hogy az tatár az kozákkal megharczol, én nsgos uram azt igen kétségre s látva hiszem, az tatár az kozák hetmánnal meg merjen harc-
zolni, hanem oly reménységben vagyok, megbékéllenek egy-
mással, mely is jobb volna mind az két részről. Sőt abból is reménlem az megbékélést, hogy az én klmes uramhoz, írja Nsgd, hogy követet küldi az chám, mert ha fegyverrel akarna cselekedni, miért kellene követet küldeni. Török nsgos uram Erdélyre nem csapott s más sem az lengyeleken kívül. Az húl viszont írja Nsgd, assecurál, hogy az részről ez hazának bán-
tódása nem leszen, csak másunnan viseljünk gondot, azt igen akarom, nekem is másuvá gondviselésem leszen, de nsgos uram, nem kell nekik könnyen hinni, hanem annál inkább kell vigyázni, szép szín alatt ne cselekedjenek valami gon-
noszt, természetjek is az levén nekik, mikor szépen szólnak, akkor megcsalni igyekezik az embert. Az hol írja Nsgd, vétet-
tünk, hogy az követet nem az chámhoz, hanem az kozák het-
mányhoz küldöttük elsőbben, annak úgy kellett lenni, mivel nekünk az hetmánnal volt conföderatiónk, nem az tatárral; mit gondolt volna az hetmány, ha elsőbben nem hozzá, hanem az chámhoz mentenek volna, s tudván jobban az állapotokat, inkább tanithatta; sőt arra is kellett vigyázni, ha csak egy
rosz postát megtartóztatott is az chám, az követet annál in-
kább; még most is nsgos uram nem tudván én, mint küldhet-
nénk követet az chámhoz az hetmány híre s engedelme nél-
kül; ha immár összevótottuk magunkat az kozákkal, mindent ő hírével, akarattjával kell cselekednünk, nem volna az állha-
tatosság, hogy az chámmal tractálnánk annak híre nélkül. Az hetmány mi miattunk szenved, mivel ha egyet értene az chámmal az ellenünk való jövetelben, ő ellene az chám sem-
mit nem indított volna; azért ha ő érettünk az tatárral való barátságát felbontja mi tőlünk is az igazság azt kívánja, hogy híre nélkül ellenséghez követeket ne küldjünk, hanem
mind jó, rossz szerencsében vele egyet értsünk; mindazonáltal Nsgdótól várok, mi tetszik cselekednem, Karácson is hadd érkezzék ki, lássuk, mit beszél. Az követ készen vagyon, csak kívántassék; ha harczczal megyen az dolog köztök végben, (kit nem reméllek) s az hetmányé leszen az győzelem, úgy nem szükséges küldeni; ha az chám nyeri az harczt, úgy is nem illik, mivel állhatatlanság lenne, nem állhatatosság, mely mind isten s mind ember előtt rút dolog s istentől büntetést is várhatnánk, annak jó állhatatosságát mi árulta-
tással fizetnők meg; együtt éljünk, haljunk vélek, ha immár annyiban költ. Az szilisztriai pasa felől semmit nem ír Nsgd, kérem, mindenekről írjon Nsgd, holnap, isten velem lévén,

visszaindulok, Szász-Sebeshez szálllok táborba, oda tudósítson Nsgod mindenekről. Az én klmes uramnak Nsgd levelet erre bár ne küldjön, mert el nem vihetné, talán arra inkább elvihetik. Tartsa Isten Nsgodat etc. Ad pagum Magyar Lapos, 6. Julii, anno 1657.

Az moldvai vajdának írt levelem páriája.

e)

1657 jul. 11.

A moldvai vajda levele Barcsay Ákoshoz.

Isten adjon minden jót kedves atyámfia.

Klmed becsületes levelét, melyet 7. Julii irt, 11. Julii nagy szeretettel vettem és mindeneket az Klmed írásából rövideden megértettem. Az mi penig az hám ő nsga emberinek állapotjokat nézi, az mint írja Klmed, hogy semmiképpen az pénzt nem akarnának venni, hanem hadat kérnének: Kgd is az országnak könnyöbbségére vigyázván, az mint az erdélyi tanács is javálja, hogy inkább hadat adjon, hogy sem mint pénzt. Sőt az mint irta vala Klmed, hogy az dolog felül emberek küld az hámhöz vagy peniglen ide az Aszlan agához, de ők az dolgot semmiképpen nem akarnák, melyről már mit mondhatok kedves atyám fia. Ezekkel az kik itt vadnak, az mint beszéltünk volt, bőven mindenekről megírtam Kegdnek s mind azon vagyunk most is. Ők is velünk együtt Jászvásár felé jönnek. Az én emberem penig az kit az hámhöz küldtettem, el nem mehetett, hanem vissza kellett jönni. Az hírek felül ez részről Klmednek kedves atyámfia azt írhatom. Az hírek mindegy homályosodni kezdtek, Isten tudja, mire adja ő fel-sége. Mert az fejedelem táborából egy kapitányunk jöve ő nsga és az mi emberink leveleivel. Ezután az fejedelem ő nsga dolgainak s az mi dolgainknak is micsoda vége leszen, csak az jó Isten tudja, de elég nagy baj fejűnkre, mivel az jelek igen parasztosok. Dikul spatár Kegyldnek irta levelét felnyitottam, mivel egynehány kereszt levén rajta, nem tudtam, hogy Kegyldnek szólott volna és hogy ő klme írta volna, de ő klme az állapotokról bőven semmit nem ír, de az híreknek s állapotoknak mivoltát szerdárunk leveléből bőven megértheti Klmed. Az bizonyos, hogy az fejedelem ő nsga az mi orszá-gunkon által akar menni, de még eddig az kozákokkal együtt vagyon. Az szó mindazáltal úgy volt, hogy Ternopolig együtt menjenek, azután ott egymástól elváljanak. Ez dolog az tatá-roknak értékre esett, mi, mit tudjunk kedves atyámfia csi-

nálni, egyedül lévén az fejedelem, félő, hogy valami fogyatkozásban ne essék, különben mi nekünk is jaj leszzen. Ez dolog végett nagy búsulásunk vagyon, mivel az fejedelem nyomán az lengyel hadak is mind jönnek és belíjnek kapdosnak.

És ha az lengyelek az tatárral megegyezhetnek, kit Isten távoztasson el, félő, hogy nagy fogyatkozásban ne essünk, csak Istenben vagyon reménségünk, ő szent felsége jót tehet mívelünk. Szerdárunk levelét elolvassván és mindeneket abból megértvén, küldje vissza kezünkhez. Vagyon olyan hírünk is, hogy az kozákok az tengeren Kerimet megütették volna, adná az Isten, hogy úgy volna, talán onnét válnék valamint az dolog. Az galaczi porkoláboktól jöven levelünk, melyet Klmednek elküldettünk. De az mely hám emberi itt mi nálunk vadnak, futtatom az elmémet, micsoda választ kellessék nekiek adnom, mert az mint előszer végeztem volt vélek, azt Klmednek értésére is adtam, jó volna ugyan hadat adni és jó pénzt, de az mint eszemben veszem, jobb végig megállanunk. Klmednek is mint tetszik, klmed elméjét akarnám venni. Tartsa Isten klmedet sokáig jó egészségben Datum Ilonahidjánál, die 11. Julii, 1657.

P. S. Kedves atyámfia az mi akaratunk az, hogy az klmed hadai az határ-szélben közölgessenek, mivel ez az eb pasa mind ott áll, azok az átkozottak is innen felül jönnek, félek, hogy az fejedelemnek valami nyavalyája ne legyen, az kitől Isten oltalmazzon, mert mindnyájan az fejedelem után jönnének és ez két országot porrá tennjek; az Kgd tetszését mindazáltal nem tudhatom, de elig az, hogy nagy búsulásom vagyon.

P. S. Levelemnek megírása után az strásáról érkezék egy emberem, az ki azt mondotta, hogy az tatár minden bizonynyal Raskovánál volna,

P. S. Az mi emberünk azt is mondá, hogy midőn az fejedelem ő nsga Litvániában Brece nevő várost megvette volna, az Dragosin fiai sok dolgokban avatták magokat, az kozákokkal meg is esküdtek nekik, hogy az Nsgd országát s vajdaságát megnyerhetnéjek, mely dolog midőn értésére esett volna az fejedelemnek, megfogtatta őket és fogva tartotta, s azután immár az fejedelem előtt semmi becsületek nincsen. Vigyázzon Klmed, mert Dikul kulcsár is, az mint az mi emberünk beszéli, az rosz nemzetben meg nem oltatik, melyet is klmednek tetszett értésére adnom.

Kivül: Stephan vajda levelének pariaja.

(A fejed. kancellárián készült fordítás.)

1657. máj. 29.

L'Isola jelentése a császárhoz Rákóczy és a kozákok dolgairól.

Sacra regia * Maiestas . . . stb.

Ab ultimis meis humillimis relationibus multa undequaque huc advenere nova, quorum exactam sacr. reg. Maiestati Vestrae relationem humillime transmittendam operæ pretium duxi, ut rerum omnium systema plenissime perspectum habeat ac ulteriora desuper possit stabilire consilia. Certi hic accepimus ab exercitu regis Sueciæ, illum cum Transilvano non procul Bresciæ subsistere, tentatam quidem ab ipsis fuisse civitatem minis potius ac terrore quam reali obsidione, sed frustra; in transsylvanico exercitu subortam fuisse rebellionem a nobilibus ex postpolita** transilvanica recessum in patriam meditantibus, elapso iam tempore ad quod ipsorum expeditio limitata fuerat, ipsumque Ragotzium ægre ipsos precibus ac promissis induxisse ut terminum ad duas adhuc septimanas prorogarent; hæc a viro fidedigno accepimus qui insuper addidit, quod in primo congressu inter illos principes rex Sueciæ qui adventantem cum paucis equitibus Rakotzium, dispositis in aciem copiis in campo præstolabatur, prior ex equo exilierit; Rakotzium vero antequam exscenderet, equum aliquoties egisse in girum; post prima autem colloquia, ipsos mutuo invicem copiarum aspectu stupefactos fuisse, Transilvanum paucitatem Suecorum, Suecum vero Transilvanorum confusionem indignabunde respexisse; transacto vero prandio cum adhuc mensæ assiderent, varia miscentes colloquia, ac rex Sueciæ totus rei militari intentus magna contentione demonstrare conaretur Rakotzio in carta geografica locorum aditus, per quos exercitum traducere meditabatur; Rakotzius in ipso sermonis ardore parum attentus, averso a rege Sueciæ vultu, ad nobilem quemdam se convertit, illi exprobraturus, quod poculo, quod ipsi paulo ante propinaverat, minime satisfecisset, tunc rex Sueciæ ad suos conversus: cernite, ait, quali cum homine nobis negotium sit et quid boni ab ipso sperandum. Interea rex Sueciæ paucis ab hinc diebus districtissima ad suos per Prussiam generales mandata transmisit, ut cum reliquis copiis præsto essent et ad omnes eius nutus parati; ita ut prudentiorum opinio sit,

* I. Lipót még akkor nem volt császár.

** Latinisált lengyel szó, a. m. közálladalom, tábor, sereg, fölkelés. Pospolita transilvanica = erdélyi fölkelő sereg, erd. tábor.

ipsum cum copiis omnibus extremos aliquos conatus tentaturum, vel ut Polonos opprimat, antequam nobis coniungantur, vel ut subitam in Moscos expeditionem adornet, cuius terrore adigantur ad compositionem, ne tot simul hostibus obruatur vel denique ut conatus nostros præveniat ac relicta Polonia Silesiam ingrediatur, quo pacto sperat maxima statim a Masarino supeditata iri auxilia. Galli enim eius legato expresse declararunt, nihil esse ipsi e Gallia sperandum, nisi bellum Poloniæ sopiret et non ita pridem excidisse fertur regi Sueciæ, se quibusvis cum Polonia conditionibus tractaturum ut de nobis vindictam sumeret ob provocatum ipsi a nobis bellum moscoviticum. Interea cardinalis Mazarinus nihil intentam relinquit ut hanc pacem conciliet et regem Sueciæ minis, precibus, pollicitationibus ad plenam Prussiæ restitutionem inducat, quem in finem cum non satis præsidii esse putet in binis legatis, quos hic et apud regem Sueciæ detinet, tertium ad regem Sueciæ * submittere decrevit, nomine Gourville, sagacissimum et consummatæ experientiæ virum, qui adfuturus creditur cum novis et arctioribus mandatis.

Exercitus moscoviticus iam tendit in Livoniam ac non-gentæ naves devehendis tormentis et impedimentis per fluvium Dinam destinatæ, quarum triginta Kakenhausen pervenisse feruntur; tota aula polonica miratur, quod meditata mandato Maiestatis Vestræ ad Moscum legatio suum sortita non fuerit effectum; rogant instantissime ut eam quantocius maturare dignetur, utpoto ad communes nostros conatus summe necessariam.

Serenissimus Poloniæ rex me hodie ad se accersivit, nuntiavitque Rakotzium ad pacem cum Polonis ineundam esse dispositum quæritque, quem Maiestati Vestræ circa hoc sensum fore putarem; respondi dubium mihi nullum esse, quin sacr. Maiestas Vestra illis omnia esset approbatura, quæ ad bonum reipublicæ Poloniæ et communis causæ promotionem conducibilia fore viderentur; rogavit ut peculiariter hac de re scriberem ac Majestatis Vestræ intentionem expressius dicerem, omnino ipsi consulum videri, si Maiestas Vestra huc plenipotentiam transmitteret, ad interponendam ad hoc negotium Maiestatis Vestræ mediationem, casu quo ulterior affulgeret opportunitas. Respondi hoc posse committi alicui ex hungaricis proceribus, qui rebus ad hoc dispositis ad omnem Maiestatis Vestræ nutum

* Mind a két ízben regem Sueciæ, (tehát nem másolási hiba).

huc celerrime se conferret. Quæ omnia Sacræ Maiestati Vestræ humillime significanda in me recepi.

Castellanus Sendomiriensis huc nudius tertius ab exercitu polonico advenit certaque attulit nova, Chimelniskium non mortuum quidem (ut asserebatur) sed morbis ac senio confectum resignasse munus filio suo impuberi ipsumque ac Cosacos omnes pacem cum Polonis optare; — legatum polonicum ad Cosacos cum certis quibusdam conditionibus, de quibus cum ipsis mediante legato cæsareo convenerat, huc brevi adfuturum; legatum vero cæsareum, cuius opera in hoc negotio fuerat perquam utilis, rebus ad votum confectis Viam reverti; Cosacos multis de causis ad hoc inductos fuisse, senium et morbum Chimelniskii, imbellem filii ætatem, imminetia tartarorum arma; cæsaris interpositionem et fideiussionem, sed præcipue interceptas a Cosacis Turcarum literas, ex quibus constabat ipsorum intentionem ad invadendam Ukrainam collimare; hanc autem inter cæteras condiciones exigunt ut rex Poloniæ paratis rebus suis, coniunctionem armorum cum ipsis in Turcas ineat; quod quidem rex Poloniæ non palam et expressa pactione stipulabitur, ne Tartaros offendat, spem tamen Cosacis faciet, viis clandestinis ipsis suo tempore hac in parte satisfactum iri.

Ad serenissimum electorem Brandenburgicum quod attinet, Sacr. Maiestas Vestra et litteris originalibus his annexis quas Regiomonte accepi ab Alexandro Gasconi a me iam pridem ad illam aulam destinato elementer percipiet, quo loco res ibidem sint, præsertim ab audito augustissimi imperatoris obitu; urgeo quantum possum necessariam ab iste aula expeditionem ut me statim itineri committam, quod in hisce rerum circumstantiis ulterius differri nullo modo debet. Serenissimus rex Poloniæ iussit ut omnia in promptu essent, negat tamen extradenda, antequam de adventu auxilii nostri certius innotescat, de quo talem conceperunt diffidentiam, ut nullam amplius fidem, nisi propriis oculis tribuere deliberarint. Nudius tertius Zarneskius huc advenit, sollicitè regi expositurus sensim gliscere inter copias suas rebellionis semina, ob diffidentiam nostrorum promissorum, quam ex mora conceperunt et splendidam spem ipsis ab hostibus iniectam; nihil amplius prodesse litteras et assecurationes regis ut eorum animos compescat; omnia iam promissa in ludibrium trahi; se huc venisse ut certa ipsis referre posset nuncia et interea illos spe reductus sui aleret. Effeci ut serenissimus rex illum ad suos festinato remiserit cum certo conclusorum tractatuum et auxilii iam-iam advenientis nuncio, quod si diutius protrahatur, certa et infallibilis erit exerci-

tuum commotio; non audeo hic proferre, quæ video ac audio; hic quotidie in agone versor ac in proximo periculo, ne rerum facies uno instanti penitus immutetur; certa conclusi tractatus nuncia animos quidem recrearunt ad tempus; sed cum nullam ad executionem cernant dispositionem, iterum ad suspiciones redeunt; instat interea Gallus ac omnes explicat artes quibus diffidentiam augeat in nos et fidem promissis suis conciliet. Oppono me ea qua possum sedulitate ac constantia ipsius conatibus, sed tota rei decisio ab effectuum realitate pendebit.

Dum hæc scriberem, communicatæ mihi fuerunt confidenter litteræa regni marescallo Lubomirskio ad principalem ministrum conscriptæ, de data Maii 12-ma prope Sokal, quarum tenor talis est: nonnihil queritur de generali Potoskio, qui consiliis ipsius ob decrepitam ætatem tardius accedit, quam par esse videretur; ait se in procinctu esse, versus hanc partes movendi exercitum ad primum regis mandatum, se habere sub signis duodecim millia et regis mandata præstolari, rogare tamen ut serio et confidenter velit ipsi aperire quid de nostris auxiliis sperandum sit; totum quidem exercitum iam de iis desperasse et sibi certo persuasisse se a nobis ludificari; se autem iudicium adhuc tantisper suspensurum; denique concludit non esse quod diutius sine rent se promissis lactari et nisi realitas statim appareat, suadet ut pacem quantocius cum Sueco conficiant, facile enim postmodum fore, opera Cosacorum et Tartarorum Moscos, nisi pacem amplectantur, reprimere.

Ex Gallia, Hollandia et Borussia uniformiter scribitur electorem Brandenburgicum nutare in fide svecica, quod et ipse legatus gallicus reginæ Poloniæ fassus est. Pruteni auxilia semper a nobis poscunt ac Gedanenses ultimis ad regem Poloniæ litteris asserunt, quod si ipsis concedi possent duo equitum millia, quos peditatui regio, qui prope Gedanum commoratur ac propriis suis copiis possent coniungere, in se reciperent Vistulæ transitum aperire, magnam Suecis creare diversionem ac Prutenam nobilitatem ad defectionem incitare, de quibus omnibus ubi comes Hatzfeldius huc advenit, fusius cum ipso disseremus ac facile mandari poterunt executioni, absque ullo copiarum nostrarum detrimento aut periculo. Cum autem negociatio cum electore Brandenburgico talis sit, ut cito concludi debeat, nec pati possit dilationem, ita ut dum nova ab aula Maiestatis Vestræ mandata e facultas expectaretur, facile immutari posset rerum facies: serenissimus rex Poloniæ summe desiderat ut necessaria ad concludendum plenipotencia mihi transmittatur, prout ipse

Poloniæ rex ex parte sua legatum cum absoluta facultate expedit.

Serenissimus Poloniæ rex litteras accepit a Murstino ad aulam regis Daniæ ablegato, quibus asserit, omnia esse optima disposita, ingentes adesse regi Daniæ copias, classem instructissimam, regem tamen Daniæ nihil ante tentaturum, aut ulli se cum Polonia tractatui se oppignaraturum, quin certo ipsi de Sacr. Mtis Vrä intentionum executione constitisset; metuere autem regem Daniæ, ne Suecus relicta Prussia ac Polonia, omnes suas vires in ipsum convertat. Quæ cum mihi a rege Poloniæ communicata fuissent, suasi ut Murstino significaret, se regi Sueciæ reditum in Pomeraniam impediturum, cum valido exercitu, facile autem fore regi Daniæ omnes ipsi ad fugam maritimam aditus interceptere, ocluso navibus suis portu Pilaviensi; si tamen e Polonia aliquo impræviso astu rex Sueciæ evaderet, tunc regem Poloniæ ipsum quoad posset insecuturum ac idonea regi Daniæ suppeditaturum auxilia. Scribit denique præfatus Mursteinus mire ibidem a Suecorum emissariis spargi mendacia ad deterrendos Danorum animos; quod me induxit ut genuinam omnium quæ hic aguntur, oratori hispanico illic commoranti relationem transmitterem, ut fallacias ex fundamento diluere valeat, in quibus præcipuum factionis suecicæ robur consistit. Hisce Sacr. R. Mti Vestræ cumulatissimam a deo prosperitatem humillime apprecor. Datum Dankoviae 29. Maii 1657.

Sacr. R. Maiestatis Vestræ

humillimus et obsequentissimus servus

F. De Lisola mp.

(Bécsi áll. levéltár. Polonica. Ered. — V. ö. Arch. für. öst. Gesch. LXX. 277. 1.)

1657 jun. 5.

Haller Gábor jelentése a fejedelemnek a törökök ellenséges magatartásáról.

Alázatos szolgálatomnak ajánlása után stb. stb.

Klmes uram mi itt sok alkalmatlansággal vagyunk az török szomszédok miatt, csak szintén hogy az ellenünk való csatázást eddig el nem kezdték, de azonkívül minden garázdálkodásra való okot felkeresnek, noha semmire való okot nekik nem adok, sőt annyira szenvedek az időhöz és az Ngod kiadott resolútiójára nézve, hogy csak semmiknek

tartanak már bennünket, az mint nyilván értem külső emberektől, és cselekedetek is megmutatja, de mind az Ngod klmes parancsolatin, mind az Barcsai uram intésin kívül cselekedni mostan nem mérek. Az mult éjjel az gyulaiak egyik hadnagynak Diószegi Kristóf uramnak feles számu ménését maga falujából elhajták az aradi lovakért, melyeket Kádár Istók hajtván el, úgy vagyon, voltak az itt valók közül is vele, de azok kiállottak, ketteit mindazonáltal kézhez kerítvén azokat törvény szerint megbüntetem, az mint magoknak is értékre adtam, de azzal semmit sem csendesednek, más vagyon begyekben. Az mult vasárnap éjjel szintén az Strázsa-hegy alá jött harmincz török, azok vagy czőveken lévő lovainkat akarták elkapni, melyet az akkori nagy köd megakadályoztatott, vagy lesre igyekeztek vinni, vagy peniglen az helynek alkalmatosságát is megtekintelték, az mint-hogy csanádi és több helyekről való törökökkel azon nap reánk akartak jöni, csak-hogy klmes uram készületünket megértvén, abbeli szándékokat halasztották, mivel Lippáról harmad nappal azelőtt megértvén ellenünk való szándékokat, az szalontaiakban is hivattam vala ide. — Annyira volt klmes uram akkor az dolog, hogy az falukon is mind az volt híre, Jenő alatt vagyon az török, az posták is hozták bizonyoson közel való jöreteleket, melyhez képest ugyan fel kellett vala ülnünk. — Azon felülésünkben klmes uram ez az hitvány Vér András részeg levén, igen embertelen szókkal illete, sőt noha azt magam nem hallottam, azt mondta, ha kardot vonszok vagy hegyes tört vagy puskát hozzá, ő is azt fog; ha emberséges emberek törekedésére nem tekintettem volna, ugyan akkor megbüntettem volna, de immár klmes uram törvényt nyel keresem. Az hitvány ember olyan állapotban török formán lévén öltözve, arról intém meg szép szókkal, s úgy kezde embertelenkedni; az olyan gazember sok akadált szerez az véghelyben, hadnagyira s más ideig való előtte járójára hogyné támadna, ha ellenem is azt cselekeszi? Vagyon klmes uram Komlóson három ház jobbágya, Haroklyánban is bizony nem tudom kettő-e vagy mennyi, azok az faluk fiscalisoknak itiltetvén, nem inscribáltatta, hanem az előbbeni elbontott örökös jusson birja, Ngodnak mint klmes uramnak alázatosan meg szolgálom, parancsolván fellőlök producáltatni vele, foglalják el tőle, és ha az Ngod fejedelmi kegyelmessége hűséges és bajos szolgálatomat arra érdemesnek itéli, méltóztassék azt az két kis portiót nekem adni, hogy mások is tanuljanak róla. — Semmi gabonát klmes uram behozni nem engednek az törökök, mely miá az város rövid nap megszűkül, kit ezelőtt is Ngodnak megírván, választ

levelemre nem vettem, az minthogy eddig egy levelénél Ngodnak többet nekem nem hoztak.

Értek olyan dolgot klmes uram, az törökök úgy végeztek volna az ráczsággal, az gabonát felszabadítván, jöjenek igen feles szekerekkel, azokon puska és minden egyéb fegyver lévén, támadjanak fel, ők is közel lévén az lövésre, megütik az várast. — Ez hirt bizonyos jó emberek egynehány felől adván klmes uram értesemre, vigyázásban lések, és ha isten segít, praktikájokat megelőzni igyekezem. — Az vár mívére is klmes uram az rácz falukat beszolgálni kiváltképen az lippaiak nem engedik, az temesvári pasa is általjában ellenzi, melyből is mihez alkalmaztassam magamat, mind azelőtt való levelemben kívántam Ngodtól alázatosan megérteni, mind most várom az Ngod klmes parancsolatját. Nagy dolog klmes uram, hogy az magunk jobbágyit töllünk el akarják fogni, és sem az várat építeni, sem buzát közinkben behozni nem engednek. Temesvárról tegnap jöven emberem, még ott semmi készületet avagy gyülekezetet eszében nem vett, az janesárok is kik oda jöttek volt ugyan felesen, visszamentek, azt mondja, az portára küldöttek be ellenünk való sok hamis panaszszal, mig onnét azok vissza nem térnek, semmit indítani nem fognak. Az pasa klmes uram nem igyekeznék az háborúságon, de az lippaiak kiváltképen igen szorgoztatják. — Az makaiak szokott adajakat még fel nem hozák, ma is irtam nekik; hova fordítsam, vagy ki kezéhez adjam, ha elhozzák, alázatosan akarom Ngodtól érteni. — Az vár építésén az mostani zurzavarban is rajta vagyok, és az mennyire lehet, hozzá láttatok, pénz alkalmasint vagyon klmes uram nálam. — Az időnek forgásához képest klmes uram olcsóságot nem várhatni, kiváltképen őszi vetés és bor nem sok lesz. — Éltesse isten Ngodat sokáig kedves jó egészségben. Data in arce Boros-Jenő die 5. Junii, anno 1657.

Ngodnak

alázatos híve és szolgálja
élete fottáig
Haller Gábor m. p.

Külczim: Celsissimo principi ac dno dno Georgio Rákóczi, dei gratia Transilvaniae principi, partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti etc. dno meo semper clementissimo.

1657 jun. 18.

Balogh Péter tudósítása a lengyelek beütéséről.

Generose domine mihi cum perpetua observantia colendissime, servitiorum meorum paratissimam semper commendationem.

Kegyelmedet az úristen örvendetes jó egészséggel látogassa szerelmesivel együtt.

Ezen órában érkezék öregbik kegyelmes asszonyunknak ő nagyságának Munkácsról Solymosy uramnak szőlő levele, ő kegyelme hon nem levén, levelét felszakasztók, szomorú hirt s nem csak hirt, hanem valóságot ír ő nagysága. Potoczki, Cserniczki és az massalék (t. i. *marsalék*) hirtelen kiütöttek, az Beszgdé alját elégették, tegnap délben Munkácsot is mind felégették, úgy hiszem eddig több kárt is tettek. Asszonyunk ott vagyon, úgy beszéli az posta. Szombaton asszonyunk az szőlőket járta, nagy félelemmel szaladott az várbán; írja ő nagysága Solymosy uramnak, hogy az mi gyűjtött hadak itt ez tájon vadnak, menten küldje oda Váradra, *(e ponthoz Gyulay következő oldaljegyzést tette: ezt hihető az ecsedi udvarbíró sietségében írta, de úgy hiszem, hogy Munkácsra akarta írnia Gyulay F. m. p.)* Kegyelmedet uram, erről akarám sietve tudósítani. Kegyelmednek ajánlom szolgálatomat, kívánván Istennek minden szent áldását Kegyelmednek.

Datum in arce Ecsed, die 18. Junii 1657.

Generosæ Dominationis Vestræ

servitor semper paratissimus

Petrus Balog m. p.

Külczim: Generoso domino Francisco Gyulai de Maros-Némethi arcis et præsidii Váradensis capitaneo stb.

1657 jun. 18.

Kendi János jelentése Sebesi Miklós gyalogsági tábornokhoz.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint jóakaró uramnak, Isten Kgdet boldog szerencsés hosszú élettel megáldja, szívből kívánom.

Kgd levelét igen nagy böcsülettel vettem, látván az alkalmatosságot Kgdnek vagy két szóval írni el nem mulatám én is semmiképen, hogy Kegyelmeteknek hírét is immár nem

igen halljuk, azon valóban bánkodunk, szomorkodunk. Mi itt egyébiránt Istennek hála jól volnánk, csakhogy az pogányságnak fenyegetődésétől tartunk; ha még is Kegyelmetek oda mulat, itt új világok kezdenek lenni, mert kamaraispánok változnak, s az exactorok tisztit némelyek magoknak vindicálják. Efféléket többet is irhatnék Kgteknek, de nem terhelem füleit Kgldek véle, tudván azt, hogy Kglmeteknek ott is elég gondja vagyon. Istennek hála asszonyom ő klme, kis kapitány uram, és az több gyermekek is mostan jó egészségben vadnak. Ezeknek utánna kívánom Istentől, ez levelem találja kglmedet szerencsés órában és kívánatos jó egészségben. Datum Albæ die 18. Junii 1657.

Kglmednek szeretettel szolgáló jóakarója
Kendi János m. p.

P. S. Papp András uramnak igen nagy becsülettel való szolgálatomat mondani Kglmed ne neheztelje, egy jó ifjú legény fiát kereszteltünk ő kglmeknek, kit éltesen Isten az ő dicsőségére magokkal ő kegyelmekkel együtt, sziből kívánom. Gillányi uramot és több kedves jóakaró uraimot is köszöntse uram Kegyelmed és kövesse is, hogy nem irhattam, sietve vala ez dolog.

Külczim: Tekintetes nemzetes Sebesi Miklós uramnak, az mi kegyelmes urunk ő nga minden gyalog vitézinek fő generalis kapitányának etc. nekem mindenkoron jóakaró uramnak adassék.

(Az egész Kendi írása.)

1657 jun. 21.

Mikes Mihály levele Witowski Szaniszló sandomiri várnagynak.

Illustrissime domine, amice observandissime confidentissimeque.

Ingentem sane inveteratæ nostræ amicitiae fructum decerpemus, si tantæ christianî cruoris cataractæ, tot belli calamitatibus (quarum partim malum præsens est, partim maior imminet timor) modum et finem sortiendi fundamentum nostra epistolaris præbebit necessitudo. Nec sine manifesto propitiati Poloniæ numinis instinctu factum crediderim tales hoc tempore a Vestra illustrissima Dominatione ad me allatas esse litteras, quæ a bono patriæ cive scriptæ sopirent belli incendia, nec ferocibus, ut nonnulli, verbis ligna oleumque

tam exitialibus flammis ministrarent. Quibus ego receptis, protinus illustrissimum supremum generalem exercitus nostri dominum Joannem Kemény (quem jam antea paci faventem et reconciliandis una mecum animis sincere, nec irrito labore desudantem expertus eram) accessi, quocum ad pedes celsissimi principis domini mei elementissimi humiliter provoluti institimus, quatenus pristinam erga serenissimum regem et inclytam gentem Polonam propensionem æquis conditionibus, salvaque utriusque partis gloria resumere vellet, et ad tractatus sub armistitio condescendere.

Omnia chartæ credere in tam magnis rebus nec libet nec expedit, prolixiori proinde pareo stylo. Hoc certo scribo: ita iam prædispositam ad æquos tractatus suæ Celsitudinis mentem reperiisse, ut inter singularia dei pacis beneficia annumerandum censeam. Astra tenebras eclypsis suæ eluctata clarius refulgent, quidni et amicitia nebulis dissidii alicuius præpedita antiquum resumat fulgorem? Sed maior mihi difficultas de armistitio occurrebat; tam ferocium enim nationum congeriem, tot harpyas, prædis et sanguine pasci assuetas, nullis legum, edictorumque repagulis diu coerceri posse clare video. Nulla ergo ad tractatus feliciter inchoandos et terminandos securior et magis christiana via sese offert, quam ut Polonia omni externo milite (præter præsidarios) evacuata armistitium ageret, ut quietem bellicque mala conferens, ad æquas tandem condescenderet conditiones. Arduum id sane et inauditum! Tamen cœlestis manus, que corda principum pro suo versat nutu, eam suæ Celsitudini mentem indicit, ut facilem hac quoque in parte sese nostris præcibus præberet. Parataque est sua Celsitudo tam Transsylvanicum, quam Cosaccorum, Moldavorumque et Transalpinorum Valachorum exercitum suum omnem (præter præsidarios ad loca tutanda sufficienti numero hic relinquendos) ex Poloniæ finibus etiam ante solenniter inchoatum, nedum perfectum pacis tractatum educere, dummodo sufficienter illis de securitate passus una cum facultatibus suis ex parte serenissimi regis et illustrissimorum dominorum senatorum caveatur rite, obsidibus eum in finem datis, uti reciproce ex hac quoque parte de hostili nostrorum in itinere cavebitur actu. Testis mihi est illustrissima Dominatio Vestra antiqui mei erga se candoris; testes sunt omnes domini legati ad nos commeare soliti meæ erga inclytam gentem Polonam propensionis; testis mihi deus sinceri erga rem catholicam affectus.

Proinde candide illustrissimam Dominationem Vestram oro, obtestorque per amorem erga avitam nostram veramque religionem, per salutem patriæ suæ, ut tam insigni extemplo

utatur occasione, quam ego a sinistro aliquo genio vel casu corruptum iri mirum quantum reformido et mente serenissimi regis quantocius accepta, mihi eandem aperiatur, et si ita lubet, de toto nostri exercitus itinere authentica et debita assecuratio præstari ne differatur, ne sublata præsentī oppor-
tunitate, nec (!) quicquam mox amissam quæramur. De castris suæ Celsitudinis certa circa Cracoviam poterit haberi notitia, quo dirigendæ erunt literæ vel, minister ex parte illustrissimarum Dominationum Vestrarum mittendus. O nos felices, si tanti instrumenta bona fieri nobis contingat! Quod non despero, meaque tam bono publico studia, quam ad voluntatem Illustrissimarum Dominationum Vestrarum prompta semper voveo obsequis, testaturus quod sim

Illustrissimæ Dominationis Vestræ

Amicus quo antiquior et candidior et obsequentior

Michael Mikes cancellarius

celsissimi Transsylvaniae principis.

In castris ad Varsaviam positis 1657. die 21. Junii.

(Egykorú mása a bécsi államltárban. Polonica.)

1657 jun. 24.

Hubiár aga levele Barcsayhoz, melyben a fejedelemséggel megkínálja.

Minden hozzám illendő úri tisztességes dologban holtig való jóakaratomat ajánlom Kglmednek, mint bizadalmas jóakaró uröcsémnek, istentől ő felségétől kívánok minden jókot megadatni, mind Ibrahim agával együtt Kglmednek minden hozzá tartozóival egyetemben, s adja isten, maradhasson békességes csendességben, lakosi fiakkal egyetemben.

Az sebesiek az Kglmed levelét idő múlva megadák, irását értjük, az Kglmed levele írása mi volna, ki helyes, ki nem, mi előttünk legyen helyes az jó barátságért. Az reátok támadott hatalmas császár hada mivoltát sokszor megirtuk, s Kglmed is hallotta az hatalmas császár parancsolatját, de nem gondolt vele; mi illetlen dolgokat nem forgatunk, az fejedelem minthogy Lengyelországban ment az hlmas császár parancsolatja ellen, abból származott az ellenségnek való tartás, mivelhogy szófogadatlanságot mutatott, abból mindnyájan bűnösök vagytok, így azt az zászlóval, karddal, bottal felöltöztetett fejedelmet hová teszik, Kglmed ne kérdje, minthogy az hlmas császár szép, gazdag, vég jó országát nem kedvelte, beestelen más helyt keresett magának, oda ment, az mint

írta is egynéhányszor levelében, hogy Lengyelországot megvevén, magához hajtotta azt, ha megmaradhat benne, miért kíván most más helyt, két görögdinnye egy hónalj alatt nem tér. Azt is írja Kglmed, hogy más részről tesznek fejedelmet az országban, azt igen szépen értette Kglmed; az mi azt illeti, ha magatok közül találatnék fejedelem, az igen jó volna, talám az ország is épen maradna, de arról ki mit tehet, az fejedelememelés az hlmas császár kegyelmességében áll, az kinek akarja, annak adja, s úgy is értjük, hogy ő hlmassága más kézre akarja adni. Isten ő felsége, az mire jobb, arra fordítsa. Mi is igen akarnók, hogy az országok maradhatnának helyben, az mint szultán Szulemán adta volt az athnamét, ha arra viseltetek volna gondot, az pusztulástok nem származnék, ha az adname szerint az határ es egyéb dolgok helyben tartatott volna, az hlmas császár ellenségének nem tartana, de minthogy az magatok goromba felfuvalkodásából az határon innen illetlen kapdosással lőtt, ez az jutalma; felesen irtam s izentünk, hogy idején orvosoltassék meg, de Kglmetek semminek tartotta; így most az h. császár hadai, minden felől készen levén, igen nehéz lecsendesíteni. De mindazonáltal az Kglmed kedviért előállani magamot meg nem vonszom, csakhogy Kglmed is az országurakkal, lakosi fiaival egyet értvén, hamarsággal tractáljon, egyetértvén erősen törekedjék, magatok közül ki illendő az fejedelemségre, s míg más nem rendeltek, könyörgő supplicatiót szerezvén, bizonyos tisztességes igaz embert küldjete ide, hova hamarabb lehet, talám isten kegyelmességéből hlmas császárunk megkegyelmez országtoknak, míg én is itthon vagyok az mi innepünkig, az ujságig, ha magatok ország javát kívánja, vagy levelet okosul vagy okos emberét küldje, az pasánk is az fővezér rokonsága levén, javatokra igyekezik, csak tisztességgel lenne, az mint imide amoda ekkédig költött csak hejában, ha ez mellettetek nem áll, bizony el kell pusztulni mind országostól. Így minden mulatás nélkül gondot viseljete, ez mostani időben emberségteket, kéncséteket ne szánjátok, mert ha késtek, az ellőtt nyil meg nem fordul. Az tolmács aga is emberkedik, ha tudjátok. Ezzel isten élteszen. Iratott 1657-ben, Szent Iván havának napján Tömösváratt.

Hubiar aga Kglmednek bizadalmas atyjafia hamarsággal választ vár.

P. S. Kedves öcsém s barátom, minden hiv, bizadalmas, serénységes jó akaratomot ha érted s veszed, és titkos nyilvánvaló atyafiságos szolgálatom ajánlásom után titkomot nyilatkoztatom kglmednek. Ha az fejedelemségre szándékok

vagyon, és az ország biradalmát, parancsolatos szolgálatjára elegendő lévén mind oltalmazására, mind zabolázására, az ország népe és lakosival egyetértvén, ha az kengyelnyomásra felelhetsz, tehát időbb közel hozzánk, közel, bár csak Lugosra jövé, magammal szemben lételeért igen akar-nám, hogy Kglmednek minden szándékinkot bővebben ki-terjeszteném, tractánk helyes lévén, az portára Kglmedet bekommendálni akarom, ha isten adja, az hlmas császárunk előtt kedvet találván, kegyelmességét reád nyújtja, ha hivséges voltodot beadjuk, eleitől fogva az hlmas császár parancsolatja szerint viselvén magát, talám Kglmedet hátra nem vetik. Így az egynéhány nap alatt valami titkos szónk, s akaratja vagyon, tehát hova hamarébb lehet, tudósítsa be nekem, úgy hogy senki ne tudja, s magunk között ma-radjon az titkos akaratunk; és ha magad szándékja nem leend az fejedelemségre, tehát az kit illendőnek lát s tud, azt is, hova hamarébb lehet, tudósítson. Mert ez egyne-hány nap alatt ha mulatásban maradandotok, azután nehéz leszén. Azért írásomra s szándékomra bizonyos akaratját, szavát várom, úgy hogy közibetek idegen fejedelemség ne terjedjen, azon igyekezem, és ha elhallgatja, azt bizonyo-son értse, hogy szántszándékból való pusztulástok következik, kitől isten oltalmazzon.

Kívül: Csak próbálni akarja a híséget.

Hubiar aga levelének parájja, exhibitæ sunt in castris ad agum Hollós-Meső positis, 5-a Julii 1657.

(Barcsaynak írt s általa másoltatott levél.)

1657 jun. 30.

Parcsevich Péter levele egy lengyel főúrhoz.

Illustrissime domine amice observandissime.

Ut promptum in sacram regiam Mttem et regnum Polo-niæ officiorum meorum declararem studium, pro munere meo illam dederam epistolam, quam se Vienna recepissee Illrma Dominatio in suis ad me testatur literis. Adeo alte insitum mihi fuit commissum a sacra cesarea Mtte, dno meo clementmo negotium pacis, ut ad illud ex sententia perfi-ciendum tot incommodis itineris senilem meam fere expo-suerim ætatem, medio inter nociva hæc bella et odia inter-ventu ssmæ domus Austriæ extinguantur. Et fecit potens dñs exercituum dextera, ut illum efferatum leonem tot victo-

riis insolescentem, ad media pacis deflecteret, quorum antea nec ipsam admittebat mentionem. Quod autem Illma D. Vra insinuet, nihil imminutum esse tristi et acerbissimo mortis casu sacrae caesareae Mttis de constantia et affectu erga smum regem Poloniæ ssmi eius filii regis Ungariæ et Bohemiæ dni mei clementi; non est quidpiam ambigendum de ssmā domo Austriaca, quin pacis media inter christianitatem non inveniatur, quibus gloriosæ memoriæ prædecessorum suorum studia promoveat, et vel maxime rem polonam quam florentissimam videat. Ego quidquid pro virili adlaborabam, feci ex mente angustissimæ Mattis caesareæ et sermi regis Ungariæ et Bohemiæ; non diffido autem etiam ex voto sermi regis Poloniæ atque Illrmæ Dnis Vræ, cui promptitudinem officiorum meorum quam diligenter commendo. Datæ Leopoli die 30. Junii anno domini 1657.

Illrmæ Dnis Vræ

addictissimus servus et amicus
Petrus Parcevich archiepiscopus
Martianopolitanus.

Jegyzet. Parcevich a császár követe volt a kozákokhoz. V. ö. Pribram die Berichte von l'Isola 240. és 278. ll.

(Egykorú példány a moszkvai államltárban.)

1657 jun. 20.

Tudósítások a harcztérről.

Exercitus nostri status talis est. Multitudo circa nos ingens est, quæ sua mole ruet, si nihil effectum dabimus celeriter, hostis nos circumducit et procrastinat, infallibiliter si diutius nobis hic commemorandum erit, fame encabimur. Diffidentia inter exercitus primores incredibilis est. Constat mihi certo ex relatione fidissimorum amicorum, quod si hostis paulo propius accedit, omnes velut agmine facto fugam arrepturi sumus. Cum Moschis circa tractatus occupantur nostræ reipublicæ ablegati, qui si non succedent, in causa erunt, quod de nobis actum sit. Nam omnem belli molem, hoc est, Tartaros et Kozacos in nosmet ipsos derivabimus. Noster exercitus circiter quadraginta millia continet. Sed discordia maxima est. Nobis nobilibus minantur castrenses milites reipublicæ, quod nempe per eum, si Sueci recedunt, nos in prædam accipere velint. Pejora longe minantur dissidentibus, quod Deus clementer avertat.

Ex aliis litteris a 23. Junii scriptis.

Quod hactenus tam steriliter scripsi, ne quaeso vitio verte, nam tunc rerum nostrarum facies sic scribere jubebat. Nunc vero paulo amplius dilatabo stylum, jam ad Varsaviam subsistens cum reliquis. Quam urbem an recepturi simus, nullo modo asseverare possum. Nam stupendum in modum se defendunt obsessi. Duglas cum quatuor millibus equitum et octo millibus peditum ab illa parte Varsaviae quatuor miliaribus ab urbe posito exercitu circumvallavit se. Nos tam stupidi sumus, quod hoc sine vindicibus oculis aspicientes tantum hostem non infestemus; jam se porro firmitus circumvallavit ad Novodworum seu Novam arcem cum omni exercitu suo: de quo dici nihil certi habuimus. Ibi adventum istius regis sui expectat, qui si adventabit cum auxiliis, ut dicitur, de nobis actum erit. Exercitus noster supra modum magnus est; qui se ipsum multitudine perdit. Auguror ego, et meo iudicio non falso, belli modum circa nos fore modo, qualem ante annum exercuimus ad Cracoviam; subjugaturi nos brevi eidem, cui ante ibi sacramentum dedimus. Nam exercitus noster jam palam cum fremitu stipendium poscit et in confederationem coit. Nobilitas per universalem motionem congregata ferme omnis circa mareschalcum est, qui a rege mirum in modum iterum degustatus est.

Ad Varsaviam magna multitudo servorum nostrorum occubuit in primo occupationis insultu. Hoc quoque pro mysterio dictum sit, quod infallibiliter nisi cras (24. Junii) aliquid effecturi simus, omnes ab obsidione recessuri simus. Certe si hostis non tam prope esset, et vobis quasi a fronte arma in nostra invicem viscera verteremus tanta gliscente discordia.

Radzejowski exaravit literas his diebus ad Butlerum succamerarium regni Casimiri regis delictum, expetens, ut Varsavia liceret libere egredi nonnullas praecipuas familias Svecicas. Votum hoc ei denegatum fuit.

Exercitus Duglassii jam conjunctus est cum exercitu fratris regis Svecici sub Novodworum.

Exercitus Lithvanicus rebellat in factiones descendens. Occasio inde sumpta. Rex Casimirus exercitui huic jure caduco bona Radzivillii donavit: qui ante donationem publicatam vix pauca millia continebat. Sed mox audita donatione accrevit plus quam duplo majore numero intra paucum tempus. Priores vero ut meriti et proprie ad jus donationis spectantes posteriores illos accessorios admittere nolunt ad donativum. Hi interim sic se declarant, quod si excludi debeant, anticipare velint, aliquid magni ausuri. Hoc notatu

quoque dignum, quod ille Litvanicus exercitus ad Duglassii adventum ad Novodworum aufugiens, ubi munimenta a Sveicis jam ante excitata et multo sanguine a nostris occupata tenens turpiter deseruit, magnum felicitis belli momentum perdiderit.

(Egykorú másolat Sebesi Ferencz naplólappjai között a hédervári gr. Viczay-féle levéltárban.)

1657 jul. 3.

Barcsay levele Bethlen Jánoshoz a lengyel invasióról.

Mint jóakaró uramnak, atyámfiaának ajánlom Klmednek szeretettel való szolgálatomat és Istentől kívánsági szerént való sok jókat, jó egészséget kívánok.

14. Junii *Krakkóban* költ Klmed levelét becsülettel vevén, irását értem; rövideden akarrán Klmedet az itt való állapotokról tudósitanom, most ebben vagynak, az marsal bizonyos számú hadakkal Munkácsnak kicsapván, az munkácsi jószágot mind elégette, s onnan Beregvármegyére menvén, egy részét semmivé tette, s az után Szakmárhoz menvén, az városa megszánczolt s onnét Maramarosban ment, mivel bizonyosson hozák, kémje levén Désnél, látta, hogy az hadak gyülekeznek s az csatákat látván, mindgyárást megvitte nekik, s úgy indultanak meg; nem tudom már, ha az nyert praedával mennek-e csak be s visszajönni nem akarnak, vagy hogy újabb erővel akarrán megegyezni, esmét kiütnek; valóban sok hadát mondják Potoczkinak az szélben. Isten ez után mire adja, nem tudom. Az tatár is valóban fenyegetőzik, bizonyosan hozák, hogy az újságon ellenünk megindul. Soha uram ez szegény haza ilyen veszedelemben nem volt, mint most, ha Isten rajtunk nem könyörül; az öreg emberek azt mondják, soha olyan bádulást Erdélyben nem tudnak, mint most. Az öcsém talám beteg, vagy hova lön, hogy se Klmed levelében emlékezetet nem teszen s ő klme is nem ír. Asszonyom s az Klmed fija Bethlen Miklós uram jó egészségben vadnak. Táborban indulásomkor menének ő klmek haza. Tartsa meg Isten Klmedet sokáig jó egészségben. Datum ex castris ad campum Kaplyon positis, die 3. Julii, anno domini 1657.

Klmednek szeretettel szolgáló atyjafia szolgálja
Barcsai Ákos m. pr.

Külezím: Generoso domino Joanni Bethlen. (Titulus) Domino fratri mihi observandissimo.

(Eredeti.)

1657 jul. 9.

Barcsay levele a fejedelemhez a lengyel invasióról.

Kegyelmes uram méltóságos fejedelmem. Hogy az úr isten Nsgdat kívánsági szerént való sok jókkal jó egészséges hosszú élettel megáldja s előtte álló dolgaiban boldogétsa, szívből kívánom.

Ezen órában érkezvén, klmes uram portáról, Thorday Ferencz uramtól s az kapikiháktól levelekkel, ez alázatos levelemben inculdálva, Nsgdnak elküldöttem. Nem kevés szívem fájdalmával vagyok klmes uram, hogy ennyi sok rendbeli írásimra Nsgdnak semmi válaszát nem láttam s Nsgd *félől semmit nem hallhatok*. Itt most klmes uram az *állapotok ebben vadnak*. Az marsalk bizonyos számu hadakkal *Munkácsnál kicsapván, az munkácsi jószágot elégette, s az Tiszán általkelvén, szintén Szakmárig jöttek, s ott Németit elégetvén, Szakmár városát megszanczoltatták, mely dolog, (noha késén) értésemre esvén, mindjárt az mostani állapotokhoz képest az ország népet convocáltam, s igen jól esett, hogy az három natiót az Nsgtk hírségére megesküdtettem volt; mivel ebbeli kívánságomat értvén, nemcsak az itthon maradt regnicolák, nagy scrénységgel, de még az kettősök* is s vármegye soldosi s gyalogi s az universitas hadai felköltének, szintén úgy, valamint Nsgdnak adtanak; s ugyan feles hadakkal s jókkal is nagy hertelenséggel megindulván, Magyar-Láposig elmentem, melyet az ellenség megértvén, nagy sietséggel visszavertének, s azon az úton Máramaroson által, az melylyen Nsgd bement volt, beszaladott. Ezután mire adja Isten, abban ő felsége tudós. Vagyon már fen az török s tatár fenyegetőzése, az kik bizonyoson ez jövő újságon reánk akarnak jönni, kiktől is, Istent híván segítségül, nem sokat tartok. Ha az kozák hetmany Nsgdhoz való hírségében megmarad, melyben klmes Uram nem is kell kételkedni, egyébiránt az török részről, Istent híván segítségül, gondot viselek. Isten kegyelméből ez országnak minden hadaival ez héten kiszállok, vigyázzán minden alkalmatosságra, s töröktől pedi ez úttal nem tarthatni; mert volna dolgok, csak annak felelhetnének meg. Az mint az kapikihák írják, valóban kezdetek győzedelmeskedni ellenek az velenczések; az kozák haddal Nsgd gyengében bányják, mivel az mint az moldvai rajda s Sebessi Ferencz uram írják, az hetmany annyira megbúsult volt, ha páter*

* T. i. kétesek.

Dániel nem érkezett volna, aligha az Nsgod mellett levő kozák hadakat nem revocálta volna, nehezen csendesíthették le. Egy ideig most az ördögnek is gyertyát kell Nsgdnak tartani. Adjon Isten Nsgdnak klmes uram minden előtte álló dolgaiban szerencsés előmenetelt.

Datum ex castris ad Torda positis, die 9. mensis Julii anno 1657.

Nsgdnak méltatlan legkisebbik alázatos híve,
szegény szolgája
Baresay Ákos mp.

Külczim : Celsissimo principi dno dno Georgio Rákoczy, dei gratia Transsylvaniæ principi, partium regni Hungariæ domino et Siculorum comiti. Domino dno mihi elementissimo.

(Eredeti.)

1657 jul. 14.

A havasalföldi hadvezér tudósítása a visszavonulásról.

Klmes uram, az úr Isten Nsgdat sok esztendeig szerencsésen éltesse.

Nsgdnak akarám értésére adnom az itt való állapotokat, tudván azt jól, hogy Nsgd búsult rajta, hogy ennyi időtől fogva semmiről is nem tudósítottuk Nsgodat, de nem egyéb az oka, hanem az alkalmatlanság, mert messze voltunk és senki erre fele ki nem jöhetett. Nsgdnak így értésére adhatjuk, az fejedelem ő nsga Drukó nevű városban egyezett meg az svéttel és ő nsga mind az svét tanácsán járván, épen felmentünk Litva országában és ott egy erős Breszaletoczki nevű várost, az kit környös-körül az víz folya, megvettük. Az fejedelem ő nsga minden gyalogságot az városból magával együtt kivívén, az svét kétezer németet hagyott benne, hogy az várost megtartsák. Ott az dolgot jó karban hagyván, az svét urunktól elbúcsúzott és Toronyára ment, mivel övé s onnat maga országában ment. Egymástól való elválások mint volt, nem eléggé tudhatom ; de az svét az fejedelem mellől elmenvén, azután ismét hivatá az fejedelmet ő nsgát magához, hogy tanácskozzanak. Ő nsga az Buch vize mellett, az mely víz az Viszlában foly, alá is ment és Krenen nevű városban el is érte ; onnat az svét király embereit elküldvén, az Viszlán hajókra hidat csináltatott, az hol mindnyájan által jöttünk az Viszlán. Onnat az svét király maga hazájában ment, mi pedig Varsova fele mentünk és ott két nap az várost

ostromolván, azután az benne valók megadták az várost. Az fejedelem ő nsga oda bemenvén, egynehány ezer svét addig kísérté ő nsgát. Onnét ő nsga Krakó felé indulván, az útban értésére adták, hogy Casimir király nagy német haddal jöjjön, melyre nézve az fejedelem Krakó felé nem ment, mert ő nsgának olyan szándéka volt, hogy Makoviczára által jöjjen az hegyeken, hanem visszafordult Varsova felé, de az városbeliek ismétlen rebellálván, az fejedelmet az városban be nem bocsátották, hanem erősen lőttek hozzánk. Az fejedelem harmad napig viván az várost, az alatt svétek is érkeztek nagy lövő szerszámokkal s úgy adták meg osztán magokat. Onnat felmentünk az Viszla mellett Casimir nevű városban, ott akarván általmenni az Viszlán, de az víznek nagyvolta miatt ott által nem mehettünk, hanem feljebb mentünk egy Druko nevű városban, ott is nem mehettünk által gázlóban, hanem ki hajón, s ki másképpen, úgy jöttünk által az Viszlán, de az magyar hadnak nehezebben esett, mert sokan oda veszték, sok praedát is ott hadtak, szekeret is egynehány százat, sőt úgy eléjedtünk volt, hogy ha valami lengyel hadak jöttek volna utánunk, kevesen maradtunk volna meg életben. Ott általmenvén az Viszlán, hírt kaptunk az litvániai hadak felől, hogy utánunk jönnének. Én azt megértvén, mindjarást az Nsgd hadaival felülvén, utánok mentem egy egész napestig, de sohult el nem értem őket, mivel erősen futottak, nyelvet mindazáltal mindenütt fogtam. Onnat az táborban visszafordultam. Az táborral együtt Zamostya felé indulván, mellette elmentünk s attól fogva az lengyelek kezdték táborunknak a hátulját imett-amott csapdosni, szekereket nyertek, az székelekben is sokan hullattak el. Glenen nevű városban hogy érkeztünk, az kozákok hátra levén, egy erdőben rút, sáros helyen az lengyelek reájok ütettek, szekereket tülek nyervén, magokban is kárt tettek; melyet az fejedelem ő nsga megértvén, engemet egynehányad magammal elküldvén, hogy lássam meg az dolgot, én oda elmenvén, mindjarást kardra fogván, az lengyelekben sokat levágtunk, elevenen is egynehányat elfogtunk s úgy vittünk az táborban. Azután is azt tudván az lengyelek, hogy messze volna az tábor, ismét meg akartak ütni s meg is ütettek egynehány szekereket valami gonosz helyen, de az magyarok visszafordulván, igen levágtak bennük, elevenen is vagy harminczig valót elfogtak, kik között főrenden valók is voltanak, az melyek azt mondják, hogy Casimir király német hadakkal jöne, már által is jött volna az Viszlán; mi pedig azon vagyunk, hogy az kozák hetmannel minél hamarább egyezhetnének meg, hogy így az dolgok felől jobban is tractálhatnánk. Kemény János uram

azt mondotta nekem, hogy az fejedelem Nsgd országán által menne, mely ha úgy leszen, sok kárt is tesznek. Azt is mondotta, hogy az mely dolog most véghez nem mehetett, jobban is készülnek reája, másoknak is tanácsokat akarnák venni; azt is mondotta, hogy ha látja, hogy az lengyelek utánunk jönnek, az kozák hetmant kéri, hogy felüljen s az után úgy legyen, az mint az Isten akarja, de ha az lengyelektől az fejedelem nem infestáltatik, csak egyenesen haza megyen Nsgd országa által Hosszúmező felé s jobban is elkészül; mert még eddig nagy harcunk nem volt, mivel sohult meg nem állották az harczot; az hol meghallottuk, hogy egyben gyülekeztenek volna, mindenütt felkerestünk őket, de sohult is fel nem találtattának, hanem csak valami strásákra találtuk, kiket is levágtuk, elevenen is elhoztuk benne. Csak Isten tudja, fejünkön mennyi nyomoruság fordult meg, többire mind gyaloggá maradtunk.

Nsgdat kérjük, hogy valamiképen az fejedelemnek ő nsgának Neszter mellett való mulatása leszen, hogy az dolgokról kozák hetmannal jobban is concludálhasson, küldjen másokat helyünkben, mehessünk Nsgdhoz, mert igen megfáradtunk. Ezt is akaruk Nsgdnak értésére adni, az svéd királynak dániai király ellensége, vagy megbékéllik, vagy pedig megütkezik vele, azután ismét alájő az hadakkal; az több dolgokat jobban is megértheti Nsgd az fejedelem s ő nsga leveléből. Ezt is akarók Nsgnak értésére adni. Egy lengyel sok rossz híreket beszélt Nsgd felül, azért is küldtettem el az török kapitányt levelekkel Nsgdhoz, hogy jobban is érthessem. Azt is értettünk, hogy az törökök az Dunán által hidat csináltanak volna, talám valami gonosz akarattal vadnak Nsgdhoz, azért Nsgd mindenekről tudósítson. Ezt is Nsgdnak jelenthetem, az mi emberink igen kedvetlenek, szófogadatlanok, mivel az fejedelem semmi hópénzt nem adott nekik, csak búsulok miattok, meg is verem őket, azon vagyok, hogy az fejedelemnek mindeneben kedvét kereshetném. Nsgdat kérem, hogy az fejedelemnek itt mulatása leszen, küldjen egy bojérral más fizetett szolgákat helyettünk, hogyha az fejedelem kívánni fogja; ha pedig nem fogja kívánni, az még jobb leszen. Ezt is Nsgdnak értésére adhatom, az fejedelem ő nsga egynehány zászló alá hópénzre hadat kiáltatott, az mi hadaink és az muntyán hadak közül is, sokan még az szolgáink is oda mentenek az zászlók alá; az fejedelem pedig ő nsga egy napról más napra hópénzeket halasztván s egy lengyel kapitányt is eleikben rendelvén, az Viszlán hogy általjöttünk, ők mind elszöktek, úgymind ötszáz ember, azok nélkül is vagyunk immár. Továbbá ha Nsgd akarátja leszen,

kenyeret és bort küldjen Nsgd az fejedelemnek ő nsgának, mert minden élése ő nsgának elfogyott, tudom, hogy kedvesen veszi ő nsga Nsgdtól. Az török kapitányt mind az fejedelem ő nsga s mind peniglen én úgy instruáltunk, hogy mi-helt az Neszteren által megyen, Újfalu felé küldjen egy embert clől, és tudósítson Nsgod felül bennünket, tudhassuk, mint vagyon Nsgd, csakhogy az választ igen szorgalmaztassa Nsgd. Eltesse Isten Nsgdat. Datum in Uglinen, die 4. Julii (régi szerint), 1657.

Az neve nem volt az levélben, de Stephan vajda szerdárja fogta írni.

Külczim : Stephán vajda szerdárja levelének páriája.

(A fej. kanczellárián készült hiv. fordítás.)

1657 jul. 20.

Barcsay levele Ugron Andráshoz. Hadfölkelés és pénzbeszerzés ügyében.

Mint jó akaró uramnak sógoromnak stb.

Kegyelmed levelét becsülettel vöttem, melyben mit írjon Kegyelmed, értem. Azért uram, hogy én punctatim mind-azokra megfelelhessenek s választ tehessek, mind egésségtelenségem, mind pedig sok foglalatosságim nem engedik; mind-azonáltal az mi lehet, igen rövideden az ide való dolgokról írok. Az Kegyelmed asszonyomnak ő kegyelmének küldötte levelét megküldöttem, de az posta Bocsárdon nem találta, Csucsra ment volt ő kegyelme, hanem az ott való gondviselője írt Kegyelmednek, melyet is his inclusis elküldöttem. Bárdy uramnál levő Kegyelmed 600 forintja felől való írását az mi nézi, szintén mikor érkezék, Bárdy uram is itt nálam volt, Bánffy György uram, Ughron János uram s több becsületes emberek is itt voltak; mikor elolvasám, nem tagadá ugyan, hogy görögök számára nem kért, de az obligatoriában nincsen praefigálva sem szent János napja, sem más determinatus nap, hanem csak mikor megadhatják, Kegyelmed ha az obligatoriának páriáját kezemhez küldhetné, akarnám, talám annak jelenlételével többet efficiálhatnék rajta; mindazonáltal ma újobban kijöven hozzám, mondá (mivel eleget tüzeltünk volt tegnap rajta mind én, mind Bánffy György és Ughron János uramék) az görögök ez disturbiumban ide s tova eloszlottak, de előkerülvén, felveszi s vagy Kegyelmednek, vagy én kezemhez megadja. Ez mellett az hul Kegyel-

med írja «kezemnél elég pénz vagyon s abból disponálhatok», olyat nem tudok, hogy volna, ám ő nagysága ötezer meghányt oroszlánys s ortos tallérokat hagyott volt Szamos-újvárat, de annak is az kulcsát elvivén, csak annyi haszna, ha nem is hagyott volna. Ennek az hazának jövedelme arra való volna, hogy az haza oltalmaztatnék vele, nem Ecsed vára telnék, szintén úgy vagyunk mi, mint az juhok mikor megnyírik s az gyapjával, ha betegsége, vagy nyavalya történik, nem szabad orvosolni; igen jó Kegyelmeteknek ott az szárán az legyet verni s az szünnyogot kergetni, de igen nehéz mineküink az semmivel az országot oltalmaznunk. Ha asszonyunknak ő nagyságának az jövedelme s ez országbeli haszon jó, jó legyen az ország is, s ő nagysága jűjön be s oltalmazza az hazát, mert mi ugyan az mennyiben megoltalmazhatjuk, oltalmazzuk; az mint becsületes emberek ma is együtt levén, mint igaz hazafiai jelenték, hogy semmint ez haza romoljon, inkább egymást róják meg, s az mi kegyelmes urunkkal levő fő emberek feleségei is adnak, meg is oltalmazzuk, s ha pénzzel lenyomhatjuk, csak nyomjuk le az ellenségnek ráuk mért gonosz szándékát, sőt ő kegyelmek ugyan protestálának is, hogy ennek utána az proventus ne vitetessék ki, mert nem Ecsed, hanem ez haza jövedelme s oltalmaztassék az haza vele. Az hol pedig asszonyunk ő nagysága írja (hogy én megtiltottam volna az ország adajának kivitelét) idősbik asszonyunknak, ha azt cselekedtem volna is, méltán meglehetne, mert látom ez hazára való sok fenyegetőzéseket, kiket is ha pénzzel nem compescálhatunk, fegyverrel ellene nem állhatunk ha megindulnak; de én nem tiltottam, talám azon kívül is, Istenben vetvén reménységünköt, ő felsége megoltalmaz. Azt is írja idősbik asszonyunknak ő nagysága, kezemhez 3000 tallérokat küldött volna, Kegyelmedet azért kérem, data occasione jelentse meg ő nagyságának, kitől küldötte s kihez? mert én olyant nem láttam, jobb volna, látja Isten, ha ő nagysága ez ilyen rám való vádlási helyett, ha arra viselne gondot, az adót készíttetné ő nagysága az portára, az kupákat csinyáltatná, úgy akarnánk, hogy jól lenne az dolog. Kegyelmednek pedig azért írtam, hogy az haza nem fáj s veszedelmével nem gondol, hogy az kik ő nagysága körül vének, sánták, semmire kellők voltak, azt küldötte Kegyelmetek mellém (holott ez a tábor mind olyanból áll inkább), melylyel is csak bosszúságomra igyekezik Kegyelmetek, nemhogy amaz jó katonákat, az kiknek hasznát vehetném, küldené ilyen állapotban be Kegyelmetek, az olyan selejtje, az ki sem tanácsával, sem erejével nem segíthet, ellegyezhetne ott Ecsedben. Sőt uram ha kezemhez is venném az jövedelmet, nem volna

csuda, most is én állatván fel az portust nehezen ; ha ő nagyságoknak jövedelem kell, miért nem tartják Kövér Gábor uramot itt bent, had menne az feje füstí, de ő kegyelmének is, úgy látom, az a tisztí, mikor tudja, jövedelem vagyon, bejű, felveszi s kiviszi, itt akar legyen, akár ne, egy csep gondviselés sincsen ; de ha az uramot nem szerettem volna, meglátam volna, mi hasznót vettek volna az portusból ez időn, de az uramhoz való szeretetem cselekeszi, magamnak ne kedvezzek, hanem az jüvedelemre vigyázzak. Isten azt adván valaha érnem, az urammal szemben lehetek, megmondom, kérdje meg Kövér Gábor uramtól, mi hasznót tött ittlételével, meglátom, mit felel reá. Sapienti satis. Kegyelmedet kérem az oda való állapotokról tudósítani ne nehezteljen.

Ezek után tartsa meg Isten Kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben.

Datum in castris ad Sebes positis die 20. Julii, anno domini 1657.

Kegyelmednek szeretettel szolgáló jó akaró
atyjafia sógora
Barcsay Ákos mp.

Külczim : Nemzetes Ughron András uramnak adassék.

(Eredeti.)

1657 jul. 13.

A császár utasítása Szelepcsényi és Hegenmüller számára, hogy a lengyel király és Rákóczy közt hozzanak békét létre.

Instructio pro comissariis regiis ad tractatus inter Polonos et Ragocium.

[Lectum et approbatum in consilio secreto die 13. Julii a. 1657. presentibus sacra regia Mtte, sermo archiduce Leopoldo Wilhelmo item exemis dnis principe ab Auersperg, comite Portia, comite Curzio, Comite a Schwartzemberg, comite de Nostitz, Walterode.]*

Leopoldus etc. (tit.)

Instructio pro (tit.) cancellario Hungarico N. et consiliario nostro camerali aulico — Hegenmüller —, quos ad assistendum tractatibus pacis inter sermum regem et regnum Poloniæ, necnon magnum ducatum Lithuaniæ eiusque federe-

* Más kézzel.

ratos et adhærentes ex una, ac principem Transylvaniae Georgium Rakocium ex altera parte instituendis commissarios nostros deputavimus, quid ipsis in hoc negotio agendum ac negotiandum sit.

Quibus prætensis de causis dictus princeps Transylvaniae se cum sermo rege Sueciæ eiusque fœderatis ad bellum sermo dno avunculo nostro regi Poloniae illudque regno faciendum coniunxerit, adeoque non attentis benevolis dehortationibus per dictum cancellarium nostrum nomine colendissimi dni patris nostri gloriosæ memoriæ factis infestis armis Poloniam ingressus fuerit, iam ante modo nominatus cancellarius noster scit et recenti memoria tenet, et dictus consiliarius noster cameralis aulicus vel ex ipso, vel ex appositis copiis tam patentium litterarum *sermi principis*¹ ad status et ordines dicti regni Poloniae, quam memorialis memorato colendmo dno patro nostro per eius ablegatum Jonam Medenanski vigore fiduciarum exhibitarum porrecti, tum responsi quoque cæsarei aliorumque actorum his appositorum poterit plenius cognoscere. Nimirum hæc inter alias sæpediti Mtti suæ cæs. tum nobis quoque causâ et ratio fuit, ut dicta quidem Mttas sua cæs., a memorato sermo rege Poloniae de ea intentione præfati principis edocta ac instantius pro auxilio implorata, sibi cum sæpedito sermo rege et regno prima Decembris anno 1656. ex fœderum sibi et maioribus nostris cum sermis regibus et regno Poloniae iam a sæculis intercedentium ac de casu in casum confirmatorum legibus de iis, quæ cum ad pacem Poloniae, tum securitatem quoque utriusque partis regnis et provinciis parandam et stabilendam pertinent, paciscendum censuerit et nos pactis eisdem inhærendum adeoque iustum exercitum dicto fini consequendo in Poloniam submittendum duxerimus. Prout dicti commissarii nostri ex adiunctis pactorum ea super re conventorum exemplis [*quæ ipsis sub strictissima secreti fide committimus*]² percipiunt; quod tamen ita fecimus, ut si qua occasio principem ab incepto revocandi daretur, eam non negligeremus, prout factum, quando eidem ad litteras dicto cancellario nostro perscriptas significari curavimus, quod si pacem vellet, nos ad id nos interponere, et ut indemnitas ad suos se recipere posset, cooperari vellemus, *de quo ex copia apposita litterarum d. cancellarii nostri constare potest (igy!)*³ Quando igitur res eo devenit, ut sæpefatus Rakocius sive

¹ Más kézzel.

² Más kézzel.

³ Más kézzel.

pœnitentia facti et monitionibus nostris inductus sive viribus suis minus fidens nuper mediante castellano Sandomiriensi tractatus pacis a sermo rege et regno Poloniæ ea conditione petierit, ut liber et securus pro exercitu suo in patriam reducendo transitus ipsi pateret, sermus etiam rex Poloniæ eos tractatus certis conditionibus ac inter alias hac diserta lege acceptarit, ut futuro pacis tractatui nos tanquam mediator ab ipso principe advocaremur, (prout ex litteris, quas ea de re serenitas sua ad nos perscripsit ac per substitutum agentem nostrum Joannem Morandum Girardinum perscribi iussit, quarum copias hic adiungimus, commissarii nostri percipient,) nos quoque eam declarationem sertis suæ responso nostro, cuius similiter exemplum apponitur, eatenus approbaverimus, ut iam tum certos ministros nostros ad id negotii a nobis deputatos esse eidem significavimus. *Ac iuxta hanc declarationem nostram confisi de fide, rerum usu et experientia sæpeditorum commissariorum nostrorum eosdem ad hoc muneris deputaverimus.*¹

Idcirco clementer volumus, ut sæpefati commissarii nostri accepta hac instructione aliisque ad eam pertinentibus litteris quantocius ad sermum Poloniæ regem contendant atque exhibitis decenter appositis fiduciariis nostris eidem exponant: nos ex serenitatis suæ litteris 25. Junii nuperi percepisse, quibus conditionibus *princeps*² Ragocius recessum et pro suo milite liberum passum petierit, tum etiam, quid eidem per ablegatum responderi proponique curarit.

Quemadmodum igitur non dubitemus, quin sertas sua nostrum ad suas responsum 1-a huius datum interea acceperit, tum mentis nostræ sensum circa hoc negotium ex dicto Gerardino fusius intellexerit, ita mittere nos se (*igy!*) commissarios nostros qui et cum serte sua de his, quæ ad hanc rem spectant, conferant, et deinceps tractatibus ipsis intersint vel assistant; qui proinde sibi in his mentem suæ sertis, si ipsi videatur, latius aperiri cupiant, quo ex intentione nostra ad præfixi scopi finem tanto certius collimare possint.

Si quos deinde sertas sua ex suis ad conferandum cum ipsis deputaverit, audient diligenter, qualis circa compositionem iucundam sententia suæ sertis sit, eamque etiam scripto sibi tradi, quod de eadem certius deliberare ac ad nos quoque referre possint, petent ac obtentæ copiam quantocius ad nos transmittant, nostramque, si res tantillam moram patietur, resolutionem expectent.

¹ Más kézzel.

² Más kézzel.

Quod si vero res ita ferat, ut non expectata resolutione nostra mox ad tractatus veniendum sit, sciant commissarii nostri in hoc sibi imprimis laborandum esse, ut fœderis inter nos et sepe dictum sermum regem regnumque Poloniæ recenter initi finis quam primum ac quanto fieri potest, minimo regis et regni incommodo, quam maximo autem commodo et compendio obtineatur; videlicet ut non modo pax regi et regno ac nobis, sed quam tutissima etiam securitas procuretur: quod utique fieret, si princeps Transylvaniæ in conditiones iam tum a serte sua propositas consentiret, ac non tantum fœderi Suecico renunciaret, occupata restitueret, eaque, qua ingressus est cum exercitu in Poloniam via citra damnum sertis suæ ac nostrum eundem exercitum deduceret, cautionemque idoneam de non offendendo amplius, sed de pace et amicitia sincere in posterum cum rege et regno ac nobiscum colenda daret, sed de damno iam tum dato et communicato condignam et debitam satisfactionem præstaret, quæ satisfactio etiam ad assecurationem pactorum servire posset; sed cum hoc postremum nisi insigni aliqua rerum pro partibus regiis et nostris in melius facta mutatione optandum magis, quam sperandum videatur, in hoc sæpe dicti commissarii nostri potissimum sibi laborandum esse noverint, ut princeps Transylvaniæ a partibus Suecicis quam primum se separet et sine ulteriore damno regis et nostro exercitum ac præsidia etiam, si non omnia, saltem Cracoviense in antecessum deducat ac tum postea, ut nos una cum regnis et provinciis omnibus nostris pace facienda includamur et securi reddamur.

Et hanc esse mentem et intentionem nostram si sermus rex de ea scire desideret, sertis suæ significare poterunt.

Si qua induciarum iniiciatur mora, cum ea res præcipue ex statu belli et rei gerendæ occasionibus pendeat: eius negotii curam præcipuam apud sermum regem et militiæ tam nostræ quam suæ duces esse haud inconveniens existimamus, quorum erit solerter providere et attendere, ne sibi ab hoste callido verba dentur, ut tempus et occasio rei bene gerendæ eripiantur, prout de eo iam tum tam sermum regem, quam comitem Hatzfeldium monuimus.

Volumus autem, ut commissarii nostri cum eodem comite Hatzfeldio etiam de iis, quæ ad pacem ipsam tractandam pertinent, diligenter communicent, ac si qua difficultas maior inciderit, non temere tractatus absumpant, sed de eo ad nos quantocius referant et nostram desuper resolutionem expectent.

Quicquid autem agetur, de eo commissarii nostri nos quam sæpissime ac maturime ac plenissime certiores faciant.

Atque his omnibus fideliter, diligenter et exacte observandis, prout de fide rerum, usu et dexteritate sæpememoratorem commissariorum nostrorum omnino confidimus, iidem benignam voluntatem nostram exequuntur, quibus de cætero gratia nostra regia benigne constat. Viennæ, 1. Julii, anno 1657.

(Fogalmazványa Bécsben a titkos levéltárban. Hung.)

1657 aug. 2.

Konieczpolski levele Mednyánszkyhoz, letartóztatott lengyel kereskedők kiszabadítása ügyében.

Magnifice ac gener. dne dne amice et vicine observando.

Et si antehac affectus V. G. M. optime in ea vicinitate erga me cognitus perspectusque erat, non postremum in eo ominor argumentum amicitiae: quando post illatas regni Poloniae jure belli injurias, pristina nostra per pacta recenter conventa cum celmo principe Transylvaniae redintegratur amicitia. Quale vinculum federis ne per aliquas occasiones disrumpatur, sedulo pro autoritate mea, in his confiniis animadvertendo, reciprocam conservationem eorumdem bonae vicinitatis officiorum ab incolis et magnatibus Transylvaniae et partium regni Hungariae promittere minime dubito. Cum vero post hæc ilmus ac celmus princeps Transylvaniae ad propria revertebatur, omnes captivi, qui jure belli, vel aliquo aliomodo in partibus regni nostri et in arce Striensi reperiiebantur, libere a me ad instantiam celmi principis et conventorum pactorum dimissi sunt. Id vicissim ilmus princeps et per supremum cancellarium suum et per vicepalatinum meum in eliberandis captivis, qui pervendo (?) morcaturam retenti fuerant, in arce Munkacz præstare in instanti promisit se mihi facturum. Sed quoniam secus agitur per detentionem hucusque in arce Munkacz duorum subditorum meorum mercimonia exercentium, unum de villa Wxinæ Sinowodzko, alterum vero de civitate Striensi cum famulis. Idcirco in eliberandis illis non compellando literis illum Transylvaniae principem; prius pro amicitiae vicinitatisque juribus V. G. M. obniscere postulandum duxi, ut sepositis quibusvis dilationibus, memorati subditi mei eliberari possint. Quicquid modo in his exequendis postulatis meis præstiterit sui favoris, id ego vicissim nactis occasionibus omnimoda

facilitate rependere enitar, quem ad præsens feliciter sospitem ac incolumem diu valere cupio.

Datum in arce Striensi die 18. Augusti anno 1657.

Vræ Gensæ Magnificentiae

amicus, vicinus et ad obsequia paratus
Christophorus a Koniecpole
Koniecpolski palatinus Belzensis
necnon perpetuus administrator etc. etc.
Striensis, Balinensis capitaneatum mp.

1657 aug. 28.

Rákóczy levele Potocki Szaniszlóhoz a brzesti őrség visszabocsátása ügyében.

Copia literarum Rakocii Transylvaniae principis de data 28. Augusti ad illustrissimum dominum Stanislaum a Potok Potocki palatinum Kioviae ex arce Szamos-Uyvár.

Illustrissime domine, vicine et amice observandissime.

Supellex nostra, quæ primo die profectus nostri erat direpta absentibus adhuc Tartaris, quo casu capitaneo Berni cesserat, nobis non liquet, eam tamen sua cura ad se quod illustrissima Dominatio Vestra receperit, deque revehenda illa nos admonuerit pro non ultimo suæ in nos synceritatis pignore agnoscimus. Mittimus itaque præsentem mandatarium nostrum egregium Andream Detari tricesimæ nostræ Maramarosiensis administratorem in cuius manus tuto assignari possunt res illæ, cui præsentium vigore fidem facimus, impense illustrissimam Dominationem Vestram requirentes, quatenus sufficienti illi adiuncta usque ad confinia nostra comitiva, de securo reditu prospiciat. Interim si quæ par pari referendi sese obtulerit occasio, eam ambabus amplecti ulnis prima nobis futura cura est.

Præsidium pro parte nostra Brestiæ relictum Vestræ Illustritatis curæ et favori vehementer commendamus, quatenus illis ad nos reversuris securum tutumque secundum pacta conventa præstetur iter, ne pari cum reliquis involvantur calamitati. Qui vero nostrorum vel sorte ex captivitate elapsi vel beneficio dominorum Polonorum lytro numero in libertatem asserti in partis Poloniæ pervenerunt ut confederatæ amicitiae christianæque pietatis fructum experiantur, magnanimitatis Vestræ illustrissimæ Dominationis erit procurare, quod summopere ab eadem contendimus spe-

ramusque, de quorum quidem lytro ut primum certiores fuerimus redditi, illud protinus cum gratitudinis sensu persolvemus, vestrae vero illustritatis affectum promptissimis nostris officiis demereri satagemus. Faustissima quæque eidem apprecati. Datum in arce nostra Szamos-Ujvár die 28. Augusti anno 1657.

(Egykorú mása a bécsi államtárban. Polonica.)

1657 aug. 28.

Rákóczy György levele Potockihoz a sancz ügyében.

Copia literarum Rákócii Transsylvaniæ principis de data 28. Augusti ex arce Szamos-Ujvár ad illustrissimum dominum Stanislaum a Potok-Potocki palatinum Kioviæ.

Illustrissime domine, vicine et amice . . . stb.

Agnosceimus calamum Illustritatis Vestrae disertum suæ in nos amicitiae interpretem dum et christianæ pietatis officio, condolendo acerbo nostrorum casui, defungitur et suæ conservandæ inter seremissimas regiam Maiestatem remque publicam et nos fœderatæ necessitudinis contestatur inclinationem et sane si tantus dolor, quem ex tam publica nostrorum clade (cui superesse nos tædet) aliquo levare remedio pateretur, non nisi talis amici affectu, quem utraque amicorum sorte æque intime affici advertimus et magnanimo eiusdem, ad inevitabilia factorum fortiter ferenda hortatu animamur. Licet vero non postremum christianitatis dogma sit acquiescere sorti alterutri, quam cœlestis nobis imponit manus et indicia dei non questu prosequenda, sed verenda et ferenda sint. Verum ut-ut hæc animo obversentur nostro, humanum tamen sensum ante quam* hominem exuere non possumus et impatientiam doloris, si alias dissimulare liceat, summa tamen corporis nostri quam inde contraximus illam prodit infirmitas; nihilominus iam nostris eliberandis diu noctuque solliciti occupamur anxii, unde tam enormis summa, quæ pro captorum lythro expetitur, acquiri possit et sævus urgentium nos factorum sisti cursus; quo brevi deo auxiliante, ut speramus, succedente, nihil nobis antiquius erit, quam conditionibus fœderis cum vestris Illustritatibus pacti satisfaciendo, perennaturam cum inclyta republica de-

* Vagy tán: *antiquam*.

mereri pacem et singularem illustrissimæ Dominationis Vestræ affectum, quem non dubitamus vel in hoc passu nobis contestatum iri, quod dilationem, quam nobis tam evidens imponit necessitas et immerita Crimensium feritas, æquam ut par est censendo, inniti omnes, quorum interest, cautioni obsidum hortabitur, quos tamen eliberare ut primum integrum erit nobis, nitentur. Interim nos nostraque illustrissimæ Dominationi Vestræ etiam atque etiam commendando, propensam ad eiusdem officia nostram contestamur voluntatem. Datum in arce nostra Szamos-Ujvár die 28. Augusti Ao 1657.

(Egykorú mása a bécsi államtárban. Polonica.)

Jegyzet. Lásd Potocki válaszát e levelekre 1657 okt. 15-ről Okmánytár 571. l.

Rákóczy György jelentései anyjához.

a)

1657. aug. 8.

Nsgd levelét alázatosan vettem; az Nsgd szolgálatjára ide érkeztem; holnap Nsgd szolgálatjára, ha Isten engedi, jelen leszek. Nekünk is írt Kisfaludi uram. Parancsoltunk Máramarosban vigyázni, az az tatárság minket fogott keresni. Kemény János uram felől semmi hírem; az tatár Moldván készül visszamenni. Moldvai vajda is Jászvásárról kimozdult. Adja Isten, lássam Nsgdat szerencsés órában. Kálló, 8. Augusti, 1657.

b)

1657 aug. 21.

Ma ebédre érkezém ide kglmes asszonyom, az hideg nem lel, de nem ehetem, egy korty bort meg nem ihatom. Hadtam volt Barcsai uramnak, előmbe jűjön, de ő kglme még el nem érkezék, hanem micsoda instructióval küldött ki Kemény János uram, tegnap küldé meg, kit Ngodnak alázatosan elküldtem az moldvai vajdának írt levele parijával, kit ma hozának; úgy látjuk, ha nem váltjuk, mást fog horgászni; az vajdának írtam, legyen kezes, az miben megzaczol, maga szerzé magának az nyavalyát, ez szegény hazának az nagy költséget, főrendének veszedelmét. Gyűlést ad 3. Septembris rendeltünk Désre. Tatár hánhoz el kell küldenünk, láthatja

Ngod az Kemény János uram írásából, egészséges főnek is elég gond volna ennyi dologra érkezni, mi pedig bizony rossz fővel vagyunk. Parancsoltunk ugyan az szászszágra kupákat csináltatni, de az késő megyen végbe, ha Ngod afféle közönséges kupákat vagy 12-öt adna, Ngodnak alázatosan megszolgálom, egy mosdó medenczére is volna szükségem, kit az ebnek küldenék; nekem Lupul vajdáénál Auspergből hozottnál több nincs, azt is az portára kell küldenem.

Sok gondolkodásoktól bús elmém elburittatik ugyan, azt teszem fel, ha az porta se ország törekedésére, se az ígéretre nem hajol, hanem azt kezdi kívánni, minket ne tartsanak fejedelmeknek, az ország lakosait elbocsáttatja, atnamét ad, szabadságokban megtartja és hogy fejedelmet tettek le, soha többé nem kívánja, ily állapotba fegyverrel is fenyegetőzven, mi bizony azt hisszük, reá ígrik magokat, fegyvert nem vonsznak mellettünk; magunknak ide be lévő jószágunknak securitásszerzésbe mód volna, de még az magyar királytól tartható, az alkalmatosság, mint szokták mondani, teszi lopóvá; ha Ngodnak tetszenék, talám nem ártana Menanczki uramat felküldenünk, az királt köszöntetnünk, ajánlásokat tennünk és mivel cancellarius uram pénzszerető ember, ígérné neki, szerzene oly levelet, ha vagy magunknak, vagy maradékainknak ő fge birodalmában kelletnék lakni, se jószágokban se egyébkint meg nem károsíttatnak, hanem mint haza fia, szabadságunkban megtartatunk, mi is maradékink az hűséget megtartván; ebben egyebekben is mi az Ngod anyai tetszését elkövetni készek vagyunk. Éltesse isten Ngodat sokáig jó egészségben. Ujvár 21. Augusti 1657.

Gyulafi uram 4 napja megholt Harinán, házához sem mehetett nyavalás.

c)

1657 aug. 25.

Két rendbeli leveleit alázatosan vöttem, látjuk cancellarius levelét, már az dolgok más karban vadnak, palatinus: csak garázdálkodik, maga furiáját űzi. Az mely isten megvert, azon isten sokképen megszabadíthat, nem hagy gonosz akaróinknak praédájára. Mi úgy látjuk, Ngod értékére vásik fogok; Munkácsot ha megszállják, ki segíti, az mint most az állapot van, talám jobb volna elhozni, ne telnék kedve; én Ecsedből is, ha mind nem is, de egy részét Székelyhídra hozatom, erdélyi birodalom. Az temesvári pasa hirtelen kezdette hadát gyűteni. Az vén hetmany megholt;

ajánlják magokat, de késő. Mi irtunk cancellarius uramnak, az ifju király köszöntésére Mikes uramat küldém fel, noha pápista, de nincs más, mi hűséget tapasztaltunk benne. Magunk felől azt írhatjuk Ngodnak, mind aludtunk, de ez éczaka mi bizony semmit nem; nem ehetünk, bort sem ihatunk, az hasmenés is, noha nem igen, de rajtunk, Késmárkon dicsérnek jó doctort, oda kellene Ngodnak küldeni, mit javallana. Mi az Keczer clavisa fordítását meg nem olvashatjuk.

Az mi személyünket vehette (?) unadalomban az porta. Éltesse isten Ngodat sokáig. Ujvár 25. Augusti 1657.

d)

1657 szept. 1,

Három rendbeli levelit aláztatason vettem Ngodnak, kikből mindeneket megérttettem. Magunk erőtlen állapattal vagyunk, már azért enni kezdtünk. Az portán Zold. kar ágát, Harsánit, Tordai Tisza István uramékat az Jédikulában vették. Tatár hán mit ír, im Nsgdnak megküldtük. Éltesse Isten Nsgdat sokáig. Ujvár, 1. Septembris 1657.

e)

Rakóczy György Radnót, 1657. okt. 11. édes anyjához Lórántfy Zsuzsánnához írt leveléből:

Éltemig való fiúi stb. . . . . Jenő felől elég sok hamis hírt hoznak, de Gyulai uram meghamisítja azokat. Portárul is hozának levelet, ki 26. Septembris költ, kiből az követ menetelit szorgalmaztatják és hogy az ő fogságoknak is az volna oka, oly vélekedésben az porta tüle elpártoltunk. Sebesi Ferencztől óránkint várunk, régen az portán. Stefán vajdának írt levelet Uzun Ali aga, ki az császár vezér tanácsosa, tudósítsa, kívánja, lengyel, magyar, kozák állapotáról; 2. hol fiunk, kit székünkbe hattunk volt; 3. kit itil fejedelemnek való embernek Erdélyben; 4. tatár hámnak kellett-e indulni, van-e mód benne avagy ha ők ellenünk, két vajdák véghez vihetnék az dolgot, kedves dolgot cselekednének; mi úgy itülünk, ha mire szándékok volna, nem írának Stefán vajdának meg, tudván, értésünkre adja, ez arra való, követet vehessenek be és vonhassanak. . . .

f)

1657 okt. 25.

20-a irt Ngod levelét alázatosan vettem, irtam alázatosan Ngodnak utóbbi hírekről; mit kelljen eselekednünk, rettenetes gondolkodás rajtunk, kivel is közöljük, szűk az ember. Mi ebéd után bemegyünk, feles ember lesz velünk, feleségemet itt hagyjuk, beteges is. Vigyázunk magunkra, Gaudi is alá jön Fogarashúl companiájával; az töröknek, Nándorfejérvárát is megjártattuk, nincs gyülekezeti, készenlétel megvan, meglássuk, mit végez az ország s ki lesz igaz, kimutatja mostani állapot. Barcsai uram nem akkor javallja vala Váradrá menetelünket, mikor az porta engesztelhetetlenségét látnók, hanem most; az váradi lakás is nehéz, ott átkozódnak majd inkább. Kemény János uram levelét meghozák, ki régiebb, Mikes Kelemennek, Constandin vajda deákjának intitulálta s Barcsai uramnak úgy küldjék, olyant ír abba is ő kglme, egyenest az nehézség mi ellenünk van, az országra nem, és ha mi az portának, tatárnak, magyar királynak meghajlani nem akarunk, kedvét keresni, amaz két elsőt pénzzel adommal contentálni, ő kglme ott, Barcsai uram innét viseljenek gondot az ország megmaradására. Ngodat tudósítom, következők kell menni az portára, Budára is az országtúl, ha vesszük eszünkben, az porta megbékélhetetlen ellenségünk, securitást kell szerzenünk ide be való jószáginkra s ha lehetne, obligáltatnánk arra, ha magyarországi jószágokban háboríttatnánk, tartozzanak oltalmazni; német részről is fogják piszkálni az portát. Éltesse isten Ngodat sokáig jó egészségben. Balásfalva, 25. Octobris, 1657.

Ngodnak engedelmes alázatos szolgája, fia szolgál míg él.

R. György mp.

Kende Gábor felől irt vala Ngod más levelében Homonnai uram küldte vala, izente: palatinus öszveveszett érsekkel és az állapotok mi karban vadnak, mint igyekeztek ellenünk, kik nem consentiáltak, akkor izené, conventiót veszen fel, úgy adattunk. Akarjuk érteni Ngod kglmes tetszését, nem ártana-e palatinusnak, hogy már in confidentia jelentjük, tanácsát is kívánván az mostani állapotokból, gyengén íránk, próbának, mintsem valóságnak kezdené hinni, egyébként is megvizsik neki ez partialis gyűlés okát. Ha Ngodnak tetszik, írunk.

1657 szept. 1.

Barcsay Ákos levele Sebesi Boldizsárhoz.

Mint jó akaró uramnak szolgálók Kldnek stb. stb.

Klmed levelét becsülettel vevén, minemű dolgokról írjon, megértettem. Klmed betegségét, az miatt való el nem jöhetőségét az mi illeti : Klmed azon ne busúljon, mert abból az mi klmes urunk előtt Klmedet megmentem. Tartsa meg isten Klmedet sokáig jó egészségben. Datum ex Szamosujvár die 1. Septembris anno 1657.

Klmednek szeretettel
szolgál

Barcsai Ákos m. p.

Külczim : Generoso dno Balthasari Sebesi arcis et præsidi
Fogarasiensis capitaneo etc. dno amico observando.

(Eredeti.)

1657 okt. 4.

Mednyánszky János levele egy osztrák főúrhoz (talán Auersperg), melyben az erdélyi viszonyok felől tájékoztatja.

Ilme dne etc. comes, dne etc. benignissime.

Servitiorum meorum deditissimam semper commendationem.

Literas Vrae Ilmae Dnis ea qua par est, reverentia et honore recte accepi. Syncerum affectum Vrae Ilmae Dnis tam erga principem et dnum dnum meum clementissimum, quam erga gentem nostram satis luculenter intellexi; ubi autem Vra Ilma Dnatio de fundamentali statu regni Transylvaniae notitiam habere cupit, de eo, prouti se res habet, taliter Vram Ilmam Dnem informare possum.

Priusquam autem ad materiam istam accedam, summe necessarium duxi, pro fundamento rei ista praemittere.

Siquis exacte et fundamentaliter velit investigare et assequi rationem status portae Ottomanicae ad universalem monarchiam orbis aspirantis, et e contra regum et principum eidem sese opponentium: facile certe de utriusque partis natura et proprietate iudicium ferre potest. Illi enim natura est insitum nullum aemulum, nullum parem, sed nec in aliqua parte potentem vicinum tolerare; his autem omnibus

furiam et superbiam ejus omnibus viribus et omni occasione refrenare et retundere (sed prouti prohi dolor bestia ista non virtute, nec viribus propriis, sed discordia et æmulationibus christianorum in tantum crevit, sic verendum, ne et post-hac iisdem æmulationibus et discordiis christianorum se ipsos consumentium, si ei in herba modernæ materiæ non fuerit obventum, scopum suum (cui a tanto tempore avidissime inhiat) assequatur.

Posito itaque hoc fundamento, facile tam de rebus principis, quam de statu regni Transylvaniae divinandum venit. Regnum enim Transylvaniae furiae Turcarum oppositum, extremam ruinam tam Hungariae, quam reliquis regnis et provinciis vicinis, humeris quasi suis sustinentem, posteaquam pro redimenda pace, indultu etiam christiani magistratus a corona Hungariae est avulsum, redactum est in provinciam liberam, et principatum electitium, nec ulla alia obligatione factum est portae Ottomanicae obnoxium, quam ut quotannis eidem aureorum quindecim millia pro redemptione pacis penderentur. Insuper ex libera eorum electione quemcunque sibi pro principe elegerint, porta Ottomantica eundem in principatu tali confirmare debeat et teneatur, prouti super eo Sulimanni imperatoris Turcarum attname sive diploma et reliquorum successorum ejus subsecuta confirmatio id ipsum liquido exprimerent. Huic fundamento innixus pie defunctus genitor moderni principis, quin etiam modernus princeps, nunquam portae Ottomanicae in tantum se subicere et mancipare voluit, ut in omnibus suis actibus extra praescriptas binas condiciones absolute a nutu ejus dependere deberet, sed praestito ei, quod praestare tenebatur, extra hoc tanquam liberi regni semel designatus absolutus princeps, usus est prerogativa sua principali cum adminiculo regni. Et quoniam regnum Transylvaniae inter Turcicum imperium et christianitatem quasi in meditullio constitutum, quamvis ante Bethlenii tempora multoties a conditionibus praescriptis resilierit, nunquam tamen Turca ob metum christianae potentiae in tantam resolutionem prouti de praesenti erumpere ausus est.

Imo tempore Rudolphi imperatoris in tractatu Sitvatorokiensi cautum etiam evasit, ne Turca majorem aliquam prerogativam, quam prouti superius declaratum est, erga regnum Transylvaniae sibi praesumere intendat, et exinde manifestum evadit, tum temporis christianos principes in rebus Transylvanicis multum collocasse. Sed prohi dolor, jam de praesenti contrarium animadvertimus, et nonne illud propheticum (perditio tua Israel ex te est) nonne nobis inquam

lamentabiliter objici potest: quod enim Turca non est ausus hucusque a se ipso attentare, ad illud intendendum (*így!*) et continuandum ab ipsis christianis est instigatus.

Posteaquam enim princeps nuperam expeditionem suam in Poloniam movisset, quamvis hoc ipsum male habebat Turcam, non quidem in re, sed in modalitate, utpote quod super eo annuentiam ejus non impetrasset, qua si uti voluisset, et assistentiam Turcicam cum amplissima armorum vi facile obtinuisset et quid exinde provenisset, facilis conjectura. Interim principe zelo christianitatis hoc neglecto, ex eo conjunctionem cum Sveco et Cosacis factam portæ Ottomanicæ valde suspectam reddidisset, nihilominus unquam absoluto mandato suo de regressu ejus contra eum usus est. Sed jam de præsentī legatī Polonici instigatione, et ejus super reliquis etiam facta assecuratione tam temerarie admovit manus ad enervandum et infringendum primarium et præcipuum libertatis Transylvanicæ fundamentum, utpote liberam eorum electionem, ita ut proprio motu et absoluta sua potestate (qua utitur erga reliquos suos vezeros) modernum principem deponendum, et in locum ejus alium surrogandum regnicolis demandarit, præmissis tyrannicis minis, quod si statim id non effectuaverint, ex una parte chamum Tartarorum, ex altera Budensem vezerium cum ingenti exercitu iis imminere.

Placuit huc inserere scriptum ejusdam magnatis Polonici ex aula regis Casimiri scriptum in recenti his verbis: Legatus noster Jazskullsky a porta Ottomanica jam dimissus est; scribit literas ex Moldavia in reditu, et præmisit ad regem, se cuncta in porta Ottomanica ex voto impetrasse, et imperatorem Turcicum sic præparasse contra principem Transylvaniæ, ut hic amplius nunquam ex Transylvania rebus Poloniæ nociturus sit. Ecce quod Turca a tot sæculis intendere non est ausus, christianorum impulsu ad eradicationem libertatis miserorum Transylvanorum manus admovit; quid enim exinde præstolandum, justa ratione elici potest. Cassata namque Transylvanorum primaria et præcipua libertate, posthac quemcunque principem porta Ottomanica ex levi etiam suspicione exosum habuerit, exemplo hoc deponendum curabit, et principatum talem, ad formam vezeriorum suorum, quos pro lubitu suo extollit et deponit, rediget.

Alias etiam ingenia et præsumptiones Transylvanorum ad æmulationes nata, animadvertentes in absoluta potestate imperatoris consistere, principem juxta lubitum suum deponere, semper princeps habebit æmulos suos, quorum aliqui cupidine dominandi imperatori plus justo promittentes, et exinde in regno factiones concitantes, nonnunquam etiam

locorum munitorum Turcis assignatione, prout tempore Bethlemii in traditione arcis Lippa accidit, principatum consequi intendent, et quid exinde nisi miseris Transylvanis extrema ruina et eorum in fœdissimum jugum Turcicum inductio expectanda est; æmulationes enim hujusmodi non alium scopum habituræ, quam quod tempore Bethlenii sat difficulter anteversum est; dum enim ex ejuscemodi æmulationibus idem Bethlenius per Scander passam in principatum Transylvaniæ introductus fuisset, Passa ille in secreto habens in commissis, ut Bethlemum qualicumque tandem occasione e medio tolleret, et ipsemet cum Turcis in principatu remaneret. Quod ipsum Bethlemus in tempore subolfaciens, prudenter intentum ejus anticipavit, et quadraginta millibus aureorum vitam et dignitatem suam ab eo redemit, ob quam causam idem Scander passa, posteaquam rediisset, jussu imperatoris strangulatus est. — Exinde jam Bethlemus docilis et expertus in eo existens, quod per tales æmulationes principum in jugum Turcicum deventura sit Transylvania, æmulationes autem tales aliter anteverti nequeant, nisi ut principem talem habeant, qui et autoritate et potentia cæteris præpolleat, et per hoc æmulationes antevertere possit, moribundus primariis proceribus regni author fuit, ut frater ipsius Stephanus Bethlen, tanquam simplicioris naturæ ad contemptum pronæ et non tam autoritativus, negligatur, sed potius defunctus Georgius Rakoczy, tanquam magis autoritativus et bonis in Hungaria amplissimis multo potentior ei surrogetur; et quam difficulter adhibitis infinitis mediis idem princeps austera et effera ingenia Transylvanica multorum domare et eis frenum injicere potuit, experientia id docet ita, ut ab eo tempore ab æmulatione tali genios Transylvanicos non aliud, quam autoritas et potentia domus Rakoczyanæ præservare potuit, quæ si tolli patiatur, quid aliud expectandum, quam quod Transylvani priora ingenia recuperantes, Turcæ amplissimam commoditatem ad assequendum scopum suum subministrabunt.

Et certe subversa et in jugum adducta Transylvania, actum erit cum Hungaria et reliquis vicinis regnis et provinciis.

Et quid ulterius idem legatus Polonicus per hanc suam instantiam effecerit, facile augurandum.

Si enim post hac jam princeps Transylvaniæ vel ex hac necessitate adacti, vel spontanea voluntate ad id inducti, Turcarum imperatori in tantum se mancipare voluerint, ut in omnibus a nutu ipsius dependere velint, certe et potentiam ejus mirum in modum dilatabant, et vicinis suis formi-

dabiles evadent, auxilio enim tam potentissimæ bestiae contra vicinos suos grassare pro lubitu suo poterunt. — Et viderint dni Poloni, ne, quod non ita diu præteritis annis difficulter effugere poterant, per acta ista legati sui, volentes evitare Charybdim, ne incendant in Scyllam. Posteaquam enim ante annos triginta Osmanno imperatori Turcarum non pro voto successisset expeditio Polonica, successor ejus Amurates subsequentibus annis per secundariam suam intentatam expeditionem Polonicam, volens vindicare patris ignominiam, suasu et consilio supremi vezerii sui Murtasani defuncto principi Georgio Rakoczy armorum suorum cum armis Turcicis conjunctionem et in Poloniam expeditionem demandasset. Certe defunctus princeps ab expeditione tali vix sese eliberare potuisset, nisi prudentia cardinalis Pazmanii id ipsum anteversum fuisset. Is enim pie defuncto imperatori Ferdinando secundo autor fuit, ut certam expeditionem bellicam ad partes Hungariæ superiores (quasi principem invasuram) destinaret. Unde etiam princeps formidinem eorum prætendens, a conjunctione tali armorum eliberatus est, et exinde expeditio etiam illa Turcica recessit; et tam ne firmam fiduciam collocant sibi dni Poloni in Turcarum fide, ex moderno actu, quem etiam certe magis in commodum suum, quam eorum instituit, ut tantam securitatem sibi exinde polliceri ausint, quod ex levissima etiam occasione, exemplum Amuratis et Murtasani supradecларatum, regressum suum habere non poterit.

Si itaque tam vicina regna et provinciæ, quam etiam Hungaria volunt se ab imminente periculo præservare, certe summopere ipsis incumbit, ut Transylvaniam in eo statu, in quo hactenus perseverabat, conservent, quam certe in integro statu suo censervare alias nequeunt, nisi cum restitutione principis. Cujus occasio nondum evanuit, siquidem status Transylvaniæ palpabiliter animadvertentes, quod ex hac coactiva mutatione principatus ultima ruina eis immineat, emisserunt legatos suos ad portam Ottomanicam, conquirentes et instantes, quod coactiva mutatio ista principalem libertatem eorum, simul et diploma Sulimanni imperatoris et reliquorum successorum ejus maximopere convellat, simul et exorantes, siquidem regnicolæ nihil contra diploma illud Solimanni peccarunt, quatenus eos porta Ottomanica in libertatibus eorum antiquis conservare et principem eorum legitimum eis restituere velit; prouti adhuc etiam in præsentī ipsi Transylvani in fidelitate celsmi principis Rakoczy persistunt, et loca munita fortalitiaque omnia simul et robur regni militiæque tota præ manibus ejus est; sed nec novo principi ho-

magio fidelitatis regnicolæ sunt obligati, nec princeps ipsis juramento, prouti in talibus fieri consuevit, et sic occasio adhuc ampla superest. Si itaque de præsentī christianorum regum, præsertim autem sersmi regis nostri Hungariæ (cui hoc maxime interest) in porta Ottomanica residentes, respectu etiam supradecelaratæ pacificationis Sittvatorokiensis cum imperatore Rudolpho initæ, instantiam super restitutione principis in porta Ottomanica fecerint; quamprimum Turca idipsum animadverterit, quod christiani principes mutationem hanc ægre ferant, extra omnem controversiam res succedet, et miseri Transylvani libertates suas cum restutione principis sui infallibiliter obtinebunt.

Et quoniam scio Vram Ilmam Dnem pientissimo zelo erga conservationem christianitatis duci, non dubito negotium hoc apud suam Mtem et primarios proceres regni pro sua prudentia summo studio promoturam. Ego autem quoad vixero maneo Vræ Ilmæ Dnis

servus addictissimus

Jonas Mednianszky m. p.

Dabam Beczkoviæ die 4. Octobris 1657.

P. S. Posteaquam jam has meas literas perfecissem, ex certo loco accepi secretum istud, ex aula imperatoris Turcarum non exigua summa pecuniæ esse obtentum, nimirum Turcarum imperatorem esse resolutum, si modo novum principem in Transylvania stabilire poterit, statim instante æstate vel in propria persona, vel per supremum vezereum cum ingenti exercitu expeditionem terrestrem contra Venetos moturum, et partem exercitus destinasse ad partes ultra Danubianas pro distractione facienda, ut eo facilius per Croaciam perrumpere possit, cum reliquo robore exercitus directe per Croatiam contra Venetos profecturus, de moderno principe nostro persuasum sibi habentes Turcæ, quod si a tergo ipsum tam potentem in principatu Transylvaniæ reliquerint, non fore ab ipso tutos.

(Mednyánszky sajátkezű másolata.)

1657 okt. 14.

*Kemény János levele tatár rabságából a fejedelemhez s
Barcsay Ákoshoz.*

Kglmes uram fejedelmem.

Szomorú gondolkodást nemzett elmémben Ngodnak egy levelénél többnek nem látása ennyi idők alatt, letesznek egyéb

vélekedéseket, tulajdonitom ne talám egészségtelenségének és súlyos búsulásinak, kiből hogy az úr isten Ngodat vigasztalja, s boldogabb napokra juttassa szerelmesivel, kívánom sziből. Ez mellett juttatom Ngodnak eszében magamot is szegény rabszolgáját több velem levőkkel együtt, várván és kérvén reánk való kegyelmes provisióját isten után. Hosszas írásommal Ngodat nem terhelem, Barcsai uramnak bővebben irtam. Az Galga szultán nagy készülettel vagyon, pretextus az, hogy az kozákra. Isten tudója. Szükséges az vigyázás. Ezek után az úr isten Ngodat éltesse és vezérelje. 1657. 14. Octobris Sidóvárban.

Ngod

rab szolgálja
Kemény János.

Sok jókkal áldja isten Kglmedet kedvesivel etc.

4. Septembris írott Kglmed leveléből értem 24. Augusti költ levelemnek Kglmed kezéhez jutását, irtam azelőtt két renddel is, ha hárommal nem, bánnám ha meg nem vitték volna, egyet Havasalföldére, az többit Moldovára küldöttem, kívánnám is érteni megviteleteket. Hogy penig Kglmed rab atyjafiáról és szolgájáról nem feledkezvén, mind levelével ér tetett s mind pedig, kit fiam leveléből értek, az mi kglmes urunk előtt szabadulásomnak módja felől törekedett, s másutt is az hol kívántatott, isten legyen megfizetője, és ha isten valaha szabadulásomat, hálaadatlan is érette nem fogok tanáltatni. Ezután is azon keresztyéni jó indulatját tartsa fen, kérem bizodalmason. Magam felől írhatom, még élek istennek hála időhöz és ez állapotbeli alkalmatosságimhoz képest eddig egészséggel; tovább mint állhatom, nem tudom, mert igen betegednek szegény rab atyánkfiai; hosszast nem igrhetek magamnak mind az idősség s mind egyéb alkalmatlanságokra nézve. Szabadulásomnak módja is csak bizontalanságban forog maig mind az több nevezetes rabokkal együtt, várják az erdélyi követeket, igen sok pinznek jüvetelinek reminsége alatt, de mindenek felett várnak ordinantiát portáról: csalhatatlan dolog, nemcsak az mű sanczunkat, hanem nagyobb dolgokat horgásznak. Kglmed írása szerint azt kívánta, szokott mesterségek, tentálják Kglmedet is; el nem mulatták több helyeken is kétség nélkül, az mint elkövették velem is, continuálják az tentatiókat maig is. Én, mint irtam minden leveleimben, mostan is keresztyény conscienciámra írom, az minthogy azt respectáltam, abban laboráltam az követnek odaküldése által is, kit magam obtineáltam, hogy az mű kglmes urunk és mlgos maradékja maradhasson feje-

delmi székében, s ezután is azt kívánom, magamnak pedig többekkel együtt az ő ngok kegyelmessége s Kglmetek jó akaratja által kívánok szabadulást; megvallom, hogy olyan reménység alatt, hogy ő nga és Kglmetek is nem hagy idevesznünk bennünket, ha miben isten módjokat engedi, az mint-hogy minden keresztyény igaz ratiok is azt kívánják. De félck felette igen, hogy mind az olaszok ellen lött tryumphus ha igaz, mind az mű romlásunk, lengyelekhez való addictiójok, némettel is lehető correspondentiájok az urunk ellen való régi rancort, mely derekasban van az Oláhországok felett, annyira ne neveljék, hogy teljességgel incomplacabilisek ne legyenek. Hallatlan dolog uram, Murát császár idejében ellenségek voltunk aperte, követünket noha arestálták, de soha Jediculában mégis nem tötték; rossz jel igen az végekben való rezgелődés, az országnak urunkhoz való kedvek felől való tudakozás mind rossz jelek. Azon kell azért lennünk mindnyájan és mindenütt, miképpen megcsendesithessük őket és conserválhassuk ő ngát, de ha az dolog fegyverre megyen, in illo casu az resistentia honnan való segedelemmel lehessen meg, távolról én nem penetrálhatom. Úgy cselekedjék azért Kglmetek, hogy egyszersmind ő ngával, familiájával országostól el ne vesszen, kinek eltávoztatásának módja nem az én csekély és rabi s hazámon kívül való elmémhez illik, hanem az úristen vezérelje Kglmeteket ő ngával együtt mindazokra, az melyek kedvesek szent szemei előtt. Megérkezvén portáról az Hasznadar pasa, tudom kijelentik akaratjokat, vagy sanczoltatnak vagy portára küldnek, vagy ha mű ártalmas szándékjok leszen, mi is itt nem az magunk hatalmában leszünk szabadok, velünk mit cselekesznek, isten bir szivekkel és hajtsa ő ngához szegény hazánkhoz. Egy örmény jár oda be, urunk is fogta küldözni, nyilván áruló, nem tudom nevét, reá kellene vigyázni, Kglmed urunknak is adja értesére. In confidentia irom Kglmednek, tudom sok hírek folynak, az mint csak itt is. Ha urunk affélekét apprehendál és az én tökéletességem suspicióban vétetvén, becsstelenség és egyéb injuria kezd illetni ártatlanul, bizony az istent kezdem, mint igaz bírót az itéletre keservesen provocálnom, az ki látván mindeneket, itéletet is teszen. Kglmedet kérem, cooperáljon abban valahogy, ő nga magára az isten itéletit ne vonja affélével, mert én bátran merem azt mondanom: isten az én ő ngához való szívem tisztasága és ártatlanságom szerint cselekedjék én velem; én is uram míg élek, igaz haza fiának tartom magamot, ha hitelem leszen és mind ő ngára s mind hazánkra nézendő dolgokban velem communicál, ezen rabságomban is reménlem, nyomhatok annyit, mint

némely kapikiha. Az kikkel mit illik, Kglmed communicálja urunkkal és hazánkfiaival, én nem írhatok sok felé. Isten Kglmedet ő nga után egyik oszlopává tette szegény hazánknak, ha mit elmulat azokra való gondviselésben, nagy számadással fog tartozni mind istennek, s mind az hazának; ne hagyja az enyémekeket is szegényeket, kérem, kiért isten áldja meg is Kglmedet. 1657. 14. Octobris, Sidóvárban.

Kegyelmed

atyjafia szolgálja
Kemény János.

(Az első a fejedelemhez, a második Barcsayhoz írt levél másolata.)

Jegyzet. A Történelmi Tár 1884-ik folyam 594. s köv. II. van közölve Keménynek s több tatár rabnak levele.

1657 nov. 20.

Rhédey Ferencz levele Rákóczyhoz.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Ngodnak stb. stb.

Klmes uram az Ngod méltóságos levelét alázatosan vöttem, melyben írja, hogy akarná tudni Ngod, kik és mikor végezték az várbeli praesidiumok juramentumoknak deponálását. Hogy azért klmes uram ő kelmek engemet méltatlan voltomra erre az ideig való hivatalra rendelének, ő én klmek közül kijöttem, gondolkodván azért azután arról, hogy az én gondviselésem alatt az ország kárt ne vallana, ígérték ő klmek, hogy mind az mellettem leendő személyek felől, s mind az fiscalis várak állapotjáról provideáljanak ő klmek, úgy végezték azt aztán ő klmek, de az felől elhittem klmes uram senki nem gondolkodott, hogy Ngodtól el akarnák idegeníteni, melyről az Barcsai uramék leveléből bővebben érthet Ngod. Az uristen Ngodat klmes uram sok esztendeig jó egészségben éltesse. Albæ Juliæ 20. Novembris 1657.

Ngod alázatos szolgálja

Rédei Ferencz m. p.

Külczim: Az én klmes uramnak az méltóságos Rákóczi György urunknak fejedelmünknek adassék.

(Eredeti.)

1657 nov. 20.

Sebesi Ferencz jelentése portai küldetéséről.

Illustrissime princeps domine dne mihi clementissime.

Klmes uram, az Bogazban elmentem az fűvezérhez az Nsgod parancsolatja szerint, mivel az császár és kajmekám választ nem akartak adni az vezér hire nélkül, hanem oda küldöttek; az vezérrel Bakcsana nevű várban szemben voltam, oda parancsolta, hogy menjek; az országnak küldött levelet, úgy mint három nemzetrek, de semmit nem lágyult az szíve, Nsgdra nagy haragja; ilyen választ tón, hogy soha se Nsgdat, se maradékot, se az Nsgod nemzetségéből álló fejedelmet nem akar Erdélyben, mivel az császáré az ország, hanem lássa az ország, ha békességben akar megmaradni, váloszszon más fejedelmet; mert ha az hatalmas császár parancsolatja szerint nem cselekesznek, im titok nélkül mondom, nem is titok, reátok megyünk, bizony porrá teszszük az országot; mert minékünk nem kell az a nemzetség, se maga, se maradékja s kénese. Az szándéka penig az, ha az ő parancsolatja szerint nem cselekeszik az ország, itt akar telelni Erdélyben. Az vitézlő nép is kezességesen beszélék, az hadakot most parancsolta, Drinápolyba menjenek mustára, az ki csak negyed rész oszporát veszen is, de elmenjen ha életét szereti, az Duna mellett szállítják az hadokat, az tengeren túl való hadaknak is megparancsolta, által jöjjenek, azt monda, hogy ha az ország az császár parancsolatja szerint nem cselekeszik, az tatár hánnak megparancsoltuk, hogy az országra menjen; az 2 Oláhország 40 ezer embert ígértek mellé, az Urúmelli beglerbégnek megparancsoltuk, készen vagyon az budai vezér az végbeliekkel hasonlóképen. Az Réz effendivel szemben levén, hozám elő, ha pénz által megengesztelhetné-e Nsgd az császárt, vezért; azt monda, ha ezt az sátort megtöltenék is arannyal, még sem menne végben. Az mely csauzt velem küldött az császár, mikor audientiám volt, még oda nem érkeztem, egy basa monda az vezérnek, ha másfélezer erszény pénzt adnának az hatalmas császárnak és Ngdnak, felvenné-e; azt monda, nem annyit, hanem százszorta való százezer erszény pénzt adnának is, haszontalan és nincs mód; az apja is sokat vétett az porta ellen, ez is mind az 2 Oláhországokat elpusztítá, harmadszor Lengyel-országra hatalmas császár akaratja ellen ment el, ezt penig nekem monda, hogy 3-ik vétkét az Mahumet vallása sem engedi nekiek, hogy elszenvedjék, azért lássa az ország, ha

veszedelemben nem akarja magát ejteni, sietséggel tudósítsanak és az követek ha be akarnak jönni, mert az hadak ha megindulnak, késő lesz, osztán vissza nem térnek. Az levelet az tanácsuraknak, kik lesznek Fejérvárott, oda adom, azután én is elmegyek mindjárt Nsgdhoz. Fogarasi uram szóval is megmondhat mindeneket, mivel ő klme volt az tolmács. Az kapikihák mellett töröködtem szabadulások felől, azt mondá az vezér, hogy Drinápolyban hozatja és ha az követek bémennek, elbocsátják, ha az ország azt cselekeszi, az mit az hatalmas császár parancsol. Isten tartsa Nsgdat sok esztendeig. Datum in Fogaras, die 20. Novembris, 1657.

Nsgodnak alázatos híve

Sebesi Ferencz m. pr.

Külczim : Illustrissimo principi domino dno Georgio Rákóczi, dei gratia principi Trnæ, partium regni Hungariæ domino et Siculorum comiti dno dno mihi clementissimo.

Jegyzet. V. ö. Naplójával, Okmánytár II. Rákóczy György stb. 520. lap.

Mednyánszky követsége a kancellárhoz s Leopoldhoz.

a)

1657 nov. 17.

Rákóczy levele Leopoldhoz.

Sacra regia maiestas domine mihi benignissime!

Regium vestræ Mttis in me benignum affectum dnus archiepiscopus Colocensis, cancellarius Mttis vestræ mihi aperuit, licet ego hactenus meis officiis eum non demeruerim. Verum pro hac regię vestræ Mttis clementia, qua me tam benigne complectitur, luculenter testatum efficiam me ingrati animi virum minime fore; quippe hoc nomine ad officia vestræ Mttis arctissime obstrictus redditus sum. Imposterum etiam eandem benignitatem erga me, porro ut benigne continuet, meque in suæ gratiæ gremio conservet, submitte oro. Ad vestram Mttem salutandam secundum oblationem per dnum archiepiscopum Colocensem factam ad præsens usque tempus cur mittere non potuerim, causam una cum aliis demissis meis oratis atque promptissima officiorum oblatione a dno archiepiscopo Colocensi placidis ut excipiat auribus regia Mttas vestra, submisso animo obsecro.

Deus Mttem vestram quam diu foelicem conservet, animi-
tus opto. Datum in castro meo Balasfalviense, die 16. Novem-
bris, anno 1657.

Serenissimæ regiae maiestatis vestræ
servitor obsequentissimus
G. Rakozy.

Kivül: Copia credentionalium Rakozy in archiepiscopum Co-
locensem, regni Hungariæ cancellarium.

b)

1657 nov. 21.

Rákóczy levele a cancellárhoz.

Servitia nostra offerimus illustrissimæ dominationi ve-
stræ, veluti charissimo domino parenti nostro.

Paternam illmæ dnationis vestræ erga nos declaratam
benevolentiam ex litteris domini Jonæ Mednyansky intelli-
gentes acceptissimam habemus, quam, si vixerimus, serviitiis
nostris repromereri non intermitteremus. Et sane oblatam nobis
sæpesæpius paternam suam benevolentiam, in qua semper
spem firmam habuimus, nunc vel maxime contestari poterit.
Gratiosa suæ Mtis regiae in nos propensio, cum eam ultra
spem experiamur, in tantum nos ad servitia eius obligavit,
ut non solum verbis aut commendationibus, verum re ipsa,
ubi tempus et occasio tulerit, eandem recognoscere parati
simus. De his igitur et aliis omnibus medio domini Stephani
Mednyansky illmæ dnationi vestræ uberius nunciavimus;
quæsumus, iis indubiam velit adhibere fidem nosque in pa-
terna sua benevolentia semper conservare. Quam diu felici-
ter valere exoptamus. Datum in curia nostra Görgeniensi, die
21. Novembris 1657.

Illustrissimæ dominationi vestræ

benevolus filius
G. Rakoczy.

Kivül: Copia translationis litterarum principis Georgio Ra-
koczy ad dnum cancellarium Hungaricum aulicum datarum.

c)

1657 decz. 3.

Mednyánszky előterjesztése a cancellárhoz.

Illustrissime et revendissime domine, domine mihi gratiosissime.

Servitiorum meorum devinctissimam semper commendationem. Ego iuxta gratiosam illmæ dnationis vestræ ordinationem in curia eiusdem Chakanyensi mihi datam celsissimo principi Georgio Rakoczi satis abundanter et luculenter scripseram; qua re idem princeps paterna illmæ dnationis vestræ synceritate contentus redditus, copiosam mihi de omnibus iis negotiis, arcano quodam scripto, fecit declarationem, demandando serio, quatenus cum servitore suæ celsitudinis ad illmam dnationem vestram expedito meum filium mittere, per eundemque eandem illmam dnationem vestram de omnibus in summa synceritate genuine informare velim ac debeam; quod et præstiti, rogans illmam dnationem vestram, velit eidem non secus, ac mihi indubiam iuxta præmissa fidem adhibere. Quicquid itaque sua illma celsitudo vestræ dnationi illmæ tum alias, tum vero in Polonia summa in confidentia significavit, iam profecto sua Mtas regia celsitudinem suam sibi obligare poterit, dummodo eam, qua contentus maneat, assecurationem promissam habeat futura sui pro cautela et securitate necessariam. Imo vestra quoque dnatio illustrissima talem dictum principem sibi devincendi modum habet, ut synceritatis erga eundem continuandæ illmam dnationem vestram non pœniteat. De cœtero status suæ illmæ celsitudinis, necdum in iis constitutus est extremitatibus, quin reparari valeat; nam totum regnum in devotione sua permanet, omnia fortalitia et robur militiæ suæ celsitudinis in potestate; super quibus singulis hic iuvenis, lator utpote præsentium, illmam dnationem vestram exacte informare poterit. Proinde, negotio bene ruminato, advertentes regnicolæ principalem suam libertatem quoad liberam electionem, per hoc videlicet, si coacte ad eligendum alium inducantur, labefactari, præterea caventes futurum imminens malum, casu quo Turca indignatione ductus erga quempiam principem, eum immediate deponat, unde sequitur, quod ubi in regimine suo Turcico quæstum exercet officiis Veziriolatum, distribuendo ea sibi plura promittentibus, fors hic etiam id ipsum imitari vellet, quo ex capite respectu potissimum reciprocae æmulationis

metuentes iidem regnicolæ, ne aviditate ducti huius dignitatis nonnulli tributum quoque regni augeant et amplificent, dummodo eam consequi possint, et licet dnum Redey in novum principem elegerint, id tamen pro avertenda furia Turcica factum, nihilominus statim et ipso facto instituta solenni ad portam Ottomanicam legatione in eo suppliciter institerunt, quatenus vigore diplomatis sultani Sulimanni in antiquo eorum usu conserventur et neque ad agnitionem alterius principis extra Georgium Raggoey adigantur, cum illo sese contentissimos esse profiteantur. Habituri sunt profecto huius instantiæ patronos; certo sibi persuadeat illa dñatio vestra. Inhærendum itaque esset hinc quoque ex parte suæ Mtis regiæ tractatui Sittvathorokiensi, experiretur idem Turca etiam suam Mttem regiam hoc ipsum ægre ferre negotium, si videlicet Transylvani in antiquis suis iuribus et libertatibus turbati et impediti fuerint, ob quod prælibatam suam Maiestatem dicto principi Georgio Raggoey omnino auxiliaturam esse. Quapropter illme dne, si miseri Transylvani id tam serio apprehendunt, quanto magis convenit, ut inclytum regnum Hungariæ totaque christianitas id ipsum iure merito apprehendat; nam si Transylvani antiquis suis usibus et libertatibus privati fuerint, nil aliud iisdem sperandum, quam quod subiecti iugo Turcico successivis temporibus quempiam Veziriorum pro principe et domino suo recognoscere debeant magna totius Christianitatis cum ruina. In quem finem consequendum Turca recte his gradibus indigebat. Hic primus gradus erit, quod si Turca pro voto suo principes per regnicolas deponi et alios coacte eligi curaverit, cum tali facto nonnisi factionibus et æmulationibus ansam præbeat, prouti superius rem attigi, quivis regnicolarum Turcæ indulturus est eiusdemque in gratiam omnia facturus: vezirium duntaxat introducet. Hoc ipsum imitatus est tempore installationis Gabrielis quondam Betthlem, et quamvis ad oculum eundem medio (vezirii) Skender passæ vocati introduci curaverit, in secreto tamen hanc dicto passæ dedit instructionem, ut sublato præfato Gabriele quondam Betthlem ipsemet in principatu maneat. Quo in tempore subolfacto, idem quondam Betthlemius quadraginta millibus aureorum passam prævenit et sic vitam et conditionem suam redemit. Hæc ex eodem cive, qui ei prædictam summam Cibinii nomine mutui comparaverat, habeo; idem vero Skender passa postmodum ob non effectuationem huiusmodi instructionis sibi datæ statim, atque ad portam reversus fuit, strangulatus est. Sciens itaque Betthlemius, quod in posterum etiam similibus factionibus et æmulationibus intervenientibus, vel Turcam ipsam

inducturum principem, vel ipsosmet ratione dicti principatus adversus invicem æmulaturos esse, id statibus Transylvania iam in ultimo mortis agonia constitutus testamentaliter præcepit, ne fratrem suum, licet uterinum, in principem eligerent, hac subsequenti ex ratione, quod cum inhabilis fuisset, facile contemneretur præsertim ob simplicitatem suam; verum ipsemet dictum Georgium Ragocky iisdem recommendavit hunc in modum, quod is magis autoritativus magisque potens existens eos melius in freno regere et gubernare possit, quod revera ita est. Quanta cum difficultate sciret miser hic princeps ad æmulationes nata et educata Transylvanorum ingenia refrœnare, constat omnibus; profecto autoritate et potentia domus Rakoczianæ detenta est hactenus a factionibus et æmulationibus Transylvania, quæ si collapsa aut sublata fuerit, commodus vicissim passus viaque extirpabitur, quatenus Turca intentionis suæ scopum attingere valeat. Et hoc est, quod Turcam excruciat et contra principem exacerbabat, quod propter eius potentiam, quam summe metuit, intentiones et molimina sua optato effectui mancipare nequeat. Alterum est, quod neque parens demortuus, neque filius suus, modernus princeps Georgius Ragoczi unquam se Turcæ in tantum subiicere voluit, ut in omnibus a nutu duntaxat ipsius dependeret; et ob id erat apud eundem suspectus, unde Turca factiosos in Transylvania principes diligeret, ut tali occasione scopum, uti præmissum est, suum assequi posset; rursus talem principem exoptaret, qui impotens et pauper esset et neque aliqua bona hic in ditione suæ Mttis haberet, ut talem eo, quo suæ voluntati placeret, illico inclinare et convertere valeret, quemadmodum iureiurando affirmat sua illma celsitudo, se videlicet sæpesæpius tentatam ac simul etiam requisitam in eo fuisse, quatenus præsentī contra Venetos instituta expeditione ad invadendas suæ Mttis ditiones arma sumeret, alioquin sibi suspectam esse, nam si eandem celsitudinem in ditione sua id est Transylvania permanere Turcamque Croatiam penetrare contingeret, ex tunc veretur, ne a principe sibi aliqua hostilitas velut a tergo inferatur, quo ex respectu prælibatam suam Mttem regiam præsentis suæ contra principem insurrectionis insimulant eundem tali pacto quasi desperabundum ad minima quoque iuxta beneplacitum suum attrahere intendentes. Certus principis Transylvania nuncius ad portam expeditus primo rediit, qui similiter iuramento affirmat se id a magnis viris intellexisse, quod videlicet statim ac principatum Transylvania stabiliverit, vel ipse Cæsar in persona vel vero supremus vezirius partes Cisdanubianas ob illatas sibi crebras per Zrinium et Batthyanium

insolentias invasurus sit. Verum in re ipsa, quomodo possit ruptis suæ Mttis ditionibus arma contra Venetos sumpta prosequi? Dictus princeps in synceritate charitateque christiana illmæ dnationi vestræ (hoc) detegendum curavit. Tali igitur in periculo constituta non solum Transylvania, verum etiam tota Christianitate ob solam duntaxat principis mutationem sua celsitudo veluti Christianus princeps confugit ad Christianos, si sua Mttas regia et vestræ dnationes illmæ in conservatione status sui prioris talem, qua contentus esse possit, eidem ostendere voluerint securitatem, paratus est omnia, quæcumque vera Christianitas exegerit, præstare, ne tantum res eius vergant in desperationem, ob quam fors ea etiam, quibus postea indigne vexaretur, attentare cogeretur. Ductus paterno illmæ dnationis vestræ amore, hæc eidem per me non secus declarat, ac si cum charissimo et naturali suo patre causam haberet. Rogans illmam dnationem vestram, ne præmissa omnibus, nisi iis, quibus convenit, innotescant; de reliquis dictus filius meus oretenus uberiores facturus est relationem.

Illma dnatio vestra ita sibi, ut præactum est, obligabit principem, ut reciproca ipsius synceritate semper contenta reddatur. Obsecro humillime illmam dnationem vestram, ne filium meum cum servitore dicti principis ibidem diu detineat, verum quantocyus expeditum optato cum responso remittat; has vero principis litteras suæ Mtti præsentare et benignum superinde responsum impetrare non gravetur.

Servet deus illmam dnationem vestram diu salvam et incolumem.

Beczko, 3. Decembris 1657.

Illmæ ac revmæ dnationis vestræ

servus humillimus
Jonas Mednyanski.

Princeps ad advertendam solummodo Christianitatis ruinam annuit præsentī electioni, siquidem territi fuerint, quod si in instanti mandato eius non paruerint, abhinc chamus Tartarorum, illinc vero vezirius eos esset invasurus. Et neque captivos apud Tartaros existentes eousque eliberari posse. De cætero hunc in modum facta est electio.

1-o. Juvenis principis electio et confirmatio stat.

2-o. Novus princeps non erit regno obstrictus iuramento, neque regnum ei.

3-o. Regnum in fidelitate et devotione prioris principis perseverabit.

4-o. Regnum certos ad portam ablegatos expedit, ut

prior princeps in statu suo permaneat, siquidem libera electionis cum præiudicio debuerunt novæ electioni annuere.

5-o. Concessum est principi omnia sua bona in Transylvania habita absque ullius impedimento tenere et possidere.

6-o. Quod si negotium principis in porta de facto optatum finem sortiri potuerit, præsens electio ut in perpetuum cassetur.

Kirül: Copia translationis litterarum dni Jonæ Mednianski ad dnum cancellarium Hungaricum aulicum datarum.

d)

1657 deczember.

Rákóczy postulatumai a magyar királytól.

Primo confidendo princeps in suæ mttis benignitate rogat dnum cancellarium, declaret sibi, an possit sperare assistentiam suæ mttis, et quomodo id posset fieri, num tantum contra Turcam vel etiam contra Transylvanos, id enim desideraretur contra Turcam et non contra Transylvanos, si quidem Transylvani contenti sunt cum sua celsitudine. Quod si princeps perspexerit se posse assecurari firmiter assistentia suæ mttis experietur hoc sua mttas regia, quod hoc medio talem sit acquisitura servum, cuius servitiis contentissima usque ad extremum erit, idque non tantum in promissis, sed etiam in factis ipsis.

Secundo summa confidentia rogat princeps dominum cancellarium, aperiat se ipsi apertissime (quod in secreto servare vult), quid suadeat suæ celsitudini, renunciētne totaliter principatui Transylvanico, vel non? Nam adhuc in potestate ipsius sunt omnes regni status et ordines, fortalitia et vires externæ, cum alioquin, uti advertit, difficile possit ea omnia retinere, nisi placitum Turcæ accomodaverit negotia sua, id, quod benevoli ipsius ex porta eidem perscripserunt.

Tertio si hoc suadet dnus cancellarius, ne renunciēt statui suo, quis igitur illum in eo iuvabit, et an sua mttas sit adiutura ipsum in eodem; ut possit esse certus de eo princeps.

Quarto, quod si autem resignandus sit illi dictus status, det rationem dnus cancellarius, et declaret, quibus ex causis id debeat facere.

Quinto deinde, si iam ex iudicio cancellarii et legitimis ex rationibus princeps resignaverit principatum suum, non instando ulterius in porta pro eodem, in tali casu eritne a

sua mte regia assecuratus princeps, quod nec in persona, nec in bonis turbabitur in ditionibus suæ mttis, quin potius sub protectione suæ mttis erit et conservabitur in moderno statu contra omnes. De quo si dnus cancellarius suam celsitudinem assecraverit, quod id efficere possit apud suam mttem, efficiat ergo nunc, et per me de hoc assecurationem mittat, quoniam princeps hoc ideo tantum desiderat, ne debeat ad Turcam confugere illique se præter modum obligare pro sui conservatione.

Sexto, quod si dnus cancellarius desideraverit, ut princeps quoque assecuret suam regiam mttem se futurum semper devotum et benevolum suæ mtti tam in principali dignitate, quam etiam in alio statu, princeps contra augmam domum Austriacam nunquam voluit peccare, licet malevoli ipsique aliud suggererint dno cancellario de ipso, nihilominus prompta est sua celsitudo assecurare, quod si sua mttas regia (eam) in sua gratia et diplomatibus conservarit, et eadem quoque sit prompta assecurationem de se dare.

Septimo, alioquin, quodsi sua mttas suprascripto modo nollet suam celsitudinem promoveri et assecurare, non tantum hoc debet sua celsitudo facere, quod in Transylvania cogetur suam residentiam continuare, unde suæ mtti huc ita, sicuti desideraretur, servire non poterit, neque suæ nationi, verum etiam apud Turcam debet negotia sua postea sollicitare et timendum (quod si tamen in talibus necessariis provisionibus et assecurationibus destitueretur), ne pro sui conservatione etiam ad iniquas condiciones condescendere necessitetur. Quod cordicitus cuperet sua celsitudo antevertere, desiderando potius, ut suæ mtti regię, nationi suæ et Christianitati servire possit, quam se paganis insinuare et offerre et re ipsa experiretur sua mttas utilem suam operam.

Ultimo, sua celsitudo in summo secreto et soli tantum domino cancellario declarari facit, utpote in suæ mttis auxilio et assecuratione destitutus fuerit princeps, necessitabitur ad nutum et voluntatem Turcæ se accomodare, quod alias animitus cuperet evitare. Quod hucusque princeps non miserrit ad suam mttem regiam, hæc tantum sola fuit causa, quod intervenerit hoc Turcicum impedimentum, non intermitteret tamen princeps suam mttem regiam honorare, brevique tempore per alium ablegatum suum convenire. Vestram dnationem illustrissimam humillime oro, dignetur mihi ignoscere, quod hæc latine non scripserim; non intelligo tantum de latinitate, ut sic omnia exprimere possim latine, uti hungarice habetur in instructione.

Kívül: Translatio principis Transylvaniae Georgii Ragozy postulatorum.

(Az *a*)—*d*) alatti darabok Bécsben a titkos ltárban.)

e)

1658 jan. 15.

Leopold király válasza Rákóczynak.

Leopoldus dei gratia Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. rex, archidux Austriae etc.

Illme princeps, nobis honorande. Litteras Synceritatis Vrae in Balásfalva die decima sexta mensis Novembris anni proxime evoluti exaratas grato animi sensu accepimus, ex quibus siquidem Synceritatem Vram officiosis insinuationibus, animoque propensiore, benevolas oblationes tanto ardentius promovere intelligamus, quod cognoscat, non aliam nobis quoque esse mentem, quam quod in colendo cum amicis benevolentiae iure, affectu gereremus, illud publicae utilitatis respectu, effectu ipso contestatum velle, quod quidem et nos, tanquam rem meritam, commendatum habemus, laudabilibus desideratissimi genitoris nostri gloriosae reminiscendae vestigiis, quibus insistere studemus, inducti, ea vel maxime nobis quoque curanda et cordi sumenda esse proponamus, quae et benevolorum nostrorum commodo, et subiectorum nobis populorum et regnorum emolumento, maiorique salutis publicae incremento proficua esse cognoverimus. De nostri porro affectus erga Synceritatem Vram benevola propensione non aliud sibi polliceri cupientes, quam quod in praelibato parente nostro gloriosissimo, utpote tam de aliis vicinis principibus, quam de Synceritate Vra optime merito, expertum esse reputamus. Atque in reliquo Synceritati Vrae firmam valetudinem ac prosperitatem comprecamur. Datum in arce nostra regia Pragensi die decima quinta mensis Januarii anno domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo octavo.

Leopoldus mp.

Georgius Szelepcheny
archiepiscopus Colocensis mp.
Andreas Ruthkay mp.

Kívül: Illmo Georgio Rakoczy Transylvaniae principi, quarundam partium regni Hungariae dno, et Siculorum comiti etc. nobis honorando.

1657 nov. 27.

Schaum jellentése a fejedelemhez.

Sersme et celsissime princeps ac dne dne clementissime.

Expediti heri per occasionem literas Ecsedinum ad Sersmam Vram Celdnem, quarum sensum in præsentibus repeto, cum ignorem, an illæ perventuræ sint ad Sersmam Vram Celdnem, aut cito perventuræ sint.

Status Transylvanici motus per portam factos imputant ipsi Poloni aperte, præsertim illi, qui nobis adhuc benevolunt, legato nuper in porta oranti Jaskulsky, quod ille portam in odia permoverit erga Sertem Vram fucatis blandimentis, quibus portæ persvasit, regnum Poloniæ fore tributarium portæ, si pro illatis regno damnis imperator ultionem sumere velit et conficere juvare communes Poloniæ hostes, quod Poloni in æternum non servabunt, sed manifeste portam decipiunt. Quod ille tamen persvasionibus obtinuisse videtur. Nam in reditu post expeditam legationem ex Moldavia præmiserat ante se ad regem suum literas, quibus gloriabatur hoc se effecisse in porta, ne Transylvaniæ princeps unquam amplius nociturus sit Poloniæ. Quod meris calumniis in sanctitatem Sertis Vräe conjectis et confictis effecisse videtur, iisque portam permovisse. Et quandoquidem his fuleris stat in porta Polonorum salus, censent nobis faventes, detectis calumniis, et ostensa innocentia, portam facili negotio cura et dexteritate rectificari posse.

Submonent igitur benevoli, ut in hanc rem quam maturime Sertas Vra omnem operam impendere velit, et cætera etiam, quæ agenda sunt, celeritate promoveantur, cum illis certo et infallibiliter constet, Tartaros ita factionibus nostrorum hominum devinctos esse, ut brevi et præter spem nostram revera omnibus viribus Transylvaniam insultaturi sint. Nam sollicitant subinde exercitus Polonicos cum comminatione etiam, ut parati sint, prætextu quidem jungendi arma contra Cosacos, sed revera animo pulsandi prius Transylvaniam. Nihil quidem nobis metuendum colligunt ante hyemem, sed stantibus fluminibus gelu, patente ubique transitu repentino insultu irruere cogitant Tartari ab unaparte, ab altera parte Turcas idem facturos sibi persvadent. Et ut hoc sine impedimento Tartari in effectum deducere possint, Poloni missis certis commissariis ad Cosacos ad tractandum cum illis de pace hoc actu et tractandi mora, Cosacos a vigilantia et auxiliis Serti Vräe subministrandis avertere volunt. Quod heri mihi ex Polonia perscriptum est.

Addunt illi boni amici omnia circa Sersmam Vram Celd-nem plena esse proditionis audire se, eamque causam esse, quare justissima Sertis Vrä arma hactenus vacillaverint et porro talia parata esse majori infelicitate, nisi obviam eatur. Dicunt quoque quasi ipsa Tartarica captivitas habeat, qui rem aut confusam aut perditam velint. Quæ dicta in publicum pro mea conscientia ea fidelitate, qua debeo, refero.

Metus, quem de Tartaris futurum augurantur, parvi non est faciendus, præsertim si regnum interne, ut ajunt, factionibus laborat, si Cosaci fideles sunt, hoc summe agant, ut intentum oculum habeant in regnum potius Transylvaniae, quam in se, nam illud primum adoriri nituntur. Quo enervato rem cum Cosacis cito confectam se dare posse sibi persvadent. Ideo certo de Cosacorum salute agitur, quando nos lacesunt. Nam orbi constat, Polonos contra illos portam, Tartaros et Germanos concitare, ut gens tota tandem extirpetur, quod ex eorum ore audimus.

Svadent benevoli etiam desideratissimis votis, ut Sersma Vra Celdo dignetur regni sui statum quantocyus intimare principibus occidentalibus. Nam orbi jam notum est, quod arma Svecorum felicissime ubique grassentur, ingratis forent, si consilia, auxilia et interpositiones requisiti subtraherent, tot beneficiis a Sersma Vra Celdne obligati. Quorum prompta fides et favor non minimum avocamentum injicere posset motibus internis in regno pullulantibus, difficultatem in porta rex Galliae et protector Angliae, qui, quod certo affirmare ausim, sanguinem pro salute Sermæ Vrä Celdnis profundere paratus est, quod jam tum sanctissimis verbis declarabat, uno verbo compescerent. Norunt enim illi, quantum intersit boni publici, si cum principe suo Transylvania salva est. Quapropter illi mature informandi videntur, nam status Sermæ Vrä Celdnis jam late publicatus volitat, et quidem longe deteriore fama, quam in se est. Quod nos ipsi his in locis audimus, si per ablegatos hoc fieri non potest, satius erit per literas hoc nunciare. Non deerunt modi tuto transmittendi, nec penetrandi hominibus Vrä Sertis media, quamvis non sine difficultate, si dexteritas adhibebitur.

Marschaleus adhuc in Borussia est. Legio præfecti Javoviensis rediit ex Borussia ad oras nostras. Cætera proxime. His Sermæ Vrä Celdni a deo optimo cunctos felices successus humillimis votis precor. Dabantur Maccovicie 27. Novembris 1657.

Sermæ Vrä Celdnis

humillimus servus
Constantin Schaum mp.

Kívül: Sersmo et celsissimo principi ac dno dno Georgio Rakoczy, dei gratia Transylvaniæ principi, partium regni Hungariæ dno et Sicalorum comiti etc. etc. dno suo clementissimo.

(Eredeti.)

1557 nov. 30.

Bizalmas közlések a portai viszonyokról.

Extractum literarum incogniti cujusdam amici ad suum confidentem de d. Budae die 31. (sic!) Novembris 1657.

A porta Ottomanica non ita pridem ejusmodi relationem pro certo accepimus: Quod nimirum valida cum universa sua aula solenniter die 3. Octobris discesserit, quam die proxime insequenti sultanus cum solita ingenti pompa fuit secutus. Post eum inter cœtera duo etiam cameli ducebantur, quorum unus Mahometi vestem, tanquam pretiosam reliquiam, alter vero in cista ex holoserico viridi confecta, Alcoranum portabat. Locata erant ab urbe tentoria spatio itineris unius horæ, ubi sultanus cum valida et omni suo comitatu usque ad diem 18. ejusdem commoratus fuit. Magna suborta fuerat dubitatio de binis sultani fratribus, an ii in urbe relinquendi, vel quod postea magis placuit, in castris circumducendi sint, ideoque inter mulierum cœtum curru inclusi et simul evecti sunt.

Prius vesierius a Dardanellis usque ad Ponte Picciolo vel ad minimum Silistriam venire debebat, credens quod interea temporis etiam Lemnon insulam in suam potestatem redacturus, atque adeo majori cum gloria sultanum exceperetur foret; verum in vanum commodum, enim classis Veneta circa ipsam insulam consederat, et cum Turcis, quorum jamdum aliquot millia in terram excenderant, acri velitatione commissa, eorum multos interfecerunt, nec non in tales redegerunt angustias, ut hactenus contra arces et loca munitiora nihil audere potuerint. Nunc de facto sultanus in itinere perhibetur. Primus vesierius Adrianopoli sultanum conveniet. Siquidem prædicta insula Lemnos in christianorum potestate remanebit, facile crediderim, quod Turcæ, qui alias terra marique multa hostilia consilia agitant, proposito suo non parum frustrabuntur. Non ita pridem apud Turcam quendam e præcipuis ejusmodi sermones et discursus iactati fuerunt, quod modo verum tempus et occasio oblata fuerint perrum-

pendi Fori Julii, quum Polonia omnibus enervata viribus, Ragoczius ad extrema redactus, in Germania omnia discordia et in partes divisa, pluribus Romanam coronam ambientibus, quæ omnia ipsorum proposito, atque votis invadendi Venetias quam optime respondeant. Adrianopoli hæc instante hyeme facilius aliqua resciri poterunt. Modo illud apparet, quod hæc sultani expeditio non solummodo Venetis, sed etiam Transilvanis, Valachiaë et Moldaviaë comminetur et cum omnibus tribus istis principibus aliqua mutatio succedere queat. Respublica autem inde exterreri, ut ante ineuntia veris tempora ad pacificationem et cessionem Candiaë se accommodet. Lupulus antehac Valachiaë princeps, etiam per aliquot temporis spatium hic apud septem turres degens, spem bonam habet ad recipiendam Valachiam. Modernus vajvoda in tantum cum eo pacta iniit, quod ipsum velit pecunia et aliis necessariis adjuvare, dummodo contra Valachiam aut suam personam nihil moliatur. Modo etiam ambo vajvodæ Ragozio se contrarios monstrant ipsumque adeo execrantur, quod ipsos miniscuerit et tam male induxerit. Moldavus apud regiam Hungariaë Mtem supplicasse dicitur, quo sibi permittatur urgente necessitate in ipsius regna et provincias se se recipere, licet ex una, vel altera parte suis hæc res difficultatibus minime carere videatur. Non ita pridem cursor seu Currierus Buda apud portam advenit, uti hic narratur, vesierius ille Budensis nuntiavit, quod illuc ablegatum capiggi bassam apud se retinuerit et sultani mandata per quinque agas et præfectos confinium in Transylvaniam miserit cum expresso iussu, quod Ragozium cum filio apud portam Ottomanicam debeant sistere, sin minus sultanus una cum veserio atque universis copiis ipsis bellum illaturi sint. Certus quidam ex Transylvania missus, qui proxime cum literis provinciae istius huc venit, atque sultanum Adrianopolim sequitur, exterius Ragozii adversarium præ se ferre videtur. Sed adhuc alii tres legati cum tributo de facto in itinere perhibentur, quid hi pro et contra invicem dicturi fuerint, tempus revelaturum est. Legatus Transylvanus et ambo agentes cum eorum interprete Sulfigar aga adhuc apud septem turres se continent. Alias Turca hoc anno obsidione Catari et aliorum locorum in Dalmatia Venetæ ditionis nil aliud profecerunt, nisi quod quamplurimos amiserint e suis et unicum quendam pagum ceperint, quem diripuerunt, et centum circiter capita, cum centum et quinque captivis, quos inter quadraginta foeminae fuerant, huc miserunt, qui sultano nuper extra urbem in tentorio præsentati sunt.

Classis Turcica paulatim reditum maturat: quamvis

capitaneus bassa adhuc cum valido agmine sive squadra
 triremium in mare degat; in id incumbens, ut successive
 plures milites in insulam Lemnon introducere possit.

Kivül: Extractum literarum de dato Budæ 31. Novem-
 bris 1657.

(Hiv. más.)

1657 decz. 12.

Barcsay Ákos levele Rákóczyhoz.

Nékem kegyelmes uram, hogy isten Nagyságodnak dol-
 gait boldogítsa, egészségét kiszolgáltassa, szíből kívánom.

Az levelek között hányogatván kegyelmes uram, akada
 kezemben az Dajka István és Sebessi Boldizsár uramék re-
 versalisok, kiket is Nagyságodnak ez alázatos levelemben
 elküldöttem, Nagyságodnak postája menvén idősbik kegyel-
 mes asszonyunkhoz, méltóztassék az Sebessi Boldizsár uramét
 elküldeni; még kegyelmes uram suhonnán semmi oly hireim,
 kiről Nagyságodat tudósítanám, nem jöttecnk. Ezek után
 tartsa meg isten jó egészségben Nagyságodat. Datum Albæ
 Juliæ 12 Dec. anno 1657.

Nagyságodnak alázatos hive
 szegény szolgája
 Baresai Ákos

Külczim: Az én kegyelmes uramnak adassék.

(Eredeti.)

1657 nov. 14.

A moldvai vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime princeps, dne, dne nobis honorandissime.
 Servitiorum vicinitatisque nostrorum paratissima commen-
 datione præmissa.

9. præsentis Ngd nekünk irott levelét ez előtt harmad
 nappal vettük, az tatároknak Balogh Máté uram által mit izent
 legyen Nsgd, értjük, de csak csendesednének, Isten az pénz
 helyén mást adna, bizony mi is igiretünk szerint költeni azért
 készek vagyunk, mert általláttuk mi azt, az Nsgd romlása
 az mi utolsó veszedelmünk. Hitelt adjon Nsgd nekünk az mi
 szolgálatunkban, Nsgdat meg nem fogyatkoztatjuk. Kosztandin

vajdának ő klmének irt levelünkben mi külömben Nsgdat fősvénynek nem mondtuk, hanem csak az praseskultól Nsgdnak szóval is megizentük, hogy ha valamikor adakozni kellett, most kell; semmit hátra ne vonja Nsgd attól magát, mert annak ideje, az mint szokták mondani, az fejr pénz az fekete életet is fejrnek teszi, de ha ő klme Nsgdat másképpen informálta, arról nem tehetünk, senki száját mi be nem dughatjuk, hanem csak az Isten, mindennek számat kell adni Isten előtt, ő klme ez ilyenekkel csak idegeníteni akarja az Nsgd jóakarattjától. Mi Nsgdat soha nem itiltük, nem is itiljük, mert mi az Nsgd erszényét meg nem olvastuk; szabad Nsgd vele, ha ad is, ha nem is, Nsgd dolga, de az tatárok felől most is azt mondhatjuk, mert az Nsgdhoz kiment chám kihája által könnyebben veheti vala Nsgd véghez, az chámat magáévá teheti vala akkor; de elmúlt dolog már az is. Kijűvetelek felől az kozák hetmany mint assecurálja vala Nsgdat, tudjuk, de mi eszünkben vevén dolgokat, száttalan sokszor tudósítottuk volt Nsgdat, az mint Barezai uram maga tudja, de ha Nsgdhoz leveleink Nsgdhoz nem mehettenek, arról nem tehetünk; az Istent, aki felettünk vagy, híjuk bizonyásául, az mi igaz szolgálatunkról és igaz voltunkról tegyen bizonyosságot. Ezután is micsoda szüvesen igyekeznők Nsgdnak szolgálni, Isten tudja; de nem tudjuk, mint kelljen is szolgálnunk, holott Nsgd egyképpen kívánná szolgálatunkat, de másképen hitelt nem ad nekünk; azért ha Nsgd mibennünk kételkedik, dolgait se bizza mi reánk, mert az mosdatlan kezűnek nem kell az kenyérhez nyulni. Az portára, hogy Nsgdat az ország nem kedvelné, mi formán irtuk volna, holott akkor is meggondoltuk volna ezt, hogy ez a dolog megtudatik, hiszem mi ha olyanakat akarnók forgatni, egyéb útát is találtunk volna abban, az olyan dolgokat nem irás által jelentenők, de az Isten se ebben az életben, sem ez következendőben nekünk ne irgalmazzon, ha mi irtuk vagy izentük is. Szinte ilyen kalumnia ez is reánk, mint az kit Kosztandin vajda most ír, hogy mi az portáról agákat kívántuk volna mind itt s mind Havasalföldiben, hogy minket az császár parancsolatja szerint elindítsanak, melyben sem hírünk, sem tanácsunk nincsen, látja Isten. Ha Nsgd ebbeli szolgálatunkat kívánja, hitelt is adjon nekünk, mert különben mint fogjunk az dologhoz, nem tudjuk; mind az portán, mind az tatárnál az Nsgd dolgát jó szüvel eljárjuk, menjen Nsgd végére, eddig is mint szolgáltunk, de ha kik gonoszt mondanak felállunk, azt is vizsgálja, had bizonyítsa meg, mi mind ez világ előtt meggyaláztatunk, ne illettessünk efféle disztelen szókkal, az olyanok miatt kérjük Nsgdat.

Daniel uram eddig az Nsgd országában beérkezhetett, mivel megyen Nsgdhoz, Nsgd megértheti; az szegény Béli uram szabadulásán bizony jó szível munkálkodnók, de iszony nagy summát kérnek az ebek, 57000 tallért kérnek, otthon penig kevés pénznek teheték szerét, ha husz vagy huszonöt ezeret küldhetnének be, az többiért kezesek lennénk, avagy zálagot adnánk s mind kiszereznök nyavalyást. Nsgd parancsoljon, pénzt gyűjtsenek és mentől hamarább küldjék be ide. Isten Nsgdat sokáig kedves jó egészségben tartsa meg.

Datum in civitate nostra Jász, die 14. Novembris, anno 1657.

Illustrissimæ Dominationis Vestrae
amicus et vicinus benevolus

Georgius Stephanus
princeps terrarum Moldaviae
(oláh aláírás)

A havasalföldi vajda levelezése Rákóczyval.

a)

1657 okt. 31.

A havasalföldi vajda levele.

Ilme ac Celsissime princeps stb. Servitiorum stb. Az úr isten stb.

Ngod atyai levelét vettük fiúi engedelmisséggel, valamint Mikes Kelemen uram által resolváltunk, úgy most is. Az császár mit írjon, értjük, rövideden ir tenorbúl, miket causáljon is. Hiszem birodalmunkban való jövetele Ngodnak nem kárára lett az hlmas császárnak, Sziausz pasa hitta Ngodat, mi is nem Ngodhoz hanem Sziaushoz mentünk, s azután ő küldett minket Ngodhoz, török segítség is volt, tudván ezekre az országokra egyik szeme volt az hlmas császárnak, az kellett Ngodnak cselekedni, mit parancsolt. Az Lengyelországba való menetelről Ngod mentheti magát. Az vajdákat és akármí bégeket mikor mazultatni akarnák, nem szokás hatsiriphet küldeni, s nem is van az császár kézírása, hanem csak diváni parancsolat, melyet is hattimnak, abból is tetszik meg, hogy változást akarnának tenni, mikor ilyen formán irnak (Te neked ki voltál fejedelem) mely szókat törökül így usurpálnak (Szabika olan), de egyéb fenyegetőzések nem mazurság, akármennyit irjanak is. Ha az ország el nem áll Ngod mellől,

semmit ne féljen Ngod, nem szokása, országát az török teljességgel elpusztítsa, az tatárokat is annyira elmenni az dologban nem gondoljuk, megengedjék. Az törökök pedig az télen nem hiszszük, próbálnának, mivel külső ratiók sem dictálják, mivel nekünk bizonyosan így hozák: az tatárok megindultak az kozák ellen, tizenötezerig való költözett volt addig az vizen által, szultánok, Jeli Agszi is elment, mennek, de az chán személye szerint nem ült fel. Holott pedig azt is írja Ngod, sokszor szokott megcsalatkozni ember az biztatás mellett, hiszen minekünk diplománk van Ngodnál, hitünkkel pedig nem akarunk játszani, mi most Tergovistya-ra sem jöttünk volna, hanem csak egyedül Ngodért, házaink sem levén itt illendők. Az bojérokat egybengyűjtetjük, mintegy magunktól próbáljuk elméjeket segítség dolgából, de mi arra nem szoktatjuk, ők is segítség dolgából tegyenek assecuratoriát, mert mi hatalmunkban áll, méltóságunk sérelmével is lenne, mi pedig ha meg nem nyughatik Ngod külömben (az diploma continuatiója szerint) adunk assecuratoriát, akárki ellen is segítjük, ha nyerünk jó, ha veszünk együtt veszünk, Ngod romlása mi romlásunk, készek vagyunk diesiretesen meghalni, hogy semmint gyalázatosan élni; elhívén, Ngod megnyugdott fiui jó akaratomban, nem terheljük Ngodat bő írással. Az portáról is ismét érkeztek kalarásink, mit írjon Per-vuly Panna Jottaki, mutatta Stephan vajda két levelét, kikben írta, ne ellenze Panna Jottaki, hadd mehessen elé dolgában, Lupuly az havasalföldi vajdaságot ha nyerheti, nyerje, ez-é az igaz atyafiúság, ha sok költségünkben telik is, de azon leszünk, az leveleket kezünkhez vevén, minden confederatusinknak látni küldjük, excepto magam, s úgy ismét kézhez küldjük Panna Jottakinak, dolgunkhoz látunk. Az tatárok, törökök az időn Erdélyben nem hiszszük, menjenek.

Az császár Drinápolyban ment, az vezér Nándorfeje-vár-ra nem jöhet, Szentpáli Ngod jámbor szolgálja még itt van. Kerjük Ngodat, Stephan uram dolga tartassék titokban, Panna Jottakit is nem kell kimondani, mivel hűt alatt mondta Per-vulna(k) s mutatta az leveleket, vissza is várjuk Pervuly levelét Ngodtól, mi meg vagyunk nyugodva Ngod atyai jó akaratjában, az császár levelét is küldje Ngod ide, láthassuk, ehez képest tudhatjuk jobban is alkalmaztatni tetszésünket. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum in civitate nostra Tergovistya die ultima Octobris 1657.

Ilmae Cels. Vræ

vicinus et filius benevolus servitor

paratissimus

(a havasalföldi vajda oláh aláírása).

P. S. Úgy értők, az magyarak vágtak volna Tömösvárhoz közel törököket.

b)

1657 decz. 19.

Buday Péter magyar deák levele Rákóczyhoz.

Méltatlan szolgálatomat ajánlom stb. Isten sok jókkal stb.

Akarám Nsgdat tudósítanom ; az mely tatár chám követje ment volt az budai vezérhez, az estve érkezék, ma az vajdával szemben lettek ; beszélé, hogy az pasa, az budai, Ngdat dicsírte, fejedelemnek való, az végbeli törökök is mind ; azt is mondá, hogy nem tudja, adatt-é Nsgod egy követjének az vezérnek valamit, avagy nem ; mert az erősen agálta Nsgd dolgát, az portára is küldte az budai vezér emberét, Nsgd dolgát akarván jártatni. Nsgd azért látogassa még meg, a Fazli pasa látogatására is nem ártana Nsgdnak küldeni. Úgy adatik értesemre, Rédey uram az erdélyi oláh püspöket Budára küldte volna az vezérhez, Nsgd tudhatja jobban, miért. Ma ilyen hír jöve, az tatárok távoznak, kételenek megharcolni ; mert ha nem akarnak is ők, az kozákok rajtok akarnak lenni. Tartsa meg Isten sokáig jó egészségben Nsgdat. In Tergovistya, die 19. Decembris 1657.

Ngdnak méltatlan szolgálja

Buday Péter m. pr.

c)

1657 decz. 14.

A vajda levele Rákóczyhoz.

Illustrissime ac celsissime principisse (*ígg!*) sat. Servitorum sat.

Nsgd atyai levelét megadá Nsgd jámbor postája. Kemény János uram s Balogh Máthé miket irnak, értettük, adná Isten, teljesitenék bé ígéretek, de mi nehezen hiszszük, mert ők az portával egyet értenek ; mi fegyverhez való fogást jóvallának inkább. Az vezérnek s muftinak szóló leveleket béküldjük, egyez az fordítás az török írással. Mi csak Nsgdtól s Stephan vajdától ő klmétől, s mentést készké találtatu(nk) az fegyverfogáshoz. Isten Nsgd szívet igazgassa, úgy, hogy az leghasznosabbát az dolognak találhassa elméjével fel. Tartsa

meg Isten sokáig jó egészségben Nsgdat. Datum in civitate nostra Tergovistya, die 14. Decembris 1657.

Illustrissimæ Celsitudinis Vestræ

vicinus et filius benevolu

(a havasalföldi vajda oláh aláírása.)

d)

1657 decz. 25.

A vajda levele Rákóczyhoz.

Ilme ac celsme princeps stb. Servitiorum stb.

Az egyik levelünket bepecsételtük vala, az estve azomban érkezének az portáról más hireink is kedvünk ellen, egyáltalában bemenetelünket kívánják, bemenvén is, annyi pénzt adni, az mennyit az ott levő vajdák ígérnek, ha penig nem adhatnánk, laknánk ott; azt is írják, ha nem akarunk bemenni, készüljünk bár harczhoz. Ngod az oláh levelekből is megértheti. Ngodat azért kérjük, hamarébb bánják az dologgal, mivel az mi rosz dolgunk is következett, abból hertelenkedett Ngod, az fejedelemség letételével, nem tudjuk ki tanácsából. Az németekkel conföderáljon Ngod. Svédkekhez küldjön. Ha szintén ígérne is valamit Ngod az németeknek, cselekedje, jobb, keresztények örüljenek, semmint pogányok, az székhez siessen Ngod. Az szászokat is csinálja magáévá, ha szintén ígérné is jövődöbeli kegyelmességét, engedvén valamit nekik szolgáltatásokból; mi bennünk penig nyugodjék meg, bojérunkot küldvén; bojérinkkal együtt Ngoddal élni halni akarunk, assecuráljuk. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Ngodat. Datum in civitate nostra Tergovistya die 25. Decembris 1657.

Ilmæ Celdnis Vræ

vicinus et filius benevolus

(a havasalföldi vajda oláh aláírása.)

Balogh Máténak, a tatár khánhoz küldött követnek jelentései Rákóczyhoz.

a)

1657 okt. 20-iki jelentés.

Hogy az úr Isten Nsgdat stb.

Hogy az moldvai határból kikelénk, a két követnek naponként való sok illetlen izeneteket szintén Öríg, ki ide har-

madnapi járó föld, nehezen viselvén el, úgy annyira, hogy a főbbik velem még beszélni sem akart, izenvén azt is, hogy bizony minden nemő állapotokat visszainformál ittben, kiválképen forogván az is előttem, hogy hamar üdön elsőbb tisztre fog verekedni, hogy kevés költség miatt nagyobb kárt ne tégyen, mintegy kételenségből kellett neki száz oroszleányost adnom, az N. T. pénzéből, ilyen praetextus alatt, hogy az én klmes uramnak adakozó kezei meg nem rövidültek, látván, a vizek miatt sok akadályos tekergésink lévén, sok költségiben tölt, hogy Nsgodnak az én klmes uramnak tett igireti, kedve egész legyen, im a magamébül adom azt, hogy azon költsége helyiben tégye; a másikjának egy kis kupácskát, kérvén azon őket mind az hán ő felsége s mind az vezér ő nsga előtt legyenek illendő jóakarattal, segítséggel dolgainkban, ígírvén is, hogy nem ennyi, hanem sok jóakaratiát veszik Nsgdnek, csak ittben levő dolgainkban hűségesen forgolódjanak, mindenik ajánlván az ő módjok szerint magát. Ide Bakesaszarajra 17. Octobris érkezvén, maga annak előtte egynehány nappal Örtül jött elé, nekem utomat az napra rendelvén a bejövételre, embert hagyván mellettem. 18-ik a vezérrel szemben voltam az nap kétszer, elsőben csak az levelet kívánván tülem, ahhoz illendőképén köszöntvén, megadtam; második szembenlételem éjjel volt csak külön közönséges házban, a tihaja s maga Abrudi Péter és egy Kátay nevő törökül tudó hasa uram szolgája, aki ugyan tolmácsom volt akkor; neki küldött ajándékot kívánván embere által, hogy akkor megadjam, mivel az úr tetszése a lévén, hogy még hat kupát is adjak neki, avval együtt a bélést s az ajándékot megadtam, mondván rövid szóval ezekre, a béléssét mecczem, mert ő neki, igaz, elég vagyon, csak feir rókában is eljár ő, mutatván magán: effélet küldött volna énnekem többet, ha fiam; felelvén reája, csak Nsgd igaz atyai szeretetiben vevén, az hán ő felségével megegyeztetvén, mivel maga képere verték, még ezután is, mint fia atyjának kedveskedni kész leszen; a szó sok volna, avval Nsgdat nem terhelem. Ezek után leültetvén, hogy igazán mindenekre megfeleljek, az mit tülem kérd és kívánságim az hán előtt mi lennének, mondjam meg, mivel mindenek ő általa s ő rajta fordulnak meg. Nsgd is azt parancsolván, hogy ő vele közölvén mindent, mivel ő viszi végben mindent, látván is, hogy felém is senkit, csak egy embert is ő híre nélkül nem bocsátnak, sem senkihez ő híre nélkül nem szabad küldenem. Azután is elsőben kérdvén, mit hoztunk az hánnak, elészámlálván, igen felgerjede haragja úgy, hogy vesztég sem ülhet vala; mondván, hogy medenczét korsóstul, kupástul hoztunk, császári ajándékok;

arra csak azt felelé, tiszta aranyak-é; megmondván, aranyból s ezüstsóból valók, arra csak ezt felelé, ilyen rettenetes tűznek megoltására csak ezer arannyal kellett-é jűnnetek; látván fellobbant haragját, fordítván szómat, csak ő felsége hatalmas császáruink kedviben vitésse ő nsgát, mind Nsgod is ő felsége előtt forgolódjék, Nsgdnak három vagy négyezer tallér ajándékja jű, ő felségének is, szemben lévén, az én klmes uram előmben adott ígíretit, micsoda okokra nézve megjelentem, kilencz vagy tizezer talléra ajándékon, ha azt végben viszi, megjű. Ezekre inkább megcsendesedvén elméje, mondá, meglehetős kívánságra lehetős válosza, lehetetlen kívánságra lehetetlen válosza leszen; kérdvén azt is tülem, kinek mit hoztam, igazán megmondjam, mert ő Romoz János által nem úgy informálta volt K. J. uramot; mondván azt, hogy nem tudom, hogy valaki informálta volna ő nsgát, de azt tudom, hogy soha ő felségének nem vétett; kedveskedni kész indulattal minden koron volt mind ő felségéhez s mind igaz híveihez, melyet mostan is azont követte, a két szultánnak 900 oroszleányost küldött s nyolcz kupát, Hasznadar basának 300 egész tallért, 4 kupát, az szultánnak tiháinak igen szép posztót, egy-egy kupát, Serim béknek igen szép s drága 12 sing bárson. Azonkívöl is vadnak kupák, a hova kívántatik. Ezeket értvén, elméje megcsendesedett s igen jóvállá, csak ezt nem jóvállja, hogy Sirim béknek csak a bárson adjam, azt mondván, hogy mindenkor kedvesebb s hasznosabb ember Hasznadar basánál; azt az 300 tallért a bársony mellé neki adjam, amaz megéri az négy kupával. Az ur K. I. uram meg nem jóvállja csak a négy kupát odaadni, immár ha meg talál érkezni a Hasznadar pasa a portárul, magam sem tudom, melyik szavának engedjek, mindinkább itilem az vezérnek engedni, mivel minden rajta áll. Az hán és vezér tiháinak az úr egy-egy kupát rendelt, hogy adjak, de igen kevesli; azonkívöl is Sabankazi agának és Haszon agának, izente az úr, hogy ajándék kellene. Tegnap az hánál ő felségével szemben lévén, köszöntöttem Nsgd szovával, az ajándékokat is praesentálván, az aranyat egy kupában töltöttem volt, mondatván az tolmácscsal, hogy az felséged lábaihoz s ebben való kis ajándékot is küldött az én klmes uram; fogván az kupát, hogy lábaihoz kitöltsem, a vezér előmben futván, nem engedé, hanem komornikja fogván, az hánhoz vivén, megmutatá, hogy arany vagyon benne, az többit kivívén, csak az aranyat ben marasztá. Feleleti rövideden a lön, a levelet elolvastatván, azután beszél velem, most menjek a szállásra. Ma, úgy mint 20., meg felvitetett a vezér, derekas dolgokrúl sokképen forgatván a dolgokat, ajánlja is magát. Váloszom

a lön többi között, hogy a még az négy úr nem sanczol, addig csak egy rabot sem engednek kivinni, magam is itt ülek addig, még az oda ment követek megjű, azután leszen váloszom. Százhatvan oszporát rendeltek egy napra szénára, abrakra, fára és egyéb konyha szükségére; mint vihessen véghen ennyid magammal, Nsgd megitíheti.

Szintén ezen órában jött vala hozzám a vezér tihája, hogy Sirim béknek a bársony mellé pénzt is adjak, mert olyan embernek illetlen csak azt küldeni; halasztottam, hogy magam még beszélék a vezérrel felőle; mert magamnál csak egy pénz is nincsen egyéb az Hasznadar ajándékjánál. Ab-rudi Pétert másod magával küldtem volt az vezér intimatiójából Galga Szultán ő felsége házához a vezér emberivel együtt tegnap, magamat nem akarván elbocsátani. Az ötöd-félszáz oroszleányost s a négy kupát elvitte Nsgd levelivel együtt tihájának a posztót s a kupát, odajutván vélek, a tihája megjelentette a szultánnak. Két szerezsen kijűvén, fogta az ajándékot, bevitték; a tihája panaszlotta, hogy csak annyit érdemlettem Nsgdtul, úgy látom, hogy kívánságunkra mostanság nem lesz semmi válosz. Az urakkal még szemben nem lehettem, sem innét oda, sem onnét ide nem jühetnek, felém is senkit nem bocsátnak. Nsgd bár írt volna eddig is, mi karban vadnak oda ki az állapotok. Itt a hír sok, Galgha szultán ő felsége is ma indult a hadakkal, hire az, hogy a kozákok ellen. Ha az Isten sziveket megszállja, mire mehetek, Karácsont elkérvén, kibocsátom, tudósítom Nsgdat. Az vezér jó apja Nsgdnak, ajánlja magát. Ezekután Istennek szent áldása, kegyelmes gondviselése legyen Nsgdon s kedvesin, sziből kívánom.

Irtam Bakcsaszarayba, die 20. Octobris anno 1657.

Nsgd alázatos híve

Balogh Máthé m. pr.

b)

1657 nov. 16-iki jelentés.

(Megjelent Történelmi Tár 1882. évfolyam 597. 1.)

c)

1657 nov. 30-iki jelentés.

(Megjelent Történelmi Tár 1882. évfolyam 597. s köv. II.)

d)

1657 nov. 30-iki jelentés utóirata.

Isten örvendeztesse Ngod.

P. S. mire vélni nem tudom, majd három hónapja, egy levelinél többet nem vettem, kiváltkipen most ohajtanám. Forog olyan hír titkon, hogy Veselyény Jenőt, Sarkadat s Lugost, Karánssebest ígerte volna, kit az jehova isten ne adjon, nem is gondolnám, hogy az porta arra menne, derék ratiói vadnak, itt az urraladtunk uly mutogató utakat, hogy ha változást tesznek, kimeneteli is mik lesznek, a mint alattomban vigyre mehettem az rezér, az agák azon vadnak s voltak, hogy helyben maradjon Ngod, az hánnak külön voksa isten segítse Ngodat, hogy terhes gondjai után hamar lipik örvendetes időre. Lengyel követ hónap el fog menni, segítséget kért, ígirték is; az a híre, Muradin az kalmuk és cserkeszek bikiltetésire indulna, semmi igaz hír nincsen köztek, isten ezt az portát orvossolja, az haznadár igen fog Ngod mellett, eddig az dolog csak várokoztatás, kül (?) várnak; én isten látja s az mellettem lévő, elégé forgódnék, titkon is csináltom jóakarókat, az hasznadárnak, az úr tetszésiből adtam százötven tallért újabban Nagyságod kipire verteket, az nógi tatár sacczára adott pinzből tettem helyire, csak az kiment követ jünne, talám hozzá fogának az dologhoz. Isten ő felsége vigye kegyelmes oltalma alá szerelmesivel Nagyságodat és adjon örvendetes hirt hallanom Ngod felől. Irtam Bakcazarajban 30. Novembris.

Nagyságod

alázatos híve
Bolog Máté.

P. Kellett parasztul írnom, ha elfognák, ne tudnák kié, igen nagy őrizet alatt tartnak, Sintek (?) is fogjok, ez nagy költséggel lovaimra semmit nem adván, de csak adná isten szolgálhatnék Nagyságodnak, hazámnak.

Kívül: Az erdélyi méltóságos fejedelemnek ő nagyságának etc. nékem kegyelmes uramnak adassék.

(A dült betűkkel szedettek titkos írással.)

e)

1657 decz. 4-iki jelentés.

(Megjelent Történelmi Tár 1882. évfolyam 601. s köv. ll.)

f)

1658 jan. 12-iki jelentés.

Hogy az úr Isten Nsgdat sat.

Kevés szóval való írással akarám Nsgdat tudósítani, a mint látom és bizonyos is vagyok immár benne, az hán ő felsége a vezérrel ő nsgával együtt Nsgod méltóságának megszerzésében eddig is hatalmas császáruk előtt igyekeztek. Most újebben ma az vajda követit tihajával együtt hozzám küldvén, Nsgdhoz való teljes akaratjokat kijelentvén, kit magam fogok megvinni. Ujabban ismét követ megyen az portára innét Nsgd méltóságának s fejedelemségének végben vitelinek okáért. Itt levő kívánság mi léssen, az vajda ő nsga levelibül Nsgd megtanúlhatja. Itt minden rendek Nsgd pártján vadnak s jovalják helyben való állatását. Még az urak dolga s mind a több raboké előbbi karban vadnak. Audientiam adatván, törekedni szívesen az rabokért el nem múltam, de erővel nem vehetek. Nsgdat rövideden kelle tudósítanom, külyebb terjedvén, ha lesz ki által, bővebben tudósítom, hiszem Istent, hogy immár nem sokára halad az én szabadulásom is. Nsgd Istent híván segítségül, legyen jó remiségben, hiszem Istent, hogy fáradásunk nem léssen hiába, hanem haszonnal, igazságosan tapasztalódik meg; kit hogy az úristen Nsgd méltóságának megadásával, én is az Nsgd klmességivel élvén, öt gyermekimmel együtt Istent dicsírhessék ebbéli klmességiért. Isten ő felsége minden felől örvendeztesse és klmibül szerelmesivel megtartsa, szüből kívánom. Irtam Bakesaszarajban, die 12. Januarii, anno 1658.

Nsgd alázatos hive, még él

Balogh Máté m. pr.

P. Kivánsága az hánnak ötven ezer tallér, kirül az vajda követe assecurálta is, de úgy, hogy megszerezze előbbi méltóságát, kit tülem is kívánnak vala. Megfelelvén rá, nem tudom, hinni kell-e, vagy practica ne lenne alatta, sokszor tettek olyan iqviteket. Itt az hire, Lupult viszik, Galga Molduvában; kozákkal is megbíkielenek, két rendbeli követje jövén, Vizi kozák muszkához hajlott hite. Az svéthez is követ menne, mind az által iqyázzon Nsgd az szegény hazára. Ha ez igaz leszen, két-három nap alatt az rabok dolgához fognak, vagy elbocsátanak; eddig semmi igazot nem tapasztaltam. Igazán Siriin bék valóban volt s vagyon Nsgd mellett. Vigeztünk az vajda

követivel, akár csak az urat ríhetnők ki az vajda kezességén, rettenetes kínzást tesznek, kiválképen Muradin. Vér György is meghala nála, Fekete P. kibocsátja. Domokos eddig 20 ezer tallért, Mikulan hatvan ezret kér. Bizony kegyelmes uram, soha ez rettenetes költséget immár nem bírom, nem háromszáz tallért, három ezret is a sok suplicáló rabnak kiadhattam volna. Niculi Vuki nem szána, el el halnak igen, az ebeknek vonszak ki. Magam is több egy hónapjánál az Nagy Tamás uram pinzit költem az úr tetszéséből; abból is csináltom jó-akarókat. Mennyi maradt magának is azután (?) filek, ki sem mehetek vele.

Jegyzet. Az ugyan ez napról a moldvai vajdának írt levelét l. Történelmi Tár 1882. évfolyam 603. l.

g)

1658 febr. 9.

Balogh Máté előleges jelentése követségéről.

(Megjelent Okmánytár 689. s köv. II.)

1658—1660.

Rákóczy nem tudott megbarátkozni a gondolattal, hogy lemondjon a fejedelemségről: épen úgy mint atyja nyilatkozott a válságos 1636-ik évben, ő is inkább akart meghalva lenni, mint meggyalázva élni. Azért maradt Erdélyben, várta, leste az alkalmat, mely utat fog neki nyitni trónja visszafoglalására. S az alkalom nem sokára megjött. A porta Jenőt követelte Erdélytől: «kit bizony mi nem adunk, inkább küldéssel élünk», írta Baloghnak.¹ De Jenő része volt a Részeknek, magyarországi terület volt, s Rákóczy jogosan hihette, hogy annak elszakítását a magyar király sem fogja engedni. Politikai optimizmusában föltette, hogy a magyar király ennek megtartása érdekében támogatni fogja őt fejedelmi széke megtartásában, s e föltevésben arra a rá és országára nézve válságos lépésre határozta magát, hogy az uralkodást újra kezébe veszi. Ezt keresztül vinni nem járt sok nehézséggel: a január 9-ére Megyesre hirdetett országgyűlés január 22-én visszaültette fejedelmi székébe.

Mielőtt székét elfoglalta volna, igyekezett annak útját egyengetni azoknál, kiknek befolyására számíthatott. A két oláh vajda hadai készen állottak Erdély határán.² Január 9-éről már írt az újon kinevezett szilisztriai basának üdvözlő iratot, melyben a portán emelt vádaktól mentegette magát. Göcs Pált elküldötte a kozákokhoz, írt Vihovszkynak s Kiowba Niemyricznek³ közbenjárásukat kérve; a gyűlés alatt Bánffy Dénest Bécsbe, s onnat Frankfurtba Leopoldhoz küldé,⁴ — ki

¹ 1657 decz. 23. Okmánytár 590. l.

² Csál. Lev. 534. l.

³ Okmánytár 605. l. hibásan írja Viemyricznek.

⁴ Okmánytár 607. l.

már előbb, február 14-én, a brandenburgi választóval véd- és daczszövetséget kötött, — míg a rendek a budai basát igyekeztek megengesztelni, kinek maga Rákóczy is írt, valamint a lippai őrségnek is.¹ S a mint a gyűlés eloszlott, körlevelet küldött a törvényhatóságokhoz, melyben eléjek terjeszté a porta kívánságát: hogy Jenőt engedjék át, mint a kibékülés árát. Minthogy pedig időközben Balogh Máté megérkezett, ápril 9-ére Fejérvárra új országgyűlést hirdetett, mely végleg volt határozandó Jenő ügyében is.

Jó és rossz hírek vegyesen érkeztek udvarába egyik a másik után. Göcs biztatásokat hozott a kozákoktól,² de hisz a kozákoknak magoknak is rossz dolguk volt már ekkor. A moldvai vajda 50,000 taller kezességet elvállalt a Kemény sarczából, de még tárgyalásra sem került a dolog, s a vajda már is földönfutóvá lett, ápril 3-án lovászmestere, Ghika, kizavarta székéből. A tatár khán békét kötött a kozákokkal, melybe Rákóczy s a két vajda is be voltak foglalva,³ de Konstantint a szilisztriai basa s a tatárok megtámadták, hadai elárulták, s már márczius 22-én felhívták az oláh püspökök Rákóczyt, hogy ne segítse az elűzött vajdát,⁴ s nem sokára Rákóczy ennek inscribálta Sólyomkö várát, úgy hogy a két mazul vajda egyszerre tartózkodott nála. S mi mindezeknél rosszabb hír volt, a szultán készítette hadait, hogy fölkeresse országában. Ilyen körülmények közt határozta el az ország a fejedelem sürgetésére, de valóban kedve ellenére, örökös megmáshíthatatlan törvényül az ápril 9-iki fehérvári gyűlésen, hogy a ki Jenő átadását indítványozza, hűtlenségi perbe fogassék.

Ez élet-halál harczot jelentett a török ellen, mert hogy a portára követül kinevezett Pünkösdynek nem fog sikerülni a szultánt megengesztelni,⁵ azzal tisztában lehettek. A viszonyok pedig Erdélyre nézve sokkal rosszabbak voltak, mint az

¹ Okmánytár 602. l.

² Csal. Levelezés 536. l.

³ Hurmuzaki Fragmente III. 240. l.

⁴ Okmánytár 610. l.

⁵ Török-magyarokori Államokmánytár VII. 389. l.

év elején, mikor «Rákóczy két szárnya» a két vajda székében ült, a kiket a török azelőtt zavart ki székeikből, mielőtt Rákóczy megbüntetéséhez hozzá akart volna fogni, hogy így külön-külön mindenikkel könnyebben boldogulhasson. E perczben hát az volt a kilátás, hogy ezt a harcztot egyelőre egymagának kell megküzdenie, mert az egyetlen, kitől még segílyt várhatott, remélhetett, Leopold, az Frankfurtban volt a császárválasztáson.

Leopold megnyerésére Rákóczy már az év elején gondolt. Kövér Gábort küldé fel hozzá, ki márczius derekán visszaérkezett.¹ De alig ért haza, Rákóczy azonnal újra felküldé, ellátva térítvényekkel, hogy az esetre, ha a császár megsegíti a török ellen, hadával mellé áll s Jenőt kezébe adja.² Török ápril 14-én Bécsben volt, hol arról értesült, hogy a király azzal fenyegetőzött, hogy ha meg nem választják, békét köt a törökkel s Rákóczyval, s az imperiumot haddal támadja meg.³ Ápril végén már Frankfurtban volt, ecsetelte a veszélyeket, melyek egy török támadás esetére a király birtokait is fenyegetnék,⁴ de csak kitérő válaszszaal tért haza: a király a szükséges intézkedések megtételével Gonzagát bízta meg.⁵ Nagy baj volt Rákóczyra nézve a királynak ez a távolléte országától: mert erre nézve fontosabb volt a fenyegető török háborúnál a császárválasztás, ez, legalább egyelőre, kizárta a beavatkozást, a nélkül azonban, hogy jövőre annak útját elvágta volna.

Neki pedig gyorsan kellett volna segíly, mert a rosszabbnál rosszabb hírek a törökök hadi készülődéséről egymást követték, úgy hogy ő egy véletlen támadás megghiúsítására kiadta a hadfölkelési rendeletet. Egymást érték a szultán, a tatár khán és határszéli basák követei, kik mindnyájan Rákóczy letételét s Rhédey visszahelyezését követelték. E zaklatott helyzetben Rákóczy május 22-ére új országgyűlést hirde-

¹ Csal. Lev. 536. l.

² Erd. Orsz. Emlékek XI. 385. s köv. ll.

³ Okmánytár 618. l.

⁴ Erd. Orsz. Emlékek XI. 388—92. ll.

⁵ Okmánytár 619—21. ll.

tett, melyen kihallgatták a követeket. «Ha Rákóczy kopját szúrna a földbe, s azt arannyal borítná el, kegyelmet még sem kapna», mondták ezek, «mert a mufti beírta nevét a defterbe». Daczára ennek kimondák a rendek, hogy ha a fejedelem bízik magában, hogy megvédi a nemesi szabadságot, ők vele fognak tartani, különben a portához fognak ragaszkodni. S újabban küldtek levelet Budára, Drinápolyba, a khánhoz, hogy az ország kezeskedik Rákóczy hűségéért, de ha a szultán még sem bocsát meg neki, s új atlinamét ad, Rákóczy beleegyezésével más fejedelmet fognak választani.¹

A török invasio már csak idő kérdése volt. Rákóczy megtette a szükséges előkészületeket, hogy ellenállhasson. Keresztesít az új havaseli vajdához, Giován bejhez — a később úgynevezett Mihnéhez — küldé, ki megesküdt, hogy a portán dologát véghez viszi,² s minden jóval ajánlá magát.³ Stefan vajdának, hogy székét visszafoglalhassa, az ő kérelmére s Mihne tanácsára⁴ segélyhadakat ígért, s június 1-én Leopoldhoz Frankfurtba Mikes Mihályt és Mednyánszkyt küldé, az adandó segély fejében nemcsak hűséget s szövetséget, hanem Erdélyben a catholicusok számára a legmesszebb menő engedményeket is ígérve. Aztán helytartóként Erdélybe Barcsay Ákost, Petky Istvánt és Hermann Mihályt nevezvén ki, s június derekán Stefánt segélyhaddal Moldvába küldvén,⁵ maga is táborba szállott, s Arad és Gyula közt török területre nyomult. De míg ő jun. 26-án s jul. 5-én az ellene nyomult budai basán két diadalt aratott,⁶ Stefan vajda épen ezekben a napokban Turkul-Frumosnál megveretést szenvedett, s maga is alig tudott Erdélybe menekülni.⁷

Rákóczy míg egyfelől jövője biztosítása érdekében lépéseket tett, hogy a német birodalmi hercegi címet megsze-

¹ Csal. Lev. 544. l.

² Csal. Lev. 542. l.

³ Okmánytár 620. l.

⁴ Csal. Lev. 541—2. ll.

⁵ Csal. Lev. 545—6. ll.

⁶ Krauss I. 344. l., Lutsch 288. l. Szalárdy 358. l.

⁷ Engel Moldan 273. l. Erd. Orsz. Eml. 407. l.

rezze,¹ másfelől kettőzött erélylyel folytatta előkészületeit, új térítvényeket küldött Mikes után, csakhogy Leopold segélyét megnyerhesse,² kit időközben, július 18-án, egyhangúlag császárrá választottak a választók. De a törökök is befejezték készülleteiket, s tudva volt, hogy török, tatár, oláh három oldalról támadja meg Erdélyt. Junius végén megérkezett a nagyvezér válasza,³ melyet a májusi országgyűlésből küldött levélre adott,⁴ s mely Rákóczynak azon esetre, ha hozzá megy Drinápolyba, bocsánatot helyhezett kilátásba, különben az országot elborítással fenyegette. Ez a rendek összehívását szükségessé tette «lássák, nem Rákóczy személyén az harag»,⁵ s a helytartók által Fejérvárra augusztus 1-ére országgyűlést hirdetettett, melyre a fejedelmi propositiókat Tasnádról beküldötte. Hiában kívánta a rendektől, hogy csatlakozzanak hozzá, s közös erővel álljanak ellent a töröknek: most, hogy nem volt az országban, nem is gyakorolhatott befolyást a rendek elhatározására. Ezek aug. 3-án elhatározták, hogy mindent elkövetnek a porta megengesztelésére, Rákóczyhoz pedig követséget küldöttek oly utasítással, hogy bírják ezt lemondásra a fejedelemségről. A miben csak Rákóczy bízott, mindenben csalatkozott. A svéd király — kihcz Schaumot küldte, az első dán háborút bevégezte, s 1658 febr. 27-én Roeskildében békét kötött a dán királylyal — még tavasszal biztatta ugyan,⁶ hogy a lengyel háborúval nem hagy fel, s a hadat a közös ellenség ellen újra fel fogja venni, de ennek semmi hasznát sem látta, habár szept. 30-án újra elküldötte hozzá Schaumot:⁷ mert a svéd ekkor már ismét bele volt egy újabb dán háborúba elegyedve. S a császárt is hiában szölitotta fel Rákóczy,⁸ hogy Jenőt vegye kezéhez: nem sokára megjött az értesítés Mednyánszkytól, hogy a császár

¹ Csal. Lev. 547., 549. II.

² Erd. Orsz. Eml. XI. 397., 399. II.

³ Csal. Lev. 548. I.

⁴ Okmánytár 624. s köv. II. közölve.

⁵ Csal. Lev. 548. I.

⁶ Okmánytár 621. I.

⁷ Csak 1659 jul. 6-án kapta ki a választ. Okmánytár 648. I.

⁸ 1658 szept. I. Hurmuzaki Fragmente 644. I.

nem fogja frigyét a törökkel felbontani, míg ez arra okot nem fog szolgáltatni.* Az ország pedig összedugott kézzel tétlenül várta, hogy az ellenséges hadak elborítsák az országot. S azok elborították: a székely földön s Barcaságon át tatár horda s a szilisztriai basa, Temesvár felől a nagyvezér, északról a budai basa ütöttek be. Nagy hirtelen, aug. 18-án, még egyszer összeültek a rendek, s még egy kísérletet tettek a nagyvezér kiengesztelésére: követeket küldöttek hozzá. Már késő volt. Nehány nap alatt Erdély nagy része fel volt dülva, s temérdek ember rabszíjra volt fűzve. A nagyvezér pedig az országgyűlés követi közül egyet, Barcsay Ákost, fejedelemmé nevezett ki, a béke árául Karánsebest és Lugost, adófölemelést s 500,000 tallér hadi sereget kötvén ki.

Az ország bevégzett ténnyel állott szemben, melynek csak szentesítése volt hátra. Két egymás után, októberben és novemberben tartott országgyűlésen az is megtörtént, s épen azzal a záradékkal, melyet Rhédeyvel szemben használtak: Barcsay visszaadja a fejedelmi széket Rákócynak, ha ennek sikerülend megengesztelni a portát. S ezen az alapon próbáltak kiegyezni Rákóczyval, ki azonban eleinte visszavonulásról hallani sem akart. De helyzete mind tarthatatlanabbá kezdett lenni. Tapasztalnia kellett, hogy az északkeleti államok politikájában beállott változás: az orosz-lengyel háború kitörése 1658 szeptember elején, s az orosz czár kibékülése Svédországgal 1658 decz. 20-án, semmit sem változtat az ő helyzetén. S egyfelől a császárral kezdett alkudozást, hogy visszavonulása esetére helyzetét Magyarországon biztosítsa, másfelől az országgal s Barcsayval tárgyalásokba bocsátkozott Várad és a Részek átengedése iránt, s 1659 jan. 30-án erre vonatkozólag megkötötte az egyezséget Lázárral, az ország követével. Az országgyűlés márczius elején ratificálta ezt a szerződést, elfogadták a Rákóczyval kötött kiegyezés pontjait, aláírták fejenként a rendek e pontokat, s elküldék Rákócynak, ki végre beleegyezett a Részek átengedésébe, márcz. 30-án kiállítá az erre vonatkozó ténnyet, s Váradot és a Részeket tényleg resignálta.

* Erd. Országgy. Eml. 409. s. köv. II.

Rákóczy ellenségeiben nem volt sem méltányosság, sem igazságérzet. Nem érték be azzal, hogy lemondásra kényszeríték: meg is akarták semmisíteni, s ezt a május-juniusi országgyűlésen ki is mutatták, melyen tartózkodás nélkül kezdék őt és híveit üldözni, sőt Barcsay már a császárhoz is fordult, hogy a linzi béke alapján őt megillető két megyéjétől foszsa meg. De mást értek el, mint a mire czéloztak: Rákóczy-nak mindenütt erős pártja volt, s nem került nagy fáradságába fegyverrel visszahódítani országát. A szeptemberi országgyűlés visszaültette fejedelmi székébe.

Barcsay eleinte alkudozni kezdett Rákóczyval, még pedig a tatár rabságból nem rég kiszabadult Kemény Jánosnak közvetítésével, de nem volt czélja kiegyezni vele, csak időt akart nyerni. Temesvárra menekült a basához, hogy török haddal jöjjön vissza az országba. Ily módon Rákóczy kénytelen volt lemondani a reményről, hogy az ország két hatalmas pártját — a magáét és a Barcsayét — a közös védelem eszméjének megnyerje. De a küzdelemmel azért nem hagyott fel. Még egyszer kísérletet tett, hogy új szövetséget kössön a havasalföldi vajdával,* s ennek segélyével Mikes a moldvait meg is szalasztotta. Aztán Váraddal együtt a Részeket is visszafoglalta, s ezzel ismét magáénak mondhatta egész Erdélyt, a nélkül azonban, hogy megtartásában bízhatott volna is. Mert a temesvári basához menekült Barcsay azzal együtt haddal jött Rákóczy ellen. Hosszas és kétségbeesett küzdelem kezdődött, melynek első része, az őszi hadjárat, Rákóczy diadalával végződött. Barcsay Szebenbe szorult, s e városon kívül alig mondhatott valamit magáénak Erdélyből. Azt pedig Rákóczy hadai ostromolták.

Tavaszzal ismét megújult a hadjárat, s most már Rákóczyra nézve a sikernek minden kilátása nélkül. Szemben azzal a roppant török erővel, mely az országot elborítani készült, a két Oláhországtól megfosztva, a kozákoktól elhagyva, s kilátás nélkül arra, hogy a magyar király és az imperium császára ügyét magáévá tegye, kettő közt volt csak választása: vagy elvonulni s végkép lemondani a küzdés folytatá-

* Lásd frigyét Erd. Országgy. Eml. 411—414. ll.

sáról, vagy csatatéren életével áldozni az ügyért, melyet diadalra nem segíthetett.

Ez utóbbit választá. Az 1660 május 22-én Gyalú és Fenes közt vívott csatában több sebet kapott fején, melyek június 7-én Váradon halálát okozták. Kereste és megtalálta ő ezt: bukását nem akarta túlélni. Szövetségese a svéd király, Károly Gusztáv, még előbb mint ő: 1660 febr. 28-án meghalt, s az olivai béke, mely a svéd-lengyel háborúnak véget vetett, nem sokkal azután, május 3-án megkötöttet. Követte azt május 27-én a koppenhágai béke, mely a svéd-dán háborút végezte be. Ez a halál, ezek a békék végzetesekké lettek a kozákokra nézve is: az önálló Kozákországnak bukása már csak idő kérdése volt.

De Rákóczy halálával a küzdelemnek nem lett vége. A török folytatta azt, mert ő Erdélyt meg akarta semmisíteni. S a mit a császár olyan gondosan került, a miről az ő életében hallani sem akart, ő is bevonatott ebbe a háborúba, hogy Erdélynek török pasasággá változtatását meggátolja, s mely 1664-ben a vasvári békével ért véget. Az orosz-lengyel háború még azután is tartott az 1666-iki andrusowi fegyverszünetig. De ezek a békék jövőendő küzdelmek magvát hintették el. Az, mit a porta ekkor Erdély ellen vétett, húsz évvel később rettenetesen megboszulta magát rajta.

LEVELEK ÉS AKTÁK.

1658 jan. 4.

Fáy Gábor térítvénye.

Én Bodolaj Fái Gábor vallom ez levelemben és adom mindeneknek az kiknek illik tudtára, hogy mivel én az erdéli méltóságos fejedelemnek tekéntetes és nagyságos Rákóczi György uramnak, Isten kegyelméből Erdélynek fejedelmének, Magyarország részeinek urának és székegyek ispánjának conventiós köteles szolgája lévén, az elmúlt lengyelországi expeditionnak idején ő nagysága hire és akaratja nélkül ő nagysága mellől elszöktem, és több társaimmal együtt kijöttem volt Lengyelországból, ő nagyságát odahagyván szolgál kötelelességem ellen, melyért captiváltattam; noha tovább való és nagyobb büntetést érdemlettem volna, de ő nagysága nem tekéntvén az én vétkes cselekedetemet, böcsületes jóakaróim törekedésére az fogságból elbocsátani méltóztatott. Esküszöm azért az élő mindenható Istenre, ki atya, fiú, szentlélek teljes szent háromság egy bizony örök Isten, hogy az én megemlített kegyelmes uramnak és ő nagysága után az méltóságos Bátori Sofia fejedelem asszonynak és ő nagyságok fiának tekéntetes nagyságos Rákóczi Ferencz uramnak, Isten kegyelmességéből Erdélynek választott fejedelmének életem fottáig mindenekben igaz és hű leszek, ellenségének ellensége, jóakarójoknak jóakarója; soha ő nagyságokat semmi szín prætextus alatt sem titkon sem nyilván el nem árulom és magamat ő nagyságok ellen való dologban nem egyelétem, ha mi ártalmas dologt ő nagyságoknak élete, méltósága és birodalma ellen értek, hallok vagy levélből olvasandok, azt el nem titkolom, hanem mentül hamarébb ő nagyságáéknak értésére adom és magam is annak teljes tehetségem szerint ellene igyekezem állani. Ha mostan vagy jövődöben ő nagyságok az én szolgálatomat kívánni fogják, valahol tanáltatnám lenni, értésemre adván, az ő nagyságok szolgálatokra bejövök

és compareálok, illendő fizetésért igazán, hiven szolgálom ő nagyságokat. Ez mostani fogságomért is soha senkin boszút nem állok sem titkon, sem nyilván, és törvénnyel is elébbeli fogság szennyvedéseért senkit nem impedialok soha semmi időben. Melynek megállására, tartására kötelezem magamat keresztyéni hitem szerént, melyhez ha magamat nem alkalmaztatnám, tanquam fidefragus mindenütt persecuáltathassam és hitelem, böcsületem ne legyen. Kiről adtam ez reversalisomat ő nagyságának kezem írása és pecsétem alatt. Datum in arce Eesed die 4. Januarii Anno 1658.

Faj (P. H.) Gábor mpr.

Kívül: Fáy Gábor urunknak ő nagyságának adott reversalis levele.

(Eredeti.)

1658 jan. 8.

Rákóczy üdvözlő levele az ujon kinevezett szilisztriai basához.

Tekéntetes és ngos vezérpasa, nekünk jóakaró apánk, isten Ngod életét hosszabbítsa, szerencsáját nevelje.

Ngod silistrei tisztiben érkezését értettük az mi jóakaró fiúunktól ngos havasali Costandin vajdától, kinek örültünk felette igen, sok ideje szorgalmatoskodtunk azon, tudhassuk meg, hol legyen Ngod, de nem érthettük különben, hanem hogy isten Ngodat hatalmas császár kedve ez mi szomszédságunkban rendelte. Emlékezzék arra Ngod, midőn minket fiává fogadott, micsoda jóakaratra kötelezte hozzánk magát, mi is penig Ngodnak hálaadatlan fiai nem voltunk; mely szereteti ha boldog állapotunkban fenlett, elhiszszük, az változó állapotunk azt meg nem homályosította. Mi ngos vezérapánk, igen megszorodott emberek vagyunk, mert hűségünknek jutalma gyalázat, igazságunknak penig meghallgatására hatalmas császárunk, fővezér ő nga filei bedugattak, nagy emlékezetű paradicsomban boldogult szultán Szulimán atnaméja az országnak s nekünk adatott atname is sérelmet szenved, Erdély országa, mi is szabadságunkban megrontatunk; hatalmas császárunk levele jött az országra fővezéré ő ngáé, mi túlünk az fejedelemség elvételét, írja hatalmas császár, három okért: lengyelre mentünk hír nélkül. 2. Havasalföldére haddal voltunk. 3. Parancsolt hatalmas császár, Lengyelországra ne menjünk; annak nem engedtünk; ha azért az ország más fejedelmet nem választ, fegyver jú reá.

Ezekbül így mentjük magunkat. Szultán Szulimán adta atnaméban nincs emlékezet, erdélyi fejedelmek ellenségeket meg ne kereshessék, hasznos szolgálatot hatalmas császáruk-nak ne tegyenek, előtttem levő fejedelmek ha mikor hadra in-dúlni akartak, szabadságot kértek, akkor segítséget is kértek; mi pedig hogy tekintetesebb legyen szolgálatunk, magunk költségén hadával akartuk végben vinni.

Az második ellen ez mentségünk: Ipsir pasa akkori fő-vezér Sciaus pasa apánk által, ki Ngod méltóságos tisztit viselte, kéretett, mutassunk hűséget hatalmas császárhoz, fényes portájához, irtsuk ki az latrokat országából, kik ha elémehettek volna gonosz szándékokban, bizony még most is hírével lehetne az fényes portának, ezt levéllel is bebizo-nyíthatjuk, hogy Sciaus pasa, Ipser pasa akaratjokból cselekedtük; sőt noha az harc után érkeztek, de jelen voltak ve-lünk silistrei hadbúl valók, kinek Ngod is végére mehet; fges tatár hán bucsáki vitézi is Rusztin merzával. Hatalmas csá-szárnak egy ujjni parancsolatját nem láttuk, Lengyelországra ne menjünk, az fővezérét hozták, ki Krakó várában talált, arra engedelmes választ követemtül tettem Tordai Ferencz-től, ki most is fogva tartatik az Jediculában, megírtuk, ha abbeli szolgálatunk nem kedveltetik, mi visszatérünk, az levén hatalmas császár, fővezér akarátja, ugyanazon ember által ígéretünket, hasznos szolgálatunkat megjelentettük; ha újabb levele nem jött hozzánk az vezérnek, vagy hatalmas császáruk-nak, engedetlen szolgák voltunk-e, véltük, kedvel-tetik szolgálatunk. Hogy mi igaz hű szolgák voltunk, nem elég jele-é, szultán Murat idejétől fogva hatalmas svétiai király követi hatalmas győzhetetlen császárok kapuját nem nyomták, lám már nyomják vala és minden felől barátot, nem ellenséget szerzeni igyekeztünk, az kozákok is hasonló barát-ságra hoztuk vala. Valljon már azok is hallván, mi rajtunk mi esett, nem elfordult orczával lesznek-é? Megadtuk igazán ország adaját hatalmas császáruk-nak, ha igaz szolgálí voltunk, várát hol vittuk, vitézit hol vágattuk le, mit vétet-tünk hát?

De hogy nagyobb hűséget mutassunk, vádlóink ha kik vol-nának, meghamisítsuk azzal is, mint az nap tündököljön igaz-ságunk, im hatalmas császár adta botot, zászlót nem oltalmaz-tuk volna-e adta kardjával, hanem az atname sérelmével is, kiért sok keresztény nemzetek, barátink, kik minket ismernek, csúfolnak; országunk, ki nekünk hites, elállott volna-e mellő-lünk, bizony nem engedelmességet mutattunk, fejedelmet vá-lasztani engedtünk volt, de mit nyertünk vele? még nagyobb szabadságtalanságra, romlásra akarja az fővezér ő nga jut-

tatni ez hatalmas császár országát, ki nem fegyverrel hajlott nagy emlékeztető szultán Szulimánhoz, hanem maga kényén, sőt ki hallatlan az muzurmani nemzet közt, valakitől az könyörgés eltiltassék, eltiltatott, Erdélyországa ne könyöröghessen mellettünk, vagy hogy csak mi is könyöröghessünk. Úgy látjuk, az vezér ő nga nem abban fáradoz, hatalmas császárunknak barátokat szerezzen, hanem hogy országit felháborítsa, azoknak barátit oltalmokra felindítsa, vagy kik barátjok nem voltak is, melléjek vonják, szolgáltat alkalmatosságot.

Minket Ngod hatalmas császár kedvében, mint jóakaró apánkat hogy juttasson, kérjük, sőt kényszerítjük az nagy istenre, az szent Mahumetre és muzurmani nemzetnek minden prófétáira, ez levelünket juttassa hatalmas császárunk kezében, tud az isten, hatalmas császár híve vagyunk, leszünk, csak vegyen ő hatalmassága kedvében, tartson meg Erdélyországaival szabadságunkban és mindazokkal, kik velünk hatalmas császárunknak igaz hívei, ne kényszerítettessünk mi is magunk böcsületünk megtartására más utot keresnünk, barátink jóakarójával is élünk. Isten Ngodat éltesse, napjait sokasítsa, szerencsáját nevelje. Iratott Gyalu várában 8-ik napján Januariusnak, 1658. esztendőben.

Ngod jóakaró fia
R. György mp.

(R.-nak sajátkezű fogalmazványa.)

1658 jan. 13.

A fejedelem levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.
Credo binas meas literas accepisse Mttem Vram iam dudum, unde iam constat, quis finis et fructus meae confederationis cum Mtte Vra et inimicorum delatio quantum odii pepererit, aperte casus meus demonstrat. Pluribus exposui legato domino Lilliecrona: aperiatur mentem suam Majestas Vestra quomodo quibusque mediis vult me juvare, ut possim regnare, et commodo ei suo tempore servire. Promittit rex Hungariae auxilium et omnem suam opem, dummodo renunciem confederationi initae cum Mtte Vra et Cosacis. Cosaci autem omnibus modis me juvant. Velit Mtas Vra christianissimum regem urgere et protectorem, per residentes urgeant nostram causam in Porta et labore eam mihi benignam reddere. Pax cum Polonis si tractabitur, non me excludat Vra Mttas,

qui pecuniam promissam valde urgent, et, qvanqvam pacta variis modis parta violarunt, tamen minantur. Feliciter valere regnare cupio animitus Mttem Vram. Datum in arce mea Gyaluiense 13. Jan. 1658.

Serenissimæ Regiæ Mttis Vrae

Servitor paratus
G. Rakoczy.

(Eredetije titkos írással írva a svéd állami levéltárban.)

Tatár rabok levelei.

a)

1658 febr. 7.

Kemény János levele Rákóczy fejedelemhez.

Kegyelmes Uram!

Minden levelei Nsgdnak eddig kezemhez jüttek, 2. 14. Januarii írottakat tegnap vöttem. Mire resolválta legyen magát, értem, adja az felséges Isten boldog kimenetelit. Ugy vagyon, másképen is roszul volt, de így is igen félclmes, mert az török provocáltatik s ha az ország is nem fogja Nsgod mellett, bátrabban indul Nsgodon ulciscálni. Az mint pedig értem, bántanak az gyűlésen, Nsgod emberivel kell lenni nagy factiójoknak az ellenkezőknek, kiváltképen két nagyok közt egészen, harmadikban rész szerént. Barcsai uram hogy szólni nem mert, ha valóságból, az is roszt, fél ha neutralitásból, az sem illendő. Rédey uram is opponálja-e magát, eddig elvált. Félő, ez állapot fegyverre ne menjen, ha Nsgod Rédey uram és az ország egyes leszen is kikeletre, addig ha elsűjtják az vajdákon annál inkább, de mind együtt is, higye Nsgod, nagy erő fog lenni, ha nem distraháltatnak, mindazáltal minden egyéb útjait az complanationnak elkövetvén in extremitate az három országnak együtt jobb fegyverrel is oltalmazkodni és ha csak kétezer németje lehetne is, biznám, annál pedig többel, magyarral azon kívül lehetne onnan feljül segíteni, azt derekason kell urgeálni, semmi annélkül, és így tentálni az szerencsét, mintsem csak succumbálni, mit használa az mi engedelmességet mutatusunk, mikor látja az erőtelenséget ez nemzet, haszontalan az kételen főhajtás, pogányság ellen magyar királylyal kell kötni, lengyel ellen svédde, ki ha conditióban csinálná, interponálván az franczuz is magát, elfelejtetné az

summát, magyar király interpositiója is lehetne, ahhoz nines igazságok, világ megítéli. *Kozák mi dolgunkban* hogy segíthetett volna, eddig semmi hasznát nem érzettük, tractába vadnak magok dolgából, realitás-e, időnyerés-e, megválnak. Az itt való *Nsgd* dolgai azon karban vadnak, mint Balogh Máthé uram elmenésében, mostan *Nsgd* írásához képest elkezdém újabbban az vezérrel, valamire Isten segít, higgye *Nsgod*, el nem múlatom. Balogh Máté uramtól itt maradott emberektől újabbban írok, azalatt vezértől is válasz leszen, most sietnem kelle. Az én dolgom is még csak azonban van. Kornis uramat 50 ezer tallérban, Nagy Tamás uram 25., reménlem megalkudtathatom, engem töttek meditorinak, de azon kívül vezérnek, hasznedarnak is sok kívántatik. *Ispán Ferencz* felől is izentek, alkudtassam meg; nem hiszem, alább legyen *tízezer tallérnál*, de ezek mind csak töröktől impediáltatnak az rabok dolgából, félő, az *Nsgod keménkedése* újabb akadályunkra ne legyen, de csak Isten adja boldog előmenetelit hazánk megmaradásával, ám senyvedjünk mi, melynél bizony keservesb az, hogy ily állapotiban *Nsgdnak* s hazámnak nem szolgálhatok, vajha, vajha etc. *Nsgodnak* nem írhattak, alázatosan köszönik az rab atyafiak *Nsgd* kegyelmességét. *Nsgod* ne felejtessen bennünket is ez után is. Az úr Isten segélje és vezérelje *Nsgodat*. 1658. 7. Februarii.

Az én hozzáam tartozókat is ne hagyja *Nsgd*. Az Istenért csináljon concordiát *Rédey* urammal, complacálja *ellenkezőit is*, ki ha semmiképen nem lehet, viseljen gondot magára.

Nsgod rab szolgálja

Kemény János m. pr.

Ha onnan feljül való jóakaratot vesznek eszekben, az *ebek* megcsendesednek hamarjában, csak mi félét látnák is.

(A dült betűkkel szedettek titkos írással. Az egész Kemény írása.)

b)

1658 jun. 7.

Kornis Ferencz levele. Valószínűleg Nádasdyhoz.

Ilme comes, dne dne mihi plurimum clementissime. Humillimam stb.

Az elmúlt napokba érkezék Lengyelországból marsalk uramnak ő ngának embere az tatár chámhoz ő fgéhez szabadulásomra. Halhatatlan emlékezetére ez Ngod érettem való

cselekedetét vöttem eszembe, melyek bizonynyal Ngod jó hírét nevét örök üdöknék folyására, tündökölteti, és terjeszti ez világon, az örök életre is pedég rogyogó koronáját építette, mert ha az isteni parancsolatok között legnagyobb az isteni és felebarátjai szeretet, és azért ha jutalom vétethetik, bizony ez cselekedetért Ngodnak ily letéetett szolgálájához azon nagyobb parancsolatból lévén származva, kétség nélkül az örök dicsőségbe külön csak ezért is kész az fénylő korona. Köteleztetem azér ngos uram mind az enyémeikkel az Ngod szolgálatjára, és az még isten éltet, Ngodnak megiszolgálom, noha csekély az állapatom és vénségem arra, de isten ha az kövekből támaszthat (az mint el is kell hinnünk) jó embereket, engemet is alkalmaztathat az Ngod szolgálatjára, melyre ha az régi kötelességem nem lenne elég az régi akadály miá, mindent elront ez, mert annak bizony tartozom szolgálni tehetségem szerint, az ki ily rettenetes romlásból kiveszen, isten is Ngodat megjutalmaztatja. Hónap akar az chám ő fge táborra kiszállani, az én elbocsátásom halada, mert kapucsi pasa, portai, levén most itt, ki uti költséget, egynéhány ezer aranyat, kaffánt, tollat és egyéb császári ajándékot hozott vót, és ma vagy hónap más török is jű, ki sátort hoz portárul, ezek miá és az erdéli dolog miá mondta az vezér, hogy haladni kell. Az marsalk ő nga embere nekem ezt izente, de szembe is nem hagyták velem lenni. Vöttem ilyent is eszembe, hogy az summát igen sokallotta, az más rendbeli lengyel követ, mely alkalmas ideje hogy itt vagyon, és az marschalk ő nga embere hirem nélkül ezelőtt egynéhány nappal írván Mar. uram ő ngának mellettem azon, hogy az summa felől írt vóna, ha felvállalja-e az kezességet ő nga oly nagy summaig, ezt az másik követ tanácsából gondolom, mert egyébaránt biztat az Mar. uram ő nga szolgálja, hogy az Neper mellett akarván egy hónapig is mulatni az chám, az levelére azalatt válasz jű, mert addég el nem bocsátják, és engem oda visznek, és vele együtt bocsátanak el, ne búsuljak. Ebből az biztatásából azt colligálok, hogy az nagy summa miá lőtt akadály. Én azért most marsalk uram ő ngának egy alázatos levelet írtam, köszönvén az ő nga kegyelmességét, és könyörgöttem azon, hogy ezután is hozzám való kegyelmességét tartsa fen rajtam. Kérem azért Ngodat, méltóztassék Ngod ő ngát assecurálni felőlem, mert csak mehessek ki, bízom az én istenembe, hogy nem sokára megszerzem sanczomat az Ngtok commendatiója mellett, ha ugyan sok földet kell járnom is, egyébaránt is kártul, búsulástul Ngtokat bizony megótalmazom, jószágomban is kész vónék inkább eladnom, mintsem Ngtokra kárt vagy busulást hoznék. Az én

keresztyén hitemre assecurálo[m] Ngodat, hogy Ngodat meg nem csalatkoztatom (bővebben írnék, de ennek az népnek hitetlenségétől tartok, mert nagyja, apraja nem szégyenli itt a hiperbolét és az rókák mesterségét) könyörgök azért még is Ngodnak, ily vén szolgáját ne hagyjon ide veszni. Az én édes hazámba, az kinek fiaíért és uram hűségéért veszek ide (mert elmeheték vala), negyedrés[?] sanczomat íg[?]eretbe érdemlettem, tulajdonítom azoknak, az kiknek legdrágább és kedvesebb az magok privatuma, melyért jó kglmes urunkr[?]l lebeszélni az méltóságot, és magok közt viszálkodván (etc.) ismét az méltóságot reáruházván, azután ismét változásr[?]l disponálván, most csak in pendent[?] és függőben vagy on ismét az állapat; ezekre könnyebb vót venni magokat, s holott az rabok szabadítása portár[?]l függ (mert ide meg vagy on parancsolva az megtartások az erdéli dolgok elválásáig) sem ily kétszeri nagy változáskor követeknek vagy ezelőtt, vagy most, mikor Budára az vezérhez az tractára való követeket küldötték, rabok felől semmi instructiót nem adtak, készek voltak tehát inkább az atyafi szeretetet exulálni etc. Bizony az mi kglmes urunk szomorú leveleib[?]l értvén, ő ngán cselekedett dolgok is valóba keserítettek, de ha isten szabadít bennünket, magunkhoz való vadságért is elég szomorú panaszra adtak az jó atyafiak okot és materiát, noha noha pro mortuis íteltettünk némelyektől, de elevenebb vox ment innét az fejedelmi méltóságnak megtaltalmazására s atyjokfiai szabadítására, mint ott az szabadságba valóktól; mely dologr[?]l világos írásokat vöttünk, sőt az ki keservesebb, némelyeknek közölünk ide maradását akarná némely barátunk inkább, mint szabadulását; tovább pennámat hitván és vad környülálló dolgok akadályozzák, ezeket nem írám, ha méltóságos kegyelmességéhez nem biznám Ngodnak, ily keserves állapatot tudván és tapasztalván szegény hazámba, egy fiamt[?]l jószágomat nem akarom vala eladni, mert ha magam ily sok szomorúságim után ezt érdemlettem, és más hasznos szolgálja is hazámnak, bizony ő neki más jószágot nem adnak, azért Ngodnak tött íg[?]eremet fiamnak megvetésével is (ha az keresztyények földén megfogytatkoznám is) megteljesitené, kérem alázatosan és igen nagy bátorsággal (mert tiszta az szivem) még is Ngodat, ne kételkedjék íg[?]eremben, és ne hagyjon ily veszedelemben, világ fottáig való tündöklő jó emlékezetére, hírére, nevére mlgos úri familiájának. Eandem Illustr. Vram stb. Datum in Bacchesaraienti judaico civitate 7. Junii. 1658.

Illustr. Vrae

servus semper paratissimus
Franciscus Kornis mp.

Kemény kezével: Ngod régi jóakaró szolgálja mostani rab-ságából szolgálatját nem ajánlhatja, hanem istenéhez való imádságát, kívánván bőséges áldásokat szerelmesivel. Írt volt ezelőtt levelet is, de Erdélybe dirigálván, reménten, hogy megküldeni merészlették volna. Memento mei Dne etc. Aszszonyomat ő ngát engedelmességgel köszöntöm; addig kések megházasítani Magyarországon; már itt válogathatok az szép cserkesz leányokban, csakhogy Ovidius azt írta volt: Turpe senilis amor, az vénség nem kedves sohult is, tartson hátra azért én számomra meg ő nga az özvegyeknek vénjiben, de pénzesében, az ki engem kiváltana, annak lennék holtig rabja. Ez egy fölicitásom van édes régi sógor uram nyomorúságom szenvedésére, az ló húsrá, kancza számár tejre, isten jó egészséggel áldott eddig.

Ngod rabszolgája
Kemény János mp.

c)

1658. október.

Kemény János levele Barcsay Ákoshoz.

Rabi állapotomhoz képest az szolgálattól elrekesztetve lévén, Kglmedért való istent imádasomat ajánlom Kglmednek.

Hogy az nagy irgalmu isten még ez egy úttal ne talám halasztotta légyen szegény hazánknak azt az utolsó veszedelmét, melyben idegen s még *pogány* nemzettel való megülte-tetéssel retgettet vala, és elromlott, s minden régi jó állapotiban lecsöpültetett országunknak nyomorúlt fejedelemségé-gének avagy csak nevezetit is még fenhadta légyen, hogy tovább is az abban kesergő ecclesiákban az ő neve tiszteleté-nek, annak pedig kormányozására Kglmedet fogta légyen vá-lasztani, s eddig állatni is, rabi sanyaruságimat sokkal feljül haladott gyötrődésimnek nagy megvigasztalódásával értetem. Az úr isten szent fiáért nevelje kegyelmét, s könnyebbitse ter-hét szegény hazánknak, Kglmedet pedig segélje annak sebei-nek gyógyítgatására, szüből kívánom.

Több boldogtalanságim között igen nagy lön rajtam az is, hogy Kglmednek írott néhány rendbeli leveleim, az mint esmérem, kezéhez nem juthattak, az minthogy némelyek mind az postákkal együtt ma is tartóztatásban vadnak, Kglmed leveleiben is kevesek jühettek kezemhez. Én Kglmednek jó részént megírtam vala, mert eléggé is általláttam ez követ-kezett veszedelmet, s maga Kglmed írta kívánsága szerént az

meglőtt változások és az nagy romlásnak megelőzésének módjai felől való csekély itiletemet közlöttem, s Kglmeddel való correspondentia, confidentia, és egymáshoz való synce-ritas felől szives declaratiót töttem vala, mely által én is rabi állapotom szerént, de Kglmed szabadságban lévén, hasznosban szolgálhattunk volna szegény hazánkknak, az én részemről pedig semmit szolgált uramhoz, s nevelt hazámhoz tartozó kötelességemnek nem præjudicálván, de az levelek dolgából maga-e Stephan vajda vagy emberi felette sok károkat tőnek, eltarták avagy lopák Kglmedtől küldetett kevés költséget is, és az miatt vagy egyebért az leveleket is elrejték.

Noha nem mind, de jó részént urunknak irott leveleim kezéhez mentek, kikből eleget is érthetett ő nga, s ha nem közlötte Kglmeddel, igen vétkesen cselekedte, sőt több haza fiaival is, sokakra válaszim is jüttek ő ngától, de irogatásomnak idegen értelemmel vételével, többet hívén az *pogányság* hirt folytatásának és az vulgus beszédinek, mintsem hittel is erősített assecuratióimnak ő nga is, azután aligha Kglmed és többek is.

Keresztény igaz magyarságomat mind hazám szabadságira s mind fejedelmem méltóságára nézendő dolgokban mint tartottam légyen meg, isten legfőbb tudója, de vadnak még életben levő böcsölletes tanúk, kik bizonságot tehetnek, de nem szükség, mert az eventus megvilágosította, s ezután jobban is; ha életben van mindazáltal Sellyey uram, conscientiosa recognitiót tehet, minden casusokat miképpen terjesztettem eleiben urunknak és mind azokban senki személyét nem különböztetvén; az én magam alkalmaztatása felől mint declaráltam légyen magamat, kívánván csak sanczomon, hazám s uram injuriája nélkül, sőt segítések által való szabadulásomat és arról s jüvendő állapotomról securitásomat.

Juniusnak mindjárt elein az chán kiindulván, s engemet is elkészítvén, de *kévánságokra nem léphetvén, neheztelés* és vasazással maradék el. Azután interveniálván urunk és Kglmed törekedésére Mihnye vajda érettem való kezességének igireti, annak alkalmatosságával ugyan az én részemről, de az övéknek más állapotra promoteálásnak czégérével hirtelen és véletlenül indítanak ki, melyben tudtam ugyan én azt, hogy engemet eddig nem úgy az sanczoméért, mint hazám s annak fejedelmének *ijesztgetésére* tartottak; de azonban reménségeknél előbb való könnyűséggel jutván az passushoz, siettek bemenni szegény hazánkra, szorgoztatván az török is, noha hogy már engem várásért, az vajdát és Batir agát hátra is hagyták vala, de az chán nem mulathatván, azokat

is elhivatta, nekem pedig eddig itt várakoztatást parancsola; tovább mit akarjon, isten s magok tudják. Ezeket Kglmed is mind érthette, de ha másunnan különben is, bizony igazabban minap beküldött szolgám által, s annál is hitelesben ez írásomból.

Ezt azért ebben hagyván és az egyéb publicumokról való írást is, minthogy azokra való gondviselést isten szabadságban hagyott, s arra rendelt emberekre bizott, én térek magam dolgára, holott az rabnak lelke idvességén kívül legnagyobb szorgalmatoskodása szabadulása felől nagyon.

Nem titkoltam el ezelőtt is Kglmedtől, sőt ha elvötte, levelemben megírtam vala, nekem uram az pogányság rabságánál keservesebben adatott vala értésemre oly dolog, bizony sem gyermekimtől, atyámfiától vagy magam emberimtől, de nem is közheyről, sőt az *pogányság* közt is nagy rendektől, hogy Kglmed lött volna akadályoztatója eddig is az én szabadulásomnak, nemcsak hazámban, hanem az hatalmas nemzetek előtt is, és hogy mondott volna is olyat, ha Kglmednek succedál az fejedelemség, legkiváltképpen való gondolja az lenne, hogy én soha meg ne szabadulnék. Oh boldog isten! miben vétettem azt érdemlő cselekedetemmel Kglmed ellen? s ha vétettem volna is, micsoda lélekkel való vindicta lehetne az? Nem cselekedének olyat Székely Móissessel, nem Lupullal ezelőtti keresztény fejedelmek; nem hihettem soha azt az lélekesmeret ellen való kegyetlenséget; nem dictálta sem az isten törvényének és szent írásbeli példáknak regulája, sem az politica ratiók Kglmednek cseleküdni, nekem is elhinnem, mert ha ellenségének tartana is, nem itt lételemben, hanem birodalma vagy más kereszténység közt lételemet kellene kívánni. Nagy zálagim vadnak nekem Erdélyben, ha istennek úgy tetszett, Kglmednek birodalmában, nagyobb istennek melylyel tartozom lelkem ismerete szerént, ha nem szolgálhatnék is, de károsb hazámnak s annak fejedelmének az én itt nyomorgásom, mint sem honyomban csak heverésem is; senkinek nem inkább, mint az pogányságnak töltötte volna azzal kedvét Kglmed. Rabságomban és már megélemedett állapotomban nem is szállott úgy száramban eszem még, ne tudnám, hogy magamat alkalmaztatnom kell az időhöz, emberekhez, hazám törvényéhez, meg voltam pedig taníttatva az szent írásból is, mint kelljen revercálnom az én istenemnek rendelését, kitől vadnak minden hivatalok. Az Kglmed és felesége s én köztem való kettős atyafiúi kötelesség is, religióban való egység mind dissvadeálta afféléknek hitelét, de ellenkezőt mutattak Kglmed szép ajánló, velem ez állapotokban is nagy dolgokat közlő írási, egyszersmind segítése is, melyet

senki velem nem cselekedett, és gyermekim s emberim informatiójuk szerint, minden dolgaiban megtalálásokra cselekedett, hasznos forgolódási és törekedési, mindezek nem engedték ugyan hinnem, mindazáltal mint olyan rettenetes dologban nem lehettem scrupulus nélkül, voltam csak az reménség és kétség között.

Nagy bizodalommal kérem azért Kglmedet és kénszeritem istennek tartó lelki idvességére, hogy minél hamarább ez kesergető scrupulust szivemből kivenni ne késlelje, és azonban több keresztény rabság közt az én személyem szabadulása forogván legnagyobb nehézségben, mind maga, vajdák kezességek törekedések, és ha úgy kívántatik, ország neve alatt is kiszabadításomban igyekezzék, az hol és mint legjobb módját esméri, kiben mindazáltal igen cautissime kell cselekedni, mert ha az *pogánság* olyat veszen eszében, hogy Kglmednek én *tőlem* valami *tartása* volna, avagy hozzám való *idegensége*, reménlvén valami haszon kereshetést, enyettem úgy is; ha felettébb kapni rajtam *látják*, úgy is *akadályosbbak lesznek*; adott isten Kglmednek itiletet és experienciát az ő humorokba; azt nyilvánssággal elhittem, ha szabadúlok is, isten után Kglmed lehet főbb eszköz, ha nem is. Ha mi scrupulusa ellenben Kglmednek lehetne az én személyemben, kivét elzölött is offeráltam magamat, úgy contentálni Kglmed szívét, elméjét kész vagyok, valamint egy igaz keresztény magyarhoz és hazafiához illik, elhívén azt, képtelent tőlem nem is kíván semmit.

Reménségem olyan van ez állapotokban, Kglmed min-deneket urunkkal ő ngával való correspondentiából cselekedett, s talám ő nga is nem felejtette el Kglmeddel arról is valamit végezni, hogy isten elrekesztvén ő ngától az mi szabadításunkra való mediumokat, Kglmed igyekezné suppleálni, nem értvén ide úgy az valami újabb summa igiretinek auctióját, mint az egyéb mediumokat, mert az rettenetes romlás és taxa, tudom jól, Kglmedet és az hazát mennyire bocsátják.

András öcsémet eddig úgy *lappangtattam*, *nem tudták*, örömet *ki iktatom vala*, de eddig nem leheté impetrálnom, az *szökés* nem bátorságos, én ezután is az minemü synceritással igyekezem dorgában, Kgdől sem kívánok többet hozzám; tudósítson, nem *jelentett-e* valamit vagy török vagy tatár . . .

(Eddig, vége elveszett. Kemény levele Barcsayhoz. Ered.)

Jegyzet. Kemény János e levelét közvetlenül azután írta,

hogy Barcsay elfogadta kineveztetését fejedelemmé a nagyvezértől de akkor, midőn még nem volt tudomása arról, hogy az ország is megválasztotta: tehát október havában.

1658 febr. 20.

Rákóczyval közlött hírek.

Illustrissime etc.

Most érkeztem meg ő fölségétől, ki die 30. Januarii indulván Prágából, Pilsnára ment, és ott egy néhány napig mulatni akar, még az határban össze gyűlnek, kikkel együtt úgy akar menni Francofurt felé. Az erdélyi állapotokban az udvarnál az nagy emberek igen perplexusok, és nem tudnak szerivel, melyik fejedelemnek fogjanak pártját, és melyiket defendálják, és melyikinek vétsenek. Az törököt is úgy látom offensive nem örömet sértének meg, hanem ha az török előbb kapna belénk d . . . . . k resistálni neki. De coetero revera omnia tendunt ad bellum etc. . . . . antur omnia rem. Datum 10 Februar. 1658.

Aliud.

Sua Majestas movit Praga die 30. Januarii et manet in Pilsen, ubi aliquot diebus vult morari, expectans milites ducis Saxoniae et ducis Bavariae. Dum movisset Praga, eo die ex nimio frigore quinque famuli in via sunt mortui. Quam diu S. M. ibi manebit, et quando revertetur, id a Deo erit petendum: Si res succedet, procedere debebit electio, et subsequenter coronatio ubi futura et in quo loco, de hoc nondum constat. Galli et Angli omnia tentant pro facienda pace inter Svecum et Danum. Turca petit rursum passum a sua Majestate per Croatiam contra Venetos, sed absolute est ei denegatum. Si chamus Tartarorum vult principem juvare, ille certe multum potest praestare, et quia hoc ipsum jam homines illi, qui principi male volunt, bene intelligunt, vereor quod id ipsum omnibus modis impedire intendent etc. Datum 12. Februar. 1658.

1658 febr. 26.

Petki István jelentése Rákóczynak.

Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak stb.

Ma egy hete hogy Kelemen István uram innen házamtól elméne, postát bocsátottam el véle, hogy odabe való állapotokról hamarébb tudósíthassa Nagyságod, még semmi hírem nem érkezék, egyébnék nem tulajdonítom az árvizeknél, mivel itt is ez napokban, kiváltképen tegnap estig, hatalmas nagy eső szakada le; itt lévén valami hitván sokadalom, örmények jöttek vala ki, azok sem tudának semmi bizonyos hírt mondani; az posta ha érkezik Moldovából Nagyságodat éjjel nappal tudósítom. Az Nagyságod méltóságos parancsolatját mind az vezér levelének parájával együtt gyűlésünkben felolvassván, fejenként alázatos engedelmisséggel vettük: értvén pedig az vezér kívánságát, kicsitől fogva nagyig gyűlésünkben azt kiálták, készebbek egy lábíg magokat mind levágnatni, hogysem Jenőt soha adják, sőt az mely magyar azt mondaná, hogy Jenőt töröknek adják, azt is kardra kellene hánni. Négy izben parancsolta vala Nagyságod kegyelmes uram, hogy Szotyori dolgáról vallattassak, melyet végbenvívén, ez alkalmatossággal Nagyságod méltóságos kezéhez kiküldöttem; többeket is találtam volna, mert még az gycrgyai vámosokot, őrállókat sem pedig az városiakot, kikkel az doszkákat hordoztatta, meg nem vallattattam, gondolván talám elég leszen ez. Az őrállók fassiót kegyelmes uram azért irattam külön, hogy külön szolgáltak az kamorosoktól. Az itt való rationistáját nem valattattam meg, mivel maga számára szintén olyan revesalist vett tőle, az mineműt Nagyságodnak adott, ki-ből azt gondolom, hogy az subtractióból egyet fogtak érteni. Az mely salakvasat fellelnek kegyelmes uram, az relatoriában talám nem exprimálták, de abból minden héten jött 3—4 forint árának kezéhez. Mégis igen alázatosan könyörgök Nagyságodnak, az szegény Nagy Tamás uram felől ne felekezze Nagyságod. Az Nagyságod kegyemes intimatiója szerént az vajdának irtam s jószágunkot is köttem, csak legyen kezes. Ezekután stb. Datum Csicsó 26. Febr. anno 1658.

Nagyságodnak alázatos szolgálja

Petki István.

Külczim: Illustrissimo ac celsissimo principi, dno dno Georgio Rakoczi stb.

1658 márcz. 20.

Gróf Thököly István levele Rákóczyhoz.

Nagyságodnak holtig köteles igaz és engedelmes szolgálja.

Fejérvárrúl 4. és 5. Febr. költ méltóságos leveleit nagyságodnak alázatosan vettem, az előbbire eddig is azért nem adtam választ, hogy Varsavára köldett emberemet vártam, ha mi választ hozna, köldhetném be Nagyságodnak, mivel penig mégsem tért meg azon emberem, karkai gondviselőm penig visszamegyen, nem múlathattam el hogy ne írjak Nagyságodnak, mindeneknek előtte alázatosan köszönnvén Hedri uram által való látogatását Nagyságodnak, kiből értvén jó egészségét s egyebiránt is békeséges állapotját Nagyságodnak, szívem szerint örvendek; tovább is szerencséltesse isten minden dolgaiban Nagyságodat.

Blazova végett Lengyelországban expedíaltatott levelek párját elvettem kegyelmes uram, szívem szerint óhajtanám hovahamarább tudnom mi válasza lett mindazokra Nagyságodnak s tovább is az iránt mihez tartsam magamot, mivel nem úgy ez nagy kárt, az mint abbúl concipiált áruló nevetem valóban sajnálom s fáj szívem rajta; mely honnat lött, könnyen általlátni; én ugyan nem csak azt, az mit Nagyságod és ide ki való emberei requisitiójára cselekedtem, de valamit meg tudtam volna cselekednem mindenekben kész voltam; im látja Nagyságod kegyelmes uram mi követte; palatinus uram láttatik, hogy kész volna ez iránt velem valamit cselekedni, az mint azt Nagyságod ez includált levélből is eszében veheti, de tartván attól azzal is netalántán Nagyságodnak inkább kívánnak incomodálni, hogy sem rajtam compatiálni, készebb vagyok tovább is kárt szenvednem, hogy sem Nagyságod aestimatiójában csak mi kis fogyatkozást is látnom miattam.

Nagyságod levelének continentiája szerint bizony dolog, ideje volna betekintennem, de im látja nagyságod, már is azért mi követett mind ide ki s mind Lengyelországban; valóban szerencsétlen kegyelmes uram az én ez iránt való sorsom, legyen az jó isten bíró benne.

Alázatosan köszenem Nagyságodnak leveleiben való oblatióit az paripával való kedveskedésben, de az minthogy erre talám érdemetlen is vagyok, úgy nem is kívánhatom, hogy azzal is importunus legyek Nagyságodnak. Keczor uramot sem köldhetem el magamtúl az mint gonosz akaróimnak ellenem való igyekezeteket látom. Nagyságod gratiáját

ugyan iterato is alázatosan köszönöm s maradok, még élek is az felől megirt

In Késmark 20. Martii 1658.

köteles és engedelmes szolgálja Ngdnak
Gr. Theökeöly István mp.

Palástj uram hogy visszament, idejövő utamban Lucsivánán szemben lehet vala velem, de elsietett ő kegyelme, nem szükség, sem elégséges ezekhez az én csekély vélekedésem, de az én kicsiny vélekedésem szerént az istenért Könnyön ne higgyen Nagyságod és igyekezzék inkább hovahamarébb complacálni az töreket; ez includált levélből is, melyet szintén most vettem, alkalmasént esziben veheti Nagyságod az dolgot, higgye Nagyságod, derék ember, igaz szolgálja Nagyságodnak. Levelét vissza várom.

Külezím : Illustrissimo ac celsissimo principi, dno dno Georgio Rákóczi, principi Transylvaniæ, stb.

1658 márcz. 29.

Schaum Konstantin jelentése Rákóczyhoz a svéd király diadaláról.

Sersme et celsissime princeps ac dne dne clementissime.

Quod de victoria regis Sveciæ contra Danum a residente Poloniæ nunciata dubie nupèr Sermæ Vræ Celdni retuli, illud nunc nimis verum esse ex multis locis tam publica, quam privata scripta referunt. Quorum partem Gedano partim mihi missam, partim ab amico quodam Vratislaviensi communicatam humillime exhibeo, prostratus deprecans, si molesta hæc mea sedulitas inter tot occasiones et publicas curas Sermæ Vræ Celdni haud grata est, non mandatam sollicitudinem.

Illis superadduntur quoque nunc adhuc alia quædam, nempe quod Svecus subacta Fiihnia, sine mora in Zelandiam aliam Daniæ provinciam perrexerit, inibique fretum Danicum cum Helsenóra occupaverit. Illud quidem ex Polonia heri scribunt.

Sed vicissim ab alia parte nunciant victoriam regis Sveciæ lætam initio, exitu valde fuisse tristem, in Zelandia recente regis Daniæ equitatu superveniente clademque suorum priorem furioso ferro ulscente cum strage magna Svecorum; in qua ipse Sveciæ rex brachium tormenti ictu abreptum amisisse dicitur. Postrema hæc demum hodie publicata

audivimus. Credimus tamen consulto talia spargi, ut consternata plebs ex isto Sveci progressu, solatium ex his lætis cupiens, consternari desinat.

Ex Polonia interim nihil plane certi habemus, quamvis convocationem finitam jam esse constet. Scribunt quippe amici omnes senatores, antequam quisquam ullum votum proferret, obstrinxisse se diro juramento, de nulla re, quæ tractari debuerit, publicanda, priusquam conclusorum effectus eventu se ipsum non patefaciat. Cujus religionem præter morem tam stricte servant, ut parum etiam illis constet, qui ad clavam sedent, aut publica gerunt.

Colligunt tamen cautiores, reginæ et Gallici legati vota in consessu illo plane annihilata esse et prævaluisse Austriacorum et regis Daniæ de proxime mittendo in Pomeraniam exercitu sollicitudines. Cujus rei negotium certo datum esse creditur Czarnecio, qui aut jam se movit ad hanc expeditionem, aut in procintu est. Deinde etsi vulgo spem faciunt pacis cum Sveco ineundæ, nullam hoc rerum statu sperandam esse voto et motu dñorum Austriacorum, qui nec pacem concedere nituntur inter duos septemtrionales reges maritimos sua se mutuo clade distrahentes magno bono status imperii, nec inter Poloniam et Sveciæ regem ante factam et conclusam imperialem electionem. Publica interim scripta vulgum distrahunt, quod Sveci, Angli, Galli, tracto quoque per Svecos, quorum literæ ad eundem in ruinam christianitatis missæ ad invidiam usque circumferuntur, Turca, electionem in perniciem Romani imperii impediunt, eo fine sparsa, ut mitigent animos pacem bello præferentes ad toleranda adhuc belli mala, donec ordinato bene imperio, æterna quies et imperium et Poloniam perfundat. Proinde Poloni cum Svecis bellum certo continuabunt, et extra omne dubium exercitum auxiliarem regi Daniæ propediem destinabunt. Nulla enim est inter orbis principes, nec erit confidentia.

Persuadent nobis quoque Poloni ex mysteriis finitæ conventionis, quod pax certa stabilis et æterna, concessa delictorum venia, oblivionis remedio cum Cosacis percussa sit, donatis genti tribus palatinatibus, iisque privilegiis, quæ pactio olim Zboroviensis concesserat, quam reassumendam Cosacis plene confirmatam volunt Poloni. Tam ob causam Sluckoviæ in Litvania inter utrosque commissionem designatam esse. Res ipsa Sermæ Vrä Čeldni melius cognita erit. Ego, quæ hic audivimus, demisse refero.

Certo interim volvunt animo magna cum fœderatis suis Poloni. His diebus ad serum Poloniæ regem legatio ab ilmo et exlmo præsentis regni palatino expedita, celerrimis itine-

ribus, non multorum ore sparso, ad regem ivit. Præteriens fines nostros transiit, in vicinitate, Muschinum. Totum hoc nobis clam fuisset, nisi nuper per discursum officarius quidam Germanus ex legione illa, quæ proxime hic hybernat in urbe Barthfa, secretum revelasset.

A dno Comenio literas 18. Januarii Ambsterodami scriptas nudius tertius accepi. Quæ publice communicat, præsens adjuncta charta exhibet. Quæ occulta scriptura notavit idem, hæc sunt:

«Audita dissensione vestra cum porta, communicato hic cum amicis consilio, protectori eam aperuimus, qui statim ad regem Galliæ et Sveciæ ob eam causam suos expedit. Scribit Hartlibius Protectorem bis jam ob eam solam causam ad portam Ottomanicam suos nuncios ablegasse. Sic quoque a Gallo factum esse. Ergo bene speremus. Mira fiunt. Commovit deus omnes gentes. Germania fœdera jungit, quasi pro Austriacis, sed (ut odorantur cautiores) contra illos. Mira rerum facies instat. Brandenburgicus erit generalissimus Germaniæ, palatinus elector generalissimus exercitus Gallicani in Alsatiâ. Hollandi adhuc nutant. Quo se agent, nondum sciunt. Confundit deus omnes, ut terribile hoc opus reformationis mundi non sit opus sapientiæ humanæ, sed omnipotentiae divinæ. O si orientales faciant, quod debent!» Hæc Comenius incognita scriptura.

Milites Poloni, de quibus ante, adhuc ad confinia nostra diversentur, nulla illos abductum iri spes est ante festum paschatos, eo quod hic valde adhuc riget hyems. Interim hucusque ultra fines nihil attentant. Nos quoque quantum in nobis est, vigilamus. Sic cæteri Poloni milites nullum adhuc mandatum acceperunt movendi se contra hostem. Dabantur Maccovicæ 29. Martii 1658.

Sermæ Vræ Celdnis

humillimus servus
Constantin Schaum mp.

Külczim: Sersmo ac celsissimo principi ac dno dno Georgio Rakoczy stb.

1658 máj. 4.

Schwarzenberg válasza Rákóczynak Kövér János által küldött levelére.

Celsme princeps etc. dne observandissime.

Benignas Celsnis Vrae litteras 27. Martii datas a suo ad hanc regiam aulam reduce ablegato reverenter accepi, et ab ipso iussum et mandatum Celnis Vrae fusius intellexi. Habeo imprimis condignas gratias, pro illa sua in me posita confidentia summæque mihi foret consolationi, si virium mearum prævalentia eatenus se porrigeret, ut mea in omnibus Celnis Vrae servitia et desideria promovendi, suscepta vota actu complere valeret. Nihilque intermittam, quin Celni Vrae acceptissima iussa rectasque ejusdem intentiones pro tenuitate mea quam accurratissime promovere studeam, quemadmodum memoratum suum ablegatum precatus sum, ut hunc meum erga Celnem Vram reverentem ac obnixum animum deprecicaret, eiusdemque perenni gratia me submisce commendaret. Quod hisce repeto, et Celnem Vram supernæ tutelæ commendo.

Celdnis Vrae

Francofurti, 4-a May 1658.

obsequentissimus servitor

Ja. comes a Schwartzenberg.

Jegyzet Kövér Gábor követségére vonatkozó iratokat l. Erd. Orsz. Emlékek XI. 385—392. ll. s Okmánytár 618—21. ll.

1658 máj. 7.

A havasalföldi vajda térítvénye Rákóczynak.

Mi Stephán Girgice vajda, Királyhalmi Petki István és Ábrámfalvi Ugron András, ez ide alább megírt dologban közbirák, adjuk tudtokra, az kiknek illik, ez mi levelünknek rendiben, hogy ngos Costandin Sorban havasali vajda ő klme országából és uraságából kiszorítottván és ide az mi klmes urunk fejedelmünk, tekintetes és méltóságos Rákóci György urunk országába jöven, hogy az ő nsga szárnyai alatt megmaradhasson és az végre az ő nsga atyai gondviselését magára terjedni kívánván: tehát megnevezett klmes urunk Costandin Sorban vajda uramnak mostani állapotját tekintvén, ő nsga atyai gondviselését, jóakarátját akarván mutatni,

hogy Costandin vajdának ő nsgának lehessen helye, és mi-
ből magát, házanépét tartania, Biharvármegyében levő maga,
felesége és gyermeke örökös jószágát, Súlyomkövárát min-
den hozzátartozó jószággal, haszonnevő helyeivel Costandin
Sorban vajda urannak életéig harmincz három ezer tallérért
adá; felvállalván ő nsga magára, hogy ő nsgát annak bír-
sában minden törvényes háborgatók ellen maga saját költsé-
givel megoltalmazza; ilyen conditióval mindazáltal, hogy az
jószágot Costandin vajda ő nsga keze alatt ne pusztítsák s ő
nsga szokott törvényekben, rendtartásokban megtartsa; Isten
pedig ez világból (kit sokáig távoztasson) kiszólítván Costan-
din vajdát ő nsgát, azonnal azon jószág minden kigondol-
ható tétovázás nélkül klmes urunkra, feleségére és gyerme-
kére, mint örökös hæresekre, visszaszálljon egészen. Mely
dolognak bizonságáraadtuk ez levelünket kezünk írása és
pecsétünk alatt Balázsfalván, pünköst havának hetedik nap-
ján ezer hatszáz ötven nyolcz esztendőben.

(P. H.)

(P. H.) Petki István m. pr.

(Stephan Girgicze oláh
alíírása.)

(P. H.) Ughron András m. pr.

1658 máj. 11.

Barcsay Ákos levele Rákóczynek.

Nekem kegyelmes uram, méltóságos fejedelmem.

Nagyságod méltóságos parancsolatjához alkalmaztatván
magamot, ma Karansebesből megindulván, vettem Nagysá-
godnak két rendbeli méltóságos levelet; egyiket az Bistrán,
melyet Ebeni urannak beküldöttem, másikat szintén hitván
kernyesdi házamhoz érkezésemkor 4 s 5 óra között délután
igen alázatosan; melyekbeli írását engedelmességgel értem.
Hosszas írásomnak olvasásával Nagyságodat terhelni nem
akarván, isten egészségemet annyira szolgáltatván, én is hol-
nap az Nagyságod méltóságos udvarában jelen lenni igyeke-
zem s isten oda vivén, szóval mindenekről Nagyságoddal
bővön beszéllek. Úgy vagyon kegyelmes uram, valóban kíván-
tatott volna ottbenlételem is; de hogy elmém függőben ne
legyen, kijöttem, lássam immár, el kelletik-e mennem vagy
nem, félvén is Nagyságod haragjától. Ezek után adja isten stb.
Datum ex Kernyesd die 11. mensis Maji anno domini 1658.

Nagyságodnak alázatos híve, szegény szolgálja

Barcsai Ákos m. p.

Külczim: Az én kegyelmes urannak, méltóságos fejedelmem-
nek adassék.

1658 jun. 1.

Rákóczy utasítása Leopoldhoz küldött követei Mikes Mihály és Mednyánszky részére.

Instructio

pro generosis Michaelē Mikes de Zabola, consiliario et cancellario nostro, arcis et præsidiī Kővár capitaneo supremo, ac Jona Mednyanski de Beczko, ex præcipuis aulæ nostræ familiari, fidelibus nobis dilectis, ad sermam Hungariæ et Bohemiæ regiam Mtem expeditis legatis nostris.

Ő fgét mi szónkkal ő kglmek köszöntsék, ajánlván ő fgének engedelmes szolgálatunkat, kívánván szerencsés hossz-
szas országlást keresztyénség, magyar nemzet javára.

A mostani állapotok miben vannak, forgottak, azt ő kglmek tudják, ő fge ajánlái is mik lettek, derekasabb resolutio, conclusio relegáltatván ő kglmek felküldésére.

Az mint látjuk pedig, diffidentiában vagyunk, kétségben forog az mi hitelünk ő fgénél, ily okokért. 1. Religiónkért, az ellenkező levén. 2. Ha elébbi boldog állapotra jutunk, ő fge ellen fegyvert fogunk, alkalmatosság adatván. 3. Harmadszor, conföderatióknk suspecta ő fge ellen lett, vagy volna másokkal. 4. Lengyelek is vádolnak, vélek tett conföderatióknak megállói nem levén, ő fge is mit várhat?

Noha mi ő fgét elégségesképpen assecuráltuk keresztyéni ő fgéhez való tökéletességünk felől apánk cancellarius s judex curiæ uraiméknak, de ha annak nem hittek, immár ő kglmek felmenvén, ő fgét assecurálni egyébként is készek vagyunk, azont várván ő fge részéről is. Mert ugyanis az dolgok ott nem folyhatnak jól, syncere; az hol confidentia nincs, az jóakarat, barátság gyanus, mi pedig bizony tökéletlen természettel nem birunk, synceritást, realitást tanultunk, követni is, s abban életünket berekesztetni akarjuk. Azért mindenekelőtt az jó keresztyéni confidentiát megcsinálni igyekezzék ő kglmek.

Quoad 1. Úgy vagyon, igazak vagyunk religiónkban. Ugyanis ki istennek igaz, az lehet világ szerént igaz másoknak; de religióért mást nem gyűlölünk, ha vallását nem követjük, de személyét szeretjük. Religiót üldöztünk-e? respectus, csak hűséget ismertünk, volt-e részünkről? catholicus cancellarius uram tegyen arról bizonságot jó lélekismereti szerént.

Quoad 2. Az jóért hálaadatlanok lenni nem szoktunk;

az föld is nehezbet nem hordoz, mint az háláadatlan embert. Ha ő fgétől jót vettünk volna, vagy veszünk, bizony háláadatlanul nem fizettünk volna, se fizetünk, annál inkább obligatióknak lévén ő fgéhez, csak ő fge királyi kegyelmében tartson meg, az mi fegyverünk ő fge, keresztyénség ártalmára akár-mely boldog állapotban nem fordul.

Quoad 3. Conföderatióknak kozákkal, két vajdával volt, azok ellensége nem lévén ő fge, egyikvel is hogy ő fge ellen conföderáltunk volna, suspicióban az nem forog. Gyanús lehetne svecussal való; azzal való conföderatióknban ő kglme cancellarius uram forgott, azonkívül való, hitünkre írjuk, nem volt; tegyen bizonságot róla, volt-e abban ő fge ellen való conföderálás, terjedett-e továbbra, vagy csak az lengyelországi állapotra? Gallussal, másokkal, ő fge ellenségi kik volnának, végezésünk, conföderatióknk nincs.

Quoad 4. Lengyelekkel conföderatióknk nem volt. Moldvai hadakozáskor akkori állapotban ellenségünk egyenlő lévén, egyező fegyverrel, melyre magunkat nekik obligáltuk, elköveltük, nemcsak kozák, tatár ellen is segítettük, azután gyűlés lévén, ő kglme cancellarius, Klobusoczki szegény által azon gyűléskor offeráltuk az conföderatiót, kit denegáltak, jövendő gyűlésre halasztván. Mindezek mint forgottak, cancellarius uram tudja, benne forgott, biznyságot tehet. Most utóbban mint conföderáltunk, azt is megtar. . . *(itt egy teljes iv hiányzik, mely közölve van Erd. Orsz. Emlékek XI. k. 474. s köv. ll.)*

Fordulhat elő Jenő állapotja, kiről azelőtt emlékezetet tettünk, tudniillik, ha Jenőt az ország nem oltalmazza, ő fge kezébe ejtjük inkább.

Úgy is látjuk, ha derék erő szállja, nem oltalmazza, ha akarná is, nem oltalmazhatja, sőt ha mi tőlünk hozzáférhetnek, odaadnák sokan nagyobb része, csak békességben maradhatnak.

Sőt javaltatik is az rabok részéről, Lugas oda engedésével magunknak securitást szerezzünk, kiből az országnak, magyarságnak micsoda romlása következhezzék, cancellarius uram declaratiót tehet. Mi azért fejedelemségünkért keresztyénségünk sérelmével egy talpalatni földet is az ebeknek, assecuratiót tehet Kglmetek, nem adjuk; sőt ha ő fge segít, az török ólálkodni fog, athnamét nem ad, készek vagyunk ő fge præsidiumát bevenni certis conditionibus.

Ezek, kiket most ő kglmeknek eleiben eddig való állapotokhoz képest kellett adnunk, azonban occurralván oly dolgok, tudósítjuk ő kglmeket, egy vágással nagy fák ledőlni nem szoktak, az nagy dolgok is nem nyerhetnek ha-

mar jó véget. Isten ő kglmek útját boldogítsa. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 1. Junii, anno 1658.

Kívűl: Instructio gener. Mich. Mikes etc. et Jonæ Mednianszki, ad sersmam regiam Mtem legatorum, anno 1658.

(Egykorú példány.)

Jegyzet. Az erre vonatkozó tárgyalásokat l. Okmánytár 629., 631., 633. s köv. ll. és Erd. Orsz. Emlékek XI. 397—401. ll.

1658 jun. 4.

A fejedelem levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, Domine colendissime.

Binas meas literas credo Majestatem Vram acceperisse, in quibus exposui Mtti Vrä casum exercitus mei, iram portæ Ottomanicæ, imprimis vezerii supremi, et in quo cardine versabatur tunc status meus, ad quas nullum responsum accepi a Mtte Vra, expetebamque summam illam debitam, quam corona Sveciæ debebat persolvere parenti gloriose defuncto meo, insuper mille Imperiales, quos mutuo hic in Transylvania ad iter Kozacicum, quod bene novit et dominus Sternbach, in Polonia similiter domino Vellingio aliquot milia Imperialium pro legatione Ottomanica concessorum velit super his me contentare; hactenus quidem responsum silet, sed spero Mtem Vram de his me ulteriori dilatione contentaturam, et opto. In Januario regimen quomodo susceperim, credo Mtti Vrä ex rumoribus bene constare, ex eo tempore studebam reconciliatam mihi reddere Portam, sed frustra laboravi, quanquam et ipse hamus Tartarorum intercessit et nunc intercedit; imo jam vezarius Budensis collecto suo exercitu est in castris contra me, velletque personam meam amolitam, vel obstringere ad tales obligationes, quæ tenderent in ruinam christianitatis. Numerosum quidem militem stipendiarium habeo, et in dies colligo, tempus et status belli edocebit, quid sim contra hostes christianitatis factururus. Cum autem intelligam Mtem Vram cum Polonis tractare pacem post gloriosam victoriam Danicam, sit mei memor, efficiatque, ut summa illa Polonis a me promissa remittatur, quam persolvere ipsis non tenerer, si iudices haberem æquos, cum ex parte ipsorum pacta sint rupta et conditiones violatæ, obsidesque mei Stephanus Apafi et Georgius Gierofi dimittantur: in aliis etiam tractatibus Polonicis christianum re-

gium suum favorem, ut patescat mundo propter se passum confœderatum non deserit, in eumque quam sincero ducitur affectu velit demonstrare, obsecro. Deus porro Mitem Vram conservet, rerumque successibus pro voto secundet. Datum in civitate mea Alba Julia, die 4 Junii, anno 1658.

Serenissmæ Mttis Vrae Regiæ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Eredetije a svéd kir. áll. ltárban Stockholmban.)

Kövér Mihály jelentései a moldvai harcterről.

a)

1658 július 12-iki jelentés.

Szolgálatomat ajánlom Kglmednek stb.

Kglmednek kapitán uram kelleték írnom, most vecsernye tájatt érkezének ki Kelemen Mihályék. Az mely levelet Kglmed Nujtódról felküldött vala, azzal az levéllel küldöttem vala el őket; mikor mentek volna, Romány-Vásáron alól az forrásoknál találtak két lovas kurtánt, az melyek kérdezték: hova mennek, mondották azok: Stephan vajdának viszünk levelet; azok mondották: most az Stephan hada megverte a Bika (?) vajda hadát, üzik, más egy jó termetű (?) ember érkezett elő, az is kérdezte, hova mennek; mondották, az vajdának visznek levelet, az az lengyelek kapitánya volt, úgy mondotta, csak térjete meg, mert azan üzik az vajdát; ezek is kiállottak egy hegyecsére, látták szemekkel mint négy száz lovas lött volna, az kik szaladtak mind az erdő szélén az kalugyer cserején feljel, de utánok szántalan úzó volt, azt mondotta az az kapitán, szemmel látta, az magyarokat mind levágták, meg is eskütt. Az mig látták, mind az Besztercze vize mellé sietett az vajda, elsetétedett, ezek mind jöttek eddég. Itt uram rettenetes bódulás vagyan, talám ma is mind elfut itt az tartomány, most kellene az ember itt. Mikar ezt az levelet írom vala, érkezék meg Csákány Pál, levelet hozza az vajdának; ez mikor eljött, akkor nem volt ez az hir, de azt Csákány Pál is mondja, az előljáróját Stephan vajdának, de azután ez is meglehetett, mert Csák Pál Forrófalva felé jött. Kglmed uram többitse itt az gyalogot, mert ez az lengyel azt mondotta, az tatár hám is ott volt az harczan.

Kglmed uram viseljen gondot, itt is az embereket én igen

csendesétem, el ne fussanak, még az marháim is oda vadnak Barassóba, ha bemehetett volna. Ez Csákány Pál azt beszéli, egyet az vajda megcsigáztatott, de nem hallható, mit beszéllett. Ezeknek utána stb. Datum ex Lemhény Julii die 12. anno 1658.

Szolgál Kglmednek szeretettel

Kövér Mihály mp.

Külczim : Generoso dno Clementi Mikes de Szabola, supremo capitaneo trium sedium Siculicalium, Sepsi, Kezdi et Orbai etc. Dno mihi semper observandissimo.

b)

1658 jul. 12-iki újabb jelentés.

Szolgálatomat ajánlom Kglmednek stb.

Kglmednek uram újobban kelleték írnom, az mint az elébbeni levelemben irám az Stephan vajda megverését, ugyan bizonyos uram az, hogy megverték, mert az mely három embertől az locumtenens urak levelét tegnap elküldöttem vala, azok az emberek ma az zászló mellett találták elől kevesed magával, mondják, hogy volt mind is három század magával, együtt jöttek az szélyföldre, az levelet ugyan megadták, de semmi választ nem adott reá. János deák azt mondotta, csak eljöjjenek az hadakban, csak fele is. Mentek, kérdém, mondták-e meg, micsoda ellenség verte volna meg az vajdát, azt beszéllették : tatárral elvegyes volt az oláhság, az mi kevés magyar megmaradt, erre jöttek az Oytazra, talám még ez estén kijönnek az vajda az kurtánokkal az kalastromhoz, mint azt hiszem, ha mi jovai voltak, ott azt akarja elhozni. Ez uram az hír immár valóságos, az várból izenék az hadnagyok, port, golyóbist küldjek, azért ha vagyon Kglmed kezénél, küldene Kglmed nekik, immár uram, most kellene az vigyázás, ha mit akarnak, még üzik az vajdát, az is talám ez éjszaka kijő, nem mer ott mulatni. Ezeket akarám bizonyosan Kglmednek tudtára adni. Isten tartsa stb. Datum ex Lemhény Julii die 12. anno 1658.

Kglmednek szolgál szeretettel

Kövér Mihály mp.

Külczim : Mint az előbbinél.

Jegyzet. V. ö. Kövér Gábor levelével Erd. Orsz. Eml. XI. 407. l. Engel : Nebenländer Moldau 407. l.

1658 jul. 15.

A fejedelem levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine colendissime.

Sciat Majestas Vra, me die 5 præsentis mensis, cum verio Budensi, passa Tomosvariensi, Agriensique, et potentia imperatoris Turcarum his subjectis confinariis aperto Marte pugnasse cum stipendiariis meis militibus, et Hajdonibus in partibus Hungariæ habitantibus, (exercitu et proceribus regni absentibus), et Deo adjuvante ipsos profligasse, ad milliare Hungaricum usque armis cœcidi. Angustias Lipenses cum Janizaribus (id est, peditibus) vezerus defendebat, sed et ibi ad votum non successit; occupavi et Janizaros prostravi, tormenta obtinui. Periit in conflictu passa Agriensis, et celebris inter ipsos miles, Strigoniensis begus, præcipui Turcæ qvamplurimi, fluvius quoque Maros qvam plurimos suffocavit, qui tranando volebant vitam salvare. Dissipavi exercitum, fugit Tömösvarinum Vezerius, qvem persequi ob exundationem Marosii non potui: expugnare arces ipsorum non licuit; eo quod peditatu sufficienti destituor, ad tria milia et ultra Turcarum periire. Castellum etiam Turcicum Arad nuncupatum combussi. His peractis exercitum ad quietem heri distribui. Habeo numerosum potentem exercitum, ac in dies colligo. Vezerius magnus expectatur Belgradum, minatur is exitium Transylvaniæ et toti christianitati. Utinam Deus misereretur christianitatis, et daret unum cor contra hostes christiani nominis! Me Majestas Vra in suo regio favore ut conservet, actionesque suas in bonum sui confœderati dirigat, et recordetur mei, obsecro. In reliquo Mtti Vraë votivos rerum successus ex animo desidero. Datum in arce mea Varadiensis die 15. Julii anno 1658.

Serenitatis Vraë

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Eredeti je Stockholmaban a svéd kir. államtárban.)

1658 szept. 12.

Sebesi Feren cz térítvénye.

Én Bolgárfalvi Sebesi Faren cz, (sic) esküszöm istenre, Atya, Fiú, Szent Lélek, teljes Szent Háromság egy bizony

örök Istenre, hogy én az tekintetes és méltóságos Rákóci György urunk, Isten kegyelméből Erdély fejedelmének, Magyarország részei urának és székelyek ispánjának, nekem kegyelmes uramnak, és ő nagysága szerelmes házastársának, az tekintetes és nagyságos Bátori Sófia fejedelem asszonyinak, nekem kegyelmes asszonyomnak, s ő nagyságok méltóságos fiának, tekintetes és méltóságos Rákóci Ferenc, választott kegyelmes fejedelemnek mindenekben igaz és hű leszek, jóakarójoknak jóakarója, ellenségeknek ellensége, barátjoknak barátja; az ő nagyságok ellenségével sem titkon, sem nyilván semmi kiirható, mondható és gondolható módok és színek alatt nem tractálok, ő nagyságokat el nem árulom, sőt minden tehetséggel ő nagyságok méltósága, életek, javok oltalmára igyekezem, másokat is az ő nagyságokhoz való hűségben megtartani, kik idegenek volnának is, arra hozni igyekezem; ha valami ártalmas dolgot akárkiktől ő nagyságok ellen hozni eszemben vehetek, annak tehetségem szerint ellene állok, s ő nagyságoknak meg is jelentem idején korán; egy szóval mindenekben magamat úgy viselem, mint ő nagyságoknak igaz és tökéletes hívéhez illik. Mindezeknek megállására, megtartására, az teljes Szent Háromság egy bizony örök Isten engem úgy segéljen, és úgy adja lelkem idvőségét, az mely igazán én ezeket megcselekeszem. És bizonsággal adom ő nagyságoknak ez reversalisomat kezem írásával, pecsétemmel megerősítvén, az ő nagysága váradi táborában, Szent-Mihály havának 12-dik napján 1658-ban.

Sebesi Ferencz mp.
(P. H.)

(Eredeti. — A gr. Erdődy család birtokában levő és Vörösváron őrzött Rákóczy-féle levéltárból.)

1658 szept. 22.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenme et potentissime rex, domine colendissime.

Jam hasce sextas ad Majestatem Vram do literas, sed nec ad superiores responsum ullum obtinere potui; miror, cum magnam spem semper collocaverim in Mtte Vra, et quicquid passus sum, et patior, propter confederationem cum Mtte Vra initam mala ista mihi evenere; sciat Mtas Vra, vezarius magnus ultima Augusti obsedit arcem Jenó, quæ quidem omnibus apparamentis bene munita erat, sed defensores turpiter 3. Septembris dediderunt; qui deditionis

causæ erant, mortem subierunt, dum ad nos venissent, cum et ego in succursum ipsorum quatuor milliaribus distarem 3. Septemb. ab arce. Ad duas septimanas post deditionem arcis in loco sex milliaribus a castris Vezerii Magni distante castra fixi, quolibet die velitationes institui semper feliciter, nullo meorum damno, captivos quam plurimos habeo. Transylvaniam Hanus Tartarorum cum duobus de novo constitutis palatinis Valachiarum, et passa Silistriensi invasit, ubi igne, ferro omnia consumpsit, non resistantibus Transylvanis, molesque illa dum contra me veniret, recessi Varadino, obviam eundo parti exercitus Tartarorum, ut cum illis pugnarem, sed celeritate usi retrocessere feliciter et contra Tartaros mei pugnare antecessoriæ copiæ; qui tamen non tantum ditiones meas ad Tibiscum usque, sed et ditiones cæsareæ Mttis invasere, innumeros captivos abduxere, et nunc districtus adjacentes Varadino igne vastant. Nec animus, nec vis deesset mihi, dum modo 6000, 7000 millia exotici exercitus habere potuissem, vel possem, damna illata restituendi. Quid ulterius et personæ meæ accidat, Deus scit. Sævierunt in innocentes, nulli ætati pepercere, Transylvania et ditiones meæ in cineres redactæ. Oro et rogo Mttē Vram, recordetur mei, quo auxilio velit, possit, et quanto esse, significet. Cum jam omnia mea igne consumpta, extrema debebo tentare et ego; contra Turcas et Veneti urgent de confederatione, quam et denegare non possum. Nam si Tartari cum adjunctis Valachicis copiis non super venissent a tergo, magno vezerio respondissem cum meo exercitu stipendiario, quem et nunc habeo integrum. Me meosque recomendo favori Mttis Vræ. Quam divinitus conservari plurimis annis exopto.

Datum in castris meis ad Kallo, die 22. Septemb. 1658.
Serenæ Regiæ Mttis Vræ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Eredetije Stockholmban a svéd kir. államtárban.)

1658 szept. 30.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex, domine mihi colendissime.

Quantopere comperta mihi Mttis Vræ cordi sit benevolentia, indefessum ei serviendi, (qvod moderna turbati orbis et status imprimis mei tempora hactenus impedivere) stu-

dium, tum et exhibitoris præsentium, generosi mihique fidelis Constantini Schaumi, secretarii mei, quem inter tot tantasque hostium, vel infidorum amicorum suspiciones vel aperta odia tanto ardentius ad Majestatem Vram ablegavi, expeditio, documento esse potest. Qvem quo difficilior iter ad Mtem Vram mandato suscepit, eo benignius ab Ea acceptum iri nullus dubito, utpote constantis mei in eam observantiæ et debiti affectus documenta allaturum. Commodabit itaque ei Mttas Vra, quæ sua est benignitas, patulam aurem, fidemque ei in omnibus nomine meo referendis adhibebit; me vero ut Mttas Vra non alium esse et fore putet, quam qui fui, sum, futurusque sum, nimirum Mtti Vrae addictissimus, obnixissime peto. Quos reliquum est, Deum immortalem precor, ut quemadmodum hucusque fecit, gloriosos pro gloria Dei et causa communi Mttis Vrae conatus secundet, efficiatque quo citius, ut Ei promptum ad serviendum studium meum reipsa possim contestari. Datum in castris meis ad Szent-Mihály positis, die 30. Septemb. ao 1658.

Sermæ et potenmæ Mttis Vrae Regiæ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Eredeti je Stockholmban a svéd kir. államtárban.)

1658 október.

Barcsay Ákos utasítása Rákóczyhoz küldött követe Sóti számára.

Præmissa salutatione.

1. Némelyek vádlására ellene præconcipiált suspicióját ő nga tegye le, mert most is olyan sincerus subjectusa ő ngának, mint azelőtt. Ha csak félujjnit (mutatván mutatóujját) ellene bizonyíthat, mentől rettenetesebb halálnak nemével akarja, azzal büntettesse in exemplum aliorum. Az silistrai pasának irta, menjen ki az országból, de hogy az Szilágyságra vagy ő nga felé, olyant nem semmit is.

2. Lugost s Karánsebest nem adta, hanem magok az lugosiak és karánsebesiek; nem is kérték, hanem csak el akarták foglalni Bocskáért. Ezt impetrálták, csak nagy nehezen, életek maradjon meg, ha megadják; melyhez képest irt is, adják meg, de ha resistálhatnak, tartsák meg, megizente. Szultán Szuliman athnaméját említvén, csak eleválták: Nem az égből jött az le etc. Elmentetek az mellől.

3. Az fejedelemséget nem kereste, hanem imponálták

sub comminatione: Nisi egy szöcsét küld be. Volt szó Kemény János uramról is, arra sem cedálván, fenyegette minden hadainak az országra való fordításával, melyet meg is esküdt hatalmas császárnak fejére s kardjára etc. Így post multas tribulationes, járulván mellette levő követ főembereknek is intimatiója, subeálni kényszerítettett, ő ngáról még csak szólni is tilalmas volt és unalmas, annyival inkább agálni ő nga dolgát.

4. Most Segesváratt az derék dolog előtt, jobb, maradjanak meg előbbeni kglmes fejedelmek mellett, intimálta, hogy nem mint ilyen nagy szabadságtalanságban és megfizethetetlen sacz alá essenek, de az ország nem akarta, replicálván: úgy nagyobb kárt vallanánk, mert magunkat is országunkkal elvesztenénk. Az ő nga haragja, fegyvere itt fenforogván, arra így: akarunk inkább az ő nga haragjában, kezében esni, mert ha magunkat megbüntet, (ölet is) gyermekinket, feleséginket el nem rabolja, mint az török, tatár, testis praesens calamitas.

5. Így már az fejedelemséget subeálni kellett, de azelőtt protestált:

1. Úgy subeálja: letehesse. mikor akarja.

2. Omnibus justis mediis (itt magát is értvén) legyen szabad az ő nga dolgát agálni.

3. Ha ő nga maga industriájával recuperálhatja, úgy is cedálhasson. Ezek után mind a két részről deponáltatott az juramentum limitative.

6. Alázatosan kéri ő ngát, ha ugyan fegyverrel akar az fejedelemséghez nyúlni, adja értésére böcsületes híve által, küldvén attól amnistiáról való diplomát ugyanazon személytől de omnium et singulorum injuriis condonandis. Sancte igéri arra is magát, ő nga ellen soha az fejedelemséget nem viseli, annyival inkább fegyvert nem fog. Sőt Körösbányáig etc. kész kijönni ő ngával való pleniorobb tractára mindezekről, ha ő nga magát megaláztatván, addig eljönne, melyről is ő nga méltóztatassék pro majori securitate hitlevelet cum formali juramento küldeni.

Kívül R. Gy. kezével: Sóti uram követsége.

1658 nov. 1.

Rákóczy térítvénye a budai vezérbasa számára.

Mi Rákóci György Erdélsországnak fejedelme, Magyarország részinek ura és székelek ispánja.

Igirjük fejedelmi szónkra, keresztényi hűtre magunkot,

hogy ha az méltóságos budai vezér Kinán pasa ő nsga, themesvári vezér, Ali pasa ő nsga az Erdélben lévő török oláh hadakat kit kit lakóhelyekre bocsát, kivívén Erdélből, megparancsolja, Erdélben jószágunknak, várainknak, hozzánk tartozó hiveinknek személyekben, jovokban bántások nem leszen, minket boszuval nem illetnek az erdéliek, mi is Erdélre nem megyünk, se hadunkot nem bocsátjuk ő nga hire nélkül, vagy míg a portáról ő ngának válasza nem jó mellettünk való esedezésire, kire legfelebb harmincz nap alatt válasz jöhet. Sőt nagy hűségünk, engedelmességünk jelével erre is igirjük magunkot azon fejedelmi szónkra, keresztény hitre, hogy ha ő nsga is kezünknel levő bizodal munkra nem csatáztat, megromlott, égett helyek épüljenek, meg nem háboríttatnak, mi is nem csatáztatunk. Ehez hasonló hitlevelit hit alatt adván ő nsga, megtartjuk mindezeket, nagyobb bizonyosságul kezünk írásával, fejedelmi pecsétünkkel megerősítettük. Iratott váradi várunkban, Szent András havának hatodik napján ezerhatszáz ötven (*kimaradt: nyolcz, esztendőben.*

R. György mp. (P. H.)

1658 augusztus.

A szultán levele a lengyel királyhoz.

Az lengyel királynak irt török császár leveleinek mássa, az melyet ez mostani anno 1658. esztendőbeli Lengyelország gyűlésiben köldett az frigy felbontása felől, melyben fenyegeti az egész országot.

Szultán az nagy hatalmas Csásrznak fia, istennek onokája, az törökeknek győzhetetlen császára, Görögországnak, Basiliának, Samariának, Ázsiának, Damaskusnak, Armeniának és Arábiának királya, mind az világi szenteknek fejedelme, paradicsomnak lakosa és præpostja, egész Ázsiának, Afrikának, Amerikának és Európának nagyobb részinek szentelt fejedelme, Jerikonak és Mahomet koporsójának őrzője és Isten koporsója vitézének is egy nagyobb vezire, ez világon napkelettől fogva napnyugatig levő uraknak ura, királyoknak királya, és ura egész keresztyénségnek és minden hatalmas ellenségeknek, nagy kánoroknak kinzója, szomorítója és szorongatója, az megfeszült koporsójának őrzője, Jerusalemnak örökös ura, az beszerménieknek avagy környülmétélteknek reménysége és vigasztalója, megbecsülhetetlen drágakő és szentelt præpost. Alla, Alla.

Kis lengyel királyocska neked jelentjük az hatalmasságunknak karját az mi követünknek Sam agha (?) posta által, hogy az minemő végezés hatalmasságunkkal volt, azt mi felbonthatjuk és semmivé tehetjük mind tennenmagaddal együtt, mint olyan gyarló királyocskával az megirandó okokért, mivel te felfuvalkodván tanácskozol az mi hatalmasságunk ellen több kis királyocskákkal és hercezekkel, és így igyekezel azon, miképen vethetsz barátságot és csinálhatsz valami contractust az mi hatalmunk alatt levő áruló moszkvákkal hatalmasságunk ellen, nem félvén semmit az mi győzhetetlen erőnktől (az hamis reményben) melytől elállott, ajánlotta vala hozzánk való jóakarátját és barátságot velünk szerzeni; azonképen az kis királyocskák is, az mint értjük, bórzenkednek fényes majestásunk ellen, hizelkedvén az te gyarló erődnék és hatalmodnak, mely igen ellene vagyon az győzhetetlen török császárnak. Az persai kis királyocskának is titkon szövetséget akarsz vetni, az minthogy kit ha megcselekeszel, soha örekre békességek (?) nem leszen az mi megszámlálhatatlan hadi sereginktől. Azelőtt kívántad követed által az mi hatalmasságunkkal szövetséget vetni, atyafiságotat ajánlván s azzal magadat, hogy soha ellenünk kardot nem vonszasz; de azt mind felbontottad, zaporoghi kozákokkal mintegy dühös ebekkel hatalmas birodalmunk (kra) bocsátván, az kik égetik, dulják, pusztítják országinkat és praedálják kívánságok szerint, az ásiái pasát nekünk és más társunknak szükséges főgenerálisát elvesztették, meg nem becsülvén és semmire tartván jóakaratumkat, erőnket és nagy hatalmunkat. Annakokáért az minemő kegyelmességgel és engedelemmel voltunk ekkoráig hozzátok, azt azután soha ne várjátok, sőt hadainknak számtalan rettegendő voltát elhittük azt hogy meglátván, az mi győzhetetlen lovasinknak és janicsárinknak sok külömbkülömféle roppant seregit és sok dandár sereginknek nagy tágas fényes mezőben magok megmutogatását, kiknek szélét és hoszsztát szemeitekkel sem foghatjátok be . . . . . felesszámú seregekkel reátok érkezhvén, győzhetetlen hatalmunkat rettegésekkel bizonyítjuk. Akkor veszítetek eszetekben magatokat és örömet kívánnátok az jó békességet, de késő leszen, mivel akkor az egész világ nagy erőnk és hatalmasságunk előtt megrettenvén és nem csak te kis királyocska hercezekkel együtt, de az egész birodalom, és határod nehezen foghatja be számtalan sereginket, az tenger is reszket az sok sajkáknak és gályáknak indulásán, az fenevadak és madaraiak ördökből szaladnak és sírnak rínak, és az erdők is zúgnak rettegéssel nagy erőnktől.

Kívül: Török császár levele lengyel királyhoz.

Egykorú kézirat gróf Teleki Miksáné ltárában.

1658 szept. 3.

L'Isola jelentése.

Csak ennyi Rákóczyról:

«Adsunt quoque ex Ragozio legati, Posnanium brevi petitori.»

(Bécsi államtár. Polonica. V. ö. Arch. f. oest. G. LXX. 97.)

Barcsay titkos jelentései a fejedelemhez.

a)

1658 szept. 2-iki jelentés.

Kegyelmes uram, méltóságos fejedelmem.

En kegyes uram isten áldomásából Laposnikra érkeztem s isten az vezérhez vivén, azon leszek, minden utakat, módokat elkövetek az Nagod megmaradására s meg akarom bizonyítani, hogy Nagodnak igaz tokélletes szolgálja vagyok s életemet is elfogyatni Nagod hűsége mellett nem szánom. Nagod arról méltóztassék tudósítani, ha az dolgot annira vihetem, az vezér az öcscsét kiküldi, bejö-e Nagod, de igen titkon valami bizonyos meghitt hódoltsági embertől. Az budai vezér, tatár chán lecelit Nagodnak tegnap kiküldöttem, ha Nagodnak megrihetnék az én irásomra nézve; az hadakat innen kihivatván az fővezér, én úgy értem s úgy is hiszem, az fővezér Jenő alatt marad s az tatárokkal s egyéb hadakkal Nagodat akarja presequáltatni.

Tartsa meg isten Nagodat jó egészségben. Ex Laposniak die 2. Septembris 1658.

Nagodnak alázatos hive szegény szolgálja

Barcsai Ákos mp.

Külczim: Az én kegyelmes uramnak méltóságos fejedelmeknek adassék.

(Az egész titkos irással, mely a Klobusiczky által is használttal egyenlő.)

b)

1658 szept 19-iki jelentés.

Kegyelmes uram, méltóságos fejedelmem!

Én, kegyelmes uram, nagy ügygyel-bajjal az török taborból kiszabadúlek, különben az tatár hadakat Erdélyből ki nem hozathattam, s az török hadakat is az bejövételtől különben meg nem tartóztathattam, hanem kételenség alatt az fejedelemséget fel kellett vennem, de én, adja Isten, Nagod ellen soha azzal élni akarjak, csak hogy pasaságot Erdélyben ne hagyjanak s az számtalan hadakat is eloszoltathattam, visszatéríthettem, meg kelle cselekednem, kiről az mellettem levő becsületes urak jó lelkekismereti szerént tanubizonyságot tudnak tenni, minemű punctumokat kívántak pedig subscribálnom s én is minemű reversalist adtam, Nagodnak alázatos levelemben includálva kiküldöttem, abban az cautélákok Nagod esziben reheti, melyekben is semmit Nagodhoz való hűségem s kötelességem ellen cselekedni nem igyekeztem; az adónak nevelését negyvenezer aranyra imponálák, az költség refusiójaért ötszázezer tallért kívánának s Lugost s Karánsebest, csak megesküvők az vezér, megreszi, hanem én évettem s törekedszemre engedte meg, ha kik ki akarnak jőni, feleségeket, javokat költöztessék ki, egyébiránt ha erővel veszi meg, magokat fegyverre hányatja, feleségeket, gyermekeket rabságra viteti. Mindenekre kételen voltam ráhajlani, csak azt az nagy erőt oszoltathassam el. Azért, kqls uram, Nagod, Istent híván segítségül, lásson az tatárokhoz, ha azokon Isten Nagodnak győzedelmet ad, bátorságoson az budai vezér táborára rámeht, mivel mihent én az fejedelemséget felvettem, mindjárt az tengeren túl való hadakkal az fővezér visszaíndult.

Azonban Nagod egy keréssé legyen csendességben, mihelt Isten az ellenséget elosztatja, azután lássuk az Nagod állapotjához.

Abban Nagod tökéletesen megnyugodjék, meg akarom mutatni, nem háládatlan nevelt szolgája vagyok Nagodnak, csak hogy Nagodot az Istennek tartó lelkire kényszeritem s kérem, ez irásomat tartsa magánál, senkivel is ez világon ne közölje, mert ha kiderül, veszedelem követi mind Nagodot s mind engemet, mert én meg akarom mutatni, hogy annak az háznak derekas szűkségében igyekezem szolgálni.

Odaérkezésem után harmadnap múlva Várad alá akart mindjárást az fővezér indulni, kit igen nehezen tudtam elcsendesíteni, sőt különben nem is lehetett, hanem assecuráltam;

azok is Erdélylyel egyet értenek. Nagod minden főrenden levő szolgálát méltóztassék az gyűlésre bebocsátani, hallják, mit proponálok az országnak. Emellett valamely erdélyi jószágos nemes emberek vadnak Nagod szolgálatjában, azokat is Nagod mind bocsássa be, mivel valamely jóakaróm az fővezérnek lajstrom szerént adta be neveket, melyeket az kapuczi pasának jédzésben adott. Ha ittben nem lesznek, jószágokat az ellenséggel akarja elpusztíttatni; meg levén hagyva az Nagod meghitt híveinek, beszédemre hallgassanak, vigyázzanak s ahoz alkolmaztassák magokat. Tartsa meg Isten Nagodot jó egész-ségben. Datum ex Déva, die 19. Septembris 1658.

Kemény János uram is Tergovistján van, az ő kegye fejedelemmé való tételivel is ijesztettek.

Nagodnak alázatos híve, méltatlan szolgálja.

Barcsai Ákos m. pr.

Lugos, Karánsebes is oda van.

Egy nagy ember úgy jelenté, ha az fejedelemséget fel nem vettem volna, ha szintén meg nem öltének volna is, de Jediculában vitték volna s mind addig ott tartottak volna, valamig rá nem ígértem volna magamot.

En kelmés uram mind addég Nagodnak assecuratoriám szerént ellensége leszek, valamig az fejedelemséget viselem; azt pedig míg viselem, azt csak magam tudom; Nagodnak bőv szóval nem írhatok de nem merek, félvén levelem kezben akad. Lovat, jót, szépet, köves szerszámostól adott az vezér, az süleget maga nyomta az fejembe, az botot kezem(ke) s fiának is fogadott.

Haszán pasának híják, az ki rebellált császár ellen annak lecsendesítésére hivatta császár az fővezért, de tavasszal esmét kijő; az német pártra ne sokat higujen Nagod, assecuratoriájok vagyon az vezérnél.

Az Istenért, kérem Nagodat, az öcsémet, Barcsai Gáspárt méltóztassék bebocsátani; az gyűlés után mindjárt kimchet, mivel nyavalyásnak jószágát féltem. Itt is szolgálhat Nagodnak, akkor is kívántatik leginkább, magam is az török előtt suspicióban ne legyek, hogy így hitelem levén, többet csélekedhessem.

Külczim: Az én kegyelmes uramnak adassék.

(Az egész titkos írással.)

c)

1658 szept. 28 iki jelentés.

Kegyelmes uram, méltóságos fejedelmem!

Ez elmúlt napokban az mint az idő s az alkolmatosság engedte, Nsgodot rövideden mindenekről tudósítottam, de pennára derekason nem mertem s merem bízni, tariván attól, vagy Nsgodnak valamely nem igaz tökéletes híve, vagy török, vagy nekem is nem jó akaróm kezében akad s veszedelme következik mind Nsgodnak s mind nekem, eddég akkor irt levelem Nsgod kezéhez jutván, azokból alkolmasint érthetett, most is, hogy Nagodnak röviden ne írnék, nem akarám elmálatni, kérvén az Istenért is Nsgodat, maga állapotjáról voltaképpen tudósítani méltóztassék.

Az gyűlés, mint Nsgdnak megírtam, 5. Octobris Segesváratt leszen, melyre hogy Nsgod minden igaz tökéletes híveit bebocsássa, Nsgdat engedelmesen kérem s paroncsolja meg, csak vigyázzanak reám, meglátja Nsgod, mit cselekeszem én az gyűlésben, meg akarom mutatni, nem hálaadatlan nevelt szolgálója voltam annak az háznak. Ebeni uramtúl is Nsgod vegyen reversalist s küldje be, mint ha innen, Erdélyből küldetnék Váraddá s Gyulai uramat Nsgod tartsa maga mellett.

Az Istenert Nsgod leveleimet idősbik asszonyunkon kívül senkinek ne mutassa, ő nsgával communicálhatja Nsgod, mert mind Nsgodnak s nekem is gonosz akaróim, ki tudja, mit fognek forralni; az kapuczi passa, az mint veszem eszemben, úgy akar, most az ország csak megesküdjék nekem s én is az országnak, de ha módóm leszen benne, elkerülöm s sőt ugyan meg sem cselekeszem, csak Nsgod, Istent híván segítségül az tatárokat oszlathatná el, ha csak húsezer emberre tehetne is szert, bátorságosan az Jenő mellett levő török táborra, mind én reám reája mehet, Isten Nsgodnak adja az győzedelmet s kétség nélkül fel is verheti őket.

Ha pedig nincs most Nsgodnak módja benne, fegyverrel resistálhasson ellenek, Nsgod csak vonja el egy kevés ideig magát, meglátja Nsgod, nem sokára Nsgod állapotját végben viszem, de ha most Nsgod fegyverrel igyekezik ellenek s markában szakad, feltött szándékok az, tavasszal derekasabb hadat inditsanak Nsgod ellen. De klmes uram csak most ezeket az fen levő hadakat oszlattathatnám el, hiszem Istent, tavaszig az Nsgod állapotját alkolmasint végben vinném s talám az portai állapotok is változnának. Az mint bizonyoson értettem, ezt az fővezért, mihelyt az portára bemegyén, mindjárt meg-

ölik. Az mely Haszán pasa czilalivá lött is, nem egyenesen úgy az porta ellen, mint az fővezér, teftedár és rézeffendi ellen rebellált, miért kellett hatalmas császár adófizető országa ellen hadat indítaniok.

Nsgodnak jobb módja van benne, méltóztassék hozzám egy bizonyos emberit küldeni, ki által Nsgodot mindenekről tudósíthassam, mert pennára az dolgot nem merem bízni.

Majtényi András valóban híven tökéletesen viselte magát Nsgod mellett, őtöt is Tisza István uramékkal együtt nagy nehezen kiszabadítottam, de Zulfikar agát semmiképpen nem leheté.

Rác István kegyelmes uram az tatárok miatt elrkedvén, azután hogy Vér György urammal az tatárokkal megcsatázott, mellém jött s itt van katonáival együtt, kiknek is hópénzt adattam; az mint hallom, többen is sokan szöktének el Nsgod mellől, kik is az büntetést megerdemlik.

En klmes uram, az kiket az égetőkben kapathattam, valóban exequáltatom, már mintegy harminczat ölettem meg, kik is az urunk s Rakóczi Sigmond uram testének felhányyán jelen voltak.

Nsgod alföldi embert küldjön Huszajm csauzhoz, ő Nsgodot mindenekről tudósítja, Nsgod hírségére újabbán megesküdttem s ötven aranyat is adtam neki.

Az vezér az tömösvári pasát akarta velem beküldeni tiz vagy tizenöt ezer emberrel, de addég reménkedtem, elhagyattam vele, állatván előtte, hogy az ország mindjárazt hozzám hajol s mellém áll. Tartsa meg Isten Nsgodot jó egészségben. Datum ex Déva die 28. Septembris 1658.

Nagodnak alázatos híve
szegény szolgálója

Barcsai Ákos m. pr.

Az királybirót s Váradi Istvánt azért tartóztatta meg az vezér, hogy inkább Nsgodnak az fejedelemséget ne resignáljam, de azok helyett most mást készítettem, egy vén feleségű Romosz András nevű embert s András Deákot az százsz-sebesi székbíró. Váradi uramot hozzá tanítottam, Panajottal közölvén, mint forgassák az Nagod dolgait.

Külczím: Az én kegyelmes uramnak adassék.

(Az egész titkos írással.)

1658 nov. 2.

Lándor Péter jelentése Rákóczynak.

Kegyelmes uram stb.

Kegyelmes uram, akarék Nagyságodnak nihiány szóval írnom ez ide való állapotokról. Az német hadakat kivivé az országból. Az muszka követ itt van Bécsben, mind penig az tatár követ, hasonlóképen az török követek is; mit forralnak, nem tudom még eléggé kegyelmes uram, ha megérthetem tovább mit végeznek, Nagyságodnak mindjárt megírom, Telleki uram által is ha valamit fogok tudni, Nagyságodnak hírré adom, csak tudnék Nagyságodnak kegyelmes uram szolgálnom, nagy gráciának tartanám. Az Nagyságod parancsolatját, írja Telleki uram Bécsből, hogy még Posonból nekem Csejtére küldötte, de még eddig nem vettem, melyet Nagyságodnak alázotosan megiszolgálom hozzám való kegyelmes gráciáját, ha mit alázotos szolgájának Nagyságod énnekem parancsol, szívem szerént szolgállok Nagyságodnak kegyelmes uram az én vékony tehetségem szerént. Telleki Uram előbb érkezett ide uramhoz ő nagyságához hogysem én, mert Csején mulattam az német hadaknak eltakarodása miatt. Még eddig ő kegyelmével szemben nem lehettem, de úgy hiszem, holnap szemben leszek ő kegyelmével, mivel uram ő nagysága ő kegyelmét Bécsből kihivatja, engem penig haza nem ereszt az uram ő nagysága. Hozá elő ő nagysága Bornemisza sógoromat, és hogy ha Nagyságodnál tovább nem lettem, itt legyek ő nagyságánál. Az Nagyságod kegyelmes gráciájából hozott lovakat uram ő nagysága igen kedvesen vette, Nagyságodnak alázatosan meg fogja ő nagysága szolgálni. Hüttel merem Nagyságodnak írnom, igaz jóakaró szolgálja Nagyságodnak kegyelmes uram az ur ő nagysága. Ezek az németek nehezen hisznek; mast is nagy disputációm volt egy doktorával ő fölségének, azt mondá azon doktor, hogy senki nem az oka, hogy Nagyságodat meg nem segítették, azaz magyar nemzet: hanem csupán az magunk nemzete, úgy mint az kit már tud Nagyságod kegyelmes uram, ugyan megnevezé, mert ő fölségétől ki volt adva az ordinanczok, az pallatinus által vállalt semmivé; én megmondám azon doktor urnak, hogy micsoda könnyű mód lett volna mostan az török császár erejét megrontani, ha az segítség leszen vala bárcsak hatezer ember, és most is még micsoda jó mód volna benne, és hogy penig micsoda veszedelmes lehet ő fölsége házának, hogyha az törököt megengedik így regnálni, mihelyen penig ezt végre vihet-

ték, az török mindjárt tovább fog menni, melyet most cselekedett volna meg, hogyha olyan distrakciója nem lett volna az pogánságnak. Arra azt felelte, hogy másképen leszen már, mert mostan küldenek ujjobban az portára az rabok végett. Hol penig kegyelmes uram törököt veszi észben Nagyságod megbékelleni, csak megbékéljék Nagyságod. Az ur ő nagysága, ugy vagy, ugyan valóba fárad benne, hogy szolgáljon Nagyságodnak, semmi kétsége se legyen Nagyságodnak ő nagyságában, ő fölségével szemben volt, mast is ajánlotta ő fölsége magát kegyelmességgel ő nagyságának az magyar nemzethez. Az Nagyságod méltóságos böcsületes kegyelmes gráciáját, melyeket velem cselekedett Nagyságod, alázotoson örökken megszolgálom; az Nagyságod hírét nevét előttem viselem, mint igaz magyar kegyelmes fejedelmeknek. Isten éltesse Nagyságodat jó egészségben kegyelmes uram.

Datum Szaibesdorf die 11. Novemb. 1658.

Nagyságodnak kegyelmes uramnak

alázotos szolgálja

mig él

Lándor Péter mp.

Rákóczy alkudozása a császárral.

a)

1658 decz. 5.

Rákóczy postulatumai.

Postulatorum per legatos celsissimi Transylvaniae principis uberior declaratio.

Ut sacra sua Mtas elsmum principem Rakocium eiusque ditiones contra imminetentem turcicae potentiae sociorumque eius rabiem tueri et amissas regni partes reoccupare societatis cum illo viribus dignetur, quod infrascripto modo fieri potest.

Forti militum suorum stipendiariorum manu nobis assistendo, exigentiae occasionum proportionatis semper suppetiis.

Facultatem in ditionibus suae Mtis auctorandi milites cels. principis pecunia concedendo.

Illos si qui propria sponte et innato in familiarem et naturalem Ungaris hostem odio cels. principi assistere velint, non impediendo.

Passum undecunque venientibus suæ celsdini suppetias laturis militibus vel pecunia conductis non denegando.

Porro sua celsdo celsmæ principissæ, atque filio suo celsmo Francisco Rakoci in utraque fatorum sorte mature prospectum esse cupiens, implorat suæ Mtis favorem in his experiri, ut assecuretur, quatenus secundum prærogativam nobilitatis hungaricæ in ditionibus suæ mtis tute secure et absque omni impedimento ipse et posterius permanere et libertatibus prærogativisque ad modum reliquorum regni procerum uti fruique poterunt et valebunt, nec diplomati celsmæ ipsius domui suisque dato præiudicabitur ullo pacto factoque.

Quod aliqua bona hypothecæ nomine ab aliis possessa, depositis deponendis, pro se redimere, et eodem iure possidere permittatur.

Quod titulo principis s. R. imperii decoretur.

Quod sua Mtas se interponere ne dedignetur, quatenus duos obsides pro certa pecuniæ summa apud Polonos detenti, cum eiusdem relaxatione summæ eliberentur, cum constet ipsos Polonos pactis minime stetisse, verum totius exercitus Transylvaniae (pro cuius conservatione promissa pecunia fuit) ruinam et cladem nonnisi ipsis imputandam.

Devote apud sac. suam Mtem tam cels. principis quam nostri, legatorum scilicet nominibus instamus, quatenus habito respectu publici urgentis periculi, et summi discriminis, cui familia privatae domus quoque nostræ a Junio absentibus nobis exposita est, ne diutius suspensa clementi sua resolutione differat nos optato cum responso expedire, ut possimus tempori nostra accommodare negotia, ne scilicet urgentibus obtinendo fatis stringatur potius, quam relaxetur nodus ille a cælesti nexus malis nostris manu.

Fructus belli in sac. suam Mtem et totam christianam retundaturus rempublicam ex præcedentibus scriptis colligi potest, ad quæ nos nunc quoque referimus.

Cæterum mentem sac. suæ Mtis de reciproca dni nostri gratitudinis symbolo detegi nobis submissee postulamus et id quidem scripto, quatenus ad omnia nos quoque solidius respondere possimus; quid enim amplius quam nupero scripto nomine suæ celsnis obtulimus, promitti vel flagitari potest, ipsi nos prospicere non valemus.

Kivül: Ad inclytam cancellariam Hungaricam ex benigno suæ cæs. Mtis mandato quoad intus memorata particularia petita remittendum.

Ex consilio bellico 5. Decembris 1658.

Christophorus Dorsch mp.

b)

1658 decz. 28.

Rákóczy postulatumainak indokolása.

Diverse affecit celmum Transylvaniae legitimum principem sacrae Mstis caesareae resolutio, graviter scilicet in tantum, in quantum datam antehac de subsidio dando spem penitus abscidit, et tempore quidem incommodo, nam si ante vulnus acceptum, illud denegatum fuisset, aliam iniisset sua Celsitudo rationem se suaque sartum, tectaque conservandi.

Bene, in quantum benigne sua Mstas offert, interpositione sua tentatum iri, si negotium praesens per tractatum componi, et controversia haec in Porta Ottomanica conditionibus tolerabilibus possit complanari, quem quidem oblatum sibi suae Mstis favorem, devote agnoscit sua Celsitudo, et nulla temporis aut sortis vicissitudine obliteranda demereri se nisuram spondet gratitudine.

Quia vero praesens controversia, quae per latus suae Celsitudinis, jugulum christianitatis petit, vel ferro vel tractatu potest sopiri, ideo arma iusta, honesta et ita necessaria, ut inevitabilia prorsus appareant, suasit et adhuc suadet sua Celsitudo, sine quibus licet vulnus christianitatis minime coire, et intenta in eius cervicem securis ottomanica elidi non potest, quae quidem felicius in hostico semper, quam domi illata, quam repulsa tractantur.

Sed si sedet suae Mtti sententia prior, nec praesenti rerum statui consonum arbitretur bellum: De secundo, idest tractatu, disserendum est.

Materia tractatus duplex: Princeps et Transylvania.

1. Haec vel ut in pristinum restituatur statum.
2. Vel, ut in praesenti qualicunque remaneat, a graviori versatione secura.
3. Vel ut in parte sublevetur novum onus ipsi impositum.

Princeps. 1. vel ut restituatur. 2. vel ut cedat.

Si cederet principatu: vel restitueretur Varadinum Transylvanis vel non. Si restitueretur, in manus Turcarum hoc ipso traderetur, cum amissione Superioris Ungariae.

Si secundum, armis defendendum erit, et sic aperto cum Turca bello involvetur Sua Mttas, quod tamen evitare contendit.

Et vero, si bellum pro defendendo Varadino inevitabile

est, nunquid præstat, pro tribus amplis provinciis, sociis eorundem viribus, quam adversis illis, pro uno duntaxat fortalitio bello implicari?

Primæ partis probatio liquet ex hoc, quod cum enormitas summæ, atque impar censui Transylvanico exaggeraretur, impossibilitasque eiusdem persolvendæ in excusationem adduceretur per Barczayum, loco summæ acceptare se Varadinum hypothecæ loco, constat, respondisse Turcam.

Cum ergo Turca inhiet Varadino, nec Barczyai, vel illius adhærentes, vel hiscere audeant contra Turcam, certo potietur votis suis Turca. Et cum pecunia parata summam illis temporibus persolvere nequeant Transylvani, procul dubio Varadino se rediment. Si vero Varadinum, seu vi, seu per tractatum, seu per traditionem (quod Deus avertat) in Turcarum deveniret manus, omnes protinus Haydones circa decem millia militum, quorum viribus stetit hætenus superior Hungaria ab armis Turcicis secura, Turcico subjacebunt iugo, qui totam secum in idem præcipitium trahent Ungariam Superiorem, quæ aliter defendi non potest, nisi præsidio in civitates liberas imposito. Illas vero verisimile est, libentius tributum annuum Turcis pensuras, quam Germanicum recepturas præsidium, a quorum scilicet militari (ut ipsi nominant) insolentia, metuunt uxoribus liberis, domibus, et quod maius est, templis, quæ in rationem Catholicorum velle occupari constans apud illos rumor invaluit.

Si obiciatur, posse Turcam novis pactis ligari, ne prætendat Varadinum, sed Transylvaniis relinquat: dico, hoc est famelici canis victui imponere butyrum pro conservatione. Luculentum est Buda Turcicæ perfidiæ, in simili casu, argumentum.

Liquet ergo Varadinum tradere Transilvanis, esse tradere Turcis; quod sua Celsitudo se nulla ratione facturam protestatur. Si enim tradi deberet Turcis Varadinum, nunquid præstaret pro suis rebus componendis tradere, quam emulo suo favorem eo conciliare: nihil enim certi interest pro quo tractatur, si tradi deberet, pro se vel pro alio; nisi quod proximum esse quemque sibi, et natura et ratio dietet.

Secunda pars dilemmatis, quod scilicet non-restitutio Varadini importet secum rupturam fœderis et bellum apertum cum Turca, clarior est, quam ut probatione indigeat.

Quis enim ambigit, Turcam molestius laturum avelli Varad a Transylvania, et eiusdem pactis iam et diplomatibus antiquis designatos firmatosque limites mutari, quam Varadinum cum toto principatu a quocumque quantum libet sibi in viso principe possideri; illud enim perpetuum quod-

dam dispendium esset turcicæ ditionis; hoc ad tempus duntaxat duratura injuria et morte principis cessatura.

Posito ergo moleste laturum Turcam avulsionem Varadini a principatus reliquo membro, certum est id illum armis repetiturum, quod ex annalibus Hungaricis patrum nostrorum ævo simili ex exemplo colligi potest. Cum enim Varadinum a Paulo Nyári nomine cæsareæ tunc Mts teneretur ex cessione Sigismundi Bathory, inquirente Turca: cuius partes tenerent præsidarii et intellecto quod cæsarei essent, obsidione protinus cinxit, injuria cœli inde, non viribus repulsus. Sed quid vetera repeto?!

Constat enim ex literis Barczyai (quarum nos copiam ab ipsismet Turcis habemus) ad Vezirium Budensem scriptis, sollicitare ipsum ad invadendos Haidones in partibus Hungariæ constitutos, quo facilius Varadino possit potiri, ad quod obsidendum cum Transylvanis, et utriusque Valachiae copiis moturum se judicat, imo de facto proficisci.

Cui rei nisi sua Mtas prospectum tempestive iverit, et ex propinquis Varadino præsidiis suis suppetias non adnaverit, verendum, ne ditiones suæ Mti, novum aliquod patiantur detrimentum.

Ex præmissis colligi potest, neutrum præcedentis dilemmatis cornu temporis huius rationi quadrare, cum apertum cum Turca bellum Sua Mtas nolit: Varadinum autem tradi non expediat.

Nec aliud medium est, quam ut sua Celsitudo restituatur suæ dignitati, et quidem per tractatum.

Et iterum illa restitutio per tractatum duplex.

1. Vel per degeneres et exarmatas duntaxat preces, obedientiamque omni exceptione carentem.

Vel 2. per rationabilium conditionum acceptionem et sinistra manu, auri oblationem, dextra ferro nos munitos esse significationem.

Si primo modo tractabimus, duo sequentur incommoda.

1. Insolentiores, intractabilioremque reddemus Turcam illa submissione, unde metum nostrum, impotentiamque virium arguet.

2. Obedientia ab illis prætensa verget in perniciem Christianitatis, testis est utraque Walachia, quorum, licet invitis, viribus contra Transylvanos usus est Turca; quam viam conscientiae, famæque respectus præcludit suæ Celsitudini et quam, nihil præter extremam necessitatem, salvare posset.

Restat ergo secundus modus tractandi, scilicet, quod una manu aurum et condiciones congruas offerentes, altera fer-

rum ostentantes, et intra inculpatæ terminos tutelæ nos alacres, resolutosque animadvertat.

Quod fieri potest, surdum quoddam subsidium suæ Celsitudini sub specie voluntariorum submittendo, et passum, pro transportandis militibus Germanicis, saltem tacite concedendo.

De cetero ita animata sua Celsitudo est et Regni sui salutem tam cordi habet, ut quocumque pretio, ipsoque non dignitatis dumtaxat sed et vitæ dispendio suæ, feliciter et bene emtum velit, ut pristino, etiamsi per tractatum restituatur decori, atque integritati, quo in casu nec cessionem Principatus, nisi honori et utilitati ducet, de qua quidem re in decursu Tractatus mentem sua Celsitudo suam uberius Sacræ suæ Mtti deteget et quod e re christiana esse videbitur, faciet.

Si vero novercantis cursus fortunæ aliter sisti quam per cessionem non posset, eo in passu quidnam favoris ipse, posterique a Sua Mtte expectare debeant, præscire cupit. Suæ quippe Sacræ Mtti tamquam legitimo Regi submissam præstare obedientiam, humilemque devotionem et debet et vult, ita tamen, ut immediate a Sua Mtte dependeat, alterius jurisdictioni minime obnoxia. Verum cum ad tractatum prærequiratur suspensio armorum, quæ mutuo ambarum paritium consensu aliter haberi nequit, quam ut sua Mttas præsciat a Porta, vult-ne Suæ Mttis interpositionem cum effectum admittere nec ne, et ibidem constitui dies, et terminus, quo armistitium initium sumat:

De illo primum responso habito, de ceteris punctis collato cum Sua Mtte consilio, per collegam meum aget, in quem Sua Celsitudo auctoritatem tractandi contulit, me per meorum discrimina avvocato.

Interim de quatuor antehac per nos oblatis punctis benignam suæ Mttis resolutionem submisso sollicito.

Kívül: Ab alegantis Rakocii 28. Decembris in conferentia exhibitæ.

Considerationes circa tractatum cum Turcis.

(Egykorú irat a bécsi állami ltárban.)

1659 jan. 16.

Barcsay Ákos a nádornak: elmondja fejedelemmé választásának történetét.

Ilme comes dne nobis observ.

Az világi állapotok változó sorsának ritkán és alég halatott boldogtalan példájára tévén isten az mlgos fejedelem Rákóci György uramot ő ngát, ki nekünk klmes urunk volt, és minket kik annakelőtte ő ngának és idvezült atyjának hivei levén, és sok kegyelmességét vevén, mostan istennek titkos itéletiből az porta parancsolatja által annak fejedelmi méltóságos hivatalját kényszerítettünk viselni; mely szokás kívül esett dolognak minthogy sokan csudálói, úgy bal ítélői is találkoztanak, az mint fülünkben érkezvén, szomorúan értettük, kik előtt vádoltattunk sok terhes dolgokkal. — 1. Hogy az mlgos fejedelem Rákóczy György uram ő nga Lengyelországban való menetelinek mi löttünk volna jovallói, annak alkalmatosságával igyekeztünk titkos uton magunknak halászni az az fejedelemséget. 2. Jenőnek, Karánsebesnek, Lugasnak mi löttünk volna elvesztői, avagy inkább odaadói. 3. Váradot és több erősségeket igértünk volna az török nemzetnek és a a végre akarnók kezünkhez venni ígéretünk szerint, hogy török kézben adhassuk. 4. Az jesuitákat mi úztuk volna ki Erdélyből. Mind ezeket és több ellenünk való méltatlan vádokat ártatlan szenvedni nem akarván, nem mulathattuk el, ez alkalmatossággal ne tudósítanók Kglmedet az dolognak valóságáról. Az mlgos fejedelem Rákóci György ő nga Lengyelországban való indulásának hogy jovallói nem voltunk, ha ő nga maga meg nem akarja mondani, legyenek mindazok bizonyosságok, kik velünk együtt tanácsai hivatalban voltak, nevezet szerint Rédei Ferencz uram, ki most ellenünk levén, úgy hiszszük nem kedvez, mondja meg lelkiismereti szerint. Esedeztünk ő ngának, hogy ha semmi egyéb okok útját meg nem gátlanák, és tekinteteket előtte nem viselne is, akár csak az porta hire s engedelme nélkül ne menne el az megnevezett útjára. Kedvünk ellen esik, Kemény János uramot ez dologban nem menthetjük, noha isten bizonságunk, minemő indulattal legyünk ő kglméhez, és mint szorgalmatoskodjunk mostan is megszabadulásához való eszközöknek elkövetésében, az mint az maga fiai is ez dologban úgy hiszszük bizonságok lehetnek, ő kglme pedig bizonyos okoktól viseltetvén, az porta megtalálását nem jovallotta, az mint visszatérése után sok izben ő nga az mlgos fejedelem sokaknak

maga is megmondotta. Az ki az királyságot affectálta, svecu-sokkal és több sok nemzetekkel conföderálván, készetett mediumokat arra tanács és ország hire nélkül, az lengyelországi utat is az kormányozta. Lengyelországban való járása alatt ő ngának hogy az fejedelemséggel kináltanak, nem tagadjuk, akkor is el nem titkoltuk sem az két fejedelemasszonytól, sem peniglen az országnak benn maradott főrendeitől, sőt látván az fejedelemre ő ngára való nagy nehézséget, megtaláltuk az fejedelemasszont, adatna húszezer tallért kezünkbe, készek volnánk az török nemzetet lecsendesíteni, és az onnét következő akadályokat megelőzni, de ő nga adni semmiképpen nem akart, és így semmi nem lévén kezünkben, valamit az pusztá írással törekedéssel cselekedhettünk, megpróbáltuk, de adom nélkül minden munkánk haszontalan volt. Lengyelországból való megtérése után nem csak mi, hanem az egész ország találta meg az mlgos fejedelmet ő ngát, nyitná meg tárházát, értékének kiadásával és könyörgéssel mentől hamarább igyekezze az haza romlását megelőzni, de ő nga hittel állatván, harmincz vagy negyven ezer talléránál több nincsen, azt is nem cselekedé, ítélje isten, mi vétünk nekünk benne, ha ő nga maga megmaradásának eszközeit elmulatta; azután mind az tatár hánnak és több sok vele levő hadaknak Erdélyben jöveteléig mik következőhöz, írni arról nem látjuk szükségesnek, úgy hivén, Kglmednél nyilván vagyon. Ha valaki vádolni akar azzal bennünket, nem kellett volna bemennünk az török nemzet közzé, és az mi bemenetelünk okozta volna Jenőnek, Karánsebesnek, Lugasnak elveszését, nem méltán cselekeszi, tudja maga az mlgos fejedelem ő nga, midőn immár az tatár hán ő fge Erdélynek Barcza nevű részében beérkezett volna, az temesvári pasától jöven csauz hozzánk Tartaria nevű udvarházunkhoz, jelenté szóval az fejedelem ő nga ellen való nagy nehézséget, és ha bemennénk, úgy hiszi, fejedelemmé tennének. Ezt értvén, az mlgos fejedelemnek ő ngának megírtuk, ilyen szándékot értvén magunk felől, nem megyünk be az vezérhez, és ez feltött czállal mentünk alá Dévára, az holott voltunk, mellettünk lévén az országnak vallásunkon levő püspöke és az országnak székely és szász natióból választott követei. Midőn azért az országnak rettenetes romlása naponkint öregbednék, az sok faluknak lángoló tüzét magunk ablakáról néznők, látván, fegyverrel sem oltalmaztatik senkitől, egyéb utakon is az hatalmas nemzeteknek rettenetes haragját engesztelni senki nem igyekezi, meggyőztettünk lelkünk ismeretétől, tudván azt, minden keresztyén ember hazájához és nemzetéhez tartozik legkötelesebb lenni. Életünknek kocz-

káztatásával semmit nem gondolván, az mellettünk levő megnevezett becsületes rendeknek sok istenkedésére is tekintvén, az török nemzet közzé való bemenésre magunkat reáveltük; mindazáltal ily szoros igyben is az mlgos fejedelemnek ő nsgának tetszését akarván róla venni, szándékunkat megírtuk, melyre ő nga választ tevén, bemenésünket javallotta, intvén, igyekeznénk dolgát promoteálni, kiről ő nga kezeírása vagyon nálunk; ez szerént következett az vezér táborába való bemenésünk, de minekelőtte az vezérhez jutottunk volna, azelőtt harmad nappal immár Jenő kezénél volt; miképpen vádolhat azért bennünket azzal valaki, annak az véghelynek elveszésének mi volnánk okai, sőt ha mást kellene vádolnunk, legyen bizonyosság Tisza István nevű jenei főember az ki tavali esztendőben küldetvén be kapikihaságra, és az mlgos fejedelem ellen való nehézség miatt, az Jediculában tartatván mindeddig fogva, mostan szabadétottuk ki törekedésünkkel, mondja meg jó lelki ismérettel, ez óráig is Jenőt nem kérte volna az porta, ha az mlgos fejedelem ő nga maga ellen haragra ököt sokképen fel nem indította volna; úgy hiszszük nekünk nem kedvez, mert Jenővel együtt veszett el minden jószága nyavalyásnak. Karánsebes, Lugas elveszésével is, nem félünk, méltán vádoltathassunk, mert az fővezérhez való érkezésünk előtt annak kézben kérésére immár elküldött volt, parancsolá ugyan nekünk, írának levelet nekiek, melyet, kezekben lévén, meg kellett cselekednünk, de ugyan karánsebesi nemes embert más nemes ember szolgánkkal együtt küldtük el levelünkkel, megizenvén nekik, ha az helynek megtartásában módjokat látják, fel ne adják, de megkeseredvén nyavalyások, édes hazájoknak megoltalmazására elégtelenségeket látván, biztatásunknak helyt nem adtak, holott az ott lakos szegény embereken kívül csak tíz emberből álló praesidium sem volt az véghelyben. Nem mi adtuk azért meg Karánsebest, Lugast, hanem az ki felbiztatván az török ellen való fegyverkezésre elégséges eszközöket nem adott nekiek hozzája. Váradot és több helyeket nem hogy ígértünk volna, sőt sok törekedésünkkel, fáradtságunkkal vitük véghez, meg ne szállja, assecurálván róla, hogy Erdélyvel egyetért, melyet bizonyétunk azzal az hatalmas nemzettel, mondja meg lelkére császár ő fge portán levő Panajatos nevű tolmácsa, ha be nem mentünk volna, most Várad töröknél volna. Az hajdú városokat is azzal oltalmaztuk meg, hogy császár ő fge birodalma, ha ő fgével az békességet meg akarják tartani, hivassák vissza az tatár hán hadát, melyre az fővezér Panajotus előtt olyan választ tött, egy talpalatni földére is római császárnak ő fgének lépni nem akarnak, ha

onnét ok nem adatik reá, úgy küldött mindjárt csauzokot tatár hán visszahívására. Mostan is oltalmazzon isten annak csak gondolasától is, Váradot más idegen nemzet kezében ejteni igyekezzük, de emlékezzék reá Kegd (adja isten, hibázzunk irásunkban) hogyha az méltóságos fejedelem kezénél marad Várad, az is elvesz, nemkülömben mint Jenő, ki is elszakadván Erdélytől, úgy esék török kézben, az Tiszán innét való két vármegye is porrá tétetik, császárral ő fgével való békesség is felbomol, és félő, az egész magyar nemzetnek végső romlása ne következék. Fejedelemségünknek erővel való reánk adása, és kételen felvétele mint lött, úgy hiszszük, az is Kglmednél nyilván vagyon, bizonytunk istennel, azzal az hatalmas nemzettel, az mellettünk ott levő ország követivel, Panajotussal is, az ki istenért kért levele által, menjünk be, szabadítsuk meg az keresztyénséget az végső romlástól, nemhogy kívántuk avagy sollicitáltuk volna, sőt fejünknek vétetésével kínáltuk az vezért, hanem midőn erős hittel megesküött volna, tatár hámot Erdélyből ki nem hivatja, maga is minden hadaival bejön, és pasát teszen Erdélyben, úgy kellett kételenségből felvennünk. Az mely obligatoriát tőlünk bizonyos conditiók alatt vött, azokra is köteleztük úgy magunkat, fejedelemségünknek viseléséig tartozunk megállani, hogy így salva conscientia letehessük, az országnak is legyen módja benne, ha az mi személyünknek fejedelemségre való bevétele nélkül lát utat és módot megmaradásában, követhesse el; ebben is Panajotus levén interessatus, tudja, minemő erős obligatoriát kívántak tőlünk, de reá nem mentünk. Fejedelemségre való beindulásunkkor feles hadat akart az fővezér mellénk adni, azt is eljőnni nem engedték, ne legyen az fegyvernek félelme az ország statusin. Öszvegyülvén ő kglmek, vele megkínáltuk, valakit akarnak, válaszszanak, minket nem respectálván, de az rettenetes romlás tanétván meg ő kglmeket, az porta rendelkezét megváltoztatni nem akarták. Midőn fejedelmi tisztúnkra hitünket ő kglmeknek letettük, és ő kglmek is hasonlóképpen nekünk, mindkét részről oly conditióval lött, hogy ha az fényes porta kegyelmében veszi az mlgos fejedelmet ő ngát, az ország szabadságát helyreállatván, az ő nga hűségére redeálni készek leszünk; nem láthatjuk azért, csak legkisebbik dologban is meg nem feleltünk volna ezaránt ő ngához való szeretetűnknek. Az jesuiták kiűzetésével az mint vádolatunk, előbbi állapotunkban egy privatus ember levén, ha akartuk volna is, véghez nem vihettük volna, noha nem mindennél alacsonbak, de nálunknál feljebb való rendek is levén ez hazában, az ország az mit végezett, abban sem pro,

sem contra nem voltunk. Ha azt írnök, szerzetekre nézve szeretjük ő kglmeket, hazug embernek ítéltetnénk, mindazáltal személyekben, hizelkedés nélkül írjuk, nem gyűlöljük, inkább akarnók ugyan, hogy ha mindnyájan egy valláson volnánk ez hazában, de ha istennek ő fgének különben tetszett, tegyenek bizonytságot ez országban levő paterek és Kglmetek ecclesiái, ha töllünk injuriáltattanak-e? Isten oltalmazzon attúl bennünket, legkisebbiket is megbántani igyekezzük, sőt az miben megbántódásokat értjük, megorvosolni igyekezzük. Mindezeket akarók mint igaz magyar igaz magyarnak megjeleníteni, nem az végre, hogy római császártól ő fgétől avagy Kglmetektől segítséget sollicitálnánk, hanem mint keresztyéneknek jóakarattját, nem tagadjuk, szíből kívánjuk, ha kívánthatik, igaz keresztyénségünket megmutatni készek vagyunk, római császár ő fge ha veszi, kedvekereső szolgálai leszünk, ellene nem vétünk, sőt szolgálni igyekezünk, kit is nem szóval, valósággal megbizonyítunk, Kglmeteknek is igaz szível kedveskedő atyjafiai lenni igyekezünk, távoztatni akarjuk csak azt, ne szolgáltatassék az erdélyi állapotoknak alkalmaztatásával az egész magyar nemzetnek végső veszedelmére út, hogyha peniglen oblatiónk megvettetik, írásunkkal terhelni senkit sem akarunk. Mostani táborban szállásunknak is sokképpen magyarázói lehetnek Kglmetek előtt, de arról assecuráltunk mindeneket, császár ő fge birodalma ellen semmit is escelekedni nem akarunk, hanem az partiumot, mely ab antiquo Erdélyhez való volt, az porta parancsolatjából és annak mellénk rendeltetett hadaival kénszeréttetünk kézhez venni, csak az ő fge részéről hostilitas ne mutattassék, az velünk való hadaktól meg nem károséttatnak csak legkisebbik dologban is. Római császárhoz ő fgéhez és Kglmetekhez bocsátott böcsületes hívünk bocsáttassék becsületesen vissza hozzánk, kérjük, nyavalyája ne legyen, mert kit nem reméllünk, és az egész világon contra omne jus gentium lenne, ha bántódása léssen, császár ő fge ellen nem vétünk ugyan, de isten s az ő angyali előtt protestálunk, annak bántódását, s az magunk becsületinek sérelmét, istent híván segítségül, el nem szenvedjük. Sőt inkább nemzetihez való Kglmed tökéletes szereteti azt kívánja, igyekezze jó tanácsadásával az mlgos fejedelemet arra hajtani, vonja el, alázza meg magát, szolgálja istenét, keresse kedvét az országnak, s az fényes portának, ne fegyverrel, könyörgéssel vegye eleit, isten úgy boldogítja meg, egyébaránt mind ezt az hazát, s Magyarországot is utolsó veszedelemben, romlásban ejti, ne provocálja keménykedésével ujokban az hatalmas nemzeteket; melyeket cselekedvén Kglmed, istentől is áldást várhat, minket is minden

illendő alkalmatossággal való szolgálatra és kedveskedésre kötelez. Ezek után tartsa meg isten sokáig jó egészségben Kglmedet. Datum in civitate nostra Deesiensi die 16. Januarii anno 1659.

Ilmæ Dnis Vrä servitor benevolus

Achatius Barcsay m. p.

P. S. Kglmedhez mostan bocsátott becsületes hívünk által szóval is izentünk, mind Haller János uram előbbi követünk felől s egyéb dolgokról is, kérjük, adjon szavának teljes hitelt.

Külezím: Ilmo comiti dno Francisco Vesselény de Hadad, perpetuo in Murany, regni Hungariæ palatino, judici Cumanorum, sacræ cæs. regiæque Mtis intimo consiliario, camerario, et per Hungariam locumtenenti etc. Dno nobis observandissimo.

1659 febr. 8.

Reninger Simon portai követ levele Barcsayhoz.

Illme celsme princeps etc.

Non solum ex literis Cel. Vrä, sed ex manifesto separatim porrecto, ut ex rumore ante jam sparsio afflictus status Transylvaniæ satis innotuit, pro quo avertendo super tot benigna sac. cæs. Mtis dni mei clemmi mandata adhuc Adrianopoli multum laboravi, et a vesirio supremo sub juramento demum id promissi retuli, Transylvanorum (ut formalibus utar) nulli ex naso guttulam sanguinis excutiendam, nec tributum augmentandum, nec Jenő aut aliam civitatem prætendendam, non Turcam aut Tartarum ingressurum, sed omnia in tranquillitate permansura, dummodo status alium principem eligant, principi Rakoczio non adhæreant et portæ Ottomanniæ pristinam obedientiam reddant; de hoc ego humillime certiozem feci s. s. Mtem cæs. et hoc ipsum etiam aliis magnatibus fideliter perscripsi, ac utinam princeps Rakocius, saltem per annum aut simile quid, acquievisset, forsitan difficultas successu temporis faciliiori modo componi potuisset, impedita interim ruina, quam passa est Transylvania ex parte etiam superior Hungaria, imo senserunt ipsæ ditiones Turciæ: sed abyssus iudicio est dei, ipsi soli notum, cur flagellum suum eo extenderit, nostrum est, placata sua justa ira, majora mala præcavere: prouti Cels. Vra, quam Deus invitam ad hoc munus vocavit, prudenti sua directione et consilio facile præcavebit, præsertim ubi cum contigu-

regnis pro bono christianitatis synceram amicitiam et bonam vicinitatem coluerit, nec præmemoratæ sac. cæs. Mti dno meo clemmo ingratum fore, si pro conservanda patria, aut pro communi bono ministris et legatis Celnis Vrä aliquid officii præstiterit, cum pro gloriosissimo suo zelo erga rempublicam christianam de præservando regno Transylvaniæ antehac valde sollicitata fuerit.

Cæterum Celdni Vrä præter diuturnioris vitæ incolumitatem omnia fausta precor et me quam devotissime commendo. Constantinopoli 8. Februarii, 1659.

Illmæ Cels. Vrä

devotissimus servus

Simon a Szemingen (*igy*: Reninger helyett).

Kívül: Paria literarum agentis sac. cæs. regięque Mtis in porta Otthomannica.

Tatár rabok levelei.

a)

1659 febr. 6.

Kemény János levele Rákóczyhoz.

Kegyelmes uram.

Tövis Danieltől is irtam. Utolsó levele tollálta az Szigeti által lött izenetit, ahoz rendeltem dolgomat magam részemről.

Nagod részéről féltem attól, mind török biztatása, N. reversalisa hamisság ne legyen sok jelekből, ha az biztatás szerént 100 hajol Nagodnak, ezek bizony örülik, de különben semmit nem kell innen remélni, mert ez 300 oly tehén ember (Muradin nevezte annak) semmit nem mer mozdítani. Virtuosity pogány nem vala köztök Muradinnál, jóakarója is vala Nagodnak, most kár lőn halála.

Az vezér is jóakarója Nagodnak, de nem mer, sok ellensége van, alig marada most is, Nagod levelét hat napja hozták vezérnek, várom. mint indul, ezek is 100. várnak, kívánák fővezér vesztét, ha onnan az dolog succedálna Nagod írása szerént, ezek után nem kellene járni, mert mindjárt sokat kívánnak.

Nagod írta hirnek 100 fővezér halálának maig itt nincs híre.

N. mostan ideirott levelébe is (vádolja kitörölve) Nago-

dat, menti magát. Hittel írom, hogy Nagod írásából meddig nem értettem, úgy hittem, hogy Nagod correspondentiából cselekedett mindeneket N., ahoz képest írtam mindkettőnek más-különbön értem megírhatalatlan csudálkozással és busulással.

Bizonnyoson Erdélyből van hitetve mind 100. 300., ha mi szabadulunk mostan, Nagod mellé állunk, akadályt csinálunk.

Nevezet szerint az Brassay Hermány az 300. azt mondotta, nekik mindegy, akár Nagod üljön nyakokon, akár Kemény János szabaduljon, azok egyet értenek. Fővezérnél is hasonló szók voltak, az kik okai lehetnek; itilje isten, ha igaz.

Mind maga N. mind ország hűek formája conditionalis, úgy hiszem az Nagodtól küldött hűlevél is hasonló, azt Nagodtól küldött hűlevél is hasonló, azt azt conditiót valjon magok nem impediálják-e? De én egyik részt is sem vádlom, sem mentem, talán eddig is isten megegyeztette Nagodat N., mint azelőtt is lön az dolog, hanem magam részéről assecurálom, hogy Nagodhoz hűségem megtartom, csak Nagod ígirt kegyelmességét teljesítse mind sancsom dolgában, mind ha tractára menne az dolog; nekem máig senkihez köteleességem, hanem csak Nagodhoz, annak sérelme nélkül, rab lévén, ellenségemmé tenném N. nem illik, magamnak árthatok, Nagodnak nem szolgálhatok. Istenért is reménkedem, Nagod írásomat izenetemet edes anyján kívül senkivel ne közölje, sokak ha ma Nagod mellett vadnak, holnap az szerencse után másutt lehetnek, engem elveszthetnek, ne vegye lelkére nyomorúságomat. Az vezér és fiai is Nagodnak mint izentek, az szerint Kemény János Szigeti uram által, és egyéb dolgokat is megért Nagod. Ezek után az úristen éltesse szerencséltesse Nagodat. 1659. 6. Febr.

Nagod alázatos rab szolgája Kemény J.

P. S. Minden egyéb köteleesség, szeretet kívül is elhíheti azt Nagod, az én természetem és egyéb okaim is inkább Nagodat, mint mást uralni kívánna, de feltétlen ez conditiót: 1. ha 100 nem lehet reménsége 2. ha másokkal való nagy ligában nincsen 3. ha elégséges segítésben nincsen csálhatatlanul bizodalma, tanácslanám az jó móddal való békességet.

Simulálni kell Nagodnak jóakarátját, mert ezek engem attól féltnek, ellenben N. ajánlását is, mert sanczomat nevelik, mindenik haragusom, nem szeret, azt állatom, ha melyik mit ír, csak azt mondom, mint rab.

(Az egész titkosan van írva. 100 = Portát, 300 = tatár kánt,
N = Barcsait jelentenek talán.)

b)

1659 febr. 7.

Kemény János Rákóczyhoz.

Kglmes uram!

25. Septembris, 30. Octobris, 3. Novembris, 12. Novembris költ Ngod méltóságos írásit az inclusumokkal együtt Szigeti uram által 3-a Januarii vöttem aláztatason; vigasztalódással értettem Ngodnak szerelmesivel egészséges életben lételeket, az úr isten terjeszse sok időkre és juttassa boldogabb napokra neve dicsőségére és nemzetünk javára. Méltatlan szegény rabszolgájáról hogy megemlékezett, az úr isten legyen megfizetője.

Az Ngod maga és az hazában forgott veszedelmes állapotokról elég szomorúságos hírek busitanak el bennünket, melyeknek eleve ellátott féelme meghaladta vala rabi sanyarúságinkat, megteljesedése pedig sokkal megtétézé, mert már azelőtt táplált reménségüinktől is többire megfosztatánk. Az úr isten szent fiáért elégelje meg és könyörüljön mind Ngoton, s mind szegény nemzetünkön és hazánkon.

Mind magok dolgaira, s mind az szegény haza háborújának megcsendesítésére való alkalmatosságokat tudom Ngod el nem mulatja, arról írnom nem rabi elmét illet, segítenem pedig semmit nem lehet, mert ahoz csendes elme, szabad kéz s láb kellene, hanem az egy lévén hatalmomban, buzgó szível imádom istenemet, vezérelje és segítse Ngodat minden jókra.

Minthogy azért kiki fájdalmát tapogatni szokta, azt én is nem felejtetem, és elsőben köszönöm nagy alázatossággal, hogy mint czelött mindenkor, úgy mostan is szabadulásomra kegyelmes igyekezetit, sanczomnak is segítését ajánlotta méltóságos leveleiben, melyeket kész kincsem gyanánt teljes reménséggel tartok; és mivel úgy látszik, hogy közel hozta isten idejét, melyben már ha mi jót velem szegény rabszolgájával cselekedni akar, még is teljesítse, Ngodnak nagy alázatossággal könyörgök, ne halassza declarálni arról való kegyelmes rendelését, sőt ha mivel akar lenni, az hova sanczomnak több részét fogják congerálni, azt is oda juttatni, többinek megszerzésében és szabadításomra nézendő egyéb szükségeimben fáradozó embereimnek pedig kegyelmes segítséggel lenni méltóztassék, kiért az jótétemént és könyörületességet parancsolt istentől csalhatatlanul várhat jutalmat, minden azt halló keresztény nemzetektől dicsiretes emlé-

kezetet. Én pedig ha isten után Ngodnak is segedelme által szabadulást nyerhetek, koporsóimig hálaadó igaz szolgája leszek. Mert kímés uram én bizony csak magam kevés értékem mellett ide vezhetek, akár hova mit kapjak is pedig, de másoktól, kiknek nemcsak nem szolgáltam, sőt uraimnak hűségek mellett néha véthettem is, semmit avagy keveset remélhetek, ezek pedig készpénzt s nagyobb részét sanczomnak hamar s egyszersmind kívánják, és látva hisznek, nem olyan tractabilis emberek ezek, mint az török végekben szokott lenni az állapot. — Mi karban maradott legyen pedig dolgom mostanában, ha kimehet szolgám Szigeti uram, Ngodat informálhatja, kitől szóval Ngodnak alázatosan izentem, méltóztassék meghallgatni és hitelt is adni, könyörgök Ngodnak.

Előbbi írásim szerint (ha Ngodnak kezéhez jutottak) mostan is alázatosan könyörgök Ngodnak, istenéjért, jó szerencséjért, az ki úgy is áldja meg Ngodat, hogy mutassa az-beli kegyelmességét, *amaz hiti-hagyottakat fogassa meg*, mert ha *akarja, meglehet*.

Az úr isten vezérle né valami jó egyességre Ngtok és az haza dolgát, mert addig mi is szabadulást nem remélhetünk, ezek az vagyonságánál nagyubbat tulajdonítván, azt vélik, ha mi szabadulást vehetnénk, vagy magunktól is vagy Ngod mellett nem tudom mi vizet zavarnánk ellenek; felő is, ha az haza dolga meg nem csendesedik és még egyszer az hatalmas nemzetek kimennek, nem fognak többé búsulni az erdélyi fejedelemség felett, kit isten szent fiáért távoztasson, mi is ide veszhetünk, de mivel mi azonkívül is már elvesztettek vagyunk, ám lenne csak azzal, Ngtok és az haza maradhatna.

Ngod mint és hogy procedált legyen dolgaiban, azoknak velem is szegény rab szolgájával közlését isten fizesse Ngodnak, némelyek szomorúságra, más rendbeliek gyönyörködésre valók, de mindenikben affigál azon való törődésem, hogy gyenge erőm szerint sem hazám, sem uram mostani szükséges ügyeiben nem szolgálhattam. Így akarta isten, nincsen mit tennem.

Itt való állapotokról Ngodnak írhatom: egy rész tatárság mostan is az kozák segítségére oda van muszka ellen. Muradin szultán meghala 17. Januarii. Az vezérség dolga is nagy galyibában vala.

Tökéletlenül jártak némely pópák, mert mint két rendbeli fogarasi emberek még Bucságságon tartanak és most is magam embere eljühetett, azoktól is meglehetett volna.

Egy porumbaki áruló zsidó felől érthet Ngod Szigethi uramtól, írtam az fogarasi tiszteknek is felölle, méltó Ngod-

nak parancsolni, tartsák irásomhoz magokat. Néhányan vadtak eddig is, rabtársaiknak kezességeket idehagyott emberek, ha kik Ngod keze alatt tanáltatnak, istenért orvosolja meg. És ezek után az úr istennek áldási maradjanak Ngodon és szerelmesin. 1659. 7. Februarii Kaloda nevű Sidóvárban.

Ngod szegény rab szolgálja
Kemény János mp.

Kívül: A tekintetes és méltóságos Rákóczy Györgynek etc.
nékem kglmes uramnak adassék.

(A dúlt betűkkel szedett titkos irással.)

c)

1659 márcz. 2.

Károly Mihály Rákóczyhoz.

Meg is nyomorodott állapotom szerint való alázatos szolgálomat ajánlom Ngodnak, mint kglmes uramnak, és istentől sok jókat kívánok Ngodnak.

Még is kényszerítettém ez nagy nyomorúságban Ngodhoz folyamodnom, ezelőtt is könyörgöttem Ngodnak, hogy találja meg az tatár uramot Kajabit állapotom felől, de nem tudom, mi lött az oka, elmúlt, mely nekem nagy veszedelmet hozott, most immár azt mondja s ez levelemet úgy bocsátotta ki, hogy hatvanezer tallért adjak én neki, ha az nem leszen, fogaimat kiszedi, szíjat metsz hátamból; valamit tud gondolni, azzal kinez; azután azt mondá, hogy elég török, tatár van fogva, ő azokat is elveszi az sanczban; én azt mondtam, hogy Ngodnak írok nyomorodott állapotom felől. Abban van az dolog, elúntam az sok veremben való lakást, ha Ngod kegyelmessége nem járul, én kényszerítettém felakasztani magamot. Találja meg Ngod az élő istenért valami okon, eselédkémet is Ngod kezéhez vevén, vagy valami fű tatár ha volna, talám kiszerezhetne Ngod rajta, mert csak Ngod gondviselése által lehet szabadulásunk. Itt az az hire kglmes urunk, hogy Ngodnak egynehány ezer török, tatár rabja van, azokon Ngod sok rabot kiszerezhet mind az nemes vitézlő rend közül, mind az szegény kódig közül. De hogy az magam dolgára térjek, még is az élő istenért könyörgök, hogy ne hagyjon, találja meg vagy levele vagy postája által, ne nyomorogjak, hiszem Ngod szolgálatjában estem ez iszonyú inségben. Azt is mondta, hogy van ott oly török vagy tatár, az kit én értem ki nem adnának. Mégis az istenért könyörgök, ne hagyj ez nagy ve-

szelemben, tégy jót minden lehetséges igaz úton vélem. Ngodnak kegyelmes válaszát várom, könyörgök is Ngodnak, hogy választ adjon alázatos könyörgésemre. Az úr isten Ngodat áldja meg, birodalmát terjeszsze, tegye szerencsésé, bol doggá. Költ Kajalek veremben, tömlőczben, die 2. Martii anno 1659. P. S. Martiromságot szenvedünk mi, mert nem rabság az mi dolgunk, hanem ki nem tudom azt én mondani.

Ngodnak nyomorodott rab szolgálja

Károly Mihály mp.

Kívül: Az én kglmes uramnak Rákóczy György urunknak Erdélyország fejedelmének, Magyarország részeinek urának, széke-lyek ispánjának, nekem kglmes uramnak, földi istenemnek adas-sék ezen levellem.

d)

1659 máj. 18.

Básti László levele kiszabadítása ügyében.

Isten kglmeteket minden üdvösséges jókkal áldja meg. Az úr isten csudálatosképen kihoza Tatárországból, az tengeren szökve Sándor János urammal, ismét ő fge az mi büneinkért nagyobb rabságra ada, az Dunán valami gályás törökök reánk találván, elfogdosának bennünket, kettőt meg is ölének közölünk, azt az Dunában veték, onnét hoztanak bennünket Kusztancinápolyban eladnyit és az mi szerencsétlenségünk úgy adá, hogy gályás ember vön meg bennünket. Mindazáltal esék értésemre Tisza István uramnak s Harsány Jakab uramnak ittbenléte, ő kglmeket megtalálván, alkuvásban vadnak érettem, csakhogy az pogány eb ez is ötszáz tallért kér érettem, százat megigérték ő kglmek, hanem Kglmeteket az istenért kérem mint jóakaró uraimat s atyámfiát, töreked-jék szabadulásomban, ha követ jönne avagy penig zálag, tudom, hogy értésére leszen Kglmeteknek, írjon mellettem, hogy szabdítson ez pogány kezéből; azonkívül görögök is járnak ide be Váradrúl, abban is vagyon módja Kglmednek Rácz János uram, hogy azokkal is megvetethet engemet, hiszem ha isten megszabadít, igaz tökéletességgel meg igyekezem szolgálni Kglmeteknek mostani nyomorúságomban mellettem való jó akaratját s törekedését, kiért az úr isten megáldja Kglmeteket. Az istenért az szegény gyámoltalan feleségemet ne hagyja, az miből lehet, ha csak jó szavával is, biztassa, hiszem az istent, hogy innét megszabadít jóakaró

uraim által. Hirünk ide sok vagyon az szegény haza felől, ha valami oly bizonyos hir avagy isten kitől oltalmazza Kglmeteket, valami futamás leszen, Kglmed Csongrádi Pál urambátyám uram mind az kevés oly féltő egyetmásocskája vagyon az háznál az feleségemnek, vitesse oda az hova az magáét. Az feleségemnek istentől jó egészséget kívánok, kérem azon, hogy mindenekre az mi kevés vagyon, viseljen gondot, szántasson, vettessen, rajta legyen szorgalmatoson, az mikor az ideje eljő. Füzesi Gázsit Kglmed bátyám uram kezesítse meg, az Koncz Görögy marháját, örökségét adja kezében, Koncz Mátyást magát eskesse meg az házhoz, az Koncz Görögy feleségét vitesse fel, az feleségem tartsa maga mellett. Írtam pünkösöd előtt két héttel az tengerparton Humet kapitány basá házánál Kaszinbaszába. Ezek után adja meg, az mi szegény hazánkban láthassam jó egészségben Kglmeteket s szolgálhassak Kglmeteknek. Anno 1659.

Kglmetek szegény rabságban nyomorgó szolgálja s atyjafia
Básti László mp.

Kívül: Nemzetes Rácz János és Csongrádi Pál uraméknak etc. nekem jóakaró uramnak s atyámfiainak adassék.

e)

1659 aug. 17.

Gabriel Thomas levele.

Celsissime princeps, Salutem et servitiorum meorum humilium debitam subjectionem cum fidelitate.

Ternae sunt scriptae ad suam celsitudinem litterae, ad quas adhuc nec celsissimus princeps, nec ego responsum accepi, quod miror, praeter schedam unam per famulum domini Keminy transmissam, qua quid scriptum erat, aliqua percepimus, qua in parte credat sua celsitudo, sicuti ante affectus fuit: etiam nunc est in eodem statu. Sed quod usque ad tempus hoc non misi hominem meum ad celsitudinem, causa est periculosae mittendi viae, sed non tardabo unacum resignatis illis a sua celsitudine mihi. Princeps Barczay vero omnino est expiscatus, quod sit totaliter et adversus celsitudinem et adversus nos. In reliquo suam celsitudinem bene valere et diu florere desidero. Datum die 17. Augusti anno 1659.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

*humilis servus
frater Gabriel Thomas mp.*

Hátlapján : G. R.

(Az egész titkos irással van írva, a pecsét egy-egy rózsát tartó farkas, ágaskodó oroszlán, a pais fölött kereszt.)

1659 ápr. 4.

Barcsay Ákos a budai pasával tudatja, hogy váradi parancsnokká Ebeni Istvánt nevezte ki.

Acatius Bartsai dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Noha az vezérnek ő ngának is megirtuk, mindazáltal akarók Kglmednek is tudására adni, elébbi fejedelem Rákóczi György, látván, hogy mind római császárnál s egyebeknél is megfoglyatkozott reménységében, Váradot az partiummal együtt kibocsátván kezéből, arra bocsátott commissariusink kezekhez vötték, Gyulai Ferenczen elébb adtanak, váradi kapitányságban már mi becsülletes hazafiát Ebeni István uramat helyhezgettük, kinek megparancsoltuk, az csavargókat, alá járó kóborló katonákat mindenütt kergettesse, fogdostassa, mely dolgot az méltóságos fővezérnek ő ngának is értésére adtunk. Annak okáért Kglmed jelentse meg az vezérnek ő ngának, és kérje azon (kiről magunk levelünkben is írtunk) bocsásson kemény parancsolatokat ki az végbeli vitézek közé, az holdoltságon való szegénységet ne nyomorgassák, sarczoltassák, kiknek lakóhelyeket az tatárság elpusztította, égette, hadd építhessék fel. Kglmednek szeme füle legyen, s minket minden szükséges dolgokról tudósítson. Eidem in reliquo gratiose propensi manentes. Datum in arce nostra Szamos-ujvariensi die 4. Aprilis, 1659.

Achatius Barcziai mp.

Kívül : Generoso Francisco Sebesi de Bolgárfalva, ad illum verirum Budensem expedito internuncio nostro etc. Fideli nobis dilecto.

Sebessi kezevel : Allatæ die 9. Aprilis 1659. in Bikucz.

1659 ápr. 26.

Zollern levele Lubienieckihez.

Magnifice domine Lubonetzky.

Litteras M. V. cum fasciculo litterarum ad dominum Schollen recte accepi, curabo, quo per primam sed tamen tutissimam occasionem emittantur. Gratias velmaximas autem ago pro oblatione tam promptissimorum officiorum apud celsissimum principem suorum, quam sicut exosculari cupio, ita a V. M. vel maxime maturari ob eliberandam fidem interpositam in concambio exolvendo desidero. Non opus est verbis plurimis apud V. M. quibus hoc ipsum meum desiderium commendem, cum V. M., notissimum sit, stricti uti juris, sic fidei esse concambia vel maxime tali in casu, ubi fidos homines non tam facile reperire est. Frater Mercatoris Wratislaviensis jam secundo poposcit æs, cui spem facere summis cum obstestationibus debui. Brachelium emittit generosa a Schöllén lubenter et alia addidisset scripta, quæ tamen ignorat se habere, vel maxime cum in nupero spolio aurigæ et litteræ et scripta deperdita prætendat plurima. Gratias simul referre allaborabit pro V. M. studiis in generosum maritum habitis et apud C. P. obtinendis. Hisce V. M. divinæ providentiæ commendatam volo,

tendem festino quidem calamo

L. 26. April. 1659.

V. M.

add. s. Jaroslav (?) Zollern (?)

Külczim: Generosissimo atque magnifico domino Vladislao Lubieniecky domino observandissimo.

1659 ápr. 30.

Gonzaga Hannibal levele Rákóczyhoz.

Celsme princeps dne colendissime.

Cum sac. cæs. regiæque Hungariæ et Bohemiæ Mtis dni mei clemmi fidelium ministrorum officium requirat, in id potissimum incumbere, ut omnia promoveantur, quæ in continuum tranquillitatis et communis boni incrementum redundat, ita quoque nihil mihi magis curæ fuit, quam sæpius sollicitè risolvere, quomodo cepti illarum partium tumultus componi, atque pericula averti et emergens exinde toti regno Hungariæ vel etiam christianitati exitium præca-veri posset.

Non volui intermittere quin de hoc meo erga inclitum regnum et Cels. Vram promptissimo ac continuo studio occasione suæ cæs. regiæque Hungariæ et Bohemiæ Mtis ablegati consiliarii et cameræ aulicæ directoris spect. ac magci dni Clementis nobilis de Radolt liberi baronis, Cels. Vram certiorum redderem ac ulterius operam meam ad ea officiosissime offerrem, quæ ad conservandam tam incliti regni, quam Cels. Vræ securam permansionem spectare videbuntur, prouti sac. cæs. regiæque Mtas clementissima sua intentione id unicum benigne intendit. Ac pro fine Cels. Vram divinæ protectioni officiosissime commendo. Dabantur Viennæ ultima die mensis Aprilis, anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo nono. Cels. Vræ

servus paratissimus
B. Annibal Gonzaga mp.

Kivül: Celsmo principi dno dno Georgio Rakoczi, dno colendissimo.

1659 máj. 13.

Geröffy György Rákóczynak kiszabadítása érdekében.

A deo præpotenti omnia bona felicia et fausta cupio elargiri Cels. Vræ.

Clementiam Cels. Vræ ex literis 12. May a Cels. Vra receptis abunde cognovi minime defuturam fore, quodque Cels. Vra omni animi conatu in id totus contendat, ut me clementia sua protegat, multasque calamitates et misérias meas sublevet, quod deus Cels. Vræ omni bonorum genere renumeret cumulatissime. Adhærens et expectans clementiam Cels. Vræ, submisso rogo, ut mei non sit immemor, benignaque fronte ut solet, meque ad suam protectionem, tanquam ad beneficium sidus prostrato corde et corpore confugientem respiciat et foveat. Quod reliquum est, deum precor ut fausta Cels. Vræ largiatur et lætioribus indies successibus ea cumulet ac diutissime incolumem fortunatumque præstet.

Cels. Vræ a deo optimo vitam diuturnam fœlicemque præstolor.

Datum in Lancut anno 1659, die 13. Maii
Cels. Vræ

humillimus servus
Georgius Geröffi mp.

Külczim: Ilmo ac celsmo principi Transylvaniæ dno dno Georgio Rakoczi stb.

1659 máj. 29.

Sorbán Konstantin levele Rákóczy Lászlóhoz.

Constantinus Sorban, dei gratia vojvoda Transalpinæ Valachiae hæres eiusdemque perpetuus ac dominus.

Az Kld jámbor szolgálja nekünk az török rabat meghozta, izenetit Kldnek értettük, melyet igen kedvesen vöttünk Kldtől, hogy csak egy szavunkra Kld mindjárt készen lőtt, ha isten ő szent felsége éltet, Kldnek meg igyekezzük szolgálni, de Klmdel örömet beszélettem volna; de hogy az alkalmatosság nem adatván, bizon szívem szerint bánom, de ha az Isten éltet, rövid nap múlván levelemmel jámbor hű szolgálóm által megtalálom Kldet. Kld parancsoljon nekünk és tartson jóakarójának, az miben tudunk, örömet szolgálnánk. Tartsa meg isten Kldet sokáig s hosszú esztendeig jó egészségben.

Datum in Zombor, 29. Maii 1659.

Kldnek jóakarója

(Oláh aláírás.)

Külczim: Illustrissimo ac magnifico dno dno Ladislao Rákóczi de Vadasz etc. nobis benevolo semper observandissimo.

1659 máj. 23.

A budai vezér levele Barcsai Ákoshoz.

Gloriosissime princeps, nobis syncere amice, vicine et Achatiae Barcsay.

Deus vos in fidelibus servitiis invictissimi imperatoris nostri et in bona vicinitate et amicitia conservet.

Syncero salutis voto præmisso uti vester benevolus et vicinus, Vobis notum facimus, nunc potentissimi et invictissimi imperatoris mandatum nobis allatum est, et quidem arcis Budensis directorem nos effecit, et confinium in vicinitate constitutorum defensio Transylvanicarum, nec non istius rebelli Rakoczii finalis oppressio commissa nobis sit, et ut illa per nos promissa summa quantoeyus et sine omni mora ad potentissimi imperatoris nostri splendidam domum thesaurariam administraretur, ratione cuius administrationis demandatum est nobis. Secundum, potentissimi imperatoris mandatum et illustrissimi supremi vezirii de negotio isto tam litteraliter, quam verbotenus mandata supervenere. Nos itaque ad initium mensis Ramazan huc appulimus ad ea ser-

vitia exequenda et pervenimus Nandorlbam, ut quantocyus summam illam ad potentissimi imperatoris splendidam portam administrari omni studio conemini, uti potentissimum mandatum eius declarat, cuius mandati ut vos sitis studiosissimi executores, transmisimus vobis has nostras amicabiles literas, ex divina voluntate, si illuc devenerint, speramus, quæ vobis facienda congrua sunt, in id omne studium declarabitis. Ex Transylvaniæ trium nationum præcipuos status congregantes, in executione illius summæ conemini, sitis quoque studiosissimi secundum potentissimi imperatoris mandatum et voluntatem illius rebellis Rakoczii super omnimoda demolitione, ne post dicere possitis: Quare? Ideo nobis significetis, quantum de thesauro ad portam expediastis, quantumque expediri intenditis, et de rebellis illius Rakoczii castigatione qualem instituistis ordinationem; de negotiis quoque omnibus Transylvanicis nobis intimandum necesse est, et in quo versentur cardine. Ex divina voluntate brevi Tömösvarinum attingemus, in omnibusque negotiis vestris adjumento prompti futuri sumus. Deus vos in beato et felici statu conservet. Scriptum in initio mensis Ramazan, (máj. 23.) anno 1659. in campo Namdoralbensi.

Vezirius Budensis
Seidi Mehemet.

Kívül: Paria litterarum vezirii Budensis ad illum et celsum principem Achatium Barcsaium datarum, et eidem principi 30. Maii anni labentis medio legati Turcici præsentatarum.

(Fordítás, illetve másolat, ugyanazon kéz írása, mint a mely Gonzaga 1659. ápr. 30-ki levelét irta.)

1659 aug. 23.

Potocki levele Barcsayhoz a lengyelországi kezesek ügyében.

Illme et celsme princeps dne et amice observandissime. Pristinæ inter vicinas gentes nostras amicitiae vigorem commemorando, iucundum esse nemo dubitet, eandem vicissitudine temporum inversam sincero quis non prosequatur dolore? neminem eiusmodi repetiendum arbitror. Sese tamen ex æquo ipsa alternantis fortunæ moderari debet ratio. Restitui nunc sub felici Illmæ Celdnis suæ dominio primævam illam mutuae inter rempublicam nostram et celeberrimum principatum Transylvaniæ concordiae venerationem, dum video, iustam capio lætitiā, offensos magnis stimulis

animos vero Illmæ Celdnis suæ sanari affectu. Quoque red-integratione horum omnium subsecuta, Illmam Celdnem suam deus optimus maximus salvum et incolumem quamdiutissime dominio suo in florida pace potiri concedat, intime apprecor. Contra obsides a Rakocio et tota republica Transylvaniæ nobis datos (dum resarcinatio damnorum nobis illatorum procrastinetur) licet summam provinciarum nostrarum indignationem commovere juste debeat, ruina attamen charitativa nobis veris christianis innata non permittit atrociter in quempiam sævire commiseratio. Non miretur Illma Celsdo sua illos arctiori modo, quam antea, detineri custodia, ipsi enim aliquoties apparatus hoc sibi conciliaverunt fuga, at qui eam meditatur, arctius tenendus est. Quatenus vero Illtas Vra de his, non solum nomine ipsius Rakocy, sed nomine totius reipublicæ Transylvaniæ gestis informatior sit, præmitto copias pactorum et iuramenti in castris nostris cum ipsis statutorum, et brevi nuncium meum cum reciproca animi contestatione et fusiori horum omnium explicatione ad Illmam Celnem suam expediam. Modo vero oxopto, quatenus Illtas Vra cum omnibus regni sui velit inire modum, quo et pactis statutis satisfacere, et obsides, quibus literis meis ad illum marschalcum regni respirium conciliare promitto, quamprimum eliberare possint Obsequia mea interim Illmæ Celsnis suæ semper prompta defero. Dabantur Leopoli die 23. Augusti 1659.

Illmæ Celsnis suæ

benevolus amicus et ad officia
paratus

Stanislaus Potocki
pal. Krakoviensis lt. exercituum.

Kivül: Ilmo et celsmo principi dno Achacio Barcsiay, dei gratia principi Transylvaniæ stb.

Jelentések és levelek a törökök táborozásairól.

a)

1659 aug. 23. Temesvár.

Király János levele anyjához.

Fiúi szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek stb.

Rövid alkalmatosságom adatván az kegyelmednek való írásra, nem akartam Kegyelmedről feledékeny lenni, ez kis írással Kegyelmedet látogatám. Az igaz szolgáknak hüttel

való szolgálai kötelességek urakhoz miben álljon, meggondolván, én is ő nagyságának mi formán hűtellel köteles legyek, eszemben is vévén, igaz tökéletes hűségemet uramhoz meg akartam mutatni, látván igaz ügyét, hogy nem maga ügyét, hanem hazánknak utolsó romlását praetendálván, nem hogy tisztitül megfosztatni bánná: de csak hazánknak előbbeni szabadságát mivel helyben állathatná, életét is letenni nem szánná; de semmi feltött szándékában portához való tökéletes engedelmességének megmutatásában, az sok erdélyi uraknak árulatlások miá különben elé nem mehetett; hanem Törökországban jünnie be kellett, kit ha nem cselekedett volna, egész országot elvesztünk volna; mert mostani kegyelmes urunk azzal vádoltatván, hogy előbbeni Rákóczy György urunkkal, az török császárnak megesküdt ellenségével mindenekben egyet ért s portához csak képmutatásképen engedelmeskedik; az ki utolsó romlásunkra derekas utat mutatott volna; mert akárkinek is, az ki valakivel felteszen, játszani kell; hogy mi pedig az török birodalomnak csak tizedrészével is feltehesünk, bizony úgy látom, utolsó veszedelmünkre fordulna. Az fejedelem nem fejedelemségének megerősítéséért jött be Törökországban, hanem az haza mellett hogy könyörögjön, hogy teljességgel el ne pusztítsa; mert ő nagyságának, hűtellel mondom, soha fejedelemség nem kellett, nem is kell. Az törökök igen jó szívével látják, gazdálkodnak, ajándékozzák, mindennel kedveskednek. Mi itt Tömösváratt táborban vagyunk; az hadak mindennap gyűlnek, kik ha annyira gyülekezhetnek, hogy az kik Erdély országának ellenségi s hazánknak árulóí, megzabolázhatják, mahónap innét visszaindulunk. Senkinek bántódása nem leszen, ha kifelé indulunk, urunkhoz hűségét megmutatván, előnkben jű; de másképen semminemű rendet nem biztatok. Mivel csak könnyű szerrel kellett bejünnünk, az várban lovainkat nem szoríthattuk, hanem az urunk maga lovaival az havasokra szélllel küldöttük; úgy halljuk, hogy az előbbeni urunk vitézi mind elhajtották volna; én nekem is két szolgám 4 jó paripámmal volt oda minden katona szerszámmal; de azon semmit is nem búsulok; mert isten csak úgy, mint eddig, egészséget megtartsa, lú helyében nemcsak lú, hanem egyéb is leszen; jól lehet ezt halljuk; de nem bizonyosan. Kegyelmednek mindenekben az döbröczöniekkel egyet értsen, sohova se menjen, hanem csak vesztegségben legyen. Adja isten, jó egészségben láthassam Kegyelmedet. Datum in castris sub Tömösvár existentibus. Anno 1659. die 23. Augusti.

Az Kegyelmed szerelmes fia

Király János m. p.

Külczim: Az néhai nemes és nemzetes Király János uram meghagyatott özvegyének, nemes és nemzetes Vince Anna asszonyinak; nekem szerelmes anyámasszonyomnak adassék Debreczenben.

b)

1659 szept. 24.

Buday Péter levele feleségéhez.

Sok jókkal áldjon meg isten édesem.

Noha az elmúlt napokban is írtam vala, de nem lévén bizonyos arról, megadták-e leveletem vagy nem, ismét írnom szükségesnek ítélem. Valaki nevem alatt avagy levelet mutatván is, kérnének valamit, senkinek semmit ne adjon; az jobbágyoknak írjon, mind dézsmabéli, s mind adósságbéli bort egybengyűjtsenek, fogatkozás ne legyen, mint tavaly; az vetés is meg legyen, írni kell Budai Ábrahámnak is, Benedek sógor is viseljen gondot, tudván, én itt az mi kglmes urunk mellett vagyok, nem érkezhetem az távoly lételem miatt. Egészségem istennek hála jó vagyon. Kun Sándor felőled is hallani óhajtok. Fogarassi Istók ha oda jött, küldje Ighen-Patakára, legyen ott, az míg az szőlőket szedik. Szebenből ki ne jöjj édesem. Alde ha oda jött, legyen melletted; az lovakat jó mód alatt az havasra kell küldeni. Viselj gondot mindenre, írtam az ighenpatakiaknak, elhiszem, megadják leveletem, nekik oly embertül küldtem. Asszonyomnak ajánlom fiui szolgálatomat, Sára s Mária asszonyoméknak is ajánlom szolgálomat, Jankuly kapitán is eljárjon az dologban, úgy hogy kár ne kövessen bennünket. Ha Haczaki Péter bejön Szebenben, menne Ighen-Patakára, szolgáljon ő is valamit, mert még istenben bizom, rám szorúl; mi sem késünk itt urunkkal, megindulunk sok szép hadakkal, hogy ha előbbi fejedelem vissza nem megyen. Mikor alkalmatosság adatik, írni kell Benedek uramnak, riagassa meg az jobbágyokat, ha maga nem jöhet is közikben, akár csak levéllel intse meg őket. Ha addig míg leveletem veszi kezéhez, be nem találnék menni, alkalmatossága adattatván, tudósítson egészsége felől. Sógor uram is elhiszem irt asszonyoméknak. Istentől bő áldást is kívánok. Írtam Tömösvár alatt török táborban 24. Septembris 1659.

Mig él igaz hűtes társa

Buday Péter mp.

P. S. Kis Máté uram is Béláné asszonyomnak ajánlja szolgálatját, istentől minden jókot kíván ő kglmének.

Kívül: Nemzetes Buday Péternének Vas Susánnának, nekem szerelmes feleségemnek adassék Szebenben.

c)

1659 szept. 29.

Ugyanaz Kendeffy Gáborhoz.

Szolgálatomat ajánlom Klmednek, mint jóakaró sógor uramnak, Isten Klmedet sok jókkal áldja meg.

Az mi klmes urunk, Barcsay Ákos ő nsga klmes parancsolatjából kellett Klmednek sok leveleket kezéhez küldennem egy patens levéllel együtt, melyet lepariálván, küldje Pokay uram kezéhez, érthesse az vármegye s egyszersmind az ország is; jövődöben Klmetek ne okozza urunkat, ha az súlyos büntetést el nem kerüli, semmi oly jót nem végezhet az ország (eszköz levén Rákóci fejedelem ő nsga az bejövettel) hogy jó kimenetele legyen, ha kiljebb megyen is, ne láttassék, fegyver alatt végez az ország, azt is tudják már az törökök, nem derekas practika. Klmedet sok szóval, írásommal nem terhelem. Várok csak választ az én klmes uram levelére. Ha pedig választ nem tenne, félő, meg ne bánja Klmed jövődöben. Klmed az fényes portának s azután az mi klmes urunknak köteles, nem véthet azzal, ha minden nap írna is, ha igaz hazafiúságnak meg akar felelni. Én maradok Klmd jóakaró szolgálja, Istentől bő áldást is kívánván Klmednek. Sógor asszonyomnak ajánlom szolgálatomat. In Karansebes, 29. Septembris, anno 1659.

Klmednek míg él, jóakaró sógora szolgál

Buday Péter m. pr.

P. S. Urunk is rövid nap megindul sok szép hadakkal.

Külcím: Tekintetes Kendeffy Gábor uramnak, nekem jóakaró sógor uramnak adassék.

d)

1659 okt. 16.

Ugyan az Jósikához.

Isten sok jókkal áldja meg Klmedet.

Az mi klmes urunk ő nsga parancsolatja érkezvén, (Klmednek szóló levelét is hozván) parancsolja ő nsga, Klmednek szólót megküldjem; im azért meg is küldem, intvén, Klmed ez vakmerőségnek hadjon békét, ne mentse magát, ő nsga levelit nem jártathatja, ha maga leveli eljárhatnak, urunk levelit is, az hova szólnak, elküldheti; tudja Klmetek Jósika uram is köteles az mi klmes urunknak, de Klmetek ahhoz az kötelességhez nem tartja magát és mint már Klmed az minapi levelemre tött választételiben Rákóczi fejedelmet írja klmes urának, azt az Klmed levelét megtartják; az törökök kívánják is, de urunk nem akarja odaadni, mivel azt okoznák, az kik az várban vadnak, Rákóczit ismervén uroknak, azaz nem azt uralja, kit az porta tett. Így az vár vételében kész okokat találának. De az mi klmes urunk mind az szegény hazát s annak véghelyeit menti, nem Rákóczihoz tartják, Klmed pedig declarálja klmes urának fejedelmének lenni, félő, az az ő nsga klmes gondviselése nem bátyásítja Sidó várát. Urunk levelére engedelmes választ tegyen, jövődöben meg ne búsuljon. Im Hunyad vármegyére is irt ő nsga levelet, Küldje meg Klmed avagy Solliomi, avagy viceispán uram kezéhez, fogatkozás ne legyen. Én igaz jóakaró sógorok levén Jósika uraméknak, gonoszokat nem kívánom. Mind megérné azzal Klmed, paraszt ember vitte az levelet, az faluban ott hagyván, úgy viteté fel, el is kellett küldeni, mivel félti az falut is az törökök fenyegetőzésektől, illendő módját találhatná Klmed, nem vonná magára urunk neheztelését. Az minapi levelében írja Klmed, békesség lenne Rákóczi részéről, ha az két várost az török visszaadná; bizony én is azt hiszem, csak az fejedelemségben hadnák is, békesség lenne ő nsga részéről, de az török császár parancsolatja nem azt tartja, megbékéljen Rákóczi fejedelemmel, hanem ha kedveltetnék, az fordítását az császár levelének megküldeném, abból tanulhatna; az két várost nem adják, sőt minemű fegyverkezéssel jön maga is az császár személye szerint, megérhetné; Havasalföldében más vajda megyen sok haddal. Megválnak, az kóborló pártosokat az muszka segíti-é, vagy ki, mert az Isten nem; mivel cselekedetek Isten ellen van, az szegény-

séget dulják, fosztják. Hunyad vármegyére szóló levelet ha el nem akarja küldeni, küldje vissza kezemhez. Jobbítsa meg Klmeket magát, higgye el, nem fél az nagy nemzet Klmektől, akkor, mikor megiesik Klmeken, késő lesz, örömet jobbítaná magát. Istentől bő áldást kívánván Klmeknek 16. Octobris, 1650. Karánsebesben.

Klmednek jóakaró atyjafia

Buday Péter m. pr.

Kívül: Nemzetes Jósika János uramnak, nekem jóakaró atyámfának adassék Sidó várában.

Más kézzel: Allatæ sunt 20. Octobris.

e)

1659 okt. 19.

Ugyanaz ugyanahhoz.

Szolgálatomat ajánlom Kglmednek stb.

Kglmed levelét becsüllettel vettem, hogy az mi kglmes urunk parancsolatját előtte viselvén, az Hunyad vármegyére szóló levelet igiri, megküldi, jól cselekszi. Többet is nyer Kglmed vele, rövid nap múlva veszi is az mi kglmes urunk kegyelmességét; mivel már isten akaratjából ő nga is megindul. Asszonyunknak parancsolá ő nga, küldenék levelet, azért im Kglmed kezéhez dirigálom Dévában szóló levelet, Kglmed ne neheztelje megküldeni s választ hozván, kezemhez is juttatni, Kglmedtől az mi kglmes urunk jó néven veszi. Rákóczi fejedelem holott legyen, s abban az eltévedt elméjű gyűlésben mit végeztek, tudósítson Kegyelmed. Nekem úgy hozák, Rákóczi Brassó felé ment volna Mihne vajdával szembe lenni, pompáskodni akarnak, az még az szegény magyar gyűlés, addig az török jár is. Sógor uramnak Jósika Gábornak ő kglmének ajánlom szolgálatomat, ha mit érthetett volna ő kglme az szegény feleségem felől, tudósítana, Betlen Jánosné, Tholdalagi Mihálné asszonyom felől is, ő kglmének megsegélném. Isten bevívén, rövid nap szolgálhatok is, mert úgy elhiggye Kglmed, az engedetlenek bizony megbüntettetnek. Arról is tudósítson Kglmed: még is dulattatik, fosztattatik az szegény haza. Talám Mihne vajdában bizakodnak, rövid nap megtapasztalja az szegény magyar, az oláhság eláll Mihne vajda mellől, s ő ellenek mint tavaly megindúlnak az töröktől rendeltetett vajdával. Csodálom, micsodás elmétől viseltetnek azok, kik oláhok fundamentomozását vetik oltal-

múl magoknak, holott az oláh természet szerint való ellensége az magyar. Én is tudom vitézségeket, higgye el minden ember, az portától el nem szakadnak ők Mihnéjért, még pedig sok adózással fejet hajtnak. Tudósítson Kglmed mindekről. Urunk ő nga mellé portai jancsárok érkeznek, huszonötezer lovas hadan kívül. Az jancsárok tihajája is jött velek. Tartsa meg Kglmedet isten sokáig jó egészségben. In Karánsebes 19. Octobris 1659.

Kglmednek,
mig él, jóakaró atyjafia

Buday Péter mp.

P. S. Tudósíthatom Kglmedet, Mihne vajda hadát három helyt igen megverte az török, sok rabokat s fejeket vettek; Kirka nevű kralyovai bán is alig szaladhatott. Az portáról rendeltetett vajda is egy hete az Duna partra érkezik sok feles hadakkal. Hireim ujulván, Kglmedet tudósítom, hasonló jóakaróját várván Kglmednek.

P. S. Kglmedet kérném ez levelekre választ irván, küldje mennél hamarább kézhez, mivel már megszűnnek az levél (járta)tások, urunk is megindul, magam is innen elmegyek, csak az választ várom Dévából.

Külczim : mint az előbbi.

f)

1659 nov. 9.

Tholdalaghy jelentése Haller Gáborhoz.

Szolgálatomot ajánlom stb.

Szomoruvan értem, megérkezvén Kglmetek, mi okokból való megjűvését, kihez képest noha legkisebb, de igaz hazafia. lévén, akarám tudósítani, mint löttek oda be az dolgok; azt Kglmetek tudja, micsodás levelet irtak az budai fővezérnek az erdéliek, értette, melyet ide hozván az budai vezérnek ő ngának az csavuz, in specie az portára elébbi urunk levelével együtt beindittá, tudván ő nga, az elmúlt esztendőben is szinte ezen hasonló dologért vesze el Erdély, ő nga engemet. is azon vezér emberivel Hagzi Musztafával, ki Erdélyben vala tavaly, az fővezérhez expediála ez végre 1. hogy azt megmondjam, azelőtt is mint irtak Medgyesről levelet, az országot mentsem, melyet elhívén, arra az volt válaszom: megválík az ki urunk mellé jó, az hive leszen, de ha most

nem jó, azután nem az hűség, kételenség hozza, bizony hejába etc. 2-dikért. Az Jediculában levő atyánkfiaiért, melyet minden igiret, adomány, egy szóval semmi conditio nélkül az ő nga tekintetiért elbocsátották mind, postát küldvén utánok, posta lovakat is rendelvén alájuk. 3-szor, hogy megpróbáljam, elébbi urunk hogy ha recipiáltathatnék, melyet elsőbben Panajotnak megmondván, azt felelé, lehetetlen, okait megmondván, azzal nem elégedvén, az tihájának is eléhoztam az végre, hogy urunk interponálhatná magát; ott is hasonló válasz lön, melyet úgy vettem eszembe, az fővezérnek meg az császárnak is meg fogtak emliteni, melyre mi válasz lött, az urunknak irt leveléből Kglmetek megértheti, ott ő nga oly rettenetes gyűlötségbe vagyon, hogy csak nevét is mérgesen emlegetik. Ezen beszéd közbe kérdé az fővezér is, az erősségeket mind megadták-e, nevezet szerént Váradot, arra megmondottuk, nem, oly embere vagyon urunk ő ngának benne, feje fenállásáig nem adja, császárnak igaz live, azt örömmel értvén mondá jó. Kdet is (?) igen böcsüllettel csak magoktól is emlegették ezelőtt is, magától azt is utána mondá, (az mint meg is ír), ha Rákóczi egy várat megtöltene arannyal, még sem leszen ő, ha az ország egy házat, még sem leszen senki Barcsai Ákoson kívül, míg egy muszurmany nemzet léssen, sőt Panajot azt mondá, azt mondotta az fővezér, készebb volna császár egy rész birodalma nélkül ellenni, hogysem Rákóczit szenvedni gyalázatjára; egy szóval azzal concludála, ha az ország elébbeni urunk mellé áll, urunkot ő ngát elárulják, soha Erdély többé nem leszen, hatalmas császár mind adajától magától meg akar válni, de az ki hűségében megmarad, idein ő nga mellé jó, semmi nyavalyája nem leszen; azon is ne gondolkodjunk, mert az nimet nem segíti, Panajot pedig azt mondá, hogy soha bizony az császár meg nem segíti, sőt ő is szintén olyan ellensége, mert megtréfálta, megigirván az várakat s vármegegyeket, s megmásolta (de ő bővebb szókkal) előttünk ment vissza; azt mondá császár követje, az török császár is derék követet küldött, újabban ismét postát bocsátott, úgy hiszem az végre, előbbi urunkot birodalmában ne szenvedje maga hadával együtt. Ezeket Kglmetekkel sem igiretért sem félelemért nem irom, hanem igaz lelkemismeretiből igaz hűtöm szerént irom meg Kglmeteknek. Ezt pedig magamról: azon valóban mesterkedtem mind Panajot által, az molduvai vajda fia s többek által, hogy végére mehessek mi szándékok, az-e, hogy csak teljességgel elrontsák Erdélt, de azt is hasonlóképen irom lelkem szerént, semmit affélet nem értettem, sem eszemben nem vettem, sőt azt bizonyoson mind fővezértől,

tihajától, s többektől úgy vettem eszembe, úgy értettem, csak maradjanak meg az urunk hűségében, bizony senkinek semmi nyavalyája nem lesz, sőt az adót is az elebbi 15 ezer aranyra szállíthatni, meg az megigirt summát is le hagyják, sőt még többet is nem mondom nem cselekednek, oly hitelt szerzett s kedvességet ő maga magának azelőtt az hatalmas nemzet előtt mostani bejövételével, még dicsekedve emlegetik, az fővezér pedig csak magától előhozván az summát s adót, mintegy abominatióval monda, most mind adó summa pénz had legyen, nem kéri hatalmas császár, akkor kellett volt ígírni az sok népek előtt, de azt megtalálhatnák annak utánna is, csak most az ország csendesedjék le; de ellenbe mind fővezértől, az mint meg is írta, meg is monda, mind tihajától, Panajottól bizonyosan értettem s eszembe vettem, hogy ha tavaszig az dolog le nem csendesedik, senki ne kétkedjék, mert bizony kijő, soha tovább sem Erdély, sem Várad meg nem marad, porrá teszik, mivel most is azért jött Drinápolyban, onnét addig vissza nem tér, míg végben nem viszi; olyan gondolatban pedig Kglmetek ne legyen, hogy valami distractiója volna sem töröknek, sem tatárnak, mert az lelkére kényszeríttem Panajotust, mint keresztényt, mind pedig másokat, az kiket illet, hogy ha van-e valami ellensége tengeren túl, de hűtök szerint mondják, nem is volt az előbbeninél több, az kit azelőtt megölték, az megcsendesedett még akkor, császár épített az Bovázban egy várat, ott voltak (?), az dolgok sem mutatták az hadait készülni, újabban visszabocsátta, de az maga zászlóit kitette, be sem vitette, csak vár ettől. Az moldovai vajda posta követje is érkezék, mikor eljövénk, az is bizonynyal beszél, az vadia mellett akkor is volt ugyan tatár, de elég mene melléje, az tatár megjött az muszkáról, arról is régen parancsoltak vót, meg is indult maga az tatár hán Havasalföldre, Galga szultán benn is volt, azt beszéllé, bizonynyal elhiggyem, elegendő had ment oda, úgy hiszem végben is megyen, ha szintén eddig végbe nem ment is, török is igen sok ment reá, ők ezt, bizonynyal irom Kglmeteknek, úgy látom, semminek tartják, de elebbi urukra Mine vajdára valóban haragusznak. Kglmetek azért az dolgokat így értvén, úgy gondolkodják, előtte vagyon, választhat benne, ha akar, lelkemre irom, Váradal együtt magokat megmaraszthatja, hasonlóképen mind magát, országát Váradal együtt pogány kézbe ejti s rontja, mert ha Erdély elromlanék is (kitől isten oltalmazzon) mégis Kglmetek az kik be nem hódolnak, elebbi urunknak megmaradnak; én uram ezeket bizony nem magam privatomaiért irom, hanem az közönséges megmaradásért, az lelkemre nem akarom venni,

nekem annyi lenne mint Kglmeteknek, mert én abban nem válogatnék, akármit lenne. csak az haza maradhatna. Az dolog sok volna, kit meg kellene Kglmeteknek írnom az oda be való dolgokat, de mind meg nem győzőm írni, erre is kevés időm levén, ha Kglmetek módot mutat békességes odamenetelem és jöveitem felől s assecurál, magamis oda menni nem szánom, több dolgokat is ezekkel együtt világosan megérthet. Isten ezek után tartsa meg jó egészségben Kglmeteket, és engedjen jó egészségben látnom hamar időn. Datum ex castris sub Tömösvar positis, die 9. Novembris, 1659.

Kglmetek jó akaró szolgálja, atyjafia

Tholdalaghi Mihály mp.

P. S. Azt is akarám Kglmeteknek megírni, oly gondolatban se legyen, hogy urunk ő nga én általam vagy mások által is sem levelében, tudtomra, isten engem úgy segéljen, se nem igirt, sem alkalmatosságot nem adott, sem határt, várat, pénzt, egy szóval semmit is, sőt meg is hagyta, ha kérnének is, valami formán, megmondja ő nga ha ide leszen örökké is csak egy talpalatni földet, sem pénzt nem ad, de amazok is, sem nem kértek, nem is említették, szándékokat is olyat eszemben nem vettem. Az hovaselj földi vajdaságot az moldovai vajda fiának Gligoraskának adták, az ki most ott Drinápolyban vala. Örömcst magam beszéllettem volna meg ezeket Kgteknak, beszéltem.

Kívül: Tekintetes és ngos Haller Gábor uramnak, nemzotes Balog Máté uramnak, nékem jóakaró uraimnak adassék.

g)

1659 nov. 4.

Jósika jelentése Rákóczyhoz.

Életemig való alázatos stb.

Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak alázatosan jelentem hogy Tömösvár felől jöve egy emberem és bizonyoson beszéllé, kit szemével látott, hogy az török had mindenképen álgyukkal és szekerekkel készült, hogy felmenjen Nagyságod ellen Barczai Ákost felvinni, mennyi számu had lehet, bizonyoson nem tudá megmondani, hanem 15 vagy 16 ezerig valót mond. Azért az Nagyságod böles iteleti rajta. Tartsa meg Isten stb. Datum in arce Sidóvár die 4-a Novembris, anno domini 1659. Az Nagyságod alázatos és hű szolgálja

Jósika János m. p.

P. S. Ma indul meg az török had Thomosvárról, az mint mondják, az Maroson felmegyen.

h)

1659 nov. 15.

Szilvász Bálint jelentése Drinápolyból Barcsayhoz.

Alázatos szolgálatomat ajánlom stb.

Nagyságodat ez alkalmatossággal akarám tudósítani. Nagyságod Tömösvárról die 31 Octobris irt levelét nekem az ember itt Drinápolyban az divánban adá meg, noha nekem Nagyságod nem irt, de az többinek irt leveléből értettem, hogy Tholdalagi Mihály uram elment; én is harmad napjára ide Drinápolyban érkeztem, melyet találtam Mustafa bég uramot itt, ő kegyelmét magom szállásomra vivén, ő kegyelmével együtt voltam s vagyok most is, együtt fáradoztunk, csak Isten tudja; bég uramat Isten elvivén, megbeszéli; addig, hogy az követekért elküldtek, hogy elbocsássák, mely bujurdiban csak irtak, kettőt kér: Bánfi Sigmond, és királybíró uramat bocsássák el; azért Bánfy uramat és királybíró uramat elbocsáták és ide jüttek, ide jöven ő kegyelmek más nap az vezérhez ő nagyságához három Bánfy uram, királybíró uram és én az béggel együtt felmentünk, az vezérrel szemben lettünk, Bánfy uram szólván közönségesen bocsássanak el bennünket, mert az többi Jediculában maradtak; az vezér ő nagysága az többit igéri elbocsátani, de királybíró Várady Istvánt és engemet ugyan nevezetesen megmutatván, azt mondá, hogy el nem bocsát. Várady uram itt nem volt, nem is írja; az kik Jenőtől eljöttünk nem akar elbocsátani, az többiért most újabban bujurdit irattunk és elküldtünk Custanczinápolyban, azt várják, hogy eljűjjenek és elbocsátják őket Nagyságod mellé, de minket nem, noha reménységem volt, s el is bocsátottak volna, ha királybíró uram píz igiretivel kárt nem tett volna; egy részről ő kegyelmének köszönhetem itt való maradásomat, mely igen keservesen esett. Nagyságodat tudósíthatom Mihnye vajda hadának egy részét felverték, az a hirt harmincz zászlót hoznak, sokat is levágtak; az vezér ő nagysága nem bizván egyéb postákra, hanem az tatár chám kiháját Szulimán agát postán magát küldte el, hogy az tatár el ne mulassa, hogy el ne jűjjon, úgy is halljuk, útban vadenak, hogy az tatár az két Oláh országot vegye meg. Kostandin vajda az moldvai székben bement, ott vagyon, noha az Lupul vajda fiát elküldték az tatárok eleiben, hogy bevigyék; az

szilistriai basa az ulimeri haddal és Gyika vajda együtt vadnak, által is mentek a Dunán, ők verték fel az Mihnye vajdát, mihent az tatár érkezik, mindjárt mennek reájok, onnét az budai vezér Nagyságoddal. Itt Istennek hála az Nagyságod dolga jól vagyon az vezér ő nagysága előtt, szívesen forgóldik, ha ez után meg nem bomol, de maga azt mondá most is, hogy Rákóczy nem ezer erszény pénzt, hanem tizezeret, 20 ezeret, 30 ezerét adna is, bizony nem leszen, csak tik legyetek hivek, az uratok az én köntösömet fogta s hatalmas császáret, elmetzödik az kése. Nagyságod megmondhatja az vezérnek, Szedi Memhet passának ő nagyságának, az fia jó egészségben van itt, az szállásán is voltam, az kihajánál is ő nagyságával együtt voltam. Nagyságodat mostan több írásommal nem terhelem, Bánfy uramékat Isten elvivén, többet írok. Nagyságodat, mint kegyelmes uramat alázatosan kérem, írjon asszonyunknak ő nagyságának az kis fiacskámat ő nagysága vitesse Dévára, legyen ő nagysága mellett melyet én is Nagyságodnak szolgálhassam meg, ne nyomorogion imitt amott, rabságra se essék. Váradi István uram levelét elküldém, kit irt, Nagyságod küldött, de immár késő, mert az pizt kezében adta, ő kegyelmek adjanak számot rólla. Istennek hála kegyelmes uram Nagyságod innen semmi gonoszt ne reméljen. Ezek után stb. Datum Drinapoly die 15. Novembris 1659.

Nagyságod alázatos szolgálja

Szilvász Bálint mp.

Külczim : Az én kegyelmes az tekintetes és méltóságos erdélyi fejedelemnek Barcsay Ákos uramnak nékem kegyelmes uramnak adassék.

i)

1659 nov. 18.

Jósika jelentése Rákóczyhoz.

Isten sok jókkal stb.

Nagyságodat alázatosan tudósítom, hogy ez az levelem praesentáló lugasi ember most ez órában érkezék Lugasról, az ki bizonyosan beszéli, hogy pasa tábora elérkezett volna Lugasra két ezereð magával elől járóban, kit szemével látott Lugason felül, az vezér is jó oda hátra. Élést ide hordanak Dsena és Sidóvár között, nekem is irt az bég, hogy élést küldjek az vezér és Barczai Ákos számára de innét semmit

sem eszik. Tartsa meg isten Nagyságodat sok esztendőig boldogúl. In Sídóvár 18. Novembris, anno domini 1659.

Az Nagyságod aláztatos szolgálója

Jósika János m. p.

Külczim: Az én kegyelmes uramnak az méltóságos Rákóczy György urunknak adassék.

1659 szept. 11.

Dalmady jelentése Rákóczyhoz Zrinyivel folytatott tárgyalásáról.

Alázatos szolgálatomot stb. Isten minden üdvösséges stb.

Kegyelmes uram, horvátországi bán, gróf Zrini Miklós uram 6. praesentis érkeztén bé, 7. eiusdem elsőben mind a négyen, azután magam is szemben levén ő nsgval, valamelyeket reám bízott Nsgod, azokat mind conferáltam. Bán uramék im maga is írt Nsgod, igíri mindenben tehetsége szerint való kész szolgálatját in utraque fortuna. *Ebben Nsgod bizvást megnyughatik, mivel igaz jóakarója Nsgdnak ártalmass tanácsot itt Nsgod ellen, minap ad notam akarták cüálni Ngdat azért, hogy zászlót emelt az ő felsége ditiójában; ezt már elhették, hanem Berini uramot küldi ő felsége Ngdhoz, hogy a fegyvert letegye; hanem megparancsolja az két várme gyének magyarországi szolgálóknak is sub nota infidelitatis, el álljanak Nsgod mellől. Az érsek maga csinálta az instructiót; el is olvasták, 270 előtt; az Istenért mennél hamarább az portával végezzen Nagod, mert bizony végső romlás éri Ngdt, ha késik vele. Ide csak ne bizzik klmes uram, ha mód volna benne, bár gyakrabban írna Nsgod az erdélyi állapotok felől, mert itt mind kedves kedvetlen híreket másfél hallunk, többet, mintsem Nagyságtoktól, kik kezzül nem tudunk választást tenni, melyik legyen igaz, melyik nem, valamig az Ngod levelet nem látjuk, 270. palatinus, érsek, Pető uramtól informálatik, Nsgod állapotja most miben legyen. Most úgy hallatik, az ő felsége hadai beütöttek volna svétiai király ditiójában Pomerániában, ki ha úgy vagy, oda lesz az osnaburgi békeség. Éltesse Isten Ngodat sokáig jó, egészséges, boldog állapotban. Posony, die 11. Septembris 1659.*

Nsgdnak aláztatos szolgálója
Dalmady István mpr.

P. S. Azomban ha ez a dolog változnék, megírom Nsgodnak éjjel nappal.

Külczim : Celsissimo principi ac domino domino Georgio Rakóczy dei gratia Trnæ principi stb.

(A dült betűkkel szedettek titkos írással. A 270 = Lipót talán.)

1659 szept. 14.

Kemény János levele Rákóczyhoz.

Kegyelmes uram.

Ma érkezék Körösi Pál, kit Tövistől bocsáttam vala Havasalföldében; onnan hozott dolgoknak summája ez: az vajda biztat, ösztönöz Barcsay ellen, hogy nyuljak az dologhoz; de azt, nem mint ezelőtt annyira azzal az motivával (noha most is attingálja, hogy irt mind portára s Krimben is) cselekszi; mint egészen esmerek olyat, hogy magának is tartása van töröktől s nem hiszen és bizhatik hozzájuk s ha volna kihez hátát vetni, resolutus is volna törökben kapni. Kévánná, de alkalmatlan időben most, hogy számára vagy kétezer magyart szerezhetnék Nagyságodtól avagy az Barcsay uram eloszlott hadaiból. Istenért, Nagyságod ne késsék itt benn, ne provócálja az pogányságot; az közhír az, Nagyságod Radnót táján akar lenni az gyűléskor, senki úgy nem conflual, hagyjon összevegyülni bennünket, hadd csendesíthetjük az pogányságot, had munkálódjunk abban; ha nem, kössük egybe magunkat az kikkel lehet s vesszessük kezünkön (*sic*). Harsányi uram elkésék, féltem. Constantin úgy mehet, ha nagyságod nem akarja impediálni, mely Nagyságodnak, nekem, Erdélynek mind hütönk ellen leszen; mert ha Nagyságod akarja, kevés magyar megyen oda, ha nem vigyáz, maga mellől is mind elvonódnak. Az vármegyével is az pas.... impediáltathatja Nagyságod, ha akarja. Az murzát elvitte-e Barcsai uram? Az mikről illik, tudósítson Nagyságod; Stephan vajdát, mint lehet, promoveálja. Az úristen legyen Nagyságod vezére. 1659. 14. Septembris, Balástelken.

Nagyságod szolgálja
Kemény János m. p.

Külczim : Az én kegyelmes uramnak, méltóságos Rákóczy György fejedelemnek adassék. Cito stb. citissime.

(Az egész levél Kemény János írása. — Eredetije Sebesi Ferencz naplójának lapjai között.)

1659 szept. 22—23.

Moldvai bojárok levele Rákóczyhoz.

Celsissime princeps etc. etc. etc.

Literas Vrae Celnis recepimus, in quibus intelleximus, quantum sua Cels. scribit, lætantes laudavimus suam divinam clementiam, ut bonam valetudinem, annos felices ac fortunos suæ Cels. concedat.

Quantum vero de negotiis anteactis sua Cels. nobis scribit, nos antea expediveramus legatos nostros, reverendissimum patrem Ignatium metropolitanum, et Radulum Logofet, quibus omnia commissa sunt, uti Vra Cels. ab illis fusius intelliget. Rogamus ergo Vram Celsnem, ut dignetur nos exaudire, iustasque petitiones nostras intelligere, uti christianum principem decet; Vra Cels. optime intelligat, uti et credimus, quod Vra Cels. satis sapienter considerat casum nostrum, et etiam totius christianitatis, quia res non est parvi momenti, nos vero quantum potuimus, fecimus, uti notum est Vrae Celsni. Multi principes christiani, qui cum illis pugnarunt aperto Marte, tantum non fecerunt, quantum nos parvo temporis momento perfecimus, uti etiam Vra Cels. audiet a fidei Vrae Celsnis dno Czermeny. Rogamus Vram Cels. ne dignetur rem protrahere, ne tarditas aliquomodo nobis noceat. Datum Tergovistæ die 12. Septembris secundum vetus calendarium 1659.

P. S. Consideret etiam Vra Cels. de dno Constandino, ut aliquo modo amoveat illum a se, ut non sit penes latum Vrae Cels., quia quousque ipse penes Vram Cels. extiterit, et sciens exercitus noster ibi ipsum esse, nunquam quietem habebunt, sed semper dubitabunt, scit Cels. Vra, quod est inter illos aliqua intolerabilis inimicitia. Antea ipsi satrapæ erant, solum sex millia, modo vero sunt octodecim millia extra alios, quomodo ipsi requiescent, sciendo ipsum esse penes Vram Celsnem, quia ipsi sunt robur exercitus nostri. Sed rogamus Vram Celsnem, ut omnino ipsum amoveat, usque ad tempus, et si dnus deus voluerit, ut trans Danubium fortunate negotium succedet, nec ipse erit derelictus, sed modo uti omnes unanimes sunt adversus inimicum christiani nominis, videntes et audientes ipsum penes Vram Celsnem, ut non excitemus aliquod scisma inter illos, et ita pro minimis verendum est, ne amittamus majora. Sciat Vra Cels., quod nos cum Tartaris bonam pacem habemus, ab illis nos

non timemus; sic uti et tuti sumus, quia etiam si nos sciremus illos esse nostros inimicos, nostri non tale probarent adversus Turcam, quia si aliter esset, tam pro nobis, quam pro istis aliis regnis non esset bene. Rogamus et iterum supplicamus Vram Celsnem, ut ipsum omnino amoveat, quia isti modo, uti diximus, sunt unius voluntatis, et sunt parati tam pro nobis, quam pro Vra Celsne sanguinem effundere.

Literæ Michaelis vajvodæ.

Ilmo ac Celsme princeps etc. etc. etc.

Post humilissima obsequia etc. etc.

Per fidelissimum Ilmæ Celsnis servum dnum Czermeny recepimus literas Vrä Celsnis, quas cum illo honore, uti decet, perlegimus, et intelleximus, quantum Ilma Celsdo nobis scribit; gratias agimus Ilmæ Celsni, pro gratia et benevolentia, quam Ilma Celsdo nobis ostendit. Ideo humiliter rogamus Ilmam Celsnem, ut cum ista bona intentione, quam habet, tam pro felici successu christianorum, quam pro patria nostra in futurum etiam Ilma Celsdo conservet istam sanctam intentionem, nos vero omnes unanimes sumus, et parati sumus omni tempore obtemperare Ilmæ Celni: nos autem ita arbitramur, hæc non esse acta gestaque ex nostra potestate, vel principis nostri intentione, sed ex divino consilio operata esse, prospexit respexitque divina illa clementia afflictionem nostram, et vidit, uti nos opprimebant, et omnino volebant, non tam nos, verum etiam terram nostram opprimere et occupare, uti notum est Ilmæ Celni. Sed rogamus Ilmam Celsnem, ut nos non deserat, sed conetur cum omnibus viribus suis simul cum ilmo principe ac dno nostro, quantum possunt, cum adjutorio divino nos liberare de manibus tyrannorum. Similiter rogamus Ilmam Celsnem, uti nobis sua Celsdo suam gratiam ostendit, et promittit tam nobis, quam dno nostro principi adversus inimicos nostros Turcos, ut etiam Ilma Celsdo istam gratiam nobis non deneget, ut dnum Constantinum amoveat a latere Vrä Celsdnis, ne ille sit penes Ilmam Celsdnem usque ad tempus, quia exercitus noster, præsertim satrapæ, et seminii et etiam alii sunt omnes unius voluntatis et parati sunt omni tempore tam pro Vra Ilhma Celsne, quam pro principe nostro proprium sanguinem effundere, sed semper sunt in dubio, et dubitant, ne Ilma Celsdo aliquomodo ipsum iterum promoveat ad principatum. Sed rogamus Ilmam Celsdnem, ut amota causa amoveatur etiam effectus, quia quando ipsi audient, quod sit penes Ilmam Celsdnem, majorem fidem præstabunt et Vrä Ilmæ Celsdni et nobis; nos vero semper parati erimus cum nostro

celsmo principe obtemperare Ilmæ Celdni in omnibus illis, in quibus opus fuerit; hoc rogamus Ilmam Celdnem, uti ipsa divina majestas Ilmam Celdnem Vram in annos quam plurimos deus fortunate ac felicissime conservare dignetur. Datum Tergovistæ die 13. Septembris secundum vetus calend. 1659.

Vræ Ilmæ Celdnis servi.

Literæ boerorum.

(Egykorú hivatalos fordítás vagy másolat.)

1659 nov. 4.

Balogh Máté jelentése Rákóczyhoz.

Hogy az úr isten ő fge stb.

Ngod kglmes parancsolatja szerint ma Rácز János urammal az hajdu kapitán hadnagyokkal elrendelők indulásokat, szombaton bizonynyal megindúlnak háromszáztizenhét lóval, több nem telhetik, eléggé forgatván Rácز János uram is őket; a mi kglmes uram az egyik hadnagy bemenését illeti, nincs is több egynél, úgy látom, nem is akarják felvenni, sem eskünni, az vármegye is halasztotta humagium letételit, Székelyhídról jött hetvenhárom német, még több nem jű, nem indíthatni ezeket, oka.* Ma is az pasának mi levelei jűttek, Ngodnak bekűldtem, czéloz és fenyeget is, mivel nilván némely sarkadi és több társai azoknak most is alá voltak, feles marhát hoztak, úgy hallom, töreket is felkerestetem, kiből jó nem jű ki, ha nem vigyázunk, az úr is az simini német indítását hatta, bemenvén, Ngoddal beszilvén; onnét vártunk. Csatári uram bemígyen együtt az hajdúkkal, az bátori ember, ki az leveleket hozta, eleget tudakoztam, ha akarnak-i indúlni, mivel itt uly hír vala, 8 lűvő szerszámat vittek ki, maga is elment az pasa, de ez azt mondja, hogy uly induló kiszületeket nem látta, csak mondták, hogy az az vezér parancsolja, hogy bevigyék Barcsait, de filnek, beviszik ugyan, sőt laknak vele a télen, ha bántják, nyárra kijű, az császár hada is vagyon, kijűnek; oda az úr akaratjából ment levelekkel.

Az vajdák dolgai hogy jól folynak, hála istennek, ezután is boldogítsa isten, csak nem kellene már kűsni, elfogyatkozik az haza a sok had miá, mikor oztán kellene, nehezen él el is jű a szabad legin, a mint látom, hanem a mint ma beszilék

* Így, oda helyett.

Keresztessel, hogy mint félnek ott is, meg is hült némelyekben az remínség, hogy ki nem jühetnek. Csak el kellene már menni, és sok pórság ha le nem szál bizony félő kglmes uram nem jönkra szolgál, azonkül ide csak egy jobbágy nincs, majd egy hónapja leszen, hogy egy szálfát sem hozhattak, nem hogy egyébbhez fogathatnánk, parancsoljan Ngod, búzát, egyéb éleést szállítsonak. Én vigyázok, tudósítom Ngodat, amint Keresztes mondá, valóban *megcsinálta dolgokat az úr*, azért is akarnám idein látna hozzá Ngod, még meg nem gyülnek jól. Ide csak éleést szállítottson Ngod és vitézlő rendet, ne gondolkodik már semmiről, kíválkipen már hogy megesküvének az utánom valók is, és *fenyegettetem*. Dévában is, mint halloom mindenem oda vagyon, mit kerestem s maradt az eleimtül, vagyon náloom száz arany, kit úgy vettem kezembhez, hogy Kátai egy rabért atta volt az Berényi uram pinzibül, írta hogy megtartsam neki, de mivel az uráé volt száz, enyém mind oda vagyon Dévában, vagy tovább is vitték. Ngod kegyelmessigiből megtartanám addig, míg Dévából kiadnák jovaimat, az káptolon emlité neki, írt volna Ngod felőle, de én náloom volt, kit is megfogattam, az rab apját úgy hozta kezemhez, álljon mindazáltal Ngod kegyelmességin, bizony pinzem is több leszen annál oda, azon kül minden ezüst marhám jovaim.

RácZ János uram is hónap után be fog indúlni. Beszilé az az bátori ember azt is, hogy szidják, hogy ők nem táboroznának öremest, az veszedelem vitte közéjük B(arcsai) u(ramat), hallják azt is, hogy Ngod Lúgos felé indúl; nekem vagyon egy Vlaik Avram nevű jobbágyom, Bacsiban tisztviselőm, elé keresné igen jár az törek közé, azt beküldené Kaposs István uram, csalná ki az főrendeket, a mint Keresztes mondja, még Barcsai Á(kos) uram is rá fogná magát venni, csak tétetné ott, hogy már levelet vitt Pókai uram nevel titkon meg is kímélhetné, igen tudja az törek dolgait. Isten ő fge az ő kegyelmit tartsa fen Ngodan, szerelmesin, igaz hívein, szívből kívánom. Irtam Váradon anno 1659. die 4. Novembris.

Alázotos szolgája Ngodnak
Balogh Máté.

P. S. Egy vad ma az vár piaczára szálla, ott lütte egy simini, im Ngodnak köldtem.

(Eredeti. A dúlt betűkkel szedetttek rejtelmeselek.)

1659 nov. 15.

A moldvai (?) vajda nejének levele Báthory Zsófiához.

Tekintetes nagyságos nekünk böcsülettel való jóakaró asszonyunk stb.

Az Nagyságod nekünk böcsülettel és nagy jó akarattal írt levelét nagy böcsülettel s kedvesen láttuk és vöttük, melyből mind az dolgot, és az Nagyságod hozzánk való jó indulatját s szeretetét értjük, melyről istentől engedve lévén, háládatlanok sem feledékenyek lenni nem akarunk. De mit tehetünk, immár ide Bányára jöttünk, melyben látjuk magunk is, hogy hiba esett, de az szókra és a sok hírekre nézve, hogy holnap holnapután általán fogva oda érkeznek s értvén afféle népnek az ő magok viselését és mivoltokat, melynek csak hallásátul is ember irtózik, más az, látván az szolgáló rendnek és drabantságnak oda ki való költözéseket hordozóskodásokat, az uram ő kegyelme hagyásához is akarván magunkat tartanunk, hogy ott ne lepjenek bennönket; azért kérjük Nagyságodat, parancsoljon az itt való birónak tanácsával együtt, hogy egy kevés ideig ittvaló létünket ne neheztesse, szállásadással is legyenek, mert némely bojernének szállása is illetlen vagyon, had nyughassunk meg, a míg bizonyos válaszunk jó uramtól ő kegyelmétől; nem hogy mi miattunk bántódások lenne, de sőt inkább nekünk úgy tetszik, hogy károokra nem leszünk ő kegyelmeknek, mert csak hogy az Szaszár vizét pénzen nem vesszük töllök. Isten azt az időt adván érnök, hogy uram után indulhassunk, az Nagyságod hire nélkül es Nagyságoddal való szemben lételünk nélkül el nem megyünk. Tartsa meg isten kedves jó egészségben Nagyságodat. Datum in civitate Nagy-Bánya die 15. Novembris 1659.

Nagyságodnak tiszta szívből szolgál
Domna Nedele.

Külcím: Az méltóságos erdélyi fejedelem ő nagysága szerelmes házastársának az tekintetes nagyságos Báthori Soffiának nekünk böcsülettel való jóakaró asszonyunknak.

1659 nov. 14.

Rákóczy György levele édes anyjához.

Kglmes asszonyom édes anyám.

Két rendbeli Ngod leveleit alázatosan elvettem, Görgei uram által való látogatását alázatosan megszolgálom. Hála istennek Ngod szolgálatjára egészségben vagyok. Az diploma, ha jól akarnák, nem bomlana meg, de az ő szavok állását, igyekezeteket isten tudja, úgy látom, szerencse után járnak.

Haller elbűcsúzik az kapitánságtúl, meghagytuk, Gyulai uram bemenjen Váraddá.

Haller csak esküszik, megtanít isten, mit cselekedjünk vele, ha vét. Az gyermeknek az jószágot kössük, arra most idő nincs, isten, az idő megtanít, talám arra is ad alkalmatosságot isten, eddig is ha módjok lett volna benne, s ország törvényére nem néztek volna. Nincs jobb urat, mint istent szolgálni. Ide budai vezér csauza jüve, mi levelet hozott az országnak, Gyulai uram megküldi Ngodnak paríáját, hirtelen nem irathatók le, választ tön az ország, még eddig mi emberünket nem bocsátották magokhoz, annál inkább nem kívánták, gondolhatná ember, csalni akarnak. Ali pasa embere is oláh, másodszor jüve hozzánk, ma érkezék, ajánlja magát, szokása szerint esküszik és hogy meg van hagyva az portárul, az legyen fejedelem, kit az ország kíván, de Fezdinek az vezérnek Barcsai 60 ezer tallért ígért, csak hozza be, mert az ország mellé áll, bizakodtak azzal is, írták, az árulók, hadunk megoszlott Havasalföldében, Moldvában, nincs 8000 embernél több, ország határábul ki ne menjünk, ha jü, harczoljunk, isten megsegít, szeredán megindult, úgy hozák tegnapi kémünk, ki hétfün jött Temesvárrul el, az nap gyalogja, lövő szerszáma, kedden indult volna az vezér, de úgy hiszszük, ha megvitték elérkeztünk, megtartózkodik, nem volt hire indulásunknak, de ámbár jüne, csak tudhatnók melyik útra jü, az hadak is, félünk, megérkeznek, kíváltképen lovok. Mine vajda hadai most is törökököt vágtak le Dunántúl, Kosztandin vajda székiiben. Ha mi hirt hallunk, Ngodat alázatosan fogom tudósítani. Éltesse isten Ngodat egészségben. Szászvároson 14. Novembris 1659.

Ngod engedelmes alázatos szolgálja fia szolgál míg él

R. György mp.

Barcsai emberibe(n mel)lettünk nincsenek . . . m ha Ugrom András volna.

1659 nov. 17.

Rákóczy György levele Rákóczy Lászlóhoz.

Szolgálunk Kegyelmednek stb.

22. Octobris irt Kegyelmed levelét elvettük csak tegnap. Mi előttünk nem volt, nem is lesz Kegyelmed feledékenségen; ha ritkán írunk, is ne tulajdonítsa idegenségnek, bizony az írásra nem érkezünk. Mással penig Kegyelmednek nem íratnánk örömet. Mi míg pihenhetünk (*talán* : pihegphetünk) kegyelmed atyjafia vagyunk.

Élünk az Kegyelmed szolgálatjára, táborozunk, hadaink egybegyűlését várjuk s bizony szép magyarságot látna Kegyelmed; noha Moldvában is, úgy Havasalföldében szép fegyverünk, kik is, hála istennek, szerencsésen vitézkédtek, s vajha egy szívvel kívánnók s akarnók magyarok, bizony pogány igát most rázhatnak le nyakunkról; azt ne vélje Kegyelmetek, ha egybetett kézzel, behűnt szemmel kezdi is nézni Erdély veszedelmét, megmaradjon Magyarországbán békével; mert bizony az pogány nem áll abban meg; bizunk mi istenben, nem úgy adja dolgunkat, mint álmodják némelyek, s bizony budai vezér erejétől nem is félünk; istenben biztunk s remenség felett tartott, ha sanyargatott is, bizonynyal hiszszük el sem hadja s oly karban hozza dolgunkat, megtapasztalják ellenkezőink is, az jó isten gondviselése rajtunk. Resolutusok vagyok, (*igy!*) Erdélyben élünk, halunk.

Hozták vala, az budai vezér eljünne, várnök, bizonyoson hoznák, mozdul-e; ha jű, jó helyben, készen várjuk, ha nem, meglátogatjuk. Mi hozzánk jűtt követét visszabocsátván, meg kell jűnni 4 nap alatt annak is; ha békességes medium jűhet ki etc. azt is elkövetjük etc.

Barcsai árulónk; mindent ígérne, csak rághatna pogány módon kapott konczt s ki pogány nem keresztény nevet érdemel; állapotjárul írtunk vala Kegyelmednek Ecsedből, midőn nem ötet illető titulust ruházott vala reá. Nekünk parancsoljon s míg élünk maradunk Kegyelmed igaz atyjafia

R. György m. p.

Szászváros 17. Novembris 1659.

1659 nov. 18.

Rákóczy levelének töredéke ugyanahhoz...... (*Eleje hiányzik.*)

Muszka kozák elküldött az lengyelhez, ha békélni akar-
nak velek, békéljenek úgy velek, törökre tatárta támadjanak,
hol nem, hadat küldnek ellenek, Krimre most is muszka ko-
zák ment. O vajha keresztények volnánk egyessek etc. etc. Utra
bocsátjuk emberünket mai nap nemzetségek mozdítására
etc. etc. Ne felejtkezzék, tudósítson Kegyelmed és vigyázzon.
18. Novembr. 1659. Szászváros, marad míg él

Kegyelmed igaz atyjafia bátyja
R. György. mp.

1659 nov. 30.

Rákóczy György levele édes anyjához.

Kglmes asszonyom édes anyám.

Istennek hála, Ngod szolgálatjára tűrhető egészségben
vagyok, Ngod felől is öröndetes hírt hallani kívánok szíből.
Havasali győzelem felől mit ír az vajda, im alázatosan
Ngodnak elküldtem, ma hozák. Írtam az vajdának Gaudi
uramot küldje ki, ezen essünk átal, istent híván segítségül,
személyünk szerint is úgy melléje mehetünk, isten boldogítván
dolgunkat. Kosztandin vajda kiérkezett közel négyezred ma-
gával, azokkal is többülünk; még az ellenség erre nem nyo-
múlt, tartózva cselekszik, az hadak gyűlenek, mindenfelé
elküldtünk, fizetett hadunk meg van s bizony kevés kár benne,
úgy is feles jött, mi csak gyalog hiával vagyunk, az pór had
hírét hozák, felesen jüttek be. Ilyén az mely szabad jó gya-
log 400 volt, megvan, elérkeznek. Oda fel eddig nem írtam,
im most íránk, Sárosról megvigyék, parancsoljon Ngod. Ha
mi oly dolgok occurálnak, alázatosan Ngodot tudósítom.
Éltesse isten Ngodat. Radnóton 30. Novembris 1659.

Ngod engedelmes alázatos szolgája fia szolgál míg él

R. György mp.

Kírvül: Nekem kglmes asszonyomnak édes anyámnak adassék.

1659 decz. 17.

A svéd király levele Rákóczyhoz.

Nos Carolus Gustavus dei gratia celsissimo principi, amico et foederato nostro charissimo, domino Georgio Rakocy principi Transylvaniae, partium regni Hungariae domino, et Siculorum comiti. Salutem et prosperos rerum successus. Celsissime princeps, amice et foederate charissime. Postquam lator praesentium serenissimi regis Tartarorum ad Nos missus minister, Casimirus Christophorus Strzalkowsky certa conventionione Nobiscum de reducendis captivis Nostris in Tartaria detentis, eo descenderit, ut ipsi de libero transitu per Dnis Vrae regiones prospiceremus. Quapropter Dilm Vestram amice requirimus, velit hac in parte petitis Nostris in tantum deferre, ac praedicto ministro, tam in itu quam reditu liberum transitum cum suis benigne concedere. Pro qua humanitate parem et quamvis aliam amicitiae testificationem Dilni Vrae promittimus. Eidem hisce prosperos rerum successus apprecantes. Dedimus Croneburgi die 17. Decemb. 1659.

Carl Gustaff.

F. Joël.

(A svéd kir. államtárban : Riksregistraturen.)

1659 decz. 30.

Rákóczy levele a svéd királyhoz.

Serenissime et potentissime rex ac domine domine colendissime.

Quam benignam declarationem Serma Mstas Vra inter-nuncio meo clementer impertiri dignata est, scripto d. 6 Julii anni currentis expressam recte accepi d. 26 Decembris ejusdem anni. Cuius fidelem relationem in caeteris quoque, quae verbis Sermae Mttis Vrae explicuit, laetissimis auribus suscepi. Maxime ubi promissa gratiae et propensionis, nec defuturi auxilii, post emergentia, ex aliorum nunc belli negotiorum mole victricia arma, facta et declarata sunt. Quorum victoriae siquidem fama recente orbem implent et nostri quoque orbis angulum laetificant, confido, benigna promissa brevi, quod necessitas praesens quidem admodum requirit, clementem effectum exhibitura esse.

Statum meum hactenus variis vibratum casibus divina providentia reducere visa est ad terminos aequiores, post-

quam consensu omnium ordinum ad thronum resumendum vocatus usitatæ sedis solum exercitu ingressus populo meo Dei gratia redditus sum. Sed velut fluctibus agitatam mare, vento cedente, non statim tranquillitatem reductiam videt: sic nec confestim plena quies hanc circumfluere voluit terram. Illi enim, quibus nova studia chariora sunt, quam patriæ salus et Christianorum securitas, audito adventu meo, ex libidine servitii magis, quam metu aut alia justa causa ad vicinos vezeros confugiebant solita sua consuetudine terræ vastitatem hostili exercitu inducere satagentes. Quos etsi exercitu diviso, cuius partem Moldavia, partem Valachia Transalpina pro sui defensione sociali fœdere usurpabat, residuum militum meorum ita excepit, ut de victoria non sint multum lætaturi. Tametsi ab hac parte quoque, ut fieri solet, ubi pro gloria et libertate pugnatur, non omnino incurrentum fuerit prælium: longe graviore tamen cladis cruore madefacti sunt hostes, qui prælio peracto omnes fuga ad suos se recepere, relictis paucis apud Barczaium, statui et dignitati meæ hactenus, quo jure grave injuria justus Deus arbiter erit, adversantem, qui Cibinii inclusus, obsidionem his proximis diebus sentiet. Quia vero ista omnia longo bello adhuc materia esse videntur et hisce flabellis cum Porta Ottomanica exigua reconciliationis spes est, Serm Mttem Vram enixis precibus iterum compellandi necessitas legendat uti exigua militiæ suæ parte, vel millibus saltem sex, si fieri potest, statum hunc meum adhuc dubium benignissime sublevare non dedignetur. Non defore crediderim penetrandi et mittendi supetias viam, aut per Cosacorum terram, qui redire videntur ad pristinum concordie vinculum; aut partes illas, quos illic vicinæ possidet altememoratus magnus dux Moscoviæ. Eundem ut Serma Mtas Vra pro favore innocentie meæ per suos ibi legatos clementer sollicitare velit, iterum devotis precibus contendo. Interim non sine animi gaudio intelligo, Sermam Mttem Vram causam meam per suos gratiose exposuisse regi christianissimo. Etiam atque etiam rogo, ut benevolenter hunc favorem suæ christianissimæ Mtis in me porro inclinare non defetiscat, præcipue ut sua christianissima Mtas benignissime apud Portam Ottomanicam pro reconciliatione mea per suos intercedendi, quam maturime id fieri possit, non declinare dignetur clementiam. Ob statum meum undique periculosum suam christianissimam Mttem debite compellare hactenus non potui, ita obseptum, ut periculosum fuerit etiam conqueri coram aliis de calamitate. Quam meliore occasione venerari non negligam. Nulla in porta causa me premit alia, quam quod sine scitu portæ in bellum

polonicum descenderim nec regressus sim, postquam ab eadem literis fuerim revocatus, non obstante, quod, qui postea proditores facti sunt, illi literas suppresserint et revocatoriae illae ad me nunquam pervenerint. Nemo me ibi etiam odit praeter magnum Vezerium, quem hostium calumniae, non mea merita concitarunt. Quae cuncta clementissima studia Sermæ Mtis Vrae obsequiosis officiis complecti æternum non obliviscar. Notitiæ Sermæ Mtis Vrae adhuc subdo, 91. 71. 35. 27. 111. 62. 18. 56. 11. 97. 12. 64. 88. 98. 26. 57. 70. 36. 42. 40. 86. 67. 90. 89. 34. 27. 66. 87. 22. 59. 85. 73. 10. 31. 57. 86. 92. 20. 50. 93. 71. 39. 89 et assumpto 26. 18. 32. 88. 90. 11. 79. 53. 47. 24. 61. 526. 48. 26. 72. 18. 57. 90. 62. 87. 32. 64. 19. 88. 18. 40. 57. 70. 38. 55. 82. 26. 93. 52. 47. 16. 109. archtam 40. 89. 67. 38. 64. 27. 95. 85. 22. 57. 55. 73. 67. 66. 16. 39. 98. 55. 71. 80. 70. 67. 56. 22. 504. 95. 40. 11. 97. 88. 37. 42. his diebus 56. 85. 70. 12. 56. 70. 40. 75. 13. 46. 66. 95. 41. 11. 80. 52. 26. 57. 24. 16. 60. 35. 82. 93. 18. 70. 40. 24. 61. 28. 89. 57. 93. 52. 26. 22. 37. 71. 16. Nullum est dubium quin hoc 37. 93. 88. 73. 61. 93. 56. 71. 106. 83. 27. 42. 80. 44. 90. 56. 63. 57. 47. 53. flexibiliores sint futuri et in 57. 34. 83. 52. 42. 31. 56. 26. 33. 71. 77. mitiores 81. 39. 90. 86. 12. 44. 52. 55. 88. 95. 72. 89. 33. 26. 42. 69. 80. a Sermæ Vra Mtte 13. 508. 93. 45. 71. 62. 47. 79. 83. 24. 27. 55. 95. 18. 57. pristinum amicitiae nexum haut dubie subibunt. 48. 39. 520. 64. 97. 11. 44. 27. 26. 508. 73. 53. 48. 69. 58. 79. 23. 86. 16. 26. 98. 36. 16. 27. 36. 81. 42. 55. 18. 63. 71. 62. sed ob 26. 37. 56. 88. 42. 58. 16. 62. 56. 64. 36. 80. 77. 58. 33. 12. 87. 81. 56. 11. 18. 57. 69. 16. propedjem tamen expediendum. Scio 77. 47. 33. 82. 26. 16. 95. 67. 36. 42. 27. 39. 88. 87. 18. 31. 79. Sermæ Mttis Vrae 60. 80. 71. 46. 11. 67. 57. 62. 22. 61. 56. 44. 61. 13. 32. 88. 12. 47. 16. 68. 88. 47. 79. 30. 47. 63. 61. ad utilitatem aliquam 68. 57. 83. 56. 88. 81. 48. 11. 55. 23. 31. 12. rerum conjuncturas benigniter consideraturam esse. Confido Sermam Vram Mtttem quam post Deum in hoc dubio statu respicio 44. 88. 41. 39. 82. 55. 22. 65. 70. 13. 572. 26. 87. 56. 66. 18. 42. 70. 13. 71. 11. 72. 27. 55. 90. 42. 22. 49. 58. 26. 22. 61. 71. 36. 75. 60. 36. 97. 87. 55. 74. 69. 77. 26. 83. 61. quo jam dicitur inclinare exercitus ejusdem benigniter 79. 62. 23. 70. 31. 46. 36. 572. 11. 28. 73. 572. 69. 52. 93. 18. 68. 56. 22. 37. 42. 11. 16. 40. 93. 86. 60. 11. 80. 63. 57. 70. 35. 18. 36. 61. 28. 97. 22. 36. 42. 66. 34. 13. 74. 31.* Obsequia vicissim pol-

* B. Taubenak, a svéd kir. államtár igazgatójának értesítése szerint, e levél titkos jegyeinek kulcsa ott nem volt feltalálható. De nincs az meg az orsz. levéltárban sem.

liceor. Quibus Srmm Mttm Vram divinæ gratiæ et protectioni commendo. Datæ in castris meis ad Cibinium 30. Decemb. 1659.

Serenissimæ Mtis Vestræ

servitor paratus
G. Rakoczy.

(Eredetije a svéd kir. államtárban.)

1659 decz. 23.

Semsey Sándor jelentése az erdélyi táborozásról.

Spectabilis ac magnifice dne etc. Salutem etc. accepi Mgcæ Dnis Vrä litteras hodierna die martis, intellexique earundem continentias, ut scribit Mgcæ Dnatio Vra, velim de statu illarum partium eandem certificare, et de nogotiorum cursu Constantini et Minæ vaivodarum ac etiam principis Transylvaniae certiore reddere. Verum est magce dne, quod nunquam maiori infortunio vitam meam exposuerim, quam in egressu ex illa maligna provincia, nam quemadmodum nobis deus primo benedixerat, sic postmodum nos punivit propter negligentiam nostram. Ut vere perscribere possim Magcæ Dni Vrä, ex Hungaris, Valachis et Transalpinis Mantanis in universum ad decem millia militum periisse, si non plura, ego ante duas et mediam septimanas Constantinum et Mine vajvodas in Transalpina reliqui, ubi autem Besztercium appuli, quidam postilio me est assecutus, qui procerto retulit Mine vajvodam Gaude et Constantinum vajvodam ad auxilium principi ferendum per passum Borcezasagh dictum descendere, quo tempore princeps iuxta Des fuit, Turca vero cum vezirio et Barcaio penes Vasarhely iacuerunt. Postquam autem Turca Mine vajvodam exivisse intellexit, remeavit, et penes locum Tövis dictum castra locavit. Hacce hora audiui, quod vezirium proffigarunt, quid imposterum futurum sit, deus scit; sed esto, nunc Turcam percusserint, id durable non erit, scio; si deus concesserit me cum Magca Dtione Vra posse loqui, de omnibus copiose informare Magcam Dtionem Vram sciam, uti iam edoctus sum res illorum, ego cum magno meo damno redii, nam servos et equos omnes ibi relinquere sum coactus, unicum filium meum educere potui. In reliquo etc. Datum Ecsed, 23. Decembris, 1659.

Alexander Semsey.

(Hivatalos latin fordítás.)

1660 ápr. 15.

Rákóczy levele herczeg Porciához.

Excellentissime domine, amice observandissime.

Cum liqueat nobis capiti, in quo totius orbis volvuntur negotia Christiani, officia non semper officiosa esse, ideo frequentiori Exciae Vestrae molesti noluimus esse scripto. Ne vero negligere videamur, quod distulimus, nova hac nostrorum contestatione studiorum memoriam nostri apud eandem refricandam esse duximus, enixe Exciam Vestram requirendo, ut partes christianitatis (quæ in his regionibus si non fulcianur, vicinis quoque ruinam minitantur) pro suo zelo et dexteritate agat apud sacram cæs. regiamque Mttem, quatenus illa humeros ruentibus supponat rebus christianis. Nos quicquid ope numinis freti potuimus, fecimus hactenus, sed utinam non sero advertant, quibus incumbit! per latus nostrum iugulum reliquorum Christianorum peti! Statum verum nostrum a generoso Jonâ Medniantzki ex præcipuis aulae nostræ familiari fidele nobis dilecto intelligere Excellencia Vestra uberius poterit, cui ut indubiam præstet fidem, nostramque apud suam Mttem causam singulariter tuendam suscipiat, etiam atque etiam rogantes, reciproca gratitudinis eidem spondemus studia, manebimusque Excellentiæ Vestrae amicus

ad officia paratus
G. Rakocy mp.

Ex obsidione civitatis nostræ Cibiniæ die 15. Aprilis,
anno 1660.

(A herczeg Porcia levéltárból, Bécs titkos lt.)

1660 máj. 15.

Rákóczy utolsó hadi parancsa.

Georgius Rakoci dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariæ dnus et Siculorum comes etc.

Edictum militare.

1. Valaki nemes ember házára, papéra, falura megyen kóborlani, prædálni, meghal érte.
2. Valaki foszt, oroz, tolvajol, meghal.
3. Valaki kapitánya, tiszt hire nélkül zászlójok alól elmegyen, meghal.

4. Valaki ördög adta, ördög teremtette, az rettenetes rút szitkoknak nemével szitkozódik, elsőbben szörnyen megpálcáztatik, azután ha abban találtatik, megköveztetik.

5. Valaki táborra vivő élest pénz nélkül elveszen, annál inkább felver, meghal érette.

6. Valaki hamis hirt költ, ellenséggel beszél, ellenség közé irogat, embereket küldöz, megbizonyosodván, meghal érette.

7. Valaki erőszakot teszen, meghal érette.

8. Kardvonásért keze vágatik, vérbocsátásért meghal.

9. Jézuskiáltás után ha ki lövöldöz, megpálcáztatik.

10. Strázsálást ha ki az ő rendiben végben nem viszen, elmulat, meghal érette.

11. Valaki harcra vagy csatázáskor is, isten szerencsét adván, praédának esik, megölessék. Datum in castris nostris ad Szamosujvár positis die 15. Maii 1660.

G. Rakoczy mp. (P. h.)

(Eredeti.)

Jegyzet. Mind azok a levelek, melyeknél nincs kitéve a levéltár, melyből vétettek, a m. kir. orsz. ltárban őriztetnek.

1660 máj. 16.

Rákóczy végrendelete, melyet a csatatéren készített.

In nomine Patris Filii et Spiritus Sancti.

Az halálnak, ki bűnnek zsoldja, hogy mindennek utját nyomni kell, bizonyos; mikor hol legyént s mely órában, bizonytalan, az böles isten hatalmában, ez mostani mi keresztény igaz igyünkbeli hadakozásunkban az böles isten penig mit rendelt felőlünk, titkos tanácsában vagyon; az pogányság ellenünk jüvén, isten tudja fegyveri vagy mű bűneinkért más büntetését bocsátja reánk, szabad velünk, nem akarunk e kis dispositio nélkül hagyni személyünket, tesszük penig ép józan elmével.

Az mi édes anyánk hatalmában volt jószágink felől való dispositio, kit szegény atyánkkal kerestek, arról mi dispositiót nem tehetünk.

Vannak penig nekünk is mind Magyarországon, Erdélt is magunk pénzén váltott feleségemmel keresett jószágink is, kit életeig hagyunk neki, szálljon ezután mi maradékinkra, elsőben fi, azután, kitől isten oltalmazza, deficiálván, leányágra.

Aranyunk pé(n)zünk egy szóval valami mobilisunk lesz, édes feleségemé, Ferkóé, maradékié legyen.

Kérlek édes Sofikám, az én hozzám való tökéletes szeretetet holtom után is mutassad meg, kiben nem is kételkedünk, nekünk megbocsáss, ha vétettünk volna, az isten dicsőségére vigyázz, az igaz vallásban, kiben velünk élteél, állhatatos légy változhatatlanul, Ferkót abban neveld, semmi világi dicsőség, félelem attól el ne szakaszszon, kire az jó isten segéljen. Irtuk zamosfalvi táborunkban 16. Maii 1660

R. György (P. H.)

(Eredetije egészen Rákóczy írása. Vörösvári ltár Cap. 14. Fasc. 2. nro. 26.

1660 jul. 27.

Az orosz czár válasza Rákóczy levelére.

Ad principem Transylvaniæ.

Libenter vidimus nuncium Illtis Vræ generosum Michaelem Mikes, qui ad audientiam nostram admissus luculenter expressit Illtis Vræ erga nos benevolentiam studiumque, quo nos domumque nostram regiam prosequitur. Nobis profecto nihil gratius est, quam omnium vicinorum propensam erga nos regnumque nostrum habere voluntatem. Itaque magnas agimus Illti Vræ gratias, quod non solum in pectore suo fovet ergas nos amicitiam, sed eam palam, uti antea, ita nunc voluit contestari. Experietur Illtas Vra non ingratos nos sui optimi erga nos studii, cui paria benevolentiae officia per omnes occasiones rependimus. Quod reliquum est: felicissima quæque Illti Vræ ex animo a deo precamur. 27. Julii, 1660.

(Lib. legat. XXXV. 86. a)--86. b) A szentpétervári ltárból.)

TARTALOM.

Lap

<p>1656. I. Lengyelország törekvései a svéd iga lerázására. János Kázmér visszatérése. Tárgyalások Rákóczyval. Lucz követsége a kozákokhoz. Prazmowszki követté neveztetik. II. Dániel archimandrita küldetése. Prazmowszki Erdélyben. Sebessi Ferencz küldetése a kozákokhoz, Ráczé az orosz ezárhoz. III. Sternbach és Welling svéd követek utasításai. Kowalowszki Rákóczynál. Wojakowszki követsége. Sternbach és Welling alkudozása. Az erdélyi svéd szövetség. Horváth küldetése. Rákóczy készülődései. IV. A portai tárgyalások</p>	1—31
<p>Levelek és akták</p>	32—227
<p>1657. I. Rákóczy támadása Lengyelország ellen. Szelepcsényi követsége. Krakó elfoglalása. Csatlakozása a svéd királylyal. Rákóczy bukása. II. Az erdélyi viszonyok. Álkudozások a kozákokkal. Rákóczy bekerítettése, fegyverletétele. A miedziboshi szerződés. III. Rákóczy hazaérkezése. A szamosújvári gyűlés. Rákóczy lemondása a fejedelemségről, Rhédey megválasztása. IV. Balogh Máté követsége a tatárokhöz</p>	228—257
<p>Levelek és Akták</p>	258—472
<p>1658—60. II. Rákóczy György utolsó küzdelmei. Első (1658-iki) visszahelyhezése a fejedelmi székbe. A török invasio. Barcsay fejedelemmé választása. Rákóczy Váradot s a szászokat kiereszti kezéből. Második visszahelyhezése (1659). Utolsó küzdelmei: megsebesülése a gyalai csataterén. Halála</p>	473—480
<p>Levelek és Akták</p>	481—371

HELY-, NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.*

A

- Abrugyi Péter, posta 222. 362.
401. 467. 469.
Adó: küldje sietve R. 1656. 224.
— a török Erdélyen mit követel
1658. 514., leszállítani igyekez-
nek 1659. 551.
— a moldvai harács 214.
Ágyúösszeírás Brest várában 293.
— Konstantin ágyút kér Lőr.-
tól 372.
Ajándék: Baresay lengyel rabok-
kal kedveskedik a pasáknak
401.
— a moldvainak a portára 1656.
214. 215.
— muszka czár Rákóczynek 351.
357.
— Rákóczy a tatárnak 467. 469.
471. — Thökölynek lovat 495.
— lovat ad Wellingnek 258. —
Zurnazánnak 100 aranyat küld
1656. 212. portai általában 224.
435.
— török vezér a tatár hírnököt,
ki R. vereségét hozza 1657. 399.
400. a császár a tatár kánnak
487.
— Wielopolski nápolyi csődört
küld Rákóczynek 1656. 49. 50.,
megjött 56.
Amsterdam 498.
Anglia közbenjáró a svéd-dán közt
1657. 329. 1658. 493., királya lett
Cromwell híre 395., a portán is
458.
— követ a muszkához 1657. 307.
— követ a svédhez 1656. 122.
— residens a portán 198. 223.
263. 366.
Apaí István, túsza a lengyelnél 503.
Aradról a török ménest elhajtot-
ták 389. 410. — 506.
Aranyosszék 358.
Archemberg svéd ezredes 271.
Aron zsidó Konstantinápolyban
1656. 227.
Árvamegye 95. 335.
Auersperg herczeg 339. 427. 438.
Augsburg 435.
Austria törekvései a portán 263.,
R. ellen 308. 312. 316. — 397.,
lásd Ferdinánd és Lipót alatt.
d'Avangour francia követ a svéd
királynál 1656. 205. 223.
Ázsiai hír 206. 361.

B

- Bacsi 560.
Badeni őrgrof 298. 302. 304.

* Az index kizárólag az Okmánytárból a bevezetések kizárásával készült. Ennek használatánál megjegyzendő, hogy az egyes személyeknél előforduló más személyeknek nevei szintén megnézendők, a kölcsönös tárgyalások tel-
jes képe végett. A tárgyak, mik előfordulnak, s melyekre a fontosabb szemé-
lyeknél már utalás sem történik, a következők: adó, ajándék, betegség, bor-
vásár, büntetés, erkölcselenség, gyógyszerész, hadisarcz, -szerszám, hajó, hódolt
falvak, idegen szavak, irótoll, katonaság, -láza, -lázadása, -zsoldja, kereskedelem, lásd
vásárlás, könyrkötészet, könyvtár, követek, löfejek, -ára, -vásárlása, -szerszámok,
méreg, oldh könyvek, ön, orvosi rendelvény, papok, parasztlázadás, pénz, érték,
árú fizetés, küldés, fizetési módja, nemek stb., protestáns, rablás, régi kifeje-
zések, példabeszédek, szavak, török s tatár férfiak, hivatalok s méltóságok betü-
rendben, vásárlás.

- Bakesana török vár 447.
 Bakcsaszeráj, ott Zsidóvár, tatár főváros 444. 446. 467. 469. 488., Kaloda nevű Zsidóvár 535. 547. 552. 554. 555.
 Bakos Gábor, az erd. sereg vezére 1657. 266. 273., Rák.-val visszamegy 319.—350. 352.
 Balogh Máté 552., kapitliha jelentései Rákóczyhoz 1656. 212. 223., jól van Harsányival 218., levele Rák.-hoz 1659. 559.
 — 461. követ, a tatárhoz. 465., jelentései 466—472. 486.
 Balti tengeren a muszka 1656. 178.
 Bajor hg 493.
 Balásfalva 53. 327. 437.
 Balogh Péter, ecsedi udvarbíró 412.
 Bánffy György 425.
 Bánffy Zsigmond, volt főkövet 219. 227., a Jediculában R. követe 1657—1659. 553., kiszabadult 554.
 Bánházy, előregedett 392.
 Barcsa erd. hely 526.
 Barcsai Akos 105. 356. 410., helytartó levelei a kapitliákhoz 1657. 358. 368., hazudozik 369., levelei Lorántffy Zsuzsánnához 1657. 373—393. 434. 437. 444. 446.
 — levele Rák.-hoz 1657. 461—485. 1658. 500., utasítása Sóti követ részére 509., titkos jelentései 513—517. 523.
 — a moldvai vajdához 1657. 401., Betlen Jánoshoz 420., a fejedelemhez 421., Ugron Andrásához 425., Sebesi Boldizsárhoz 438.
 — a fej.-séggel megkínálják 415—417., Kemény ellen működött 490. 492.
 — fejedelemmé lesz 514. 515. 522., elmondja a nádornak az okokat 1659. 525—530. 537., levele a budai pasához 1659. 538—546. 550. 554., hada eloszlott 556—559. 560., áruló 563. 566. 568.
 Barcsay András 492.
 Barcsai Gáspár 378., a kozák hetmannál volt 384. 420., bocsássák ki R. 515.
 Barczaság 372. 399. 400. 568.
 Bárdy 425.
 Bártfára lengyel protestánsok jönnek 1656. 64.
 Bassa Tamás 376. 378. 379. 382.
 Básti László, tatár rab levele 1657. 536.
 Báthoriné szolgálai Lengyelországba mennek 1656. 47. visszajönnek 56. 57. — ő sem akarja a svéd szövetséget 197.
 — Zsófia nem akarja a svéd szövetséget 1656. 173. 197. 1657. 309. 323. 374. 375., beteg 383. a végrendeletben 1660. 571.
 — apáca rokona Luptosca Jernima 1656. 155.
 Bécs 143. 144. 155. 198. 209. 266. 339. 384. 386. 388. 407. 431. 518.
 Beczkó 144. 443. 453.
 Béláné 546.
 Beldi Pál sারেza 463.
 Belga rendek szövetsége a svédell 1656. 178.
 Belgrád 376. 506. gyülekezik a török 391. nem 437. gyülekszik 542.
 Belz városúhoz gyűlnek a palatinatusi nemesek 1656. 49.
 — palatinusa lásd 1657. Koniecpolski Kristóf.
 Beregben a lengyel 420.
 Berényi, tatár rab 560.
 Berini, Lipót követe Rákóczyhoz 1659. 555.
 Berni, lengyel kapitány 432.
 Beszkiden át nehéz az út a parasztság miatt 95.
 — ott az erd. tábor 1657. 266. 277. 352. 412.
 Beszterce 504.
 Bethlen Gáborról 440—441. 451.
 — János, Krakko kormányzója 1657. 313—316.
 — Jánosné 548.
 — Miklós, János fia 420.
 Biecre megy Kázmér 1656. 33. 36., őrsége 37—61.
 Bieniewski, lengyel követ a portán, rosszul beszél Rák. s a vajdák ellen 1656. 90.
 Bielsko, lengyel város 286.
 Bika vajda Moldvában 1658. 504.
 Biörenklou, svéd titkár 76.
 Bistra 500.
 Blazova 495.
 Blonie 299. 300.
 Bocárd 425.
 Bocska 509.

Bogazban a török hajóhad. 1657.

365. 366. 367., a fővezér 447.

Bornemisza 518.

Boros halálát megszíratta Rákóczy 1656. 59.

— Jenő lásd Jenő alatt.

Boroszló 143.

Bosznia lázad 361.

Böszörményi 153.

Brachelius 39.

Braclaviai kapitány lásd Kalinski 1656.

— palatinus 1656. lásd Potocki Péter.

Brandenburgi választó 271. 285.

— harczol a svédvel, lengyelek benne bíznak 1656. 34., megbékél s 16000 embert ad 38., vér nélkül 40., megbékélt 42., két évi fegyverszünet 45., 10000 embert ad 73., visszamegy Poroszországba 126., ő is ellene fog menni a lengyelnek 205. 269.

— találkozik a svédvel 1657. 305. 322. 394. 395. 407.

Brassóba akarja Konstantin küldeni az oláh főbceket 1657. 390. 505. 548.

Bréma 321.

Brzestet ostromolja Rákóczy 1657. 286. 289. 290. 291. 292., a vár felszerelése 293. 295—296. 298. 299. 302. 305. 314. 319. 404. 405. 432.

Breszczaletoczkai, város 422.

Brod, Koniecpolski vára, odamegy 1656. 50. 64.

Bukban a svéd király 1657. 303.

Buda 437. hírek onnan 457. 465. 523.

Budai Ábrahám 545.

— Péter jelentése Lorántffyhoz 1657. 371. 372. 375., levele Barsayhoz 399., Rákóczyhoz 465., levele feleségéhez 1659. 545., Kendeffihez 546., Jósikához 547. 549.

— Péterné, Vas Zsuzsánna 546. Budzsák 78.

Búg folyó 291. 297. 309. 422.

Bulovszky vezérőrnagy, Varsóban 3000 svédvel 1656. 121.

Buttler lengyel kir. alkamarás 1657. 419.

C

Capernæum, Ázsiában, a török megszállja 1656. 213.

Cattaro 460.

Chelmi palatinatus nemessége felkel 1656. 70.

— püspöke lásd Pstrokonski.

Chemnitz 399.

Chersonesus 349.

Chios szigetét (Sijo) megvette Velenceze 367.

Chmielnick mellett a svéd király 1657. 306. lásd talán Mielnick is.

Chmielnicki 39. 205. — levele Rákóczyhoz 1656. 68., a Dnieperen átkelt 81., követet küld Rák.-hoz 82. 105.—113. 261. 266., kéri, hogy a muszkával béküljön 272., ír neki 279. 319.

— 206. csak egy fia van 264. 392. ír neki a svéd k. 283., Uzuba követet küld s azt megfogják 361.—393., meghalt, fia a hetmán 407. 435.

— követét fogadja a lengyel kir. 1656. 70., levelet kap a svédétől 156., a tatárt impediálni akarja 392.

— jól van Stéphánnal 81.

Cmielow mellett R. 1657. 284. 394. 395.

Chrzaestowski, a krakkói palatinatus albírája, Bártfára menekül 1656. 64.

Comen tudósítása Mednyánszkyhoz 1656. 95. 96. 142., Schaumhoz 1658. 498.

Cromwell 307. közbenjáró a svéd-dán közt 329. 366. 395., Rák.-ért a portán 498.

— levele a németalföldi rendekhez 1656. 103. egészen a svédet pártolja 122. a muszka ellen van 178.

Csákány Pál 450. 504. 505.

Csatári 559.

Csejte 518.

Cserkeszek a nógaji tatárral veszekesznek 470.

Cserniechovi palatinus, a Chm.-hez küldött biz. tagja 1656. 39.

Csicsó 494.

Csik 379.

Csogolya, (Csongoliczi) moldvai követ a kozáknál 1656. 81.

Csongrádi Pál 537.
 Csulay, erd. püspök 384. 390.
 Czanyostrow mellett Rák. 1657. 314.
 Czarniecki István, kiói várnagy quartian had vezére 1656. 38. 41., a Chm.-hez küldött bizottság tagja 39., megy Douglass ellen 41., 8000—10000 lovassal 43., ő ellene megy a svéd, ő megveri Vittemberget, őt Douglass. 45. 46., újabb veresége 48., haditerve 51., versengés vele 54., a Vistulán túl ügyel a svédre, vesztesége 500 lovas 56., Varkába megy 60., hitvány tanúcsa 61., a svéd segélyhad ellen megy 63., Koniecpoloskival vetélkedik 64., vesztesége vagy 6000 vagy 250 ember híre 96. 273., hadserege 279. 282. 295. 298. 299. 301. 304. 317.
 — Magyarországra tör 412. 497.
 Czenstocov felé ment a lengyel 1657. 295. 298.
 — a klastromot ostromolja a svéd 1656. 35. 65.
 Czerse, 5 mrföldnyire Varsóhoz, várba fut a vert svéd had 1656. 60.
 Czeherin kozák főváros 68. 106. 114.
 Czirsko felé ment Kázmér 1657. 292. 355. 356., ott Rák. 384.
 Cujaviában a svéd király 1656. 76.
 Curz gróf, bécsi tanácsos 427.

D

Dajka István 461.
 Dalmady István 129., Lorántffy kincstárnoka 323. 328., követ Pozsonyba 1659. 555.
 Damaskus lázad 361.
 Dán ünnepélyes követséget küld a svédhez 1656. 96., megtámadja majd, hiszi a muszka 121. 122., véletlenül tört ki 139., betört Svédországba, híre. 173.
 — ellene megy a svéd 1657. 309. 321. 324., meghódította 329.
 Danczka ellenállni készül a svédnek 1656. 40., a svéd király odajön 41. 42., a svéd biztosok nevei 43., a király még ott marad

45., állandó hű a lengyel mellett 55. — kereskedése 80., alighanem meghódol 121., a holland mily feltételeket szab 123. 170. 173., elfogták Königsmarkot, híre 197.—200. — 206. a svéd ostromolja 209. 210. — ott a lengyel király 269. 276., elment 271. 355., tartja magát erősen 1657. 385., segélyt kér a lengyel királytól 408.—496.

Daniel, R. postája 463.

— archimandrita, lásd Szmill, illetve Olivenberg.

Dankov, város 409.

Dardanellák 459.

Debreczen 544.

De la Garde lásd Garde (de la).

Demetrasco görög Stephan vajda mellett 221.

Dés 262. 374. 530.

Detary Péter, Rák megbízottja 1657. 432.

Déva 515. 517. 526. 548. 549. 554. 560.

Dina Iszpravnik, a török portán oláh 1656. 215.

Dina folyó 406.

Dineburgot (Dünenburg) elvesztette a svéd 1656. 70., a muszka foglalta el 121. 169.

Diószegi Kristóf. 410.

Dirschavia, város a Vistula mellett 206.

Djikul spatár 403. kulesár 404.

Dnieper folyó 81. 487.

Dniester (Neszter) 377. 424. 425

Domokos, tatár rab. 472.

Doni, varsói dekan 1656. 66.

Dorsch Kristóf 520.

Dörfling svéd tábornok, Nagy-Lengyelországban 1656. 121.

Douglass megy a quartianok ellen 41. 42., 6000 embere van 43., megy Czarniecki ellen s megveri 45., megy a muszka ellen 121., meghalt, híre 385. 419. 420.

Dragicsán (Dragosin) oláh, Lupul embere 217. 404.

Drinápoly 447. 448. 459. 460. 461. 530. 551. 552. 553. 554.

Druko, lengyel város 422. 423.

Dubravski Ferencz, pramislai kincstartó követ R.-hoz 1656. 49. 69., nem lesz 52.

Duna 424. 447. 536. 549. 557.

Dunajecz folyó 278. 356.
Dzsona, tatár város 554.

E, É

Ébeni István 500. 516. váradi kapitány 538.
Ecsed 38. 320. 323. 352. 376. 382. 392. 393., praefectura, lásd Pongrác Pál, udvarbírája, lásd Balogh Péter — 426. 435. 563. 568., gyorspósták 38.
Eger 359.
— püspöke 350.
Ehrenstein svéd titkár 1657. 322.
Elbing város 102.
Elmshorn 321.
Engelfurt, osztrák hadvezér Olaszországba tör 1656. 105., Elsassba 122.
Eperjes 263. — a bíró elfogatja Vielopolski bátyja szolgáját 1656. 35. 144.
Erdély rövid története 438—443.
— nincs vitézlő rend 358. homagiumot akar Barcsay letéetni velök 387. 389.
— követek a tatárhoz 1657. 365.
— oláh püspök Száva 465.
— ref. püspök, lásd Csulay.
— tanácsurak s főrendek assecuratoriája a kozákoknak 1656. 112. — sehogysem akarják a svéd conföderációt 1656. 173., senkisémet akarja Erdélyben 197., lázonganak 320. 323. 369. 393. 420.
Eschen svéd kapitány volt Sandomirban 1656. 58.

F

Fái Gábor de Bodola kötelezvénnye a Rák familiának 1658. 481.
Fekete P. tatár rab. 1657. 472.
Ferdinand serege Elsassba megy 1656. 122.
— miért nem segítheti a lengyelt 1656. 66., megtagadta a segílyt 357.
— Poroszországba akar törni 1656. 105.
— Rák-tól tartván, hadat küld Kállóra 1656. 105., ellene működik a portán 198.

Ferdinand a svéd ellen működik 1656. 178.

— residenst tart ott 1656. 96.
— követet küld a portára 1657. 376.

Finnland 496.

Fogarasz 382. a czejtházból tarackot kér Barcsay 388. 389. 400., alkapitánya lásd Sebessy Boldizsár. — 437. 448.

Fogarasi István 448. 545.

Forrófalva 504.

Forum Julii (Friaul) 460.

Földváry Ferencz 352.

Frankfurti tanácskozás 1656. 122. 395. 499.

Francia visszahívta követét Bécsből 1656. 122.

— követ a lengyelnél 408.

— király küld a svédhez, hogy Kázmérral kibékítse 1656. 223. 269., közbenjáró 329. 395., a német ellen munkálkodik 408., a töröknél a svédet segíti 458., a svéd és dán közt közbenjáró 493.
— orator a portán 198. 222. 263.
— küldött megy a portai oratorhoz 1657. 384.

Frauenburgban a svéd király 1656. 154. 169. 181. 197. 202. 262.

Füzesi Gábor 537.

G

Gabriel Thomas, barát, rab a tatárnál, lev. R.-hoz 1659. 537.

Galacz 404.

Galata, 215.

Gambrotius István svéd titkár 1657. 211.

Gamozy, a török követvel volt 1656. 171. 174.

Garde (de la) Magnus gróf, Livonia kormányzója a litván sereg ellen megy 1656. 41. 286. 311.

Garvelin 298.

Gasconi Sándor, 407.

Gaudi, ezredese R.-nak 297. 437. 561.

Gedan, lásd Danczka.

Gellérffy 386.

Gezierna, város 317.

Gidini Kis Gede, oláh posta 215.

Giliki Kosztandin, oláh posta 1656. 214.

- Gillányi 413.
 Girardin János Morand, helyettes lengyel ágense Lipótnak 1657. 429.
 Gligorasko, új havasalföldi vajda 1659. 552.
 Glinian, város 317. 423.
 Glogowban, Sziléziában várja Kázmért neje 1656. 96.
 Gneznai érsek lásd Lescinski 1656.
 Golajb (Goleb), falu a Visztula mellett, lengyelek veresége 1656. 48. 51. 54.
 Gologur, város 317.
 Gonsievski, lengyel vezér 1657. 285. 286. 288.
 Gonzaga Hannibal lev. R.-hoz 1659. 539.
 Görgei Jób 129. 225. 562.
 Görgény 374. 376. 382.
 Görögök 365.
 Granocsinban a svéd király 1657. 303.
 Graudent, város a Visztula mellett 206. 278.
 Grebin várát elfoglalta a svéd 1657. 210.
 Grodban Rákóczy 303.
 Grodekben Rákóczy 1657. 397.
 Grodsky Sámuel, a svéd király követje a kozákokhoz 1656. 159. 261.
 Grosmaninban a svéd király 1657. 305.
 Gyalu 33. 216. 484. 485.
 Gyerőfi György, túsza a lengyelnél 503., lev. Rák.-hoz 1659. 540.
 Gyika, új vajda 554.
 György, moldvai kapitány 1656. 215.
 Gyula 219. 410.
 Gyulafejevrár 57. 90. 93. 120. 126. 149. 160. 165. 175. 176. 188. 202. 289. 358. 368. 369. 374. 376. 377. 381. 383. 384. 386. 388. 389. 392. 393. 401. 413. 446. 448. 461. 503. 504.
 Gyulafi meghalt 1657. 435.
 Gyulay Ferencz 389. 412. 436. 516., már nem váradi kapitány 538., újra az 1659. 562.
- H**
 Haczaki Péter 545.
 Hajdukról Rák. ír a császárnak 1658. 522. 523. 527. Rák. mellé jönnek 1659. 559.
 Halics 317.
 Haller Gábor 105. helytartó 374. levele Rák.-hoz 1657. 409.
 — volt váradi kapitány 552. 562.
 Haller János 530.
 Hamburg 73. 133. 181. 183.
 Harina 435.
 Haroklya 410.
 Háromszék 379.
 Harsányi Jakab török deák 79. jelentései a fejedelemhez 1656. 212. 216. 218. 220. 221. 223. 1657. 365., Barcsayhoz 1657. 359. 360. 364., a Jediculába vetik 436. 448. 460. 536. 556.
 Hartlieb 498.
 Hatzfeldt gróf, tábornagy 143. 408. 430.
 Havasalföld 444., új vajdája van 460., új vajda megy 547.
 — ott R. hada 1659. 563. 566.
 — vajdája, lásd Konstantin, új vajda 1659., lásd Gligorasko 1658.
 Hedri 495.
 Hegenmüller csász. megbízott, R. és a lengyel közti békére 1657. 427.
 Heilbrunn 122.
 Helsenor, Seelandi kikötő 496.
 Henter Ferencz, Rák. követe a kozákokhoz 1656. 126. 127.
 Hermány, brassai bíró a tatárhoz követ 1659. 532.
 Hesseni őrgrof, Károly Gusztáv testvérének férje, 4000 emberrel jön 1656. 59., megverik 60., meghal, nejét Württemberg hge veszi 96.
 Hidegkút Beszkid mellett 266. 268. 277.
 Hollandia 498.
 — ünnepélyes követséget küldenek a svédhez 1656. 96., Danzigot a békébe akarják foglalni 102., megtámadja majd a svédet, hiszi a muszka 121. 122., Danzignak mily feltételeket szab 123. 170. 175.
 Hollandban (Halland) a svéd király 1656. 189. 196. 202. 204.
 Hollósmező 417.
 Holsatiát meghódította a svéd 1657. 329.

Homonnai gróf (Humanay) 289. 437.

Horváth István, Rák. követe a kozákokhoz. 1656. 126. 127. 128. 173. 176.

— de Székely fősáletrommester 394.

Horvátországon át akarja a török megtámadni Velenczét. 1657. 443. 452., nem engedi a német 493.

Hosszúmező 424.

Hriza szpatárt kiszabadítják a fogságból a személyek 1657. 289. 358.

Hrusza, kozák követ Rák.-hoz 1656. 106—113.

Hunyad vármegye 367. 377. 547. 548.

Huszt 377.

I, J

Idegen szó, oláh: vrasmás, margul 214. 215.

— török, hatsiriph és hattim, különböző parancslevelek 463., bujardi, rendelet 553.

Igen-Pataka 545.

Ignác metropolita, moldvai követ Rák.-hoz 1659. 557.

Illésházi György letartóztatja a svéd követeket R.-hoz 1656. 100. 143. 144. 149.

Ilonahidja 404.

Illye 379. 564.

Ilvó, lásd Lemberg.

Ilza mellett csata svéd és lengyel közt 1656. 45.

Imande, oláh a portán 1656. 215.

l'Isola, Ferd. ágense Varsóban, jelentései 1656. 74. 100. 114., Zankowból jelent. 1657. 405. 409. 1658. 513.

Ispán Ferencz tatár rab saczcza 486.

Itzohóban a svéd király 1657. 322. 324.

Jablunkai szoros 143.

Jakab kurlandi hg. 200.

Jakabfalvi, R. követe a svéd királyhoz, fogságba esik Varkánál 1656. 61., semmit sem hallani róla 69., jelentése 74—77. 95. 100.

Jankuly, oláh kapitány 545.

János deák, moldvai 405.

Janewiecz, lengyel város 283. 296. 299.

Jaroslav vár 36., kikötője 51., elhagyja a svéd király 52., vesztése 53. 63., addig kalandoz a svéd 69. elfoglalta s ott a király 83., ott Rák. 274. 276.

Jaskolski Marius, a Chm. küldött bizottság tagja 1656. 39.

— lengyel követ a portára, utasítása 1657. 331. 333. 440., hazudozik 457.

Jászvásár 84. 126. 403. 434. 463.

Javarovi kapitány lásd Sobieski 1656.

Javorovski legiója 458.

Jedikula 436. 460. 483. 515. 527. 550. 553.

Jenő, vár 369. 389. 410. 411. 436. 470. 494. 502. 513. 525., Barcsay nem oka elvesztésének 527. 528. 530.

Jesuiták elűzésének nem oka Barcsay 525. 528.

Joël, svéd titkár 1659. 565.

Jósika Gábor 548.

— János 548., R. követe a tatárhoz 1659. jelentése 552.

Jütland 322., meghódította a svéd 329.

K

Kádár Istók 410.

Kajalek, tatár város 536.

Kakenhausen 406.

Kalinski, bractaviai kapitány a svéd mellett 1656. már elpártolt 54. 57.

Kálló 105. 434.

Kalisszt elfoglalták a svédétől, hire. 1656. 197.

Kamenicz 364. oda megy Kázmér 1656. 49., ott Chmielniczky 1656. 82.

Kam. felé jön Rák. 1657. 400.

Kamenici várnagy lásd Potocki és 1657. Zamoiski.

Kaplyon 420.

Kaposs István 560.

Karácsont vasba verette a kán 1657. 393. 402. 469.

Karakás a portán 222.

Karánsebes 470. 500. 509. 514.,

oda van 515. 525., nem oka
 Barcsay 526. 527. 546. 548. 549.
 Károly Mihály, tatár rab levele,
 Rák.-hoz 1659. 535.
 Kaszinbasza török város 537.
 Katakoz Jorgaki 217.
 Kátay, tatárnál szolgál 467. 560.
 Katholikuskok ligát akarnak 1656.
 73.

Katonaság.

- 6000 horvát hogyan vert meg
 egyszer 30,000 svédet. 1656. 67.
 Kozák segélycsapat Rákóczynak
 15,000 ígérve pukovnikság 1656,
 127. 190., egyesülnek 1657. 278.
 dúl, pusztít 355., fellázad R. tá-
 borában 305., bünteti a rablókat
 R. 394.
 Lengyel had, 8—10,000 tönkre-
 tétetik Golajb mellett 1656. 48.,
 újabban 10,000 egyesül, a ne-
 mesi és paraszt hadon kívül
 52., 3000 Lubomirski mellett
 56. 20,000 Sandomiria mellett,
 vereségök 58., Varka melletti
 győzelmök 60., 15—20,000 megy
 Lovic felé 61., pestis dúl benne
 122.
 — quartán had 15,000, tényleg
 10,000 1656. 36., megmarad
 hűnek, 40., beljebb vonul 41.
 8000 megy Douglass ellen 41.,
 azok is rabolnak 394., 40,000 a
 lengyel had 418.
 — megveri Rák. 1657. 276.
 — zsoldos hadak fővezére lásd
 Czarnecki 1656. 10,000 embere
 van 1657. 304.
 — nemesi had fővezére, lásd Lu-
 bomirski. A had lengyel neve
 Pospolita. 279. 282.
 — Wisniewiczzi ezred 298.
 Moldvai csapat 3000 lovas lesz
 R. mellett 1656. 128., oláhhal
 együtt 6000. 180. 273., szemé-
 nyek kimentik Hriza szpatárt
 289. 358.
 Muszka hadsereg félénk s rendet-
 len 1656. 121.
 Német katonatisztek a muszká-
 tól a svédhez pártolnak 1656.
 121.
 Katonatorzás Német- és Len-
 gyelországban 1656. 73.
- Az oláh szökkik Rák. táborából
 1657. 288. 291. 293., megszökött
 sok és árulások 316—320., a
 szemények árulása 323. 424. 425.
 Oláhország a töröknek 40,000
 embert ígért 447.
 Rák. katonáinak fizetése 1656.
 128., 40—50,000 haddal tör
 Lengyelországba 133., saját hada
 20,000. 190.
 — nincs faltörő ágyúja 1657. 273.
 276. 286., desperál 311., szökkik
 317., vágja a kozákokat 392. 421.,
 utolsó hadi parancsa 1660. 569.
 Svédnél nagyobb a fegyelem, mint
 a lengyelnél, az átpártoltaknak
 nem tetszik 1656. 36. 37.,
 10,000, 52. 2000 segélylovass jött
 újabban 52. 54. 10,000 a Visz-
 tulán túl 58., 4000 újabb segély-
 csapat megy át 59., nagy vere-
 sége 60. — 4000 segélyhad
 megy Radziejovskival 63. —
 Königsmark hada 12,000 69.,
 újabb 15,000-et hoz ki, híre 73.,
 bradenburgus 10,000-et ad 73.,
 lázadás tört ki, híre 197.
 — Rák.-tól 4000 embert kér 302.
 — hadcsapat: Archenberg ezrede
 267.
 — Tatár kánnal 3000 tatár és 100
 szemén 1656. 78.
 Katonanem: puská = puskás 81.
 Kazimiria felé megy a svéd ki-
 rály 1656. 59., ostromolja 61.
 278. 423.
 Kázmér visszatér Lengyelországba
 1656. 33. 36., mitscm csinál 43.
 45. gyanús 49., a táborba megy
 64. Silésiába igyekszik 69., ki-
 szaladt Lembergől híre 83.,
 levele Rák. 85—88., Glogowba
 megy 96., a francia követet
 elküldi a svéd királyhoz 205.,
 elfogta a svéd leveleit 211., csa-
 pat élén 287.
 — 295. 300. 324. 355. lásd még
 lengyel alatt.
 Keczer 436. 495.
 Kelbor, oláh határszél 399.
 Kelemen István 494.
 — Mihály 504.
 Kemény Boldizsár meghalt a har-
 czon 1657. 356.
 — János folytatja a svéd követek-
 kel a tárgyalást 1656. 156. 157.

164. 165., meghatalmazása 188. 196.
 — votuma Rák. indulását illetőleg 1656. 126., ő a fővezér 1657. 266. 273. 309. 310., a visszavonulásnál 318—320. 423., elfogva 323. 368. 369. 414. 434. 437. 465. 347. 352. 353. 354. 356.
 — levelei a tatár rabságból. 443. 485. 489. 525.
 — 510. 515. 537., levelei 1659-ből Rák. hoz 531—535. 556.
 Kende Gábor 437.
 Kendeffy Gábor 546.
 Kendi János jelentése Sebesy Miklóshoz 1657. 412.
 Kereskedés: Kozákhonba bort visznek Erdélyből. 376.
 — letartóztatott lengyel kereskedők 431.
 — Oláhországból hamuval Dancz-kába 1656. 80. nyusttal Muszkatországba u. o.
 Keresztes, férfi 560.
 Kernyesd 500.
 Késmárk 436. 496.
 Kiói alkinestartó 1656. lásd Niemirzicz.
 — várnagy lásd Czarnecki 1656.
 Id. Király János özvegye Vincze Anna 545.
 — ifj. levele anyjához 1659. 543.
 Kirka, (Kira) kralyovai bán 400. 549.
 Kis Máté 546.
 Kisfaludi, postamester 351. 434.
 Kis-Oroszország 317.
 — a nemesek Belzhez gyűlnek 1656. 49.
 — palatinatusa felkel 1656. 70.
 — palatinusa 1656. lásd Lanckoronski.
 Kleich, svéd residens 263.
 Klbusiczky András, említve 76.
 Kolosmonostor 100. 105. 130. 154. 155. 204. 208. 269. 384.
 Kolozsvár 149. 152. 155. 177. 203. 257.
 Komlós 410.
 Komornicki Supana mellett van 1657. 313.
 Koncz György 537.
 Koniecpolski Lengyelország zászlótartója, a svédektől visszapártolt 1656. 37., nehezen hihető 49., elpártolt 50. 52. 54. 57., miért, oka lesz 65., a táborból elvonult 64.
 — Kristóf, belzi palatinus 351. kereskedők érdekében ír 1657. 432.
 Konstantin Sorbán havasalföldi vajda 72. 76.
 — nem szereti a népe 1656. 213. 214., Lupullal jól van 217. 222. 351., Rák. futott 460.
 — levele Barcsayhoz s Rákóczyhoz 1657. 370., kéri, hogy Barcsay segítse. 378. megcsendesedett 380., újra kéri 387. 392. 398., deákja lásd Mikes Kelemen. — 462—463., levelei R.-hoz 463—466. 482., Sóllyomköt kapja 499—500.
 — lev. Rák. Lászlóhoz 1659. 541.
 — moldvai vajda lesz 1659. 553. 556. 562., kijött sereggel Rákhoz 564. 568.
 Konstantinápoly 213. lopnak dúlnak 219.—322. 360. 362., drágaság 363. 365.—366. 536. 553.
 Korycinski lengyel kancellár Rák. ellensége 1656. 43. 45., oka a követküldés késésének 50. 52. 69., meg hogy Prazmowski meggy 65. 66.
 Kornis Ferencz tatár rab 367., saczeza 486., levele tatár rabságából 1658. 486.
 Koszta, oláh kalarás 215.
 Kosztandi Posztelnik 217.
 Kostka leány, a Báthoriakkal rokon, Tarló várnagy özvegye 1656. 50.
 Kowalowski, kozák követ R.-hoz 1656. 106—113. álnok, ravasz 109.
 Kozák: a fontosabbak.
 Kozák kibékülése a lengyelrel nem biztos 1656. 41., csak a királlyal akar tractálni 49., bizik a lengyel a segítségében 58., hiába való 65., hozzá küldött a török ellen 1659. 564.
 — kivel barát, R. tudakolja 1656. 82. muszka, svéd mellől el nem áll 95., a muszkával szakítani akar 1656. 165. 174., újra barátkozik 265., Vizi (tán Doni) hozzá hajlott 471. jó dolga a császárnál 1656. 80.

- követek Rák.-nál 83. 84., előbb elmentek, mint a lengyel 91. 92. újra jó 105. megbízásuk 106—113. 118., hűséget fogadtak neki 133. 173., újra várják őket 259. 260., jöttek 261., szövetségök 264. 487., R.-t jobb szereti, mint a svédet 1656. 70., a svédnek hízcleg 260., mit kíván R.-tól 1657. 264., álnokságok vele szemben 1657. 316—320. 364., jön melléje 351. 352. 354., meg-egyeztek 355.
- követség a svédnél 1656. 39., kétszer is volt 96.
- kozák-tatár barátkozás 1657. 265., ellene megsegítendő Havas-
elvet 1657. 372., a rabok dol-
gában mit sem csinál 486.,
Krimre tört, híre 404. 465.
- követ a portán bolondot be-
szélt 1657. 367.
- kozák tábornok lásd Ydano-
ricki Antal.
- Königsberg (Regius Mons) 407.
- Königsmark svéd tábornok jön ki-
rályá segélyére 1656. 56., a len-
gyel ellene megy 58., 12,000-ed
magával Lemberg ellen megy,
híre 69., toboroztat 73., táborá-
ban lázadás, ő elfogott, híre
197.
- Kőrösy Pál 556.
- Kövr Gábor, 427. Rák. követe
Frankfurtba 1658. 499.
- Mihály levelei Mikes Kelemen-
hez 1658. 504. 505.

Követek:

- Barcsai követe Rák.-hoz 1658.
lásd Söti., — a tatárhoz 1659.
lásd Hermány, — a budai pa-
sához 1659. lásd Sebesy Ferencz,
a török szultánhoz 1659. lásd
Tholdalagi és Szilvássy.
- Erd. követe a tatárhoz 1657. lásd
Sebesy Ferencz.
- Ferd. követe R.-hoz, lásd Sze-
lepcsényi 1656. tolmácsa a por-
tán lásd Panajot. Varsóban lásd
Izola.
- Francia követe a svédnek 1656.
lásd D'Avangour.
- Konstantin követe Barcsayhoz
1657. lásd Mikes Kelemen Rák-

- kóczyhoz, ugyanaz a kozákhöz,
lásd Udriste logofét 1656.
- Kozák követ Rák.-hoz lásd Szmil
1656. lásd Kowalowski és Hrusza
106—113., — a svédhez 1656.
lásd Olivenberg Dániel.
- Lengyel követek Chmielnickihez:
a cserniechovi, braclaviai és
kisoroszországi palatinus és Jas-
kolski 1656. 39., elmentek 49.
— a dánhoz 1657. lásd Mor-
styn. — Rákóczyhoz Vielopolski
és Lubomirski 1656. 43., —
1656. Dubravski. 49. 69. 70.,
nem ő, de Prasmovski 52. 54.,
vagy Lescinski, lencici palati-
nus 52., — a tatárhoz Sumo-
rovski 1656. 33., — a portán,
lásd Bieniewski 1656., — lásd
1656. Stanislavski, a portára
1657. lásd Jaskolski. — főurak
követe királyukhoz Lubomirsky
1656. 45.
- Lengyel követ, lásd Woynicki.
- Lipót követe a kozákhöz, lásd 1657.
- Parsevich Péter, — lengyelor-
szági helyettes agense lásd 1657.
- Girardin alatt, — megbízottjai
a lengyel és Rákóczy közt bé-
két hozni létre, lásd 1657. Sze-
lepcsényi és Hegenmüller, —
köv. Rák.-hoz 1659. lásd Radolt,
lásd Berini, — portai agense
1659-ben lásd Reninger Simon.
- Lubomirski követe R.-hoz, lásd
Wojakowski János 1656.
- Moldvai követ a kozákhöz, lásd
Csogolya 1656. — s Milnye
követei Rák.-hoz 1659. lásd Ig-
nác metropolita és Radul lo-
gofét. — kapitihák a portán.
1656., lásd Nyagoje Logofet és
György alatt, nem szeretik Har-
sányit 226.
- Rákóczy követe Chmielnickihez
1656. lásd Lutsch, — Ferdi-
nándhoz, lásd Mednyánszky
Jónás 1656. és 1657. — a ko-
zákhöz, lásd Sebesy Ferencz
1656. Horváth István. — a ko-
zák hetmanhoz, (kísérő) Bar-
csai Gáspár, — Lipóthoz, lásd
1657. Mikes Mihály, lásd Med-
nyánszky Jónás, 1658-ban Kö-
vér Gábor, Mikes Mihály és
Mednyánszky Jónás, — a

muszka czárhoz, lásd Rác György és Tövissi Dániel 1656. — 1660. lásd Mikes Mihály, — a pozsonyi gyűlésre 1659. lásd Dalmady István, — a svéd királyhoz, lásd Jakabfalvi és Sebesi, — 1658., lásd Schaum, — a tatár kánhoz, lásd Száva Mihály 1656. — 1657—1658. lásd Balogh Máté, — 1659-ben lásd Jósika János, — főkövete a portán 1656. lásd Bánfi, — 1657. lásd Thorday Ferencz, — a portára, lásd Bánfi Zsigmond és Várady István, — kapitálhája a portán 1656. lásd Balogh Máté és Harsányi török diák, Tisza István.
 Rédey fejedelem követe a budai pasához, lásd erdélyi oláh püspök (Száva).
 Svéd követek a kozákokhoz, lásd Olivenberg és Gradszky 1656. lásd Törneschildt és Welling. — Rákóczyhoz lásd Welling és Sternbach 1656—1657. Lillekron 1658-ban. — megbizottak Rákóczyhoz Steinbock és Sternbach 1657. 307., — a portára, lásd Rhälamb 1656. — a portára 1657. lásd Welling.
 Tatár kán követe a svédhez 1659-ben, lásd Strzalkowski Kázmér. — a portára 1659. lásd Szulimán aga.
 Török követ Barcsayhoz, lásd Hadzsi Mustafa., — a tatárhoz 1656. lásd Piri aga.
 Vesselényi követe R.-hoz 1657. lásd Semsey.
 Krakkóból kiutván a svéd, egy várost feléget 1656. 35—37. 38., ott Wittemberg 45.—58. 65., megerősítették ott magukat 64. 65. 71. 95. 121. 155. 165. ellene megy Lub. 122. 175. 176., a svéd terve 205. 206. 207. 209. 258. 265. 268.
 — 270. 272. 273. 274. 275. 278. 280. 281. 284. 312. 318. 324. 335. 351. 353. 355., ott Rák. 357. 362. 415. 420. 423. 483.
 — 312. átadása R.-tól 313—316.
 — a kapitánynak írt Rákóczy 57.
 — a palatinatus nemessége felkel 1656. 70.

— palatinatus albírája lásd Chrzęstowski 1656.
 — palatinusa lásd Vismiovecki Domokos herceg 1656., lásd 1657. Potocki Szaniszló.
 Krener. lengyel város 422.
 Krim 398. 564.
 Kristina svéd királyné a brandenburgihoz küld 1656. 95.
 Kronburg 564.
 Krosna 32. öt mélyföldre Biechez, oda megy Kázmér 1656. 36.
 Krupa várát elfoglalta a kozák 1657. 284.
 Krzmin mellett a svéd király 1657. 291. 292 299. 300.
 Kun Sándor 545.
 Kurlandi hg. lásd Jakab.
 Külföldi hír 62. 73. 96. 102. 105. 122. 178. 383. 395. 498.

L

Lanckoronski, Kisoroszország palatinusa, a Chmielnickihez küldött biz. tagja 1656. 39.
 Lancut, Jaroslavlól nem messze tanácskozás volt ott 39., oda gyűl a lengyel 51., eltávozik 52., sohasem ostromolta 65., ott Lubomirski 69. 70. 71. — 273. R. ostromolja 276. 277. — Lubomirski vára, oda várják Kázmért 1656. 36.
 — 341. 394. 540.
 Landor Péter levele R.-hoz 1658. 518.
 Landor-Fejérvár, lásd Belgrád.
 Laposnyak 513.
 Latowicze 287.
 Lauenburg felé megy a lengyel király 1657. 271.
 Lvausiczot elfoglalták l, a svédő hire 1656. 197.
 Lednicze, Rák. jószága 95. 143. 389.
 Lembergbe megy Kázmér a tatárokat fogadni 1656. 33. 38. 39. 45. 69., elhagyja 49. 64., oda megy Wielopolski seregével 50. a svéd hiába ostromolja 51. 73. 57. 61. 65., a svéd megszállja 69. 70., kiszaladt onnan Kázmér 83. 128. 174. 268. 287. 353. — 317. 354. 418. 543.
 Lemhény 505.

- Lemnos szigete 459. 461.
 Lencici palatinus, lásd Lescinski 1656.
- Lengyel, a fontosabbak.
- Lengyelországba visszamegy a király 1656. 33. 36.
 — a királyné akarja a tractát Rák.-val 53. — Lembergben van 62.
 — kiktől kaphatnak segítyt, tanácsok 1656. 66. — nincs ereje 460.
 — nemesség, parasztság fegyverre hívja 1656. 52., gyűl a nemesség 37.
 — veresége Varsónál 1656. 121.
 — vezérek versengése 1656. 54. 63.
 — menekültek Zborón 1656. 42. 47., tömve minden ház 69., Bártfán 64., Magyarországra, császár birodalmába 83.
 — főurak, papok Kázmér visszatértén örülnek 1656. 33.
 — Lubomirskit a királyhoz küldik 1656. 45.
 — kanczellár, l. Korcinski 1656.
 — kincstartó Lescinski.
 — főpohárnok, lásd Zamoski 1656.
 — marsal, lásd Lubomirski 1656.
 — notarius campestris 1656 lásd Sapieha.
 — zászlótartója, lásd Koniecpolski 1656.
 — követ Ferd.-hoz segély végett hire 116. 117.
 — Bécsben 1656. 198. 258.
 — követ a kozáknál dicsekedik Rák.-val 1656. 82. 95.
 — Magyarországra törtek de kiverettnek 1657. 401.
 — muszkával Wlnában szerződést kötött 1656. 205. 418., vele, persával, kozákkal stb. szövetezik a török ellen 1658. 512.
 — hoz segítséget Rákóczy, hire 1656. 52., hogy akarnák Rákóczyt királynak 1656. 46., nagyon óhajtják 50., mindent elkövetnek a svédétől elvonni 198. 199., összeesküdtek ellene 385., kívánsága Rák.-tól 1656. 88., nem állt melléje 361. hadát bekeríti 1657. 317—320. 399. 423—425.
 — király titkosan akart a svéddel tractálni 1657. 270. 277.
 — 5000 arannyal a tatárt hívják 1656. 33.
 Lengyel-tatár megegyezett 404., követ onnan visszamegy 470.
 — internuntius a portán hazudozik 222.
 — a törököt kozák, Rák. svéd és muszka ellen ingerli 1657. 331—333.
 Lescinski, gneznai érsek, Rák. elensége 1656. 43., levelét megküldi Lubieniecki 46., levele említve 53.
 Lescinski, lengyel kincstartó, áruló 1656. 43.
 Lescinski, lencici palatinus, követ lesz Rákóczyhoz 1656. 52.
 Lezaisk, Lancuthoz pár mélyföldre 48., összegyűlve ott a lengyel nemesség 1656. 50. 51. 54., ott volt a svéd király 56.
 Leupnik, Morvában 143.
 Lillekron, a svéd király követe Rák.-hoz 1658. 484.
 Lion vajda 222.
 Lipchov 340.
 Lipót utasítása, hogy a lengyel s Rák. közt békét hozzanak létre 1657. 427—431.
 — válasza Rák.-hoz 1657. 456., a koronázásra megy 493.
 Lipót Vilmos osztrák herceg a spanyol király halála miatt oda siet, hire 1656. 62., Poroszországba akar térni 105. 121. 123., Silésiába akar menni 123. 198. 265., megverte a franczia, hire 383. 427.
 Lippa 219. 401. 410. 411. 506.
 Lippai György primás 340. 437. 555.
 Lithvánia 41. 80., serege Belzhez gyűl 1656. 49., megveretik Radzivil Boguslaustól 55., nem tartóztathatja, fel a svédet 59—61., megverte a svédet s brandenburgit, hire 197.—273., meghódolt Rák.-nak, liire 393. — 404. 422. 497.
 Lithvániai hadsereg 275. 279. 283. 295. 317. 395. 419. 420.
 Livoniába (Liefland) betört a muszka 1656. 70. 169. 176. 197. 264. 406.
 — svéd kormányzója 1656., lásd Garde (de la) alatt.

Ló: nápolyi csődör 49. 50. 55.,
hat ígás lovat ajánlanak R.-nak
51. 55.

Lomski Dániel, bojár, hűséget es-
küszik R.-nak 1656. 72.

Lorántffy Zsuzsánna nem akarja
a svéd szövetséget 1656. 173.,
197., férfiasan viseli magát 320.,
a svéd szövetséget még akarja
323. 324. 328., adjon segítséget
(ágyút stb.) Konstantinnak 379.

Lovic felé megy a lengyel had
1656. 61.

— felé megy a svéd király 1657.
278. 279. 298.

Lövey Gergely 383.

Imbieniecki jelentései Rákóczy-
hoz 1656. 33—66., Lorántffy
udvarában 323. 328. 539.

Lublin, város Lithvaniában 80.
287. 289. 298.

— felé megy a svéd 1656. 38.
elfoglalta 48. 58.

— palatinatus 64. felkel 70.

— palatinusa 1656., lásd Tarló.

Lubló vára, Lengyelországban 69.

Lubomirski György Mikeshez a
küldendő követek ügyében 1656.
32., a Szepességről Lengy.-ba
megy 36., követ lesz Rákóczy-
hoz 43., megy mint követ a len-
gyel királyhoz 45., akarja R.-t
királynak 50., egyesül a többi
hadakkal 51. 54., hadi menetele
56., szekerei elvesztek 58., a ne-
mesi hadak fővezére 60. 70.,
hadi tanácsa 61. 69.

— követ által sürgeti Kázmért
2000 gyalogot küldeni 61. 62.,
a svéd segélycsapat ellen megy
63., levele R.-hoz 101., Krakko
ellen megy 122. 175.—171. 174.
258. 265., ő sem megy R. elé 272.
273., ír Würznek 274. 282. 354.
— 317. válasza R.-hoz 334.—395.
408., Magyarországra tör 412.
420. 421., Kornisért tatárhoz
küld 486—487.

Lubovlián Kázmér tanácsot tart
1656. 33. 171. 174.—335.

Lucsivna 496.

Lugas 105. 417. 470. 502. 509.
514., oda van 515. 525., nem oka
Baresai 526. 527. 554. 560.

Lunkában Rák. 356.

Lupul vajdáról hír 1656. 79. 212.

215. 216. 220. 222., ki akarják
hozni 390.—435. 460. 464. 471.
491.

Lupul fia lásd Gligorasko.

Lutsch István de Kolosvár, Rák.
követe Chmielnickihez, szövet-
kezési tervezete 1656. 68. 82.

Lübeck 269.

Lünenburg 330.

M

Magyar főurak akadályozták R. a
segítséget 1658. 518.

Magyar-Lápos 403. 421.

Majthényi András, tud törökül
378. 381. kiszabadul a Jedicu-
lából 1658. 517.

Makó 411.

Makovicza 34. 53. öt mélyföldre
töle elfogják R. postáját 1656.
39. 71., lengyelek menekülni
akarnak oda 50.—327. 340. 351.
355. 386. 394. 423. 458.

Máramaroson átmegy Rák. 1657.
258. 260. — 352. 377. 391. a
lengyel átjön 401. 420. 421.

Marczibán György 144.

Marienburg nem hódolt meg a
svédnek 1656. 40. 55., ott a svéd
király 100. 147. 206. 207. 209.
258. 259. 267. 270. 271. 300. 385.

Marienwerderben a svéd király
1657. 262.

Maros 506. 553.

Marosvásárhely 568.

Masoviaai herczegség 64.

Máté néhai vajda személyei 289.

Medgyesi gyűlés 549.

Mednyánszky Jónás levele R.-hoz
1656. 73. 95. 105. 142. 144. 145.
263. 351. 356. 383. 384. 386. 435.,
követ Ferdinándhoz 1657. 132.,
előterjesztése és válasza 336—
340.

— levele, Erdély állapotáról 1657.
438—443., követ Lipóthoz s elő-
terjesztései 448—456., utasítása
1658. 501.—569.

Medzebooth (Miedzibas) mellett
Rák. 1657. 314. 317.

Menurow mellett Rák. 1657. 301.

Mercator, wratislavi 539.

Mielnick (talán Chmielnick?) 298.

Mihnye új moldvai vajda 490.
548., hadát szétverték 549. 553.

554. haragszik rá a török 551.
levele Rákóczyhoz 557. 562.
568.
- Mikes Kelemen, Konstantin vajda
deákja, s követ Barcsayhoz 1657.
390., követe Rákóczyhoz 463.
főispán 1658-ban 505.
- Mikes Mihály, kanczellár 33. 34.
46. 149., meghatalmazott a svéd
tárgyalásra 188. 196. 318., levele
a sandomiri várnagyhoz 413.,
követ Lipóthoz 436. 501., követ
a muszka czárhoz 1660. 571.
- Mikula, tatár rab 472.
- Minden, Danczig mellett 123.
- Minsk 287.
- Mitiléné 367.
- Moeva, város a Visztula mellett
206.
- Moichova mellett a svéd király
1657. 306. 308.
- Moldva 317. 383. 434. 444. 471.
494.
— ott R. hada 1659. 562. 563. 566.
— ott Velling 261.
— a bojárok levele Rák.-hoz 1657.
558.
— a kapitihákat visszahivatja a
vajda 1656. 78. nem szeretik
Harsányit 226.
— vajda, lásd Stephán új vajda,
lásd Mihnye. 1659. lásd Kon-
stantin.
- Montaigne, svéd ember 297.
- Morstyn András, 341., volt követ
R.-hoz 93., követ a dánhoz 1657.
409.
- Mosibor mellett Rákóczy 1657.
314.
- Mouschorosky, unitárius, svéd al-
tábornagy 1659. 281.
- Munkács 383. 391., ájtjon a len-
gyel 401. 412. 420. 421. 431.
435.
- Muszka követ Bécsben 1658. 518.
— nem fogja Havaselvét segíteni
1659. 547.
— serege a lengyel mellett 279.
295. — oda küldött a török ellen
1659. 564.
— betört Livóniába 1656. 70. 102.
121. 197. 406. 408., hollanddal
tractál 73., Varsóba akar jönni
80., Rák. követsége 97—99., vá-
laszol 100., a svéd békét akar
vele 102. a tatár ellensége 203.,
a lengyellel szerződést köt Vil-
nában 205., bánja a svéd elleni
szövetséget 209., együtt akar a
svéddel lenni 272. 282.
— követ Rákóczyhoz, lebeszélni őt
1657. 264., ajándékot is ad 351.
357., békéljen meg vele 365. 367.
— cászár 565. levele Rák.-hoz 1660.
571.

N

- Nádasdy Ferencz levele R.-hoz
1656. 96. említve 268.
- Nagy Tamás tatár rab 472., saczcza
486. 494.
- Nagy-Bánya csúnyán bánik a
vajda nejével 561.
- Nagy-Lengyelországban Dorfling
svéd gen. 1656. 121., elvesztette
az egészet a svéd, hire 197.
- Narow 285.
- Nassaui hg. meghalt 1657. 385.
- Nedele vajdáné levele Báthori
Zsófiához 1659. 561.
- Német császár követe a kozáktól
jön vissza 1657. 407.
— hada Magyarországra, hire 395.
— agens a portán 217.
- Nering, sziget Danczka mellett
269.
- Neszter, lásd Dnieszter.
- Neszterfejevárvár 398.
- Neumentí, lengyel unitárius 1657.
281.
- Nieuli Vuki, oláh 472.
- Niedenburgban találkozand a svéd
a brandenburggal 1657. 305.
- Niemcrow mellett Rák. 1657. 300.
- Niemirycz, kiói alkincstartó, még
a svédnél 1656. 54., egyedül ő
57. 299., Rák. a kozák katonák
lecsendesítésére küldi 303., Rá-
kóczy mellett 317., a kozákkal
megy, áruló 318.
- Nostlitz gróf, bécsi tanácsos 427.
- Nowodwornál (Nova Arx) a svéd
király 1656. 143. 156. 298. 300.
419. 420.
- Nyagoje Logofét, moldvai kapitlha
1656. 215.
- Nyáry Pál 523.

O

- Ojtoz 505.
- Oláh hivatal: pizsár 84.

A 2 Oláhország hamar eláll R. mel-
lől 1657. 367.

Oliva klastromot, egy mélyfoldre
Danczkához, elfoglalta a svéd
1656. 41.

Olivenberg Dániel, kozák követ a
svédhez 1656. 167. 180., Rákó-
czynál van 1657. 264. hazatér
422.

Olmütz város 123. 143. 144.

Opatow felett egyesült a kozák
Rák.-val 1657. 278. 280. 282.

Orla, lengyel helység 286.

Orzechoveze 317.

Orzechowski, lengyel úr 72. 289.

Ostrorog, egy katona 353.

Ostrozana mellett a svéd király
1657. 286. 291. 292.

Otfinov 357. ott Rák. 1657. 279.

Ottmachow, város 143.

Oxenstierna Ericus, svéd kanczel-
lár levele 102.

Ör. 466. 467.

P

Pakoskban a svéd király 1656. 76.
Palásti 496.

Panajot (Panna Jottaki) a német
császár tolmácsa a portán 1656.
216. 217. 222. 367. 464. 517. 527.
528. 550. 551.

Palplinben a svéd király 1657. 211.

Pápa a lengyeleket segíti 1656. 67.

Papp András 413.

Parasztlázadás Lengyelországban
1656. 33., vesztességük 35., újra
kitörőben 56. 64.

Parcevich Péter, a martianopolisi
érsek, Lipót követé a kozákhoz
1657. 418.

Passau, város 123.

Pávay Tamás 375.

Pegowski prépost, Wielopolski küldi
Lub.-hez 1656. 37.

Pénznem: ortos tallér 426.

Pervel Visztier (Pervuly), oláh 215.
217. 464.

Perisla 81.

Petheő Zsigmond 386., rabolt a
töröktől 389. 391. 555.

Petki István lev. R.-hoz 1658. 494.
499.

Petrikovban a lengyel nemesség
1657. 279., arra megy a svéd
király 280. 282.

Pezewovzerben Rák. 276.

Pfalzi őrgróf Károly Gusztáv test-
vére, megy Czarnecki ellen
1656. 45., segélycsapatokat hoz
52., Ferdinánd ellen szövetke-
zik 122., hadvezér 419.

Philippson Edward, svéd titkár
1656. 206. 300. 302. 303. 305.
306.

Piccolomini herczeg tanácsai a
varsói dekához 1656. 66.

Pilavi kikötő 409.

Pilawcze, város 54.

Pilea (Pilza) folyó 60. 280.

Pilzen 493.

Plose (Plotsk) város 302. 305.

Podlachia 41. 179.

Podladovszky 317.

Podolszky, Kamenic parancsnoka
meghalt 1657. 289.

Pókay 546.

Pomerania 178. 409. 497. 555.

Pomeraniai tenger 329.

Pomerelliában a lengyel had 1656.
205.

Pongrácz Pál, ecsedi várnagy 394.

Ponte Picciolo 459.

Poroszország 270. 322. 329. 408.
409. 458.

— a svéd előmenetele ott 1656.
40. 41. 42., ott még a király 45.
odamegy a lengyel 61. a svéd
ott 80. 121., Ferd. bele akar
kapni 105., visszatér oda a svéd
169. 175. 319. 320. 351. 357.

Portia gróf 427.

Posnania 95. 513.

Pozsony 518.

— országgyűlés 1659. 555.

Postajáratás 358.

Potocki tábornok 1656. 49.

Potocki Péter braclaviai palatinus
a Chm.-hez küldött biz. tagja
1656. 39. 273. 275., majd meg-
halt a csatában 276. meghalt
289. 351. 357.

Potocki Szaniszló, kievi palatinus
317. 395. 408. 412. 413. 433.,
levele Barcsayhoz a túsok
ügyében 1659. 542.

Pöttingen gróf 74.

Præda Vornik levele Lor.-hoz
1657. 373.

Præpa, oláh a portán 1656. 215.
Præmis felé megy a svéd király
1656. 51., elverik alóla 53., oda-

- megy újra 63., felé megy Lubomirski 70., elfoglalta a svéd, hire 83., megy arra R. 1657. 273. 274. 276. 341. 353.
 — kerület nemessége 58.
 — alkincstartó, lásd Dubravski Ferencz 1656.
 — vadász 1656. lásd. Wojakowski János.
 — elhunyt várnagy, lásd Tarló 1656.
 Præslop, hegy 352.
 Prævorsk, város Jaroslav és Lancut közt 51. 54.
 Prága 456. 493.
 Prazmowski Miklós, secretarius major, sieciechovi apát, követ Rák.-hoz 1656. 52., elment; jellemzése 54. 57. 65., követsége 84—94. 115. 117.
 Prileszki (Pileczki) István, Rák. postája a svéd királyhoz 1657. 276.
 Prienzbe, Lubinhoz 16 mélyföldre jön a muszka 1656. 80.
 Protestánsüldözés Lengyelországban 1656. 33. 34., bosszulja a svéd 36., félelmök a lengyelek győzése esetén 54. 63. — fejedelmek ligája 73. — az erdélyi papok veszekesznek 377.
 Pruténok 408.
 Pstrokonski, chelmi püspök, Rák. hive 1656. 41. 43. 47.
 Puchaim 105.
 Puchó, város 143. 144.
 Puchk városa nem hódolt meg a svédnek 1656. 40.
 Puilvo mellett Rák. 1657. 285. 304.
 Pultava (Poltovia) lengyel város 302. 303. 304. 305. 317.

R

- Rác György de Tövis, Rákóczy követe a muszka csárhoz, utasítása 1656. 97—99., visszatér, jól fogadták 114.
 Rác István 517.
 Rác János 536. 537. 559. 560.
 Radner János borkereskedő 1656. 120.
 Radnót 92. 190. 196., ott Rák. 325. 326. 556.
 Radolt Kelemen, Lipót követe Rákóczyhoz 1659. 540.
 Radom város mellett egyesül a svéd 1656. 43., közelében megvert egy svéd csapat egy lengyelt 47., ott a svéd király 149. 156. 189. 197.
 Radul, logofét, moldvai követ Rák.-hoz 1659. 557.
 Radul vajda 217. 221.
 — fia 213. 220. 221.
 Radziejowski (Radzioczki) szökevény alkanczellár, a kozákokhoz akar menni, 1656. 83., a svédet is elárulja 206.
 — áruló 1656. 43., 4000 segélycsapatot visz a svéd királynak, megverik, hire 63. 419.
 Radzivil Boguslaus testvére temetésén, győzelme Sapieha palatinuson 1656. 55., egész a svéd pártján 65., Sapieha ellen megy 83., lásd még a svéd király tractáját Rákóczyval, elfogták, hire 197.
 Radzivil Jannsius temetése 1656. 55., csak egy leánya maradt első házasságából 62., méreggel ölték meg, hire 65., javait a litván sereg kapja 419.
 Rainer 53.
 Rákóczy Ferencz 46. választása érvényes 453., ismertessék el 520., a végrendeletben 571.
 I. Györgyről 441—442.
 Rákócziak sírboltját feldúlták 1658. 517.
 II. György, a fontosabbak:
 Rák. beteg 434. 435., Brassóba ment 1659. 548., emberét megint elfogták, levelét megtalálták 1656. 39., egyszerre svéd, kozák, tatár s lengyel követ nála 116. 118., salétromról intézkedik 1657. 393.
 — levele anyjához 1656. 95. 105. 1657. 351—357. 434—437. 1659. 562. 564.
 — a brandenburgihoz 1657. 276.
 — tudatja Ferdinánddal, hogy megy a lengyel ellen 1657. 132.
 — közt s a kozákok közti szövetkezési tervet 1656. 68. 82. 110., assecuratoriája 131.
 — a lengyelek folytatni akarják

- vele a tractát a korona végett 1656. 32., félnek tőle a svéd barátság miatt 34., követet küldenek majd hozzá 36., már készítk őket 41., kik lesznek 43., okvetlen mennek 45. 50., szívesen látandja 85., igen ajánlják magokat 100., levele hozzájuk 93. 94. 119. 125., s manifestuma 129—131., a királyhoz 1656. 120. hírek róla Lengyelországban 1656. 52., szeretnék, ha serege segítené 70., januárban támadja meg őket 204. 208., Mármaroson át 258., lásd anyjához írt leveleit, feladja Krakkót 313—316., visszavonulása 316—320., 414. vereségének híre a portán 364., a lengyellel megbékélt 368. 406., tudósítás a visszavonulásról 422.
- Rákóczy Lipóttól kívánságai 1657. 454—455., 519—524., utasítása követeinek 1658. 501.
- levele s utasítása a muszka czárhoz 1656. 97—99.
  - emlékirata a német fejedelmekhez 1657. 395.
  - levele gróf Portiához 1659. 569.
  - lev. Potockihoz a saccz ügyében 1657. 433.
  - levele Rák. Lászlóhoz 1659. 563. 564.
  - levele Stéphánhoz 1656. 81.
  - követeit a svéd király biztosságukért tartóztatja 1656. 50., már elküldte 53., levele a svéd királyhoz 1656. 100. 154. 204. 208. 1657. 274. 276. 278. 282. 283. 285. 290. 292. 295. 296. 299. 300. 301. 303. 308. 324. 325. 326. 1658. 484. 503. 506. 507. 508. 1659. 565., ellenvetései a svéd ajánlatokra 1656. 151. 153. 163. 164. 165. 169. 173., felhatalmazvány a biztossai számára 188. a kötött frigy 190—196., kitörései a tárgyalásoknál 201., kitör a svéd csalásága ellen 1657. 309. 310. 323., követei a svédhez útban oda 513., a svédttől 6—8000 embert kér 1658. 508.
  - válasza Szelepcsényihez 1657. 342. stb., 347. stb., 449—453., levele hozzá 1657. 394.
  - levele a tatár kánhoz 1656. 124., lebeszéli őt a lengyel barátságról 176., a svéd rabok érdekében járjon közbe 210.
  - követe a portáról jön vissza 1657. 260. 261., levelei a kapitákhöz 1657. 357., a portán a a svéd szövetséget s a kozákokat ajánltatja 223. 224., küldje a portára, a zsákmányolt ágyúkat, parancs 1657. 378., a törököt megveri 1658. 506., levele a silitriai pasához 1658. 484., térítvénye a budai pasa számára 1658. 510.
  - Rák. végrendelete 1660. 570.
  - Rákóczy László 273. 274. 389. 391. 541.
  - Rakow, lengyel helység 282.
  - Raskowánál a tatár 1657. 404.
  - Réday Ferencz, helytartó 374. 377. 379. 382., fejedelem levele 446. 465. 485. 486., nem az már 1659. 525.
  - Régi magyar szó: turba 77.
  - — példabeszéd: a farkas megváltoztatja a szörít, de a természetit nem 79.;
  - — kifejezés: régen zörgetik, hadat küldenek ellene 213.
  - kifejezés: veszett fejetlen láb 219.
  - kordénak tartják. 222.
  - vén hegedűs, mindennap egy-egy nótát felejt 224.
  - Kisfaludni földön Fejérvárhoz, *vagyis* annyira, mint K. F.-hoz 353.
  - a tatárt csinálja le = engesztelje meg 368.
  - (valakihez) rugaszkodtam vala fel = felmentem 375.
  - zörgölődik a török 379.
  - spiczos állapot, t. i. élére állított 385.
  - ne ebelkednének, t. i. kutyálkodnának 391.
  - a hírek homályosodni kezdenek 403.
  - két görög dinnye egy hónalj alatt nem fér 416.
  - igen jó ott Kgteknek az szárán az legyet verni 426.
  - ellegyezhet ott Ecsedben, 426.
  - az fejr pénz az fekete életet is fejérnek teszi 462.

Reninger Simon, német portai
agens levele Barcsayhoz 1659.
530.

Révai László 105.

Rhálamb Klaudius, svéd követ a
portára 1656. 178. 203., detto
1657. 366.

Riga 173. elfoglalta a muszka,
hire 197.

Ródus 79. 221. mellett a velen-
czei hajóhad 1657. 367.

Román-Vásár 504.

Romosz András 517.

Romoz János 468.

Rudolf császár 443.

Rumelia, lásd Urumel.

Ruttkay András 339. 456.

Rzeszov lengyel vár 101.

S, Sz

Samborban volt Kázmér 1656. 38.
268. 313. 353.

San folyó 48. 51. 52. 54. 56., át-
kelt rajta a svéd király 1656.
59. 63. 273.

Sandec vár, arra megy a svéd
csapat 1656. 37., — kapitánya
Vognilovicki 39. 71.

— kerület nemessége követet küld
Kázmérhez 1656. 49.

Sandomiriába gyűl a quartán had
1656. 38., — kiölték a svédeket
43., odamegy a svéd király 51.
56., mocsaras hely 52., leég az
egész város 56. 58., táborból hír
57. 58., Eschen svéd kapitány
volt ott 58., eljöttek onnan a
lengyelek 60., a svéd király ki-
jön onnan 63.

— oda megy Lubomirski 1657.
275., ott a quartán had 279.—
316.

— a palatinatus nemessége felkel
1656. 70.

— várnagya 51. 54. 318. 407. 413.
429.

Sándor János tatár rab 536.

Sanoci kerület 58.

Sapieha vitepsi palatinus 1656.
41., megveri Radzivil Bogus-
laus 55., Radzivil Janusius he-
lyébe kinevezik vilnai palati-
nusként s a litván hadak főve-
zérévé 63., Radzivil ellene megy
83.

Sapieha, lengyel notarius cam-
pestris, még a svéd mellett 1656.
54., elpártolt 57. 286. 288. 317.

Sarkad 470.

Sáros vára 263. 564.

Sáros-Patak 35. 77., ágyúkat hoz-
nak onnan 273. 324., a német
el akarja foglalni, hire 381.

Sárospataki iskola 390.

Schaum Konstantin 71. 329., jelen-
tése a fejedelemez 1657. 457.
1658. 496., követ a svédhez 1658.
569.

Schiffelbeinban a svéd király 1656.
74.

Schöllen 539.

Schwarzenberg gróf 427. válasza
Rák-hoz 1658. 499.

Sebessy Boldizsár, fogarasi al-
kapitány 1657. 391. 392. 438.
461.

Sebessy Ferencz Rák. követe a
svéd kir.-hoz Várkánál fogságba
esik 1656. 61. 71., jelentése 74—
77., a kozáktól visszajő 105. 106.
109., tatár rab 369., a tatárhoz
követ 391. 393., a kozáknál is
volt 402. 421. 436.

— portai követ, jelentése 1657.
447.

— térítvénye Rák. részére 1658.
506.

— Barcsay követe a budai pasá-
hoz 1659. 538.

Sebessi Miklós 358. 363., főtábor-
noka a gyalogságnak 413.

Seeland, dán tartomány 496.

Segesvár 510., Barcsai gyűlést tart
516.

Sélley 490.

Sellye (Szellin) 145.

Semsei Sándor, Vesselényi követé
R.-hoz 1657. 263., levele 1659.
568.

Serédi, meghalt, elég öreg volt
1657. 356. 382., helytartó 374.
379.

Servius Ferencz 297.

Silésia 43. 62. 95.

— a lengyel nemesség nem kel
fel 1656. 122. 123.

Silistria 362. 364. 459.

Silnicki, lengyel úr 89.

Sinowodzk, lengyel város 431.

Skalat, város 319.

Skola város 353.

Sluckovia 497.
 Smilinezki felől jön Chmielniczky hadával 1656. 81.
 Sniatin 317.
 Sobotában a lengyel király 1657. 280. 281. 282.
 Sobieski, Visnovieckiné testvére, javorovi kapitány svédhez pártolt, azok felakasztották, híre 1656. 36.
 Sokal, lengyel vár 408.
 Solymosy 412.
 Solyomi 547.
 Solyomkő várát kapja Konstantin 499—500.
 Spanyol követ Ferdinánd udvarában a lengyelek ügyét előmozdítja 1656. 67.
 Sparadovában a svéd király 1656. 208.
 Stanislavsky, lengyel követ elfogta a svéd 1656. 258., az oláh hadak feje, megszökött 1657. 316. 318.
 Steinbock Gusztáv gróf, svéd főhadvezért elfogták, híre 1656. 197.—285. 288. 300. 303. 304. 306., teljes czíme 307. 308. 309. 310. 311.
 Stephán moldvai vajda 213. 216. 220. 358.
 — levelei R.-hoz 1656. 77. 83. 109. 461. 464. 490.
 — segílyt kér Barcsaitól 380., tökéletlen 381., kéri újra 388. 393. levele Barcsayhoz 398. 403.
 — 401. kimozdult 434. 436. Rák.-hoz futott 460., Erdélyben 499.
 — hadát szétveri Bika vajda 1658. 504. 505.
 Sternbach Celesztin, svéd követ R.-hoz 1656. 114., utasítása 134—142. jelentései 143. 149. 155. 164. 169. 175. 188. 189. 196. 201. 202. 1657-ből 258. 259. 262. 267. 272. 284. 286. 297. 308. 316. 322. 330.
 — igazolja magát Rák.-nál 1657. 261.
 — levele Schaumhoz 1657. 327.
 — megbízott R.-hoz 1657. 307., — levele Würtzhoz 314. 503.
 Stettin 181. 183.
 Stibloban a svéd király 1657. 210.
 Strassburgban a svéd király 1657. 307. 308.

Strassburg Pál 150.
 Strázsa-hegy 410.
 Streiff, svéd vezérőrnagy, a muszkát veri 1656. 121.
 Strijen át megy R. a lengyel ellen 1657. 260. 266. 268. 274. 343. 354. 431.
 Sztropko vára 340.
 Strzalkowski Kázmér Kristóf, tatár követ a svédhez 1659. 565.
 Sumowski volt követ Rák.-hoz 93.
 — követ a tatárhoz 1656. 33.
 Supana, lengyel város 313.

Svéd, a fontosabbak:

Svéd király nővérének a férje, lásd hesseni örgróf 96. testvére, lásd Pfalzi örgróf, a gyanus katonákat agyonlövöti, 1656. 54., csak az újra szököket 62., hírek 1656. 36. 37. 38., stb., nem volt 16,000 embere, mikor Rák. elindult 1657. 384. ellene kik költötték magokat össze 385.
 — követe az angolnál 1656. 122.
 — residence (talán Kleich) Bécsben 198. 209. 263. 384.
 — a brandenburggal békét akar 1656. 34., nyeresége vele 1656. 101—102. 105.
 — a dán ellen megy 1657. 308. 422. győzelme 1658. 496—497.
 — levele erdélyi követeihez 1656. 142. 145. 177. 182. 204. 207. 209. 210. 211.
 — szövetkezett a francziával s angollal 1656. 122., nála a franczia követ 205.
 — a kozákokat biztatja 1656. 39., levele a kozákokhoz küldött követéhez, Wellinghez 1656. 207., megjött, Erdélyben 384.
 — megvervén a lengyelt, két csapatban halad 1656. 45. zsarolja 69. a nemesség élete ellen is dühöngnek 1656. 50. 54. félnek tőlük a lengyelek 271., viszszaforodul Lengyelországba 1656. 43., hadi menete 51., állása 56. 58., menetele 59. 61. 69. 73., szoros dolga 63., veresége 1656. 53. nagy veresége Várkánál 1656. 60. 61., haditerve a lengyel ellen 205. 206. 209. 278. stb., lásd 1657.-ki leveleit Rák.-hoz, tractál

vele, hire 1656. 259. 266. nem igaz 269. 277.
 — követe a muszka czárnál 1656. 80. 96.
 — követeit Rákóczyhoz Illésházy tartóztatta 1656. 100., nem kívánta R. 105. 118., diesekszik R. barátságával 1656. 100., mit ígér neki 136. 147. 148. 156—159. 160. 162. 177. 181. 182. 187., a kötött frigy 190—196. átkozzák Erdélyben 323., ágyút küld neki 1657. 300., járjon közbe a tatár rabokért 326., levele hozzá 1656. 168. 1657. 267. 269. 271. 277. 279. 281. 285. 290. 291. 292. 298. 300. 301. 302. 304. 305. 306. 320. 1659. 565., svéd királyról R. véleménye 394., kölcsönös kiábrándulás a seregeket illetőleg 405. 406.
 — a tatárhoz küldjön 1657. 295.
 — követ a portára késik 1656. 223. 224. 263., küldeni kell 275. 310., a muszka ellen beszél 365. 379., csak a maga dolgát agálja 385. 386. 388.
 Szaibesdorf 519.
 Szakiz, (török neve) megszállja Velence 1657. 362.
 Szalay Pál, Rák. provisora Zborón 1656. 42. 44. 65., hireket ír 69.
 Szamosujvár 131. 132. 133. 217. 261. 356. 376. 380. 381. 382. 426. 433. 434. 436.
 Szász herczeg 335. 493.
 — a herczegek egyike meghal a varsói ütközetben 1656. 60.
 Szász-Sebes 403. 427.
 Szászváros 562. 563. 564.
 Szatmár-Németi városa 420. 421.
 Száva Mihály, Rák. követe a tatár kánhoz 1656. 124.
 — posta 363. 364. 374.
 Száva, erd. oláh püspök, a posta testvére 465.
 Seben 451. 545. 566. 569.
 Székely Moises 491.
 Székelyhid 382. 435. 559.
 Székelység 351.
 Szelepcsényi György, Ferdinánd követe Rák.-hoz 1656. 198. 263. 1657. 268., megjött 273. 274. 275. 309. 339., jelentései s annak csatolmányai 340—350., beszéde

Rák.-hoz 342. stb. 355. 395. 436. 448.—453.
 — csász. megbízott a lengyel és R. közt békét hozni létre 1657. 427. stb. 456.
 Szentpáli 464.
 Szerin (török hely) 398.
 13 szepesi város ügyéről hír 1656. 74., svéd odaigéri R.-nak 136.
 Szigeti 531. 532. 533. 534.
 Szilágyi, posta 225. 227.
 Szilágyi, katonaember, előregedett 1657. 392.
 Szilágyság 509.
 Szilvásy Bálint, Barcsai követe a törökökhöz, jelentése 1659. 553.
 Szinill archimandrita, Chmieln. követe Rák.-hoz, közeleg 1656. 83. 84., előbb elmegy, mint a lengyel 91., a svédé is volt a lengyelhez 159.
 Szolecz váránál (a Visztula mellett) a lengyel király a sereggel 1656. 122.
 — 278. 356.
 Szonczhoz, Magyarország határába megy Kázmér 1656. 122.
 Szotyori 494.
 Szucsava 388. 398. 401.
 Szuhay Mátyás, főkatona 392.

T

Tarczynban Rák. 1657. 308.
 Tarlo lublini pal. 1656. 40. 41.
 Rák. lekötélezettje 42., házanépe már Zborón, ő Lembergbe ment 69.
 Tarlo prēmisi várnagy (vajda) özvegye Zborón 1656. 50. 69.
 Tarlow, lengyel város 283.
 Tarnopol 317. 403.
 Tarnov, város 355.
 Tartaria, erd. hely 526.

Tatár, a fontosabbak:

Budzsaki tatár 377.
 Nogi, kalmuk 470.
 — oda küldött Barcsay 392.
 — követ Bécsben 1658. 518.
 — kánról hír 78. 79. 436., lásd Szefer Kazi alatt is, szultán, lásd Muradin, lásd Jeli Agozi, kihája, lásd Szulimán aga. Havaselvébe viszi Gligoraskót 1659. 553. fenyegeti 390. vissza-

- megy kozákkal megvívni, hire 465. Moldvában van 471. 504. Tatár követ a kozákhhoz 1657. 265. — a lengyelrel nem akarnak lenni 1656. 33. 50 000 lesz a segítség, tényleg 20,000 36., nem biztos 41., segitendi 272. 295., 20,000 embert ígér a kán a lengyelnek 1656. 58. 59., nem biztos 65., melléje van a portától rondelve 198. — megegyeztek 1657. 404. követ a királynál 1656. 58. — Máramarosra tör 434. — Moldvával békéje 1659. 557. — haragszik a muszkára 1656. 174. 203. — Krimi kán fenyegetése R. ellen 82. szabad neki 83. meg ne támadja, parancs 213. 218. 219., indul, hire 1657. 356., parancs, hogy induljon 361., valamint Havaselve ellen 371., nem kell félni 376. csendesebb 381. — Rák. seregét elfogja 317. 320. 323. 326. 327. 368. 369., megindult 398. 401., kozáktól tart 401. 402. 457., fogságában a magyar had 326., rabok levelei 443. 485. stb., 1659. 531—538., Erdélyre tört 1658. 490. 508., Rákócziút üzni akarja 513., követség Rákóczynál jól fogadtatott 1656. 35., 116. 118., újra jött egy, 166. 174. 203. — követ a svédhez 471. svéd foglyok nála 1659. 565. — kapitihája a portán 365. Tatros 380. 398. Teladiában a svéd k. 1657. 302. Teleki 518. Telesin (Tellyesni) oláh város 399. 400. Temes folyó 367. Temesvár 219. 359. 379. oda menjen a budai vezér 383., összegyűltek 388. 391 401., nincs semmi 411. 416., magyarok törököt vágtak le 465.—506. 542. 544. 545. 552. 553. 562. Tenedo 367. Tergovistya 72. 370. 371. 399. 464. 466. 515. 557. Terszena, ott a török vezér 362. Thrax Ferencz 288. Tholdalaghi Mihály, Barcsai köv. a török portára 1659. 549—553. Tholdalaghi Mihályné 548. Thorday Ferencz erdélyi főkövet jelentései Barcsaihoz 1657. 362. 364. — Keményhez 368. megjött 384., a Jediculába votik 436. 448. 460. 483. — vásárolt Konstantinápolyban 227. Tikocin, város Litvániában a svédé lesz 1656. 55. Timotheusz özvegyét akarja elvenni Niemirzie 1657. 317. Tisza folyó 351. Tisza István kapitihá 1656. 225—227. jelentése Barcsaihoz 359. 360. 364. 365. a Jediculába vetik 436. 448. 460. kiszabadult 517. 527. 536. Tokaj 386. Torda 422. Toronya 76., ott a svéd király 1657. 267. 272. 276. 300. 302. 305. 308. Tökölyi István, Árvának ura és főisp. 95. 335., lev. Rák.-hoz 495. Törcsvár 376. Törneschieldt Jakab svéd követ a kozákhhoz 1656. 166—167. 179. Török, a fontosabbak: Török hírek Budáról 459. 460., a portán véres változások 1656. 55., az oláh vajdákat el akarták csapni 80., lecsendesedtek 81. tehetetlen 219. — kapucsi pasa Barcsainál 1658. 515., Barcsay mellett 1659. 549. bevinni 552. — követek Bécsben 1658. 518. — követ Havasalföldre s Erdélybe R. ellen 1657. 370. 371. 373. 374., Barcsai beszél vele 376. 378., újabb követ 379. 380. — bizik a kozákban 363. — a lengyel ingerli őt a kozák, R. svéd és muszka ellen 331—333. — követ jön R.-hoz 1657. 261., ő nem akarja fogadni 242., portai tárgyalása Rák.-nak 1657. 357. 370., fenyegetését Rák.-nál teljesítette 327. 359., nehezeti a menetelt 363., igen felzúdulva 436. 447. 460., üldözi 1659. 542. — követ a svédnél hogyan térhet haza? 1656. 139., elfogták 171. 174. a svéd ellensége, lengyelrel barát 1657. 366. — táborozásokról jelentések 1659. 543.—555. visszatér 568.

- tengeri erő 1657. 361. 365. 366.
- végbeli török gyülekezik, hire 1656. 105. — a végbelieket meg fogják büntetni 219., rájuk parancsolt, hogy üljenek fel 386., zörgölődnek 389. 409., gyülekeznek 465.
- Velenczét Horvátországon át akarja támadni 1657. 443. 451. 452.
- Török s tatár férfiak s méltóságok:*
- Abeza Mehemet aga 215. 216.
- Ali bej 215., csauz 219., effendi Sciaus diákja 219., pasa követe Rák.-nál 562.
- Amurat (Murát) szultán 442. 483.
- Aszlán aga 403.
- Asiai pasa 512.
- Batir aga, tatár 490.
- Bosztaudzsilár kiája 215.
- Budai vezér Temesvárhoz szálljon, parancs 1657. 383. 447.
- 506. 513. 523. követe, Erdélybe 1657. 380., lásd 1659-ben Szeidi Mehemet.
- csausza Rák.-nál 1659. 562. nem fél tőle R. 563.
- Török császár Barcsainak fej. jelvényeket küld 1658. 515.
- hadizenő levele a lengyelnek, 1658. 511., teljes czíme u. o.
- Dedes aga 398.
- Dervis Mehemet pasa 216.
- Dervis Teftedár 216.
- Egri pasát megveri R. meghalt 1658. 506.
- követe Erdélyben 1657. 381. elfogják 386. 387.
- Esztergomi béke, elesik 506.
- Fazli pasa Konstantin jóakarója 1656. 79., tón fővezér lesz, a felesége a császárral egy testvér 213. 465.
- Fezdi 562.
- Fővezér ki lesz 1656. 213., a tengeri erővel kiment 1657. 366., Jenőt elfoglalja 1658. 507. kihívja Erdélyből a hadakat 513—515., megölik majd 516., nincs hire 531.
- Galga szultán 444. 469. 471. 551.
- Hadzi Musztafa, volt török követ Barsayhoz 549.
- Haszán aga, Ázsiában 1656. 213.
- Haszán pasa 515., csilalivá lett (alighanem ázsiai pasa) 517.
- Hasznadár (kinestartó) pasa 400. 445. 468. 469.
- Haszon aga, tatár 468.
- Hubiár aga, tömösvári 359. 360., megkínálja Barsait a fej.-sével 415. 417.
- Humet pasa 537.
- Ibrahim, aga 415.
- Ipsir pasa 483.
- Jeli Agszi tatár szultán 463.
- Kajabi, tatár úr 535.
- Kajmekám 222. 366.
- Kinán pasa, Rák. ellensége 1656. 212. tón fővezér lesz 213.
- Mazal uzui bég, kapitihája van a portán 1657. 361.
- Mufti, Rák. jóembere 213. 465., a svéd ellensége 366.
- Muradin tatár szultán 364. 470. 472. meghalt 531.
- Murat szultán 349.
- Murtezán pasa 442.
- Musztafa bég 553.
- Nakib, Rák. jóembere 212. 213.
- Piri aga, követ a tatár kánhoz 1656. 213.
- Réz effendi 447. 517.
- Ruznamegi 219.
- Sabankazi aga 468.
- Sam aga, török követ a lengyelhez 1658. 512.
- Sciaus pasa 218. 221. 463. 483.
- Sefer Kazi tatár kán 218.
- Serim bég, tatár 468. 471.
- Szeidi aga, Ázsiában 1656. 213.
- Szeidi Amhed (Mehemed) pasa 361., új budai pasa lev. Barsayhoz 1659. 541. 554.
- Szilisztiriai pasa 367. 378. 387. 391. 392., Barsai rabbal kedveskedik 401. 402. 404., az újat Rák. üdvözli 482. 509. 554.
- Szkender pasa 451.
- Szolimán szultán 442. 451. 483. 484. 509.
- Szulimán aga 219.
- a tatár kán kihája s követ a portára 1659. 553.
- Teftedár 517.
- Temesvári pasa követe Erdélybe 1657. 379. 380. 387. 392. 411.. hadát gyűjti 435. megveri Rákóczy 506., Erdélybe akart menni 517.
- Topal Mehemet, volt temesvári pasa 367.

Uzon Ali aga 225. 436.
 Valide utazása 459., kihaja Rák.
 jó embere 212.
 Zöldfákár aga 219., a Jediculába
 vetik 436. 448. 460., nem sza-
 badul 517.
 Zurnazán Musztafa kapidán pasa,
 Rák. jóakarója 1656. 79. 212.,
 tán fővezér lesz 213.
 Tövis, vár 556. 568.
 Tövissi Dániel Rák. köv. a muszka
 czárhoz 1656. 97—99. 531.
 Turobin 317.

U

Udriste logofét Konstantin követe
 a kozákhoz 1656. 82. 84.
 Uglin 425.
 Ugron András 354. 427. 499.
 Ugron János 425.
 Ujazd várába vonul Eschen svéd
 kapitány 1656. 58.
 Ujfalú 425.
 Ujlaki László 112. 127.
 Ukrania 168. 179. 181. 265. 299.
 317. 318. 407.
 Unitáriusokat ki akarják Lengyel-
 országból űzni 1656. 46. 281.
 Urumeli török had 212., beglerbég
 és had 447. 554.
 Uzu, török tartomány 361.

V, W

Waldeck gróf brandenburgi tábor-
 nok 305. 395.
 Walterod, bécsi tanácsos 427.
 Várad 376. 391. 392. 437. 506.
 508. 514. 516. 522. 523. 527.
 528., kapitánya lásd Gyulai
 1659-ben Ebeni István, Haller
 Gábor — 550. 551. 560. 562.
 Várad István letartóztatva a Je-
 diculában 1658. 517. 553., király-
 bíró 554.
 — Miklós, sárospataki tanár 390.
 Várka, város Varsótól 8 mély-
 földre, oda megy a svéd segély-
 had 1656. 59., a lengyel utána
 60., a csata után 2 magyart is
 elfognak 61.
 Varsóba siet Kázmér 1656. 37. —
 visszatér a svéd kir. 38. 43. 48.
 53. 63. 80., oda megy a lengyel
 had 59. 61. 71. 74. 95., ütközet

121. 154., 3000 svéd benne 121.
 elfoglaltatik 258., elfoglalja R.
 309. 312., a visszavonulás 318.
 320. 323. 415. 419. 422. 495.
 — dékánja lásd Doni 1656. 66.
 Vásárhely lásd Maros-vásárhely.
 Vásárlás Konstant.-ban 1656. 227.
 Vas Benedek 545.
 Vas Zsuzsánna Budai Péterné 546.
 Vaskapu 379.
 Weinárban (Wisnar) a svéd ki-
 rály 328.
 Weissberg (Albus mons) 321.
 Weissenhofban a svéd király 1656.
 155. 165. 169.
 Velence 3 egyiptomi hajót fog el
 1656. 217., felégette a tengeri
 hadát a töröknek 361. 362. 364.
 367. 421. 459. 460. 493.
 — köv. a muszka czárnál 1656. 80.
 Velling Gotthárd, svéd követ R.
 hoz 1656. 114., utasítása 134—
 142., jelentései 143. 149. 155.
 164. 169. 172. 175. 188. 189.
 196. 202. 206., utasítása a ko-
 zákokhoz 166—167. 168. 179.,
 utazik 204., elindult a kozákok-
 hoz 259. 261. 266. 284., követ a
 portára 1657. 365. 366., a császár-
 nál még nem volt 367. 503.
 Vér András 410.
 Vér György meghalt tatár rabság-
 ban 1657. 472. 517.
 Wender, sziget Danczkánál 209.
 Vesselényi Ferencz, magyar nádor
 100. 105. 178. 213., megbékélt
 vele R. 217., a svéd ellen izgatja
 s követet küld 263. 324. 340.,
 összevezetett Lippaival 437., több
 várat elfoglal, hire 470. 495.
 518. 530. 555.
 Vlaik Ádám jobbbágy 560.
 Vloskovban a svéd király 1657.
 282. 305.
 Vielopolski fogadja a királyt 1656.
 33. 36. a parasztlázadást szítja
 33., elfogta R. postáját 34., a
 bátyja szolgáját elfogják 35., Lu-
 bieniecki ellensége 35., nem fo-
 gadja el a R.-hoz való követ-
 séget 36., újra ajánlja magát
 37. — talán ő lesz követ 41.
 43.
 — 50. 52. 54. 57., Lubomirskival
 hadi menetele 56., szekerei el-
 vesztek 58., megy Várka alá a

haddal 60. 61., Lembergbe ment 69., levele R.-hoz 70. 93. 94.
 Vihovszki, kozák notarius campestri 82., megesküdt R.-nak 109., svéd párti 261. 264.
 Wiltzkowski lengyel vezér 1200 katonával, megveretik a svéd-től 1656. 46. 47.
 Vilnában a muszka-lengyel szerződés 1656. 205.
 — palatinusa Radzivil Janusius után, lásd Sapieha, vitepsci palatinus 1656.
 Vincz 379.
 Wirtz Pál, svéd tábornok, Krakkó parancsnoka 1656. 65., levele Schaumhoz 1656. 71. 121. — 259. 260. 265. 268. 274. 275., 280. 283. 289. 298. 305. 312., Krakkó átadásánál 313—316. 319. 355.
 Visconti 67.
 Visk (Viste?) 262. 351. 354. 357., felégeti a lengyel 401.
 Visióka, (Visla) lengyel folyó 355. 356. 422. 423.
 Visnie alatt a svéd egy paraszthadat elpusztít 1656. 35. 38. 39.
 Visnioveczki, a lengyel had feje 317., R. embere 351.
 Vishiovecki Dominik hg a svédekhez pártolt, felakasztották, hire 1656. 36. — mirigyhalálban halt meg 65.
 Vistula 39. 45. 48. 52. 56., a lengyelek veresége 1656. 58. 59. 61., átkel rajta a svéd k. 63. 69. 71. 122. 206., átnegy egy svéd csapat rajta 209. 278. 279. 280. 295. 298. 300. 301. 302. 304. 305. 316. 317. 408.
 Visurg, folyó 321.
 Vitepsci palatinus, lásd Sapieha 1656.
 Vitowszky Szaniszló, lásd sandomiri várnagy.
 Wittemberg Krakkó svéd parancsnoka, Douglass elé megy 1500 emberrel, de a lengyel megveri 1656. 45.
 Wojakowski János, Lubomirski követe Rákóczyhoz, prēmisi vadász 1656. 115—119. 125. 169.
 Voinici várnagy 1656., lásd Vielpolski.

Voinicki, lengyel követ 47. 340. 341.
 Voynilovicki quartían százados 1656. 38. 39.
 Wolgastban a svéd k. 1657. 322.
 Wolhynia 295. nemessége Belzhez gyűl 1656. 49.
 Wrangel, svéd tábornok 321.
 Wratislawia svéd-párti 114. püspöke, lásd Lipót főlg.
 Wressovecz a svéd táborban 1656. 35. ezredes, a czestochovi ütközetben meghal 65.
 Wzettin (Wzellin) magyar határszéli város 143. 149.
 Win lengyel város 431.

Y

Ydanovicki Antal kozák tábornok 1657. 272.

Z, Zs

Zadra felé megy a török 1657. 373.
 Zakliczynt, (4 mérf. Bieczhez) felgyűjtja a svéd 1656. 36. 37.
 Zamosc várost, Zamosci pohárnoké, ostromolja a svéd 1656. 48., elfoglalta, hire 69., ott hagyta 70., arra megy Lubomirski 276. 278. 317. 423.
 Zamosci, lengyel főpohárnok 1656. 48. 1657. 289., Kamenici kapitány 317.
 Zaránd vármegye 369.
 Zawichastban R. 1657. 316. 365.
 Zbarass 317.
 Zboró (magy.) 35. 44. a menekültek templomot akarnak 1656. 42. 47. 49. 53. 57. 61., tömve lengyellel 69. 340.
 Zborow 317. 341. béke 497.
 Ziweez 335.
 Zombor 541.
 Zöllern lev. Lubien.-hez 1659. 539.
 Zrinyi Miklós 555.
 Zvolen, lengyel város 12 mélyföldre Sandomirhez 59.
 Zydkievicki áruló 1656. 43.
 Zsidóvár, lásd Bakcsaszeráj.
 Zsitvatoroki béke 443.